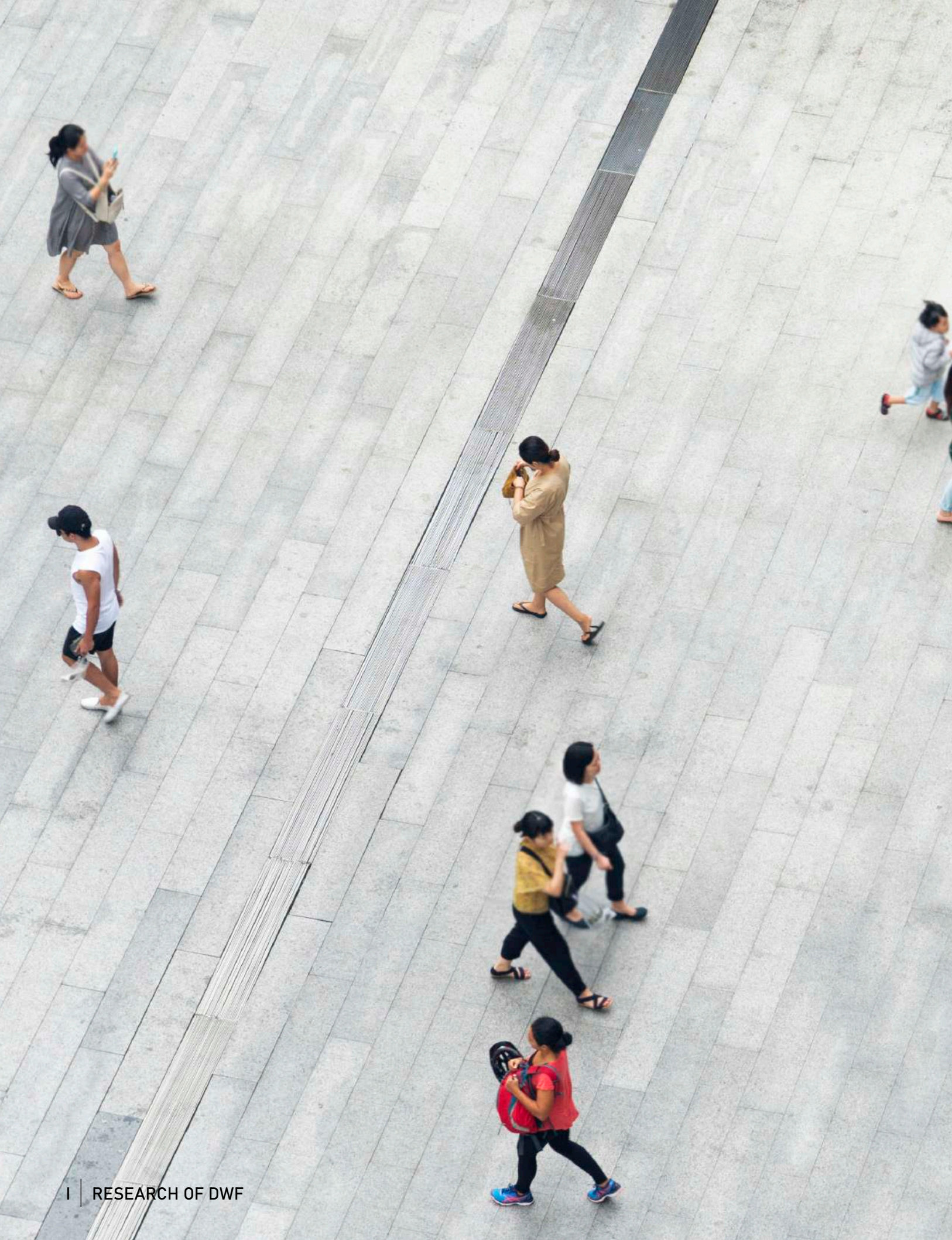

รวบรวมงานวิจัย ด้านสตรีและครอบครัว

ของกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว พ.ศ. 2547 - 2561

คำนำ

กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวมีภารกิจเกี่ยวกับการพัฒนาศึกษาภาพสตรี การส่งเสริมความเสมอภาคและความเท่าเทียมระหว่างเพศ การส่งเสริมและพัฒนาครอบครัว การคุ้มครองพิทักษ์สิทธิสตรี ผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศและบุคคลในครอบครัว การสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันครอบครัว การป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัว การคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัว การตรวจสอบ การชดเชยและเยียวยาเกี่ยวกับการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ การคุ้มครองและพัฒนาอาชีพผู้ประสบปัญหาจากการค้าประเวณี

กองยุทธศาสตร์และแผนงาน เป็นหน่วยงานภายในกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว ซึ่งมีหน้าที่ในการสนับสนุนองค์ความรู้ รวมทั้งศึกษา วิเคราะห์ เชื่อมโยงและจัดทำยุทธศาสตร์และแผนงาน/โครงการต่าง ๆ เพื่อกำหนดทิศทาง การวางแผนงานและยุทธศาสตร์การพัฒนางานเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาสังคมที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มเป้าหมายที่กรมดูแลและรับผิดชอบ อันจะนำไปสู่การสร้างสังคมคุณภาพ ลดความเหลื่อมล้ำ และพัฒนาสังคมบนพื้นฐานความรับผิดชอบร่วมกัน เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและส่งผลให้องค์กรบรรลุเป้าหมายด้านสตรีและสถาบันครอบครัวที่วางไว้

ในปีงบประมาณ 2563 นี้ กองยุทธศาสตร์และแผนงาน โดยกลุ่มวิจัยและติดตามประเมินผล จึงได้ดำเนินงานโครงการรวบรวมงานวิจัยด้านสตรีและครอบครัวของกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว ตั้งแต่ปี 2547 - 2561 วัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมและเผยแพร่องค์ความรู้ผลงานวิจัยของกรมฯ ในด้านสตรีและความเสมอภาค ด้านความหลากหลายทางเพศ ด้านครอบครัว และด้านความรุนแรง เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้นำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาในการกำหนดนโยบาย การวางแผนเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติ รวมทั้งการวางทิศทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาทางสังคมในทุกระดับ โดยเป็นการรวบรวมบทคัดย่อและ/หรือบทสรุปผู้บริหารของผลงานวิจัย จำนวน 32 เรื่อง ซึ่งทั้งหมดได้ทำการศึกษาในรูปแบบโครงการวิจัย รายงานการวิจัย และการวิจัยเชิงสำรวจในประเด็นที่สอดคล้องกับภารกิจของกรมฯ

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือรวบรวมผลงานวิจัยฉบับนี้จะช่วยให้ผู้บริหาร ผู้ปฏิบัติงาน และผู้สนใจทั่วไป เกิดความรู้ ความเข้าใจ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการดำเนินงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งด้านสตรี ครอบครัว และความเสมอภาคระหว่างเพศ และบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ได้กล่าวมา หากมีข้อผิดพลาดประการใด คณะผู้จัดทำขออภัยไว้ ณ ที่นี้

กองยุทธศาสตร์และแผนงาน
กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว
กรกฎาคม 2563

สารบัญ

ด้านสตรีและความเสมอภาค

2549

1. การศึกษาข้อคิดเห็นของผู้มีส่วนร่วม 2
โดยตรง (Direct Stakeholders)
ของการมีส่วนร่วมในการปกครองส่วนท้องถิ่นของสตรี
ในประเทศไทย (ศึกษาระดับ องค์การบริหารส่วนตำบล
ใน 4 จังหวัด 4 ภาค)

2553

2. การสำรวจข้อมูล 9
การละเมิดสิทธิสตรีในประเทศไทย

3. การศึกษาแนวทางส่งเสริมการบูรณาการมิติ 13
หญิงชายเพื่อการพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2554

4. การพัฒนาภาคีในการบูรณาการมิติหญิงชาย... 19
เพื่อส่งเสริมการพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
5. การสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาท 24
สถานภาพสตรี และความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย
6. การศึกษาแนวทางการป้องกันและช่วยเหลือ 31
คุ้มครองผู้หญิงไทยที่เดินทางไปทำงานต่างประเทศ
7. การศึกษาแนวทางการป้องกันและแก้ไข
ปัญหาการตั้งครรภ์ไม่พร้อมในวัยรุ่น (แม่วัยใส) 43

2555

8. การสำรวจทัศนคติของประชาชน 48
ด้านความเสมอภาคหญิงชาย สำหรับหน่วยงานภาครัฐ

2558

9. การจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชาย 52
สำหรับหน่วยงานภาครัฐ

2559

10. เส้นทางสายน้ำนมแม่ : ประสบการณ์ 60

การต่อสู้ของแม่ทำงานยุคใหม่เพื่อเลิกกับการได้เลี้ยงลูก
ด้วยน้ำนมตน

11. การสำรวจทัศนคติของประชาชน 65

ด้านความเสมอภาคระหว่างเพศ

2560

12. มาตรฐานและตัวชี้วัด 68

ความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย
รายงานสถานการณ์ความเสมอภาคหญิงชาย

2561

13. การสำรวจข้อมูล 73

ด้านความเสมอภาคระหว่างเพศ

ด้านความหลากหลายทางเพศ

2561

14. ความหลากหลายทางเพศในองค์กรรัฐ 89

ระยะที่ 1

ด้านครอบครัว

2547

15. โครงการเตรียมความพร้อมครอบครัวพาสากล 99

2549

16. การวิเคราะห์สถานการณ์และการศึกษา 107

นโยบายและมาตรการในการให้ความช่วยเหลือครอบครัว
ที่มีลักษณะพิเศษ : ครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว
ครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น และครอบครัวเร่ร่อน ระยะที่ 1

2550

17. การวิเคราะห์สถานการณ์และการศึกษา 112

นโยบายและมาตรการในการให้ความช่วยเหลือครอบครัว
ที่มีลักษณะพิเศษ : ครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว
ครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น และครอบครัวเร่ร่อน ระยะที่ 2

18. การดำเนินชีวิตครอบครัว 125
ของครอบครัวที่ประสบภัยสึนามิ

2551

19. การบริหารจัดการข้อมูลสารสนเทศ 132

ด้านสตรีและครอบครัว

2552

20. การศึกษาและพัฒนา 137

แบบจำลองประเมินสถานการณ์ครอบครัวไทย

21. การวิจัยสัมพันธภาพในครอบครัวไทย 146

22. การพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ 149
ของครอบครัว

2553

23. การศึกษาและพัฒนารูปแบบ 153

การเสริมสร้างหลักประกันความมั่นคงของครอบครัว

2556

24. การวิเคราะห์สถานการณ์และศึกษานโยบาย 161

มาตรการ ในการจัดระบบสวัสดิการสังคมที่จำเป็นสำหรับ
ครอบครัวผู้สูงอายุที่ประสบภาวะยากลำบาก กรณีศึกษา :
ครอบครัวผู้สูงอายุเสี่ยงดูแลเด็กตามลำพังและครอบครัว
ผู้สูงอายุอาศัยตามลำพัง

2558

25. ครอบครัวเข้มแข็งกับความขัดแย้ง 169

ระหว่างงานกับครอบครัวในสังคมโลกาภิวัตน์ ปีที่ 1

2559

26. ครอบครัวเข้มแข็งกับความขัดแย้ง 174

ระหว่างงานกับครอบครัวในสังคมโลกาภิวัตน์ ปีที่ 2

27. การพัฒนากลไกการเชื่อมต่อข้อมูล 188

และการทำงานเชิงพื้นที่ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง
ของสถาบันครอบครัว

2560

28. พลังครอบครัว : 193

อิทธิพลต่อความยั่งยืนทางเศรษฐกิจของครัวเรือน

ด้านความรุนแรง

2549

29. การศึกษาทัศนคติและพฤติกรรม 198

ครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อและกลุ่มเสี่ยงที่มีผลต่อการเกิด
การก้ำกวม โดยเฉพาะกรณีการค้าผู้หญิงและเด็ก

2551

30. ทัศนคติและบทบาทของทีมสหวิชาชีพ 217

ต่อการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

2560

31. การวิจัยและพัฒนาเพื่อเสริมสร้าง 227

สมรรถนะการปฏิบัติงานด้านความรุนแรงในครอบครัว

32. เด็กที่ไม่มีใครต้องการ 231

กับความไม่เป็นธรรมทางสังคม

หมายเหตุ

ชื่อหน่วยงานในหนังสือฉบับนี้ มีทั้ง “สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว” และ “กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว”

“สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว” เป็นส่วนราชการระดับกรมในสังกัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2545 มาตรา 17 และพระราชกฤษฎีกาโอนกิจการบริหารและอำนาจหน้าที่ของส่วนราชการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 มาตรา 35 (1) โดยมีกฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว พ.ศ. 2545 ในการจัดตั้งสำนักงานนี้

ต่อมา พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวงทบวงกรม (ฉบับที่ 14) พ.ศ. 2558 ซึ่งมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 6 มีนาคม 2558 ให้มีการปรับปรุงโครงสร้างส่วนราชการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยรวมงานด้านนโยบายด้านวิชาการ และด้านการปฏิบัติของกลุ่มเป้าหมายเดียวกันให้อยู่ส่วนราชการเดียวกัน ซึ่ง “สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว” ได้รับการโอนภารกิจที่เกี่ยวกับงานสตรี งานป้องกันและแก้ไขปัญหาการค้าหญิงและเด็ก งานสถานสงเคราะห์สตรี และสถานสงเคราะห์ตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณี และงานตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณี และเปลี่ยนชื่อเป็น “กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว”

ด้านสตรีและความเสมอภาค

2549

2 1. การศึกษาข้อคิดเห็นของผู้มีส่วนร่วมโดยตรง (Direct Stakeholders) ของการมีส่วนร่วมในการปกครองส่วนท้องถิ่นของสตรีในประเทศไทย (ศึกษารณี องค์การบริหารส่วนตำบล ใน 4 จังหวัด 4 ภาค)

2553

9 2. การสำรวจข้อมูลการละเมิดสิทธิสตรีในประเทศไทย
13 3. การศึกษาแนวทางส่งเสริมการบูรณาการมิติหญิงชาย เพื่อการพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2554

19 4. การพัฒนาเทคโนโลยีในการบูรณาการมิติหญิงชาย เพื่อส่งเสริมการพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
24 5. การสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทสถานภาพสตรี และความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย
31 6. การศึกษาแนวทางการป้องกันและช่วยเหลือคุ้มครองผู้หญิงไทยที่เดินทางไปทำงานต่างประเทศ
43 7. การศึกษาแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ไม่พร้อมในวัยรุ่น (แม่วัยใส)

2555

48 8. การสำรวจทัศนคติของประชาชนด้านความเสมอภาคหญิงชาย สำหรับหน่วยงานภาครัฐ

2558

52 9. การจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชาย สำหรับหน่วยงานภาครัฐ

2559

60 10. เส้นทางสายนั้นแม่ : ประสบการณ์การต่อสู้ของแม่ทำงานยุคใหม่เพื่อแลกกับการได้เลี้ยงลูกด้วยนมแม่
65 11. การสำรวจทัศนคติของประชาชนด้านความเสมอภาคระหว่างเพศ
2560
68 12. มาตรฐานและตัวชี้วัดความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย รายงานสถานการณ์ความเสมอภาคหญิงชาย
2561
73 13. การสำรวจข้อมูลด้านความเสมอภาคระหว่างเพศ

เรื่องที่ 1

โครงการศึกษา “ข้อคิดเห็นของผู้มีส่วนร่วมโดยตรง (Direct Stakeholders) ต่อการมีส่วนร่วมในการปกครองส่วนท้องถิ่นของสตรีในประเทศไทย” (ศึกษากรณีองค์การบริหารส่วนตำบล ใน 4 จังหวัด 4 ภาค)

คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ปี 2549

ที่มาและความสำคัญ

สภาพสังคมปัจจุบันผู้หญิงไม่เสมอภาคเท่ากับผู้ชาย ทั้งในด้านสิทธิ การตัดสินใจทางการเมือง การได้รับการยอมรับ เป็นต้น แม้ว่าตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 30 และมาตรา 80 ได้วางหลักประกันความเสมอภาคหญิงชายไว้ และกำหนดให้รัฐต้องมีหน้าที่จัดให้มีมาตรการใด ๆ เพื่อส่งเสริมให้ผู้หญิงสามารถเข้าถึงสิทธิและโอกาสต่าง ๆ อย่างเสมอภาคกับผู้ชาย

สถานการณ์ความเท่าเทียมทางเพศ จากรายงานผลตามเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goals - MDGs) ของประเทศไทย ปี 2547 ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พบว่า ในภาพรวมผู้หญิงมีส่วนร่วมการเป็นตัวแทนทางการเมืองต่ำมาก ในปี 2544 สัดส่วนผู้หญิงในรัฐสภาและองค์การบริหารส่วนตำบล มีร้อยละ 9.6 และ 8.9 ตามลำดับ และสัดส่วนของผู้หญิงในคณะกรรมการระดับชาติมีเพียงร้อยละ 16 เท่านั้น ดังนั้นเพื่อให้สตรีตระหนักถึงความสำคัญในการเข้าไปมีส่วนร่วมในทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และการบริหารทุกระดับ ตลอดจนมีบทบาทนำเสนอมุมมองในการกำหนดนโยบาย การบริหาร และการออกกฎระเบียบต่าง ๆ อันจะส่งผลให้สตรีสามารถเข้าถึงทรัพยากรและสิทธิต่าง ๆ อย่างเป็นธรรม รัฐบาลจึงกำหนดให้สตรีมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจทุกระดับเป็น 1 ใน 5 ยุทธศาสตร์หลักของแผนพัฒนาสตรีในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 - 2549) โดยได้กำหนดเป้าหมายเพิ่มจำนวนสตรีในระดับการตัดสินใจทางการเมือง และการบริหารทุกระดับอย่างน้อยเป็นสองเท่า นอกจากนี้ยังกำหนดเป้าหมาย MDGs+ ที่จะเพิ่มสัดส่วนผู้หญิงในรัฐสภา องค์การบริหารส่วนตำบล และตำแหน่งผู้บริหารระดับสูงในราชการส่วนกลางเป็นสองเท่าภายในปี 2549

รายงานวิจัยฉบับนี้จัดทำขึ้นเพื่อให้เข้าใจถึงสถานการณ์การมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของสตรีในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และทราบความต้องการของผู้หญิง ปัญหาอุปสรรค ตลอดจนแนวทางในการแก้ไขปัญหาและการส่งเสริมสนับสนุนผู้หญิงให้เข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นเพิ่มขึ้น เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการวางแผนงาน/โครงการ ที่จะช่วยส่งเสริมศักยภาพของผู้หญิงและช่วยให้ผู้หญิงสามารถทำงานในองค์การบริหารส่วนตำบลได้อย่างมั่นใจและได้รับการยอมรับ นอกจากนี้ ยังเป็นการสนับสนุนให้สตรีสามารถเข้ามามีบทบาทในการตัดสินใจในระดับนโยบายด้วยการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองระดับท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น อันจะส่งผลให้สตรีสามารถเข้าถึงทรัพยากร สิทธิและโอกาสต่าง ๆ ได้อย่างเป็นธรรม และเสริมสร้างความเสมอภาคของหญิงชายในระยะยาว

วัตถุประสงค์การศึกษา

วัตถุประสงค์หลักของการวิจัยนี้ เพื่อรวบรวม วิเคราะห์ และทำความเข้าใจข้อคิดเห็นที่ได้จากการ สัมภาษณ์เชิงลึกของผู้มีส่วนร่วมโดยตรง (Direct Stakeholders) ต่อการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่น สรุปลงานวิชาการ/ผลงานวิจัย การสัมมนาวิชาการ ระดับชาติ ผู้หญิงและการส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย ในสังคมของสตรีในประเทศไทย โดยมีวัตถุประสงค์ย่อย ในการศึกษาดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการได้รับเลือกตั้งของ สตรี โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีการเลือกตั้งสมาชิกองค์การ บริหารส่วนตำบล
2. เพื่อระบุถึงปัญหาอุปสรรคของการดำเนินงาน ของสตรีในการปกครองท้องถิ่น
3. เพื่อนำเสนอแนวทางส่งเสริมหรือสนับสนุนให้ สตรีมีบทบาทในการปกครองท้องถิ่นเพิ่มขึ้น

วิธีดำเนินการวิจัย

ขอบเขตของกรณีศึกษาคือเขตพื้นที่ขององค์การ บริหารส่วนตำบล โดยเลือกจังหวัดจาก 4 ภาค ภาคละ 1 จังหวัด แต่ละจังหวัดจะเก็บรวบรวมข้อมูล 5 องค์การ บริหารส่วนตำบล รวม 20 องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นกรณีศึกษาดังนี้ จังหวัดลำพูน (ภาคเหนือ) จังหวัด นครราชสีมา (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) จังหวัดนนทบุรี (ภาคกลาง) และจังหวัดสงขลา (ภาคใต้)

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยคือ ผู้มีส่วนร่วมโดยตรง ต่อการมีส่วนร่วมทางการปกครองท้องถิ่นของสตรี โดยจะ สัมภาษณ์ผู้มีส่วนร่วมโดยตรงเหล่านั้นในองค์การบริหาร ส่วนตำบลที่กล่าวไปแล้วข้างต้นแต่ละเขตพื้นที่ไม่น้อยกว่า 10 คน รวมผู้ที่ถูกสัมภาษณ์ไม่น้อยกว่า 200 คน สำหรับ ผู้มีส่วนร่วมโดยตรงต่อการมีส่วนร่วมทางการปกครอง ท้องถิ่นของสตรี ได้แก่

1. กลุ่มผู้บริหารและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล
2. ผู้นำสตรี หรือผู้นำองค์กรสตรีในชุมชน

3. ผู้นำชุมชน

4. ประชาชนในพื้นที่ที่เป็นตัวแทนของกลุ่มชุมชนต่าง ๆ เช่น ตัวแทนกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเกษตรกร และกลุ่มวิชาชีพต่าง ๆ เป็นต้น

5. กลุ่มเป้าหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

เทคนิคที่ใช้ในการสัมภาษณ์ คือ เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

ผลการศึกษา

1. กรณีของจังหวัดลำพูนนั้น สภาพของสังคมโดยทั่วไปยังไม่มีกรรวมตัวเป็นกลุ่มทางการเมืองที่ชัดเจน เศรษฐกิจของท้องถิ่นมีลักษณะเศรษฐกิจแบบพึ่งพาเกษตรกรรม แต่ยังไม่สามารถบอกได้อย่างชัดเจนว่า สังคมของที่นี่มีการกีดกันหรือเปิดโอกาสให้กับสตรี ดังนั้นจึงอาจจะสรุปได้ว่ากรณีของจังหวัดลำพูนนั้น ปัจจัยส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีที่เหมาะสม ได้แก่ ปัจจัยการมีเครือข่าย การเข้ากลุ่มทางสังคม การมีการศึกษา มีความรู้ และการมีความพร้อมในการให้ความช่วยเหลือชาวบ้าน

2. กรณีจังหวัดนนทบุรีลักษณะทั่วไปของสภาพสังคมของจังหวัดนนทบุรีในมิติการเมืองนั้น พบการรวมกลุ่มทางการเมืองในท้องถิ่นที่มีความชัดเจน ส่วนในมิติเศรษฐกิจลักษณะเศรษฐกิจของพื้นที่นี้มีทั้งแบบพึ่งพาเกษตรกรรมและพึ่งพาอุตสาหกรรมผสมผสานกัน สำหรับมิติสังคมนั้น สังคมของจังหวัดนนทบุรีค่อนข้างเปิดโอกาสให้สตรีได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง ดังนั้นจึงระบุได้ว่าปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีที่เหมาะสมกับปัจจัยภายนอกที่เป็นบริบทของจังหวัดนนทบุรี ได้แก่

ปัจจัยการเข้าร่วมกลุ่มทางการเมือง การมีการศึกษามีความรู้ การมีความพร้อมในการให้ความช่วยเหลือชาวบ้าน และการมีความสามารถในการพัฒนา

3. กรณีจังหวัดนครราชสีมาพบว่า มีกลุ่มทางการเมืองชัดเจนเมื่อกล่าวถึงมิติการเมือง ในมิติเศรษฐกิจ สภาพเศรษฐกิจส่วนใหญ่เป็นเศรษฐกิจที่ต้องพึ่งพาการเกษตร ส่วนมิติสังคมนั้น จากข้อมูลที่ได้พบว่าสังคมมีทัศนคติที่ปะปนกันอยู่ระหว่างทัศนคติที่เปิดโอกาสให้สตรีเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองและทัศนคติที่กีดกันสตรี ไม่เชื่อว่าสตรีควรเข้ามาทำงานด้านการเมือง ดังนั้น

จึงอาจกล่าวได้ว่าปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีที่เหมาะสมกับปัจจัยภายนอกที่เป็นบริบทของจังหวัดนครราชสีมา ได้แก่ การมีกลุ่มการเมืองสนับสนุน การมีการศึกษามีความรู้ การเข้ากลุ่มทางสังคม และการมีความพร้อมในการให้ความช่วยเหลือชาวบ้าน

4. กรณีจังหวัดสงขลาพบว่า มีการรวมกลุ่มทางการเมืองค่อนข้างชัดเจน ทางด้านเศรษฐกิจเป็นแบบพึ่งพาเกษตร และสังคมค่อนข้างกีดกันโอกาสทางการเมืองของสตรี กรณีจังหวัดสงขลาจึงสามารถสรุปได้ว่าปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีที่เหมาะสมกับปัจจัยภายนอกที่เป็นบริบทของจังหวัดสงขลา ได้แก่ การมีกลุ่มการเมืองสนับสนุน การเข้ากลุ่มทางสังคม และการมีความพร้อมในการให้ความช่วยเหลือชาวบ้าน

แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วม ในการปกครองท้องถิ่นของสตรี

พื้นฐานของข้อมูลและผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากโครงการศึกษาข้อคิดเห็นฯ แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีอย่างบูรณาการประกอบด้วย 6 แนวทาง ซึ่งเน้นที่การส่งเสริมคุณสมบัติส่วนบุคคลของสตรีให้พร้อมที่จะสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับท้องถิ่นในระดับสูง (ลงสมัครรับเลือกตั้งและดำรงตำแหน่งทางการเมือง) ได้แก่

1. ส่งเสริมการรวมกลุ่มทางการเมือง เมื่อสังคมใด ๆ มีกลุ่มทางการเมืองที่เป็นทางการและกลุ่มนั้นดำเนินกิจกรรมทางการเมืองอยู่อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งมีสมาชิกกลุ่มที่ได้รับการเลือกตั้งแล้วจำนวนมาก กลุ่มทางการเมืองกลุ่มนั้นจะมีอิทธิพลอย่างมากต่อการได้หรือไม่ได้รับการเลือกตั้งของสตรี

2. ส่งเสริมการเข้ากลุ่มทางสังคม การส่งเสริมการเข้าร่วมกลุ่มทางสังคมนั้นนับว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง กลุ่มทางสังคมจะเป็นที่ซึ่งสตรีสามารถแสดงออกได้ซึ่งความสามารถด้านต่าง ๆ และภาวะผู้นำ ซึ่งจะช่วยให้เกิดการยอมรับจากสมาชิกกลุ่มทางสังคมนั้น ๆ ซึ่งนั่นเท่ากับว่าส่วนหนึ่งของสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะที่ยอมรับสตรีมากขึ้น

3. ส่งเสริมการสร้างเครือข่าย หากสตรีได้รับการส่งเสริมให้มีเครือข่าย สตรีก็จะมีโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรและข้อมูลที่สำคัญต่อการได้รับเลือกเข้าไปบริหารจัดการท้องถิ่นได้

4. ส่งเสริมการให้การศึกษาและความรู้เพราะจะทำให้สตรีมีสมรรถนะที่สูงขึ้น สามารถดำเนินแก้ปัญหาให้แก่ชุมชนได้มากขึ้น ซึ่งจะทำให้ได้รับการยอมรับจากชาวบ้านมากยิ่งขึ้น แต่แน่นอนว่าการมีเพียงวุฒิการศึกษาที่เป็นทางการนั้นไม่เพียงพอ สตรีจะต้องมีความรู้ในด้านที่จำเป็นต่อการทำงานให้แก่ชุมชนอีกด้วย ซึ่งความรู้ตรงนี้เองที่ต้องได้มาจากการเรียนรู้ผ่านทางประสบการณ์ตรง

5. ส่งเสริมความพร้อมในการให้ความช่วยเหลือชาวบ้านซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สตรีมีโอกาสได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองสูงขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับท้องถิ่นที่ลักษณะด้านเศรษฐกิจเป็นแบบพึ่งพาเกษตรกรรม เพราะในท้องถิ่นเช่นนี้ ความคาดหวังของชาวบ้านต่อผู้ที่ดำรงตำแหน่งทางการเมือง หรือผู้ที่มุ่งหวังจะดำรงตำแหน่งทางการเมืองจะอยู่ที่ความสามารถในการให้ความช่วยเหลือชาวบ้านได้

6. ส่งเสริมความสามารถในการพัฒนา ถ้าหากสภาพเศรษฐกิจของสังคมมีลักษณะพึ่งพาอุตสาหกรรมมาก รายได้ของคนในท้องถิ่นส่วนมากผูกโยงกับอุตสาหกรรม แนวทางการส่งเสริมที่มีความสำคัญเป็นพิเศษก็คือการส่งเสริมความสามารถในการพัฒนาของสตรี เพราะในสังคมที่มีลักษณะเช่นนั้น กิจกรรมทางเศรษฐกิจจะเป็นปัจจัยหลักที่จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกผู้ที่จะมาเป็นผู้แทนของเขาในการปกครองท้องถิ่น

“

ที่มา : พรเพ็ญ เพชรสุขศิริ และอลงกรณ์ คูตระกูล, การศึกษาข้อคิดเห็นของผู้มีส่วนร่วมโดยตรง (Direct Stakeholders) ต่อการมีส่วนร่วมในการปกครองส่วนท้องถิ่นของสตรีในประเทศไทย (ศึกษาระณี องค์การบริหารส่วนตำบลใน 4 จังหวัด 4 ภาค), คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2549.

”

เรื่องที่ 2

โครงการ “การสำรวจข้อมูลการละเมิดสิทธิสตรีในประเทศไทย”

ศูนย์ประสานงานองค์การอนามัยโลกด้านการวิจัยและอบรมด้านเพศภาวะและสุขภาพสตรี
มหาวิทยาลัยขอนแก่น ปี 2553

ที่มาและความสำคัญ

โครงการสำรวจข้อมูลการละเมิดสิทธิสตรีในประเทศไทยนี้ แบ่งการวิจัยเป็น 2 ระยะ โดยระยะแรก ดำเนินการวิจัยผู้หญิงและผู้ชาย อายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไป ในบริบทที่คัดสรรของ จังหวัดน่านและจังหวัดขอนแก่น วัตถุประสงค์เฉพาะเพื่ออธิบายการรับรู้เกี่ยวกับสิทธิสตรีของผู้ให้ข้อมูลที่อาศัยอยู่ในชุมชนที่มีลักษณะเฉพาะ คือ ชุมชนชนเผ่า ชุมชนสลัม ชุมชนไทยมุสลิม ชุมชนผู้มีการศึกษาสูง ชุมชนผู้ใช้แรงงาน และชุมชนเกษตรกรชนบท และอธิบายประสบการณ์ถูกละเมิดสิทธิของผู้หญิงที่ร่วมศึกษาในจังหวัดที่คัดสรรดำเนินการศึกษาที่จังหวัดน่านและจังหวัดขอนแก่น ในระหว่างเดือนมีนาคม - กรกฎาคม 2552 โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ มีผู้ร่วมศึกษาทั้งสิ้น 256 คน ที่เป็นชนเผ่าไทลื้อ ลัวะ เมี่ยน ม้ง เกษตรกรในชนบท ผู้ใช้แรงงาน นักรูกรัก และข้าราชการในเมือง เก็บข้อมูลด้วยวิธีการสังเกตและบันทึกภาคสนาม การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการใช้แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา และใช้สถิติเชิงพรรณนาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ได้ข้อค้นพบที่ผ่านมุมมองเชิงเพศภาวะ 3 ประการ คือ 1) ความเป็นหญิงเป็นชายของผู้ให้ข้อมูลหลัก ยังอยู่ภายใต้โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบชายเป็นใหญ่ ผู้หญิงกลุ่มเปราะบาง เช่น ผู้หญิงที่ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ ผู้หญิงยากจน ผู้หญิงพิการ และผู้หญิงเผ่าม้ง มีความเสี่ยงต่อการได้รับความรุนแรงในรูปแบบต่าง ๆ มากกว่าผู้หญิงกลุ่มอื่น ๆ 2) พลังจารีตอยู่เหนือพลังใด ๆ โดยผู้ร่วมศึกษารับรู้ว่าผู้หญิงถูกล่วงละเมิดสิทธิการควบคุมร่างกาย และการได้รับโอกาสต่าง ๆ เนื่องจากพลังจารีตที่ให้ผู้ชายมีอำนาจเหนือผู้หญิง และ 3) การละเมิดสิทธิสตรีเกิดขึ้นได้ทั้งจากการยินยอม จำยอม จำทน และความไม่รู้ ผลการศึกษานี้มีข้อเสนอแนะให้ทุกภาคส่วนต้องทำงานร่วมกัน เพื่อปรับโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้หญิงและผู้ชายใหม่ โดยผ่านวิธีการทำงานแนวใหม่ ที่ผู้ปฏิบัติต้องมีความละเอียดอ่อนเชิงเพศภาวะ และมีวิธีดำเนินงานที่มีความจำเพาะกับผู้หญิงแต่ละกลุ่ม

การศึกษาในระยะที่ 2 ดำเนินการในระหว่างเดือน เมษายน – สิงหาคม 2553 เพื่อให้ได้ภาพสถานการณ์ ความชุกในระดับภาคและในระดับประเทศ และนำเสนอ ระบบการปฏิบัติงานที่มีความละเอียดอ่อนเชิงเพศภาวะ ในการดำเนินงานปกป้องสิทธิสตรี ใช้วิธีวิจัยแบบสำรวจ ภาคตัดขวางตามหลักการเชิงระบาดวิทยา ประชากร เป็นผู้หญิงโดยกำเนิดทุกคนที่อายุ 18 ปีขึ้นไป อาศัยอยู่ใน ประเทศไทย และมีสัญชาติไทย กลุ่มตัวอย่างได้มา จากการสุ่มตัวอย่างประชากรจากกลุ่มผู้หญิงในจังหวัด ที่ถูกสุ่มมาด้วยวิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้น ได้จังหวัดเป้าหมาย สำหรับศึกษา 7 จังหวัด คือ จังหวัดตาก เชียงใหม่ เลย บุรีรัมย์ ฉะเชิงเทรา สุราษฎร์ธานี และกระบี่ คำนวณ ขนาดตัวอย่างเพื่อการประเมินค่าอัตราการละเมิดสิทธิ สตรี โดยใช้อัตราการละเมิดสิทธิสตรีจากการศึกษา ในต่างประเทศที่มีประมาร้อยละ 30 กำหนดการกระชับ ในการประมาณค่า 0.05 และค่า design effect จาก การสุ่ม 1.8 คำนวณได้ขนาดตัวอย่างในระดับจังหวัด ๆ ละ 600 คน ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างจำนวน 4,200 คน เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสำรวจที่สร้างขึ้นจากข้อค้นพบ ของการศึกษาระยะที่ 1 ร่วมกับกรอบแนวคิดด้านสิทธิ สตรีที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 กรอบอนุสัญญาว่าด้วยการขจัด การเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ และแนวคิด เพศภาวะ ดำเนินการวิเคราะห์ด้วยสถิติพรรณนา ทั้งนี้ การวิเคราะห์ใช้การถ่วงน้ำหนักด้วยประชากรสตรีรายภาค ยกเว้นกรุงเทพมหานคร เนื่องจากข้อจำกัดด้านขนาด กลุ่มตัวอย่าง ดังนั้นขนาดความชุกที่มีค่าร้อยละ 5 ขึ้นไป เท่านั้นจึงเป็นค่าความชุกที่แน่นอนได้ ผลการศึกษาโดย สรุพบว่า อัตราความชุกของสิทธิสตรีที่ถูกละเมิดที่มีค่า ความชุกร้อยละ 5 ขึ้นไปมีจำนวน 16 รายการคือ

1. รู้สึกอึดอัดคับข้องใจที่ไม่สามารถทำกิจกรรมที่อยากทำ แต่ทำไม่ได้เพราะเป็นผู้หญิง (ร้อยละ 33.7)
2. ค่าตอบแทนการทำงานน้อยกว่าผู้ชายที่ทำงานเช่น เดียวกัน (ร้อยละ 26.8)
3. ไม่ได้รับความเป็นธรรมในหน้าที่การงานเนื่องจากเป็น ผู้หญิง (ร้อยละ 16.1)
4. ถูกขัดขวางไม่ให้เข้าเรียนหนังสือหรือรับการศึกษา (ร้อยละ 15.6)
5. ถูกกดดันให้ต้องทำตามความต้องการของสามี (ร้อยละ 13.6)
6. ถูกสามีและ/หรือคู่รักทำร้ายร่างกาย (ร้อยละ 13.0)
7. ถูกกดดันให้รับภาระการเลี้ยงดูบุตรแต่เพียงผู้เดียว (ร้อยละ 10.4)
8. ถูกผู้อื่นเอาข้อมูลส่วนตัวไปใช้ประโยชน์โดยไม่ได้รับ อนุญาตก่อน (ร้อยละ 10.1)
9. ถูกกดดันให้ต้องเลือกงานเนื่องจากความเป็นผู้หญิง (ร้อยละ 9.0)
10. ถูกขัดขวางไม่ให้แยกทางจากคู่รักหรือคู่สมรส (ร้อยละ 8.3)
11. ถูกกดดันให้ต้องร่วมเพศกับสามี/คู่รัก (ร้อยละ 7.5)
12. ถูกปฏิเสธการได้รับการเสนอชื่อ หรือแต่งตั้ง หรือได้รับ เลือกเป็นผู้นำ และ/หรือหัวหน้า เนื่องจากเป็นผู้หญิง (ร้อยละ 6.9)
13. ถูกสามีและ/หรือคู่รักปฏิเสธเมื่อขอให้สวมถุงยาง อนามัย (ร้อยละ 6.6)
14. ถูกบังคับไม่ให้แต่งงาน (ร้อยละ 6.5)
15. ถูกบังคับให้แต่งงาน (ร้อยละ 6.4)
16. ถูกกดดันให้ต้องทำงานหลังการคลอดน้อยกว่า 45 วัน (ร้อยละ 5.2)

จากผลการศึกษาดังกล่าว เห็นได้ว่าผู้หญิงใน ประเทศไทยถูกละเมิดสิทธิด้านอนามัยเจริญพันธุ์มากที่สุด แต่ประเด็นที่มีจำนวนผู้หญิงถูกละเมิดมากที่สุด คือจาก จาริตที่ไม่ได้กำหนดไว้เป็นลายลักษณ์อักษรหรือกฎหมาย

นอกจากนี้ยังสามารถสรุปได้ว่า มีผู้หญิงที่ถูกละเมิดสิทธิ ในเรื่องต่าง ๆ ถึง 47 รายการ โดยในภาพรวมผู้หญิงกลุ่ม อายุ 25-34 ปี ถูกละเมิดสิทธิมากที่สุด และผู้หญิงในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือถูกละเมิดสิทธิมากที่สุด ถึงแม้ว่า อีก 31 รายการ ยังไม่สามารถระบุอัตราความชุกที่ชัดเจน ได้ เนื่องจากข้อจำกัดของขนาดตัวอย่าง แต่ก็สรุปได้ว่า มีการละเมิดสิทธิสตรีในเรื่องนั้น ๆ เกิดขึ้นจริง ทั้งนี้ รายการที่มีอัตราความชุกต่ำกว่า 5 นั้น ต้องมีการศึกษา เชิงลึกเพิ่มเติมในแต่ละประเด็น และในผู้หญิงเฉพาะกลุ่ม เนื่องจากผลการศึกษาที่ว่าเพศภาวะเป็นสาเหตุพื้นฐาน ของการที่ผู้หญิงถูกละเมิดสิทธิ ดังนั้นการดำเนินงาน ปกป้องสิทธิสตรีจึงต้องมีความละเอียดอ่อนเชิงเพศภาวะ แต่งานที่มีความละเอียดอ่อนเชิงเพศภาวะเพียงอย่างเดียว มีพลังไม่เพียงพอในการขับเคลื่อนสังคมไทยสู่สังคมที่มี ความเป็นธรรมและเท่าเทียม จึงใคร่นำเสนอระบบปฏิบัติ งานที่มีความละเอียดอ่อนเชิงเพศภาวะในการดำเนินงาน ปกป้องสิทธิสตรีให้สำนักงานกิจการสตรีและสถาบัน ครอบครัวพิจารณาดำเนินการ มุ่งให้เกิดกระบวนการ เปลี่ยนแปลงด้านเพศภาวะ โดยเน้นการขับเคลื่อนทาง นโยบาย ทั้งของภาครัฐและภาคเอกชน

สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวควร ต้องแสดงบทบาทสำคัญในการประเมินและขับเคลื่อน กระบวนการนโยบายด้านการส่งเสริมบทบาทหญิงชาย การพัฒนาครอบครัว การศึกษา การสร้างสุขภาพ และการ ปกครอง ผลการศึกษาเรื่องนี้ชี้ว่าการจะปกป้องสิทธิสตรี ที่ถูกละเมิดมากในลำดับแรก ๆ ได้นั้น จะต้องเริ่มที่ทำให้ เกิดกระบวนการกล่อมเกลாத่างสังคมที่เอื้อประโยชน์ให้ ผู้หญิงมีพลังอำนาจในตนเองเพิ่มขึ้น เกิดการจัดระเบียบ โครงสร้างทางสังคมใหม่ที่ทำให้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ของหญิงชายมีความสมดุลกัน ดังนั้นจึงต้องขับเคลื่อน กระบวนการ นโยบาย โดยเริ่มจากการประเมินนโยบายที่ เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว จะต้องมียุทธศาสตร์สำหรับการประเมินนโยบาย ให้นโยบายนั้น สามารถสร้างความเป็นธรรมและเท่าเทียมเชิงเพศภาวะได้

สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวจึงควร ศึกษา นโยบาย และโครงการต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้ว โดยใช่ เป้าหมายการปรับเปลี่ยนเพศภาวะเป็นธงนำเพื่อระบุ จุดแข็งและช่องว่างที่ต้องเติมเต็มแล้วทำงานร่วมกับองค์กร ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะองค์กรภาคประชาชนเพื่อ ส่งเสริมจุดแข็งและลดช่องว่าง นอกจากนี้ควรสานพลัง สร้างจุดยืนกับองค์กรเครือข่ายอย่างต่อเนื่องในการสร้าง ความเป็นธรรมและความเท่าเทียมเชิงเพศภาวะ โดยการ สะท้อนภาพองค์กรสำนักงานกิจการสตรีฯ ผ่านวิสัยทัศน์ พันธกิจ และยุทธศาสตร์ที่แสดงถึงความจำเพาะเชิง เพศภาวะอย่างเป็นรูปธรรม และเป็นตัวอย่างของการ ทำงานที่เจ้าหน้าที่ทุกคนมีความละเอียดอ่อนเชิงเพศภาวะ และมีการปฏิบัติงานที่มีความจำเพาะเชิงเพศภาวะที่องค์กร ต่าง ๆ สามารถถอดบทเรียนไปพัฒนาต่อได้

“

ที่มา : ศิริพร จิรวัดมกุล และคณะ, การสำรวจข้อมูลการละเมิดสิทธิสตรีในประเทศไทย, ศูนย์ประสานงานองค์การ อนามัยโลกด้านการวิจัยและอบรมด้านเพศภาวะและสุขภาพสตรี มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2553.

”

เรื่องที่ 3

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวทางส่งเสริมการบูรณาการ มิติหญิงชายเพื่อการพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”

ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ปี 2553

ที่มาและความสำคัญ

เพื่อให้การส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชายในหน่วยงานภาครัฐมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล และส่งผลสำเร็จต่อความเสมอภาคระหว่างหญิงและชายในสังคมตามแผนพัฒนาสตรีในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554) ซึ่งมีเป้าประสงค์ให้สังคมไทยเป็นสังคมที่มีความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย มีเจตคติต่อการส่งเสริมบทบาทหญิงชายในการร่วมพัฒนาประเทศ โดยสตรีมีโอกาสร่วมตัดสินใจทางการเมือง การบริหาร สตรีได้รับการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยเจริญพันธุ์ สตรีได้รับการเสริมสร้างความมั่นคงในชีวิตและร่างกาย และสตรีมีส่วนร่วมในทางเศรษฐกิจ โดยบริบทของแผนพัฒนาสตรีฯ มีความเชื่อมโยงกับอนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women - CEDAW) ขององค์การสหประชาชาติ รวมทั้งปฏิญญาและแผนปฏิบัติการปักกิ่งเพื่อความก้าวหน้าของสตรี ซึ่งมีประเด็นข้อห่วงใยในความไม่เสมอภาคของผู้หญิง (Gender Gap) ใน 12 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ ผู้หญิงกับความยากจน ผู้หญิงกับการศึกษาและฝึกอบรม ผู้หญิงกับสุขภาพ ความรุนแรงต่อผู้หญิง ผู้หญิงกับความขัดแย้ง

ที่มีการใช้อาวุธ ผู้หญิงกับการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจ ผู้หญิงกับการตัดสินใจทางการเมืองและการบริหาร กลไกเชิงสถาบันเพื่อความก้าวหน้าของผู้หญิง สิทธิมนุษยชนของผู้หญิง ผู้หญิงกับสื่อ ผู้หญิงกับสิ่งแวดล้อม และเด็กผู้หญิง นั้น

ในภาพรวมและประการสำคัญเพื่อให้แนวทางการบูรณาการส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชายในหน่วยงานสอดคล้องกับทิศทางหลักการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจของประเทศที่มุ่งสู่ความสมดุลและยั่งยืนบนหลักการเศรษฐกิจพอเพียง จึงควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับแนวทางส่งเสริมการบูรณาการมิติหญิงชายเพื่อการพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีเป้าหมายการศึกษาในหน่วยงานของภาครัฐ 129 แห่ง ที่มีการจัดตั้งผู้บริหารด้านการเสริมสร้างบทบาทหญิงชาย (Chief Gender Equality Officer – CGEO) และศูนย์ประสานงานด้านความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย (Gender Focal Point – GFP) เพื่อวิเคราะห์การบูรณาการมิติหญิงชายและบทบาทความสัมพันธ์หญิงชายในแผนงานโครงการและกิจกรรมของหน่วยงาน ตลอดจนศึกษาองค์ความรู้ความเสมอภาคหญิงชายแบบพอเพียง และประเด็นรูปแบบและแนวทางการส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชายบนหลักการเศรษฐกิจพอเพียง ในแผนงานโครงการและกิจกรรมของหน่วยงานภาครัฐ

วัตถุประสงค์การศึกษา

- 1) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การบูรณาการมิติหญิงชาย (Gender Mainstreaming) ในแผนงานโครงการและกิจกรรมของหน่วยงานภาครัฐ จำนวน 125 กรม 4 องค์กรอิสระ รวม 129 แห่ง
- 2) เพื่อศึกษา วิจัย สร้างองค์ความรู้ รวมทั้งรูปแบบ (Model) แนวทางการส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชายเพื่อการบูรณาการบนหลักการเศรษฐกิจพอเพียง
- 3) เพื่อให้ได้แนวทางการดำเนินการสำหรับสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวที่เหมาะสมในการประยุกต์ใช้ผลักดันการบูรณาการมิติหญิงชายบนหลักการเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่หน่วยงานภาครัฐ
- 4) เพื่อเผยแพร่ผลการวิจัยให้หน่วยงานและผู้เกี่ยวข้องได้นำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้มุ่งการวิเคราะห์และประเมินสถานการณ์บูรณาการมิติหญิงชายในแผนงาน โครงการ กิจกรรม ของหน่วยงานภาครัฐจำนวน 129 แห่ง ที่มีการจัดตั้งกลไกผู้บริหารด้านการเสริมสร้างบทบาทหญิงชาย (CGEO) และศูนย์ประสานงานด้านความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย (GFP) และการสร้างองค์ความรู้ความเสมอภาคหญิงชายบนหลักการเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งรูปแบบและแนวทางการส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชายบนหลักเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการบูรณาการในหน่วยงานภาครัฐ

วิธีการดำเนินการศึกษาเป็นการศึกษาวิจัยทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณเพื่อให้ได้ข้อมูลมาวิเคราะห์และประเมินสถานการณ์ข้างต้น ซึ่งการดำเนินการศึกษาประกอบด้วย 1) การเก็บรวบรวมข้อมูล 2) การวิเคราะห์ข้อมูลและ 3) ผลการศึกษาสร้างองค์ความรู้และข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษา

การศึกษาแนวทางส่งเสริมการบูรณาการมิติหญิงชายเพื่อการพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเรื่องที่มีความท้าทายในเชิงวิชาการ เพราะเป็นครั้งแรกที่มีความพยายามในการเชื่อมโยงแนวคิดที่ดูเหมือนจะแตกต่างกันคือ แนวคิดเรื่องความเสมอภาคหญิงชายและหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยมุ่งหาความสัมพันธ์ของทั้งสองแนวคิดและหาวิธีบูรณาการทั้งสองแนวคิดไปสู่ภาคปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลไกภาครัฐที่ทำงานในเรื่องการส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย

เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังกล่าว คณะวิจัยได้ดำเนินการด้วยวิธีการหลายอย่าง ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เช่น การศึกษาจากเอกสาร การใช้แบบสอบถามสำรวจความคิดเห็น การจัดสัมภาษณ์แบบกลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก รวมไปถึงการจัดสัมมนาระดมความคิดเห็น การเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ในหลายระดับและหลายมิติ นอกเหนือจากการศึกษาการทำงานของหน่วยงานภาครัฐแล้ว ยังมีการสำรวจความคิดเห็นจากประชาชนในประเด็นที่เกี่ยวข้องอีกด้วย

จากการวิเคราะห์การทำงานของหน่วยงานภาครัฐและองค์กรอิสระต่าง ๆ ผ่านกลไกผู้บริหารด้านการเสริมสร้างบทบาทหญิงชาย (CGEO) และศูนย์ประสานงานด้านความเสมอภาคหญิงชาย (GFP) พบว่ามีความแตกต่างหลากหลายของโครงการและกิจกรรม ซึ่งคณะวิจัยได้พยายามจัดประเภทของโครงการด้วยเกณฑ์ต่าง ๆ ได้มากถึง 15 ประเภท และมีระดับความสำเร็จที่แตกต่างกันไป อย่างไรก็ตาม ข้อค้นพบที่สำคัญ คือ การได้เห็นถึงความก้าวหน้า หรืออย่างน้อยที่สุดคือความพยายามของหน่วยราชการในการทำโครงการให้มีส่วนตอบสนองเรื่องมิติหญิงชาย อันเป็นสิ่งสะท้อนว่าการขับเคลื่อนเรื่องมิติหญิงชายนั้นไม่ได้เผชิญกับทางตัน อันจะเป็นกำลังใจให้ผู้ปฏิบัติงานดำเนินการกิจต่อไปอย่างไม่ย่อท้อ

นอกจากนั้น คณะวิจัยยังได้เลือกศึกษาประเทศที่มีความก้าวหน้าในด้านการส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชายในระดับสากล คือ ฟิลิปปีนส์ ฟินแลนด์ นิวซีแลนด์ และ

รวันดา ทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ความเป็นมา กลไกการขับเคลื่อน บทบาทของภาคส่วนต่าง ๆ รวมไปถึงนวัตกรรมหรือมาตรการพิเศษที่แต่ละประเทศนำมาใช้ ทั้งนี้เพื่อหนุนเสริมองค์ความรู้เกี่ยวกับการขับเคลื่อนเรื่องความเสมอภาคที่เกิดขึ้นในนานาประเทศทั่วโลก และเพื่อถอดบทเรียนจากจุดแข็งจุดอ่อนของแต่ละประเทศมาสู่วิธีการของประเทศไทย

จากการสำรวจความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานด้านความเสมอภาคหญิงชายในประเทศไทย มีข้อคิดเห็นที่น่าสนใจหลายประการ เช่น เรื่องการแต่งตั้งผู้บริหารด้านการเสริมสร้างบทบาทหญิงชาย (CGEO) ควรคำนึงถึงความเข้าใจเรื่องมิติหญิงชายของบุคคลนั้น ๆ มากกว่าเพียงแค่ใช้เกณฑ์การแต่งตั้งตามตำแหน่งหน้าที่เพียงอย่างเดียว ขณะเดียวกัน ปัญหาการเปลี่ยนตำแหน่งของข้าราชการที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งมาก ก็ทำให้การทำงานเรื่องส่งเสริมความเสมอภาคขาดความต่อเนื่อง จึงเห็นว่าศูนย์ประสานงานด้านความเสมอภาคหญิงชาย (GFP) น่าจะเป็นกลไกที่ควรมีบทบาทหลักในการประสานงานและทำหน้าที่เป็นฝ่ายเลขานุการของผู้บริหารด้านความเสมอภาคหญิงชายเพื่อให้นโยบายและการนำไปปฏิบัติไม่แยกส่วนจากกัน ในขณะเดียวกัน ควรให้ความสำคัญแก่การเสริมศักยภาพของสมาชิกส่วนใหญ่ของหน่วยงานทั้งผู้บริหารและผู้ปฏิบัติ ให้มีความเข้าใจและมีทักษะการบูรณาการมิติหญิงชายไปสู่เนื้องานที่รับผิดชอบ เพราะเมื่อทุกฝ่ายเห็นความเสมอภาคหญิงชายว่าเป็นปัจจัยที่ทำให้การทำงานมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น จะเกิดเป็นพลังร่วมเสริมการทำงานของผู้บริหารด้านความเสมอภาคหญิงชายและศูนย์ประสานงานด้านความเสมอภาคหญิงชาย ทั้งในทางตรงและทางอ้อม

จากมุมมองของภาคประชาชนเกี่ยวกับเรื่องมิติหญิงชาย เป็นที่น่ายินดีว่า จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 1,000 คน ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลนั้น ส่วนใหญ่มีมุมมองเรื่องมิติหญิงชายที่ก้าวหน้ามาก เช่น มีความตระหนักว่าสาเหตุของความไม่เสมอภาคมาจากค่านิยมเกี่ยวกับ “ชายเป็นใหญ่” รวมทั้งกระบวนการหล่อหลอมกล่อมเกลามาทางสังคมอันเป็นตัวปัญหาของความไม่

เสมอภาค และสำคัญที่สุด คือ ข้อค้นพบว่าผู้ชายไทย ส่วนใหญ่ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลไม่ได้มีทัศนคติ ต่อเพศหญิงในเชิงลบ คณะวิจัยเสนอเพิ่มเติมว่า เพื่อให้ได้ ภาพรวมของทั้งประเทศ ควรทำการสำรวจความคิดเห็น ในจังหวัดอื่น ๆ ของประเทศ เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐาน ที่สำคัญในการกำหนดรูปแบบการขับเคลื่อนในพื้นที่ เป้าหมายต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

อย่างไรก็ตาม โจทย์ที่ทำทนายอย่างยิ่งของงานวิจัยนี้ คือ ความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างหลักความเสมอภาค ของหญิงชายกับหลักการเศรษฐกิจพอเพียง จากการศึกษา งานวิจัยในอดีตที่เกี่ยวข้องกับหลักการเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า โดยส่วนใหญ่เน้นการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ ของหลักการเศรษฐกิจพอเพียงกับมิติด้านเศรษฐกิจและ ธุรกิจ โดยงานส่วนใหญ่ศึกษาถึงข้อดี จุดแข็ง หรือพลัง ของปรัชญาต่อการดำรงชีพ การทำการเกษตรหรือความ อยู่รอดและการพัฒนาด้านอาชีพเป็นหลัก แต่ยังขาดการ

พิจารณาเศรษฐกิจพอเพียงในมิติที่เกี่ยวกับคุณค่า ค่านิยม ที่มีอิทธิพลต่อการปลูกฝัง สร้างเสริมและส่งเสริมมิติด้าน ความคิดและจิตใจที่มีผลต่อการเป็นตัวตนของมนุษย์

ดังนั้น คณะวิจัยจึงเสนอว่า หลักการเศรษฐกิจ พอเพียงสามารถช่วยส่งเสริมความเสมอภาคในมิติและ ระดับต่าง ๆ กล่าวคือ หลักคุณธรรม หลักพอประมาณ หลักภูมิคุ้มกัน และหลักเหตุผล ล้วนมีคุณค่าแก่การอธิบาย และขยายผลเรื่องความเสมอภาคหญิงชาย โดยเฉพาะมิติของ คุณธรรมที่เน้นเรื่องการไม่เอาเปรียบและไม่เบียดเบียนกัน ความไม่เสมอภาคนั้น คือ ความไม่มีคุณธรรม และยังขัดกับ หลักเหตุผลและความพอประมาณอีกด้วย เพราะดุลยภาพ หรือความพอประมาณในทุกรูปแบบ โดยเฉพาะในมิติของ ความสัมพันธ์ของหญิงชายจะนำมาซึ่งสังคมที่อยู่ดีมีสุข มีความสมดุลและมีการแบ่งส่นปันส่วนบทบาทและหน้าที่ อย่างมีเหตุผลและมีความเป็นธรรม นอกจากนี้ การสร้าง ภูมิคุ้มกันต่อความเสี่ยง ความไม่แน่นอนจะเกิดขึ้นได้อย่าง

มีประสิทธิภาพ ถ้าผู้หญิงได้มีส่วนร่วมในการร่วมคิดร่วมทำ และร่วมตัดสินใจกับผู้ชาย

ในอีกด้านหนึ่งของการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองหลักการนี้ จะเห็นได้ว่าหลักเศรษฐกิจพอเพียงจะขยายผลและรับการถ่ายทอด เรียนรู้ และซึมซับได้อย่างกว้างขวางและมีประสิทธิภาพต่อเมื่อผู้หญิงได้มีสถานะบทบาทที่ได้เป็นรูปแบบหรือต้นแบบสำหรับลูก ๆ และเด็ก ๆ ในสังคม

ดังนั้น ความเสมอภาคหญิงชายกับหลักการเศรษฐกิจพอเพียงมีความสัมพันธ์โยงเกี่ยวกันเปรียบเทียบสองด้านของเหรียญเดียวกัน หลักการเศรษฐกิจพอเพียงจะขยายผลได้น้อยและไม่รวดเร็ว หากผู้หญิงไม่มีบทบาทและไม่มีส่วนร่วมในการส่งเสริมสนับสนุนและจรรโลงหลักการเศรษฐกิจพอเพียงในทางตรงหรือทางอ้อม ในอีกแง่มุมหนึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า ถ้าจะรณรงค์และปลูกฝังความเสมอภาคของหญิงชายได้อย่างรวดเร็วและมีความ

สะดวกและง่ายขึ้น จำเป็นต้องคำนึงถึงหลักการเศรษฐกิจพอเพียงในการหนุนเสริมหรือช่วยเป็นเข็มทิศในการปลูกฝังเจตคติและความคิดความเชื่อ ตลอดจนพฤติกรรมของความเสมอภาคด้วย

ข้อเสนอแนะ

คณะวิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะสำหรับสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวเกี่ยวกับบทบาทและภาระหน้าที่ในอนาคต รวมไปถึงการทำงานและการทำงานในเชิงรุก เนื่องจากสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวได้รับมอบหมายเป็นพิเศษให้ทำงานด้านความเสมอภาคหญิงชาย ซึ่งรวมถึงปัญหามากมายหลายด้านทำให้สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวต้องเผชิญปัญหาภายในเรื่องการขาดบุคลากร ประกอบกับการแบ่งงานตามกลุ่มงานอันเป็นผลจากการจัดองค์กรใหม่ ทำให้เกิดการดำเนินงานแบบแยกส่วนและบ้างก็ซ้ำซ้อนกัน

ดังนั้น สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว ควรทบทวนว่าจะกำหนดภารกิจหลักและรอง รวมทั้งจัดลำดับความสำคัญของภารกิจให้เกิดความชัดเจน เพื่อจะก้าวต่อไปอย่างมีประสิทธิภาพด้วยความมั่นใจและไม่เกิดความสับสน เช่น หากเลือกที่จะขับเคลื่อนนโยบายเป็นหลักก็ไม่จำเป็นต้องจัดงานร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ เพราะเป็นงานที่ต้องใช้เวลาและสรรพกำลังมาก แต่ควรมุ่งเน้นที่การให้นโยบายและสาระ และถ่ายโอนเรื่องการจัดงานประเภทต่าง ๆ ให้ภาคส่วนหรือภาคีอื่นดำเนินการแทน แต่หากสำนักงานฯ ต้องการเน้นเรื่องการปรับเปลี่ยนเจตคติ ค่านิยม และทัศนคติของคนในสังคม ก็น่าที่จะทำงานขับเคลื่อนกับสื่อต่าง ๆ ทั้งสื่อสารมวลชน สื่อทางเลือก หรือแม้แต่สื่อประเภท Social Media เพื่อให้เกิดนวัตกรรมในการใช้สื่ออย่างสร้างสรรค์ โดยสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว อาจทำหน้าที่เป็นฝ่ายดูแลควบคุมด้านเนื้อหาและประสานงานกับผู้เชี่ยวชาญด้านสื่อมาช่วยคิดช่วยทำ เป็นต้น

ในส่วนงานของสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวที่เกี่ยวกับการดูแลบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ถูกละเมิด รังแก หรือทำร้าย สำนักงานฯ อาจปรับเปลี่ยนวิธีการทำงาน โดยเน้นที่การร่วมมือกับภาคีระดับต่าง ๆ โดยสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวซึ่งมีทรัพยากรบุคคลน้อยอยู่แล้ว อาจทำหน้าที่เป็นหน่วยรับเรื่องราวร้องทุกข์ แต่ในทางปฏิบัติ อาจสร้างเครือข่ายการทำงานกับภาคีอื่น ๆ ในพื้นที่ คณะวิจัยเห็นว่าการกำหนดทิศทางและบทบาท ตลอดจนการจัดภารกิจหลักและรองอย่างเหมาะสมจะช่วยให้สำนักงานฯ สามารถทำงานในเชิงรุกได้มากขึ้น ทำให้ผลงานมีน้ำหนักและมีผลอย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

ในส่วนของการขับเคลื่อนเพื่อบูรณาการมิติหญิงชายบนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คณะวิจัยได้เสนอประเด็นในเชิงปฏิบัติดังนี้

1) สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวควรนำเสนอและเผยแพร่อย่างกว้างขวางเกี่ยวกับความเชื่อมโยงของหลักคุณธรรมและหลักเหตุผลกับความเสมอภาคหญิงชาย ซึ่งเกี่ยวข้องข้อกับเรื่องความถูกต้องและชอบธรรมของสังคม ตลอดจนแสดงถึงพลังอันยิ่งใหญ่ของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ครอบคลุมถึงมิติต่าง ๆ อันหลากหลาย

2) ในการรณรงค์เรื่องความเสมอภาคหญิงชาย ควรเน้นมิติทางจิตใจของทั้งสองแนวคิด ให้บุคคลเข้าใจและตระหนักในสาระสำคัญของแนวคิดอย่างเต็มที่ เพื่อให้เกิดจิตร่วม จนเป็นพลังให้การรณรงค์ได้ผลอย่างสมบูรณ์

3) การขยายความเรื่องบทบาทของผู้หญิงในการช่วยจรรโลงและส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง ควรใช้วิธีสื่อสารที่น่าสนใจและโดนใจ เช่น การใช้เรื่องราวในชีวิตจริง

4) ประเด็นเรื่องความเสมอภาคของหญิงชายจะช่วยให้ครอบครัวและสังคมมีดุลยภาพและมีผลต่อการป้องกันความเสี่ยง เป็นประเด็นที่น่าจะนำมาเผยแพร่และรณรงค์ได้เช่นกัน

“

ที่มา : จุรี วิจิตรวาทการ และคณะ, การศึกษาแนวทางส่งเสริมการบูรณาการมิติหญิงชายเพื่อการพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง, ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2553.

”

เรื่องที่ 4

การศึกษาเรื่อง “การพัฒนาภาค
ในการบูรณาการมิติหญิงชายเพื่อส่งเสริม
การพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”

ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ปี 2554

ที่มาและความสำคัญ

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาต่อเนื่องจากการศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางส่งเสริมการบูรณาการมิติหญิงชายเพื่อการพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ในปีงบประมาณ 2552 ซึ่งมีการนำผลการวิจัยดังกล่าวไปประยุกต์ใช้กับหน่วยงานในส่วนภูมิภาคและท้องถิ่น โดยมุ่งศึกษารูปแบบและแนวทางการกำหนดกลยุทธ์ที่เหมาะสมเพื่อขับเคลื่อนการบูรณาการมิติหญิงชาย รวมทั้งแนวทางการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรในส่วนภูมิภาคและท้องถิ่น

วิธีดำเนินการ

รูปแบบการศึกษาใช้วิธีการวิจัยทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ การดำเนินการศึกษา ประกอบด้วย การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร เช่น รายงานการศึกษา “แนวทางส่งเสริมการบูรณาการมิติหญิงชายเพื่อการพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” และการทบทวนตัวอย่างประสบการณ์จากต่างประเทศ ข้อมูลจากการประสานความร่วมมือ เช่น การระดมสมองกับตัวแทนหน่วยงานส่วนภูมิภาค หน่วยงานส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้ชิดชุมชน เช่น ธนาคาร สถาบันการศึกษา ข้อมูลจากการประชุมกลุ่มย่อย และการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทั้งในส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น และข้อมูลจากการสำรวจความคิดเห็นของประชาชน ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงปริมาณเกี่ยวกับประเด็นการบูรณาการมิติหญิงชายในงานพัฒนา และการพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ 4 ภาคของประเทศ คือ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้

นโยบายรัฐบาลและเจตจำนงของผู้บริหาร เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ไม่อาจมองข้าม การที่ปัจจุบันประเทศไทยมีนายกรัฐมนตรีหญิงเป็นคนแรก (นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร) ถือเป็นโอกาสอันดีที่รัฐบาลจะได้ขับเคลื่อนความเสมอภาคหญิงชายอย่างจริงจังและสร้างการเปลี่ยนแปลงที่เป็นรูปธรรม โดยที่นายกรัฐมนตรีหญิงซึ่งเป็นผู้นำสูงสุดของฝ่ายบริหารจะต้องแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการบริหารวิสัยทัศน์ และภาวะผู้นำที่ทั้งอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรมจริยธรรม รวมทั้งแสดงคุณสมบัติพิเศษของผู้หญิงที่ช่วยให้บริหารงานได้อย่างเป็นธรรมและมีประสิทธิภาพ

ผลการศึกษา

จากการประมวลและวิเคราะห์ข้อมูลนำไปสู่บทสรุปผลการวิจัยว่า แนวทางการกำหนดกลยุทธ์ที่เหมาะสมเพื่อการขับเคลื่อนการบูรณาการมิติหญิงชายนั้น สามารถนำรูปแบบที่นำเสนอจากประสบการณ์การทำงานของเจ้าหน้าที่ของส่วนราชการทั้งภูมิภาคและท้องถิ่นทั้ง 30 รูปแบบไปใช้ปฏิบัติได้จริง อย่างไรก็ตาม ระดับความเป็นไปได้ของแต่ละรูปแบบขึ้นอยู่กับบริบทหลายอย่าง เช่น รูปแบบที่สามารถดำเนินการได้ทันที ได้แก่ รูปแบบที่เป็นการต่อยอดจากโครงการ/กิจกรรมที่ทำอยู่เดิมแต่ปรับวิธีการปฏิบัติให้คำนึงถึงการบูรณาการระหว่างแนวคิดความเสมอภาคหญิงชายและหลักการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้มากขึ้น หรือบางรูปแบบจะดำเนินการได้ก็ต่อเมื่อผู้บริหารหน่วยงานยอมรับและให้ความสำคัญ ได้แก่ รูปแบบทุกรูปแบบที่มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นฝ่ายริเริ่มและดำเนินการ ในขณะที่บางรูปแบบต้องมีการกำหนดนโยบายจากส่วนกลาง เช่น การสร้างความเข้าใจให้กับผู้กำหนดนโยบายซึ่งมีหลายฝ่าย รวมทั้งการดำเนินการที่ต้องประกอบด้วยขั้นตอนในระบบราชการ ที่อาจทำให้ต้องใช้เวลานานในการผลักดันเพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติ

ส่วนการให้ความสำคัญแก่หลักการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ผู้บริหารประเทศและผู้บริหารในทุกระดับต้องกระทำตนเป็นแบบอย่าง ทั้งในด้านการกำหนดนโยบายและการประพฤติปฏิบัติตน จึงจะทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเกิดความเชื่อมั่นและปฏิบัติตามนโยบายอย่างจริงจัง อย่างไรก็ตาม หากฝ่ายการเมืองให้ความสำคัญแก่การนำหลักการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ ภาครัฐควรเป็นตัวอย่างที่ดีในการกำหนดนโยบาย แผนงานและโครงการอย่างมีเหตุมีผล มีความรอบคอบ มีภูมิคุ้มกันโดยไม่สร้างความเสี่ยงที่ไม่จำเป็นและอาจต้องคำนึงถึงการปรับลดนโยบายประชานิยมด้วย

กลยุทธ์สุดท้ายที่จะเป็นแรงหนุนสำคัญในการขับเคลื่อนการบูรณาการมิติหญิงชายตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง คือ การสร้างแนวร่วมภาคสังคมซึ่งสามารถกระทำผ่านสื่อการรณรงค์ต่าง ๆ พร้อม ๆ กับการสร้างกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับเครือข่ายการขับเคลื่อนที่มีอยู่เดิม เช่น เครือข่ายครอบครัว เครือข่ายประชาชนคนรักแม่ เป็นต้น

การศึกษาครั้งนี้ ยังให้ความชัดเจนและยืนยันความจำเป็นที่ต้องแยกกลยุทธ์ที่เหมาะสมในการขับเคลื่อนการบูรณาการมิติหญิงชายในส่วนภูมิภาคและท้องถิ่น ด้วยเหตุผลของความแตกต่างและข้อจำกัดขององค์กรแต่ละประเภท ดังนั้น รูปแบบการดำเนินงานส่งเสริมตามโจทย์จึงไม่อาจมีรูปแบบตายตัว หรือใช้รูปแบบสำเร็จรูปที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในภูมิภาคหรือท้องถิ่นได้อย่างเบ็ดเสร็จสมบูรณ์ ฝ่ายรณรงค์ระดับนโยบาย เช่น สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวจึงควรดำเนินบทบาทเป็นผู้สะท้อนความคิดเห็น (Sounding board) ให้ท้องถิ่นช่วยวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในสิ่งที่ท้องถิ่นประสงค์จะทำ รวมทั้งให้คำแนะนำ ให้กำลังใจ และติชมระหว่างดำเนินการ

ในส่วนของการสร้างกลไกขับเคลื่อนในหน่วยงานภูมิภาคและท้องถิ่นนั้น ปัจจุบัน หน่วยงานราชการส่วนกลางมีกลไกผู้บริหารด้านการเสริมสร้างบทบาทหญิงชาย (Chief Gender Equality Officer – CGEO) และศูนย์ประสานงานด้านความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย (Gender Focal Point – GFP) ซึ่งมีหน้าที่โดยตรงในการส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชายภายในหน่วยงาน อย่างไรก็ตาม ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และการระดมสมอง พบว่า ผู้ให้ข้อมูลเป็นส่วนน้อยเท่านั้นที่รู้จักหรือเคยได้ยินกลไกดังกล่าว ดังนั้น หากต้องการให้มีการขับเคลื่อนการบูรณาการมิติหญิงชายในหน่วยงานระดับภูมิภาคและท้องถิ่น องค์กรในส่วนภูมิภาคพึงมี CGEO รวมของจังหวัดซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรง ท้องถิ่นก็เช่นเดียวกัน โดยผู้รับผิดชอบนี้จะต้องมีความรู้ความเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของการบูรณาการมิติหญิงชายและความเสมอภาคหญิงชายด้วย

ข้อเสนอแนะ

คณะผู้วิจัยจึงเสนอว่า เนื่องจากขณะนี้ ข้าราชการส่วนใหญ่ในภูมิภาคไม่ทราบและไม่มีส่วนร่วมในเรื่องมิติหญิงชายและความเสมอภาคหญิงชาย จึงเป็นเหตุผลที่ดีที่จะให้หน่วยงานเหล่านี้รวมกลุ่มและขับเคลื่อนด้วยกัน สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวอาจให้สนับสนุนกิจกรรมและให้มีการรายงานเสนอผลงาน ทั้งนี้ ต้องเป็นการเชิญชวนไม่ใช่เป็นการบังคับทำ คณะผู้วิจัยเชื่อว่า หากต่างหน่วยงานสามารถมีการทำโครงการเล็ก ๆ ร่วมกันได้ จะเกิดความเข้าใจและผูกพันกับประเด็นขับเคลื่อนมากขึ้น

ในส่วนของกลยุทธ์ระดับท้องถิ่นนั้น วิธีการที่เหมาะสมควรเป็นการให้ความรู้ผสมผสานกับสิ่งที่ท้องถิ่นอยากได้ โดยทำให้เห็นว่ามีชุดกิจกรรมที่เปรียบเสมือนรายการอาหารให้ท้องถิ่นสามารถเลือก และช่วยปรุงแต่งต่อให้เหมาะกับบริบทของตน จากนั้นก็ให้ดำเนินการตามเงื่อนไขที่กำหนด ตัวอย่างของโครงการอาจดัดแปลงจาก 30 โครงการที่ท้องถิ่นได้นำเสนอ แต่จากประสบการณ์ภาคสนามของคณะผู้วิจัยครั้งนี้ ทำให้คิดว่าน่าที่จะมีโครงการที่สมาชิกในครอบครัว คือ พ่อแม่ลูก ทั้งหญิงและชาย

สามารถเรียนรู้ร่วมกันได้ เพื่อให้การขับเคลื่อนเกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติ เพราะทุกฝ่ายมีโอกาสได้แลกเปลี่ยนและทำความเข้าใจในประเด็นหลักไปพร้อม ๆ กัน

เนื่องจากภาวะผู้นำในท้องถิ่นมีความสำคัญ จึงมีความจำเป็นต้องระดมและรณรงค์ให้ผู้นำท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมด้วยกลวิธีต่าง ๆ เช่น โครงการผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อความเสมอภาค การให้รางวัลโครงการที่มีความดีเด่นก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่สามารถช่วยกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวก ผลพลอยได้คือการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นค่อย ๆ ก่อตัวผ่านกิจกรรมที่ร่วมคิดร่วมทำอย่างเต็มใจ

การทำหลักสูตรเสริมให้โรงเรียนในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นอีกข้อเสนอแนะที่คณะผู้วิจัยเห็นว่าจะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการสร้างเจตคติที่ถูกต้องต่อประเด็นมิติหญิงชายและเศรษฐกิจพอเพียง คงปฏิเสธไม่ได้ว่าครูและโรงเรียนในท้องถิ่นมีอิทธิพลในการหล่อหลอมกลุ่มเยาวชนเด็กนักเรียนไม่น้อยไปกว่าผู้ปกครอง ลักษณะของหลักสูตรเสริมนี้ควรจะออกแบบโดยเน้นกิจกรรมเป็นตัวนำ โดยถักทอเนื้อหาเข้ากับกิจกรรมที่สนุกและท้าทาย ชวนให้เด็กอยากเรียนรู้ และสามารถจะซึมซับสาระสำคัญผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่น่าสนใจ

ประเด็นสุดท้ายที่มีความสำคัญไม่แพ้กันคือเรื่องการพัฒนาบุคลากรในภูมิภาคและท้องถิ่น ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องใหญ่และมีความท้าทายอย่างยิ่ง เนื่องจากองค์กรระดับท้องถิ่นมีจำนวนมาก ดังนั้น การสร้างความรู้ ความเข้าใจต่อพื้นฐานเรื่องมิติหญิงชายจำเป็นต้องใช้วิธีการใหม่ ๆ ในการเสนอประเด็นทางความคิด อาทิ การสร้างสื่อที่เปรียบเสมือนการสอนทางไกลเพื่อสร้างบุคลากรที่มีความพร้อมจะเป็นวิทยากรในอนาคต การใช้สื่อสมัยใหม่ เช่น เว็บไซต์เชิงโต้ตอบ (Interactive website) หรือสื่อทางสังคม (Social media) ต่าง ๆ การเผยแพร่การปฏิบัติงานที่ดี/ตัวอย่างที่ดี (Best practices) เพื่อกระตุ้นการเรียนรู้และสร้างแบบอย่าง ตลอดจนการให้รางวัลเพื่อให้เกิดการแข่งขันและสร้างความภูมิใจแก่ผู้ปฏิบัติงาน เป็นต้น

ในตอนท้ายของรายงานฉบับนี้ คณะผู้วิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในการส่งเสริมมิติหญิงชาย การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนการบูรณาการทั้งสองแนวคิดเข้าด้วยกัน โดยแบ่งเป็นข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย วิธีการจัดการ และการใช้เครื่องมือเพื่อการปรับเปลี่ยนนโยบายในระดับต่าง ๆ ให้มีความสอดคล้องและเกื้อหนุนต่อการบูรณาการให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด

“

ที่มา : จุรี วิจิตรวาทการ และคณะ, การพัฒนากลไกในการบูรณาการมิติหญิงชายเพื่อส่งเสริมการพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง, ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2554.

”

เรื่องที่ 5

การศึกษาเรื่อง “การสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาท สถานภาพสตรี และความเสมอภาคหญิงชาย”

สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และโครงการสตรีและเยาวชนศึกษา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปี 2554

ที่มาและความสำคัญ

สืบเนื่องจากการประชุมระดับโลกว่าด้วยเรื่องสตรี ครั้งที่ 4 ณ กรุงปักกิ่ง สาธารณรัฐประชาชนจีน เมื่อปี 2538 ประเทศไทยได้ประกาศเจตนารมณ์อย่างชัดเจนที่จะดำเนินการตามปฏิญญาปักกิ่งและแผนปฏิบัติการเพื่อความก้าวหน้าของสตรีที่ได้ระบุปัญหาของสตรีในด้านต่าง ๆ 12 ประการ ได้แก่ 1) สตรีกับความยากจน 2) การศึกษาและฝึกอบรมของสตรี 3) สตรีกับสุขภาพ 4) ความรุนแรงต่อสตรี 5) สตรีกับความขัดแย้งด้วยกำลังอาวุธ 6) สตรีกับเศรษฐกิจ 7) สตรีกับอำนาจ การตัดสินใจ 8) กลไกเชิงสถาบันเพื่อความก้าวหน้าของสตรี 9) สิทธิมนุษยชนของสตรี 10) สตรีกับสื่อมวลชน 11) สตรีกับสิ่งแวดล้อม และ 12) เด็กผู้หญิง ทั้งนี้ รัฐบาลไทยได้เริ่มบูรณาการเนื้อหาของปฏิญญาปักกิ่งและแผนปฏิบัติการฯ เข้าในแผนพัฒนาสตรี ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2554) ต่อมาในปี 2543 ที่ประชุมสมัชชาสหประชาชาติสมัยพิเศษได้กำหนดข้อห้วงใยเพิ่มเติมอีก 8 ประเด็น คือ 1) วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี 2) การแพร่ระบาดของโรคเอดส์ 3) ภัยพิบัติธรรมชาติ 4) โลกาภิวัตน์ 5) การเคลื่อนย้ายแรงงาน 6) สังคมผู้สูงอายุ 7) การแบ่งเบาภาระงาน และ 8) ยาเสพติด

การดำเนินงานส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างหญิงชายให้ได้ประสิทธิภาพอย่างแท้จริงนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการศึกษาเกี่ยวกับสถานการณ์ ผลการศึกษา และข้อเสนอแนะจากการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัย และผลงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสตรีทั้ง 20 ประเด็นดังกล่าวข้างต้น สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวจึงได้ร่วมกับโครงการสตรีและเยาวชนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดทำการสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาท สถานภาพสตรี และความเสมอภาค

ระหว่างหญิงชาย เพื่อทราบถึงสถานการณ์ของการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ รวมทั้งผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ เพื่อจะได้นำบทสังเคราะห์ดังกล่าวมาเป็นฐานข้อมูลใช้วางแผนในการดำเนินการด้านการส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย ตลอดจนพิจารณาส่งเสริมการวิจัยในประเด็นที่ยังไม่มีการศึกษาวิจัย หรือมีแต่ข้อมูลยังไม่ครบถ้วนต่อไป

วิธีดำเนินการ

งานสังเคราะห์ชิ้นนี้ได้เน้นวิเคราะห์เนื้อหางานวิจัยในแง่ของ 1) สถานการณ์ปัญหาและวิธีการที่ใช้ในการวิเคราะห์ 2) แนวคิด ทฤษฎี และหลักการ 3) ผลการศึกษา และ 4) ข้อเสนอแนะ งานที่นำมาสังเคราะห์เป็นงานวิจัยจากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ที่ทำโดยนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา และจากองค์กรหรือหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ระหว่างปี 2548 - 2552 ซึ่งคณะผู้จัดทำค้นคว้าจากฐานข้อมูลของโครงการพัฒนาเครือข่ายระบบห้องสมุดในประเทศไทย (Thai LIS) ฐานข้อมูลของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในประเทศไทย ฐานข้อมูลของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ฐานข้อมูลของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฐานข้อมูลของกระทรวงต่าง ๆ และฐานข้อมูลขององค์กรพัฒนาเอกชนด้านสตรี งานวิจัยเหล่านี้เป็นการศึกษากลุ่มสตรีในกรุงเทพมหานคร สตรีในเขตปริมณฑล และสตรีในชนบท รวมถึงสตรีกลุ่มเฉพาะ ได้แก่ สตรีกลุ่มชาติพันธุ์ สตรีพิการ และสตรีต่างด้าวที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยเนื่องจากการสู้รบหรือเป็นแรงงานอพยพ

จากการค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลรายชื่องานวิจัยตามปฏิญญาปักกิ่งและแผนปฏิบัติการเพื่อความก้าวหน้าของสตรีมีข้อสังเกตว่า 1) ส่วนใหญ่เป็นงานที่มีกลุ่มประชากรเป็นผู้หญิง แต่ในเนื้อหา ยังไม่มีการวิเคราะห์ประเด็นมิติหญิงชาย ดังนั้น จึงน่าที่องค์กรภาครัฐหรือภาคเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องต่อการพัฒนาบทบาทหญิงชาย จะสนับสนุนการทำวิจัยที่มีประเด็นมิติหญิงชายให้เพิ่มขึ้น 2) แนวโน้มในการทำวิจัยมักจะสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลในช่วงนั้น ๆ เช่นในปี 2549 จะมีงานวิจัยด้านเศรษฐกิจที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์เป็นจำนวนมาก 3) งานวิจัยในบางประเด็นยังมีจำนวนน้อย เมื่อเทียบกับความสำคัญเร่งด่วนของปัญหา เช่น ประเด็นสตรีกับสิ่งแวดล้อม และสตรีกับความขัดแย้งด้วยกำลังอาวุธ ทั้งที่ปัญหาเหล่านี้รุนแรงเพิ่มมากขึ้นทุกทีในสังคมไทย องค์กรภาครัฐและเอกชนจึงน่าที่จะสนับสนุนการทำวิจัยในด้านนี้ให้เพิ่มมากขึ้น เพื่อศึกษาสาเหตุของปัญหาและหนทางแก้ไขปัญหาย่างยั่งยืนโดยคำนึงถึงมิติหญิงชาย และนำผลที่ได้ไปใช้ประโยชน์ในทางปฏิบัติต่อไป 4) แม้ว่ากระทรวงและองค์กรภาคเอกชนด้านสตรีได้จัดทำงานวิจัยด้านสตรีอยู่เป็นจำนวนมากไม่น้อย แต่ยังไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการนำข้อมูลงานวิจัยเข้าฐานข้อมูล

ถ้าใส่ใจในเรื่องนี้มากขึ้นก็จะช่วยให้ผู้ที่สนใจสามารถทำการสืบค้น และนำองค์ความรู้จากงานวิจัยมาใช้ประโยชน์ในทางปฏิบัติ หรือต่อยอดองค์ความรู้ด้านสตรีต่อไปได้โดยสะดวกยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยได้พยายามนำงานที่ได้มาจากการสืบค้นมาทำการสังเคราะห์ได้เกือบครบทั้ง 20 ประเด็นความห่วงใย ยกเว้นก็เฉพาะประเด็นที่ยังไม่มีจำนวนงานวิจัยมากเพียงพอที่จะนำมาสังเคราะห์ คือประเด็นโลกาภิวัตน์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ยาเสพติด ภัยพิบัติธรรมชาติและ การแบ่งเบาภาระงาน ส่วนประเด็นอื่น ๆ นั้นได้จัดลำดับความสำคัญตามความรุนแรงของปัญหา และตามนโยบายเพื่อส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย ดังนี้ สิทธิมนุษยชนของสตรี กลไกเชิงสถาบันเพื่อความก้าวหน้าของสตรี สตรีกับสุขภาพ การแพร่ระบาดของโรคเอดส์ สังคมผู้สูงอายุ ความรุนแรงต่อสตรี สตรีกับความขัดแย้งด้วยอาวุธ การเคลื่อนย้ายแรงงาน สตรีกับเศรษฐกิจ สตรีกับความยากจน สตรีกับสิ่งแวดล้อม สตรีกับอำนาจการตัดสินใจ สตรีกับสื่อมวลชน เด็กผู้หญิง การศึกษาและฝึกรอบรมของสตรี โดยที่คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะตลอดจนแนวทางเพื่อพัฒนางานด้านบทบาท สถานภาพสตรี และความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย ดังต่อไปนี้

สิทธิมนุษยชนสตรี

รัฐควรทบทวนกฎหมายและนโยบายที่เป็นการขัดกับพันธกรณีต่าง ๆ ที่คงมีการเลือกปฏิบัติต่อสตรี รวมทั้งส่งเสริมผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกฎหมาย ออกกฎหมาย และมาตรการบังคับใช้กฎหมาย เพื่อลดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ

กลไกเชิงสถาบันเพื่อความก้าวหน้าของสตรี

รัฐควรสนับสนุนการมีส่วนร่วมของสถาบันต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง ทั้งในภาครัฐ เอกชน และหน่วยงานอาสาสมัคร ส่งเสริมการประสานงานความร่วมมือภายในรัฐบาลกลาง เพื่อประกันการนำมุมมองบทบาทหญิงชายเข้าไปในทุกกระบวนการวางนโยบาย โดยปรับปรุงการจัดเก็บข้อมูลการมีส่วนร่วมของหญิงและชายในเศรษฐกิจให้ครบถ้วนรวมทั้งในสาขานอกระบบด้วย

สตรีกับสุขภาพ

รัฐบาลควรให้การสนับสนุนช่วยเหลือแก่องค์กรสตรีในการจัดตั้งและขยายโครงการให้การศึกษาเรื่องอนามัยเจริญพันธุ์อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งให้องค์กรสตรีเหล่านี้ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบโครงการ และติดตามการดำเนินงานของโครงการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

การแพร่ระบาดของโรคเอดส์

ให้สังคมเกิดการเรียนรู้เรื่องเอดส์ในทางบวก มีการสื่อสารเรื่องเอดส์ในชีวิตประจำวัน เสริมสร้างความคิด การอยู่กับเอดส์อย่างเข้าใจผ่านสื่อสาธารณะอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการรณรงค์ เสริมสร้างค่านิยม สิทธิ และความเท่าเทียมทางเพศ

สังคมผู้สูงอายุ

รัฐควรมีการศึกษาถึงความแตกต่างระหว่างผู้สูงอายุหญิงกับผู้สูงอายุชาย ว่าปัจจัยส่วนบุคคลมีความสัมพันธ์กับความต้องการบริการสวัสดิการสังคมหรือไม่ รวมทั้งการศึกษาเปรียบเทียบผลการรับบริการกับความต้องการบริการสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุ ว่าตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุหรือไม่

ความรุนแรงต่อสตรี

รัฐควรสร้างจิตสำนึกและกระตุ้นเตือนผู้หญิงและคนในสังคมไม่ให้เพิกเฉยต่อปัญหาความรุนแรงหรือการคุกคามทางเพศที่เกิดจากทั้งภายในครอบครัวหรือสถานที่ทำงาน โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาควรได้มีบทบาทในการให้ข้อมูล ความรู้ ที่จะช่วยให้บุคคลในสังคมไทยปรับเปลี่ยนทัศนคติ ค่านิยม ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงหรือสาเหตุที่ผู้หญิงถูกทำร้ายจากครอบครัว

สตรีกับความขัดแย้งด้วยอาวุธ

รัฐควรศึกษาประสบการณ์ตรงจากผู้ประสบเหตุการณ์ ความสูญเสียที่เกิดขึ้นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการเรียน การสอน ให้แก่บุคลากรที่ต้องทำการดูแลรักษาหรือให้คำปรึกษา เพื่อให้การดูแลและให้คำปรึกษาตอบสนองความต้องการของสตรีเหล่านั้นได้อย่างเหมาะสม

การเคลื่อนย้ายแรงงาน

รัฐควรส่งเสริมและสนับสนุนให้สตรีเข้ามามีส่วนร่วมในด้านเศรษฐกิจเพิ่มมากขึ้น เช่น การเปิดโอกาสให้สตรีเข้าถึงแหล่งทุน การประกอบอาชีพเสริม ทั้งนี้ เพราะเมื่อสตรีมีรายได้เพียงพอในการดำรงชีพและเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัว จะส่งผลให้สตรีมีแนวโน้มที่จะเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติลดน้อยลง

สตรีกับเศรษฐกิจ

ขจัดค่านิยมอันเป็นอคติทางเพศเกี่ยวกับการแบ่งงานกันทำของหญิงและชายที่ถูกตอกย้ำผ่านระบบคิดในแนวประชาธิปไตย เพื่อสร้างโอกาสในการเข้าถึงงาน พัฒนาศักยภาพ เรียนรู้ให้มีความหลากหลายมากขึ้น สำหรับสตรีทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท

สตรีกับความยากจน

รัฐควรพิจารณาปรับเปลี่ยนโครงสร้างปัญหาหนี้ต่างประเทศ การเก็บภาษี การลงทุน การจ้างงาน การตลาด และเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ โดยพิจารณาผลกระทบที่แตกต่างกันต่อความยากจนของหญิงและชาย

สตรีกับสิ่งแวดล้อม

รัฐควรมีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของสตรีในระดับผู้นำในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากสตรีเป็นผู้เชื่อมโยงและใกล้ชิดกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ย่อมตระหนักถึงคุณค่าและประโยชน์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การให้ความรู้และข้อมูลเป็นปัจจัยหนึ่งที่เสริมสร้างศักยภาพของสตรีในการมีส่วนร่วมและเป็นผู้ดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การศึกษาและฝึกรอบรมของสตรี

รัฐควรสนับสนุนการวิจัยเรื่องความเสมอภาคในการเข้าถึงการศึกษา เพื่อเป็นการทบทวนให้แน่ใจว่าประชาชนไทยทั้งหญิงและชายได้รับการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ใช่แต่เพียงปริมาณ แต่ต้องรวมทั้งคุณภาพและสาขาวิชาที่ศึกษาด้วย อีกทั้งกำหนดนโยบายอย่างชัดเจนเกี่ยวกับการจัดทำเนื้อหา หลักสูตร รวมทั้งสื่อการเรียนการสอนที่มีความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย รวมถึงบรรจุวิชาสตรีศึกษาเบื้องต้นไว้ในหลักสูตรการเรียนการสอน

สตรีกับอำนาจการตัดสินใจ

เปิดโอกาสให้สตรีได้มีส่วนร่วมในการบริหารและตัดสินใจในระดับนโยบายขององค์กรปกครองท้องถิ่น ด้วยการสร้างมาตรการและกลยุทธ์ในการสนับสนุนการมีส่วนร่วมของสตรี

“

ที่มา : การสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาท สถานภาพสตรี และความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย, สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และโครงการสตรีและเยาวชนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554.

”

สตรีกับสื่อมวลชน

สื่อมวลชนต้องเสนอทางเลือกให้แก่ผู้หญิงโดยให้ข้อมูลที่รอบด้าน ครบถ้วน ถูกต้อง ให้ผู้หญิงและสังคมสามารถพิจารณาข้อมูล และทางเลือกต่าง ๆ ในการปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิง

เด็กผู้หญิง

ปัญหาการออกจากโรงเรียนกลางคันเนื่องจากตั้งครรรค์ไม่พึงประสงค์ยังไม่ได้รับความสำคัญมากเท่าที่ควร ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดอุปสรรคที่ขัดขวางการเข้าเรียนของเด็กผู้หญิงที่ตั้งครรรค์

สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และโครงการสตรีและเยาวชนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์หวังเป็นอย่างยิ่งว่า งานสังเคราะห์ชิ้นนี้จะเป็นประโยชน์ในการวางแผนการดำเนินการส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย และในกรณีที่ประเด็นความหวังใยข้อใดของปฏิญญาปักกิ่งและแผนปฏิบัติการฯ ยังไม่มีการศึกษาวิจัยหรือพอมืออยู่บ้างแล้วแต่ยังขาดการวิเคราะห์ที่ครอบคลุมกว้างขวางก็ควรพิจารณาส่งเสริมให้มีการวิจัยในประเด็นนั้น ๆ เพิ่มขึ้นในอนาคต

เรื่องที่ 6

โครงการวิจัย “การศึกษาแนวทางการป้องกันและช่วยเหลือคุ้มครองผู้หญิงไทย
ที่เดินทางไปทำงานต่างประเทศ”

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ปี 2554

ที่มาและความสำคัญ

สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว ในฐานะหน่วยงานหลักระดับชาติในการคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิสตรี ส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย และเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว ได้เล็งเห็นอัตราการสมรสของหญิงไทยกับชาวต่างชาติที่เพิ่มสูงโดยสัมพันธ์กับสภาพสังคมและการบริโภคนิยม ที่มีการคาดการณ์ว่าแนวโน้มในอนาคตเยาวชนไทยอาจมีความต้องการสมรสกับชาวต่างชาติสูงขึ้น แทนที่จะเป็นการทำงานด้วยความมุ่งมั่นและเก็บหอมรอมริบเพื่อยกระดับฐานะทางครอบครัวและตนเอง วิธีการเช่นนี้ เรียกได้ว่า “ใช้เศรษฐกิจเป็นตัวนำสังคม” ทั้งนี้ข้อเสียที่ได้จากการศึกษาเบื้องต้นในถิ่นปลายทาง พบว่า มีผู้หญิงไทย

จำนวนหนึ่งที่ใช้ชีวิตอยู่ต่างประเทศด้วยความกดดัน เพราะต้องปรับตัวอย่างมากต่อการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมที่ต่างวัฒนธรรม เมื่อประสบปัญหาและต้องการผู้ให้คำปรึกษาหรือต้องการความช่วยเหลือก็ไม่สามารถทำได้ เนื่องจากข้อจำกัดในการเข้าถึงช่องทางในการให้ความช่วยเหลือการดำรงชีวิตในต่างประเทศเป็นไปด้วยความยากลำบากด้วยเพราะมีการศึกษาจำกัดทำให้ยากลำบากที่จะเข้าสู่ตลาดแรงงานในต่างประเทศ ประกอบกับการขาดทักษะด้านภาษาของประเทศปลายทาง ขณะเดียวกันอาจมีความสัมพันธ์กับสามีและครอบครัวสามีไม่ดีนัก ปัญหาดังกล่าวอาจนำมาสู่ความร้ายฉานในครอบครัวในถิ่นปลายทาง และอาจเป็นสาเหตุทำให้ได้รับการปฏิบัติอย่างไม่เท่าเทียมในความเป็นมนุษย์อีกด้วย

สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว จึงได้กำหนดศึกษาแนวทางการป้องกันและช่วยเหลือคุ้มครองผู้หญิงไทยที่เดินทางย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ หรือไปสมรสกับชาวต่างชาติ เพื่อหาแนวทางการช่วยเหลือคุ้มครองผู้หญิงที่เดินทางย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศต่อไป

3. เพื่อศึกษาการดำเนินงานของหน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้องกับปัญหาดังกล่าว ทั้งในด้านนโยบาย แผนการดำเนินงาน ทศนคดีต่อปัญหา ตลอดจนแผนงานโครงการและการดำเนินงานที่เกี่ยวกับปัญหาดังกล่าว

4. เพื่อศึกษาแนวทางการช่วยเหลือคุ้มครองสิทธิผู้หญิงที่เดินทางย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสม (Mixed Methods) ใช้หน่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในระดับปัจเจก ระดับองค์กร และระดับชุมชน กำหนดพื้นที่ศึกษาเป็นจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีข้อมูลผู้หญิงไทยสมรสกับชาวต่างชาติ และมีผู้หญิงเดินทางไปทำงานต่างประเทศเป็นจำนวนมาก ได้แก่ จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดอุดรธานี และพื้นที่ต่างประเทศ คือ ประเทศเยอรมนี ซึ่งมีองค์กรหรือเครือข่ายที่มีข้อมูลการช่วยเหลือผู้หญิงไทยที่ได้รับความเดือดร้อนในต่างประเทศเป็นจำนวนมาก ในการวิจัยเชิงคุณภาพกำหนดให้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมาย 3 กลุ่ม คือ ผู้แทนจากหน่วยงานภาครัฐในประเทศที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปทำงานหรือการสมรสกับชาวต่างชาติของผู้หญิง ผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการ

และไม่เป็นทางการ และผู้แทนจากองค์กรเครือข่ายในถิ่นปลายทางที่มีการช่วยเหลือสตรีไทยเมื่อเกิดความเดือดร้อนและขอรับบริการในถิ่นปลายทาง โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกในประเด็นที่กำหนดไว้ ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ดำเนินการในช่วงเดือนเมษายน - พฤษภาคม 2554 มีรายละเอียดโดยสังเขป ดังนี้

วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหา ความจำเป็นและความต้องการของกลุ่มผู้หญิงที่จะเดินทางย้ายถิ่นไปอยู่ในต่างประเทศ

2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจของผู้หญิงที่จะเดินทางย้ายถิ่นทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน

1) การสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนเป้าหมายทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ จำนวน 32 ราย ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ครู ผู้แทนจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (สถานี อนามัย) ผู้แทนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล หรือสมาชิกสภาเทศบาล) และผู้อาวุโสในชุมชน จำนวน 6 ชุมชน ในพื้นที่อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น และในพื้นที่อำเภอหนองบัวลำภู จังหวัดอุดรธานี เน้นศึกษาทัศนคติของผู้นำชุมชนเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในชุมชน สภาพปัญหา ความกังวลของผู้นำชุมชนที่มีต่อสถานการณ์ปัจจุบัน และความต้องการในการช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาที่สืบเนื่องจากการย้ายถิ่นของผู้หญิงไปต่างประเทศ สะท้อนผ่านการรับรู้ มุมมองและทัศนคติของผู้นำชุมชน

2) การสัมภาษณ์ผู้แทนจากหน่วยงาน องค์กร เครือข่ายเกี่ยวกับการดำเนินงานขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางของผู้หญิงไทยไปต่างประเทศทั้งองค์กรภายในประเทศและต่างประเทศ อนึ่ง การเก็บรวบรวมข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องภายในประเทศ ประกอบด้วย สำนักงานบริหารแรงงานไทยไปต่างประเทศ กองตรวจและคุ้มครองคนหางาน สำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน และกองคุ้มครองและดูแลผลประโยชน์คนไทยในต่างประเทศ ในประเด็นด้านนโยบาย และแผนการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศและการย้ายถิ่นเพื่อการสมรสของสตรีไทย ทัศนคติต่อปัญหา ตลอดจนแผนงาน โครงการและการดำเนินงานเกี่ยวกับปัญหาดังกล่าว โดยมีผู้ให้ข้อมูล คือ ผู้รู้ (Key Informants) ประกอบด้วย ผู้แทนองค์กรที่ได้รับมอบหมาย จำนวน 4 คน และศึกษาจากเอกสารการดำเนินงานขององค์กรดังกล่าว ส่วนการเก็บรวบรวมข้อมูลจากองค์กรเครือข่ายในต่างประเทศ ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์ผ่านจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (E-mail) และทางโทรศัพท์ โดยมีผู้แทนขององค์กรซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่คนไทย เป็นผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย มูลนิธิบ้านหญิง และ Amnesty for women ในประเด็นเกี่ยวกับการดำเนินงาน

และข้อเสนอในการจัดทำแนวทางการป้องกันและช่วยเหลือคุ้มครองผู้หญิงไทยที่เดินทางไปทำงานต่างประเทศ

การวิจัยเชิงปริมาณเป็นการสำรวจสภาพภูมิหลังของผู้หญิงที่จะเดินทางไปทำงานต่างประเทศ หรือสมรสกับชาวต่างชาติ ความคาดหวังต่อการไปทำงานต่างประเทศ ทัศนคติต่อการสมรสกับชาวต่างชาติ ความคาดหวังในการใช้ชีวิตในถิ่นปลายทางกับคู่สมรส การเตรียมตัวก่อนการย้ายถิ่นไปทำงานหรือไปสมรสกับชาวต่างชาติ ตลอดจนความต้องการของผู้หญิงที่กำลังจะเดินทางไปต่างประเทศ จึงกำหนดให้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์ (Interview Schedule) ในพื้นที่วิจัยทั้งสองจังหวัดเป้าหมาย จังหวัดอุดรธานี ครอบคลุมอำเภอเมืองอุดรธานี อำเภอหนองบัวลำภู อำเภอหนองหาน อำเภอนายูง อำเภอทุ่งฝน อำเภอกุมภวาปี อำเภอกุดจับ อำเภอบ้านดุง และอำเภอน้ำโสม สำหรับจังหวัดขอนแก่น ครอบคลุมอำเภอเมืองขอนแก่น อำเภอเขาสมบก อำเภออุบลรัตน์ อำเภอหนองสองห้อง อำเภอกระนวน อำเภอภูเวียง อำเภอหนองเรือ อำเภอภูผาม่าน อำเภอหนองนาคำ อำเภอโนนสะอาด อำเภอพระยืน อำเภอชุมแพ อำเภอเมืองจตุรพักตรพิมาน อำเภอพล และอำเภอบ้านไผ่ โดยกำหนดประชากรในการศึกษาเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ ผู้หญิงที่กำลังจะเดินทางไปต่างประเทศเพื่อการทำงาน ผู้หญิงที่กำลังจะเดินทางไปทำงานต่างประเทศเพื่อการสมรสกับชาวต่างชาติ และผู้หญิงที่กำลังจะเดินทางไปต่างประเทศทั้งเพื่อการสมรสกับชาวต่างชาติและการทำงาน เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบบอกต่อและกำหนดกลุ่มตัวอย่างจำนวนพื้นที่ละ 150 คน รวมจำนวนทั้งสิ้น 300 คน ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยใช้กระบวนการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้โปรแกรมสำเร็จรูป สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลทางสังคมศาสตร์ (SPSS for Windows) โดยใช้สถิติอย่างง่าย (Descriptive Statistics) และการวิเคราะห์ตารางไขว้ (Crosstabulation)

ผลการศึกษา

1. สภาพปัญหา ความจำเป็น ความต้องการ และ ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจของผู้หญิงที่จะเดินทางย้ายถิ่นทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน สรุปได้ดังนี้

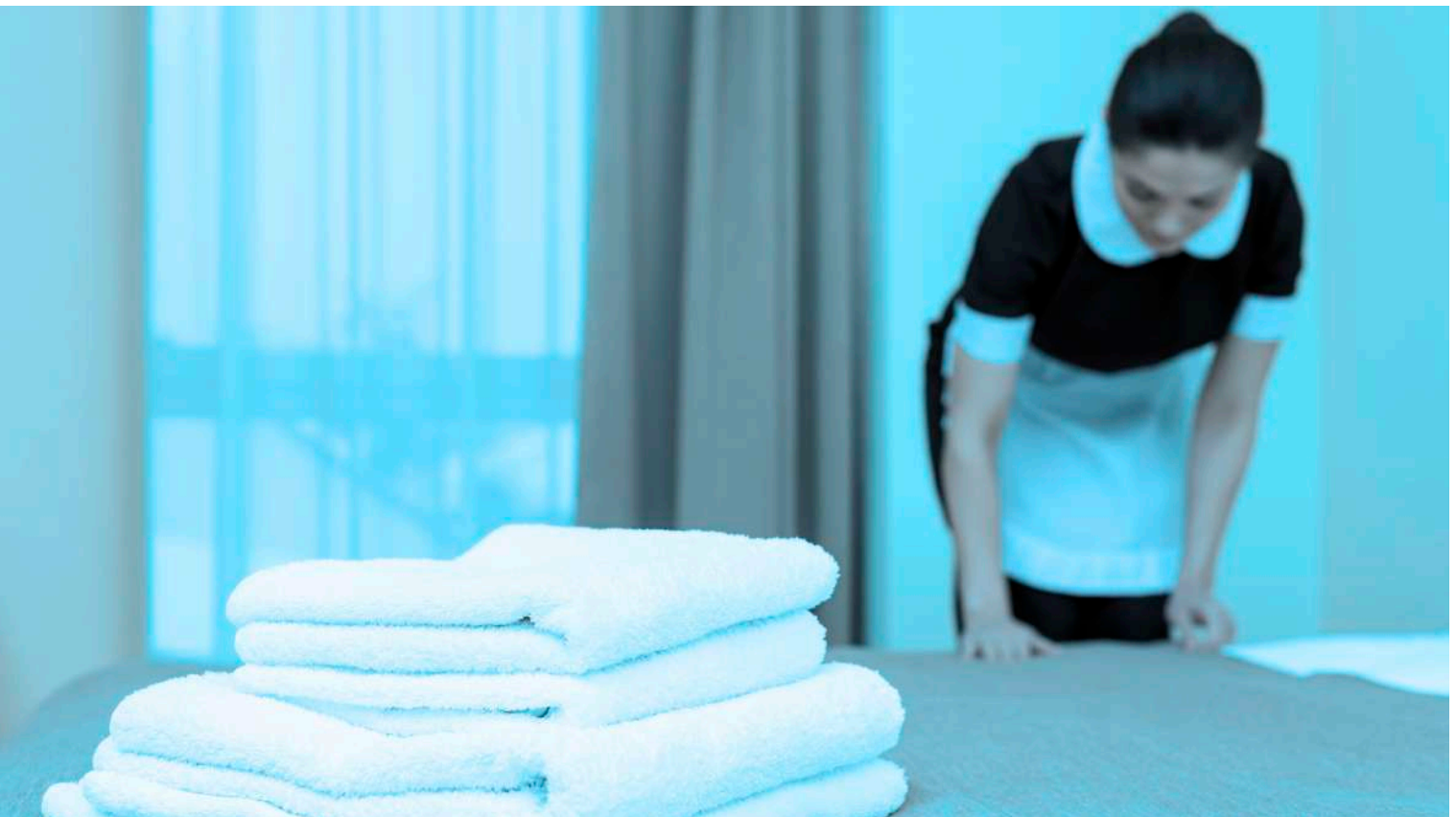
1.1 ผู้หญิงที่กำลังจะเดินทางไปต่างประเทศเพื่อการทำงาน พบว่า ผู้หญิงที่กำลังจะเดินทางไปต่างประเทศเพื่อการทำงาน มีอายุเฉลี่ย 38.3 ปี มีสถานภาพสมรสและอยู่ด้วยกันมากถึงร้อยละ 58.4 และจบการศึกษาในระดับประถมศึกษามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 41.6 ส่วนใหญ่มีบุคคลที่ต้องรับภาระเลี้ยงดู คิดเป็นร้อยละ 86.5 ปัจจุบันทำงานในภาคอุตสาหกรรม ถึงร้อยละ 34.8 มีรายได้ต่อเดือนจากการทำงานไม่เกิน 5,000 บาท มากถึงร้อยละ 66.3 และร้อยละ 32.6 มีรายได้เพียงพอแต่ไม่เหลือเก็บ ประเทศปลายทางที่คาดว่าจะเดินทางไปทำงาน คือ ไต้หวัน มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 31.5 รองลงมา คือ ประเทศสวีเดน อิสราเอล และฮ่องกง คิดเป็นร้อยละ 20.2 9.0 และ 6.7 ตามลำดับ โดยที่ส่วนใหญ่เคยมีประสบการณ์เดินทางไปต่างประเทศมาก่อน มากถึงร้อยละ 68.9 ลักษณะงานที่จะไปทำงานในต่างประเทศคือ ทำงานในภาคอุตสาหกรรมมากที่สุด รองลงมาคืองานภาคบริการ (แม่บ้าน/พนักงานเสิร์ฟ) คิดเป็นร้อยละ 47.2 และ 29.2 ตามลำดับ อนึ่ง ในการเดินทางไปทำงานต่างประเทศ ผู้หญิงมีความคาดหวังต่อการเดินทางไปทำงานต่างประเทศในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 61.2 ซึ่งส่วนใหญ่มีการเตรียมตัวก่อนเดินทางไปต่างประเทศในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 63.5 โดยผู้หญิงกลุ่มนี้มีความต้องการให้หน่วยงานภาครัฐจัดอบรมในเรื่องการพัฒนาทักษะทางด้านภาษาจากสถาบันภาษา/สถาบันการศึกษามากที่สุด รองลงมาคือการพัฒนาทักษะฝีมือแรงงานให้มีความชำนาญ เพื่อโอกาสในด้านค่าจ้างแรงงานที่สูง ซึ่งเห็นว่าควรมีหน่วยงานภาครัฐเข้ามาดูแลหรือติดตามเพื่อป้องกันไม่ให้ถูกหลอกลวง และมีความต้องการที่จะเข้าถึงการให้ความช่วยเหลือในต่างประเทศ ตามลำดับ

1.2 ผู้หญิงที่กำลังจะเดินทางไปต่างประเทศเพื่อการสมรสกับชาวต่างชาติ ผลการศึกษา พบว่า ผู้หญิงที่กำลังจะเดินทางไปต่างประเทศเพื่อการสมรสกับชาวต่างชาติมีอายุเฉลี่ย 39.8 ปี เป็นผู้หญิงที่อยู่ในช่วงอายุระหว่าง 41 – 45 ปี มากที่สุดถึงร้อยละ 45.4 มีสถานภาพสมรสหรืออยู่ด้วยกันมากถึงร้อยละ 51.4 จบการศึกษาในระดับประถมศึกษามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 34.3 โดยส่วนใหญ่ราร้อยละ 56.7 มีจำนวนสมาชิกในครอบครัว 3-4 คน และร้อยละ 86.5 มีบุคคลที่ต้องรับภาระเลี้ยงดู เป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้หญิงที่กำลังจะเดินทางไปต่างประเทศเพื่อการสมรสกับชาวต่างชาติไม่มีงานทำในถิ่นต้นทางมากถึงร้อยละ 50.4 ประเทศที่กำลังจะเดินทางไป คือ ประเทศเยอรมนี ถึงร้อยละ 18.2 รองลงมาคือ ประเทศอังกฤษ และสหรัฐอเมริกา คิดเป็นร้อยละ 17.4 และ 14.4 ตามลำดับ ส่วนใหญ่เคยเดินทางไปต่างประเทศมาก่อน คิดเป็นร้อยละ 66.2 เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับการสมรสของผู้หญิงกลุ่มนี้ พบว่า ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่เคยผ่านการสมรสกับผู้ชายไทยมาก่อน มากถึงร้อยละ 65.9 และมีจำนวนผู้หญิงถึงร้อยละ 14.4 ที่ยังคงสถานภาพสมรสหรือยังอยู่ด้วยกันกับสามีชาวไทย และมีผู้หญิงที่มีสถานภาพหย่าร้างมากถึงร้อยละ 65.6 อนึ่ง สาเหตุของการหย่าร้างมาจากสามีชาวไทยมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมและทะเลาะกันเป็นประจำ (ความรุนแรงทางวาจา) มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 31.7 และ 24.0 ตามลำดับ ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้หญิงกลุ่มนี้ที่เคยสมรสกับชาวต่างชาติมาแล้วต้องเผชิญกับปัญหาการหย่าร้างอีกครั้ง และสาเหตุการหย่าร้างก็เพราะสามีชาวต่างชาติมีพฤติกรรมไม่เหมาะสม และทะเลาะกันเป็นประจำ (ความรุนแรงทางวาจา) เช่นเดียวกัน มากถึงร้อยละ 36.8 และ 21.1 ตามลำดับ ช่องทางที่ผู้หญิงกลุ่มนี้รู้จักกับชาวต่างชาติคือเพื่อนหรือคนรู้จักแนะนำ และรู้จักกันในที่ทำงานมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 27.7 และ 24.1 ตามลำดับ ผู้หญิงกลุ่มนี้โดยส่วนใหญ่จดทะเบียนสมรสกับสามีชาวต่างชาติที่เมืองไทย มากถึงร้อยละ 69.6

อนึ่ง ผู้หญิงที่กำลังจะเดินทางไปต่างประเทศเพื่อ การสมรสกับชาวต่างชาติมากถึงร้อยละ 88.7 คาดหวัง ว่าเมื่อสมรสกับชาวต่างชาติแล้วจะทำให้ฐานะทางสังคม ดีขึ้น ส่วนปัจจัยที่ทำให้ตัดสินใจสมรสกับชาวต่างชาติคือ ต้องการสร้างชีวิตใหม่ แรงจูงใจทางเศรษฐกิจ (ฐานะร่ำรวย) ปัญหาความล้มเหลวชีวิตคู่กับชายไทย ครอบครัวคาดหวัง ให้ส่งเงินเลี้ยงดู และภาระหนี้สินทางครอบครัว ตามลำดับ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับทัศนคติที่มีต่อสามี ชาวต่างชาติ พบว่า 1 ใน 4 ของผู้หญิงมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อ สามีชาวต่างชาติ โดยส่วนใหญ่มีความคาดหวังต่อการ ใช้ชีวิตคู่ในถิ่นปลายทางระดับปานกลางสูงถึงร้อยละ 75.8 ซึ่งมีผู้หญิงเพียงร้อยละ 18.2 ที่มีความคาดหวังในระดับ สูง อนึ่งผู้หญิงกลุ่มนี้ส่วนใหญ่มีการเตรียมตัวก่อนเดินทางไป ต่างประเทศในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 63.5 และ เป็นที่น่าสังเกตว่ามีผู้หญิงราว 1 ใน 4 ที่มีการเตรียมตัว ในระดับน้อย ด้านความต้องการ พบว่า ต้องการให้ หน่วยงานจัดอบรมเพื่อเตรียมความพร้อมในเรื่องทักษะ

ภาษาจากสถาบันภาษา/สถาบันการศึกษามากที่สุด รองลงมา คือ ต้องการเข้าถึงการให้ความช่วยเหลือใน ต่างประเทศ ต้องการให้หน่วยงานรัฐเข้ามาดูแล/ติดตาม เพื่อป้องกันการถูกหลอกลวง และต้องการเข้าถึงข้อมูล เกี่ยวกับขั้นตอนการเดินทาง

1.3 ผู้หญิงที่กำลังจะเดินทางไปต่างประเทศเพื่อ การทำงานและการสมรสกับชาวต่างชาติ ผลการศึกษา พบว่าผู้หญิงที่กำลังจะเดินทางไปต่างประเทศเพื่อการ ทำงานและการสมรสกับชาวต่างชาติ มีอายุเฉลี่ย 37.3 ปี เป็นผู้หญิงที่มีอายุระหว่าง 31-40 ปี มากที่สุดถึงร้อยละ 44.3 ปัจจุบันพบว่าผู้หญิงมากกว่าครึ่งหนึ่งมีสถานภาพ สมรสและอยู่ด้วยกัน และจบการศึกษาในระดับชั้นประถม ศึกษามากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 38.6 ทั้งนี้มีผู้หญิงที่ไม่ได้ ทำงานมากถึงร้อยละ 34.3 ผู้หญิงส่วนใหญ่ถึงร้อยละ 67.3 เคยเดินทางไปต่างประเทศมาแล้ว ประเทศที่คาดว่าจะ เดินทางไปมากที่สุดคือประเทศเยอรมนี คิดเป็นร้อยละ 33.3 มากกว่าครึ่งหนึ่งคาดว่าจะทำงานภาคบริการ (แม่บ้าน/

พนักงานเสิร์ฟ) คิดเป็นร้อยละ 57.1 โดยส่วนใหญ่มีความคาดหวังต่อการเดินทางไปทำงานต่างประเทศในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 67.2 ผลการศึกษา ยังพบว่าผู้หญิงมากถึงร้อยละ 70.0 มีสถานภาพหย่าร้างกับสามีชาวไทยก่อนพบสามีชาวต่างชาติ โดยสาเหตุการหย่าร้างมาจากสามีชาวไทยมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมมากที่สุดถึงร้อยละ 33.3 รองลงมาคือ ทะเลาะกันเป็นประจำ (ทำร้ายทางวาจา) และการถูกทำร้ายร่างกาย คิดเป็นร้อยละ 17.6 และ 11.8 ตามลำดับ อีกทั้งยังพบว่าผู้หญิงส่วนใหญ่ใช้เวลาในการคบหาดูใจกับชาวต่างชาติก่อนตัดสินใจสมรสน้อยกว่า 1 ปี ถึงร้อยละ 61.8 โดยรู้จักกันผ่านที่ทำงานมากที่สุด รวร้อยละ 32.9 รองลงมาคือ เพื่อนหรือคนรู้จักแนะนำ และญาติพี่น้องแนะนำ คิดเป็นร้อยละ 22.9 และ 15.7 ตามลำดับ

ปัจจัยที่ทำให้มีการตัดสินใจสมรสกับชาวต่างชาติ ได้แก่ แรงจูงใจทางเศรษฐกิจมากที่สุด รองลงมาคือต้องการสร้างชีวิตใหม่ คิดเป็นร้อยละ 31.9 และ 21.5 ตามลำดับ โดยผู้หญิงมีทัศนคติที่ดีต่อสามีชาวต่างชาติในระดับปานกลางมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 34.3 ซึ่งส่วนใหญ่รวร้อยละ 84.5 มีความคาดหวังต่อการใช้ชีวิตคู่ในถิ่นปลายทางกับคู่สมรสในระดับปานกลาง เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้หญิงร้อยละ 13.8 ที่มีความคาดหวังในระดับสูง อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่า ผู้หญิงที่กำลังจะเดินทางไปต่างประเทศเพื่อการทำงานและเพื่อสมรสกับชาวต่างชาติ ส่วนใหญ่มีการเตรียมตัวก่อนย้ายถิ่นไปต่างประเทศในระดับมารวร้อยละ 63.5 ผู้หญิงกลุ่มนี้มีความต้องการพัฒนาทักษะภาษาจากสถาบันภาษา/สถาบันการศึกษา และต้องการให้หน่วยงานรัฐเข้ามาดูแล/ติดตาม เพื่อป้องกันไม่ให้ถูกหลอกลวง รองลงมาคือต้องการเข้าถึงการให้ความช่วยเหลือในต่างประเทศ และต้องการให้มีการจัดอบรมให้ความรู้ด้านกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิการพักอาศัยในถิ่นปลายทาง ผลการศึกษาข้างต้นสอดคล้องกับการศึกษาทัศนะของผู้นำชุมชนเกี่ยวกับผู้หญิงไทยที่เดินทางไปต่างประเทศ ทั้งเพื่อการทำงานและการสมรสกับชาวต่างชาติ โดยพบว่าผู้หญิงส่วนใหญ่เคยผ่านการหย่าร้างมาก่อน ทำให้ต้องอยู่ในสภาพที่กดดัน

เพราะต้องรับผิดชอบดูแลครอบครัว และไม่มียานพาหนะ จึงต้องตัดสินใจเดินทางไปต่างประเทศ อย่างไรก็ตาม ในส่วนของข้อมูลการเดินทางไปต่างประเทศเพื่อทำงานนั้น ผู้นำชุมชนยังไม่มีความรู้ในเรื่องช่องทางการช่วยเหลือและสภาพปัญหาของผู้หญิงกลุ่มนี้มากนัก แต่เห็นว่าควรหาแนวทางในการป้องกันไม่ให้ผู้หญิงถูกหลอกไปทำงานต่างประเทศ โดยเฉพาะการทำงานในภาคบริการ ในทัศนะผู้นำเห็นว่าการสมรสกับชาวต่างชาติมีปัจจัยสำคัญที่ทำให้มีการตัดสินใจสมรสคือ แรงจูงใจด้านเศรษฐกิจ การต้องการสร้างชีวิตใหม่ และเป็นการเลียนแบบของคนในชุมชน โดยมีการติดต่อผ่านญาติเป็นผู้แนะนำ เป็นที่น่าสังเกตว่ามีผู้หญิงในชุมชนนิยมเดินทางไปทำงานในสถานที่ท่องเที่ยวและสถานบันเทิงเพื่อเพิ่มโอกาสในการพบกับชาวต่างชาติเพิ่มขึ้น เพื่อนำไปสู่การสมรสกับชาวต่างชาติต่อไป

2. การศึกษาการดำเนินงานของหน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปต่างประเทศของผู้หญิง ทั้งในด้านนโยบาย แผนการดำเนินงาน ทัศนคติต่อปัญหา ตลอดจนแผนงานโครงการ และการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องพบว่า การดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องการเดินทางไปทำงานต่างประเทศในประเทศไทย (ถิ่นต้นทาง) ยังไม่มีหน่วยงานใดที่มีกระบวนการปฏิบัติสำหรับผู้หญิงเป็นกรณีเฉพาะ การทำงานเชิงรุกของหน่วยงานภาครัฐภายในประเทศ แม้มีการดำเนินโครงการเพื่ออบรมเตรียมความพร้อมแรงงานก่อนเดินทางไปต่างประเทศเพื่อพัฒนารูปแบบเตรียมความพร้อมก่อนการเดินทางไปสมรสกับชาวต่างชาติ แต่ก็ยังมีการดำเนินงานจำกัด

อนึ่ง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเห็นว่า วิธีการเดินทางไปทำงานต่างประเทศด้วยตนเอง ซึ่งเป็น 1 ใน 5 ของวิธีการเดินทางไปทำงานต่างประเทศ เป็นที่นิยมของผู้หญิงไทยมากที่สุด ลักษณะงานส่วนใหญ่คืองานภาคบริการ ผู้หญิงที่เดินทางไปต่างประเทศด้วยวิธีนี้จึงเป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงต่อถูกหลอกลวงไปสู่การล่อลวงเมิดทางเพศ และการละเมิดสิทธิมนุษยชน และเมื่อเกิดปัญหากระบวนการให้ความช่วยเหลือจึงทำได้ด้วยความยากลำบาก บทบาทการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐเกี่ยวกับผู้หญิงไทยที่เดินทางไปทำงานต่างประเทศ จึงยัง

เป็นการทำงานลักษณะในเชิงรับ โดยให้ความช่วยเหลือเมื่อมีผู้มาร้องเรียนในถิ่นต้นทาง และทำงานประสานกับหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีตามขั้นตอนกฎหมายของประเทศปลายทาง สำหรับกรณีผู้หญิงที่เดินทางไปต่างประเทศ ทั้งเพื่อการทำงานและการสมรสกับสามีชาวต่างชาติ ในถิ่นปลายทาง พบว่า หน่วยงานของภาครัฐในต่างประเทศ ได้แก่ สถานเอกอัครราชทูตไทยเป็นหน่วยงานหลักที่มีบทบาทช่วยเหลือเมื่อผู้หญิงกลุ่มนี้ตกทุกข์ได้ยาก ส่วนการให้คำแนะนำในด้านกฎหมายและการให้คำปรึกษาเกี่ยวกับทักษะการใช้ชีวิตในถิ่นปลายทางยังมีได้มีหน่วยงานภาครัฐของไทยรับผิดชอบโดยตรง ซึ่งหากผู้หญิงกลุ่มนี้ต้องการความช่วยเหลือเกี่ยวกับประเด็นด้านครอบครัว ก็มักขอรับบริการผ่านหน่วยงานภาคเอกชนที่มีอยู่ในประเทศปลายทาง

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันหน่วยงานของสำนักงานอัยการสูงสุดได้พัฒนาระบบการช่วยเหลือ โดยบริการตอบคำถามเกี่ยวกับกฎหมายครอบครัวผ่านระบบออนไลน์ (เว็บไซต์ของหน่วยงาน) อาจกล่าวได้ว่า การดำเนินงานขององค์กรเอกชนในต่างประเทศส่วนใหญ่เป็นการดำเนินงานเชิงรับ ที่เน้นการให้คำปรึกษาผู้หญิงที่ประสบปัญหาในถิ่นปลายทางที่มาขอรับความช่วยเหลือ อันเนื่องมาจากปัญหาเรื่องครอบครัว การเรียกร้องสิทธิ แต่ในทัศนะของผู้ให้ข้อมูลเห็นว่าปัญหาในถิ่นปลายทางที่สำคัญของผู้หญิงกลุ่มนี้ คือปัญหาด้านสุขภาพจิต อันเกิดจากความเครียดในการปรับตัวที่ขาดการเตรียมความพร้อม

3. แนวทางการช่วยเหลือและคุ้มครองสิทธิผู้หญิงที่เดินทางย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ จากการประชุมระดมข้อเสนอแนะจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงไทยทุกภาคส่วน ได้ข้อสรุปสำคัญคือ ควรมีแนวทางการป้องกันและช่วยเหลือคุ้มครองผู้หญิงไทยที่เดินทางไปทำงานต่างประเทศ ใน 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 แนวทางการช่วยเหลือในประเทศไทย (ถิ่นต้นทาง) ส่วนที่ 2 แนวทางการช่วยเหลือในต่างประเทศ (ถิ่นปลายทาง) สรุปได้ดังนี้

3.1 แนวทางการช่วยเหลือในประเทศไทย (ถิ่นต้นทาง) เนื่องจากการเดินทางไปต่างประเทศ ทั้งเพื่อการทำงานและการสมรสกับชาวต่างชาติของผู้หญิงไทย

เป็นปรากฏการณ์ใหม่ซึ่งมีความซับซ้อน แต่ยังไม่มีความชัดเจนใดเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรง ดังนั้นแนวทางการช่วยเหลือในถิ่นต้นทาง จึงควรเป็นการทำงานในเชิงบูรณาการระหว่างหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เพิ่มกลไกในการคัดกรองก่อนเดินทางไปต่างประเทศเพื่อลดความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น โดยการพัฒนาระบบข้อมูลผู้หญิงไทยที่จะเดินทางไปต่างประเทศทั้งเพื่อการทำงานและเพื่อการสมรสกับชาวต่างชาติ ให้เกิดการเชื่อมโยงกันจากหลายหน่วยงาน โดยต้องมีหน่วยงานที่รับผิดชอบเป็นผู้ดำเนินการในการจัดทำตั้งแต่การตรวจสอบคุณสมบัติของชายชาวต่างชาติที่ต้องการจดทะเบียนสมรสกับหญิงไทย ขณะเดียวกันควรมีระบบให้คำปรึกษา เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นในกระบวนการสมรสกับชาวต่างชาติ และแนวทางการปรับตัว โดยเฉพาะในระดับจังหวัด ตลอดจนการเสริมสร้างศักยภาพและพัฒนาระบบการเตรียมความพร้อมก่อนการย้ายถิ่นไปต่างประเทศ โดยการจัดอบรมเชิงบูรณาการร่วมกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้พัฒนาตนเองด้านทักษะภาษา ตลอดจนเรียนรู้การปรับตัวในถิ่นปลายทางและเข้าใจถึงสิทธิของตนในการอยู่อาศัยในถิ่นปลายทางได้อย่างเหมาะสม และควรเป็นระบบที่สามารถให้บริการระดับพื้นที่ได้

นอกจากนี้ควรเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวในถิ่นต้นทาง ให้มีความมั่นคงในอาชีพและปลูกฝังค่านิยมเรื่องความยั่งยืนของครอบครัว และหาแนวทางลดความเสี่ยงที่ครอบครัวจะไปสู่การหย่าร้าง เพราะการหย่าร้างของครอบครัวไทยนำไปสู่การตัดสินใจสมรสใหม่กับชาวต่างชาติของผู้หญิง เมื่อผู้หญิงเดินทางไปต่างประเทศแล้ว ควรมีการพัฒนาสื่อเพื่อเผยแพร่ข้อมูลผลกระทบอันเกิดจากการสมรสกับชาวต่างชาติที่ผู้หญิงต้องเผชิญในถิ่นปลายทาง เพื่อปรับค่านิยมของผู้หญิงในสังคมให้เห็นถึงโอกาสเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้น

อีกทั้งควรเสริมศักยภาพของครอบครัวเดิมของผู้หญิงให้มีบทบาทในการสนับสนุนผู้หญิงอย่างเหมาะสมเพื่อลดความเครียดให้กับผู้หญิงในถิ่นปลายทาง เนื่องจากแรงกดดันจากครอบครัวในการเรียกร้องให้ผู้หญิงเลี้ยงดูทำให้เกิดความเครียดและความไม่เข้าใจกันระหว่างผู้หญิง

กับสามีสาวต่างชาติ ควรมีการพัฒนาไกลในระดับพื้นที่ ผ่านสมัชชาเครือข่ายสตรีให้มีความเข้มแข็ง เพื่อให้สามารถทำหน้าที่ให้ข้อมูลและเฝ้าระวังในระดับพื้นที่ อนึ่งในกรณีที่ผู้หญิงได้รับผลกระทบจากการสมรสกับชาวต่างชาติและเดินทางกลับไปยังประเทศต้นทาง ควรมีการพัฒนาระบบการช่วยเหลือเพื่อเยียวยาและฟื้นฟูผู้หญิง ทั้งในด้านสภาพจิตใจและการฝึกอาชีพ

3.2 แนวทางการช่วยเหลือในต่างประเทศ (ถิ่นปลายทาง) สืบเนื่องมาจากการที่ผู้หญิงเดินทางไปต่างประเทศ ทั้งเพื่อการทำงานและการสมรสกับชาวต่างชาติ ส่วนใหญ่มีความคาดหวังต่อการไปอยู่ต่างประเทศ แต่ขณะเดียวกันก็มีการเตรียมตัวในระดับปานกลางเท่านั้น ประกอบกับมีปัญหาในเรื่องการสื่อสาร และปัญหาที่ต้องปรับตัวอยู่ในสภาพแวดล้อมใหม่ ประกอบกับความคาดหวังที่มีสูงนั้นอาจไม่ได้รับการตอบสนอง อันนำมาซึ่งความเครียดในการใช้ชีวิต

ดังนั้นในถิ่นปลายทางควรมีการพัฒนาระบบเพื่อดูแลช่วยเหลือให้คำปรึกษาในด้านสุขภาพจิต อาชีพทักษะชีวิต และการพัฒนาตนเอง เพื่อให้ผู้หญิงสามารถมีครอบครัวอย่างมั่นคงต่อไป ทั้งนี้ควรพัฒนารูปแบบการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์กับองค์กรเอกชน (NGOs) ในพื้นที่ นอกจากนี้ควรสนับสนุนเครือข่ายผู้หญิงไทยในต่างประเทศให้มีบทบาทในการช่วยเหลือและให้คำปรึกษากับผู้หญิงกลุ่มนี้มากขึ้น

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. ผลการศึกษาพบว่า ปัจจุบันมีสถานการณ์หย่าร้างระหว่างผู้หญิงไทยกับสามีสาวต่างชาติจำนวนมากขึ้น อันอาจส่งผลกระทบต่อบุตรที่เกิดกับสามีสาวต่างชาติ ซึ่งมีแนวโน้มว่าจะเป็นปัญหาต่อไปในอนาคตได้ ดังนั้นควรเน้นให้มีการส่งเสริมการใช้ชีวิตคู่กับชาวต่างชาติอย่างยาวนาน เพื่อไม่ให้เกิดการหย่าร้าง ทั้งนี้ก็ต้องพิจารณาตั้งแต่เริ่มต้นคือการสมรสกับชาวต่างชาติควรเป็นไปด้วยเหตุผลความรักและความพร้อมที่จะสร้างครอบครัวร่วมกัน มากกว่าเหตุผลด้านเศรษฐกิจเท่านั้น

2. ผลการศึกษาพบว่า ประสบการณ์การหย่าร้างของผู้หญิงที่สมรสกับชาวต่างชาติ ส่วนหนึ่งมีสาเหตุมาจากปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่สมรสกับชายไทยแล้ว ในที่สุดนำไปสู่การหย่าร้าง และเริ่มต้นเข้าสู่การสมรสกับชาวต่างชาติ และบางส่วนเมื่อสมรสกับชาวต่างชาติก็ต้องพบกับการถูกระทำรุนแรงด้านร่างกายและวาจา ดังนั้นเพื่อเป็นการลดค่านิยมและความต้องการของผู้หญิงที่จะสมรสกับชาวต่างชาติ หน่วยงานในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องควรมีบทบาทหน้าที่ในการส่งเสริมสถาบันครอบครัวให้เข้มแข็ง โดยเฉพาะการลดปัญหาด้านความรุนแรงในครอบครัว (ผลการวิจัยพบว่า 1 ใน 3 ของผู้หญิงที่หย่าร้างมีสาเหตุมาจากความรุนแรงในครอบครัว) ซึ่งผู้หญิงกลุ่มนี้มีความเสี่ยงที่ต้องเผชิญปัญหาความรุนแรงและการหย่าร้างในครอบครัวซ้ำ ๆ

3. ผลการศึกษาพบว่า การสมรสกับชาวต่างชาติของผู้หญิงไทยในปัจจุบัน เป็นการติดต่อผ่านช่องทางการหาคู่โดยบริษัทจัดหาคู่ การหาคู่ด้วยตนเองผ่านระบบออนไลน์ (Chat) และการติดต่อผ่านญาติพี่น้องหรือคนรู้จัก ทั้งนี้ผู้หญิงอาจไม่ได้ศึกษาข้อมูลเชิงลึกของฝ่ายชาย ดังนั้นเมื่อสมรสแล้วทำให้ผู้หญิงต้องเป็นผู้ดูแลชายชาวต่างชาติที่เป็นสามีและมีภาวะสุขภาพไม่ดี บางรายเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรังมายาวนาน และเป็นผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดีนัก บางรายเป็นผู้สูงอายุ และเมื่อสามีสาวต่างชาติเสียชีวิตก็ไม่สามารถเรียกร้องทรัพย์สินได้ ดังนั้น ในกระบวนการแต่งงาน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรพัฒนาระบบการคัดกรองชาวต่างชาติที่จะเข้ามาสมรสหรือใช้ชีวิตร่วมกับผู้หญิงไทยด้วย ซึ่งควรมีระบบในการตรวจสอบสถานะและข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับชาวต่างชาติไว้อย่างชัดเจน นอกจากนี้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีมาตรการในการจัดการควบคุมการจดทะเบียนและควบคุมกระบวนการทำงานของบริษัทจัดหาคู่ให้มีการปฏิบัติที่ถูกต้อง เป็นการสร้างกระบวนการคัดกรองชาวต่างชาติโดยบริษัทจัดหาคู่อีกทางหนึ่ง เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้หญิงไทยถูกหลอกลวงและถูกเอาเปรียบ

4. ผลการศึกษาพบว่า กฎหมายหรือการคัดกรองในการย้ายถิ่นที่ไม่เข้มงวดทำให้ผู้หญิงสามารถเดินทางไปต่างประเทศได้โดยง่าย โดยเฉพาะการเดินทางไปต่างประเทศเพื่อการสมรสที่ในบางประเทศมีเพียงสามีชาวต่างชาติก็สามารถรับรองสถานะได้ ซึ่งการย้ายถิ่นในลักษณะเช่นนี้ถือเป็นการเดินทางที่มีความเสี่ยง เนื่องจากผลการศึกษาพบว่า ผู้หญิงมีการเตรียมความพร้อมก่อนเดินทางไปต่างประเทศในระดับมากเพียงร้อยละ 41.0 เท่านั้น จึงขาดทักษะทั้งในด้านภาษา ทักษะการใช้ชีวิตในถิ่นปลายทาง ดังนั้น สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ควรเป็นหน่วยงานหลักที่มีหน้าที่ให้ข้อมูลกับผู้หญิงที่ตั้งใจจะเดินทางไปต่างประเทศ โดยพัฒนาระบบการเตรียมความพร้อมผู้หญิงที่จะเดินทางไปต่างประเทศไว้อย่างชัดเจน เพื่อให้ข้อมูลที่เหมาะสมและลดความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นในระยะยาวต่อไป

5. ผลการศึกษาปัญหาของผู้หญิงไทยในต่างประเทศพบว่า มีทั้งปัญหาด้านครอบครัว ปัญหาเกี่ยวกับการใช้ชีวิต และการเสียสิทธิต่าง ๆ ในถิ่นปลายทาง ซึ่งมีสาเหตุมาจากข้อจำกัดในด้านความรู้และทักษะทางด้านภาษาเป็นหลัก โดยเฉพาะความรู้เกี่ยวกับสิทธิที่พึงได้รับการจดทะเบียนสมรส และการใช้ชีวิตอยู่ในต่างประเทศ โดยพบว่า เมื่อมีปัญหาผู้หญิงไม่สามารถเรียกสิทธิของตนเองได้ อีกทั้งไม่สามารถใช้ชีวิตในต่างประเทศด้วยความมั่นใจได้ ดังนั้น ในถิ่นต้นทางจึงควรมีการจัดตั้งศูนย์เฝ้าระวังเพื่อเป็นการคัดกรองและการเตรียมความพร้อมของผู้หญิงไทยก่อนตัดสินใจใช้ชีวิตในต่างประเทศ โดยกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ควรเป็นศูนย์กลางซึ่งทำหน้าที่ในการทดสอบความรู้ของผู้หญิงในด้านต่าง ๆ ก่อนตัดสินใจเดินทางไปต่างประเทศ ให้มีความพร้อม ซึ่งกระบวนการคัดกรองก่อนเดินทางไปต่างประเทศดังกล่าวจะต้องมีขั้นตอนการดำเนินงานและมีเงื่อนไขที่ชัดเจน ก่อนที่จะอนุญาตให้ผู้หญิงไทยสามารถเดินทางไปต่างประเทศได้

6. ควรมีกระบวนการดำเนินงานที่เน้นการเตรียมความพร้อมก่อนการเดินทางไปทำงานต่างประเทศของผู้หญิง โดยการพัฒนาหลักสูตรและเนื้อหาเกี่ยวกับกระบวนการเตรียมตัว ตลอดจนผลกระทบต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น เพื่อให้ผู้หญิงมีการเตรียมความพร้อมอย่างเหมาะสมก่อนเดินทางไปต่างประเทศ เช่น การอบรมเตรียมความพร้อมก่อนเดินทาง และภายหลังเดินทางไปพำนักในต่างประเทศแล้ว ต้องมีการติดตาม ประเมินผล ทั้งนี้กระบวนการดังกล่าวสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ควรมีการพัฒนาให้มีรูปแบบการดำเนินงานที่เป็นสากลและมีมาตรฐานเดียวกัน นอกจากนี้ยังพบว่า เพื่อเป็นการให้ความรู้เฉพาะด้านที่มีความจำเป็นสำหรับผู้หญิง ควรจัดเตรียมแผนพับเพื่อให้ความรู้แก่ผู้ที่เข้าร่วมอบรม เน้นเนื้อหาประเด็นการเตรียมตัวก่อนเดินทางไปต่างประเทศ โดยเตรียมความพร้อมทางด้านภาษา การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรม และสาระนั้น่ารู้ต่าง ๆ ในถิ่นปลายทางด้วย

7. ควรร่วมมือกับกรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน ในการให้ข้อมูลความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นกับแรงงานหญิงในกระบวนการเตรียมตัวก่อนการเดินทางของแรงงาน เนื่องจากกรมการจัดหางานไม่ได้มีกระบวนการดำเนินการเป็นพิเศษ แต่จากการศึกษาพบว่า แรงงานหญิงบางส่วนเลือกใช้วิธีการเดินทางไปทำงานต่างประเทศที่มีความเสี่ยงคือ การเดินทางด้วยตนเอง ซึ่งอาจไม่มีระบบที่ให้นายจ้างดูแลตนเองในฐานะลูกจ้าง

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. การบูรณาการการดำเนินงานผ่านระบบข้อมูล จากผลการศึกษาพบว่า ในการช่วยเหลือและคุ้มครองสิทธิ ผู้หญิงที่เดินทางไปต่างประเทศ ยังไม่มีหน่วยงานใดที่มี ปฏิบัติการสำหรับผู้หญิงเป็นการเฉพาะ ดังนั้น สำนักงาน กิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนา สังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จึงควรดำเนินการด้าน ผู้หญิง โดยประสานการทำงานกับหน่วยงานทุกภาคส่วน ที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้การจัดอบรมเพื่อเตรียมความพร้อมก่อน เดินทางไปต่างประเทศได้มีการดำเนินการมาก่อนแล้วโดย กระทรวงแรงงาน แต่ไม่ได้มีการจำแนกเป็นชายหรือหญิง เท่านั้น ดังนั้น เพื่อให้ผู้หญิงที่จะเดินทางไปต่างประเทศ มีการเตรียมความพร้อมและมีความรู้เฉพาะด้านที่จำเป็น ต่อการใช้ชีวิตในต่างประเทศ สำนักงานกิจการสตรีและ สถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความ มั่นคงของมนุษย์ จึงควรประสานการทำงานโดยร่วมมือกับ กระทรวงแรงงานในการส่งต่อผู้หญิงที่เข้ารับการฝึกอบรม เพื่อให้ความรู้แก่ผู้หญิงเพิ่มขึ้น เป็นกระบวนการที่ป้องกัน ไม่ให้เกิดความเสี่ยงและป้องกันไม่ให้คุณหญิงประสบปัญหา ความรุนแรงในถิ่นปลายทาง ทั้งที่เป็นปัญหาความรุนแรง ในครอบครัวและปัญหาความรุนแรงในการทำงาน ซึ่งขั้นตอน ดังกล่าวสามารถนำมาใช้เป็นเงื่อนไขสำหรับผู้หญิงก่อน เดินทางไปต่างประเทศก่อนได้รับการอนุญาตให้เดินทาง หรือขอวีซ่าได้ กล่าวคือ ผู้หญิงที่จะสามารถเดินทางไป ต่างประเทศ ต้องเป็นผู้ที่ผ่านการอบรม ทั้งจากกระทรวง การพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์และกระทรวง แรงงานมาก่อนแล้วเท่านั้น

2. การพัฒนาระบบให้คำปรึกษาในพื้นที่ กระทรวง การพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ควรสนับสนุน การจัดตั้งศูนย์พัฒนาระบบให้คำปรึกษาในถิ่นต้นทาง ทั้งนี้ เพราะในประเทศไทยมีกระทรวงการพัฒนาสังคมและ

ความมั่นคงของมนุษย์เป็นหน่วยงานที่มีสำนักงานย่อย อยู่ในทุกจังหวัด ดังนั้นในการทำระบบให้คำปรึกษา และ เตรียมความพร้อมผู้หญิงที่จะเดินทางไปต่างประเทศ จึงเป็นเรื่องที่สามารถทำได้ แต่รูปแบบการดำเนินงาน จะต้องมีการบูรณาการขั้นตอนที่ชัดเจนและเป็นมาตรฐาน เดียวกันในแต่ละท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความเป็นสากล โดย พัฒนาให้สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดต่าง ๆ (พมจ.) เป็นศูนย์กลางในการจัดทำระบบ ข้อมูล พร้อมเชื่อมโยงข้อมูลต่อกันได้ ซึ่งบทบาทหลัก ๆ ที่ควรมีในแต่ละท้องถิ่น ประกอบด้วยการจัดอบรมเกี่ยวกับ 1) ความเข้าใจเรื่องสิทธิการพำนักในต่างประเทศ 2) เรื่อง แรงงานหญิง/การทำงานในต่างประเทศ 3) การใช้ชีวิต ในต่างประเทศ (ชีวิตครอบครัว การสร้างสัมพันธภาพ กับบุคคลอื่นในต่างแดน การจัดการเงิน และการจัดการ ความเครียด) 4) การรับรู้สิทธิของตนเองเกี่ยวกับการ จดทะเบียนสมรส สิทธิจากการสมรส การเลี้ยงดูบุตรและ สิทธิการพำนักในถิ่นปลายทาง เป็นต้น

3. การดำเนินงานในถิ่นปลายทางควรมีการทํางานร่วมกับองค์กรอิสระอย่างชัดเจน ทั้งนี้เพราะองค์กร เอกชนเป็นหน่วยงานในต่างประเทศที่มีบทบาทสำคัญใน การช่วยเหลือผู้หญิงไทยในต่างประเทศ ดังนั้น กระทรวง การพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จึงควรร่วมมือ กับหน่วยงานเอกชนในถิ่นปลายทางให้สามารถดำเนินงาน ในรูปแบบของการให้การสนับสนุนด้านงบประมาณในการ ดำเนินงาน โดยให้องค์กรเอกชนเป็นผู้ดำเนินการหลัก และกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ในฐานะผู้ให้การสนับสนุนควรมีบทบาทในการติดตามอย่าง สม่าเสมอ อย่างไรก็ตาม กรณีที่ไม่มีอาสาสมัครในการทำ งานในถิ่นปลายทาง ควรเปิดโอกาสคนไทยในต่างประเทศ ได้เข้ามามีบทบาทการทำงานในส่วนนี้ โดยให้ค่าตอบแทน และควรมีการติดต่ออย่างสม่าเสมอ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

จากผลการวิจัยพบว่า สถานการณ์การย้ายถิ่นไปต่างประเทศของผู้หญิงทั้งเพื่อการทำงานและเพื่อการสมรสกับชาวต่างชาติมีความซับซ้อนมาก ดังนั้นการที่สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวจะดำเนินการในเชิงนโยบาย ทั้งในการพัฒนาระบบเฝ้าระวังและระบบเตรียมความพร้อมในระดับพื้นที่ในถิ่นต้นทาง ควรมีการดำเนินการวิจัยเพื่อกำหนดรูปแบบการดำเนินการให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน ส่วนการพัฒนาารูปแบบความร่วมมือกับ

หน่วยงานองค์กรเอกชนในถิ่นปลายทางนั้น เพื่อให้การจัดตั้งศูนย์ในต่างประเทศประสบความสำเร็จ สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวในฐานะผู้เสนอแนวทางการดำเนินงานควรทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) เพื่อพิสูจน์ว่ารูปแบบดังกล่าวสามารถกระทำได้จริงและประสบความสำเร็จ และหาแนวทางในการพัฒนารูปแบบดังกล่าว โดยการทดลองรูปแบบการทำงานในประเทศปลายทางที่มีผู้หญิงเดินทางไปทำงานและสมรสกับชาวต่างชาติเป็นจำนวนมาก (Pilot study) เช่น ประเทศมาเลเซียและฮ่องกง เพื่อพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมและนำไปใช้ได้จริงต่อไป

“

ที่มา : ดุษฎี อายุวัฒน์, ฟารุ่ง มีบุตร และวิภาวี กฤษณะภุติ, การศึกษาแนวทางการป้องกันและช่วยเหลือคุ้มครองผู้หญิงไทยที่เดินทางไปทำงานต่างประเทศ, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2554.

”

เรื่องที่ 7

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ไม่พร้อม ในวัยรุ่น (แม่วัยใส)”

ศูนย์ประสานงานองค์การอนามัยโลกด้านการวิจัยและฝึกอบรมด้านเพศภาวะและสุขภาพสตรี
มหาวิทยาลัยขอนแก่น ปี 2554

ที่มาและความสำคัญ

ประเด็นเพศภาวะ (gender) ซึ่งหมายถึงการประกอบสร้างทางสังคม (social constructed) หรือการกำหนดทางสังคมในเรื่องความเป็นหญิงเป็นชาย ได้รับการกล่าวถึงและนำมาใช้เป็นแนวคิดและแนวปฏิบัติในกระบวนการป้องกันการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นและการแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ไม่พร้อมในวัยรุ่น เนื่องจากแนวคิดนี้มีฐานมาจากการศึกษาทางมนุษยวิทยาและสังคมวิทยาว่า เด็กหญิง เด็กชายต่างได้รับการหล่อหลอมทางสังคมแตกต่างกัน กล่าวเฉพาะเรื่องเพศวิถี (sexuality) ซึ่งหมายถึงแนวประพฤติปฏิบัติของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับกามารมณ์ รวมทั้งแรงปรารถนาจากส่วนลึก การแสดงออก และความคาดหวังของบุคคลนั้น

เด็กหญิงและเด็กชายมีเพศวิถีแตกต่างกัน อันเป็นผลมาจากปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมความละเอียดอ่อนเชิงเพศภาวะ (gender sensitivity) ซึ่งหมายถึงความไวหรือความละเอียดอ่อนต่อความแตกต่างของสถานการณ์ และความต้องการของผู้หญิงและผู้ชาย เป็นกระบวนการของการตัดสินใจเพื่อก่อให้เกิดความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย ตลอดจนการคำนึงถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจของชายหญิงภายใต้สังคมและบริบททางวัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่การดำเนินการเชิงนโยบาย การวางแผน หรือการมีกิจกรรมที่ลงมือปฏิบัติการเป็นกลยุทธ์ที่ให้ความสำคัญกับบริบทเชิงสังคมวัฒนธรรม ทำให้การดำเนินงานต่าง ๆ มีความเฉพาะเชิงเพศภาวะ (gender specific) กล่าวคือเป็นการตั้งเป้าหมายและผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มของผู้หญิงหรือผู้ชาย เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือตอบสนองความต้องการได้อย่างจำเพาะ การดำเนินงานเช่นนี้จะมีพลังที่สามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่ความเป็นธรรมทางสุขภาพ (health equity)

ในกรณีเรื่องสุขภาพทางเพศนี้ การมีความละเอียดอ่อนเชิงเพศภาวะทำให้วัยรุ่นหญิงและชายเรียนรู้สุขภาพทางเพศได้อย่างถูกต้อง ให้ความเคารพต่อบทบาทหญิงชาย วัยรุ่นที่ตั้งครรภ์สามารถดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพและมีคุณค่า เด็กทารกที่เกิดจากวัยรุ่นที่ตั้งครรภ์โดยไม่พร้อมได้รับการเลี้ยงดูอย่างเหมาะสม โครงการวิจัยเรื่องการศึกษาแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ไม่พร้อมในวัยรุ่น (แม่วัยใส) จึงมีคำถามการวิจัยว่าทำอย่างไรจะทำให้ระบบที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันการตั้งครรภ์ไม่พร้อมในวัยรุ่นอายุ 9-19 ปี (เช่น เพศศึกษา การให้คำปรึกษา) มีความจำเพาะเชิงเพศภาวะ เหมาะสมกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย และมีองค์ความรู้ใดที่นำไปสู่การส่งเสริมสุขภาพของแม่วัยรุ่นและทารกที่เกิดจากเด็กวัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อม

วัตถุประสงค์การศึกษา

วัตถุประสงค์ทั่วไปเพื่อนำเสนอระบบการดำเนินงานป้องกันการตั้งครรภ์ไม่พร้อมในวัยรุ่น การส่งเสริมสุขภาพของแม่วัยรุ่นและลูกอย่างมีความจำเพาะเชิงเพศภาวะและมีส่วนร่วมของครอบครัว ชุมชน และสังคม

วัตถุประสงค์เฉพาะ

1. บูรณาการประเด็นเพศภาวะ (gender mainstreaming) เข้าสู่กระบวนการดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วมของครอบครัว ชุมชน และสังคม ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ไม่พร้อมในวัยรุ่น
2. สร้างข้อเสนอแนะที่มีความจำเพาะเชิงเพศภาวะสำหรับการป้องกันและแก้ปัญหายุทธศาสตร์ เพื่อใช้ในโรงเรียน ครอบครัว ชุมชน และสถานบริการสุขภาพ

3. สร้างข้อเสนอแนะแนวทางส่งเสริมให้ครอบครัว ชุมชน และสังคมมีส่วนร่วมระดับประจักษ์พยานแม่วัยรุ่นและลูก

วิธีดำเนินการวิจัย

ในระยะที่ 1 ใช้วิธีการศึกษาแบบผสมวิธีการวิจัยเชิงพรรณนาและการวิจัยเชิงคุณภาพ มีกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลรวม 3,623 คน เป็นกลุ่มตัวอย่างหญิงตั้งครรภ์ทุกคนที่มีอายุต่ำกว่า 20 ปี นับถึงกำหนดคลอด ที่มาฝากครรภ์หรือคลอดบุตร และผู้หญิงทุกคนที่มีอายุต่ำกว่า 20 ปี ที่มาขอรับบริการด้านสูตินรีเวชที่โรงพยาบาลชุมชนหรือโรงพยาบาลศูนย์ของ 7 จังหวัด คือ ภาคเหนือ จังหวัดกำแพงเพชร ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดนครราชสีมา ภาคกลาง จังหวัดสมุทรสงคราม สมุทรสาคร และประจวบคีรีขันธ์ ภาคใต้ จังหวัดสุราษฎร์

ธานี และนราธิวาส ในช่วงเดือนเมษายนถึงสิงหาคม จำนวน 3,114 คน และผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ 509 คน เป็นวัยรุ่นหญิงและชาย อายุ 9-19 ปี ข้อมูลอิมตัวที่จำนวน 451 คน และผู้รับผิดชอบโครงการ ตลอดจนผู้ร่วมงานขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานป้องกันและดูแลวัยรุ่นที่ตั้งครรภ์จำนวน 58 คน ใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ และใช้การสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพรรณนา และการวิเคราะห์แก่นสาระ นำผลการวิจัยเชิงปริมาณ และข้อค้นพบจากการวิจัยเชิงคุณภาพที่ได้จากระยะที่ 1 มาจัดระบบการป้องกันและแก้ไขการตั้งครรภ์ไม่พร้อม ในวัยรุ่นมาดำเนินการวิจัยในระยะที่ 2 ที่จังหวัดขอนแก่น โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงบรรยาย และการวิจัยระยะที่ 3 เป็นการประเมินผลการดำเนินงานของระบบในระหว่างการดำเนินการในระยะที่ 2 และเมื่อสิ้นสุดการดำเนินงาน โดยใช้การวิจัยเชิงบรรยาย

ผลการศึกษา

ผลการวิจัยระยะที่ 1 ข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบสอบถามพบว่า สถานการณ์การตั้งครรภ์ไม่พร้อม ในวัยรุ่นที่พบในการศึกษาครั้งนี้ พบว่าแม่วัยใสอายุน้อยที่สุด 12 ปี มีสามีอายุ 15 ปี แม่วัยใสที่มีเพศสัมพันธ์ครั้งแรก อายุน้อยที่สุดคือ 11 ปี และส่วนใหญ่มีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกอายุ 15 ปี เด็กวัยรุ่นที่มีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกอายุน้อยที่สุดพบที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนเด็กวัยรุ่นที่มีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกอายุตั้งแต่ 13 ปี ลงมามากที่สุดคือภาคกลาง (ร้อยละ 4.4) รองลงมาคือภาคเหนือ (ร้อยละ 4.3) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ร้อยละ 3.5) และภาคใต้ (ร้อยละ 2.3) ทั้งนี้แม่วัยใสในภาคใต้ไม่ได้คุมกำเนิดเมื่อมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกมากที่สุด (ร้อยละ 50.4) ส่วนแม่วัยใสในภาคอีสานใช้ถุงยางอนามัยคุมกำเนิดเมื่อมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกมากที่สุด (ร้อยละ 32.1) แม่วัยรุ่นส่วนใหญ่ไม่ได้ตั้งใจตั้งครรภ์ ทั้งนี้แม่วัยรุ่นภาคอีสานตัดสินใจตั้งครรภ์ต่อ เพราะไม่มีทางเลือกมากที่สุด แม่วัยใสที่พยายามทำแท้งแต่ไม่สำเร็จ พบมากที่สุดในภาคอีสาน น้อยที่สุดที่ภาคใต้ แม่วัยใสโดยส่วนใหญ่มีแฟนที่อายุมากกว่าตนเอง โดยพบว่า

มีแฟนที่มีอายุในช่วง 20-30 ปี ร้อยละ 62.9 สถิติดังกล่าว ย้ำให้เห็นว่า การป้องกันการตั้งครรภ์ไม่พร้อมในวัยรุ่น ยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะทำให้วัยรุ่นหญิงมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกช้าลง ใช้วิธีการคุมกำเนิดที่เหมาะสม ทุกครั้งที่มีเพศสัมพันธ์ หรือมีความสามารถที่จะหลีกเลี่ยงการมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่ปลอดภัย

ข้อค้นพบจากงานวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้ชี้แนะว่า การห้ามวัยรุ่นอายุต่ำกว่า 20 ปี ไม่ให้มีเพศสัมพันธ์เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก เพราะการรับรู้ของเด็กเองที่เห็นการมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียนเป็นเรื่องธรรมดาที่ไม่ใช่ความผิด เพียงแต่ผู้ใหญ่ไม่ชอบ การลักลอบมีเพศสัมพันธ์ยังเป็นความท้าทาย ประกอบกับมีสิ่งกระตุ้นยั่วจากสื่อต่าง ๆ ของมีเนมา และสิ่งเสียดสีที่มีอยู่ทั่วไปรอบ ๆ ตัวเด็ก ดังนั้นเด็กวัยรุ่นหญิงทุกคน ไม่ว่าจะเป็น “เด็กเที่ยว” หรือ “เด็กเรียน” ต่างเป็นกลุ่มเสี่ยงเหมือนกัน ประเด็นเพศศึกษา ซึ่งในที่นี้รวมทั้งเพศศึกษา (Sex education) และเพศวิถีศึกษา (Sexuality education) มีข้อค้นพบที่สอดคล้องกันทั้งจากการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ คือ แม้ว่าวัยรุ่นทั้งหญิงและชายต่างคาดหวังว่า พ่อ-แม่ และครูจะเป็นที่พึ่งเรื่องเพศสำหรับเขาหรือเธอได้ แต่ช่องว่างของการไม่เข้าใจกัน การรับรู้เรื่องเพศที่ต่างกันระหว่างผู้ใหญ่กับเด็กทำให้เด็กวัยรุ่นทั้งหญิงชายพึ่งเพื่อนเรื่องเพศมากที่สุด แต่ในที่สุดเมื่อเด็กวัยรุ่นตั้งครรภ์ ทั้งวัยรุ่นหญิงและวัยรุ่นชายต้องกลับมาพึ่งพ่อ-แม่ ประเด็นการคุมกำเนิด มีข้อค้นพบจากงานวิจัยเชิงคุณภาพสรุปได้ชัดเจนว่า เด็กวัยรุ่นที่ศึกษาทั้งหมดรู้ว่าการใส่ถุงยางอนามัยและการใช้ยาคุมกำเนิดป้องกันการตั้งครรภ์ได้ แต่ไม่ยอมใช้ โดยมีเหตุผลด้านความรู้สึกและอารมณ์เป็นเรื่องหลัก มีข้อสังเกตว่าแม้มีหลักฐานเชิงประจักษ์จำนวนมากจากการถอดบทเรียนพบว่า เพศภาวะมีส่วนอย่างสำคัญต่อการมีเพศสัมพันธ์ของวัยรุ่น การคุมกำเนิด การสอนเพศศึกษาของครู การสื่อสารเรื่องเพศระหว่างเด็กชายเด็กหญิงกับพ่อ-แม่-ครู การศึกษาของแม่วัยเยาว์หรือวัยใส การรับผิดชอบเรื่องเพศของผู้ชาย การให้บริการสุขภาพด้านอนามัยเจริญพันธุ์ และการเลี้ยงดูลูก แต่มาตรการและยุทธศาสตร์ที่ปรากฏก็ยังมีลักษณะ Gender Blind

ผลการวิจัยในระยะที่ 2 และ 3 ได้สาธิตและประเมินให้เห็นว่า การบูรณาการเรื่องการป้องกันและแก้ไข ปัญหาการตั้งครรภ์ไม่พร้อมในวัยรุ่นที่เน้นความเข้มแข็ง ของครอบครัวและชุมชน สามารถบูรณาการเข้าไปสู่ งานประจำของเครือข่ายภาคีที่มีอยู่แล้วในชุมชนได้ การนำ เรื่องเพศศึกษาขึ้นสู่เวทีสาธารณะโดยให้เด็กวัยรุ่นเป็นตัว เติบโตเรื่องและออกแบบการนำเสนอ มีผู้ใหญ่เป็นตัวช่วย อย่างกัลยาณมิตร ทำให้เกิดขึ้นได้ในวิถีชีวิตวัยรุ่น วัยเรียน และสามารถสะท้อนความเป็นหญิงชายที่ทุกคนเข้าใจ ได้ง่าย นอกจากนี้การใช้แนวคิดการเสริมสร้างสมรรถนะ ความละเอียดอ่อนเชิงเพศภาวะให้กับพยาบาลวิชาชีพ โดยใช้วิธีการอบรมแบบการสะท้อนเชิงสังคมวัฒนธรรม (Socio-cultural Reflection Model or SRM) จะเป็นการช่วยเหลือนักศึกษารุ่นตั้งครรภ์และหลังคลอดผ่านผู้ช่วย เหลือที่ให้คำปรึกษาอย่างมีอาชีพและมีความจำเพาะเชิง เพศภาวะ

ข้อเสนอแนะ:

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) รัฐบาลต้องทำให้พระราชบัญญัติคุ้มครอง อนามัยการเจริญพันธุ์เกิดขึ้นในเร็ววัน ให้มีการใช้ และมี หน่วยงานสหสาขาวิชาชีพกำกับ ติดตามและประเมินผล อย่างต่อเนื่องทั้งระยะสั้นและระยะยาว

2) สถาบันการศึกษาที่ผลิตครูทุกแห่งต้องทำให้ บัณฑิตครูทุกคนสามารถเป็นครูเพศศึกษา มีความละเอียด อ่อนเชิงเพศภาวะ และเป็นต้นแบบของการเป็นผู้ชาย ผู้หญิงที่มีความเข้มแข็ง เคารพในสิทธิมนุษยชน และ ไม่ทำให้เกิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เป็นธรรมและ ไม่เท่าเทียมระหว่างเพศหญิงและเพศชาย และพฤติกรรม รุนแรงต่าง ๆ

3) โรงเรียนและสถาบันการศึกษาทุกแห่งร่วมกับ ครอบครัวนักเรียนต้องทำให้เพศศึกษาและเพศวิถีศึกษา เป็นเรื่องที่ทุกคนต้องเรียนรู้อย่างเปิดเผย และมีความ รับผิดชอบทางสังคมต่อพฤติกรรมทางเพศของตนเอง ครู พ่อ-แม่ ผู้ปกครอง และนักเรียนร่วมกันทำให้เรื่องนี้ เกิดขึ้นอย่างเป็นกัลยาณมิตร

4) กระทรวงศึกษาธิการควรทำให้เรื่องคุณภาพ ชีวิตทางเพศของนักเรียนและครูเป็นตัวชี้วัดของการประกัน คุณภาพการศึกษาของทุกโรงเรียน

5) สนับสนุนให้มีองค์กรในชุมชนซึ่งอาจเป็น องค์กรที่มีอยู่เดิมหรือองค์กรใหม่ทำงานร่วมกันระหว่าง ภาครัฐและภาคเอกชนในการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตทางเพศ ของวัยรุ่นที่อยู่นอกระบบโรงเรียน เช่น ในโรงงาน ในสถาน บันเทิง ในสถานกักกัน สถานสงเคราะห์ และสถานที่อื่น ๆ

6) นโยบายป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ ไม่พร้อมของหน่วยงานต้องเป็นนโยบายต่อเนื่อง มีทรัพยากร สนับสนุน และเน้นให้เป็นการทำงานร่วมกันของทุกภาคส่วน โดยให้วัยรุ่นเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินงานนี้ตั้งแต่ การกำหนดมาตรการ ยุทธศาสตร์ วิธีทำงานและประเมินผล

7) ใช้ทุกช่องทางสื่อสารให้เกิดค่านิยมวัยรุ่น หญิงชายดีไม่มีเพศสัมพันธ์ ส่งเสริมความเป็นธรรมเชิง เพศภาวะ (Gender equity) และความเท่าเทียมเชิง เพศภาวะ (Gender equality) ในสังคม

2. ข้อเสนอแนะสำหรับกระทรวงการพัฒนาสังคม และความมั่นคงของมนุษย์

เนื่องจากการป้องกันและแก้ไขปัญหาแม่วัยใสเป็น ปัญหาเชิงโครงสร้างของสังคมและเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ และวัฒนธรรม การทำงานเรื่องนี้ต้องเกี่ยวข้องกับหลาย ภาคส่วน ถ้าพิจารณาภาคส่วนของรัฐก็มีหน่วยงานหลัก 2 ประเภท คือ ประเภทที่เน้นการบริหารจัดการเชิง โครงสร้างและงานวิชาการ เช่น กระทรวงการพัฒนาสังคม และความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงแรงงาน ส่วนประเภท ที่ 2 เน้นทักษะเฉพาะวิชาชีพและงานวิชาการ เช่น กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวง ยุติธรรม ส่วนหน่วยงานในกำกับของรัฐและหน่วยงานภาค เอกชน เน้นงานขับเคลื่อนทางสังคมและงานมวลชนร่วมกับ งานทางวิชาการ เช่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการ สร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) องค์การแพทย์สมาคมวางแผน ครอบครัว และสมาคมชมรมวิชาชีพต่าง ๆ เช่น สมาคม ครูสุศึกษา สมาคมครูแนะแนว เป็นต้น จึงเห็นได้ว่า โดยภาพรวมทั่วไป หน่วยงานที่ดำเนินงานป้องกันปัญหา

แม่วัยใสที่มีอยู่แล้วครอบคลุมทั้งด้านนโยบาย ด้านปฏิบัติการ ด้านสื่อสารมวลชน และด้านวิชาการ แต่ประเด็นสำคัญคือ การประสานสัมพันธ์งานให้มีทิศทางชัดเจน การบูรณาการงาน และการใช้ทรัพยากรร่วมกันไม่มีความเข้มแข็ง หรืออาจกล่าวได้ว่าต่างหน่วยงานต่างทำ ขาดหน่วยงานที่จะประสานให้งานที่ซับซ้อนสามารถดำเนินไปได้อย่างมีเอกภาพ ต่อเนื่องยาวนาน และใช้ทรัพยากรหลากหลาย

ให้สามารถขับเคลื่อนไปได้อย่างเป็นระบบ จุดยืนของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จึงอยู่ที่การผลักดันให้เกิดปัจจัยนำเข้าที่ต้องการ การทำงานร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในรูปแบบของคณะกรรมการบูรณาการงานป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ไม่พร้อม (แม่วัยใส) ซึ่งต้องมีองค์ประกอบของคณะกรรมการจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรวมทั้งภาคเอกชน และเด็กวัยรุ่น

หญิงชายมาทำงานร่วมกันเพื่อออกแบบนโยบายและการดำเนินงานเพื่อผลิตต้นทางของระบบคือ ปัจจัยนำเข้าที่ต้องการ จากนั้นติดตามสนับสนุนให้เกิดการบูรณาการในกระบวนการทำงานต่าง ๆ ของโรงเรียน ชุมชน และสังคม

นอกจากนั้นกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ยังมีหน่วยงานย่อยกระจายอยู่ในทุกจังหวัดอยู่แล้วคือ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด (พมจ.) หน่วยงานนี้จะต้องทำงานอย่างใกล้ชิดกับชุมชน เพิ่มงานเชิงรุกเพื่อให้เกิดกระบวนการบูรณาการเข้าสู่กิจกรรมชุมชนอย่างจริงจัง เป้าหมายสำคัญของการทำงานของกระทรวงฯ ในเรื่องการป้องกันและแก้ไขปัญหาแม่วัยใส คือการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านเพศวิถีของวัยรุ่น สร้างกระแสให้เกิดการปรับเปลี่ยนค่านิยมชายเป็นใหญ่ เข้าสู่ความเป็นธรรมและความเท่าเทียมทางสังคมที่ทั้งหญิงและชายต้องมีความรับผิดชอบด้านเพศวิถี สร้างระบบบริการทางสังคมที่รองรับการเสริมสร้างคุณภาพชีวิต “แม่วัยใส พ่อวัยเยาว์” ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเสนอให้กระทรวงฯ เน้นที่งานเชิงโครงสร้างมากกว่างานเชิงเทคนิค ผลักดันให้พระราชบัญญัติคุ้มครองการอนาถณ์เจริญพันธุ์เกิดขึ้นในเร็ววัน และทำให้มาตรการและยุทธศาสตร์การบูรณาการเรื่องการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ไม่พร้อมในวัยรุ่นต้องมีความละเอียดอ่อนเชิงเฉพาะอย่างชัดเจน

“

ที่มา : ศิริพร จิรวัดน์กุล และคณะ, การศึกษาแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ไม่พร้อมในวัยรุ่น (แม่วัยใส), ศูนย์ประสานงานองค์การอนามัยโลกด้านการวิจัยและฝึกอบรมด้านเพศภาวะและสุขภาพสตรี มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2554.

”

PROJECTS
PROGRESS

APP FILTER

SUPPORT

SEARCH

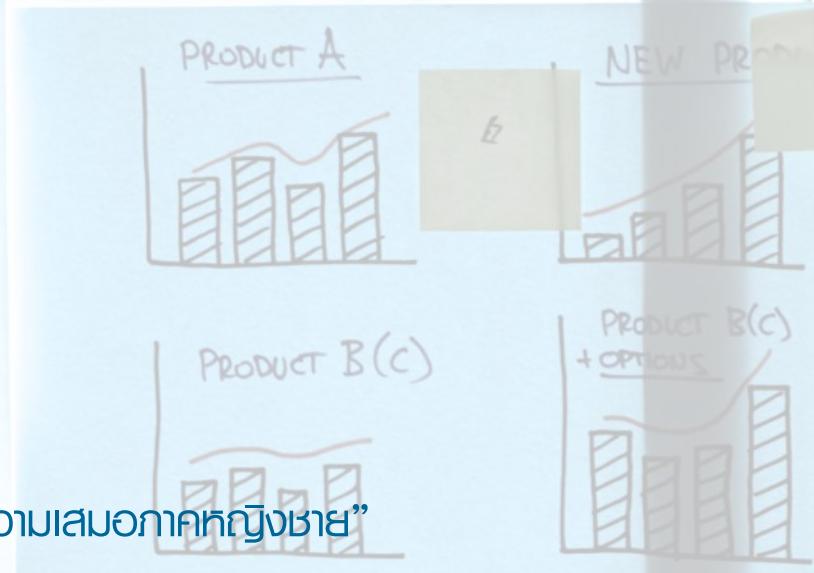
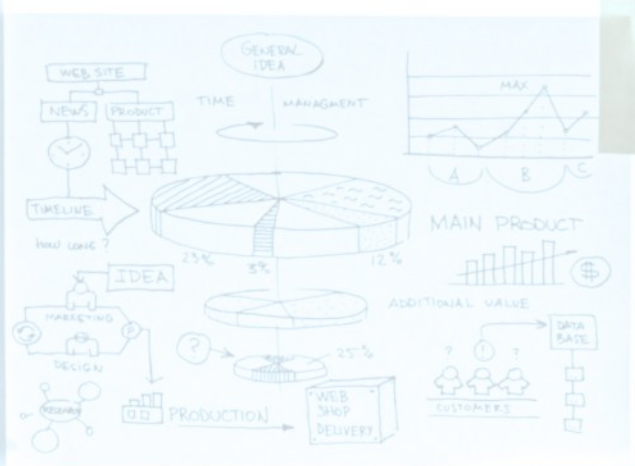
เรื่องที่ 8

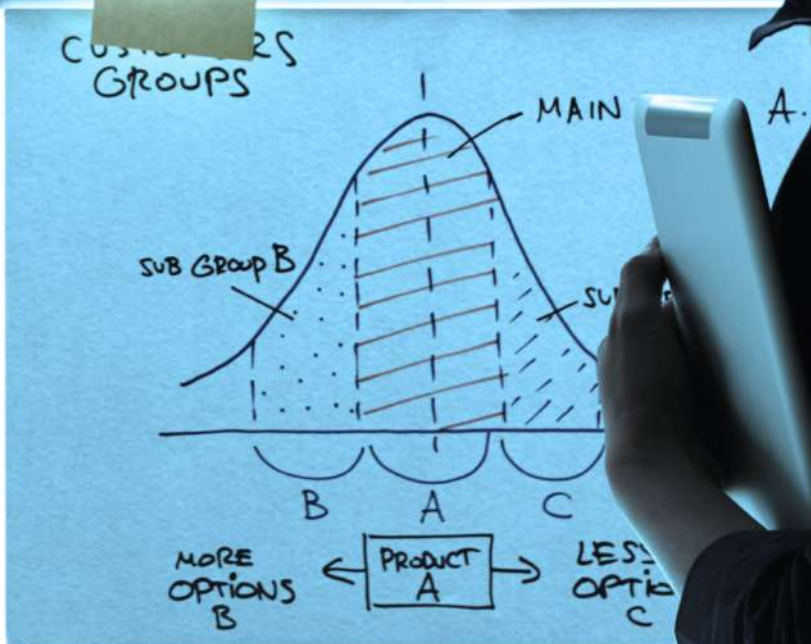
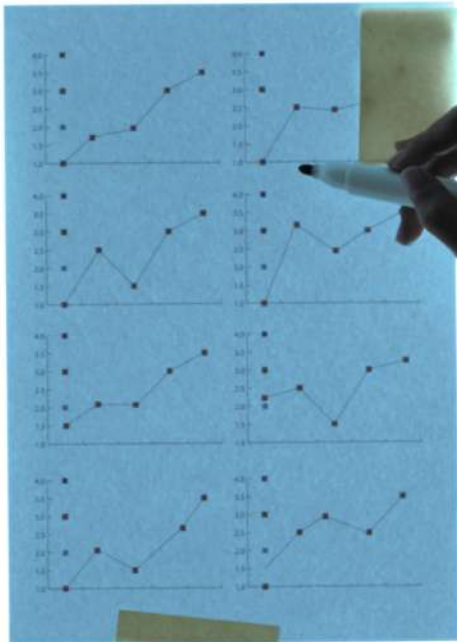
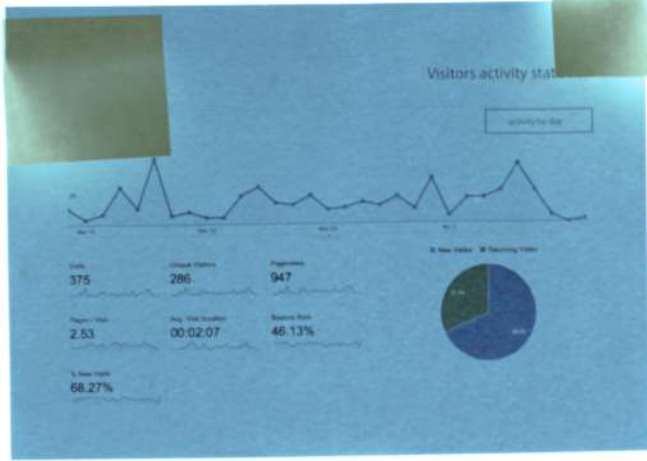
“การสำรวจเจตคติของประชาชนด้านความเสมอภาคหญิงชาย”

ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ปี 2555

ที่มาและความสำคัญ

รายงานผลการสำรวจเจตคติของประชาชนด้านความเสมอภาคหญิงชายฉบับนี้ เป็นการศึกษาเจตคติของประชาชนด้านความเสมอภาคหญิงชาย เกี่ยวกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ระหว่างหญิงชายในการได้รับสิทธิและโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรต่าง ๆ 4 ด้าน ได้แก่ (1) การศึกษา (2) อาชีพ/การจ้างงาน (3) การเป็นผู้นำ และ (4) การช่วยเหลือจากการถูกรังแกความรุนแรง โดยวัดเจตคติของประชาชนทั่วประเทศในส่วนภูมิภาคและกรุงเทพมหานคร จำนวน 8,090 คน ซึ่งเป็นตัวอย่างประชากรอายุ 18-65 ปี โดยมีสัดส่วนชายและหญิงใกล้เคียงกัน เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับการดำเนินงานส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย และเป็นข้อมูลสำหรับการรายงานผลการปฏิบัติราชการตามคำรับรองการปฏิบัติราชการของสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว ประจำปีงบประมาณ 2555

ผลการสำรวจโดยสรุป

ค่าเฉลี่ยคะแนนเจตคติของประชาชนด้านความเสมอภาคหญิงชายเกี่ยวกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ระหว่างหญิงชายในการได้รับสิทธิและโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรต่าง ๆ 4 ด้าน อยู่ที่ 11.90 คะแนน จากคะแนนเต็ม 16 คะแนน แสดงว่าประชาชนโดยทั่วไปมีเจตคติทางบวก/เจตคติที่ดีด้านความเสมอภาคหญิงชายในประเด็นดังกล่าว ทั้งนี้ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล มีระดับเจตคติทางบวกต่อประเด็นข้างต้นมากที่สุด (12.40 คะแนน) ตามด้วยภาคเหนือ (12.03 คะแนน) ภาคกลาง (11.98 คะแนน) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (11.89 คะแนน) และภาคใต้ได้คะแนนต่ำสุด (11.40 คะแนน)

คะแนนรายงานด้านเจตคติของประชาชนด้านความเสมอภาคหญิงชายเกี่ยวกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ระหว่างหญิงชายในการได้รับสิทธิและโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรต่าง ๆ 4 ด้าน

1. การศึกษา มีระดับคะแนนเฉลี่ยสูงสุด 3.48 คะแนน จากคะแนนเต็ม 4 คะแนน โดยคะแนนเจตคติของประชาชนที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลมีระดับสูงสุด (3.57 คะแนน) ตามด้วยภาคกลาง (3.50 คะแนน) ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้คะแนนเท่ากัน (3.49 คะแนน) และภาคใต้ได้คะแนนต่ำสุด (3.37 คะแนน)

2. อาชีพ/การจ้างงาน มีระดับคะแนนเฉลี่ยต่ำสุดได้ 2.16 คะแนน จากคะแนนเต็ม 4 คะแนน โดยคะแนนเจตคติของประชาชนที่อาศัยอยู่ในภาคเหนือมีระดับสูงสุด (2.26 คะแนน) ตามด้วยกรุงเทพมหานครและปริมณฑล (2.23 คะแนน) ภาคกลาง (2.17 คะแนน) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (2.13 คะแนน) และภาคใต้ได้คะแนนต่ำสุด (2.03 คะแนน)

3. การเป็นผู้นำ มีระดับคะแนนเฉลี่ยสูงเป็นอันดับสาม ได้ 3.06 คะแนนจากคะแนนเต็ม 4 คะแนน โดยคะแนนเจตคติของประชาชนที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร

และปริมณฑลมีระดับสูงสุด (3.19 คะแนน) ตามด้วยภาคเหนือ (3.13 คะแนน) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (3.10 คะแนน) ภาคกลาง (3.02 คะแนน) และภาคใต้ได้คะแนนต่ำสุด (2.91 คะแนน)

4. การช่วยเหลือจากการถูกระทำความรุนแรง มีระดับคะแนนเฉลี่ยสูงเป็นอันดับสอง ได้ 3.18 คะแนน โดยคะแนนเจตคติของประชาชนที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลมีระดับสูงสุด (3.36 คะแนน) ตามด้วยภาคกลาง (3.25 คะแนน) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (3.16 คะแนน) ภาคเหนือ (3.13 คะแนน) และภาคใต้ได้คะแนนต่ำสุด (3.09 คะแนน)

ทั้งนี้ ตัวแปรด้านภูมิภาคที่ตัวอย่างอาศัยอยู่มีอิทธิพลอย่างมากต่อระดับเจตคติเชิงบวกด้านความเสมอภาคหญิงชาย เช่นเดียวกับกับตัวแปรเพศ ระดับการศึกษา อาชีพ และระดับรายได้ ส่วนตัวแปรเขตที่อยู่อาศัย (ในหรือนอกเขตเทศบาล) สถานภาพสมรส และอายุ ไม่มีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติต่อค่าเฉลี่ยคะแนนเจตคติโดยรวมของประชาชนด้านความเสมอภาคหญิงชายแต่อย่างใด

ผลการสำรวจชี้ว่า โดยทั่วไปประชาชนไทยมีเจตคติที่ดีด้านความเสมอภาคหญิงชายเกี่ยวกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ระหว่างหญิงชายในการได้รับสิทธิและโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรต่าง ๆ 4 ด้านข้างต้น กล่าวคือ ประชาชนมีเจตคติที่ดีในการให้สิทธิและโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาแก่ผู้หญิงอย่างเท่าเทียมผู้ชาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้เข้าเรียนในโรงเรียน/สถาบันทางด้านการ ซึ่งในปัจจุบันยังคงจำกัดการรับเข้าเรียนแก่ผู้ชายเท่านั้น และยังไม่ได้เปิดรับผู้หญิงเข้าเรียน ทั้งมีเจตคติที่ดีต่อการช่วยเหลือผู้หญิงจากการถูกระทำความรุนแรง และต่อการให้โอกาสผู้หญิงเป็นผู้นำในระดับต่าง ๆ ของสังคม อย่างไรก็ตาม ผู้หญิงไทยยังคงประสบปัญหาในการเข้าถึงทรัพยากรในด้านอาชีพ/การจ้างงาน ซึ่งผู้หญิงยังคงถูกเลือกปฏิบัติทั้งในการจ้างงาน ความมั่นคงในการทำงาน/การประกอบอาชีพ ค่าตอบแทน ตลอดจนการส่งเสริมสนับสนุนให้ก้าวหน้าในหน้าที่การงานเมื่อเทียบกับผู้ชาย อันเนื่องมาจากสภาวะ “ความเป็นผู้หญิง”

ส่วนการประเมินผลการปฏิบัติราชการซึ่ง TRIS ได้กำหนดเกณฑ์/คะแนนสำหรับตัวชี้วัดที่ 4.1 จำแนกตามร้อยละของประชาชนที่มีเจตคติที่ดีเกี่ยวกับความเสมอภาคหญิงชาย ปรากฏว่า ประชาชนโดยทั่วไปมีเจตคติที่ดีด้านความเสมอภาคหญิงชาย อยู่ที่ร้อยละ 74.4 เท่ากับ 2.22 จากคะแนนเต็ม 5 คะแนน ตามเกณฑ์การประเมินของ TRIS ประชาชนที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล มีเจตคติที่ดีด้านความเสมอภาคหญิงชายสูงที่สุดที่ร้อยละ 77.55 (2.62 คะแนน) ตามด้วยประชาชนที่อาศัยอยู่ในภาคเหนือ ร้อยละ 75.2 (2.32 คะแนน) ภาคกลางร้อยละ 74.9 (2.26 คะแนน) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 74.3 (2.22 คะแนน) และต่ำสุดภาคใต้ร้อยละ 71.2 (1.87 คะแนน)

ผลของการสำรวจเจตคติครั้งนี้ มีข้อสรุปที่ชัดเจนว่าเจตคติที่ดีของประชาชนด้านความเสมอภาคหญิงชาย ได้รับผลกระทบโดยตรงจากระดับการพัฒนาคุณภาพของทรัพยากรมนุษย์ในสังคม ความเสมอภาคหญิงชายเกี่ยวกับสิทธิและโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรด้านการศึกษา นำไปสู่โอกาสในการได้รับการจ้างงานและประกอบอาชีพที่มีมั่นคงต่อชีวิตและรายได้ที่ตามมา รวมทั้งโอกาสการขึ้นเป็นผู้นำ และการช่วยเหลือจากการถูกเลือกปฏิบัติและการถูกระทำคามรุนแรง

ข้อเสนอแนะ

ภาครัฐต้องปรับบทบาทตนเองในการเป็นผู้นำ กระตุ้นให้สังคมทุกภาคส่วนได้ตระหนักถึงปัญหาเจตคติ ด้านความเสมอภาคหญิงชายที่ซ่อนเร้นอยู่ในสังคมไทย ในรูปแบบต่าง ๆ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยผ่านระบบการศึกษาเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญยิ่ง เนื่องจากระบบ การศึกษาและโอกาสทางการศึกษาเป็นก้าวแรกที่จะ เปิดโอกาสทางสังคมแก่ประชาชนและนำไปสู่สังคม เสมอภาค จึงควรบรรจุการศึกษาเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน รวมถึงสิทธิสตรีและความเสมอภาคหญิงชายในหลักสูตร ด้วยวิธีการเรียนแบบใหม่ที่เน้นการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม ต่าง ๆ ที่เด็กได้ดูซึมและซึมซับสสารต่าง ๆ อย่างเป็น ธรรมชาติและสนุกเพลิดเพลิน

“

ที่มา : การสำรวจเจตคติของประชาชนด้านความเสมอภาคหญิงชาย, ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2555.

”

เรื่องที่ 9

โครงการจัดทำคู่มือ “การจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชาย
สำหรับหน่วยงานภาครัฐ”

สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
และคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปี 2558

ที่มาและความสำคัญ

โครงการจัดทำคู่มือการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายสำหรับหน่วยงานภาครัฐ (Gender Responsive Budgeting: GRB) มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อ 1) พัฒนาร่างคู่มือและนำร่างคู่มือการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายไปทดลองใช้ในหน่วยงานนำร่อง 2 แห่ง คือ กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว (สค.) และสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (สกศ.) และ 2) ศึกษารูปแบบและแนวทางการผลักดันให้มีการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายในหน่วยงานภาครัฐ

การดำเนินงานกิจกรรมภายใต้โครงการนี้มีผลผลิตที่เกิดขึ้น ได้แก่ คู่มือการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายสำหรับหน่วยงานภาครัฐ และโครงการที่ปรับให้มีลักษณะเป็นงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชาย จำนวน 5 โครงการ ซึ่งทั้งหมดเป็นโครงการในงบประมาณปี 2559

วิธีการ

กระบวนการจัดทำคู่มือฯ ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์หลักในโครงการนี้ เริ่มพัฒนาด้วยการทบทวนวรรณกรรมจากต่างประเทศ ศึกษาโครงสร้างและพันธกิจของหน่วยงานนำร่อง ศึกษากระบวนการและผู้มีส่วนร่วมในการจัดทำงบประมาณ จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ ให้คำปรึกษา และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้ริเริ่มโครงการในส่วนงานย่อย ๆ และรวบรวมปัญหาที่ได้จากการให้คำปรึกษา โดยได้ดำเนินการคู่ขนานกันไปทั้งสองหน่วยงานนำร่อง

ข้อมูลที่รวบรวมได้จากการดำเนินงานกับหน่วยงานนำร่องนี้เป็นข้อมูลสำคัญในการพัฒนาคู่มือฯ เนื่องจากการจัดทำคู่มือฯ เน้นเพื่อนำไปใช้งานในหน่วยงานภาครัฐที่ส่วนใหญ่ยังไม่มีความรู้และความเข้าใจเรื่องการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชาย จึงใช้วิธีการรวบรวมความคิดเห็นจากบุคลากรของหน่วยงานนำร่องที่มีลักษณะดังกล่าว คือ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ซึ่งบุคลากรส่วนใหญ่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชาย โดยจัดกิจกรรมต่าง ๆ นอกเหนือจากการให้คำปรึกษา อาทิ การเผยแพร่ร่างคู่มือฯ ทางเว็บไซต์ www.onec.go.th ของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา การจัดกิจกรรมรับฟังข้อเสนอแนะต่อร่างคู่มือฯ จากบุคลากรและผู้บริหาร จำนวน 71 คน และการสัมภาษณ์ผู้บริหารระดับผู้อำนวยการและหัวหน้างาน จำนวน 4 คน เพื่อให้ประกอบการปรับร่างคู่มือฯ และนำมาทดลองใช้ในการพัฒนาปรับปรุงโครงการให้มีลักษณะงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายในหน่วยงานนำร่องทั้งสองแห่ง

ผลการศึกษา

ผลที่ได้รับจากการนำคู่มือฯ ไปทดลองใช้ในหน่วยงานนำร่องทั้งสองแห่ง เพื่อพัฒนาโครงการให้มีลักษณะงบประมาณที่ค้ำประกันถึงมิติหญิงชาย ได้ผลสรุปการพัฒนาโครงการต่าง ๆ ดังนี้

โครงการของ**กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว** มีโครงการนำร่อง จำนวน 2 โครงการ ได้แก่ โครงการการมีส่วนร่วมของสตรีในการพัฒนาประเทศ วงเงินงบประมาณ 9 ล้านบาท และโครงการการพิทักษ์สิทธิสตรีและกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ วงเงินงบประมาณ 5.2 ล้านบาท ทั้งสองโครงการนี้เป็นโครงการที่มีลักษณะเป็น GRB โดยมีข้อความที่บ่งชี้ความเสมอภาคหรือความเท่าเทียมระหว่างหญิงชาย และมีการใช้ข้อมูลสถิติ ได้แก่ ข้อมูลสตรีที่ถูกกระทำความรุนแรง

รวมทั้งมีความพยายามที่จะกำหนดกิจกรรมที่ตอบสนองต่อการแก้ปัญหา แต่ยังไม่ครบถ้วน และหลายกิจกรรมในโครงการยังขาดการวิเคราะห์ข้อมูลปัญหาที่ชัดเจน แม้การใช้ข้อมูลการวิจัยจะเป็นตัวอย่างที่ดี แต่ควรใช้งานวิจัยที่สะท้อนปัญหาที่ใกล้เคียงกับสถานะปัญหาปัจจุบันให้มากที่สุด เหตุผลเหล่านี้ทำให้กิจกรรมในโครงการไม่สอดคล้องกับข้อมูลปัญหาในหลักการและเหตุผล

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่พบในโครงการของกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว คือ การตระหนักต่อปัญหาของหญิงชายและเพศทางเลือก ซึ่งหากมีข้อมูลสถิติ ปัญหาหรืองานวิจัยที่สะท้อนปัญหาปัจจุบัน และครอบคลุมทุกกิจกรรมหลักในโครงการที่มีกลุ่มเป้าหมายแตกต่างกัน พร้อมกับปรับวิธีการและหาแนวทางแก้ปัญหาให้สอดคล้องครบถ้วน จะส่งผลให้โครงการสามารถตอบสนองปัญหาได้อย่างแท้จริง

ในส่วนสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา มีโครงการนำร่อง จำนวน 3 โครงการ ได้แก่ โครงการจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติ วงเงินงบประมาณ 4.2 ล้านบาท โครงการศึกษารูปแบบความร่วมมือระหว่างรัฐและเอกชนในการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา วงเงินงบประมาณ 0.81 ล้านบาท และโครงการการพัฒนานโยบายเสริมสร้างสมรรถนะกำลังคนรองรับโลกศตวรรษที่ 21 วงเงินงบประมาณ 1.83 ล้านบาท

มีข้อสังเกตว่า ทั้งสามโครงการนี้ไม่มีลักษณะเป็น GRB จึงเสนอให้ปรับแก้องค์ประกอบของโครงการ โดยใช้วิธีการเพิ่มความที่สะท้อนการคำนึงถึงกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ทั้งชายและหญิง การเพิ่มหรือระบุผู้เชี่ยวชาญด้านมิติหญิงชายและมีความรู้ทางการศึกษาในการประชุมระดมความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญเพื่อจัดทำร่างแผนการศึกษาฯ รวมทั้งปรับให้มีการใช้ข้อมูลสถิติ การวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาและแนวโน้มต่าง ๆ ที่จะทำให้เกิดปัญหาชัดเจนขึ้น โดยเฉพาะในส่วนของการจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติได้ให้ผู้จัดทำโครงการกำหนดประเด็นคำถามและค้นหาข้อมูล โดยเฉพาะตัวเลขที่บ่งชี้ปัญหาทางการศึกษา อาทิ ข้อมูลจำแนกเพศที่แสดงถึงอัตราการคงอยู่ของนักเรียนในแต่ละช่วงชั้น อัตราการขาดหายในแต่ละช่วงชั้นที่สำคัญในระบบการศึกษา เช่น จากระดับมัธยมศึกษาไปสู่ระดับอุดมศึกษา ซึ่งต้องมีการเก็บข้อมูลเชิงประเมิน (assessment) เพิ่มเติมหรือใช้ข้อมูลเพิ่มเติมโดยการคุมตัวแปรที่สำคัญด้วยเพศพร้อมวิเคราะห์บทบาทหญิงชายประกอบหากทำได้ ควบคู่ไปกับการใช้ข้อมูลการประเมินผลนโยบายการศึกษา ซึ่งจะทำให้เกิดการวิเคราะห์อันเป็นหัวใจสำคัญของการจัดทำแผนการศึกษาฯ รวมทั้งสอดคล้องกับการทำ GRB ด้วย

โดยข้อเสนอแนะเพื่อแก้ปัญหาข้อจำกัดด้านข้อมูลในการทำแผนการศึกษาฯ นั้น ผู้จัดทำโครงการอาจใช้วิธีการเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์เชิงคุณภาพจากการสัมมนาระดมสมอง หรือจากการวิพากษ์โดยผู้เชี่ยวชาญ โดยเฉพาะ การวิเคราะห์แนวโน้มของปัญหาที่จะเกิดขึ้นเพื่อทำแผนการศึกษาฯ ระยะยาว ซึ่งทำให้เห็นปัญหา

และวิธีการตอบสนองที่อาจเกิดขึ้นได้ และเป็นส่วนหนึ่งในเนื้อหาของแผนที่จะเกิดขึ้น

แนวทางจัดทำคู่มือ GRB

จากการนำคู่มือไปใช้กับหน่วยงานนำร่องทั้งสองแห่งเพื่อพัฒนาโครงการให้มีลักษณะเป็น GRB นั้น ทำให้มีแนวทางในการปรับปรุงคู่มือให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น โดยคู่มือที่ได้รับการพัฒนาและปรับปรุงดังที่กล่าวมานั้น มีองค์ประกอบสำคัญ 4 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับ GRB ที่อธิบายความหมายของ GRB บุคคลที่ควรเข้ามาเกี่ยวข้องกับ GRB ประเภทงบประมาณของ Rhonda Sharp และวงจรรงบประมาณของ Budlender และ Hewitt ซึ่งนอกจากจะสร้างความเข้าใจในกระบวนการจัดทำโครงการที่มีลักษณะเป็น GRB แล้ว ประเภทงบประมาณของ Rhonda Sharp ยังเป็นการชี้โดยอ้อมให้เห็นว่างบประมาณของหน่วยงานภาครัฐอื่น ๆ ที่มีมากกว่าร้อยละ 95 นั้นมีความสำคัญ หากหน่วยงานสามารถนำงบประมาณส่วนนี้มาจัดทำโครงการที่มีลักษณะเป็น GRB ได้ จะเป็นการนำ GRB เข้าสู่งบประมาณกระแสหลักของการพัฒนาสำหรับวงจรรงบประมาณของ Budlender และ Hewitt จะทำให้เห็นช่องทางการริเริ่มจัดทำ GRB ว่าจะสามารถเริ่มดำเนินการในขั้นตอนใดได้บ้าง

ส่วนที่ 2 ขั้นตอนการจัดทำ GRB ในหน่วยงานภาครัฐ ที่อธิบายกระบวนการทั้งหมดในการจัดทำ GRB โดยอาศัยเครื่องมือต่าง ๆ ทั้งในส่วนของการริเริ่มและการประเมินผล เนื้อหาประกอบด้วย ลักษณะของ GRB ขั้นตอนการวิเคราะห์มิติหญิงชายในการจัดทำ GRB และเทคนิค 7 ประการของ Diane Elson ในส่วนนี้ผู้จัดทำได้เพิ่มเติม 6 ลักษณะของ GRB เพื่อให้หน่วยงานใช้ตรวจสอบโครงการว่ามีลักษณะเป็น GRB หรือไม่ และชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาโครงการให้เป็น GRB นั้น สามารถทำได้ในหลายลักษณะ โดยเฉพาะ GRB ที่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลเพิ่มมากขึ้นในการดำเนินงานตามพันธกิจของหน่วยงาน อันจะนำไปสู่การขับเคลื่อนเพื่อประโยชน์ในการบริหารการพัฒนาในส่วนราชการต่าง ๆ

ส่วนที่ 3 คำถามนำสนุก ประกอบด้วยคำถามจำนวน 12 ข้อ ที่ไม่ซับซ้อนจนเกินไป เพื่อให้เห็นว่า GRB เป็นเรื่องง่ายและสนุก ทำให้มีการทบทวนเนื้อหา และส่งผลให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ GRB เพิ่มขึ้น

ส่วนที่ 4 ข้อสังเกตเกี่ยวกับการจัดทำ GRB จะเป็นการแนะนำเครื่องมือและวิธีการตรวจสอบที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดทำ GRB ในหน่วยงานภาครัฐ เนื้อหาภายในประกอบด้วย การประเมินความพร้อมในการขับเคลื่อน GRB 4 วิธีทางในการจัดทำ GRB ในหน่วยงานภาครัฐ และ GRB Checklist ซึ่งในส่วนนี้จะเน้นช่องทางเชิงเทคนิคในการริเริ่มจัดทำโครงการที่มีลักษณะเป็น GRB โดยเฉพาะเมื่อมีข้อจำกัดเกี่ยวกับข้อมูล และ GRB Checklist จะเป็นผู้ช่วยสำคัญให้กับผู้จัดทำโครงการได้นำไปใช้พัฒนาโครงการให้เป็น GRB ว่าควรมีองค์ประกอบสำคัญใดบ้าง

อนึ่ง คู่มือการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายนี้จัดทำขึ้นเพื่อต้องการให้หน่วยงานภาครัฐอื่น ๆ นำไปใช้ในการจัดทำโครงการให้มีลักษณะเป็น GRB ดังนั้นจึงมีคำถามท้าทายปรากฏในส่วนต้นของคู่มือ ก่อนจะเข้าสู่สาระและองค์ประกอบที่สำคัญของคู่มือและนำเสนอด้วยประโยชน์ที่จะเกิดกับบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำ GRB เพื่อกระตุ้นให้เกิดความสนใจ ส่วนในช่วงท้ายของคู่มือเป็นคำอธิบายศัพท์ เพื่อให้ผู้สนใจได้พินิจทำความเข้าใจเพื่อทำความเข้าใจเพิ่มเติม นอกจากนี้ยังมีตัวอย่างโครงการที่มีลักษณะเป็น GRB บรรจุไว้จำนวนหนึ่ง แต่ไม่มากจนทำให้คู่มือมีความหนา และไม่จูงใจให้หยิบมาอ่าน ดังนั้น หากแต่ละหน่วยงานจะนำคู่มือนี้ไปใช้ควรทำการปรับและเทียบเคียงให้ใกล้กับภารกิจของหน่วยงานนั้น ๆ

อย่างไรก็ตาม การดำเนินการพัฒนาและทดสอบคู่มือในหน่วยงานนำร่อง โดยเฉพาะสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาได้เผยแพร่นัยยะของการขับเคลื่อนลงไป ในกิจกรรมต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- 1) การประชุมกับผู้บริหารหน่วยงาน
- 2) การอบรมและจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ

3) การจัดกิจกรรมและให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับร่างคู่มือฯ

4) การสร้างความรู้ความเข้าใจการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายให้แก่เจ้าหน้าที่ริเริ่มและจัดทำโครงการ รวมถึงผู้มีอำนาจตัดสินใจในโครงการ

5) การพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเจ้าหน้าที่ผู้ร่วมรับผิดชอบโครงการ เพื่อแก้ไขปรับปรุงเขียนแผนงานโครงการให้มีลักษณะเป็น GRB

6) การทดลองใช้ร่างคู่มือฯ

ข้อสังเกตจากการทดลองร่างคู่มือฯ ในการพัฒนาโครงการให้เป็น GRB นั้น พบว่า ผู้รับผิดชอบโครงการส่วนใหญ่มีความตั้งใจที่จะพัฒนาโครงการให้เป็น GRB แต่ต้องได้รับความยินยอมและเห็นชอบจากผู้บริหารองค์กร ทั้งนี้ ความไม่แน่นอนในการจัดทำโครงการอาจเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงผู้บริหาร ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงภารกิจของหน่วยงาน ดังนั้น การประสานงานระหว่างสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษากับกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวอย่างใกล้ชิดและต่อเนื่องจึงเป็นสิ่งจำเป็น รวมทั้งควรมีระบบการให้รางวัลเพื่อสร้างแรงจูงใจด้วย

ข้อเสนอแนะ

แม้ว่าผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นถึงวิสัยทัศน์การทั้งการพัฒนาคู่มือและการขับเคลื่อนที่มีนัยว่าก่อให้เกิดประสิทธิผลที่จริง แต่การขับเคลื่อน GRB ในหน่วยงานภาครัฐอื่น ๆ ให้ประสบความสำเร็จได้นั้นยังยากที่จะขยายผลและมีความยั่งยืน การศึกษาครั้งนี้จึงมีข้อเสนอ ดังนี้

1. แนวทางในระยะสั้น

1.1 จัดให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพิจารณากำหนดรูปแบบและจัดสรรงบประมาณของประเทศ อาทิ หัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะผู้บริหารสำนักงานงบประมาณ คณะกรรมการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติงบประมาณฯ และคณะกรรมการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (หรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือ

สมาชิกรัฐสภา) โดยควรชี้แจงให้เห็นถึงประโยชน์ของ GRB ที่มีต่อประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม ซึ่งประโยชน์ดังกล่าวอาจสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลในปัจจุบันที่นำเสนอประเด็นเรื่องความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม นอกจากนี้อาจใช้พันธกรณีระหว่างประเทศเป็นเงื่อนไขหรือสร้างความชอบธรรมในการจัดทำ GRB ให้กับผู้บริหารหน่วยงานภาครัฐ

1.2 ส่งเสริมให้เกิดความรู้ความเข้าใจกับผู้จัดทำแผนงานโครงการในส่วนราชการ รวมไปถึงนักวิเคราะห์นโยบาย และศูนย์ประสานงานด้านความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย (Gender Focal Point: GFP) ของหน่วยงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชี้แจงให้เห็นถึงประโยชน์ของ GRB ในแต่ละกลุ่มของสังคม

1.3 การขับเคลื่อน GRB ควรดำเนินงานในลักษณะการเป็นที่ปรึกษา เช่นเดียวกับที่ใช้ในโครงการนำร่อง เนื่องจากจะสามารถใช้การบูรณาการจากการทำการประชุมเชิงปฏิบัติการและกิจกรรมอื่น ๆ อันจะมีส่วนช่วยทำให้เกิดความเข้าใจและพัฒนาทักษะในการเขียนแผนและโครงการให้เป็นรูปธรรมง่ายขึ้น โดยในระหว่างการทำกิจกรรมเหล่านั้นจะสามารถสอดแทรกความรู้และประโยชน์ที่จะได้รับจาก GRB เข้าไปได้

1.4 ติดตามประเมินผลเบื้องต้นเพื่อหาแนวทางในการปฏิบัติที่ดีในการริเริ่มโครงการในหน่วยงานภาครัฐ ทั้งนี้ต้องชี้ให้เห็นว่าสามารถทำได้ไม่ยากและสอดคล้องกับภารกิจของหน่วยงาน

1.5 สนับสนุนการศึกษาประเมินผล เพื่อชี้ให้เห็นว่าผลที่เกิดขึ้นก่อให้เกิดผลดีอย่างไรกับหน่วยงาน เช่น บุคลากรในหน่วยงานเขียนแผนงานโครงการได้ดีขึ้น มีการตระหนักในการนำข้อมูลมาใช้ โดยเฉพาะข้อมูลจำแนกเพศ

1.6 จัดระบบการให้รางวัล เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้หน่วยงานเข้าร่วมจัดทำ GRB

1.7 ติดตามประเมินผลให้เห็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นว่าจะช่วยส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างหญิงชายได้หรือไม่ หรือเพิ่มประสิทธิภาพหรือความโปร่งใสในระบบราชการมากขึ้นเพียงใด

1.8 ศึกษาวิเคราะห์โครงการที่หน่วยงานต่าง ๆ ดำเนินการที่อาจเข้าข่ายโครงการที่ค้ำประกันถึงมิติหญิงชาย เพื่อช่วยส่งเสริมและขยายผลให้หน่วยงานต่าง ๆ เหล่านั้น

1.9 ส่งเสริมงานด้านการวิเคราะห์ข้อมูล งานด้านการประเมินผล และจัดเก็บฐานข้อมูลของหน่วยงาน หากสามารถเชื่อมโยงถ่ายเทข้อมูลระหว่างหน่วยงานภาครัฐและสำนักงานสถิติแห่งชาติก็จะสามารถช่วยยกระดับให้มีฐานข้อมูลที่กว้างขึ้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับข้อตกลงของแต่ละหน่วยงานกับสำนักงานสถิติแห่งชาติ

2. แนวทางระยะกลาง

2.1 นำแนวทางที่ได้จากการทดลองใช้คู่มือกับหน่วยงานนำร่องมาขยายผลกับหน่วยงานอื่น ๆ เพื่อให้เกิดคู่มือที่ได้รับการพัฒนาจากหน่วยงานนั้น ๆ เป็นการเฉพาะ ทั้งนี้ภายใต้คู่มือของแต่ละหน่วยงานก็จะสามารถพัฒนาโครงการเฉพาะของหน่วยงานนั้น ๆ เป็นกรณีศึกษาได้โดยตรง ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งการริเริ่ม การดำเนินงาน ผลการดำเนินงาน และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น อันจะยืนยันผลลัพธ์ของการจัดทำ GRB ในลักษณะที่กว้างขวางมากขึ้น

2.2 ติดตามผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการจัดทำ GRB รวมทั้งสำรวจหน่วยงานที่มีโครงการในลักษณะดังกล่าว เพื่อนำข้อมูลมาใช้เป็นหลักฐานยืนยันถึงความสำเร็จที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะในหน่วยงานนำร่อง

2.3 ส่งเสริมให้เกิดความรู้ความเข้าใจและสนับสนุนการเป็นที่ปรึกษาในการนำคู่มือไปใช้ แม้ว่าจะไม่ใช้หน่วยงานนำร่องก็ตาม

2.4 ยกกระตือรือร้นการศึกษาเรื่อง GRB ให้เป็นงานในเชิงวิชาการมากขึ้น โดยสร้างการยอมรับและขับเคลื่อนในกลุ่มนักวิชาการ เพื่อให้มองเห็นแนวทางในการพัฒนา โดยเฉพาะนักวิชาการที่ต้องการพัฒนาองค์ความรู้ด้านการบริหารการพัฒนา หรือองค์ความรู้ด้านงบประมาณ หรือการวิเคราะห์นโยบายสาธารณะ ทั้งนี้ควรส่งเสริมให้มีการจัดประชุมเชิงวิชาการให้เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป

2.5 ขยายผลในการสร้างเครือข่ายการจัดทำโครงการ GRB ไปในระดับท้องถิ่น ระดับกลุ่มจังหวัด และองค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อช่วยในการริเริ่มจัดทำโครงการ

2.6 ส่งเสริมภาคส่วนต่าง ๆ ที่ทำงานคู่ขนานกับหน่วยงานภาครัฐหรือเป็นผู้ให้ทรัพยากรแก่หน่วยงานภาครัฐให้มีความรู้ความเข้าใจในการจัดทำ GRB รวมทั้งพัฒนาองค์ความรู้ด้านการวิเคราะห์มิติหญิงชาย (gender analysis) เพื่อช่วยทั้งการริเริ่มและการประเมินผลโครงการ

2.7 พัฒนาความเชื่อมโยงของข้อมูลที่มีมิติหญิงชายเพื่อขยายการขับเคลื่อนให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

2.8 ส่งเสริมการวิเคราะห์มิติหญิงชาย (gender analysis) อย่างเป็นระบบมากขึ้นในหน่วยงานภาครัฐ

2.9 พัฒนาความเชื่อมโยงระบบฐานข้อมูลจำแนกเพศ โดยเน้นการแลกเปลี่ยนและระดมองค์ความรู้

2.10 จัดทำหลักสูตรกลางเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับ GRB โดยแบ่งเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ระดับผู้บริหาร ซึ่งอาจบรรจุไว้ในหลักสูตรนักบริหารระดับสูง (นบส.) ของสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (กพ.) หลักสูตรการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนสำหรับนักบริหารระดับสูง โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (กพร.) หลักสูตรสำหรับผู้บริหารระดับสูงต่าง ๆ ของสถาบันพระปกเกล้า เป็นต้น รวมทั้งหลักสูตรในระดับที่สามารถนำไปใช้พัฒนาโครงการในส่วนราชการให้กับผู้เขียนแผนงานโครงการด้วย

2.11 ผลักดันให้สำนักงบประมาณจัดทำแบบฟอร์มรายละเอียดโครงการเพื่อเสนอของบประมาณที่ระบุถึงองค์ประกอบของความเป็นธรรม และความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย

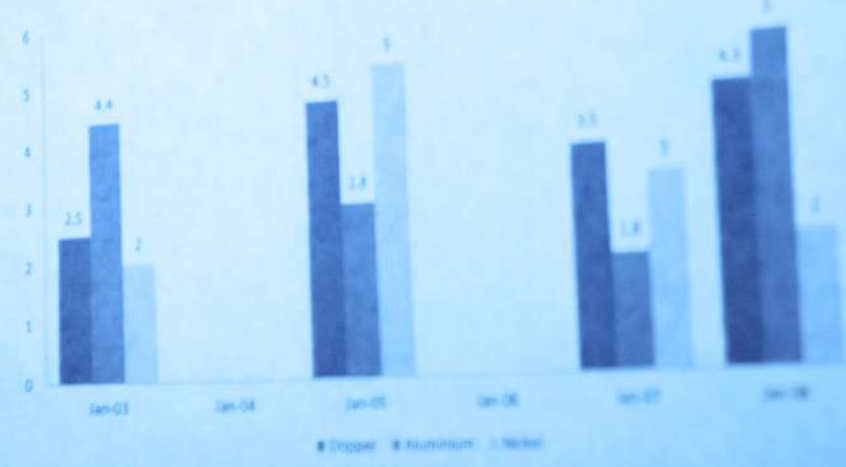
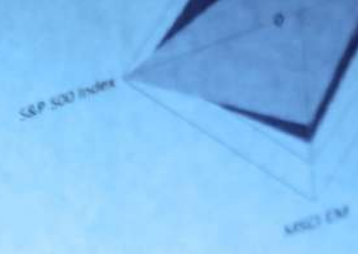
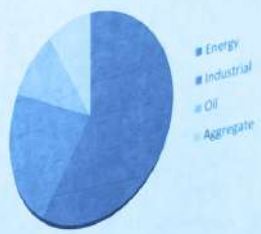
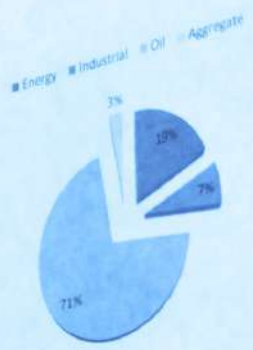
3. แนวทางระยะยาว

ติดตามประเมินผลการจัดทำ GRB ในหน่วยงาน นำร่องว่าช่วยส่งเสริมความเสมอภาคอย่างไรได้บ้าง รวมถึงประโยชน์ที่เกิดขึ้นและรวบรวมผลลัพธ์ในเชิงการวิจัย เพื่อสรุปให้เห็นผลที่เกิดขึ้นทั้งในแง่ความเสมอภาค ประสิทธิภาพ และประสิทธิภาพในการใช้งบประมาณจากการทำ GRB รวมทั้งพัฒนากลไกสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งในส่วนของหน่วยงานที่จัดเก็บรายได้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับข้อมูล หน่วยงานที่ดำเนินงานเกี่ยวกับการตรวจสอบ และหน่วยงานที่สามารถดำเนินการจัดทำงบประมาณ ทั้งส่วนกลาง ส่วนจังหวัด และส่วนท้องถิ่น รวมทั้งหน่วยงานอื่น ๆ ของรัฐ ที่เป็นผู้จัดสรรทรัพยากร

“

ที่มา : ภาคภูมิ ฤกษ์เมธ, ศิกานต์ อีสระชัยยศ และอติคม รักษาทรัพย์, การจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชาย สำหรับหน่วยงานภาครัฐ, โครงการจัดทำคู่มือการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายสำหรับหน่วยงานภาครัฐ, สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2558.

”

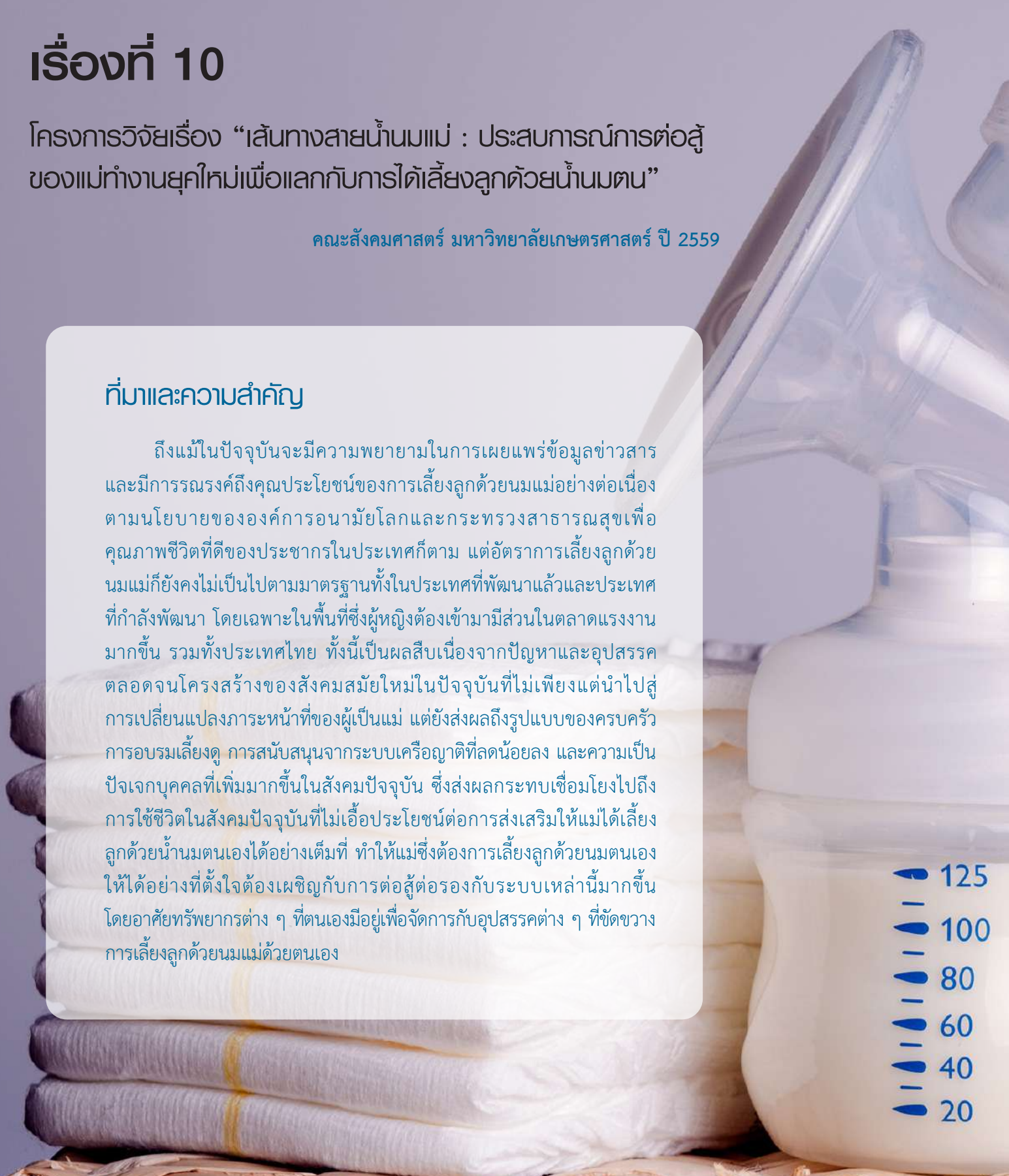
เรื่องที่ 10

โครงการวิจัยเรื่อง “เส้นทางสายน้ำนมแม่ : ประสบการณ์การต่อสู้อย่าง
ของแม่ทำงานยุคใหม่เพื่อแลกกับการได้เลี้ยงลูกด้วยน้ำนมตน”

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปี 2559

ที่มาและความสำคัญ

ถึงแม้ในปัจจุบันจะมีความพยายามในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร
และมีการรณรงค์ถึงคุณประโยชน์ของการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่อย่างต่อเนื่อง
ตามนโยบายขององค์การอนามัยโลกและกระทรวงสาธารณสุขเพื่อ
คุณภาพชีวิตที่ดีของประชากรในประเทศก็ตาม แต่อัตราการเลี้ยงลูกด้วย
นมแม่ก็ยังคงไม่เป็นที่ไปตามมาตรฐานทั้งในประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศ
ที่กำลังพัฒนา โดยเฉพาะในพื้นที่ซึ่งผู้หญิงต้องเข้ามามีส่วนร่วมในตลาดแรงงาน
มากขึ้น รวมทั้งประเทศไทย ทั้งนี้เป็นผลสืบเนื่องจากปัญหาและอุปสรรค
ตลอดจนโครงสร้างของสังคมสมัยใหม่ในปัจจุบันที่ไม่เพียงแต่นำไปสู่
การเปลี่ยนแปลงภาระหน้าที่ของผู้เป็นแม่ แต่ยังส่งผลถึงรูปแบบของครอบครัว
การอบรมเลี้ยงดู การสนับสนุนจากระบบเครือข่ายที่ลดน้อยลง และความเป็น
ปัจเจกบุคคลที่เพิ่มมากขึ้นในสังคมปัจจุบัน ซึ่งส่งผลกระทบต่อเชื่อมโยงไปถึง
การใช้ชีวิตในสังคมปัจจุบันที่ไม่เอื้อประโยชน์ต่อการส่งเสริมให้แม่ได้เลี้ยง
ลูกด้วยน้ำนมตนเองได้อย่างเต็มที่ ทำให้แม่ซึ่งต้องการเลี้ยงลูกด้วยนมตนเอง
ให้ได้อย่างที่ตั้งใจต้องเผชิญกับการต่อสู้ต่อรองกับระบบเหล่านี้มากขึ้น
โดยอาศัยทรัพยากรต่าง ๆ ที่ตนเองมีอยู่เพื่อจัดการกับอุปสรรคต่าง ๆ ที่ขัดขวาง
การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ด้วยตนเอง

125
100
80
60
40
20

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาประสบการณ์ของแม่ทำงานยุคใหม่ซึ่งผ่านช่วงเวลาของการเลี้ยงลูกด้วยน้ำนมแม่ไปพร้อมกับการทำงานจนสามารถเลี้ยงลูกด้วยนมแม่มาได้อย่างน้อย 6 เดือน เพื่อตอบคำถามที่ว่าแม่ซึ่งต้องทำงานไปด้วยในระหว่างที่ต้องเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ต้องเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคในการเลี้ยงลูกด้วยน้ำนมแม่อย่างไร และแม่เหล่านี้มีวิธีการจัดการกับสถานการณ์ดังกล่าวอย่างไร เพื่อให้สามารถเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ได้อย่างเต็มที่ ทั้งนี้เป็นการตอบคำถามภายใต้มุมมองที่ว่า “การใช้ชีวิตภายใต้ภาวะสมัยใหม่ในยุคนี้ทำให้แม่ยุคใหม่ที่ต้องทำงานจำเป็นต้องเผชิญหน้ากับเงื่อนไขในการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ที่มากขึ้นและในรูปแบบที่เปลี่ยนไปจากในอดีต แต่ในขณะเดียวกันแม่ในยุคนี้ก็มีความเป็นอิสระที่จะคิด ตีความ และเลือกจัดการกับสถานการณ์ด้วยตนเองมากขึ้นภายใต้ทรัพยากรพื้นฐานที่ตนเองมีอยู่ ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่เป้าหมายสูงสุด คือ การได้เลี้ยงลูกด้วยน้ำนมตนเองได้อย่างเต็มที่และสุดความสามารถ”

ซึ่งผลจากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับผู้หญิงยุคใหม่ที่เตรียมพร้อมสำหรับการเป็นแม่ และแม่ที่ต้องทำงานซึ่งกำลังประสบปัญหาการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ได้ใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติตน นอกจากนี้ยังใช้เป็นข้อมูลสำคัญในการกำหนดนโยบายต่าง ๆ สำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมสิทธิของสตรีในการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ หรือกำหนดนโยบายที่เอื้อต่อการสนับสนุนให้แม่ที่ต้องทำงานสามารถเลี้ยงดูบุตรด้วยน้ำนมแม่ได้ โดยการสนับสนุนในด้านของทรัพยากรต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์และสอดคล้องกับความต้องการจำเป็นได้อย่างตรงเป้าหมาย ตลอดจนการสนับสนุนในด้านกฎระเบียบหรือกฎหมายที่จะช่วยลดปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ในการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ของผู้หญิงที่ต้องทำงานไปพร้อม ๆ กับการเลี้ยงลูกได้

วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อศึกษาประสบการณ์ของแม่ทำงานยุคใหม่ในการเลี้ยงลูกด้วยน้ำนมแม่
2. เพื่อศึกษาข้อจำกัดและเงื่อนไขต่าง ๆ ของภาวะสมัยใหม่ที่ส่งผลต่อการเลี้ยงลูกด้วยน้ำนมแม่ของแม่ซึ่งต้องทำงาน
3. เพื่อศึกษาวิธีการจัดการกับข้อจำกัดและเงื่อนไขต่าง ๆ ของแม่ทำงานเพื่อให้สามารถเลี้ยงลูกด้วยน้ำนมแม่ได้อย่างเต็มที่อย่างน้อย 6 เดือน

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ในลักษณะวิธีการศึกษาแบบรายกรณี (case study) ซึ่งเก็บข้อมูลจากผู้หญิงที่เป็นแม่ซึ่งเคยผ่านประสบการณ์ที่ต้องทำงานไปพร้อม ๆ กับการเลี้ยงลูกด้วยน้ำนมแม่มาได้อย่างน้อย 6 เดือน โดยอาศัยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) โดยเลือกแม่ในวัยทำงานซึ่งได้ผ่านช่วงเวลาในการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่มาแล้วไม่เกิน 5 ปี หรือกำลังอยู่ในช่วงเลี้ยงลูกด้วยน้ำนมแม่โดยสามารถเลี้ยงลูกด้วยนมแม่มาได้ไม่น้อยกว่า 6 เดือน และทำงานอยู่ในหน่วยงาน/องค์กรประเภทต่าง ๆ รวมทั้งงานอาชีพอิสระ ทั้งในเขตกรุงเทพมหานคร และจังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากเป็นเมืองใหญ่ที่เป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจของประเทศในภาคกลางและภาคเหนือ ใช้วิธีการคัดเลือกตัวอย่างโดยอาศัย snow ball technique ซึ่งเริ่มต้นจากเครือข่ายความสัมพันธ์ของแม่ทำงานในองค์กรต่าง ๆ ที่เคยผ่านประสบการณ์การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่มาแล้วอย่างน้อย 6 เดือน รวมทั้งสิ้น 60 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) ร่วมกับการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (non-participation observation) โดยมีแนวคำถามการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นเครื่องมือในการศึกษา ซึ่งประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ 1) ข้อมูลพื้นฐานส่วนตัวและการเลี้ยงลูกด้วยน้ำนมแม่ของแม่ทำงาน 2) ข้อมูลเกี่ยวกับข้อจำกัดและเงื่อนไขต่าง ๆ ที่ส่งผล

ต่อการเลี้ยงลูกด้วยน้ำนมแม่ของแม่ซึ่งต้องทำงาน และ 3) ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการจัดการกับข้อจำกัดและเงื่อนไขต่าง ๆ ของแม่ทำงานเพื่อให้สามารถเลี้ยงลูกด้วยน้ำนมแม่ได้อย่างเต็มที่อย่างน้อย 6 เดือน และใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) เพื่อสรุปประเด็นสำคัญที่ได้จากข้อมูลเชิงประจักษ์ ทั้งนี้ชื่อและข้อมูลสำคัญที่จะสามารถสืบเนื่องไปจนถึงตัวผู้ให้ข้อมูลได้ถูกเก็บเป็นความลับและเป็นกรนำเสนอโดยเน้นที่ประเด็นในการศึกษามากกว่าการเปิดเผยหรือรายงานประวัติชีวิตของบุคคล อีกทั้งจะต้องได้รับความยินยอมจากผู้ให้ข้อมูลก่อน โดยผู้ให้ข้อมูลจะต้องได้รับข้อมูลเกี่ยวกับขั้นตอนและรายละเอียดของการวิจัยครั้งนี้ก่อนการตัดสินใจเข้าร่วมการวิจัย มีสิทธิถามคำถาม ตั้งข้อสังเกตหากไม่เข้าใจ และมีสิทธิยุติการให้ข้อมูลทันทีที่ผู้ให้ข้อมูลรู้สึกอึดอัดหรือไม่สบายใจที่จะให้ข้อมูลต่อ

ผลการศึกษา

แม่ทำงานในกรุงเทพฯ และจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 60 คน มีอายุระหว่าง 20-45 ปี สามารถเลี้ยงลูกด้วยนมแม่มาได้อย่างน้อยที่สุดคือ 6 เดือน และมากที่สุด คือ 3 ปี ภายใต้บริบทของการทำงานที่หลากหลาย ทั้งงานในองค์กรภาครัฐและเอกชน รวมทั้งอาชีพอิสระส่วนตัว ซึ่งโดยทั่วไปแล้วคุณแม่ที่ทำงานในองค์กรต่าง ๆ สามารถใช้สิทธิการลาคลอดเพื่อเลี้ยงลูกได้สูงสุด 3 เดือน แต่ในทางปฏิบัติมีแม่บางรายที่ต้องกลับไปทำงานก่อนครบกำหนด โดยรายที่ลางานเพื่อเลี้ยงลูกได้น้อยที่สุดคือ 11 วัน โดยมีแม่ทำงานที่สามารถเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ล้วนในช่วง 6 เดือนแรก (exclusive breast feeding) จำนวน 48 คน ทั้งนี้สามารถจำแนกลักษณะของแม่ที่เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ออกได้เป็น 2 ประเภท คือ “คุณแม่หนักปั๊ม” ซึ่งเป็นแม่ที่ใช้วิธีปั๊มนมแม่เก็บไว้ให้ลูกกินในยามที่ต้องไปทำงาน และ “คุณแม่หนักปั้น” คือ แม่ที่ให้ลูกดูดนมจากเต้าในช่วงที่ไม่ใช่เวลางาน โดยไม่ปั๊มเก็บไว้ให้ลูกกินและให้ลูกกินนมผสมในขณะที่อยู่กับผู้เลี้ยง จึงจำเป็นต้องบริหารจัดการกับภาระงานและออกจากที่ทำงานให้เร็วที่สุดเพื่อกลับมาให้ลูกกินนม

ทั้งนี้โดยมีเงื่อนไขสำคัญที่ส่งผลต่อการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ของผู้หญิงทำงาน ดังนี้

1. การต่อสู้กับธรรมชาติของความเป็นผู้หญิงหรือความเป็นแม่ที่สะท้อนผ่านร่างกายของตนเองที่พร้อมสำหรับการให้นมบุตรและส่งผลต่อปริมาณน้ำนม เนื่องจากคุณแม่หลายรายยอมรับว่าไม่ได้มีการเตรียมการเรื่องนมแม่เพราะคิดว่า “นมแม่เป็นเรื่องธรรมชาติ” แต่กลับพบว่าตนเองไม่มีน้ำนมเพียงพอให้กับลูกนับตั้งแต่วันแรกที่คลอด

2. ความเชื่อของครอบครัวและผู้เลี้ยงดูที่แตกต่างกันในครอบครัว เนื่องจากคนรุ่นปู่ย่าตายายได้ผ่านประสบการณ์เลี้ยงลูกในอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งแตกต่างจากข้อมูลการเลี้ยงลูกที่คุณแม่ในยุคนี้ส่วนใหญ่เรียนรู้ผ่านหนังสือและสื่อสมัยใหม่อื่น ๆ เช่น อินเทอร์เน็ต และสื่อสังคมออนไลน์ ดังนั้นการเผชิญหน้าหรือการต่อรองกันระหว่างความเชื่อในการเลี้ยงลูกที่แตกต่างกันจึงเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงได้ยาก

3. การลงทุนกับเครื่องมือในการให้นม โดยแม่หลายรายจำเป็นต้องใช้วิธีการปั๊มนม เนื่องจากลูกไม่ยอมกินนมจากเต้าจึงต้องปั๊มใส่ขวด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มคุณแม่ที่ปั๊ม

4. บริบทของการทำงานที่ไม่เอื้ออำนวย แม่ทำงานส่วนใหญ่จำเป็นต้องหาสถานที่ที่พอจะปั๊มนมเองในสถานที่ทำงาน

5. ความเหนื่อยยาก อดหลับอดนอน และเหนื่อยล้าของร่างกาย ในขณะที่ต้องทำงานในที่สถานที่ทำงานพร้อมกับการปั๊มนมไปด้วย นอกจากนี้ต้องตื่นมาดูลูกเล็กกลางดึกแล้วยังต้องมีวินัยกับตัวเองในการตื่นมาปั๊มนม

6. ความสับสนบนความหลากหลายของข้อมูล ปัจจุบันมีสื่อหลากหลายรูปแบบที่นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับการเลี้ยงลูกอย่างกว้างขวางไม่ว่าจะเป็นหนังสือ อินเทอร์เน็ต และสื่อสังคมออนไลน์ อย่างไรก็ตามข้อมูลที่หลากหลายเหล่านี้มาพร้อมกับความสับสน อีกทั้งบางครั้งยังสร้างความวิตกกังวลและกดดันมากขึ้น

7. ลัทธินมแม่ ซึ่งมีความกดดันกับปริมาณน้ำนมคือ ความคาดหวังและกดดันกับปริมาณน้ำนม โดยเฉพาะเมื่อมีการเอาไปเปรียบเทียบกับแม่รายอื่น

อย่างไรก็ตามแม่กลุ่มนี้มีวิธีการที่พยายามต่อรองและปรับตัวภายใต้เงื่อนไขดังกล่าวเพื่อให้ตนเองสามารถเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ในขณะที่ต้องทำงานไปด้วยได้อย่างเต็มที่ โดยเกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน ทั้งในบริบทหรือพื้นที่ส่วนตัว (private sphere) ของผู้หญิง ซึ่งได้แก่ ครอบครัว และในพื้นที่สาธารณะ (public sphere) คือ สังคมภายนอกบ้าน โดยเฉพาะที่ทำงานของแม่ ซึ่งแม่จะมีวิธีการต่อรองและปรับตัวในพื้นที่ต่าง ๆ ดังนี้

1. การให้พ่อแม่หรือผู้ช่วยเลี้ยงดูมีส่วนร่วมตั้งแต่การเตรียมความพร้อม

2. การลดความยุ่งยากและอำนวยความสะดวกแก่คนเลี้ยงให้มากที่สุด

3. การประนีประนอมและผสมผสานระหว่างข้อมูลหรือความเชื่อเก่า-ใหม่

4. การปรับเปลี่ยนรูปแบบการให้นมให้เหมาะสมกับบริบทของตน

5. การเปิดใจรับสิ่งใหม่ รวมถึงสร้างเครือข่ายประสบการณ์ร่วมกับผู้อื่น

6. การปรับเปลี่ยนลักษณะ รูปแบบ และเวลาในการทำงาน

7. การลดแรงกดดันจากภายนอก โดยขึ้นอยู่กับการจัดการตนเองของแม่ที่จะเลือกรับข้อมูลข่าวสารอย่างไรให้เพียงพอ แต่ไม่เป็นการเพิ่มแรงกดดันให้กับตนเอง

นอกจากนี้แม่ที่ให้นมลูกพยายามทำให้เห็นถึงความตั้งใจของตนเองในการให้นมลูกโดยเฉพาะในพื้นที่สาธารณะ เพื่อแสดงให้เห็นสังคมเห็นและยอมรับการบทบาทของแม่ เช่น การดำเนินชีวิตทางสังคมตามปกติ ไม่ว่าจะเป็นการพาลูกที่พร้อมไปพบปะสังสรรค์กับเพื่อน ความกล้าในการให้นมลูกในที่สาธารณะโดยอาศัยอุปกรณ์ช่วยเหลือ เช่น ผ้าคลุมให้นมลูก เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ:

ถึงแม้ว่าการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่จะเป็นนโยบายกระแสหลักที่พยายามผลักดันให้อัตราการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ของประเทศไทยให้เป็นไปตามมาตรฐานและเพื่อประโยชน์ด้านคุณภาพของประชากรไทยในภาพรวม โดยมีผู้หญิงซึ่งเป็นแม่เป็นเป้าหมายสำคัญของนโยบายดังกล่าวก็ตาม แต่ท้ายที่สุดแล้วการตัดสินใจที่จะเลี้ยงลูกด้วยนมแม่หรือไม่นั้นควรขึ้นอยู่กับตัวแม่เอง ซึ่งเกี่ยวข้องกับกระบวนการตีความและตอบสนองภายใต้ทรัพยากรส่วนตัวที่แตกต่างกัน ในขณะที่สังคมมีหน้าที่ส่งเสริมทรัพยากรพื้นฐานที่จำเป็น ซึ่งจะเอื้อประโยชน์ต่อการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ของผู้หญิงทุกคนในสังคมอย่างเท่าเทียมโดยไม่เลือกปฏิบัติ เพื่อให้ทุกคนได้เข้าถึงและรับผลประโยชน์จากนโยบายและแนวทางการปฏิบัติดังกล่าวอย่างทั่วถึงกัน และเพื่อให้เกิดความมั่นคงในสถาบันสังคมของไทยอย่างยั่งยืนในระยะยาว โดยมีบทบาทของแต่ละภาคส่วน ดังนี้

“

ที่มา : ภัทรพรรณ ทำดี, เส้นทางสายน้ำนมแม่ : ประสบการณ์การต่อสู้ของแม่ทำงานยุคใหม่เพื่อแลกกับการได้เลี้ยงลูกด้วยน้ำนมตน, ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2559.

”

1. บทบาทของผู้หญิงซึ่งเตรียมตัวเป็นแม่ การเตรียมความพร้อมของแม่คู่กับการเตรียมความพร้อมในการทำงานในขององค์กรในแง่ของการยืดหยุ่น ลักษณะการทำงาน และเวลาทำงานของแม่ที่มีภาระต้องให้นม

2. บทบาทของสมาชิกในครอบครัว สมาชิกในครอบครัวมีบทบาทอย่างยิ่งต่อความสำเร็จในการให้นมแม่ของผู้หญิง โดยเฉพาะสามีซึ่งเป็นบุคคลใกล้ชิด และมีศักยภาพที่จะช่วยเหลือแม่ที่ต้องให้นมลูกได้ ทั้งในแง่การสนับสนุนช่วยเหลืองานในบ้าน และการเลี้ยงดูลูกเล็ก ๆ น้อย ๆ การสนับสนุนในแง่กำลังใจ

3. บทบาทของผู้เชี่ยวชาญ/นักวิชาการมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างความเชื่อมั่น และเป็นที่พึ่งพาของแม่ตั้งแต่ช่วงตั้งครรภ์ การคลอด และการเลี้ยงดูเด็กตลอดจนที่มาที่ไปเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติตน

4. บทบาทของสถานประกอบการ สิ่งที่สถานประกอบการพึงกระทำเพื่อส่งเสริมการให้นมบุตรของบุคลากรในสังกัดคือ การยืดหยุ่นในเรื่องการทำงานสำหรับแม่ซึ่งอยู่ระหว่างการให้นมลูก ทั้งในแง่ลักษณะงานและเวลาในการทำงาน

5. บทบาทของสื่อมวลชน สื่อมวลชนมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างอุดมการณ์และค่านิยมในการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ในสังคม

6. บทบาทของภาครัฐ ภาครัฐมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการมีมาตรการในการตรวจสอบการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ในระหว่างการลางานเพื่อให้การผลักดันกฎหมายดังกล่าวได้ผลตามเป้าหมายอย่างแท้จริง

เรื่องที่ 11

“การสำรวจเจตคติของประชาชนด้านความเสมอภาคระหว่างเพศ ”

ศูนย์สารานุกรมประโยชน์และประชาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ปี 2559

การสำรวจเจตคติของประชาชนด้านความเสมอภาคระหว่างเพศเป็นการสำรวจความคิดเห็นของประชาชน โดยใช้มาตรฐานและตัวชี้วัดความเสมอภาคระหว่างหญิงชายที่จัดทำโดยกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และตัวชี้วัดในระดับสากล รวมทั้งกฎหมายที่เกี่ยวข้องเป็นกรอบแนวคิดในการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนในส่วนภูมิภาค 76 จังหวัดและกรุงเทพมหานคร จำนวน 15,600 คน มีอายุระหว่าง 15-74 ปี และมีสัดส่วนเป็นชายและหญิงจำนวนเท่ากัน

ผลการสำรวจเจตคติของประชาชนด้านความเสมอภาคระหว่างเพศ มีดังนี้

ด้านศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในสังคมไทย กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 90.01 เห็นว่าควรมีกฎหมายว่าด้วยความเท่าเทียมระหว่างเพศเพื่อประกันว่าคนทุกเพศ (เพศหญิง เพศชาย และเพศอื่น ๆ) มีสิทธิเท่าเทียมกัน ร้อยละ 82.56 เห็นว่า การข่มขืนหรือพยายามข่มขืนถือเป็นอาชญากรรมที่ร้ายแรง ไม่ควรยอมความและลดหย่อนโทษได้ และการล่วงละเมิดทางเพศไม่ว่ากระทำกับเพศใด

ผู้กระทำควรได้รับโทษที่รุนแรง (ร้อยละ 89.16) เห็นด้วยน้อยที่สุดคือ การซื้อบริการทางเพศไม่ว่าเพศใดเป็นเรื่องปกติธรรมดา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการซื้อบริการเด็ก (ร้อยละ 9.56) ความคิดเห็นต่อเรื่องที่น่าเสนอในสื่อละครและสื่อโฆษณาต่าง ๆ กลุ่มตัวอย่างไม่เห็นด้วยกับการที่พระเอกในละครข่มขืนนางเอกแต่ภายหลังกลับมารักและแต่งงานกันถือว่ายอมรับได้ (ร้อยละ 53.05) แต่เห็นด้วยกับการใช้ความสวยความเซ็กซี่ของผู้หญิงในละคร ในการโฆษณาหรือสื่อต่าง ๆ เพื่อดึงดูดลูกค้า (ผู้บริโภค) ถือว่าเป็นเรื่องปกติธรรมดา (ร้อยละ 58.71)

ด้านความเป็นธรรมทางสังคม ร้อยละ 51.23 ของกลุ่มตัวอย่าง เห็นว่า ผู้หญิงถูกล่วงละเมิดทางเพศ เพราะแต่งตัวโป๊ และแสดงออกอย่างไม่เหมาะสม และเห็นด้วยในประเด็นอื่น ๆ น้อยมาก อาทิ การลวนลามบุคคลที่เป็นเพศอื่น ๆ (กระแทก/ตัก/ทอม/เกย์/คนแปลงเพศ) ถือเป็นเรื่องล้อเล่นเพื่อความขบขันไม่ควรถือสาหาความ (ร้อยละ 19.27) ผู้หญิงถูกล่วงละเมิดทางเพศไม่ควรแจ้งความ เพราะจะทำให้อับอายและเสื่อมเสียชื่อเสียงของตนเอง ครอบครัว และวงศ์ตระกูล (ร้อยละ 10.89) ส่วนความเห็นด้วยต่อการกระทำที่เห็นว่าเป็นเรื่องปกติธรรมดาตกลงมาก อาทิ การเล่าเรื่องตลกลามก/สองแง่สามง่ามในที่ทำงาน (ร้อยละ 39.94) การส่งคลิปโป๊ทางโซเชียลมีเดีย (ร้อยละ 18.54) การคุกคามด้วยสายตาแทะโลม (ร้อยละ 15.26) การแตะอวัยวะหรือเนื้อต้องตัว (ร้อยละ 10.62) การเสนอผลประโยชน์เพื่อแลกกับการมีเพศสัมพันธ์ (ร้อยละ 7.74) และการข่มขู่กดดันให้มีเพศสัมพันธ์ (ร้อยละ 15.74)

ด้านความหลากหลายทางเพศ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นด้วยกับประเด็นความหลากหลายทางเพศ อาทิ คู่รักเพศเดียวกัน (ชายรักชาย หรือหญิงรักหญิง) ถือเป็นเรื่องปกติ (ร้อยละ 64.21) ยอมรับได้ถ้าลูกบอกว่าเป็นตุ๊ด/ทอม/เกย์/กระเทย (ร้อยละ 67.85) ควรมีกฎหมายให้คู่รักเพศเดียวกันแต่งงานกันได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย (ร้อยละ 58.71) และผู้แปลงเพศแล้วควรจะได้รับ การรับรองสิทธิและสถานภาพทางเพศที่เปลี่ยนแปลงไป (ร้อยละ 53.83) ด้านการปฏิบัติภายในครอบครัว กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นด้วยที่ในครอบครัวที่ทั้งชายและหญิงต่างทำงานหาเลี้ยงชีพทั้งคู่ ผู้หญิงต้องไม่บกพร่องในการทำงานบ้านและดูแลลูก (ร้อยละ 62.80) และไม่เห็นว่า การดูแลพ่อแม่ของตนเองและพ่อแม่ของสามีเป็นหน้าที่หลักของผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย (ร้อยละ 63.83) รวมทั้งไม่เห็นด้วยที่ว่าทารกที่ถูกนำไปทิ้งเพราะพ่อแม่ไม่รับผิดชอบ (ร้อยละ 74.22) ประเด็นเรื่องในครอบครัวใครควรเป็นผู้ตัดสินใจมากกว่ากัน ชายหรือหญิง หรือตัดสินใจร่วมกัน ผลการสำรวจพบว่า ความคิดเห็นส่วนใหญ่ในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ อาทิ การซื้อบ้านหรือการย้ายที่ทำงานของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายเป็นหน้าที่ของฝ่ายชาย

(ร้อยละ 47.01) การตัดสินใจมีลูกเป็นหน้าที่ของฝ่ายหญิง (ร้อยละ 37.88) การตัดสินใจคุมกำเนิดหรือการเลือกวิธีคุมกำเนิด รวมทั้งจำนวนและเพศของลูกเป็นหน้าที่ของฝ่ายหญิง (ร้อยละ 44.63 และ 38.7 ตามลำดับ) กรณีที่ถ้าผู้หญิงถูกทำร้ายร่างกายโดยสามีหรือคู่รัก ปรากฏว่ากลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยมากที่สุด ที่จะให้ผู้ชายถูกลงโทษ และเข้ารับการรักษาทางจิต (ร้อยละ 52.97) รองลงมาผู้หญิงควรแจ้งความดำเนินคดี (ร้อยละ 47.90) ให้ผู้หญิงย้ายไปอยู่ในที่ที่ปลอดภัย (ร้อยละ 45.66) กันผู้ชายให้ไปอยู่ในที่ที่ห่างไกลจากผู้หญิงและห้ามเข้าใกล้ผู้หญิงอีก (ร้อยละ 40.37) และเห็นด้วยน้อยที่สุดในประเด็นผู้หญิงควรอดทนเพื่อลูกและครอบครัว (ร้อยละ 17.40) ด้านการปฏิบัติภายในโรงเรียนกลุ่มตัวอย่างเห็นว่าประธานนักเรียน/หัวหน้าห้องควรเป็นผู้ชาย (ร้อยละ 32.93) เด็กชายมีความกล้าหาญเด็ดขาดมากกว่าเด็กหญิง (ร้อยละ 44.31) เด็กชายเรียนเก่งเพราะสมองดี เด็กหญิงเรียนเก่งเพราะขยัน (ร้อยละ 44.28)

ด้านการเมืองการบริหาร กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่าในระดับผู้บริหารประเทศ ผู้หญิงเป็นนายกรัฐมนตรีได้ (ร้อยละ 75.17) เป็นรัฐมนตรีได้ (ร้อยละ 79.28) เป็น ส.ส./ส.ว. ได้ (ร้อยละ 80.19) ในระดับผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เห็นว่า ผู้หญิงสามารถทำได้ (ร้อยละ 80.19) เป็นกำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน/ประธานชุมชนได้ (ร้อยละ 78.95) ส่วนกรณีสัดส่วนหญิงชายและโควตา กลุ่มตัวอย่างเห็นว่าในคณะรัฐมนตรีควรมีผู้หญิงและผู้ชายในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน (ร้อยละ 62.07) ควรกำหนดโควตาเฉพาะให้ผู้หญิงเป็นพิเศษ เช่น ส.ส./ส.ว. กรรมการองค์กรอิสระ กรรมการรัฐวิสาหกิจ สมาชิก/ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ร้อยละ 52.07)

ด้านการปฏิบัติในที่ทำงานและความก้าวหน้าในอาชีพ กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยที่ผู้หญิงควรทุ่มเทกำลังกายกำลังใจเพื่อลูกและครอบครัวมากกว่าทุ่มเทเพื่อความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน (ร้อยละ 60.46) หากผู้หญิงและผู้ชายมีความสามารถใกล้เคียงกัน ผู้ชายควรได้รับโอกาสการจ้างงาน/เลื่อนขั้น/เลื่อนตำแหน่ง มากกว่าผู้หญิง (ร้อยละ 33.15) หัวหน้าหรือผู้บังคับบัญชาที่เป็น

หญิงมักจะจุกจิกจู้จี้ (ร้อยละ 57.98) ไม่ควรให้ผู้ที่เป็นชายแต่แสดงออกเป็นหญิง หรือหญิงที่แสดงออกเป็นชาย ประกอบอาชีพบางอาชีพ เช่น ครู แพทย์ ตำรวจ (ร้อยละ 40.41) และกลุ่มตัวอย่าง (ร้อยละ 82.18) เห็นด้วยที่รัฐควรมีหน้าที่ดูแลการพัฒนาเด็กเล็กก่อนวัยเรียนอย่างมีคุณภาพเพื่อให้พ่อแม่ได้ทำงานอย่างสบายใจ

จากผลการสำรวจเจตคติของประชาชนด้านความเสมอภาคระหว่างเพศ เป็นที่น่าสังเกตว่าตัวแปรที่สำคัญที่มีผลต่อเจตคติของกลุ่มตัวอย่าง คือ ตัวแปรด้านเพศ ส่วนตัวแปรอื่น ๆ เช่น เขตที่อยู่อาศัย อายุ อาชีพ รายได้ ฯลฯ มีผลต่อเจตคติของกลุ่มตัวอย่างในบางประเด็น

ผลการสำรวจสามารถสรุปได้ว่า ความเสมอภาคระหว่างเพศมีแนวโน้มและทิศทางที่ดีขึ้นตามลำดับ ประชาชนมีความคิดเห็น/เจตคติต่อความเท่าเทียมระหว่างเพศที่เปิดกว้างขึ้น ยอมรับความหลากหลายทางเพศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เพศสภาพที่ในสังคมไทยมิใช่มีเฉพาะเพศชายเพศหญิงเท่านั้น แต่ยังมีอีกหลากหลายเพศ พร้อมทั้งจะให้โอกาสและรับรองสิทธิและสถานะที่เปลี่ยนแปลงไป แม้ว่ายังมีบางประเด็นที่ยังมีความคิดเห็นที่ก้ำกึ่งกันก็ตาม ประเด็นเรื่องการกระทำความรุนแรงต่อเพศใดก็ตาม หรือการล่วงละเมิดทางเพศเป็นเรื่องที่ประชาชนเห็นว่า ควรถูกลงโทษและลดหย่อนโทษไม่ได้ ขณะเดียวกัน เห็นว่าผู้หญิงก็มีความสามารถที่จะดำรงตำแหน่งผู้นำในการบริหารและมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและตัดสินใจทั้งในการบริหารภาครัฐ ท้องถิ่น และภาคธุรกิจเอกชน

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. การรณรงค์ในเรื่องของความเสมอภาคระหว่างเพศในสังคมไทยควรดำเนินต่อไปอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สังคมได้ตระหนักรับรู้และเข้าใจในเรื่องความเสมอภาคระหว่าง

เพศมากขึ้น

2. การสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่ประชาชนรวมทั้งกลุ่มต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และปรับเปลี่ยนเจตคติในเรื่องของความเท่าเทียมระหว่างเพศ

3. มาตรการทางกฎหมายที่จะเป็นหลักประกันความเสมอภาคของคนทุกเพศ การปรับปรุง การแก้ไข หรือการตรากฎหมายที่จำเป็นจะมีความสำคัญต่อการส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างเพศ

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1. การเผยแพร่ผลการสำรวจ เพื่อเป็นข้อมูลสนับสนุนถึงความพร้อมและแรงสนับสนุนจากสังคมเป็นแรงขับเคลื่อนให้ประชาชนในสังคมได้ตระหนักและรับรู้ถึงปัญหาหรือแนวทางในการทำความเข้าใจ การยอมรับซึ่งกันและกัน และก่อให้เกิดความเป็นธรรมขึ้นในสังคม

2. การใช้สื่อประเภทต่าง ๆ เป็นตัวช่วยในการรณรงค์ การเผยแพร่ การสร้างกลุ่มเครือข่ายกับประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ผ่านการสื่อสารในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อเป็นภาคีร่วมรณรงค์สร้างความรู้ สร้างการรับรู้ ความเข้าใจ และความเป็นธรรมในเรื่องมิติความเสมอภาคระหว่างเพศ รวมทั้งกฎหมายที่เกี่ยวข้องให้ประชาชนรับทราบ

3. การสำรวจกลุ่มเป้าหมายหรือกลุ่มที่เข้าถึงโอกาสทางสังคมและเศรษฐกิจน้อย เพื่อให้การปฏิบัติ โครงการแผนงาน และการสร้างความตระหนัก การรับรู้ และความเข้าใจได้ตรงกลุ่มเป้าหมาย รวมทั้งการสร้างกลุ่มเครือข่ายและขยายผลไปในสถานศึกษาเพื่อให้นักเรียน/นักศึกษาได้มีส่วนร่วมและช่วยขยายผลต่อไป

“

ที่มา : การสำรวจเจตคติของประชาชนด้านความเสมอภาคระหว่างเพศ, ศูนย์สาธารณสุขประโยชน์และประชาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2559.

”

เรื่องที่ 12

“มาตรฐานและตัวชี้วัดความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย
รายงานสถานการณ์ความเสมอภาคหญิงชาย”

โครงการสำรวจและจัดทำข้อมูลความเสมอภาคระหว่างหญิงชายในประเทศไทย

สำนักงานศูนย์วิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปี 2560

ที่มาและความสำคัญ

การจัดทำมาตรฐานและตัวชี้วัดความเสมอภาคระหว่างหญิงชายเป็นหนึ่งในบทบาทและภารกิจของกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งในการจัดทำมาตรฐานและตัวชี้วัดครั้งสุดท้ายจัดทำขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2552 ซึ่งมีรายการของมาตรฐานและตัวชี้วัดที่อยู่ภายใต้กรอบของแผนพัฒนาสตรีในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554) และสอดคล้องกับอนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ (The Conventional on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women - CEDAW) ปฏิญญาปักกิ่งและแผนปฏิบัติการเพื่อความก้าวหน้าของสตรี

(Beijing Declaration and Platform for Action) เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goals - MDGs) และประเด็นอื่น ๆ ที่เกิดขึ้น อย่างไรก็ตามภายใต้การเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลา 10 ปี บริบทของสังคมและเศรษฐกิจของประเทศมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว รวมถึงกรอบเป้าหมายของการพัฒนาประเทศ มีการเข้าสู่แนวทางตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ที่เป็นกรอบในระยะยาว ในขณะที่การขับเคลื่อนประเด็นด้านเศรษฐกิจและสังคมในช่วงแรกจะเป็นไปตามกรอบแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564)

ดังนั้น บริบทของงานด้านการสร้างความเสมอภาคระหว่างหญิงชายย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามเวลา ประกอบกับการมีแผนพัฒนาสตรี ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564) รวมถึงเป้าหมายเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals - SDGs) ซึ่งเป็นเหตุผลที่เหมาะสมที่จะมีการทบทวนมาตรฐานและตัวชี้วัดความเสมอภาคระหว่างหญิงชายให้มีความเป็นปัจจุบัน สามารถวัดได้อย่างเป็นรูปธรรม และให้เกิดกระบวนการการสร้างความตระหนักรู้ถึงบทบาทความสัมพันธ์และความเสมอภาคของหญิงชายในบริบทของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไป

งานศึกษานี้ได้จัดทำมาตรฐานและตัวชี้วัดขึ้นใหม่ โดยอิงจากกรอบตัวชี้วัดเดิม โดยตัวชี้วัดที่เสนอขึ้นใหม่นี้ มีทั้งสิ้น 4 มาตรฐาน 20 ตัวชี้วัด พร้อมทั้งได้จัดเก็บข้อมูลตัวชี้วัดย้อนหลังเป็นเวลา 3 ปี คือ ปี พ.ศ. 2557 พ.ศ. 2558 และ พ.ศ. 2559 เพื่อดูการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ความเสมอภาคระหว่างหญิงชายตามเกณฑ์ตัวชี้วัดที่สร้างขึ้น โดยมีผลการศึกษาที่สำคัญตามรายมาตรฐาน คือ

มาตรฐานที่ 1 ความเสมอภาคในเรื่องสิทธิและความคุ้มครองด้านกฎหมาย

พบว่าประเทศไทยมีการบัญญัติกฎหมายที่คำนึงถึงความเสมอภาคของหญิงชายในทุก ๆ ด้านเป็นไปตามเกณฑ์ตัวชี้วัดที่กำหนดขึ้น

มาตรา 27 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ที่บัญญัติให้บุคคลย่อมเสมอภาคในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน ในปี พ.ศ. 2550 ประเทศไทยได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 เพื่อให้การคุ้มครองแก่ผู้ที่ตกเป็นเหยื่อของการกระทำความรุนแรง และลงโทษ/เยียวยา/ฟื้นฟูผู้กระทำความรุนแรง ให้มีโอกาสรückตัวเพื่อรักษาความสัมพันธ์อันดีในครอบครัว และพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558 เป็นกฎหมายที่ตราขึ้นเพื่อคุ้มครองทุกคนจากการถูกเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ โดยผู้เสียหายมีสิทธิขอรับการชดเชยและเยียวยา

ในด้านการศึกษ ประเทศไทยมีพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545 มาตรา 6 ให้ผู้ปกครองส่งเด็กเข้าเรียนในสถานศึกษา

ในด้านสุขภาพ พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 6 ว่าสุขภาพของหญิงในด้านสุขภาพทางเพศและสุขภาพของระบบเจริญพันธุ์ซึ่งมีความจำเพาะ ชับซ้อนและมีอิทธิพลต่อสุขภาพหญิงตลอดช่วงชีวิต ต้องได้รับการส่งเสริมและคุ้มครองอย่างสอดคล้องและเหมาะสม

ในด้านแรงงานในปี พ.ศ. 2560 คณะรัฐมนตรีได้อนุมัติหลักการร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน (ฉบับที่...) พ.ศ. ... เพื่อยกระดับมาตรฐานการคุ้มครองลูกจ้างให้สูงขึ้นและลดระดับความเหลื่อมล้ำของสังคมและสร้างโอกาสการเข้าถึงบริการของรัฐตามนโยบายของรัฐบาล ชายหรือหญิงได้รับค่าจ้างเท่าเทียมกันในงานที่มีคุณค่าเท่ากัน

มาตรฐานที่ 2 ความเสมอภาคทางด้านเศรษฐกิจ

พบว่าโดยเฉลี่ยแล้วค่าแรงงาน/ค่าจ้างเฉลี่ยต่อเดือนของแรงงานชายสูงกว่าค่าจ้างเฉลี่ยต่อเดือนของแรงงานหญิง (ตัวชี้วัด GE1) แต่ความแตกต่างนี้มีแนวโน้มที่ลดลงเรื่อย ๆ ตามลำดับ โดยในปี พ.ศ. 2557 แรงงานชายมีค่าจ้างเฉลี่ยสูงกว่าแรงงานหญิงประมาณ 418 บาท แต่ในปี พ.ศ. 2559 ลดลงเหลือเพียง 19 บาท เท่านั้น แสดงถึงพัฒนาการที่ดีขึ้นในด้านความเท่าเทียมกันระหว่างรายได้ของแรงงานชายและหญิง

เมื่อพิจารณาอัตราการมีส่วนร่วมในกำลังแรงงานจะพบว่าแรงงานชายมีอัตราการมีส่วนร่วมที่สูงกว่าหญิงอยู่ประมาณร้อยละ 27 - 28 ในช่วงปี พ.ศ. 2557 - 2559 (ตัวชี้วัด GE2) เป็นตัวเลขที่ค่อนข้างคงที่ สะท้อนให้เห็นว่าเพศชายมีโอกาสเป็นกำลังแรงงานได้มากกว่าเพศหญิง โดยเปรียบเทียบแล้วแรงงานเพศชายจะทำงานนอกระบบมากกว่าเพศหญิง (GE3) แสดงให้เห็นว่าแรงงานเพศหญิงได้รับการคุ้มครองตามระบบสวัสดิการแรงงานที่ดีกว่า นอกจากอัตราการว่างงานของแรงงานหญิงก็ยังมีน้อยกว่าเมื่อเทียบกับแรงงานชาย (ตัวชี้วัด GE4) โดยในปี พ.ศ. 2559 แรงงานชายทำงานนอกระบบมากกว่าแรงงานหญิงอยู่ประมาณ 10% ซึ่งเป็นตัวเลขที่ลดลงจากปี พ.ศ. 2558 ที่แรงงานชายทำงานนอกระบบมากกว่าแรงงานหญิงอยู่ถึง 25% นอกจากนี้ยังมีตัวชี้วัดที่ยังไม่มีการจัดเก็บอย่างเป็นระบบและได้เสนอให้จัดเก็บในอนาคต ได้แก่ สัดส่วนอัตราคนยากจนชายต่อหญิง และจำนวนชั่วโมงในการทำงานบ้านของสตรี

มาตรฐานที่ 3 ความเสมอภาคทางการเมืองและสังคม

ในด้านการมีส่วนร่วมทางการเมืองพบว่าในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรใน 3 ครั้งล่าสุดที่ผ่านมาคือในปี พ.ศ. 2548 พ.ศ. 2550 และ พ.ศ. 2554 สัดส่วน ส.ส.หญิง มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดโดยเพิ่มขึ้นจาก 10.6% ในปี พ.ศ. 2548 เป็น 12.7% และ 15.8% ในปี พ.ศ. 2550 และ พ.ศ. 2554 ตามลำดับ (ตัวชี้วัด GS1)

สำหรับในด้านการศึกษพบว่าจำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของประชากรอายุ 15 - 59 ปี ระหว่างเพศชาย และเพศหญิง มีค่าที่ใกล้เคียงกันมาก (GS2) โดยในปี พ.ศ. 2559 เพศหญิงมีจำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยสูงกว่าเพศชายอยู่ประมาณ 0.2 ปี เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2557 ที่มีระดับการศึกษาเฉลี่ยเท่า ๆ กัน เมื่อพิจารณาจากอัตราการเข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรืออาชีวศึกษา (GS3) จะพบว่าเพศหญิงมีอัตราการเข้าศึกษาต่อสูงกว่าเพศชายมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 โดยในปี พ.ศ. 2559 เพศหญิงมีอัตราการเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาตอนปลายสูงกว่าเพศชายอยู่ประมาณ 8% แสดงให้เห็นว่าเพศหญิงมีโอกาสในการศึกษาต่อได้ดีกว่าเพศชาย

สำหรับอัตราการตายของมารดาหลังคลอด (GS4) พบว่าในปี 2557 มีอัตราการตายอยู่ที่ 23.3 คน ต่อการเกิดมีชีพ 100,000 คน ซึ่งสถิติดังกล่าวมีค่าสูงขึ้นเป็น 24.6 ในปี 2558 (ปีล่าสุดที่มีข้อมูล) ทำให้เห็นแนวโน้มที่แย่ลงเล็กน้อย อย่างไรก็ตามจำนวนสตรีที่ถูกกระทำความรุนแรง (GS5) มีจำนวนที่สูงขึ้นอย่างมากจาก 7,666 คน ในปี 2557 เป็น 13,265 คน ในปี 2558 (ปีล่าสุดที่มีข้อมูล) ในด้านโอกาสในความก้าวหน้าในหน้าที่การงานสะท้อนอยู่ใน GS7 และ GS8 ซึ่งแสดงร้อยละของสตรีที่อยู่ในตำแหน่งบริหารระดับสูงในระบบราชการ (GS7) และในรัฐวิสาหกิจ (GS8) ในปี 2559 พบว่าสัดส่วนดังกล่าวอยู่ที่ 23.82% และ 18.5% ตามลำดับ

มาตรฐานที่ 4 เจตคติด้านความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย

จากการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม จำนวน 7,000 คน ผู้ตอบแบบสอบถามให้ความเห็นเกี่ยวกับข้อความที่สะท้อนความมีอคติกับเพศหญิงว่าเห็นด้วยอย่างน้อยเพียงใดตามลำดับคะแนน 1 - 4 โดยหากเห็นด้วยกับข้อความเป็นอย่างยิ่ง จะได้ระดับคะแนน 4 คะแนน แสดงให้เห็นถึงอคติต่อเพศหญิงสูง ในทางตรงกันข้ามถ้าไม่เห็นด้วยกับข้อความเป็นอย่างยิ่งจะได้ระดับคะแนน 1 คะแนน แสดงให้เห็นว่ามีอคติต่อเพศหญิงต่ำ (GA1) ซึ่งจากการเก็บข้อมูลพบว่าค่าเฉลี่ยของความมีอคติต่อผู้หญิงมีระดับคะแนนอยู่ที่ 2.25 ซึ่งมีค่าค่อนข้างสูง สะท้อนให้เห็นว่าผู้ตอบ

แบบสอบถามส่วนใหญ่ยังมีทัศนคติที่เอนเอียงไปทางที่มียอคติต่อผู้หญิง โดยค่าเฉลี่ยของฝ่ายชายได้ 2.40 และหญิง 2.16 คะแนน โดยคะแนนเฉลี่ยของชายและหญิงมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ร้อยละ 1

สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่มีอาชีพครู (GA2) จะมีการใช้แบบสอบถามและการคิดคะแนนในการทำงานเหมือนกัน แต่จะใช้ชุดข้อความที่แสดงความมีอคติต่อนักเรียนหญิงจากการเก็บข้อมูลครู/อาจารย์ จำนวนทั้งสิ้น 1,128 คน พบว่าคะแนนเฉลี่ยความมีอคติอยู่ที่ 2.10 โดยที่ครูผู้ชายจะมีความมีอคติต่อนักเรียนหญิงมากกว่าครูผู้หญิง สังเกตได้จากคะแนนทัศนคติของครูผู้ชายอยู่ที่ 2.21 สูงกว่าคะแนนของครูหญิง ซึ่งอยู่ที่ 2.03 โดยคะแนนเฉลี่ยของชายและหญิงมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ร้อยละ 1

ข้อเสนอแนะ

สำหรับข้อเสนอเชิงเทคนิคในการรวมตัวชีวิต คือ ในเบื้องต้นการกำหนดน้ำหนักของตัวชี้วัดควรใช้น้ำหนักที่เท่ากันในแต่ละตัวชี้วัดเนื่องจากการง่ายที่ผู้ใช้งานจะทำความเข้าใจ และการกำหนดน้ำหนักที่แตกต่างกันในแต่ละประเด็นนั้นอาจนำมาซึ่งความยุ่งยากในการจัดทำตัวชี้วัดในภายหลัง การให้น้ำหนักที่เท่ากันนั้นมาจากการที่มีข้อกำหนดเกี่ยวกับการรวมตัวชีวิตโดยใช้ลักษณะของสัญญาณเตือนภัยโดยกำหนดให้การผ่านเกณฑ์ของตัวชี้วัดแต่ละตัวมีค่าเท่ากับ 1 คะแนน และไม่ผ่านเท่ากับ 0 คะแนน เมื่อคำนวณเป็นค่าตัวชี้วัดรวมจะใช้จำนวนตัวชี้วัดที่ผ่านเกณฑ์ต่อจำนวนตัวชี้วัดทั้งหมด ซึ่งจะทำให้สามารถระบุค่าคะแนนต่ำสุดคือ 0 และมากที่สุดจะเป็น 1 คะแนน และสามารถนำไปใช้เปรียบเทียบในปีต่อ ๆ ไปได้ โดยการกำหนดเกณฑ์นั้น อาจมีการปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปในอนาคตได้อย่างเหมาะสม

ข้อเสนอที่เกี่ยวข้องกับการจัดเก็บข้อมูลและการจัดเก็บค่าตัวชี้วัด คือ มีตัวชี้วัดจำนวนมากที่นำจะถูกนำมาใช้ในการเป็นตัวชี้วัดความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย แต่ด้วยข้อจำกัดของข้อมูลทำให้ไม่สามารถนำตัวชี้วัดเหล่านั้นมาใช้ ซึ่งกรมฯ ต้องมีการขอความร่วมมือกับหน่วย

งานที่เป็นเจ้าของข้อมูลเพื่อให้เกิดการขยายการจัดเก็บ ข้อมูลที่จะเป็นประโยชน์ในอนาคต เช่น ข้อมูลร้อยละของ ประชากรที่อยู่ใต้เส้นความยากจน (ข้อมูลประมวลโดย สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ แต่ไม่ได้มีการเผยแพร่ต่อบุคคลภายนอก) หรือ จำนวนเวลาที่สตรีทำงานบ้าน (จากการสำรวจการใช้เวลาของประชากร จัดเก็บทุก 5 ปี) ทั้งนี้ การจัดตั้ง คณะกรรมการในระดับกรม รวมถึงมีผู้แทนของหน่วยงาน ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและเป็นเจ้าของข้อมูลตัวชี้วัด และ มีการจัดประชุมคณะทำงานก่อนการจัดเก็บข้อมูลในรอบ ระยะเวลาต่อไปจะช่วยให้กรมกิจการสตรีและสถาบัน ครอบครัวได้ข้อมูลที่ตรงกับความต้องการและทันต่อเวลา และเป็น การสร้างการมีส่วนร่วมให้กับกระบวนการจัดเก็บ ข้อมูลภาพรวมในระดับประเทศ

นอกจากนี้ในด้านของการสำรวจข้อมูลพบว่า ข้อคำถามที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติยังมีความยากและผู้ตอบ ยังมีความรู้สึกว่าการตอบคำถามเหล่านี้อาจเป็นเรื่อง ที่ยากที่จะตอบตรงกับความคิดเห็นที่เป็นจริง ซึ่งในอนาคต อาจต้องมีการปรับเปลี่ยนให้มีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ในการจัดทำตัวชี้วัดยังสามารถขยายผลไปยัง ระดับจังหวัดในอนาคต คือ การจัดเก็บตัวชี้วัดในระดับ จังหวัดและจัดทำเป็นตัวชี้วัดรวมเพื่อแสดงให้เห็นถึง การพัฒนาในมิติของความเสมอภาคระหว่างหญิงชายใน เชิงพื้นที่ ซึ่งกรมฯ ควรมีการดำเนินการต่อไปในอนาคต

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงาน ด้านการกระทำความรุนแรงในครอบครัว ซึ่งมีความสำคัญ

ต่อการดำเนินนโยบายและการบังคับใช้กฎหมายในอนาคต และเป็นตามอนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติ ต่อสตรีในทุกรูปแบบ (The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women - CEDAW) คือ การใช้กระบวนการทางกฎหมาย และการบังคับใช้กฎหมาย ในการรักษาสิทธิของสตรีที่ถูก กระทำความรุนแรงมากกว่าการใช้กระบวนการไกล่เกลี่ย ซึ่งในอดีตที่ผ่านมา ความเข้าใจในประเด็นนี้อาจยึดโยงกับ ความพยายามรักษาสถานะและความมั่นคงของสถาบัน ครอบครัว จึงอาจส่งผลต่อรูปแบบการดำเนินงานในการ ช่วยเหลือสตรีที่ถูกกระทำความรุนแรงในครอบครัวและ ไม่ได้ดำเนินการตามแนวทางของ CEDAW

ข้อเสนอเชิงนโยบายอีกประการ คือ การสร้างเจตคติ และทัศนคติที่ถูกต้องและเป็นระบบในด้านของการสร้างความเสมอภาคระหว่างหญิงชายและความเสมอภาค ระหว่างเพศที่ต้องมีการดำเนินการให้เป็นวาระของประเทศ โดยการมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและเป็นการ ดำเนินการจากทั้งภาครัฐและเอกชนร่วมกัน โดยภาครัฐ ต้องเป็นแบบอย่างที่ดี มีมาตรการส่งเสริมและจูงใจให้กับ หน่วยงานที่ดำเนินการ เช่น การมอบรางวัลการเชิดชูเกียรติ ซึ่งถือเป็นการดำเนินการเชิงสมัครใจ และต้องมีมาตรการ กิจกรรม และการดำเนินการที่สร้างความตระหนัก ของประเด็นความเสมอภาคระหว่างหญิงชายและความ เสมอภาคระหว่างเพศอย่างเป็นระบบ และเริ่มต้นจาก สถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษาที่สามารถปลูกฝัง ความคิดที่ถูกต้องตั้งแต่วัยเด็กและเยาวชน

“

ที่มา : ศุภชัย ศรีสุชาติ และอนิณ อรุณเรืองสวัสดิ์, มาตรฐานและตัวชี้วัดความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย รายงานสถานการณ์ความเสมอภาคหญิงชาย, สำนักงานศูนย์วิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2560.

”

เรื่องที่ 13

“การสำรวจข้อมูลด้านความเสมอภาคระหว่างเพศ”

ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ปี 2561

ที่มาและความสำคัญ

การศึกษาเพื่อสำรวจสถานการณ์ความเสมอภาคระหว่างเพศในครั้งนี้เป็นการศึกษาที่ให้ข้อมูลบ่งชี้สถานการณ์ภาพรวมความเสมอภาคระหว่างเพศของประเทศไทย และสามารถติดตามการทำหน้าที่ของกลไกสื่อในฐานะที่เป็นผู้ผลิตซ้ำและส่งผ่านความคิดความเชื่อเกี่ยวกับความเสมอภาคระหว่างเพศแก่คนในสังคม รวมถึงบ่งบอกสถานการณ์ด้านเจตคติหรือความคิดความเชื่อของคนในสังคมเกี่ยวกับความเสมอภาคระหว่างเพศ ข้อมูลทั้งด้านกว้างและด้านลึกนี้จะช่วยสนับสนุนการทำงานด้านการส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างเพศ โดยมีข้อมูลเชิงประจักษ์รองรับ สามารถติดตามความก้าวหน้าของสถานการณ์และเป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหาได้อย่างตรงจุด โดยเฉพาะการทำงานเกี่ยวกับสื่อเพื่อส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างเพศ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับความเสมอภาคระหว่างเพศในองค์กรภาครัฐ ภาคธุรกิจ และภาคประชาสังคม
2. เพื่อสำรวจการนำเสนอของสื่อโทรทัศน์ที่ส่งผลกระทบต่อความเสมอภาคระหว่างเพศ
3. เพื่อศึกษาเจตคติของประชาชนด้านความเสมอภาคระหว่างเพศ
4. เพื่อเสนอแนวทางในการกำหนดนโยบายและกลยุทธ์ของแผนงานส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างเพศ

ขอบเขตและวิธีการดำเนินงาน

การศึกษาเอกสาร (Documentary research) และการสำรวจข้อมูล (Mapping exercise) ความเสมอภาคระหว่างเพศในภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคม โดยคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการสำรวจข้อมูลความเสมอภาคระหว่างเพศที่เกี่ยวข้องกับมิติการมีส่วนร่วมในอำนาจการตัดสินใจของผู้หญิง โดยสำรวจสัดส่วนจำนวนของผู้หญิงที่มีตำแหน่งเป็นผู้บริหารและผู้มีอำนาจตัดสินใจในระดับสูงขององค์กรในภาคส่วนต่าง ๆ ดังนี้ 1) ผู้หญิงในภาครัฐ 2) ผู้หญิงในภาคธุรกิจ และ 3) ผู้หญิงในภาคประชาสังคม

การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) รายการโทรทัศน์ที่ได้รับความนิยมสูงสุด

การวิเคราะห์เนื้อหาของสื่อในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยจะพิจารณาคัดเลือกรายการจากข้อมูลเรตติ้ง ซึ่งจากข้อมูลในปี 2560 ระบุว่าในกลุ่มประชาชนอายุตั้งแต่ 15 ปี ขึ้นไปนิยมรับชมรายการละครและรายการบันเทิงเป็นอันดับหนึ่ง คิดเป็นร้อยละ 51 โดยละครโทรทัศน์ที่ออกอากาศในช่วงเวลา 18.00 น. – 22.20 น. ได้รับความนิยมสูงสุดหรือช่วงไพรม์ไทม์ (Primetime) และโทรทัศน์ช่อง 7 และช่อง 3 เป็นช่องที่มีค่า TV rating สูงที่สุด (Nielsen, 2017 อ้างใน Mediacom, 2017) ดังนั้นคณะผู้วิจัยได้คัดเลือกรายการโทรทัศน์โดยมุ่งที่รายการบันเทิงเป็นหลัก ได้แก่ 1) รายการละครโทรทัศน์ที่ได้รับความนิยมสูงสุดและออกอากาศในช่วงไพรม์ไทม์ที่ติดอันดับการรับชมสูงสุดทั้งในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด และ 2) รายการละครซิตคอมที่ใช้เป็นตัวอย่างในการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาของสื่อด้วยการค้นหาประเด็นที่ปรากฏ (Dominant themes) ในเนื้อหาของรายการละครซึ่งเกี่ยวข้องกับเสมอภาคระหว่างเพศ

บทสรุป

การศึกษาความเสมอภาคระหว่างเพศในครั้งนี้มีบทสรุปจากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความเสมอภาคระหว่างเพศทั้ง 3 ประเภท ได้แก่ การสำรวจข้อมูลสถานการณ์ความเสมอภาคระหว่างเพศ การวิเคราะห์เนื้อหาจากละครยอดนิยมที่เผยแพร่ทางโทรทัศน์ และการสำรวจเจตคติของประชาชนด้านความเสมอภาคระหว่างเพศ ดังนี้

1. สถานการณ์ความเสมอภาคระหว่างเพศโดยทั่วไปดีขึ้นแต่ยังไม่ดีพอ

จากการศึกษาสำรวจสถานการณ์ความเสมอภาคระหว่างเพศในองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจ และภาคประชาสังคม พบว่า บทบาทในการตัดสินใจของผู้หญิงในภาคส่วนต่าง ๆ แม้ว่าดูเสมือนจะดีกว่าเดิมแต่การมีส่วนร่วมและการได้รับการยอมรับให้ผู้หญิงเป็นผู้นำสูงสุดยังมีน้อย โดยเฉพาะสัดส่วนของผู้หญิงในภาครัฐที่เข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายในระดับสูงที่ทำหน้าที่ขับเคลื่อนประเทศ เช่น ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและรองนายกรัฐมนตรี ที่ตลอดระยะเวลา 86 ปี ประเทศไทยมีนายกรัฐมนตรีผู้หญิงเพียงคนเดียวและเข้ามาด้วยลักษณะพิเศษของวัฒนธรรมทางการเมืองในขณะนั้น ส่วนคณะรัฐมนตรีที่คณะผู้วิจัยศึกษาย้อนหลังไป 10 ปี (พ.ศ. 2551 - 2561) ก็พบว่ามีรัฐมนตรีหญิงเพียงร้อยละ 8 หรือเฉลี่ยเพียง 2-3 ตำแหน่ง ต่อคณะรัฐมนตรีแต่ละชุดเท่านั้น นอกจากนี้ในคณะกรรมการขับเคลื่อนประเทศชุดต่าง ๆ โดยรวมแล้วมีผู้หญิงเข้าถึงและได้รับโอกาสน้อยกว่าร้อยละ 30 ส่วนผู้บริหารระดับสูงในฝ่ายข้าราชการประจำระดับกระทรวง ก็มีผู้บริหารหญิงเพียงร้อยละ 10 และในการบริหารส่วนภูมิภาคระดับจังหวัด พบว่ามีผู้ว่าราชการจังหวัดที่เป็นผู้หญิงเพียงร้อยละ 1.3 เท่านั้น ส่วนหน่วยงานรัฐด้านอื่น ๆ ได้แก่ ผู้บริหารสถาบันอุดมศึกษาและรัฐวิสาหกิจ สัดส่วนของผู้หญิงก็ถือว่าอยู่ในระดับที่น้อยคือ ไม่เกินร้อยละ 20 เท่านั้น

ในภาคธุรกิจ พบว่า องค์กรในระดับนำทางเศรษฐกิจของประเทศ ได้แก่ บริษัทจดทะเบียนที่อยู่ใน SET100 สภาอุตสาหกรรม และสภาหอการค้า มีผู้หญิงเป็นผู้นำสูงสุด (ประธาน) จำนวนน้อยมากหรือไม่มีเลย ส่วนในระดมการ เช่น กรรมการบริหาร กรรมการอิสระ กรรมการตรวจสอบพบว่า ส่วนใหญ่เป็นผู้ชายและมีกรรมการผู้หญิงไม่เกินร้อยละ 20 ส่วนในระดับจังหวัด ผู้หญิงเพียงร้อยละ 5.4 ที่เป็นประธานสภาอุตสาหกรรมจังหวัดและมีเพียงร้อยละ 8.1 เท่านั้นที่เป็นประธานหอการค้าจังหวัด

ในภาคประชาสังคม พบว่า ในภาพรวมผู้หญิงเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะประธานและคณะกรรมการขององค์กรในภาคประชาสังคมเฉลี่ยประมาณ 1 ใน 3 ของตำแหน่งประธาน และเกือบครึ่งหนึ่งของตำแหน่งกรรมการ ซึ่งเป็นสัญญาณในทางที่ดี

2. ปรากฏการณ์เพดานกระจกที่จำกัดความก้าวหน้าของผู้หญิง

ด้านความก้าวหน้าของผู้หญิงจะเห็นตัวเลขได้อย่างชัดเจนในทุกหน่วยงานของรัฐว่า สัดส่วนของผู้หญิงในตำแหน่งที่อยู่ในระดับรองกว่าเมื่อขึ้นไปในตำแหน่งที่สูงขึ้นในระดับผู้บริหารสูงสุดของหน่วยงานจะมีจำนวนลดลง เช่น ตำแหน่งรองอธิบดีไปสู่อธิบดี ลดจากร้อยละ 26.6 เหลือเพียงร้อยละ 18.9 ส่วนตำแหน่งรองปลัดกระทรวงไปสู่ปลัดกระทรวง ลดจากร้อยละ 24.5 เหลือเพียงร้อยละ 10 รวมทั้งตำแหน่งรองอธิการบดีไปสู่อธิการบดี ลดจากร้อยละ 25 เหลือเพียงร้อยละ 15 และตำแหน่งรองผู้ว่าราชการจังหวัดไปสู่ผู้ว่าราชการจังหวัด ลดจากร้อยละ 4.1 เหลือเพียงร้อยละ 1.3 เท่านั้น สะท้อนให้เห็นปรากฏการณ์ “เพดานกระจก (Glass ceiling)” เกิดขึ้นอย่างชัดเจนเมื่อผู้หญิงไม่สามารถก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งระดับบริหาร ทั้งที่จะเห็นได้ว่าจำนวนผู้หญิงขณะเริ่มทำงานมีมากกว่าผู้ชายเกือบเท่าตัว แต่เมื่อทำงานไปถึงตำแหน่งบริหารกลับมีจำนวนผู้หญิงที่เข้าถึงตำแหน่งดังกล่าวมีน้อยลงเรื่อย ๆ และในภาคธุรกิจก็น่าจะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันเมื่อพิจารณาจากสัดส่วนของกรรมการที่เป็นผู้หญิงมีอยู่ราวร้อยละ 20 – 30 แต่มีเพียงร้อยละ 5 – 8 เท่านั้นที่สามารถขึ้นสู่อันดับสูงสุดขององค์กรได้ ส่วนภาคประชาสังคมดูเหมือนว่าสถานการณ์จะค่อนข้างดีกว่าภาคส่วนอื่น ๆ

3. บทสรุปการวิเคราะห์เนื้อหาการรายการโทรทัศน์

การศึกษาและวิเคราะห์สื่อละครที่ได้รับความนิยมสูงสุดจากประชาชน โดยเป็นละครโทรทัศน์จำนวน 6 เรื่อง และละครซีทีคอมจำนวน 7 เรื่อง คณะผู้วิจัยพบลักษณะเด่นเกี่ยวกับความเสมอภาคระหว่างเพศ ดังนี้

3.1 บทบาทของผู้หญิงที่พบในสื่อละครมีการเปลี่ยนแปลงและก้าวหน้าไปจากอดีต ดังนี้

- ด้านครอบครัว ผู้หญิงไม่ได้ทำหน้าที่เป็น ผู้ตามเท่านั้นแต่ผู้หญิงจำนวนมากเป็นผู้ทำงานหาเลี้ยงครอบครัว และมีบทบาทในการตัดสินใจหลักและแก้ไขปัญหาของครอบครัว เช่น การย้ายบ้าน การเลือกคู่ครองของลูก เป็นต้น

- ด้านเศรษฐกิจ ผู้หญิงทำงานนอกบ้าน มีชีวิตที่เป็นอิสระ สามารถพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ ในละครพบว่าผู้หญิงประกอบอาชีพที่หลากหลายมากขึ้นกว่าอาชีพที่สังคมเคยให้ภาพว่าเป็นอาชีพของผู้หญิง (เช่น แม่ค้า แม่บ้านทำความสะอาด พยาบาล) ผู้หญิงยุคใหม่ได้เริ่มเข้าไปประกอบอาชีพในโลกที่เคยเป็นของผู้ชายมาก่อน เช่น ตำรวจ นักมวย ครูสอนชกมวย มอเตอร์ไซด์รับจ้าง กราฟฟิกดีไซน์ ทั้งยังมีผู้หญิงที่เป็นเจ้าของธุรกิจอีกด้วย

- ด้านความรักความสัมพันธ์ พบว่า ผู้หญิงเป็นฝ่ายแสดงออกว่าชอบผู้ชายและเป็นฝ่ายรุกในด้านความสัมพันธ์แบบคู่รัก และอยู่กินกับผู้ชายแม้ว่ายังไม่แต่งงาน รวมทั้งสามารถแสดงออกถึงความรัก เช่น กอดจูบแก้มในที่สาธารณะ ส่วนคู่รักเก่าก็สามารถมาใกล้ชิดสนิทสนมกันได้โดยยังไม่ได้กลับมารักกันแบบคู่รัก หรือหากตั้งครมก็พร้อมที่จะเลี้ยงลูกคนเดียวหรือเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว

- ความเป็นผู้นำของผู้หญิง ผู้หญิงมีบทบาทนำในการทำงาน และมีลูกน้องเป็นผู้ชาย สามารถแสดงออกถึงภาวะผู้นำที่มีความมุ่งมั่นในการแก้ไขปัญหาและรับผิดชอบต่อหน้าที่ อย่างไรก็ตาม ผู้หญิงไม่ได้เป็นผู้นำสูงสุด และในบางกรณีที่ปรากฏในละครได้แสดงภาพเหมารวมความเปราะบางทางอารมณ์ของผู้หญิงที่เป็นผู้นำอีกด้วย

- ในด้านการใช้ชีวิต (Life style) ผู้หญิงมีบทบาทมากขึ้นในพื้นที่ที่เคยเป็นของผู้ชายมาก่อน และเคยเป็นพื้นที่ต้องห้ามของผู้หญิง เช่น การดื่มเหล้าเที่ยวกลางคืน

- ส่วนบทบาทผู้หญิงที่ยังคงอยู่ในลักษณะเดิม ได้แก่ ความเป็นแม่ที่สังคมคาดหวังถึงการทำหน้าที่ในฐานะผู้ดูแลลูกและเสียสละความสุข/ความต้องการส่วนตัวของตนเอง การทำหน้าที่ดูแลความเป็นอยู่และทุกข์สุขของสมาชิกในครอบครัว การเป็นแม่บ้านทำความสะอาดและทำกับข้าว และการให้ความสำคัญต่อการแต่งงานมีสามี

3.2 ภาพเหมารวมและอคติทางเพศ ละครได้นำเสนอภาพเหมารวมและตอกย้ำอคติทางเพศ ดังนี้

- ผู้หญิงอ่อนแอต้องได้รับการปกป้องและช่วยเหลือจากผู้ชาย ภาพลักษณ์ของผู้หญิงเป็นคนเจ้าน้ำตาอ่อนไหว และสะเทือนใจได้ง่าย ผู้หญิงในละครจึงได้รับการปกป้องดูแลจากผู้ชาย

- ผู้หญิงที่เป็น “ทอม” หรือมีบุคลิกลักษณะแบบผู้ชายอาจไม่ได้รับการยอมรับ

- ผู้หญิงถูกหลอกง่าย เชื่อคนง่าย และหลงงมงายในเรื่องไสยศาสตร์

- ผู้หญิงชอบซุบซิบนินทา สนใจเรื่องของผู้คนรอบตัวในสังคม ผู้หญิงมีพื้นที่ทางสังคมของตนเองในกลุ่มเพื่อนและกลุ่มคนในสังคมเดียวกัน อย่างไรก็ตาม การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารจะออกไปในทางซุบซิบนินทาเกี่ยวกับชีวิตและความประพฤติของคนอื่น โดยที่ผู้ที่อยู่ในวงซุบซิบนินทานั้นมีความสุขที่จะได้กล่าวถึงผู้อื่นในทางเสียหายและด่าดุด่าผู้อื่นจากมุมมองของตนเอง

- ภาพเหมารวมที่มีต่อผู้นำหรือผู้บริหารที่เป็นผู้หญิงว่ามักตัดสินใจผิดพลาด ไม่สามารถแยกแยะเรื่องส่วนตัวและส่วนรวม

- อคติต่อกระเทยหรือเกย์ บทบาทของเกย์และกระเทยที่พบในละครมี 4 เรื่อง จากละครที่ศึกษาทั้งหมด 13 เรื่อง ตัวละครที่ปรากฏในละครเป็นเกย์แบบ

ชายรักชาย ไม่พบเกย์แบบหญิงรักหญิง โดยเกย์ที่แต่งงานกับผู้หญิงต้องพยายามปกปิดอัตลักษณ์ของตนเองเพราะเกรงว่าจะไม่ได้รับการยอมรับ ส่วนกระเทยที่พบในละครที่ศึกษามากเป็นเป็นคนที่ชอบกรี๊ดกร๊าด เสียงดัง บ้าผู้ชาย และมักเป็นตัวตลกสำหรับคนรอบข้าง

3.3 ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

- ละครโทรทัศน์แสดงให้เห็นถึงอำนาจของผู้ชายที่มีเหนือการควบคุมร่างกายของผู้หญิงด้วยการคุกคามทางเพศ ตั้งแต่การถูกเนื้อต้องตัวผู้หญิง การใช้คำพูดไปจนถึงการล่วงละเมิดทางเพศในลักษณะต่าง ๆ เช่น การพยายามข่มขืนและการข่มขืน โดยผู้ชายเห็นผู้หญิงเป็นเพียงวัตถุทางเพศที่นำมาใช้เพื่อตอบสนองความต้องการทางเพศของตนเอง

- การคุกคามทางเพศที่เกิดขึ้นก็เป็นรูปแบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจอย่างหนึ่ง เมื่อผู้ชายพึงพอใจหรือชอบผู้หญิงก็ถือว่าการสัมผัสร่างกาย หรือ “แตะอั่ง” หรือ “ต้อ” แบบไม่เลิกรา เป็นสิ่งที่ทำได้เป็นปกติธรรมดาหรืออาจพูดจาในลักษณะจีบผู้หญิงแต่ทำให้ผู้หญิงที่ตกเป็นเป้าหมายเกิดความอึดอัด นอกจากนี้ผู้ชายยังใช้การคุกคามทางเพศข่มขู่ให้ผู้หญิงรู้สึกกลัวและทำตามในสิ่งที่ตนเองต้องการอีกด้วย

- ในด้านการควบคุมการจัดสรรทรัพยากรครอบครัวคนไทยมีความแตกต่างจากครอบครัวจีนอย่างเห็นได้ชัด ในละครที่ศึกษาที่เป็นเรื่องของครอบครัวคนจีนซึ่งมีพ่อเป็นหัวหน้าครอบครัวอยู่ในตำแหน่งสูงสุด ถ้าพ่อพูดหรือสั่งอะไรทุกคนต้องทำตามโดยไม่มีข้อโต้แย้ง โดยที่แม่และลูกไม่ได้มีส่วนในการใช้อำนาจเลย ส่วนครอบครัวคนไทยนั้น ในละครที่ศึกษาแสดงถึงบทบาทของแม่ในฐานะที่เป็นผู้ตัดสินใจและกุมอำนาจสูงสุดของบ้าน แม้ว่าพ่อจะเป็นผู้หารายได้หลักของบ้านก็ตาม แม่เป็นผู้ควบคุมสมาชิกในบ้านและทำหน้าที่ตัดสินใจขั้นสุดท้ายและถึงแม้ว่าจะเกิดความขัดแย้งระหว่างพ่อและแม่สุดท้ายพ่อก็ต้องยอมโอนอ่อนผ่อนตามความต้องการของแม่

- นอกจากนี้ยังพบว่าลักษณะความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างสามีและภรรยาในกรณีที่เกิดความรุนแรงในครอบครัวที่สามีทำร้ายภรรยา สามีมักจะถือว่าตนเองเป็นผู้มีอำนาจเหนือกว่าภรรยาจึงสามารถลงมือเพื่อสั่งสอน ช่มชู้เพื่อห้ามปราม และบังคับภรรยาเพื่อให้ทำในสิ่งที่ตนเองเห็นว่าถูกต้อง

- การมองผู้หญิงเป็นวัตถุทางเพศเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจรูปแบบหนึ่งระหว่างผู้ชายและผู้หญิง ในละครพบว่าผู้ชายมักไปพักผ่อนหย่อนใจในสถานบันเทิงที่มีผู้หญิงเป็นผู้ให้บริการ เช่น นั่งตริ๋งค์ เซียร์เบียร์ และผู้ชายยังให้คุณค่าต่อร่างกายของผู้หญิง เช่น ความสาว ความขาว ความอวบ ความเซ็กซี่ รวมทั้งมักจะวิจารณ์หรือล้อเลียนรูปร่างหน้าตาผู้หญิงในที่สาธารณะ

3.4 ความรุนแรงต่อผู้หญิง

คณะผู้วิจัยพบว่า ในละครที่ศึกษาทุกเรื่อง มีพฤติกรรมความรุนแรงที่เกิดขึ้นต่อผู้หญิงในหลายรูปแบบ ได้แก่

- ความรุนแรงทางเพศ ประกอบด้วย การล่วงละเมิดทางเพศด้วยการพยายามข่มขืนและการข่มขืน ซึ่งผู้กระทำความผิดทั้งหมดเป็นผู้ชายและเหยื่อทั้งหมดเป็นผู้หญิง

- ในละครยังได้นำเสนอวิธีการที่ใช้เป็นอุบายทำให้ผู้หญิงตกเป็นเหยื่อของการล่วงละเมิดทางเพศในหลายวิธี ได้แก่ การใช้ยาผสมในเครื่องดื่มเพื่อให้หมดสติ การใส่ยาสลบ การทำร้ายร่างกายโดยการชกที่ลำตัว การมัดมือมัดเท้า การปิดปากไม่ให้ส่งเสียง การขับรถตามและทำให้เกิดอุบัติเหตุ การหลอกลวงทำให้หลงเชื่อ การลักพาตัว

- ความรุนแรงทางเพศยังรวมถึงการคุกคามทางเพศในลักษณะที่กระเช้าเข้าเหย้า แกล้งเดินเข้าไปกอด จูบ หรือสัมผัสผู้หญิงโดยเห็นเป็นเรื่องสนุก และการคุกคามทางเพศเพื่อทำให้ผู้หญิงกลัวและยอมทำตามในสิ่งที่ตนต้องการ

- ความรุนแรงในครอบครัว ในละครที่ศึกษาพบกรณีสามีทำร้ายร่างกายภรรยา ภรรยาถูกสามีบีบบังคับออกคำสั่งให้ทำในสิ่งที่ตนเองไม่เต็มใจ สามีข่มขู่

ภรรยาให้เกิดความหวาดกลัว ชูกรรโชกบังคับนำเงินจากภรรยาไปเล่นการพนันหรือเพื่อนำมาให้คนในครอบครัวของตนเอง ใช้อาวุธปืนข่มขู่อาฆาตภรรยา นอกใจภรรยา โดยไปมีความสัมพันธ์กับหญิงอื่น

- ความรุนแรงจากคำพูดส่อเสียด เหยียดหยามไม่ให้เกียรติและคุณค่าต่อความเป็นมนุษย์ ในละครที่ศึกษาบางเรื่องยังพบว่าผู้ชายมักพูดจาส่อเสียด วิพากษ์วิจารณ์รูปร่างหน้าตา สถานภาพการแต่งงาน และอายุของผู้หญิง

- ความรุนแรงจากคติอาชญากรรมอื่น ๆ ที่มีเหยื่อเป็นผู้หญิง ในละครบางเรื่องได้นำเสนอบทบาทของผู้ร้ายในคติอาชญากรรมต่าง ๆ ที่มีเหยื่อความรุนแรงเป็นผู้หญิง ได้แก่ ค้ามนุษย์ ลักพาตัว ปล้นชิงทรัพย์ ลวนลามฆาตกรรม เป็นต้น โดยมีหลายกรณีที่ตัวละครซึ่งเป็นผู้ร้ายชายตกเป็นเหยื่อ บังคับ ช่มชู้ กักขังและหน่วงเหนี่ยวอิสรภาพของเหยื่อที่เป็นผู้หญิง

บทสรุปการสำรวจเจตคติของประชาชน ด้านความเสมอภาคระหว่างเพศ

การศึกษาเจตคติของประชาชนต่อประเด็นด้านความเสมอภาคระหว่างเพศในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ออกแบบคำถามโดยวิเคราะห์จากเนื้อหาของละครและละครซิตคอม พบประเด็นที่น่าสนใจจากการสำรวจในหลากหลายมิติที่สะท้อนความคิดเห็นของประชาชนต่อประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับบทบาทของผู้หญิงที่เปลี่ยนแปลงไป ภาพเหมารวมและอคติทางเพศต่อผู้หญิงและเพศที่สาม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เกิดขึ้น และความรุนแรงทางเพศ โดยผลการสำรวจมีแนวโน้มที่ดีขึ้นเรื่อย ๆ และมีการยอมรับหรือเปิดกว้างมากขึ้นสำหรับความหลากหลายทางเพศ รวมทั้งการแสดงความคิดเห็นด้วยกับเหตุการณ์ความรุนแรงทางเพศที่ปรากฏในละครหรือละครซิตคอม แต่ก็ต้องยอมรับว่าอาจจะยังมีบางกลุ่มบางพวกที่มีเจตคติที่ไม่ส่งเสริมต่อความเสมอภาคระหว่างเพศอยู่บ้าง ซึ่งอาจจะต้องมีการขับเคลื่อนและส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างเพศให้สม่ำเสมอและตรงประเด็นมากขึ้น โดยมีประเด็นสำคัญจากการสำรวจดังนี้

1. บทบาทของผู้หญิงที่เปลี่ยนแปลงไป

การศึกษาครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่าเจตคติต่อประเด็นบทบาทของผู้หญิงที่เปลี่ยนแปลงไปมีแนวโน้มที่ดีขึ้น ทั้งเรื่องบทบาทการทำงานนอกบ้านที่เห็นว่าผู้หญิงมีบทบาทในสังคมมากขึ้น และมีบทบาทในการทำงานเพื่อให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ (ดูสัดส่วนร้อยละจากผลการสำรวจในประเด็นบทบาทการทำงานนอกบ้าน) กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยหากผู้หญิงได้แต่งงานกับสามีที่ร่ำรวยแล้วไม่จำเป็นต้องทำงานหาเงินเอง บทบาทการทำงานนอกบ้านจึงเป็นโอกาสทั้งของผู้หญิงและผู้ชาย ไม่ได้จำกัดอยู่ที่ผู้ชายเป็นคนหาเลี้ยงครอบครัวเหมือนแต่ก่อน นอกจากนี้กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยต่อคำกล่าวอ้างที่ว่า ผู้หญิงที่ทำงานเก่งหรือมีบทบาทสำคัญในเรื่องนอกบ้านมักจะมีครอบครัวที่ไม่อบอุ่น

สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากอีกประการหนึ่งคือ ค่านิยมที่ให้คุณค่าต่อความรู้ความสามารถมากกว่าความเรียบร้อยตามอุดมคติดั้งเดิมของสังคมไทย (ดูสัดส่วน

ร้อยละจากผลการสำรวจในข้อหากนางเอกในละครมีความรู้ความสามารถแล้ว นางเอกไม่จำเป็นต้องเรียบร้อยก็ได้) สอดคล้องกับเรื่องคุณค่าของผู้หญิงในสังคมยุคใหม่พบว่ากลุ่มตัวอย่างให้คุณค่าความรู้ความสามารถมีความสำคัญสำหรับผู้หญิงมากที่สุด

บทบาทของผู้หญิงที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตในเรื่องความรักความสัมพันธ์สมัยใหม่ที่ได้รับการยอมรับจากกลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มในทิศทางที่ส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างเพศมากขึ้น จากการศึกษาพบว่าประเด็นเกี่ยวกับบทบาทของผู้หญิงที่เปลี่ยนแปลงไปด้านความรักความสัมพันธ์จะมีการยอมรับพฤติกรรมที่ว่าผู้หญิงชอบผู้ชายคนใดแล้ว ผู้หญิงอาจเป็นฝ่ายรุกโดยจีบผู้ชายก่อน (ไม่ต้องรอให้ผู้ชายมาจีบ) แสดงให้เห็นว่าบทบาทของผู้หญิงเกี่ยวกับการสร้างความสัมพันธ์มีแนวโน้มที่เปิดกว้างมากขึ้น

2. สังคมไทยเริ่มยอมรับการอยู่ก่อนแต่งมากกว่า ท้องก่อนแต่ง

ในด้านความรักความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น กล่าวคือการอยู่ด้วยกันของหญิงชายที่ยังไม่ได้แต่งงาน พบว่า กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 62.6 ยอมรับได้ว่าผู้หญิงอยู่กินกับผู้ชายฉันท์สามีภรรยาได้แม้ยังไม่แต่งงานกัน และร้อยละ 58.8 ยอมรับได้ว่าผู้หญิงมีความสัมพันธ์ทางเพศกับผู้ชายได้แม้ยังไม่แต่งงานกัน ซึ่งจะเห็นได้ว่ามีเปอร์เซ็นต์ที่ลดน้อยลงเมื่อกล่าวถึงเรื่องการมีความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างหญิงชาย ทั้งที่ประเด็นการอยู่กินฉันท์สามีภรณาก็มีเรื่องความสัมพันธ์ทางเพศเช่นกันแต่กลับได้รับการยอมรับที่มากกว่า อาจเป็นเพราะสังคมไทยยังคงถือเรื่องการมีเพศสัมพันธ์ก่อนการแต่งงานกันอยู่บ้าง

ประเด็นที่น่าสังเกตเป็นอย่างยิ่งคือ กลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 44.3 เห็นว่าผู้หญิงท้องก่อนแต่งงานเป็นเรื่องที่ยอมรับได้ ซึ่งสามารถมองได้ 2 ประเด็น คือ กลุ่มตัวอย่างยอมรับการที่ผู้หญิงท้องก่อนแต่งงานเป็นเรื่องธรรมดาที่สามารถเกิดขึ้นได้ในสังคม แต่ถ้ามองอีกมุมหนึ่ง จะพบว่ากลุ่มตัวอย่างมากกว่าครึ่งยังรับไม่ได้กับเรื่องนี้ ซึ่งเป็นประเด็นเดียวที่กลุ่มตัวอย่างแสดงเจตคติที่รับไม่ได้มากกว่ารับได้ และคงเป็นประเด็นที่ถกเถียงกันอยู่ในสังคมไทยว่าเป็นเรื่องที่สังคมควรให้การยอมรับได้หรือไม่ โดยกลุ่มตัวอย่างที่รับได้ในประเด็นนี้มากกว่าครึ่งหนึ่งคือ กลุ่มตัวอย่างที่อายุ 15 - 34 ปี สถานภาพโสด อาศัยอยู่ภาคภาคกลางและภาคเหนือ มีระดับการศึกษา อนุปริญญา/ปวส./ปวท. มีอาชีพเป็นพนักงานเอกชนและนักเรียน/นักศึกษา

3. ค่านิยมของสังคมดั้งเดิมบางอย่างยังคงอยู่

ผลการสำรวจเจตคติของประชาชนบ่งบอกว่า สังคมไทยนิยมให้ผู้ชายเป็นผู้นำ ดังกลุ่มตัวอย่างจำนวนมากที่เห็นด้วยว่า “ถึงผู้หญิงจะเก่งแค่ไหน ก็ไม่เท่าผู้ชาย” และ “ถึงจะเก่งในหน้าที่การงานแค่ไหน ผู้หญิงก็ควรให้ผู้ชายเป็นผู้นำ”

ส่วนในด้านความรักความสัมพันธ์นั้น แม้ในภาพรวมเกินกว่าครึ่งหนึ่งของกลุ่มตัวอย่างจะเห็นด้วยต่อการมีบทบาทเชิงรุกและการมีสัมพันธ์ทางเพศและการอยู่กินก่อนแต่งงาน แต่เป็นที่น่าสังเกตว่ากลุ่มเฉพาะบางกลุ่มยังคงค่านิยมดั้งเดิมสูงกว่ากลุ่มอื่น ๆ โดยเฉพาะกลุ่มที่อายุ 65 ปี ขึ้นไป กลุ่มตัวอย่างที่ไม่ได้เรียนหนังสือ และกลุ่มตัวอย่างที่เป็นแม่บ้าน/พ่อบ้าน และว่างงาน

สำหรับประเด็นบทบาทเชิงรุกของผู้หญิงเกี่ยวกับการกระทำว่าอะไรควรหรือไม่ควรเป็นการกระทำของผู้หญิงนั้น แม้ว่าในภาพรวมเจตคติของประชาชนที่มองการกระทำในแต่ละเรื่องว่าสมควรทำหรือไม่นั้น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับว่าเป็นเพศใด แต่อาจจะเป็นการแสดงเจตคติที่การกระทำมากกว่าการมองประเด็นเรื่องเพศเป็นสำคัญ โดยกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่าการเที่ยวกลางคืน/ดื่มเหล้า/ดื่มเบียร์ การสูบบุหรี่ คบหาหลายคน (เพื่อเลือก) บอกรักขอเป็นแฟน ขอแต่งงาน นอกใจ (แฟน/คู่สมรส) ไม่ใช่

การกระทำทั้งของผู้หญิงและผู้ชาย แต่เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบเฉพาะกลุ่มที่มีความเห็นว่าการกระทำข้างต้นเป็นการกระทำที่ขึ้นอยู่กับเพศ พบว่า ทุกการกระทำที่กล่าวถึงข้างต้น กลุ่มตัวอย่างเห็นว่าเป็นการกระทำของเพศชายมากกว่าเป็นการกระทำของเพศหญิง มีเพียงเรื่องเดียวเท่านั้นที่กลุ่มตัวอย่างเห็นตรงกันว่าเป็นการกระทำของเพศหญิงมากกว่าเพศชาย คือ การทำกับข้าว ดูแลบ้าน และเลี้ยงลูก

4. ภาพเหมารวมและอคติทางเพศยังคงอยู่แต่มีแนวโน้มที่ดีขึ้น

ผลการศึกษาคั้งนี้ชี้ให้เห็นว่าประเด็นภาพเหมารวมต่อบุคลิกลักษณะต่าง ๆ ส่วนใหญ่ไม่ได้ขึ้นอยู่กับเพศ แต่สามารถเป็นบุคลิกที่เกิดขึ้นได้ทั้งกับผู้หญิงและผู้ชาย ซึ่งเป็นแนวโน้มที่ดี แต่เมื่อพิจารณาเฉพาะผู้ที่ตอบว่าเป็นบุคลิกเฉพาะของเพศหญิงและบุคลิกเฉพาะของเพศชาย พบว่า บุคลิกที่มักถูกมองว่าเป็นบุคลิกของผู้หญิง ได้แก่ ความอ่อนแอ เจ้าน้ำตา รongลงมาเป็นบุคลิกที่ถูกหลอกง่าย และเชื่อคนง่าย บุคลิกชอบนินทา ชอบพูดถึงคนอื่นลับหลัง บุคลิกชอบเรื่องหมอดู สิ่งศักดิ์สิทธิ์และไสยศาสตร์ และบุคลิกฟุ่มเฟือยใช้เงินแบบไม่มีเหตุผล ส่วนบุคลิกที่กลุ่มตัวอย่างเห็นว่าเป็นของผู้ชายมากกว่าผู้หญิง ได้แก่ บุคลิกที่มักมีปัญหาทะเลาะวิวาทขัดแย้งกัน และบุคลิกที่ชอบการพนัน เล่นหวย เล่นไพ่ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าโดยภาพลักษณ์แล้วยังมีเจตคติภาพเหมารวมทางเพศอยู่ในสังคมไทย

เมื่อพิจารณาภาพเหมารวมในเรื่องบุคลิกลักษณะของผู้นำ จะพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มองว่าบุคลิกลักษณะของผู้นำเรื่องหุเบา ใจอ่อน มีความยืดหยุ่นในการทำงาน เข้าใจ/ใส่ใจ เห็นอกเห็นใจผู้อื่น มองภาพใหญ่ ไม่สนใจกับสิ่งเล็กน้อย และใช้อารมณ์มากกว่าเหตุผล เป็นบุคลิกที่ไม่ขึ้นกับเพศ ซึ่งสามารถเป็นได้ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ส่วนบุคลิกลักษณะของผู้นำเรื่องกล้าเสี่ยง กล้าตัดสินใจ เผด็จการ ชอบใช้อำนาจ เอาจริงเอาจัง สู้งาน เข้มแข็ง และอดทนเป็นบุคลิกลักษณะของผู้นำที่เป็นผู้ชาย ส่วนบุคลิกลักษณะของผู้นำที่ละเอียด รอบคอบ คำนึงผลได้เสีย รอบด้านและเข้าใจ/ใส่ใจ เห็นอกเห็นใจผู้อื่นเป็นบุคลิกลักษณะของผู้นำที่เป็นผู้หญิง

การศึกษาอคติระหว่างลูกสาวและลูกชายในความรับผิดชอบต่อหน้าที่ภายในครอบครัวนั้น พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่าภาระหน้าที่ต่าง ๆ ของครอบครัว ทั้งเรื่องการดูแลกิจการ/ธุรกิจ การให้เงินพ่อแม่หรือช่วยออกค่าใช้จ่ายภายในครอบครัว และการสร้างชื่อเสียงให้วงศ์ตระกูลเป็นหน้าที่ของทั้งลูกสาวและลูกชาย ซึ่งแสดงให้เห็นแนวโน้มเจตคติที่ดีภายในครอบครัวสังคมไทยในปัจจุบัน และเป็นเรื่องที่ยืนยันความสำคัญของลูกสาวและลูกชายอย่างเท่าเทียมกัน

นอกจากนี้ยังมีการศึกษาภาพเหมารวม/อคติทางเพศต่องาน/อาชีพที่พบความน่าสนใจที่แฝงนัยสำคัญของเจตคติต่องาน/อาชีพ โดยกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มองว่างานที่เสี่ยงอันตราย เช่น ทหาร ตำรวจชายแดน หรือนักบินยังคงเป็นอาชีพของผู้ชาย ส่วนงานให้บริการและดูแลเด็ก เช่น พยาบาล ประชาสัมพันธ์ ครูอนุบาล และงานเกี่ยวกับความงาม เช่น เสื้อผ้า ทรงผม แพ้ชัน เสิร์มสวย มองว่าเป็นของผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย และที่น่าสนใจยิ่งคือ งานที่มีความซับซ้อนใช้ทักษะเฉพาะด้าน เช่น หมอ วิศวกร นักวิทยาศาสตร์ และงานด้านการเมืองการปกครอง เช่น รัฐมนตรี ปลัดกระทรวง ส.ส. นั้น กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มองว่าเพศใดก็ได้ แสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างมีเจตคติที่เปิดกว้างต่อการเลือกงาน/อาชีพ ไม่มองว่างาน/อาชีพ เหล่านี้ เป็นของเพศใดเพศหนึ่ง โดยเฉพาะงานด้านการเมืองการปกครองที่มีผู้หญิงเข้าถึงและได้รับโอกาสยังค่อนข้างน้อยอยู่ ในอนาคตอาจจะทำให้งานด้านการเมืองการปกครองมีผู้หญิงเข้าถึงและได้รับโอกาสในการทำงานมากขึ้น และงาน/อาชีพที่มีความซับซ้อนใช้ทักษะเฉพาะด้านนั้น ในอดีตจะมีเฉพาะผู้ชายเป็นส่วนใหญ่ อาจเพราะระบบความเชื่อเดิมที่ไม่ได้ส่งเสริมให้ผู้หญิงได้มีโอกาสเรียนและศึกษาในด้านเหล่านี้มากนัก แต่ปัจจุบันการเปิดกว้างและให้โอกาสแก่ผู้หญิงได้เลือกเรียนและศึกษาในสิ่งที่ต้องการมีมากขึ้น รวมทั้งระบบความเชื่อที่ว่างานที่มีความซับซ้อนใช้ทักษะเฉพาะด้านเป็นของผู้ชายนั้น ไม่เป็นความจริง

การศึกษาประเด็นภาพเหมารวมในตำแหน่งผู้บริหารนั้น กลุ่มตัวอย่างสะท้อนให้เห็นว่าภาพเหมารวม

ที่ผู้ชายเป็นผู้นำตามธรรมชาติยังคงปรากฏชัดอยู่ในสังคมไทย ประกอบกับความเชื่อที่ว่าผู้หญิงมีข้อจำกัดด้านสรีระและภาวะครอบครัวทำให้การก้าวสู่ตำแหน่งบริหารยังคงเป็นของผู้ชายเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งทั้งที่จริง ๆ แล้ว กลุ่มตัวอย่างเชื่อว่าผู้ชายไม่ได้แก้ไขสถานการณ์ได้ดีไปกว่าผู้หญิงเลย ส่วนประเด็นเรื่องค่าตอบแทนนั้น กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยต่อเหตุผลที่จะทำให้ผู้หญิงได้รับค่าตอบแทนที่น้อยกว่าผู้ชาย โดยเฉพาะเรื่องทักษะและโอกาส ได้แก่ ผู้หญิงมีทักษะด้านการใช้เทคโนโลยีและเครื่องมือต่าง ๆ น้อยกว่า และผู้หญิงไม่ได้เลื่อนขั้นเป็นผู้บริหารเหมือนผู้ชาย ส่วนเหตุผล 2 ข้อหลังที่น่าสนใจคือ เรื่องผู้หญิงไม่สามารถอุทิศตนต่องานได้เต็มที่เพราะต้องดูแลครอบครัว ยังคงเป็นภาพเหมารวมที่กลุ่มตัวอย่างจำนวนมากเห็นด้วยว่าการรับภาระหน้าที่ของครอบครัวควรจะเป็นผู้หญิง และการมองว่าผู้หญิงไม่มีความอดทนเท่ากับผู้ชายก็เป็นอคติจากความแข็งแกร่งของสรีระที่มองว่าผู้หญิงอ่อนแอ ไม่อดทน อคติเหล่านี้กลายเป็นภาพเหมารวมที่ฝังอยู่ในความคิดความเชื่อของคนในสังคมไทย

5. คนไทยยอมรับความหลากหลายทางเพศ แต่ไม่ยอมรับให้เป็นผู้นำหรือหัวหน้า

ประเด็นที่สำคัญอีกหนึ่งอย่างของอคติที่มีต่อความหลากหลายทางเพศ (LGBTIQ) ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย จากการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีเจตคติที่ดีต่อเรื่องความหลากหลายทางเพศมากขึ้น โดยเฉพาะประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างชายกับชาย หรือหญิงกับหญิงที่สังคมส่วนใหญ่ให้การยอมรับมากกว่าแต่ก่อน แต่เมื่อมีเรื่องอำนาจและความน่าเชื่อถือเข้ามาเกี่ยวข้องแล้วพบว่าสังคมยังมีข้อขัดแย้งที่กั้นขวางการยอมรับในความหลากหลายทางเพศอยู่พอสมควร ซึ่งจะเห็นได้จากกลุ่มตัวอย่างแสดงเจตคติต่อการยอมรับในหัวหน้า/ผู้บังคับบัญชาในองค์กรที่เป็นเพศที่ 3 หรือบุคคลที่เป็นหมอ ตำรวจครู อาจารย์ ที่เป็นเพศที่ 3 ในระดับปานกลาง และยิ่งในตำแหน่งที่สำคัญระดับประเทศอย่างรัฐมนตรีและนายกรัฐมนตรีด้วยแล้วการยอมรับกลับกลายเป็นการรับไม่ได้ แสดงให้เห็นว่าสังคมไทยสามารถเปิดกว้างให้แก่ความหลากหลายทางเพศได้ในระดับหนึ่ง แต่เมื่อเข้าสู่อีกระดับ

ที่บุคคลเหล่านี้จะก้าวมา มีสถานภาพทางสังคมที่มีอำนาจ และความน่าเชื่อถือที่นั่นยังคงมีกระจกกั้นระบบความเชื่อดั้งเดิมของสังคมไทยอยู่อีกมาก

6. ความรู้สึกไม่ยอมรับความรุนแรงที่ปรากฏในละคร

เมื่อถามคำถามเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และความรุนแรงต่อผู้หญิงที่ปรากฏในละครส่วนใหญ่ กลุ่มตัวอย่างแสดงเจตคติที่รับไม่ได้ต่อความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เกิดขึ้นทุกรูปแบบ ทั้งผู้มีอำนาจบังคับให้ผู้หญิงมีความสัมพันธ์ด้วยเพื่อแลกเปลี่ยนกับการคุ้มครอง การข่มขืนเพื่อล้างแค้นหรือลงโทษ ตัวร้ายหรือตัวอิจฉาถูกข่มขืน พระเอกข่มขืนนางเอกเพราะรัก และเพื่อให้นางเอกตกลงใจแต่งงานด้วย การข่มขืนเป็นเรื่องพูดเล่นในหมู่เพื่อนฝูง ตัวละครหญิงที่ถูกข่มขืนพยายามฆ่าตัวตายเพื่อหนีความอับอาย เมื่อผู้หญิงถูกข่มขืนต้องถือว่าเป็นของผู้ชายคนนั้น และผู้ร้ายข่มขืนพระเอกว่าจะข่มขืนนางเอกหรือญาติของพระเอก เพื่อบังคับให้พระเอกทำตามที่ต้องการ ล้วนแล้วแต่เป็นเหตุการณ์ที่แสดงถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ผู้ชายมีต่อผู้หญิง ซึ่งเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่สังคมเริ่มยอมรับไม่ได้ แต่ก็ยังคงพบเห็นเหตุการณ์เช่นนี้อยู่ในละคร และละครชิทคอมของสังคมไทย

7. ผู้หญิงยังคงถูกมองเป็นวัตถุทางเพศ

ในด้านการมองผู้หญิงเป็นเพียงวัตถุทางเพศที่ละครและละครชิทคอมสะท้อนให้เห็นอยู่บ่อยครั้ง ซึ่งกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ก็ยอมรับได้ในการใช้ความสวยเซ็กซี่ของผู้หญิงเป็นจุดขายสินค้าและส่งเสริมการขาย แต่ก็มีระดับที่ยอมรับได้น้อยลงเมื่อกล่าวถึงเรื่องแหล่งบันเทิงที่มีผู้หญิงให้บริการ (นั่งดริ้งค์ เซียร์เบียร์ อาบอบนวด) และการใช้รูปร่างหน้าตาเพื่อความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน

8. คนไทยส่วนใหญ่ไม่ยอมรับการใช้ความรุนแรงต่อผู้หญิง

การศึกษาเรื่องความรุนแรงในครอบครัวกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่ยอมรับการกระทำของผู้ชายที่ใช้ความรุนแรงต่อผู้หญิงที่เป็นคู่รัก/ภรรยา แม้ว่าจะใช้เหตุผลใด

มากแล้วอ้างเพื่อสนับสนุนการใช้ความรุนแรง นอกจากเรื่องความรุนแรงต่อผู้หญิงแล้วยังรวมถึงการกระทำที่ไม่สามารถยอมรับได้ของผู้ชาย เช่น การบังคับขู่เข็ญ ภรรยาให้กระทำในสิ่งที่ไม่เต็มใจ การข่มขืนหรือขืนใจ ภรรยาโดยที่ภรรยาไม่เต็มใจหลับนอนด้วย การตวาด ข่มขู่ ตะคอกภรรยาเมื่อไม่ได้ตั้งใจ การใช้คำพูดที่สร้างความเจ็บช้ำน้ำใจให้ภรรยา การทอดทิ้ง เพิกเฉย มองข้าม ละเลย ภรรยา การทำร้ายร่างกายภรรยา การนอกใจภรรยา หรือมีความสัมพันธ์กับผู้หญิงอื่น และการโกหกหลอกลวง ภรรยา การกระทำเหล่านี้ของผู้ชายต่อผู้หญิงของตนเอง ถือว่าเป็นเรื่องที่สังคมส่วนใหญ่ยอมรับไม่ได้

9. คนไทยรับไม่ได้ต่อการคุกคามทางเพศ

ในประเด็นเรื่องการคุกคามทางเพศนั้น กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่รับไม่ได้กับทุกเหตุการณ์ ทั้งเรื่องผู้ชายชอบใครก็แตะเนื้อต้องตัวได้ หรือผู้ชายวิจารณ์/ล้อเลียนผู้หญิงเรื่องสัดส่วน รูปร่าง หน้าตา เป็นเรื่องที่สามารถพบเห็นได้บ่อยครั้งในกลุ่มเพื่อน และยิ่งในสถานที่ทำงานที่หัวหน้าที่เป็นผู้ชายถูกเนื้อต้องตัวลูกน้องที่เป็นผู้หญิงหรือหัวหน้าที่เป็นผู้หญิงถูกเนื้อต้องตัวลูกน้องที่เป็นผู้ชายก็เป็นเรื่องที่ยอมรับไม่ได้ ซึ่งไม่ควรจะมีเหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นในสังคมไทย

10. คนไทยต้องการให้มีการลงโทษอย่างรุนแรงในคดีข่มขืน

จากการศึกษาพบว่าสาเหตุที่ทำให้การคุกคามทางเพศหรือการข่มขืนยังมีในสังคมไทยเพราะการบังคับใช้กฎหมายอ่อนแอและยังมีปัญหาเป็นประเด็นที่มีผู้เห็นด้วยมากที่สุด รองลงมาคือการทำเหยื่อไม่กล้าร้องเรียนทำให้ผู้กระทำความผิดได้ใจและลงมือใหม่ และเมื่อถามถึงบทลงโทษของผู้กระทำการข่มขืนผู้อื่นควรได้รับโทษอย่างไรพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นควรให้ถูกประหารชีวิตมากที่สุด รองลงมาเป็นการจำคุกตลอดชีวิตซึ่งถือว่าเป็น 2 บทลงโทษที่กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญขั้นรุนแรงเป็นสำคัญ

ข้อเสนอแนะ:

จากผลการศึกษาในโครงการสำรวจความเสมอภาคระหว่างเพศในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างเพศ ดังนี้

1. มาตรการปรับโครงสร้างสังคมเพื่อสร้างความเสมอภาคระหว่างเพศ

1) ผลักดันให้เรื่องการส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างเพศเป็นวาระหลัก และสร้างกลไกส่งเสริมให้ผู้หญิงมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและตัดสินใจในการบริหารทุกระดับมากขึ้น เพราะจากการสำรวจข้อมูลทั้งระดับคณะรัฐมนตรี คณะกรรมการชุดต่าง ๆ ปลัดกระทรวง รองปลัดกระทรวง อธิบดี รองอธิบดี ผู้ว่าราชการจังหวัด และรองผู้ว่าราชการจังหวัด ซึ่งมีผู้หญิงที่ดำรงตำแหน่งเหล่านี้ไม่ถึงร้อยละ 20 และลดน้อยลงเรื่อย ๆ ในตำแหน่งที่สูงขึ้น ทั้งที่จำนวนข้าราชการเป็นผู้หญิงมากกว่าผู้ชายเกือบสองเท่า สภาพการณ์เช่นนี้บ่งบอกสถานการณ์เพดานกระจก (Glass ceiling) ที่ชัดเจน ดังนั้นกลไกต่าง ๆ จะต้องมุ่งไปที่การทะลายเพดานกระจกสำหรับผู้หญิง โดยหน่วยงานภาครัฐบางแห่ง (โดยเฉพาะกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว) ควรเป็นตัวอย่างและดำเนินการรณรงค์ให้หน่วยงานอื่น ๆ แสดงเจตจำนงที่แท้จริงในการที่จะส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างเพศ

2) ภาครัฐควรส่งเสริมให้มีนโยบายหลักเกี่ยวกับการเสริมสร้างความเสมอภาคระหว่างเพศ เช่น การให้มีค่าตอบแทนที่เท่าเทียมกันระหว่างผู้ชายและผู้หญิงที่อยู่ในตำแหน่ง/บทบาทเดียวกัน

3) ภาครัฐควรให้มั่นนโยบายที่ไม่เลือกปฏิบัติในการคัดสรรบุคลากร และการส่งเสริมให้บริษัทมีนโยบายให้พนักงานทั้งหญิงและชายสามารถจะลาวยาวขึ้นเพื่อดูแลบุตรโดยได้รับค่าตอบแทนที่เหมาะสม

4) ภาครัฐควรทราบถึงความไม่สมดุลทางเพศในคณะกรรมการขององค์กร โดยให้ทราบถึงมาตรการเชิงรุกขององค์กรธุรกิจ ในหลายประเทศตะวันตกที่ประกาศให้เพิ่มสัดส่วนของสตรีในระดับบริหารและคณะกรรมการอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมภายในระยะเวลาที่กำหนด

5) ควรมีการกำหนดและประกาศเป้าหมายในการสร้างความเสมอภาคระหว่างเพศที่มีเงื่อนไขเวลากำกับอย่างชัดเจน เช่น ในประเทศออสเตรเลียได้มีการประกาศอย่างชัดเจนถึงวิสัยทัศน์ที่ต้องทำให้ได้ไม่ว่าจะเกิดอะไรขึ้น (Uncompromising vision) ว่า “ภายในปี 2030 ผู้ชายและผู้หญิงในระดับบริหารจะต้องมีจำนวน/สัดส่วนที่เท่ากันในรัฐบาลทุกระดับและหน่วยงานของรัฐทุกแห่ง” (By the year 2030, men and women will be equally presented in leadership and key decision making roles at all levels of government and public administration) การประกาศในลักษณะนี้จะเป็นการกระตุ้นให้เกิดความสนใจและเร่งผลักดันให้เกิดความเสมอภาคระหว่างเพศอย่างจริงจังทั้งในภาครัฐและเอกชน และมีการใช้ระบบการรายงานหรือติดตามเพื่อเป็นการกระตุ้นเตือนถึงเป้าหมายที่ตั้งไว้ ทั้งนี้อาจเริ่มต้นจากหน่วยงานของรัฐบางแห่งหรือภาคอุตสาหกรรมบางภาคที่มีความพร้อมก่อนก็ได้

2. มาตรการขับเคลื่อนสื่อเพื่อสร้างเจตคติด้านความเสมอภาคระหว่างเพศ

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าสื่อละครได้นำเสนอเนื้อหาที่มีทั้งค่านิยมไปในทางส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างเพศและการตอกย้ำค่านิยมเดิมที่เป็นปัญหา คณะผู้วิจัยเห็นว่าควรมีมาตรการที่เกี่ยวข้องกับสื่อละคร ดังนี้

1) การขับเคลื่อนเชิงนโยบายควรมีการสร้างความร่วมมือกับผู้จัดละครโทรทัศน์และสื่อมวลชน เพื่อเสนอแนะให้มีการสอดแทรกเนื้อหาเกี่ยวกับความเสมอภาคระหว่างเพศ ลดความรุนแรง และคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของทุกคน โดยมีการสร้างหรือนำบทละครที่ส่งเสริมบทบาทนำของผู้หญิงอย่างเช่นเรื่อง Madam secretary ของประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นต้น โดยอาจนำผลการศึกษาในครั้งนี้เสนอเป็นแนวคิดในการผลิตละครที่มีมิติการส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างเพศ เพื่อปรับแก้ค่านิยมเดิมและส่งเสริมค่านิยมใหม่ที่ก้าวหน้า เช่น เรื่องเกี่ยวกับผู้บริหารประเทศที่เป็นผู้หญิง เรื่องที่ตอนจบผู้หญิงไม่จำเป็นต้องแต่งงานและมีลูกเพื่อแสดงการมีชีวิตที่สมบูรณ์ เพราะชีวิตที่สมบูรณ์อาจมีหลายทาง เรื่องเกี่ยวกับผู้หญิงที่มี

อาชีพเป็นนักวิทยาศาสตร์หรืออาชีพอื่น ๆ ที่แสดงทักษะที่ซับซ้อน เรื่องของผู้หญิงที่อยู่ในโลกของอาชีพผู้ชาย (ตำรวจหญิง นักมวยหญิง บอดีการ์ดหญิง เป็นต้น)

2) ควรทำงานในแนวราบกับภาคประชาสังคม ในด้านการส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างเพศ โดยร่วมมือกับองค์กรสื่อมวลชน องค์กรภาคประชาสังคมด้านการส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างเพศ องค์กรที่ทำงานด้านการส่งเสริมบทบาทของผู้หญิง องค์กรที่ทำงานด้านครอบครัว และเด็ก รวมทั้งเครือข่ายผู้บริโภคและประชาชนทั่วไป เพื่อทำหน้าที่ในการติดตาม เฝ้าระวัง ร้องเรียน และให้ข้อมูลป้อนกลับจากผู้ชมที่มีต่อละครและผู้ผลิตละคร โดยมีช่องทางการสื่อสารทางสังคมที่สร้างขึ้นมารับรองการแลกเปลี่ยนข้อมูล ทั้งเฟซบุ๊ก (Facebook) และไลน์ (Line) หรือออกแบบ Application ให้เป็นเวที (Platform) การแลกเปลี่ยนแบบใหม่ ซึ่งเป็นช่องทางการสื่อสารแบบสองทาง สามารถสร้างการมีส่วนร่วมและเป็นช่องทางที่สามารถใช้ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสร้างพลังทางสังคมได้

3) รมรณรงค์สร้างความตระหนักรู้ของสาธารณะเกี่ยวกับความเสมอภาคระหว่างเพศ ทั้งในภาพรวมและในประเด็นที่เป็นปัญหาเฉพาะ เช่น การข่มขืน การทำร้าย และความรุนแรงที่เกิดขึ้นต่อผู้หญิง ด้วยจัดทำสื่อประเภทต่าง ๆ เช่น คลิปสั้น หนังสือสั้น หรือโฆษณาเพื่อสร้างการรับรู้และความเข้าใจของสาธารณะในเรื่องมิติความเสมอภาคระหว่างเพศ รวมทั้งการเผยแพร่กฎหมายที่รับประกันความเสมอภาคระหว่างเพศให้ประชาชนรับทราบในลักษณะที่สามารถเข้าใจได้ง่าย ๆ เพื่อจะได้เป็นประโยชน์ต่อประชาชน สังคมและประเทศชาติได้ในวงกว้าง การรณรงค์เพื่อปรับเปลี่ยนค่านิยมและสร้างความตระหนักรู้นี้ ต้องทำอย่างจริงจังและต่อเนื่อง การที่จะออกแบบการรณรงค์ที่ได้ผลนั้นควรปรึกษาหารือหรือสร้างความร่วมมือจากผู้เชี่ยวชาญด้านสื่อที่มีความเป็นมืออาชีพในการทำงาน โฆษณาร่วมกับผู้เชี่ยวชาญด้านความเสมอภาคระหว่างเพศ การดำเนินการโดยใช้หลักวิชาและทำแบบจริงจังจะทำให้สังคมเกิดการรับรู้อย่างกว้างขวางดังตัวอย่างการรณรงค์ที่สามารถสร้างความตระหนักต่อปัญหาการทุจริต

คอร์รัปชัน “โตไปไม่โกง” และ “สำนึกไทยไม่โกง” ซึ่งจัดทำโดยศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

4) การแก้ไขปัญหาเฉพาะของผู้หญิงในบางเรื่อง เช่น การตั้งครรภ์ก่อนวัยอันสมควร ควรคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงของเจตคติที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน จากผลการศึกษาที่พบว่ากลุ่มตัวอย่างมากกว่าครึ่งยอมรับการอยู่ด้วยกันฉันท์สามีภรรยา ก่อนแต่งงานและการมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงาน ซึ่งหมายความว่า การรณรงค์เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ได้ผลนั้นไม่ใช่มุ่งที่จะกลับไปมีค่านิยมแบบเดิมที่ให้ผู้หญิงรักษาวนสงวนตัว แต่ควรให้เป็นภาระความรับผิดชอบของทั้งสองฝ่าย

5) จัดทำคู่มือเฝ้าระวังสื่อที่มีเนื้อหาที่สะท้อนผลการศึกษาในครั้งนี้ เพื่อเผยแพร่ในวงกว้างและเป็นแนวทางให้ผู้ปกครองได้ระมัดระวังและสังเกตว่าอะไรที่เป็นสื่อละครน้ำดีและอะไรที่เป็นสื่อละครน้ำเน่า

6) ปรับเจตคติที่เกี่ยวกับการข่มขืนและการคุกคามทางเพศเป็นเรื่องเร่งด่วน จากการศึกษาพบว่าละครทุกเรื่องมีการตอกย้ำความรุนแรงทางเพศที่เกิดขึ้นกับผู้หญิง ดังนั้น ควรมีการสื่อสารกับสังคมว่าอะไรที่เป็นสิ่งไม่ถูกต้องและไม่ควรกระทำ รวมทั้งสร้างกลไกเพื่อช่วยเหลือเยียวยาเหยื่อผู้ถูกกระทำความรุนแรงทางเพศ การล่วงละเมิด การคุกคาม และการข่มขืน พร้อมทั้งงานที่จะเข้าไปโอบอุ้มและให้คำแนะนำแก่ผู้ถูกกระทำได้อย่างเข้าใจ ถูกต้อง รวดเร็ว เพื่อปรับสภาพแวดล้อมให้กลับสู่สภาวะปกติได้

7) สร้างบุคคลต้นแบบที่เป็นตัวอย่างด้านความเสมอภาคระหว่างเพศ ให้สังคมรู้สึกว่ายากให้ลูกชายและลูกสาวของเขาเติบโตขึ้นไปเป็นคนลักษณะดังกล่าว เช่น Emma Watson นักแสดงนำหญิงในภาพยนตร์เรื่องแฮร์รี่ พอตเตอร์ เป็นผู้มีชื่อเสียง มีความสามารถ ประสบความสำเร็จในการเรียนและการทำงาน สนใจเรื่องของตัวเองและสิ่งแวดล้อม และเป็นบุคคลที่มีความตระหนักเกี่ยวกับปัญหาความไม่เสมอภาคระหว่างเพศด้วยการยืนหยัดและต่อสู้ในสิ่งที่ถูกต้อง Watson ได้รับความนิยมและชื่นชมจากคนทั่วโลกว่ามีความคิดและบุคลิกลักษณะ

และสามารถให้แรงบันดาลใจแก่เด็กผู้หญิงและหญิงสาวคนอื่นได้ทั่วโลก หรือตัวอย่างผู้หญิงต้นแบบที่เก่ง แกร่ง และเป็นที่ยอมรับของสังคมโลกมีอีกมากมาย เช่น Duchess of Cambridge ซึ่งเป็นนักแสดงและนักเรียกร้องสิทธิสตรี มาตลอดจนได้มาครองตำแหน่ง Princess Rachel หรือ Kate Kensington เป็นต้น

8) สร้างพื้นที่การเรียนรู้แก่สาธารณะ เช่น การจัดการรณรงค์และนิทรรศการ “Don’t tell me how to dress” ที่ริเริ่มโดยซินดี้ สิริญา บิซอปก นักแสดงชาวไทย เพื่อปลุกพลังของผู้หญิงและให้ผู้ชายเรียนรู้การเคารพสิทธิของผู้หญิง ภายในนิทรรศการมีการจัดแสดงเสื้อผ้าของเหยื่อที่ถูกกลั่นแกล้งและข่มขืน เพื่อแสดงให้เห็นว่าการแต่งตัวของผู้หญิงไม่ได้เกี่ยวข้องกับการที่ตกเป็นเหยื่อ ความรุนแรงเลย นิทรรศการในลักษณะนี้จะช่วยสื่อสารและปรับทัศนคติของสังคมให้เกิดความตระหนักว่าการข่มขืนเกิดขึ้นเพราะการใช้อำนาจในการคุกคามและทำร้าย ไม่ใช่เพราะผู้หญิงแต่งตัวหรือเชื่อเชิญให้เกิดการข่มขืนขึ้น ซึ่งการจัดนิทรรศการแบบนี้ควรมีการนำเสนออย่างกว้างขวางในท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วประเทศไทยด้วย

9) หน่วยงานของรัฐควรเป็นเจ้าภาพหลักในการสนับสนุนให้ทำสื่อละครที่มุ่งเน้นเรื่องความเสมอภาคระหว่างเพศโดยตรง ให้เป็นละครที่สนุก สมจริง ใช้นักแสดงที่มีชื่อเสียง เพื่อดึงดูดให้มีการรับชมในวงกว้าง บทเรียนจากละครเรื่องบุพเพสันนิวาสแสดงให้เห็นว่า ละครที่ดีและสนุกสามารถสร้างความสนใจจากผู้ชมได้ โดยการผลิตละครหรือสื่อให้สอดคล้องเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย เช่น การผลิตแอนิเมชันในกลุ่มผู้ชมที่เป็นเด็ก รวมทั้งเมื่อผลิตแล้วต้องมีการวางแผนกระจายสื่อที่ผลิตตามช่องทางเผยแพร่ให้มีประสิทธิภาพ

10) ควรให้กำลังใจผู้ผลิตละครที่มีความพยายาม และผลงานส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างเพศ เช่น ละครเรื่องบุพเพสันนิวาสซึ่งเป็นละครที่มีลักษณะพิเศษนางเอกเป็นผู้หญิงที่กล้าคิดกล้าทำ กล้าตั้งคำถามต่อสังคมที่มีปัญหาเกี่ยวกับความเสมอภาคระหว่างเพศ ในขณะเดียวกัน อาจสร้างการมีส่วนร่วมจากประชาชนให้ร่วม

โหวตละครประเภทยอดเยี่ยมสำหรับผู้หญิงและละครประเภทยอดเยี่ยมสำหรับผู้หญิง เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในกิจกรรมสร้างความตระหนักเกี่ยวกับความเสมอภาคระหว่างเพศก็ได้

11) ประเทศไทยในฐานะเจ้าภาพการประชุมกลุ่มอาเซียน พ.ศ. 2562 ควรมีบทบาทนำในการนำประเด็นความเสมอภาคระหว่างเพศเพื่ออาเซียนทั้งมวล เพื่อช่วยในการส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างเพศ เช่น การจัดงานแสดงและการประชุมระดับอาเซียนเกี่ยวกับมุมมองภาพสะท้อนละครหรือภาพยนตร์เพื่อฉายภาพ “การเปลี่ยนแปลงของผู้หญิงต่อสังคมอาเซียน” โดยเป็นการเชื่อมโยงเครือข่ายความร่วมมือในระดับอาเซียนให้เกิดองค์ความรู้และแลกเปลี่ยนบทเรียนเกี่ยวกับสถานการณ์ของผู้หญิงในศตวรรษใหม่ผ่านเรื่องราวที่สะท้อนในละครและภาพยนตร์จากประเทศต่าง ๆ เป็นการสร้างแนวร่วมในระดับภูมิภาคอาเซียนและทำให้เกิดเจตคติที่ดีต่อบทบาทของผู้หญิงในวงกว้าง

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัยเพื่อสร้างมาตรการลดความเหลื่อมล้ำทางเพศ

ข้อมูลทางสถิติช่วยฉายภาพใหญ่ให้เห็นถึงความแตกต่างของเพศหญิงและชายในองค์กรประเภทต่าง ๆ คณะผู้วิจัยได้หาข้อมูลและเสนอข้อมูลเชิงตัวเลขให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำระหว่างหญิงและชายในการถือครองตำแหน่งบริหารในองค์กรประเภทต่าง ๆ ของประเทศไทย ความพยายามครั้งนี้อาจเป็นภาพใหญ่ที่เสนอให้เห็นถึงสถานะของหญิงชายในองค์กรประเภทต่าง ๆ ที่สมบูรณ์มากที่สุดก็ได้

อย่างไรก็ดี ยังมีความจำเป็นที่จะศึกษาในเชิงลึกมากขึ้นว่าอะไรคือปัจจัยที่ทำให้ความแตกต่างและเหลื่อมล้ำนี้เกิดขึ้นและควรมีวิธีการและมาตรการทั้งระยะสั้นและยาวที่จะลดความเหลื่อมล้ำนี้ รวมทั้งต้องหาคำตอบของคำถามสำคัญว่ามีความจำเป็นต้องลดความเหลื่อมล้ำในทุกกรณีหรือไม่ เพราะเหตุใด ซึ่งคำถามเหล่านี้ อาจจะเป็นข้อเสนอแนะสำหรับการทำการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

“

ที่มา : การสำรวจข้อมูลด้านความเสมอภาคระหว่างเพศ, ศูนย์สาธารณสุขประโยชน์และประชาสังคม
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2561.

”

ด้านความหลากหลายทางเพศ

2561

89 14. ความหลากหลายทางเพศในองค์กรรัฐ ระยะที่ 1

เรื่องที่ 14

โครงการวิจัยเรื่อง “ความหลากหลายทางเพศในองค์กรรัฐ ระยะที่ 1”

กองส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างเพศ กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว
สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ปี 2561

ที่มาและความสำคัญ

สังคมไทยปัจจุบัน ประเด็นการเรียกร้องความเท่าเทียมระหว่างเพศกำลังเป็นประเด็นที่ทุกภาคส่วนไม่ว่าภาครัฐหรือภาคประชาชนให้ความสำคัญและความสนใจเพิ่มขึ้นอย่างมาก อันจะเห็นได้จากการมีพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558 ที่มุ่งหมายขจัดและลงโทษการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเพศ แต่ในความเป็นจริง กลุ่มความหลากหลายทางเพศในประเทศไทยยังประสบปัญหาการถูกกีดกันทั้งทางการศึกษา การถูกเลือกปฏิบัติในการทำงาน การเข้าไม่ถึงบริการของรัฐ ได้อย่างเต็มที่ทางด้านสาธารณสุข ด้านสวัสดิการสังคม และด้านกระบวนการยุติธรรม อีกทั้งประเทศไทยยังขาดกฎหมายการรับรองสิทธิและสถานภาพของกลุ่มความหลากหลายทางเพศ เช่น กฎหมายรับรองการสมรสของบุคคลรักเพศเดียวกัน และกฎหมายการรับรองสถานภาพของบุคคลข้ามเพศ ข้อจำกัดดังกล่าวทำให้กลุ่มความหลากหลายทางเพศไม่สามารถเข้าถึงสิทธิต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องได้อย่างเต็มที่ เช่น สิทธิในการได้รับความคุ้มครองเมื่อถูกกระทำความรุนแรงในครอบครัว สิทธิที่เกี่ยวกับบุตร สิทธิในการรับบุตรบุญธรรม สิทธิในการรับมรดก สิทธิในการทำนิติกรรมต่าง ๆ ร่วมกับคู่สมรส เป็นต้น นอกจากนี้ ในทางสังคม บุคคลเหล่านี้ยังต้องเผชิญการไม่ได้รับการยอมรับและทัศนคติเชิงลบจากคนในครอบครัว สถานศึกษา สถานที่ทำงาน รวมถึงในสื่อสิ่งพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุ และสื่อออนไลน์ต่าง ๆ กลุ่มกะเทย เกย์ ทอม ดี้ ยังถูกล้อเลียนและกระทำความรุนแรงเพียงเพราะเป็นเพศที่แตกต่างไปจากบรรทัดฐานของสังคม ส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์การแบ่งแยกทางอาชีพ (Professional Segregation) ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่บุคคลจำเป็นต้องซ่อนเร้นตัวเองหรือจำกัดพื้นที่ทางสังคมของตนเองเพื่อป้องกันไม่ให้ตนเองถูกละเมิดโดยผู้อื่น

การศึกษาวิจัยหลายชิ้นเสนอว่า ภาครัฐไทยเป็นองค์กรที่ไม่เป็นมิตรและกีดกันกลุ่มความหลากหลายทางเพศมากที่สุด โดยเฉพาะกลุ่มคนข้ามเพศ ซึ่งถูกกีดกันจากระบบการทำงานด้วยเหตุที่เป็นเพศที่แตกต่าง จากข้อระเบียบเรื่องการแต่งกายราชการที่กำหนดให้แต่งกายตามเพศกำเนิดเท่านั้น ดังนั้นบุคคลกลุ่มนี้จึงไม่มีโอกาสหรือขาดกำลังใจที่จะเข้ามารับราชการ

กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ในฐานะหน่วยงานที่รับผิดชอบการคุ้มครองสิทธิและการส่งเสริมความเท่าเทียมระหว่างเพศในทุกหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ตามพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558 ได้ตระหนักถึงความสำคัญของภารกิจการยุติความไม่เป็นธรรมและการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเพศ และเล็งเห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนาองค์ความรู้และส่งเสริมการศึกษาวิจัยในเรื่องดังกล่าว โดยเฉพาะในภาครัฐ ซึ่งยังขาดความรู้ความเข้าใจในประเด็นนี้ จึงได้ริเริ่มโครงการวิจัย “ความหลากหลายทางเพศในหน่วยงานรัฐ” เพื่อศึกษาสภาพปัญหา ผลกระทบ และมาตรการในการแก้ไขเพื่อยุติความไม่เป็นธรรมและการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเพศ งานวิจัยชิ้นนี้จะเป็นก้าวแรกของการสร้างองค์ความรู้รอบด้านในเรื่องความหลากหลายทางเพศในสังคมไทย และนำไปสู่การสร้างมาตรการ แนวทาง และระเบียบปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม และเป็นมิตรต่อบุคลากร LGBT ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนการดำเนินงานตามพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศฯ อีกทั้งยังสามารถเป็นตัวอย่างแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมแก่หน่วยงานภาคเอกชนและภาคประชาสังคมอื่น ๆ ต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อศึกษาระเบียบปฏิบัติ นโยบาย ทักษะคนคิด และสภาพการทำงานในหน่วยงานของรัฐที่มีเจ้าหน้าที่หรือข้าราชการที่มีอัตลักษณ์ทางเพศหรือการแสดงออกทางเพศแตกต่างจากเพศกำเนิด
2. เพื่อศึกษาผลกระทบของระเบียบปฏิบัติ นโยบาย ทักษะคนคิด และสภาพการทำงานในหน่วยงานของรัฐที่มีต่อเจ้าหน้าที่หรือข้าราชการที่มีอัตลักษณ์ทางเพศหรือการแสดงออกทางเพศที่แตกต่างจากเพศกำเนิด
3. เพื่อศึกษาแนวทางการที่เป็นรูปธรรมเพื่อยุติการเลือกปฏิบัติ ปัญหาความรุนแรง และการละเมิดสิทธิด้วยเหตุแห่งเพศในสถานที่ทำงาน
4. เพื่อศึกษามาตรการในการส่งเสริมให้ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐเกิดความตระหนักรู้ และเข้าใจในการปฏิบัติและการให้บริการที่เป็นมิตรต่อผู้ร่วมงานหรือผู้ได้บังคับบัญชาที่มีอัตลักษณ์ทางเพศหรือการแสดงออกทางเพศที่แตกต่างจากเพศกำเนิด

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบไปด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างผู้ที่มีอัตลักษณ์ทางเพศหรือการแสดงออกทางเพศที่แตกต่างจากเพศกำเนิด จำนวน 31 คน จากองค์กรหน่วยงานรัฐ ทั้งในส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคและท้องถิ่น เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพเกี่ยวกับ ทักษะคนคิด สภาพการทำงาน ปัญหาความรุนแรงและการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเพศ การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพใช้ระยะเวลาตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2560

การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้ข้อมูลจากการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพและนำมาประมวลเพื่อจัดทำร่างแบบสอบถามออนไลน์และระบบการกระจายแบบสอบถามออนไลน์ ใช้ระยะเวลาดำเนินการระหว่างเดือนกันยายน พ.ศ.2560 – เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2561

ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์

จากการสัมภาษณ์ มีผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 31 คน ในจำนวน 31 นี้ เป็นผู้บริหาร 4 คน นอกจากการสัมภาษณ์ในเชิงลึกแล้ว ยังมีการเก็บข้อมูลโดยการสนทนากลุ่ม (Focus group) ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์และสนทนาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับในระบบราชการแบบเจาะลึก โดยมีผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มจำนวน 4 คน ได้แก่ คุณครูจากโรงเรียนระดับประถม 2 คน ข้าราชการท้องถิ่น 1 คน และข้าราชการทหาร 1 คน

ชายรักชาย

กลุ่มชายรักชายที่เป็นข้าราชการ พนักงานราชการ หรือลูกจ้างในหน่วยงานรัฐมีอยู่ในทุกหน่วยงาน เพียงแต่จะแสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางเพศหรือวิถีทางเพศมากน้อยเพียงใด กลุ่มชายรักชายผู้ให้ข้อมูลเปิดเผยว่า โดยภาพรวมแล้วไม่คิดว่าการเป็นชายรักชายเป็นอุปสรรคต่อการทำงานราชการนัก เนื่องจากการก้าวหน้าในราชการ มีการประเมินความสามารถและผลงานที่เป็นขั้นตอนอยู่แล้ว อัตลักษณ์ทางเพศเป็นประเด็นชีวิตส่วนตัวที่ไม่จำเป็นจะต้องเปิดเผยในสถานที่ทำงานหรือกับเพื่อนร่วมงานเสมอไป อย่างไรก็ตาม การแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ทางเพศที่ค่อนข้างชัดเจนก็อาจจะเป็นเหตุให้เกิดการอคติทางเพศจากเพื่อนร่วมงานหรือผู้บริหาร และส่งผลต่อการไม่ได้รับโอกาสในการก้าวขึ้นเป็นผู้บริหารระดับสูง เนื่องจากอัตลักษณ์ความเป็นเกย์ที่เปิดเผยตนเอง

หญิงรักหญิง

หญิงรักหญิงในภาคราชการอาจจะไม่ได้เปิดเผยตนเองอย่างชัดเจน เนื่องด้วยเพราะบทบาททางสังคมหรือการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางเพศนั้นเหมือนผู้หญิงทั่วไป ยกเว้นว่าหญิงรักหญิงผู้นั้นจะเปิดเผยตัวตนกับเพื่อนร่วมงานโดยการแสดงออก เช่น ท่าทาง การแต่งกาย หรือการบอกกล่าวให้รู้โดยตรงไปตรงมา หญิงรักหญิงผู้ให้สัมภาษณ์มีความเห็นเช่นเดียวกันกลุ่มชายรักชายว่า วิถีทางเพศหรือความเป็นเพศที่แตกต่างไม่ได้เป็นอุปสรรคโดยตรงต่อการทำงาน ไม่ได้มีความรู้สึกว่าการประสบความสำเร็จไม่เท่าเทียมหรือความไม่ยุติธรรมในที่ทำงาน ในเรื่องการแต่งกาย หญิงรักหญิง

ที่แสดงออกเป็น “ทอม” หรือมีท่าที พฤติกรรม หรือการ แต่งตัวแบบผู้ชาย สามารถแต่งกายได้อย่างอิสระ เนื่องด้วย กฎระเบียบราชการอนุญาตให้ผู้หญิงใส่กางเกงและ เครื่องแบบราชการแบบกางเกงได้ หญิงรักหญิงผู้ให้ข้อมูล ไม่มีปัญหาในการเข้าห้องน้ำ เพราะสามารถใช้ห้องน้ำ ผู้หญิงได้อย่างสบายใจ อย่างไรก็ตาม หญิงรักหญิงบางคน กล่าวถึงความรุนแรงทางวาจาที่ประสบ เช่น การถูกแสว ถูกล้อเลียน การถูกถามเรื่องส่วนตัว และเรื่องเพศ

ผู้หญิงข้ามเพศ

กลุ่มผู้หญิงข้ามเพศในภาคราชการมักจะประสบ ปัญหาการมีอัตลักษณ์ทางเพศหรือ เพศภาวะไม่ตรงกับเพศกำเนิด และไม่ตรงตามเอกสาร ราชการ ปัญหานี้เกิดขึ้นกับคนข้ามเพศในทุกสาขาอาชีพ แต่ในภาคราชการนั้น การมีเพศภาวะไม่ตรงกับเพศกำเนิด นั้นส่งผลถึงสิทธิประโยชน์ของข้าราชการที่ผู้หญิงข้ามเพศ เข้าไม่ถึง ประเด็นที่ผู้หญิงข้ามเพศทุกคนกังวลคือเรื่อง การแต่งกาย โดยชุดข้าราชการที่กำหนดให้เพศชายใส่ เครื่องแบบกางเกงเท่านั้น ข้อกังวลในเรื่องการแต่งกาย เริ่มตั้งแต่การสมัครสอบ สอบสัมภาษณ์ เพื่อเข้าเป็น ข้าราชการหรือพนักงานราชการ ผู้หญิงข้ามเพศบางคน จำต้องใส่เครื่องแบบข้าราชการชายเพื่อสมัครงาน ปัญหา การไปราชการต่างจังหวัดที่ต้องพักค้างคืนนั้น กำหนดให้ ข้าราชการเพศเดียวกันต้องพักด้วยกันเท่านั้น (หญิงพัก กับหญิง ชายพักกับชาย) ผู้หญิงข้ามเพศที่มีสภาพร่างกาย เปลี่ยนไปเป็นผู้หญิงแล้ว ต้องพบเจอกับสถานการณ์ที่อึดอัด และความเสี่ยงต่อการถูกล่วงละเมิด บางรายต้องประสบกับ การล่วงละเมิดทางเพศ

ผู้ชายข้ามเพศ

ประสบการณ์ของผู้ชายข้ามเพศมีความคล้ายคลึง กับกลุ่มผู้หญิงข้ามเพศในเรื่องของการแต่งกาย โดยส่วนใหญ่ มีความกังวลต่อแรงกดดันของผู้บริหารที่พยายามบังคับให้ แต่งกายเป็นผู้หญิง ถึงแม้ว่ารูปร่างหน้าตาทางจะเป็น ผู้ชายไปมากแล้วก็ตาม อีกทั้งอัตลักษณ์การเป็นผู้ชายข้ามเพศ ยังเป็นที่รู้จักน้อยในสังคมไทย ผู้ชายข้ามเพศจึงต้องเผชิญ กับความสงสัยและความอยากรู้อยากเห็นของเพื่อนร่วมงาน ก่อให้เกิดความอึดอัดใจ

unสรุป

ข้าราชการที่มีความหลากหลายทางเพศบางส่วน เช่น กลุ่มเกย์ หรือชายรักชายและหญิงรักหญิงให้ความเห็นว่า ไม่ค่อยประสบกับการเลือกปฏิบัติหรือความไม่เป็นธรรมใน การทำงาน เพราะการแสดงตัวตนไม่ได้มีความชัดเจนมาก เท่ากลุ่มคนข้ามเพศ การเป็นชายรักชายหรือหญิงรักหญิง เป็นเรื่องของการชอบหรือรสนิยมซึ่งเป็นเรื่องส่วนตัว ไม่ได้ เกี่ยวพันกับการทำงาน แต่ในกรณีของคนข้ามเพศ การ แสดงตัวตนหรืออัตลักษณ์ทางเพศมีความชัดเจน และเห็น ได้โดยง่ายโดยผ่านการแต่งกาย การเปลี่ยนแปลงร่างกาย และลักษณะทางกายภาพ การแสดงออกและบทบาททาง สังคมของคนข้ามเพศจึงไปกระทบหรือขัดแย้งต่อกฎหมาย ระเบียบ และกติกาสังคม ที่บัญญัติอยู่บนแนวคิดแบบ สองเพศ (ตัวตรงข้ามหญิง - ชาย) ซึ่งไม่ได้เปิดกว้างและ เปิดพื้นที่ให้กลุ่มบุคคลข้ามเพศ บุคคลข้ามเพศจึงยังอยู่ บนพื้นที่ที่ไม่ได้ถูกรับรองอย่างถูกกฎหมาย และกฎระเบียบ ทางราชการทำให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมา เช่น การไม่ได้ รับสิทธิให้แต่งกายตามเพศที่ต้องการ การถูกบังคับให้ต้อง พักค้างคืนกับคนที่เป็นเพศกำเนิดเดียวกัน ซึ่งส่งผลให้เกิด ความเสี่ยงในการถูกระทำ ความรุนแรง การถูกละเมิด หรืออาจจะกระทบหรือถูกกีดรอนสิทธิ เช่น คนข้ามเพศ ตัดสินใจพักค้างคืนคนเดียวโดยไม่เบิกจากราชการเพื่อ ความสบายใจของตนเองและผู้ที่ต้องเข้าพักด้วย โอกาส ในการเจริญก้าวหน้าก็เป็นอีกอุปสรรคหนึ่งที่มี ความหลากหลายทางเพศกังวล และคิดว่าเป็นได้ยากในการ ก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งในระดับสูงหรือเป็นผู้บริหาร ด้วยเพราะ คิดว่าระบบราชการยังไม่เปิดโอกาสให้ผู้มีความหลากหลาย ทางเพศได้แสดงความสามารถอย่างแท้จริง เปิดพื้นที่ เพียงแค่บางส่วนที่พอจะยอมรับได้แต่ไม่มองที่ ความสามารถที่แท้จริงและให้ความสำคัญกับหน้าตาขององค์กร มากกว่า ดังนั้นการที่จะให้ผู้มีความหลากหลายทางเพศ เป็นหัวหน้าหรือผู้แทนองค์กร จึงยังเป็นเรื่องที่ไม่ได้รับการยอมรับ ผู้มีความหลากหลายทางเพศในองค์กรภาครัฐ จึงจำเป็นต้องแสดงความสามารถให้เต็มที่ หลายคนเพิ่ม ศักยภาพและอำนาจต่อรองให้ตนเองด้วยการเรียนต่อ ในระดับปริญญาโทหรือเอก เพื่อเพิ่มโอกาสในการก้าวหน้า ในที่ทำงาน บางคนเลือกทำงานในสาขางานที่มีความพิเศษ

และเฉพาะทางเพื่อเพิ่มคุณค่าในด้านความสามารถเฉพาะทางให้ตัวเองโดดเด่นในหน้าที่การงาน และสร้างความมั่นคงในตนเอง

ผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศหลายคนยอมรับว่าตั้งใจที่จะสอบบรรจุเป็นข้าราชการให้ได้ เพราะงานราชการเป็นงานที่มั่นคงสำหรับเพศที่แตกต่าง เนื่องจากสามารถเบิกค่ารักษาพยาบาลได้ มีเงินบำนาญที่แน่นอน และมั่นคงที่จะสามารถเป็นทุนในการดูแลตนเองเมื่อยามเกษียณหรือแก่ชรา เนื่องจากผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศมองว่าการเป็นเพศที่แตกต่างเช่นนี้อาจจะไม่ได้มีโอกาสได้แต่งงานอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ดังนั้นจึงไม่อาจจะมีลูกหลานที่คอยดูแลยามแก่ชราเหมือนหญิง - ชายอื่น ๆ การเป็นข้าราชการจึงน่าจะมั่นคงสำหรับกลุ่มผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ ทำให้มีความจำเป็นต้องลงทุนและตั้งใจที่จะประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน

ข้อเท็จจริงที่ผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศเป็นบุคลากรที่มีคุณภาพและเป็นประโยชน์ต่อราชการไทยไม่ได้แตกต่างจากหญิง - ชายอื่น ๆ แต่ผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศกลับยังไม่ได้รับสิทธิที่เท่าเทียม เช่น สิทธิในการรักษาพยาบาลของคู่สมรสที่กำหนดว่าต้องเป็นคู่สมรสชาย - หญิง เท่านั้น บุคลากรคนข้ามเพศยังไม่ได้ถูกรับรองในเพศที่ต้องการ รวมถึงการแต่งกายในชุดข้าราชการ/ชุดปกติขาว รวมไปถึงการได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ต่าง ๆ ซึ่งถูกกำหนดโดยเพศแบบชาย - หญิง ตามเพศกำเนิดและคำนำหน้าชื่อเท่านั้น ปัญหาเหล่านี้ควรได้รับการปรับปรุงแก้ไขให้เป็นไปตามสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคมที่มีบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศอยู่มากมาย รวมถึงในหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน

นอกจากนี้ในประเด็นผู้ที่มีอัตลักษณ์คนข้ามเพศ ทั้งผู้หญิงข้ามเพศและผู้ชายข้ามเพศต้องเผชิญกับสถานการณ์ความสงสัยและความอยากรู้อยากเห็นของเพื่อนร่วมงาน รวมถึงแรงกดดันจากผู้บริหาร เนื่องจากผู้คนในสังคมส่วนใหญ่ยังไม่มีความเข้าใจและรู้จักกับอัตลักษณ์ที่มีความหลากหลาย ซึ่งส่งผลกระทบต่อทางจิตใจทำให้เกิดความเครียดในการปฏิบัติงาน เกิดความอยาก

ย้ายที่ทำงาน ส่งผลต่อความสัมพันธ์ของบุคลากรและผลกระทบต่อองค์กร เป็นเหตุให้องค์กรต้องสูญเสียประโยชน์หลายด้าน ทั้งทรัพยากรบุคลากรและทรัพยากรเวลา ต้องสรรหาบุคลากรใหม่มาทดแทน โดยปัจจัยสำคัญที่ส่งผลอย่างมากต่อการทำงานและการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรคนข้ามเพศในหน่วยงานรัฐ คือ ท่าทีของผู้บริหารจากการสัมภาษณ์ผู้บริหาร พบว่า หลายคนพร้อมที่จะอนุญาตให้บุคลากรข้ามเพศแต่งกายตามเพศที่เป็นและพึงพอใจ แต่ด้วยกฎระเบียบที่ยังยึดโยงกับเพศโดยกำเนิดจึงทำให้ผู้บริหารเหล่านั้นไม่มั่นใจที่จะอนุญาตเพราะเกรงว่าจะขัดกับกฎระเบียบ ผู้บริหารผู้ให้สัมภาษณ์ให้ข้อเสนอแนะว่า หน่วยงานส่วนกลางควรมีการพิจารณาและทำการศึกษาในเรื่องนี้อย่างจริงจัง เพื่อพัฒนาเป็นแนวทางในการปฏิบัติให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันและเพื่อรับรองสิทธิของบุคลากรข้ามเพศ

ข้อเสนอแนะ:

ด้านการวิจัย

1. กำหนดยุทธศาสตร์หรือแผนงานด้านการวิจัยตามพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558 เพื่อกำหนดขอบเขตและทิศทางในการพัฒนาด้านการวิจัยและการจัดเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มความหลากหลายทางเพศในประเทศไทย
2. สำรวจ และรวบรวมความต้องการของหน่วยงานภายในกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว ว่าต้องการงานวิจัยศึกษาเรื่องใดบ้างที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางเพศ
3. สร้างเครือข่ายและประสานความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ทั้งในประเทศและต่างประเทศที่เป็นแหล่งทุนวิจัยและองค์กรที่ทำการวิจัยเชิงนโยบาย เพื่อพัฒนาการวิจัย ด้านสังคมที่ตอบโจทย์ความต้องการของกรมฯ และการนำไปใช้ได้จริง
4. ควรมีการสำรวจความคิดเห็นจำนวนประชากรความหลากหลายทางเพศในประเทศไทย โดยเชื่อมโยงกับการสำรวจสำมะโนครัวประชากร โดยร่วมมือกับสำนักงานสถิติแห่งชาติและหน่วยงานด้านวิชาการ

5. ควรมีการสำรวจเจตคติในเรื่องความเสมอภาคระหว่างเพศในประเทศไทยเป็นประจำ รวมถึงประเด็นการยอมรับกลุ่มความหลากหลายทางเพศด้วยทุกครั้ง

ค่านโยบาย

1. ดำเนินการทบทวนและปรับเปลี่ยนกฎหมายระเบียบ และมาตรการต่าง ๆ ของรัฐ ทั้งในทางนิตินัยและในทางปฏิบัติที่ยังขัดแย้งกับพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558 หากในทางกฎหมายยังไม่สามารถกระทำได้ ผู้บริหารองค์กรควรมีนโยบายในการยืดหยุ่นกฎเกณฑ์บางอย่าง เช่น ส่งเสริมเสรีภาพในการแต่งกาย การเพิ่มความยืดหยุ่นแก่บุคลากรข้ามเพศในการแต่งกายและการแสดงออก กฎ/ระเบียบ การพักค้างคืนของคนข้ามเพศ การอยู่เวรกลางคืนของคนข้ามเพศ การให้สวัสดิการบางส่วนแก่ข้าราชการคู่รักเพศเดียวกัน เป็นต้น

2. ดำเนินการให้ความรู้เรื่องความหลากหลายทางเพศแก่หน่วยงานราชการ โดยผ่านการอบรม ให้ความรู้หรือศึกษาดูงานของศูนย์ประสานงานด้านความเสมอภาคหญิงชาย (Gender Focal Point - GFP) ของหน่วยงานภาครัฐ และพัฒนาองค์ความรู้ในการบริหารงานภายใต้ความหลากหลายให้แก่ผู้บริหารหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งอาจจะสอดแทรกในการอบรมผู้บริหารในระดับต่าง ๆ ทั้งนี้ต้องกำหนดกลุ่มเป้าหมายหน่วยงานรัฐที่มีความจำเป็นเร่งด่วนในการสร้างความเข้าใจ

3. ปรับปรุงมาตรการการป้องกันการล่วงละเมิดทางเพศในที่ทำงานให้ครอบคลุมทุกเพศ โดยต้องทำความเข้าใจกับหน่วยงานว่าเรื่องการล่วงละเมิดสามารถเกิดได้กับทุกคนและทุกเพศ

4. สร้างสิ่งแวดล้อมที่เป็นมิตร โดยการให้ความรู้ความเข้าใจต่อบุคลากรเจ้าหน้าที่ของรัฐเกี่ยวกับการเคารพสิทธิของผู้มีความหลากหลายทางเพศ เช่น การแสดงออกทางวาจาและทางร่างกายที่เหมาะสม การเพิ่มช่อง “เพศอื่น ๆ ” ในแบบสอบถาม/แบบสำรวจ หรือแบบฟอร์มต่าง ๆ ของทางราชการเพื่อเปิดพื้นที่ การรณรงค์การใช้ห้องน้ำปลอดภัยสำหรับทุกคน

5. เปิดโอกาสให้กลุ่มความหลากหลายทางเพศเข้ามามีบทบาทในระดับสูงมากขึ้น เพื่อเป็นการเปิดพื้นที่และโอกาสแสดงความสามารถ ซึ่งจะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนความเข้าใจของสังคมในหน่วยงานมากขึ้น

6. ประสานความร่วมมือกับองค์กรระหว่างประเทศที่ทำงานด้านสิทธิความหลากหลายทางเพศ เช่น โครงการ Being LGBT in Asia ของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) หรือ World Bank เพื่อการพัฒนาการดำเนินงานในประเทศ

7. แลกเปลี่ยนเรียนรู้และประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาคเอกชนที่มีความก้าวหน้าในประเด็นดังกล่าว เพื่อการแลกเปลี่ยนและพัฒนาองค์ความรู้ โครงการกิจกรรม หรือตัวอย่างที่ดีต่าง ๆ

8. บูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานรัฐ ผ่านคณะกรรมการส่งเสริมความเท่าเทียมระหว่างเพศ (สทพ.) ในการผลักดันการคุ้มครองสิทธิของกลุ่มความหลากหลายทางเพศ โดยดำเนินการควบคู่กับแผนสิทธิมนุษยชนแห่งชาติของกระทรวงยุติธรรม

9. ดำเนินการทบทวนและยกเลิกหลักสูตรการศึกษาในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา รวมถึงหนังสือแบบเรียนต่าง ๆ ที่ยังมีอคติทางเพศ เพื่อเป็นการขจัดการผลิตซ้ำอคติทางเพศและภาพเหมารวมทางลบที่เกิดกับกลุ่มความหลากหลายทางเพศ

ด้านการประชาสัมพันธ์และการรณรงค์

1. จัดงานรณรงค์ให้เกิดการตระหนักรู้ในวันสำคัญต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับสิทธิความหลากหลายทางเพศ เช่น การรณรงค์วันยุติความเกลียดกลัวต่อคนรักเพศเดียวกัน คนรักสองเพศ หรือคนข้ามเพศ หรือ IDAHOT ในวันที่ 17 พฤษภาคม ของทุกปี โดยสามารถทำในระดับองค์กรและในสังคมโดยรวม

2. การจัดทำสื่อต่าง ๆ เช่น โฆษณาภาพยนตร์สั้น เพื่อเผยแพร่ในสื่อต่าง ๆ เพื่อสร้างทัศนคติเชิงบวกในสังคมเกี่ยวกับกลุ่มความหลากหลายทางเพศ และการส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างเพศ หรือดำเนินการจัดประกวดสื่อ

หรือภาพยนตร์ เพื่อส่งเสริมให้เยาวชนและประชาชนทั่วไปสนใจและเกิดกระบวนการเรียนรู้ในประเด็นความหลากหลายทางเพศ

3. การจัดทำข้อมูลออนไลน์เผยแพร่ความรู้ภายในองค์กรภาครัฐ

4. ประสานความร่วมมือกับองค์กรด้านสื่อสารมวลชนของรัฐ และเอกชน เช่น กสทช. ในการจัดทำและเผยแพร่คู่มือสื่อเกี่ยวกับสิทธิความหลากหลายทางเพศและความเสมอภาคระหว่างเพศ และจัดการอบรมสื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ

ด้านกฎหมาย

1. ดำเนินการศึกษา ทบทวนกฎหมายที่ล้าสมัยที่ยังอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดแบบสองเพศ เช่น พระราชบัญญัติเครื่องแบบข้าราชการฝ่ายพลเรือน กฎหมายค่านำหน้านาม ฯลฯ เพื่อหาแนวทางในการปรับปรุงให้มีความทันสมัยและครอบคลุมบุคคลทุกเพศ

2. ผลักดันกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิทธิความหลากหลายทางเพศ เช่นร่างพระราชบัญญัติจดทะเบียนคู่ชีวิต กฎหมายรับรองสถานะทางเพศของบุคคลข้ามเพศ เป็นต้น เพื่อให้กลุ่มความหลากหลายทางเพศได้รับความคุ้มครองที่ครอบคลุมตามหลักการสิทธิมนุษยชนสากล

“

ที่มา : ชีรา ทองกระจ่าง และกนกวรรณ ธรวารธรณ, ความหลากหลายทางเพศในองค์กรรัฐระยะที่ 1, กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว และสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2561.

หมายเหตุ โครงการวิจัยชิ้นนี้ กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวได้สนับสนุนทุนวิจัยโครงการความหลากหลายทางเพศในองค์กรรัฐ ระยะที่ 1 ในปีงบประมาณ 2560 ให้กับนางสาวชีรา ทองกระจ่าง อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผู้วิจัย ขณะนั้นดำรงตำแหน่งนักพัฒนาสังคมชำนาญการ สังกัดกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว และได้รับงบประมาณสนับสนุนทุนวิจัยระยะที่ 2 จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ปัจจุบันรายงานฉบับสมบูรณ์อยู่ระหว่างการประเมินคุณภาพและปรับแก้ไขตามข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิด้านสิทธิความเสมอภาคและความหลากหลายทางเพศ

”

ด้านครอบครัว

2547

99 15. โครงการเตรียมความพร้อมครอบครัวพาลูก

2549

107 16. การวิเคราะห์สถานการณ์และการศึกษานโยบายและ
มาตรการในการให้ความช่วยเหลือครอบครัวที่มีลักษณะพิเศษ :
ครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว ครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น และครอบครัว
เร่ร่อน ระยะที่ 1

2550

112 17. การวิเคราะห์สถานการณ์และการศึกษานโยบายและ
มาตรการในการให้ความช่วยเหลือครอบครัวที่มีลักษณะพิเศษ :
ครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว ครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น และครอบครัว
เร่ร่อน ระยะที่ 2

125 18. การดำเนินชีวิตครอบครัวของครอบครัวที่ประสบภัยสึนามิ

2551

132 19. การบริหารจัดการข้อมูลสารสนเทศด้านสตรีและครอบครัว

2552

137 20. การศึกษาและพัฒนารูปแบบจำลองประเมินสถานการณ์
ครอบครัวไทย

146 21. การวิจัยสัมพันธภาพในครอบครัวไทย

149 22. การพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจของครอบครัว

2553

153 23. การศึกษาและพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างหลักประกัน
ความมั่นคงของครอบครัว

2556

161 24. การวิเคราะห์สถานการณ์และการศึกษา นโยบาย มาตรการ
ในการจัดระบบสวัสดิการสังคมที่จำเป็นสำหรับครอบครัวผู้สูงอายุ
ที่ประสบภาวะยากลำบาก กรณีศึกษา : ครอบครัวผู้สูงอายุ
เลี้ยงดูเด็กตามลำพังและครอบครัวผู้สูงอายุอาศัยตามลำพัง

2558

169 25. ครอบครัวเข้มแข็งกับความขัดแย้งระหว่างงาน
กับครอบครัวในสังคมโลกาภิวัตน์ ปีที่ 1

2559

174 26. ครอบครัวเข้มแข็งกับความขัดแย้งระหว่างงาน
กับครอบครัวในสังคมโลกาภิวัตน์ ปีที่ 2

188 27. การพัฒนากลไกการเชื่อมต่อข้อมูลและการทำงาน
เชิงพื้นที่ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว

2560

193 28. พลังครอบครัว : อิทธิพลต่อความยั่งยืน
ทางเศรษฐกิจของครัวเรือน

เรื่องที่ 15

การประเมินผลโครงการ “เตรียมความพร้อมครอบครัวवासูก”

สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน

มหาวิทยาลัยมหิดล ปี 2547

วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อประเมินผลสำเร็จและปัญหาอุปสรรคของการเตรียมความพร้อมการมีครอบครัวตามโครงการเตรียมความพร้อมครอบครัวवासูก
2. เพื่อหารูปแบบการเตรียมความพร้อมการมีครอบครัวให้แก่คู่สมรสใหม่ ประชาชน และเยาวชนที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสม

วิธีดำเนินการวิจัย

การประเมินผลโครงการฯ ได้นำกรอบแนวคิดเกี่ยวกับการประเมินผลแบบ CIPP Model มาประยุกต์ใช้ โดยมีรูปแบบการวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มีการกำหนดกลุ่มเป้าหมายไว้ 2 กลุ่มหลัก คือ กลุ่มผู้แทนองค์การบริหารส่วนจังหวัดและเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบโครงการ กับกลุ่มคู่สมรส ประชาชน และเยาวชนที่ผ่านการอบรมโครงการฯ ในพื้นที่ 4 จังหวัดนำร่อง ได้แก่ ราชบุรี ปราจีนบุรี ขอนแก่น และกระบี่ รวมทั้งเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพเพิ่มเติมในอีก 3 จังหวัดนำร่อง ได้แก่ กำแพงเพชร พิจิตร และสุรินทร์

การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ โดยการใช้แบบสอบถามกับกลุ่มคู่สมรส ประชาชน และเยาวชนที่ผ่านการอบรมโครงการฯ จำนวน 153 คน เพื่อศึกษาเกี่ยวกับผลที่ได้รับจากการฝึกอบรมเตรียมความพร้อมครอบครัวवासูก ซึ่งประกอบด้วยคำถาม 8 ส่วน ได้แก่ 1) ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มเป้าหมาย 2) ข้อมูลเกี่ยวกับการเตรียมการฝึกอบรม 3) ความรู้ที่ได้รับ 4) สัมพันธภาพในครอบครัว 5) ภาวะวิกฤตในครอบครัว 6) ทักษะการแก้ปัญหา 7) การนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน (ถามเฉพาะคู่สมรส) และ 8) ข้อเสนอแนะส่วนการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้การจัดเวทีประชาคมและสนทนากลุ่มกับกลุ่มเป้าหมายทั้งสองกลุ่มในประเด็นสำคัญเกี่ยวกับสถานการณ์ของครอบครัวและการจัดการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รูปแบบและกระบวนการฝึกอบรม ผลสำเร็จและข้อจำกัดของการดำเนินงาน ผลดีของการฝึกอบรมที่ได้นำไปใช้ในชีวิตครอบครัว และข้อเสนอแนะในการพัฒนาศักยภาพครอบครัว

คณะผู้ประเมินได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลภายในเดือนพฤศจิกายน 2548 ทั้งข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ และนำแบบสอบถามตลอดจนข้อมูลที่ได้มาถอดบทเรียนเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูล โดยข้อมูลเชิงปริมาณใช้วิธีการวิเคราะห์โดยสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) และสถิติอนุมาน (Inferential Statistics) ทดสอบ เพื่อหาค่าความสัมพันธ์ และในส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content validity)

ผลการศึกษา

ลักษณะทั่วไปของกลุ่มสมรส ประชาชน และเยาวชน ที่เข้าร่วมอบรม ผลการศึกษาพบว่า ในพื้นที่ 4 จังหวัด นำร่อง สามารถเข้าถึงกลุ่มครอบครัวและคู่สมรสได้ 153 คน ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มประชาชนที่มีอายุมากกว่า 30 ปีขึ้นไป ประกอบอาชีพเกษตรกรรม จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา และระดับประถมศึกษาเท่านั้น รายได้พอเพียงแก่การดำรงชีพพอสมควร บางส่วนมีเหลือเก็บ และบางส่วนรายได้ไม่เพียงพอเป็นหนี้สินซึ่งมีอยู่เพียงเล็กน้อย ลักษณะของครอบครัวส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว มีจำนวนสมาชิก 1-5 คน เข้าร่วมการอบรมในปี 2547 จำนวน 77 คน และปี 2548 จำนวน 73 คน และส่วนใหญ่ร้อยละ 92.7 เข้าร่วมกิจกรรมพร้อมคู่สมรส และร้อยละ 7.3 เข้าร่วมคนเดียว นอกจากนี้ กลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่จะเข้าอบรมเพียง 1 ครั้ง เนื่องจาก อบรม. ดำเนินการอบรมเพียง 1 ครั้ง แต่บางส่วนเข้าร่วมต่อเนื่อง 2 ครั้ง

รูปแบบและกระบวนการฝึกอบรม

โครงการเตรียมความพร้อมครอบครัวมาสู่การใช้การฝึกอบรมเป็นกระบวนการหลัก โดยเริ่มดำเนินการในปี 2547 และปี 2548 มีการดำเนินการ 3 ลักษณะ คือ 1) อบรม. จัดตั้งคณะกรรมการร่วมเพื่อดำเนินโครงการนี้โดยเฉพาะ 2) จัดตั้งงานกิจการสตรี เด็ก และเยาวชน ให้เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบ และ 3) ดำเนินการโดยงานพัฒนาสังคม ซึ่งมีอยู่แล้วในโครงสร้างของ อบรม. แต่มีข้อจำกัดที่สำคัญคือ ขาดแคลนทั้งบุคลากรและทีมงานดำเนินโครงการนี้โดยตรง ซึ่งจำเป็นต้องมีการเสริมสร้างศักยภาพในหลายด้าน มีเพียง อบรม. ปราจีนบุรี และ อบรม. ราชบุรีเท่านั้นที่มีความพร้อมทั้งทางด้านบุคลากรและทรัพยากรดำเนินงาน กล่าวคือ โครงการฯ ที่ได้รับการสนับสนุนของฝ่ายการเมืองและทีมบริหารของท้องถิ่น สามารถดำเนินการให้เกิดการมีส่วนร่วมและประสบความสำเร็จสูง แต่โครงการที่ฝ่ายการเมืองและฝ่ายบริหารไม่แสดงการสนับสนุนอย่างชัดเจน ผู้รับผิดชอบดำเนินการจะไม่มีทีมงานจากแหล่งอื่น ๆ เข้ามามีส่วนร่วม อีกทั้งไม่มีความสนใจที่จะพัฒนาโครงการฯ ต่อเนื่อง ทำให้การริเริ่มต่าง ๆ ต้องหยุดชะงัก

และล้มเลิกไปโดยง่าย กระบวนการฝึกอบรมส่วนใหญ่จะเน้นการถ่ายทอดความรู้ ซึ่งใช้การบรรยายของวิทยากรตามหัวข้อต่าง ๆ เป็นหลัก แต่ไม่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมเท่าใดนัก โดยใช้ระยะเวลาดำเนินการ 1 วันเต็ม มีเพียง อบรม. กระบี่ ที่ใช้ระยะเวลาดำเนินการ 2 วัน รูปแบบและกระบวนการฝึกอบรมโดยภาพรวมแล้วจะดำเนินการคล้ายกัน เพราะมีแนวทางและข้อกำหนดจากส่วนกลางเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ แต่บางแห่งมีการออกแบบและริเริ่มกิจกรรมตามที่คณะทำงานเห็นสมควรเพิ่มขึ้นมา ดังนั้นรูปแบบโครงการนำร่องที่ดำเนินการโดย อบรม. ทั้ง 7 จังหวัด ใน 2 ปี คือ ปี 2547 และปี 2548 อาจจำแนกได้สองรูปแบบ ได้แก่ *รูปแบบที่ 1* การดำเนินโครงการอบรมอย่างเดียว โดยรับการจัดสรรงบประมาณและรูปแบบการฝึกอบรมจากส่วนกลางแล้วดำเนินการไปตามเงื่อนไขซึ่งบางแห่งสามารถประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี แต่บางแห่งหากขาดการสนับสนุนจากภาคการเมืองท้องถิ่นและฝ่ายบริหารก็จะยุติโครงการเมื่อเสร็จสิ้นช่วงเวลาการทดลองดำเนินการนำร่อง ส่วน*รูปแบบที่ 2* ดำเนินโครงการผสมผสานกับการริเริ่มของท้องถิ่น ซึ่งมีการดำเนินการหลายลักษณะ เช่น การจัดสรรงบประมาณสมทบจากท้องถิ่นหรือการเริ่มกิจกรรมหลายกิจกรรมเข้ามาเคลื่อนไหวสังคมในจังหวัดเดียวกัน มีการสื่อสารกับสังคม ซึ่งทำให้โครงการได้รับความสนใจและเกิดความร่วมมือกันอย่างกว้างขวาง เช่น รูปแบบของ อบรม. ปราจีนบุรี

เนื้อหาหลักสูตร

เนื้อหาหลักสูตรมีความครอบคลุมความรู้และทักษะในด้านต่าง ๆ ได้แก่ การครองเรือน การเตรียมความพร้อมเพื่อชีวิตครอบครัว สุขภาพอนามัย กฎหมายครอบครัว และธรรมะในชีวิตประจำวัน เป็นต้น ซึ่งมีการดำเนินการหลายแนวทาง ได้แก่ อาศัยแบบอย่างหลักสูตรที่ส่วนกลางออกแบบไว้แล้วพัฒนาหลักสูตรขึ้นมาเอง ใช้หลักสูตรจากส่วนกลางและเพิ่มเติมหัวข้อที่ท้องถิ่นต้องการ รวมทั้งหยิบยืมหลักสูตรจาก อบรม. อื่นมาดำเนินการ โดยส่วนใหญ่ อบรม. แต่ละแห่งไม่ค่อยมีปัญหาเกี่ยวกับกระบวนการฝึกอบรมด้านเนื้อหาหลักสูตรเท่าใดนัก

ผู้ให้บริการฝึกรอบรม

การค้นหากลุ่มผู้เข้าร่วมอบรมมีแนวปฏิบัติหลายวิธี ไม่ว่าจะเป็นการประสานไปยังอำเภอ ผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เครือข่าย อสม. การส่งจดหมายถึงครอบครัว และคู่สมรสโดยตรง รวมทั้งการติดต่อโดยตรงจากเจ้าหน้าที่ ดำเนินโครงการ การอบรมแต่ละครั้งจะมีกลุ่มครอบครัว และคู่สมรสเข้าร่วมประมาณครั้งละ 60-100 คน ซึ่งส่วนใหญ่ เป็นกลุ่มเกษตรกร อายุตั้งแต่ 30 ปีขึ้นไป แต่ยังไม่สามารถ เข้าถึงกลุ่มผู้เริ่มต้นชีวิตครอบครัว เด็กและเยาวชน หรือ กลุ่มอย่างเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ตอนต้นได้ เพราะส่วนใหญ่คือคู่สมรส ที่อยู่ด้วยกันมาหลายปี

กระบวนการฝึกรอบรมโดยภาพรวม

กระบวนการฝึกรอบรมโดยภาพรวมสรุปว่า มีความเหมาะสมในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเนื้อหาสาระ วิทยากร เอกสารประกอบการบรรยาย สถานที่ในการฝึกรอบรม แต่กระบวนการฝึกรอบรมด้านที่มีความเหมาะสม น้อยที่สุดคือ ระยะเวลาที่จัดฝึกรอบรม ซึ่งการศึกษาในเชิง คุณภาพพบว่า มีข้อจำกัดสองด้าน คือ ระยะเวลาอบรม สั้นเกินไปหากดำเนินการเพียง 1 วัน และการจัดอบรมในตอนกลางวันหรือต้องไปค้างแรมจะกระทบต่อการประกอบ อาชีพ ซึ่งทำให้คู่สมรสไม่มีสมาธิและไม่สามารถเข้าร่วม การอบรมได้อย่างเต็มที่

ผลการฝึกรอบรมต่อการเพิ่มพูนความรู้ด้านต่าง ๆ แก่ครอบครัว ผลที่ได้รับจากการฝึกรอบรมต่อครอบครัวและ คู่สมรส สามารถเพิ่มพูนความรู้ด้านสุขภาพอนามัย บทบาท หน้าที่สามีภรรยา การเตรียมความพร้อมในชีวิตคู่ และ กฎหมายแก่ครอบครัวและคู่สมรส พบว่า ได้ตามวัตถุประสงค์เป็นอย่างดี คือ ร้อยละ 81.5 ของคู่สมรส 153 คน ประเมินว่าได้รับความรู้ แต่ร้อยละ 18.5 ประเมินว่า ไม่ได้ความรู้ ส่วนระดับการได้รับความรู้นั้น ได้รับความรู้ ปานกลางเป็นส่วนใหญ่ร้อยละ 62.8 รู้มากร้อยละ 32.8 และรู้เท่าเดิมร้อยละ 4.4

ผลการฝึกรอบรมต่อความพึงพอใจ ด้านสัมพันธภาพในครอบครัวของ ผู้ให้บริการฝึกรอบรม

ผลการฝึกรอบรมสร้างความพึงพอใจและพัฒนา สัมพันธภาพในครอบครัวให้ดีขึ้น โดยเมื่อเปรียบเทียบกับ ก่อน และหลังการฝึกรอบรมตามประเด็นต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง ความช่วยเหลือจากครอบครัวเมื่อมีปัญหา การที่ครอบครัว ช่วยแก้ปัญหา การที่ครอบครัวยอมรับความต้องการในการ ทำกิจกรรมใหม่ ๆ การพูดคุยแสดงความรู้สึกใคร่และ ตอบสนองของครอบครัว และการได้ใช้เวลาทั้งหมดกับ ครอบครัว พบว่า เมื่อผ่านการอบรมแล้ว ผู้เข้าอบรมมีความ พึงพอใจต่อสัมพันธภาพต่าง ๆ เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติ ($P\text{-value} < .001$) ซึ่งอาจกล่าวได้ว่ากระบวนการ ฝึกรอบรมจะส่งผลดีต่อการปรับทัศนคติต่อตนเองในเชิงบวก ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการเตรียมความพร้อมครอบครัว ผาสุกและการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง

ภาวะวิกฤติของครอบครัวในระยะ 1 ปี ที่ผ่านมา

ภาวะวิกฤติของครอบครัวในระยะเวลา 1 ปีที่ผ่านมา (2547) ครอบครัวและคู่สมรสที่เข้าร่วมการอบรม ส่วนใหญ่ร้อยละ 77.1 ไม่มีเหตุการณ์ที่ถือว่าเป็นวิกฤติ ต่อครอบครัว วิกฤติที่เกิดขึ้นมีเพียงเล็กน้อย และส่วนใหญ่ ถือว่าก่อให้เกิดความเดือดร้อนระดับปานกลางและระดับ น้อย คือ ร้อยละ 42 และร้อยละ 27.7 ตามลำดับ วิกฤติ ที่เกิดขึ้นมากที่สุด 3 ลำดับแรกประกอบด้วย 1) ด้านการ ทำงาน ร้อยละ 46.7 2) ด้านการศึกษาของบุตร ร้อยละ 44.1 และ3) การดำรงชีพของครอบครัว ร้อยละ 39.3 ส่วนวิกฤติที่เกิดขึ้นน้อยที่สุด 3 ลำดับแรก ประกอบด้วย 1) แม่พ่อเด็กเล็กหรือแยกทางกัน ร้อยละ 6.6 2) คนในบ้านติดสุราหรือยาเสพติด ร้อยละ 3.3 และ3) คน ในบ้านถูกตำรวจจับขึ้นศาลหรือติดคุก ร้อยละ 2.6 แต่ ถือว่าเป็นเรื่องที่เกิดความเดือดร้อนต่อครอบครัว มากถึงร้อยละ 50

ทักษะการแก้ไขปัญหา

การศึกษาเรื่องทักษะการแก้ไขปัญหาในครอบครัวพบว่า ผู้เข้าอบรมส่วนใหญ่ ร้อยละ 47.6 มีทักษะในการแก้ไขปัญหาในระดับปานกลาง รองลงมาร้อยละ 22.4 อยู่ในระดับสูง และมีเพียงร้อยละ 30 เท่านั้น ที่มีทักษะในการแก้ไขปัญหาอยู่ในเกณฑ์ระดับต่ำ ทักษะการแก้ไขปัญหาดังกล่าวครอบคลุมหลายด้าน ประกอบด้วยความสามารถในการค้นหาจนรู้สาเหตุของปัญหา การใช้ข้อเท็จจริงประกอบการคิดและการตัดสินใจ การเปิดรับความคิดเห็นของผู้อื่น การผสมผสานหลายวิธีการเพื่อแก้ปัญหารวมทั้งการขอความร่วมมือจากผู้อื่น การพัฒนาทางเลือกและการใช้เหตุใช้ผล การพยายามแก้ปัญหาให้สำเร็จทุกครั้ง ความสามารถร่วมมือกันในการแก้ปัญหาของกลุ่มจนได้ความสามารถในการปรับวิธีการแก้ปัญหาให้เหมาะสมต่อเหตุการณ์ที่แตกต่างกัน

การนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันของผู้อบรม

เมื่อผ่านการอบรมไปแล้ว ครอบครัวและคู่สมรสสามารถนำความรู้และทักษะต่าง ๆ ที่ได้จากกระบวนการฝึกอบรมไปใช้ในชีวิตประจำวันทั้งโดยตรงและโดยอ้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาบทบาทและสัมพันธภาพทางด้านต่าง ๆ ในครอบครัว อันได้แก่ ใช้เพื่อพัฒนาการสื่อสารที่ดี การแสดงความรัก การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสามีภรรยา การพัฒนาบทบาทหน้าที่ของสามีภรรยา และการถ่ายทอดสื่อสารให้แก่คนอื่น

การสะท้อนบทเรียนและข้อเสนอแนะจากกลุ่มผู้เกี่ยวข้องสหสาขา

การจัดกระบวนการกลุ่มเพื่อสะท้อนบทเรียนและระดมความคิด สามารถรวบรวมข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญและผู้เกี่ยวข้องสหสาขาเพื่อเป็นแนวทางการดำเนินโครงการเตรียมความพร้อมครอบครัว ผาสุกต่อไปในอนาคต ดังนี้

1. การพัฒนาศักยภาพ อบจ. เทศบาล และ อบต. องค์กรท้องถิ่นควรให้ความสำคัญ คือ
 - 1.1 การผลักดันระดับนโยบายและแผนงานแบบผสมผสาน
 - 1.2 การพัฒนาเครื่องมือและนวัตกรรมเพื่อการดำเนินงาน
 - 1.3 การพัฒนาหลักสูตรอบรมและสร้างเสริมศักยภาพผู้นำ
 - 1.4 การจัดการความรู้เพื่อขยายผลการดำเนินงาน
2. การพัฒนาเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนบทบาทภาคประชาสังคม บัณฑิต และองค์กรเอกชน (NGOs) ควรให้ความสำคัญต่อการดำเนินงาน ดังนี้
 - 2.1 การพัฒนาเครือข่ายและภาคีความร่วมมือ
 - 2.2 การพัฒนาและจัดตั้งศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน (ศพค.)
 - 2.3 การพัฒนาเครือข่ายอาสาสมัครพัฒนาสังคม (อพม.) ครอบคลุมระดับหมู่บ้าน
 - 2.4 การรณรงค์และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของสังคม ตามกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ
 - 2.5 การพัฒนาและส่งเสริมบทบาทการดำเนินงานขององค์กรท้องถิ่น
3. การพัฒนารูปแบบและกระบวนการเพื่อสร้างศักยภาพและอบรมเครือข่ายแกนนำ ควรให้ความสำคัญต่อการดำเนินงาน ดังนี้
 - 3.1 การจัดกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมและสะท้อนสาระการเรียนรู้ชุมชน
 - 3.2 การพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ
 - 3.3 การพัฒนาการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย (Outreach Program)
 - 3.4 การประเมินความจำเป็นและความต้องการเพื่อดำเนินโครงการ
 - 3.5 การวิจัยประเมินผลและติดตามผลระยะยาว

4. การพัฒนาความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน ไม่ว่าจะ
เป็นกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของ
มนุษย์ กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงสาธารณสุข

5. การดำเนินโครงการขยายผลการเตรียมความ
พร้อมก่อนเป็นครอบครัวใหม่

6. การอบรมและพัฒนาบุคลากร วิทยากร
กระบวนการ และเครือข่ายอาสาสมัคร

7. การพัฒนาสื่อ เอกสารความรู้ และสิ่งสนับสนุน
เพื่อการดำเนินงาน

8. การพัฒนาทางด้านเนื้อหา ควรเน้นสำหรับ 2 กลุ่ม
สำคัญคือ กลุ่มคู่รักและเยาวชน และกลุ่มคู่สมรสใหม่และ
ปานกลาง (อายุ 20-40 ปี)

9. การพัฒนารูปแบบดำเนินการ ควรสอดคล้องกับ
สภาพแวดล้อมทางสังคมที่แตกต่างกันของชนบทและเมือง
รวมถึงจัดอบรมโดย อบจ. และ พมจ. จัดทำคู่มือ CD

เผยแพร่ในจังหวัดและท้องถิ่น พัฒนาวิทยากรกระบวนการ
และพัฒนาตัวแบบ (Model) เพื่อการดำเนินงานที่ดี

10. การพัฒนาการบริหารจัดการ เน้นการพัฒนา
บทบาทและการดำเนินงานร่วมกันของหน่วยงานและ
องค์กรในสังกัดของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความ
มั่นคงของมนุษย์ และกระทรวงมหาดไทย โดยเฉพาะ
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

11. การพัฒนาบุคลากรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง
โดยอบรมเตรียมบุคลากร ซึ่งดำเนินการโดยกระทรวง
การพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และ
กระทรวงสาธารณสุข เน้นหลักสูตรที่สำคัญ คือ หลักสูตร
ครอบครัวผาสุก หลักสูตรการบริหารจัดการโครงการ
หลักสูตรเทคนิคการเป็นวิทยากรกระบวนการ รวมทั้ง
กำหนดให้เจ้าหน้าที่ผู้ผ่านการอบรมเป็นเจ้าหน้าที่ดำเนิน
โครงการครอบครัวผาสุกหรืองานด้านครอบครัว

12. การพัฒนาระบบปฏิบัติและกลไกดำเนินการ
โดยนโยบายและการสั่งการอย่างเป็นทางการของผู้บริหาร
องค์กรท้องถิ่น สามารถเข้าถึงกลุ่มคู่สมรสใหม่ รวมทั้ง
แสวงหาเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ เช่น
หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และอาสาสมัครในพื้นที่ เป็นต้น

นอกจากนี้ ควรดำเนินการในจังหวัดซึ่งมีความพร้อม เช่น จัดสรรงบประมาณด้านสังคม รวมทั้งควรปรับชื่อโครงการจาก “โครงการเตรียมความพร้อมครอบครัวผาสุก” เป็น “การเตรียมความพร้อมก่อนเป็นครอบครัวใหม่”

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการประเมินผลโครงการเตรียมความพร้อมครอบครัวผาสุกในครั้งนี้ คณะผู้ประเมินมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิบัติ เพื่อสอดคล้องกับความจำเป็นที่ปรากฏในชุมชน คือ

1.1 บูรณาการการดำเนินโครงการไปสู่หน่วยงานระดับท้องถิ่น (อบต. เทศบาล)

1.2 องค์กรท้องถิ่นควรมีแหล่งกิจกรรมเพื่อครอบครัว

1.3 อบจ. และชุมชน ควรพัฒนาและส่งเสริมกิจกรรมเพื่อพัฒนาครอบครัวมากขึ้น

1.4 ควรพัฒนารูปแบบการเรียนรู้และกระบวนการฝึกอบรมที่พัฒนาชาวบ้าน

1.5 พัฒนากลุ่มแกนนำและเพิ่มพูนศักยภาพการจัดการระดับเครือข่าย

1.6 พัฒนาหลักสูตรตามความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

2.1 อบจ. และบุคลากร ที่ต้องรับผิดชอบโครงการ ควรได้รับการพัฒนาศักยภาพ ทั้งด้านการขาดกำลังคน ขาดทรัพยากร โดยสามารถจัดการการมีส่วนร่วม การพัฒนาพันธมิตร และการประสานความร่วมมือควบคู่ไปกับการปฏิบัติงานตามปกติ ดังนั้น จึงควรมีนโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาแผนงานและยุทธศาสตร์การทำงานที่เน้นบูรณาการและเชื่อมโยงกับภาคีต่าง ๆ ในพื้นที่ อบจ. เดียวกัน และส่วนอื่น ๆ เพื่อการทำงานที่เกื้อหนุนและส่งเสริมกัน

2.2 โครงการพัฒนาครอบครัวและชุมชนเข้มแข็ง นั้น จัดว่าเป็นกระบวนการเชิงยุทธศาสตร์ในการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน จำเป็นต้องมีความต่อเนื่องและได้รับการสนับสนุนที่เพียงพอ ดังนั้นจึงควรมีแนวนโยบายการจัดการเชิงยุทธศาสตร์เพื่อสร้างความต่อเนื่อง โดยไม่ขึ้นต่อความเปลี่ยนแปลงของการเมืองในท้องถิ่น จนเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานให้ต่อเนื่อง

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยและพัฒนาโครงการ

3.1 ควรมุ่งเน้นการวิจัยเพื่อสร้างศักยภาพในการจัดตั้งกลไกและระบบการจัดการด้วยตนเอง ขององค์กรท้องถิ่นและชุมชน

3.2 ควรเน้นการพัฒนาโครงการร่วมของหลายหน่วยงาน เพื่อดำเนินการอย่างบูรณาการบนพื้นที่เดียวกัน

3.3 ควรเน้นการวางนโยบายสาธารณะและโครงการปฏิบัติการที่ให้ความสำคัญต่อการบูรณาการสุขภาพและคุณภาพชีวิต

“

ทิมา : ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์, โครงการเตรียมความพร้อมครอบครัวผาสุก, สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล, 2547.

”

เรื่องที่ 16

โครงการวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์สถานการณ์ และการศึกษานโยบายและมาตรการ ในการให้ความช่วยเหลือครอบครัวที่มีลักษณะพิเศษ : ครอบครัวพ่อหรือแม่ คนเดียว ครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น และครอบครัวเร่ร่อน ระยะที่ 1”

ภาควิชามนุษยนิเวศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ปี 2549

ครอบครัวเป็นสถาบันหลักที่สำคัญที่สุดของสังคม ถือได้ว่าเป็นฐานรากของความเป็น ปึกแผ่นมั่นคงของชุมชน เชื่อมโยงไปสู่ความสงบสุขในสังคมและความเจริญรุ่งเรืองของประเทศชาติ ปัจจุบันโครงสร้างและรูปแบบการดำเนินชีวิตของครอบครัวไทยได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลง เศรษฐกิจและสังคมในช่วงที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อประเทศไทยเข้าสู่กระบวนการพัฒนา แบบโลกาภิวัตน์ ซึ่งภาวะความทันสมัยได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในสังคมไทย เนื่องจากเป็นการ พัฒนาที่เน้นปัจเจกบุคคล ค่านิยมในการบริโภค และวัตถุนิยมมากขึ้น ประกอบกับ

ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและอุตสาหกรรม ตลอดจน

ความเหลื่อมล้ำระหว่างรายได้ ฐานะทางเศรษฐกิจ และค่าครอง

ชีพของประชาชน เป็นผลให้ครอบครัวจำเป็นต้องปรับตัว

เผชิญปัญหาการใช้ชีวิตครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย

ทั้งนี้จากการสำรวจข้อมูลสถานการณ์ทางสังคมและ

สถานการณ์ครอบครัวพบแนวโน้มรูปแบบของ

ครอบครัวที่หลากหลายมากขึ้น โดยเฉพาะ

ครอบครัวที่มีแม่หรือพ่อเพียงฝ่ายเดียว

ครอบครัวที่พ่อแม่เป็นวัยรุ่น และครอบครัว

เร่ร่อน แต่ยังไม่ปรากฏข้อมูลที่ชัดเจนหรือ

มีการรวบรวมสภาพปัญหาที่แท้จริงเกี่ยวกับ

กลุ่มครอบครัวที่มีลักษณะพิเศษเหล่านี้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์ของครอบครัวที่มีลักษณะพิเศษ โดยเป็นครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว ครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น และครอบครัวเร่ร่อน
2. เพื่อศึกษาปัจจัยเสี่ยง สภาพปัญหา และความต้องการความช่วยเหลือของครอบครัวที่มีลักษณะพิเศษ

วิธีดำเนินการวิจัย

กลุ่มเป้าหมายของการศึกษาวิจัยนี้ เป็นครอบครัวที่มีลักษณะพิเศษ 3 กลุ่ม ได้แก่ ครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น จำนวน 49 ครอบครัว ครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว จำนวน 43 ครอบครัว และครอบครัวเร่ร่อน จำนวน 41 ครอบครัว รวมทั้งหมดจำนวน 133 ครอบครัว โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงตามคุณลักษณะของครอบครัวลักษณะพิเศษที่กำหนดขึ้น และเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ศึกษา 4 ภาคของประเทศ ได้แก่ กรุงเทพมหานครและปริมณฑล จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดนครศรีธรรมราช นอกจากนี้ยังมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพิ่มเติมเป็นผู้บริหารและปฏิบัติงานทั้งภาครัฐและเอกชนในพื้นที่ศึกษาที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวลักษณะพิเศษทั้ง 3 กลุ่ม จำนวน 41 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลที่คณะผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง และมีการประชุมหารือกับผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนนำไปทดลองใช้ก่อนปรับแก้ไขให้สมบูรณ์ประกอบด้วย

- (1) แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานของครอบครัวลักษณะพิเศษ เป็นข้อคำถามแบบปลายปิดและปลายเปิด จำนวน 12 ข้อ
- (2) แนวคำถามเจาะลึกครอบครัวลักษณะพิเศษ เป็นข้อคำถามสำหรับการสัมภาษณ์กลุ่ม สัมภาษณ์เชิงลึก ประกอบด้วย ข้อคำถามแบบปลายเปิด จำนวน 6 ข้อ
- (3) ประเด็นคำถามสัมภาษณ์เฉพาะรายกรณี เป็นข้อคำถามสำหรับการสัมภาษณ์ครอบครัวโดยมีการเยี่ยมบ้านครอบครัวที่ยินดีเข้าร่วมกิจกรรม (จำนวนกลุ่มเป้าหมายละ 5 คน ต่อพื้นที่ศึกษาทั้ง 4 ภาค) ประกอบด้วย ประเด็นคำถามที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์

ปัญหาการดำเนินชีวิตครอบครัว ความต้องการความช่วยเหลือ รูปแบบ/วิธีการ ให้ความช่วยเหลือ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบ และแนวทางการปรับปรุงคุณภาพชีวิต

- (4) แบบสอบถามความคิดเห็นผู้บริหาร/ผู้ปฏิบัติงานด้านครอบครัว เป็นข้อคำถามแบบปลายปิดและปลายเปิด จำนวน 17 ข้อ
- (5) เครื่องบันทึกเสียง ใช้ในการบันทึกเสียงการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย โดยขออนุญาตก่อนทำการบันทึกเสียง

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

แบ่งเป็น 2 ส่วน ประกอบด้วย

- (1) มีการศึกษาค้นคว้าข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารที่เกี่ยวข้องของหน่วยงานต่าง ๆ ได้แก่ ข้อมูลสถิติประชากร ข้อมูลรายงานสถานการณ์ต่าง ๆ ข้อมูล จปฐ. รายงานผลการวิจัย วิทยานิพนธ์ และบทความวิชาการ
- (2) เก็บข้อมูลภาคสนาม โดยประสานงานการลงพื้นที่ศึกษา จำนวน 4 แห่ง ด้วยความอนุเคราะห์ของหน่วยงานสังกัดกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ในการติดต่อจัดหาครอบครัวลักษณะพิเศษเข้าร่วมโครงการประสานงานเชิญครอบครัวมาเข้าร่วมประชุมสัมมนา/กลุ่มสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ณ ห้องประชุมของโรงแรมหรือสถานที่ที่ครอบครัวเดินทางมาได้สะดวก ใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง หลังจากนั้นนัดหมายครอบครัวที่สมัครใจให้ไปเยี่ยมบ้านและขอสัมภาษณ์ข้อมูลศึกษาเฉพาะรายในช่วงเวลาที่ครอบครัวสะดวก โดยมีการจดบันทึกคำตอบและบันทึกเทปข้อมูลทั้งหมด เพื่อนำมาถอดเทปและตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลก่อนนำไปวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา กับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบ ส่วนข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาโดยนำมาจัดหมวดหมู่และระบบของข้อมูลตามวัตถุประสงค์และขอบเขตของการวิจัย

ผลการศึกษา

1) จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องพบว่า สถานการณ์ทั่วไปของครอบครัวที่มีลักษณะพิเศษทั้ง 3 กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น ครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว และครอบครัวเร่ร่อน ยังไม่ปรากฏแหล่งข้อมูลที่สามารถระบุตัวเลขที่ชัดเจนในการสะท้อนให้เห็นสภาพปัญหาของครอบครัวทั้ง 3 ลักษณะ โดยที่ยังไม่มีการจัดเก็บข้อมูลตัวชี้วัดที่แสดงถึงสภาพปัญหาของครอบครัวเหล่านี้ ข้อมูลที่มีอยู่เท่าที่ปรากฏมาจากงานวิจัยยังไม่สามารถนำมาอ้างอิงได้เท่าที่ควร เนื่องจากเป็นข้อมูลที่ค่อนข้างล้าสมัย ขาดความต่อเนื่องและไม่สามารถเป็นตัวแทนของประชากรที่ศึกษาได้ ทั้งนี้ สถิติข้อมูลบางตัวบ่งชี้ที่พอจะสะท้อนแนวโน้มสถานการณ์ครอบครัวในระดับหนึ่งได้ ได้แก่ สถิติการจดทะเบียนสมรสและการหย่าร้าง (รวบรวมโดยสำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย) โครงสร้างครัวเรือน (รวบรวมโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ) สามารถเป็นตัวบ่งชี้สถานการณ์ครอบครัวพ่อแม่คนเดียวอย่างหยาบเท่านั้น เนื่องจากมีได้มีรายละเอียดที่ระบุสถานภาพของครอบครัวพ่อแม่คนเดียวในส่วนที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลสำคัญ เช่น ผู้ทำหน้าที่หัวหน้าครอบครัว อายุบุตร จำนวนบุตร ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว เป็นต้น สำหรับครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่นจะเป็นข้อมูลการตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์ในเด็กและเยาวชน (รวบรวมโดยองค์การเอกชนที่จัดบริการแก่สตรีและเด็ก) ข้อมูลการคลอดบุตรของมารดาอายุต่ำกว่า 20 ปี (รวบรวมโดยสำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข) ส่วนครอบครัวเร่ร่อน ยังไม่ปรากฏการจัดเก็บข้อมูลที่ชัดเจน ยกเว้นข้อมูลเด็กเร่ร่อน

2) จากการศึกษาข้อมูลกลุ่มเป้าหมายครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น จำนวน 49 ครอบครัว พบว่า สถานการณ์ครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่นสะท้อนภาพวัยรุ่นมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร อายุที่พบน้อยที่สุดวัยรุ่นหญิง 13 ปี และวัยรุ่นอายุ 15 ปี โดยวัยรุ่นหญิงส่วนใหญ่ท้องโดยไม่ตั้งใจ เนื่องจากไม่รู้วิธีคุมกำเนิด หรือใช้วิธีกินยาคุมตามที่วัยรุ่นชายมักเป็นผู้สอนให้แล้วเกิดพลาดพลั้งตั้งท้องทำให้วัยรุ่นหญิงต้องลาออกจากโรงเรียนกลางคัน ส่วนใหญ่

ทั้งคู่วัยรุ่นหญิงและวัยรุ่นชายไม่ได้เรียนหนังสือ จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและประถมศึกษา ในระยะแรกจะอยู่ด้วยกันเป็นครอบครัว โดยอาศัยอยู่กับครอบครัวเดิม ซึ่งมีฐานะยากจน วัยรุ่นชายส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้าง วัยรุ่นหญิงส่วนใหญ่ทำหน้าที่เลี้ยงดูลูก มีรายได้ไม่พอรายจ่าย แม่ของวัยรุ่นหลายรายเคยเป็นแม่วัยรุ่นมาก่อน หรือมีพี่น้องและเพื่อนสนิทเป็นพ่อแม่วัยรุ่นเช่นกัน ชุมชนที่ครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่นอาศัยอยู่เป็นชุมชนแออัด เป็นพื้นที่เสี่ยงต่ออบายมุข ในมุมมองของวัยรุ่นเห็นว่าการมีครอบครัวก่อนอายุ 20 ปี เป็นเรื่องปกติที่เกิดขึ้นในชุมชน และส่วนใหญ่วัยรุ่นชายมีพฤติกรรมเอนห่างวัยรุ่นหญิงหลังตั้งครรภ์ บางคู่ถึงกับแยกตัวออกห่างและไม่รับผิดชอบดูแลวัยรุ่นหญิง ปลอบโยนให้เป็นภาระของครอบครัววัยรุ่นหญิงสำหรับปัจจัยเสี่ยงที่ทำให้วัยรุ่นต้องมาเป็นครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น ส่วนใหญ่เห็นว่าเกิดจากลักษณะเฉพาะตัววัยรุ่นเอง ได้แก่ อยากรู้ อยากรอง คึกคะนอง ไม่ระมัดระวังตัว รักสนุก เที้ยว เชื่อคนง่าย ตามใจแฟน อารมณ์ชั่ววูบ อยู่ในที่ลับตาคน อยู่หอพัก ดูภาพวาบหวิว อีกทั้งเกิดจากปัญหาในครอบครัว ได้แก่ พ่อแม่ทะเลาะกัน พ่อแม่แยกทางกัน พ่อแม่ไม่มีเวลาเอาใจใส่ พ่อแม่เข้มงวดเกินไป พ่อแม่ไม่ให้คำปรึกษา พ่อแม่ไม่เข้าใจ นอกจากนี้ เป็นเพราะตามเพื่อนหรือเพื่อนแนะนำ อยากรู้อยากเห็นเหมือนเพื่อน กลัวเพื่อนล้อ มีการแข่งขันกัน รวมทั้งชุมชนที่อาศัยอยู่เป็นชุมชนแออัดที่มีสภาพความเป็นอยู่ที่แออัด ครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่นเช่นเดียวกัน ในส่วนของสภาพปัญหาของครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น วัยรุ่นหญิงมีลูกโดยไม่พร้อมทำให้จำใจเลี้ยงลูกทั้งที่ยังอยากเที่ยว อยากมีอิสระ บางรายคิดทำแท้งคิดฆ่าตัวตายเพราะเครียดกลัวฝ่ายชายจะทิ้งไปมีผู้หญิงอื่นจากการตั้งท้องและกลัวพ่อแม่ดูว่า ส่วนใหญ่ประสบปัญหาไม่มีเงินพอใช้ในชีวิตประจำวัน มีปัญหาความสัมพันธ์กับครอบครัวเดิมและมีปัญหาการเลี้ยงดูลูกด้วยตนเองเพราะไม่รู้วิธีเลี้ยงลูก สิ่งที่ครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่นต้องการได้รับการช่วยเหลือ คือ ส่วนใหญ่ต้องการนมเลี้ยงลูก ทุนการศึกษาให้ลูก ทุนประกอบอาชีพ ทุนเรียนต่อ การส่งเสริมฝึกอาชีพ แหล่งเงินกู้ปลอดภาษี การทำงานถูกต้องตามกฎหมาย แหล่งข้อมูลบริการต่าง ๆ กล่าวได้ว่า

ปัญหาการอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวของวัยรุ่นหญิงและชาย เป็นปัญหาที่ละเอียดอ่อนซับซ้อนและเป็นปัญหาปลายทางของหลาย ๆ ปัญหาารวมกัน จำเป็นต้องมองปัญหาแบบองค์รวมควบคู่กับปัญหาเศรษฐกิจ โดยจำเป็นต้องลดปัจจัยเสี่ยงในตัวเด็กและสภาพแวดล้อม และเพิ่มปัจจัยปกป้องในการตั้งศักยภาพภายในให้เด็กเกิดการเรียนรู้ในการเลือกทางเดินของชีวิตของตนเองได้

3) จากการวิเคราะห์ข้อมูลครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว จำนวน 43 ครอบครัว พบว่า สถานการณ์ครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวเป็นสภาพของครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์ อันเป็นผลมาจากเงื่อนไขหลายประการ ได้แก่ การเสียชีวิตของคู่สมรส ซึ่งมีผลต่อสภาพจิตใจในช่วงหนึ่งของชีวิตและต่อมาก็ยอมรับเหตุการณ์นั้นได้ หรือในสถานการณ์ครอบครัวแตกแยก/แยกทางกัน หรือหย่าร้างอันเนื่องมาจากความขัดแย้งระหว่างคู่สมรส ด้วยสาเหตุของการทะเลาะวิวาทหรือทำร้ายร่างกาย การมีหนี้เจ้าชู้ การทำร้ายลูก การถูกทอดทิ้ง ซึ่งก่อให้เกิดบาดแผลทางใจและความรู้สึกกดดันภายใน สำหรับปัจจัยเสี่ยงมักเกิดจากการมีคนอื่น การขาดความรับผิดชอบต่อครอบครัว การประพฤติปฏิบัติตนไม่เหมาะสม ความขัดแย้งในครอบครัว และการเสียชีวิตของคู่สมรส โดยมีความพยายามในการจัดการกับปัญหา ทั้งการพูดคุยให้โอกาสปรับตัว การทดลองแยกกันอยู่ชั่วคราวก่อน แยกทางถาวร การนิ่งเฉย การยอมรับสภาพการกลับมาอยู่บ้านพ่อแม่ฝ่ายหญิง การไกล่เกลี่ยยินยอมหย่า ซึ่งความยากลำบากของปัญหาพบมากในเรื่องเศรษฐกิจของครอบครัว การประกอบอาชีพ ที่อยู่อาศัย การศึกษาบุตร ภาวะเครียดของจิตใจ และการเลี้ยงดูลูก ทั้งนี้ความต้องการความช่วยเหลือ ส่วนใหญ่จะเป็นด้านการศึกษาของบุตร การมีอาชีพที่เหมาะสมกับความสามารถ แห่เงินกู้/ทุนประกอบอาชีพ หรือกรณีฉุกเฉิน การรักษาพยาบาลเจ็บป่วย การได้รับข้อมูลข่าวสารในเรื่องสวัสดิการต่าง ๆ และความช่วยเหลือเลี้ยงดูบุตร ทั้งนี้ความคาดหวังต่อครอบครัวในอนาคตส่วนใหญ่อยู่ที่ลูกต้องการให้ลูกได้เรียน มีอนาคตที่ดี มีอาชีพมั่นคง มีรายได้พอเลี้ยงครอบครัว มีความสุข และมีโอกาสได้ช่วยผู้อื่น

4) จากการวิเคราะห์ข้อมูลครอบครัวเร่ร่อน จำนวน 41 ครอบครัว พบว่า สถานการณ์ครอบครัวเร่ร่อนมีที่มาหลากหลายลักษณะ ทั้งในลักษณะของคนบางกลุ่มที่เดิมมีการเร่ร่อนตามลำพังคนเดียว ได้พัฒนามาเป็นการสร้างครอบครัวกับคนที่มีอาชีพเร่ร่อนด้วยกัน ทั้งคนที่เคยมีคู่ครองมาก่อนแล้ว แล้วเลิกรากัน มาพบกับคู่ครองคนใหม่ บางครอบครัวอพยพเร่ร่อนมาทั้งครอบครัว พาลูกมาบ้าง ไม่พามาบ้าง อาจพาลูกคนเล็กมาเพียงคนเดียว แต่ไม่ว่าจะเป็นการเร่ร่อนในลักษณะใดก็ตาม สาเหตุร่วมประการสำคัญของการที่ต้องมาเร่ร่อนของครอบครัวเร่ร่อนในทุกจังหวัดที่ศึกษาประการสำคัญ คือ ปัญหาการไม่มีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง/ไม่มีที่ดินทำกิน กับปัญหาความยากจน คือ อาจยากจนเพราะไม่มีงานทำ หรือมีงานทำแต่ไม่พอกิน นอกจากนี้ สถานการณ์ครอบครัวเร่ร่อนที่พบมีความแตกต่างลักษณะที่แตกต่างจากการเร่ร่อนของปัจเจกบุคคลที่เร่ร่อนตามลำพังคนเดียว คือ การเร่ร่อนเป็นครอบครัวจะมีสมาชิกมากกว่า 1 คน และมักมีเด็กรวมอยู่ด้วย ฉะนั้นในแง่ของการดำรงชีวิตและด้วยข้อจำกัดของการมีสัมภาระ การมีภาระเรื่องเด็กจึงไม่สามารถที่จะเร่ร่อนในลักษณะตะลอนเปลี่ยนที่อยู่ไปได้ทุกวัน จำเป็นจะต้องหาที่พักหลัก ดังจะพบว่าครอบครัวเร่ร่อนมีการปักหลักในที่สาธารณะเท่าที่พอจะหาได้ เช่น บริเวณริมทางรถไฟ สวนสาธารณะ พื้นที่ป่าสงวน นอกจากนั้นหากเป็นการเร่ร่อนในเขตกรุงเทพมหานคร ก็จะพบว่าครอบครัวเร่ร่อนมักจะเลือกปักหลักใกล้กับที่มีทรัพยากรที่พอจะไปใช้ฟรีได้ เช่น ห้องน้ำสาธารณะ วัด โรงเรียน โบสถ์ เป็นต้น สำหรับครอบครัวเร่ร่อนที่อยู่ในต่างจังหวัด จะมีความแตกต่างจากครอบครัวเร่ร่อนในกรุงเทพมหานครตรงที่มีการรวมกลุ่มกันเป็นชุมชน ทำให้เกิดมีการพึ่งพาอาศัยกัน เช่นที่เชียงใหม่เป็นครอบครัวเร่ร่อนชาวเขาเผ่าเดียวกันที่มีสายใยต่อกันทั้งในด้านเชื้อชาติ สัญชาติ ความเป็นเครือญาติ และมาเช่าห้องพักราคาถูกในบริเวณเดียวกัน ทำให้แต่ละครอบครัวไม่ต้องอยู่อย่างโดดเดี่ยวตามลำพัง มีการพึ่งพาอาศัยกัน ช่วยเหลือกันปรึกษากันในเรื่องหรือปัญหาต่าง ๆ ในส่วนของสภาพปัญหาในแง่กายภาพ พบการดำรงชีวิตครอบครัวในสถานที่คับแคบสกปรก ไม่เป็นสัดส่วน ส่วนขาดแคลนสิ่งสาธารณูปโภค

ที่จำเป็น โดยเฉพาะน้ำกินน้ำใช้ที่สะอาด ไฟฟ้า ขาดปัจจัยสี่ที่เพียงพอและได้มาตรฐาน ขาดสุขภาพที่ดี ล้วนเป็นลักษณะเฉพาะของครอบครัวเร่ร่อนที่พบเห็นได้ทั่วไป ไม่ว่าสภาวะแวดล้อมดังกล่าวจะเกิดจากข้อจำกัดในแง่ทรัพยากรต่าง ๆ หรือจากพื้นฐานชีวิตของครอบครัวเร่ร่อนก็ตาม แต่ที่สำคัญ สภาวะดังกล่าวย่อมส่งผลทางด้านลบทั้งด้านสุขภาพกาย และสุขภาพจิตของผู้อยู่อาศัย และอาจทำให้เด็กที่เติบโตในครอบครัวที่มีสภาวะแวดล้อมดังกล่าวไม่ได้รับการปลูกฝังให้รู้จักการมีสุขภาวะที่ดี ด้วยเหตุที่ครอบครัวเร่ร่อนส่วนใหญ่ยังประสบปัญหาพื้นฐานในการดำรงชีวิต คือ การขาดแคลนปัจจัยสี่ โดยเฉพาะที่อยู่อาศัยและอาชีพการงานที่มั่นคง ฉะนั้น จึงสะท้อนให้เห็นว่า สิ่งที่ครอบครัวเร่ร่อนทั้งหมดต้องการได้รับการช่วยเหลือในเบื้องต้น คือ การมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคงและแน่นอนเป็นของตนเอง การมีอาชีพ มีรายได้ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีความต้องการของมาสโลว์ที่ว่า มนุษย์มีความต้องการหลายระดับ แต่ตราบดีที่มนุษย์ยังไม่ได้รับการตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐาน มนุษย์ก็เลยยังไม่มีความต้องการในลำดับที่สูงขึ้นไป

สรุปและข้อเสนอแนะ

สถานการณ์ของครอบครัวที่มีลักษณะพิเศษที่เป็นครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว ครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น และครอบครัวเร่ร่อน มีปรากฏการณ์ในสังคมไทยแต่ยังไม่ปรากฏภาพที่ชัดเจนเนื่องจากครอบครัวลักษณะพิเศษเหล่านี้ดำเนินชีวิตอยู่อย่างแฝงตัว ยังไม่มีการจัดเก็บข้อมูลหรือการให้บริการที่เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่เป็นรูปธรรม ผลการวิจัยครั้งนี้สะท้อนให้เห็นภาพส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตครอบครัวที่ประสบปัญหาความยากลำบากเดือดร้อนในการดำรงความเป็นครอบครัวและการทำหน้าที่ครอบครัว

“

ที่มา : จิตตินันท์ เตชะคุปต์ และคณะ, การวิเคราะห์สถานการณ์และการศึกษานโยบายและมาตรการในการให้ความช่วยเหลือครอบครัวที่มีลักษณะพิเศษ : ครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว ครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น และครอบครัวเร่ร่อน ระยะที่ 1, ภาควิชามนุษยนิเวศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2549.

”

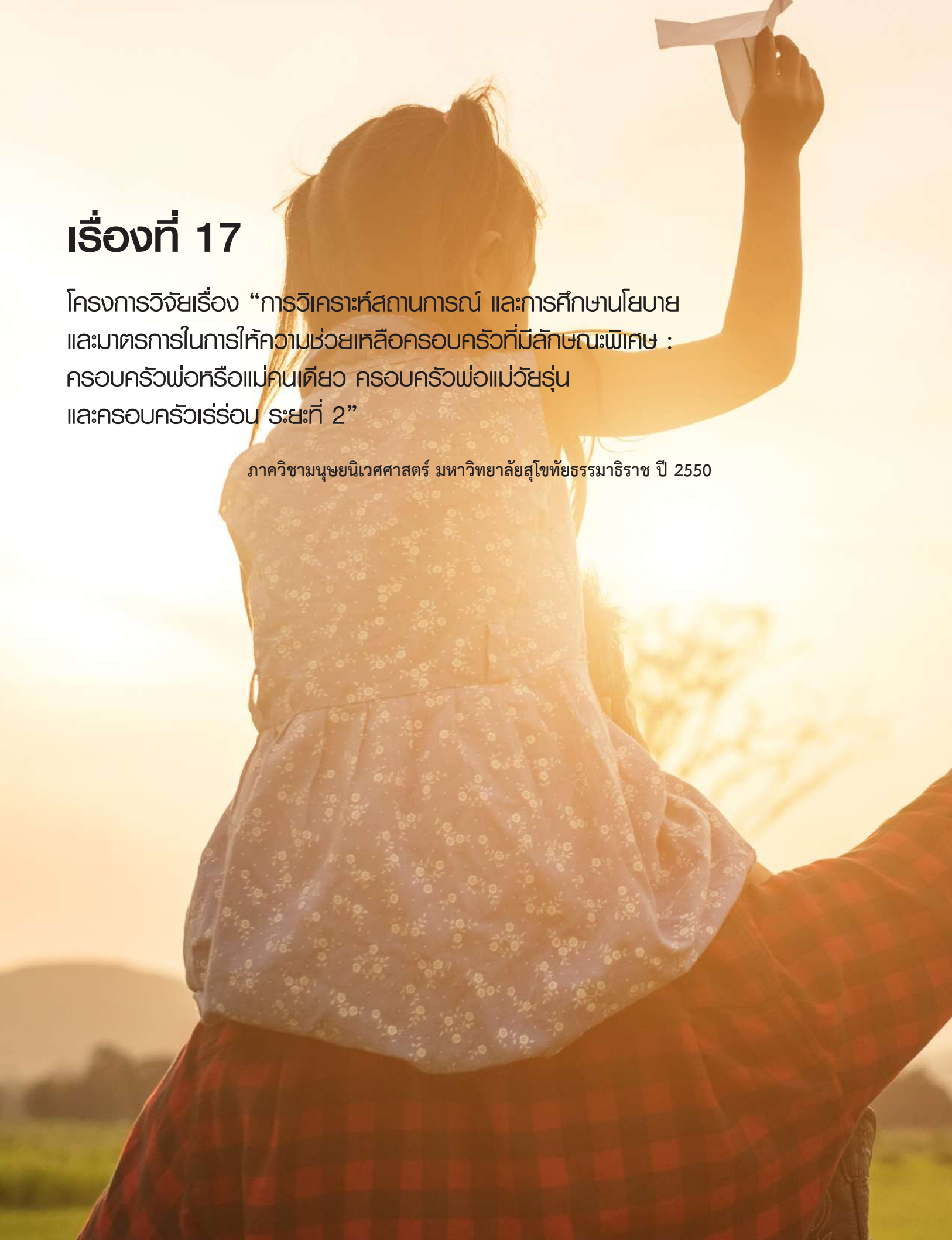
เนื่องมาจากความไม่พร้อมต่อการมีครอบครัวของพ่อแม่วัยรุ่น ความขัดแย้งในสัมพันธภาพและความรับผิดชอบต่อครอบครัวของครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว และการตื่นรับต่อการดำรงชีวิต ด้วยปัจจัยพื้นฐานของครอบครัวเร่ร่อน โดยสาเหตุของปัญหาเกิดจากตัวบุคคลและสภาวะแวดล้อมอันนำไปสู่ปัญหาครอบครัว ปัจจัยเสี่ยงที่ผลักดันให้เกิดปัญหาครอบครัวมาจากความเดือดร้อนทางเศรษฐกิจและค่านิยมทางสังคม ส่งผลให้ครอบครัวมีความยากลำบากในการจัดการกับปัญหาในชีวิตและขาดความรู้/ทักษะในการดำเนินชีวิตครอบครัวให้มีความสุข

การให้ความช่วยเหลือครอบครัวลักษณะพิเศษเหล่านี้จำเป็นต้องเข้าถึงความต้องการที่แท้จริงของครอบครัวแต่ละลักษณะบนพื้นฐานของการส่งเสริมให้ครอบครัวสามารถเผชิญกับปัญหาและจัดการกับปัญหาด้วยตนเอง โดยการสนับสนุนปัจจัยทางบวกที่เอื้อให้ครอบครัวสามารถใช้ศักยภาพที่มีอยู่ได้ ทั้งนี้ รัฐบาลในฐานะหน่วยงานสนับสนุนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวจำเป็นต้องกำหนดนโยบายและมาตรการในการให้ความช่วยเหลือครอบครัวลักษณะพิเศษให้สามารถทำหน้าที่ของครอบครัวและดำรงความเป็นครอบครัวอยู่ได้ โดยการให้ความรู้ครอบครัวผ่านสื่อทุกรูปแบบ การจัดสวัสดิการและบริการช่วยเหลือครอบครัว การสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและลดปัจจัยเสี่ยง การสนับสนุนความร่วมมือทุกภาคส่วนของสังคมในการเกื้อหนุนการทำหน้าที่ของครอบครัว และการรณรงค์การใช้ชีวิตครอบครัวอย่างพอเพียงด้วยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนการเฝ้าระวังปัญหาครอบครัวด้วยการพัฒนาตัวบ่งชี้สถานการณ์ครอบครัวและระบบข้อมูลที่สามารถบ่งบอกการช่วยเหลือครอบครัวได้อย่างเท่าทัน

เรื่องที่ 17

โครงการวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์สถานการณ์ และการศึกษานโยบาย และมาตรการในการให้ความช่วยเหลือครอบครัวที่มีลักษณะพิเศษ : ครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว ครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น และครอบครัวเร่ร่อน ระยะที่ 2”

ภาควิชามนุษยนิเวศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ปี 2550

โครงการวิจัยเรื่องการวิเคราะห์สถานการณ์ และการศึกษานโยบาย/มาตรการ ในการให้ความช่วยเหลือครอบครัวที่มีลักษณะพิเศษ ระยะที่ 2 เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษานโยบายและมาตรการในการให้ความช่วยเหลือครอบครัวที่มีลักษณะพิเศษ 3 ลักษณะ ได้แก่ ครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว ครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น และครอบครัวเร่ร่อน รวมทั้งเพื่อนำเสนอแนวทางการให้ความช่วยเหลือครอบครัวที่มีลักษณะพิเศษ ซึ่งเป็นโครงการวิจัยต่อเนื่องจากระยะที่ 1 ที่ได้ศึกษาสถานการณ์ของครอบครัวที่มีลักษณะพิเศษ ปัจจัยเสี่ยง สภาพปัญหา และความต้องการความช่วยเหลือของครอบครัวที่มีลักษณะพิเศษทั้ง 3 กลุ่มเป้าหมายข้างต้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษานโยบายและมาตรการในการให้ความช่วยเหลือครอบครัวที่มีลักษณะพิเศษ (ครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว ครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น และครอบครัวเร่ร่อน)
2. เพื่อศึกษาแนวทางการให้ความช่วยเหลือครอบครัวที่มีลักษณะพิเศษในทางปฏิบัติ

วิธีดำเนินการวิจัย

คณะผู้วิจัยใช้เทคนิควิธีหลายประการในการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งข้อมูลจากเอกสารและจากการลงพื้นที่ภาคสนาม 4 ภาค ในจังหวัดต่าง ๆ ได้แก่ กรุงเทพมหานครและปริมณฑล จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งในแต่ละพื้นที่ใช้วิธีการเก็บข้อมูลโดยสนทนากลุ่ม (focus group discussion) กับกลุ่มเป้าหมายที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับครอบครัวที่มีลักษณะพิเศษทั้ง 3 กลุ่ม ประกอบด้วย (1) กลุ่มตัวแทนครอบครัวลักษณะพิเศษทั้ง 3 กลุ่ม จำนวน 28 คน (2) กลุ่มผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงานด้านครอบครัวที่ดำเนินงานในพื้นที่ 89 คน และ (3) กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิในสถาบันการศึกษาหรือสถาบันวิจัย จำนวน 20 คน เพื่อรวบรวมข้อมูลและระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือครอบครัวที่มีลักษณะพิเศษของแต่ละหน่วยงาน นอกจากนี้ยังใช้วิธีการสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกจากผู้แทนหน่วยงานภาครัฐและเอกชนทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค เพื่อศึกษาถึงรูปแบบ/กระบวนการทำงาน โปรแกรม/วิธีการให้ความช่วยเหลือครอบครัวที่มีลักษณะพิเศษ หลังจากนั้นจึงนำมาวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อสรุปผลการวิจัยและให้ข้อเสนอแนะการแก้ไขปัญหาของครอบครัวลักษณะพิเศษทั้ง 3 กลุ่ม จากนั้นจึงนำมาจัดทำเป็นข้อเสนอเชิงนโยบาย

ผลการศึกษา

ผลการวิจัยและข้อเสนอเชิงนโยบาย จำแนกตามประเภทของครอบครัวที่มีลักษณะพิเศษ 3 กลุ่ม ซึ่งมีความแตกต่างตามสภาพปัญหาและการต้องการความช่วยเหลืออันส่งผลต่อการกำหนดแนวทางการให้ความช่วยเหลือได้สอดคล้องกัน ดังนี้

1. ครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว

1.1 ความต้องการและการให้ความช่วยเหลือครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว ผลการศึกษาการให้ความช่วยเหลือครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว พบว่า ในแง่ความต้องการความช่วยเหลือของครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว มีความครอบคลุมในหลายด้าน ทั้งด้านการศึกษาของบุตร ด้านเงินทุนประกอบอาชีพ เงินสำรองไว้ใช้ในภาวะฉุกเฉิน ด้านที่อยู่อาศัย และด้านการรักษาพยาบาล ในขณะที่สวัสดิการ/บริการ ที่ครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียวได้รับเป็นบริการเช่นเดียวกับที่ครอบครัวปกติทั่วไปได้รับ โดยหน่วยงานส่วนใหญ่ไม่ได้มีการจัดสวัสดิการ/บริการ เฉพาะให้กลุ่มของครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียวเป็นกลุ่มเป้าหมาย เฉพาะเจาะจง ส่วนสวัสดิการ/บริการ สำหรับครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียวที่เสนอให้มีในอนาคตที่สำคัญ ได้แก่ (1) ให้ความรู้เรื่องแหล่งให้บริการหรือทรัพยากรอื่น ๆ ที่มีในชุมชน ที่สามารถไปขอรับการช่วยเหลือได้ (2) มีหน่วยงานในชุมชนทำหน้าที่ประเมินความต้องการของครอบครัว โดยเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ทางด้านจิตวิทยาหรือสังคมสงเคราะห์ เพื่อสามารถให้คำแนะนำปรึกษาในเบื้องต้นได้ (3) ให้แกนนำชุมชนรวบรวมข้อมูลของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวด้านสภาพครอบครัว ลักษณะปัญหาและความต้องการเพื่อประโยชน์ในการให้ความช่วยเหลือได้ตรงตามความเดือดร้อน (4) ฝึกอาชีพให้แม่เลี้ยงเดี่ยวที่ต้องการอาชีพที่มั่นคง เพราะการช่วยเหลือเรื่องเงินจากภาครัฐมีจำกัด (5) การกำหนดนโยบายให้ครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียวเป็นกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เพื่อให้ความช่วยเหลือเข้าถึงผู้ประสบปัญหาโดยตรง

1.2 แนวทางการช่วยเหลือและข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว การตอบสนองความต้องการ การแก้ไขปัญหาและการดำเนินการในระดับนโยบายของครอบครัวพ่อแม่คนเดียวในด้านที่สำคัญ ๆ ควรมีแนวทางดังนี้

1.2.1 ด้านการศึกษา ควรจัดทุนการศึกษาให้สำหรับเด็กที่มาจากครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว ที่กำลังศึกษาภาคบังคับในระยะสั้น ควรให้ทุนเฉพาะภาคการศึกษาได้คนละ 1 ครั้ง ระยะเวลาควรพิจารณาการให้ทุนการศึกษาเป็นรายปี

1.2.2 ด้านอาชีพและเงินทุนประกอบอาชีพ ควรให้ข้อมูลแก่ครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียวเกี่ยวกับหน่วยงานที่มีการจัดฝึกอาชีพโดยเสียค่าใช้จ่ายน้อย ให้ชุมชนได้รับทราบ และเป็นอาชีพที่อยู่ในความต้องการของตลาดแรงงาน ซึ่งสามารถทำเป็นทั้งอาชีพหลักหรืออาชีพเสริม ควรมีแหล่งให้คำแนะนำในการกู้เงินเพื่อประกอบอาชีพและจำนวนที่สามารถกู้ได้ ในเชิงนโยบายระยะสั้น ควรประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการจัดฝึกอาชีพของหน่วยงานต่าง ๆ เป็นระยะ ๆ โดยเน้นอาชีพที่หลากหลายและไม่ต้องใช้เวลาในการฝึกอาชีพนานก็สามารถนำไปประกอบอาชีพได้ ท้องถิ่นควรมีเจ้าหน้าที่ที่สามารถให้คำแนะนำแหล่งเงินทุน หรือมีเงินทุนให้พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวเป็นกลุ่มเป้าหมายเฉพาะโดยเสียดอกเบี้ยน้อย ระยะเวลา มีการให้ทุนสำหรับประกอบอาชีพสำหรับผู้ที่มีความสามารถแต่ขาดทุนทรัพย์ โดยให้เป็นการกู้ยืมจากแหล่งเงินทุนของรัฐและเสียดอกเบี้ยน้อย และจัดตั้งศูนย์จัดหางานให้สำหรับครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ควรให้สิทธิผู้ที่มีประวัติดีให้สามารถขยายวงเงินกู้ได้ และมีสิทธิได้รับลดหย่อนอัตราดอกเบี้ยเงินกู้

1.2.3 ด้านเงินทุน เมื่อมีสถานการณ์ฉุกเฉินหรือค่าใช้จ่ายประจำวัน ควรมีแหล่งให้คำแนะนำในการกู้เงินในกรณีฉุกเฉินที่เกี่ยวข้องกับการรักษาพยาบาลเร่งด่วนที่อาจมีผลต่อสุขภาพร่างกายหรือชีวิตของตนเองหรือบุตร ในเชิงนโยบายระยะสั้น หน่วยงานในท้องถิ่นควรมีนโยบายให้ความช่วยเหลือ โดยการจัดตั้งกองทุนฉุกเฉิน

ที่สามารถขอรับเงินได้ทันทีเพื่อการรักษาพยาบาล โดยมีกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ คือ พ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยว และบุตรที่อยู่ในความดูแล ระยะเวลา กระทรวงสาธารณสุขควรกำหนดให้ครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียวที่เป็นฝ่ายดูแลบุตร และมีรายได้น้อย สามารถได้รับเงินสงเคราะห์ในการรักษาพยาบาลในกรณีฉุกเฉินหรือเป็นโรคเรื้อรังที่ต้องรักษาพยาบาล

1.2.4 ด้านที่อยู่อาศัย ควรเพิ่มกลุ่มของครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียวเป็นอีกเป้าหมายหนึ่ง โครงการบ้านเอื้ออาทรที่จัดให้แก่ผู้มีรายได้น้อย และปรับเกณฑ์ในการขอรับสวัสดิการด้านที่อยู่อาศัยให้สอดคล้องกับฐานะเศรษฐกิจจริงของผู้ขอรับบริการ ในเชิงนโยบาย กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จัดหาที่พักอาศัยที่เสียค่าใช้จ่ายราคาถูกลงและไม่มีการผูกมัดที่ย่างยากในการขอรับบริการให้กับครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว

1.2.5 ด้านความต้องการได้รับข่าวสาร ข้อมูล ควรมีการกระจายข่าวสารข้อมูลของรัฐเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมต่าง ๆ โดยอาศัยอาสาสมัครในชุมชน หรือใช้ศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนเป็นแหล่งกระจายข่าว หน่วยงานระดับท้องถิ่นควรทุกจังหวัดควรมีแหล่งให้ความช่วยเหลือด้านข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์แก่ครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว และมีหน่วยงานในท้องถิ่นรวบรวมข้อมูลปัญหา สถิติจำนวนครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว เพื่อประโยชน์ในการช่วยเหลือ

1.3 แนวทางป้องกันปัญหาครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว

1) ควรมีการให้ความรู้ในเรื่องที่เกี่ยวกับเพศศึกษาและครอบครัวศึกษา ตั้งแต่วัยเด็ก วัยรุ่น และวัยผู้ใหญ่ ให้เหมาะสมกับแต่ละวัย เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างครอบครัว ในช่วงวัยรุ่นควรให้ความรู้เรื่องเพศศึกษา การวางตัวกับเพื่อนต่างเพศ บทบาทของเพศชายและหญิง การป้องกัน การมีเพศสัมพันธ์ และการตั้งครรภไม่พึงประสงค์ ส่วนวัยผู้ใหญ่ควรให้ความรู้เกี่ยวกับชีวิตครอบครัว ทักษะในการใช้ชีวิตคู่ บทบาทหน้าที่ของสามี ภรรยา การสร้างครอบครัวให้มีความสุข และการรู้จักวิธี

แก้ไขปัญหาคครอบครัวอย่างสร้างสรรค์ เพื่อให้ครอบครัวสามารถผ่านพ้นวิกฤติที่อาจเกิดขึ้นในครอบครัว และควรแจกเอกสารความรู้แก่ผู้ที่จะจดทะเบียนสมรสในวันที่จดทะเบียนสมรส

2) ควรจัดกิจกรรมส่งเสริมความผูกพันของครอบครัว กิจกรรมที่ให้สมาชิกครอบครัวร่วมแสดงออกหรือร่วมมือกันทั้งครอบครัวที่เป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง เพื่อให้ครอบครัวเห็นคุณค่าของการอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว

3) ควรมีหน่วยงานให้คำปรึกษาแก่คู่สมรสที่มีปัญหาครอบครัวและไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง โดยการประชาสัมพันธ์ให้หน่วยงานดังกล่าวเป็นที่รู้จักและสามารถเข้าถึงบริการได้สะดวก มีเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ให้คำปรึกษา และสามารถเก็บความลับของผู้รับบริการได้ เพื่อช่วยให้คู่สมรสที่มีปัญหาและสามารถจัดการกับปัญหาได้ตั้งแต่ครอบครัวเพิ่งเริ่มมีปัญหา โดยไม่ต้องมีการหย่าร้างหรือแยกทางกัน

4) ควรกำหนดนโยบายให้หน่วยงานภาครัฐที่ทำงานเกี่ยวข้องกับครอบครัว องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเครือข่ายในชุมชน มีหน้าที่ในการส่งเสริมความสัมพันธ์ในครอบครัว ส่งเสริมให้มีการใช้ระบบผู้อาวุโสในครอบครัว ช่วยดูแลและให้คำปรึกษาแนะนำแก่คู่สมรส เพื่อป้องกันปัญหาการหย่าร้าง

5) สื่อไม่ควรนำเสนอข่าวที่เกี่ยวกับการแต่งงานและเลิกร้างกันของดารานักแสดง โดยเสนอเป็นข่าวใหญ่หรือลงเรื่องราวติดต่อกัน หรือนำเสนอการให้สัมภาษณ์ผ่านสื่อโทรทัศน์ เพราะจะเป็นแบบอย่างแก่คนทั่วไปและทำให้ผู้ที่ได้รับข่าวสาร ทั้งเด็กและผู้ใหญ่เกิดความเคยชินกับการหย่าร้างหรือแยกกันอยู่

6) ควรนำมาตรการทางภาษีอากรมาใช้แก้ปัญหาคครอบครัวในระยะสั้น โดยเพิ่มค่าลดหย่อนให้กับครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว โดยให้นำค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูบุตรมาหักเป็นค่าลดหย่อนได้ ในระยะเวลา ควรปฏิรูประบบภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา ให้ครอบครัวที่มีรายได้น้อยได้รับประโยชน์มากขึ้น

7) ปรับมาตรการทางโครงสร้างคุ้มครองทางสังคม ในประเด็นการช่วยเหลือครอบครัวยากจน โดยควรเพิ่มกลุ่มเป้าหมายครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียวเป็นอีกกลุ่มเป้าหมายหนึ่งในเรื่องค่าใช้จ่ายในการศึกษาภายใต้กองทุนเงินกู้ยืมเพื่อการศึกษา

8) มาตรการด้านแรงงาน ควรสนับสนุนให้สถานประกอบการสร้างเงื่อนไขการทำงานที่เป็นมิตรต่อครอบครัว โดยเฉพาะครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว เช่น การเริ่มเวลาทำงานหรือเลิกงานอย่างยืดหยุ่น การจัดให้มีสถานดูแลเด็กในสถานประกอบการ เป็นต้น

2. ครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น

2.1 ความต้องการและการให้ความช่วยเหลือครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น ผลการศึกษา พบว่า ความต้องการความช่วยเหลือและรูปแบบการให้บริการของครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น มีทั้งด้านนมเลี้ยงลูก ทุนการศึกษาต่อของลูกที่จะเรียนต่อในวัยรุ่น ทุนและการส่งเสริมการประกอบอาชีพเงินกู้ที่ดอกเบี้ยต่ำ การหาแนวทางให้เด็กต่ำกว่า 18 ปี มีโอกาสหารายได้ ความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงดูบุตร สถานที่สำหรับให้พ่อแม่วัยรุ่นมาเรียนรู้ ทำกิจกรรมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การขยายสิทธิประโยชน์ในโครงการ 30 บาท

ให้ครอบคลุมการฉีดวัคซีนป้องกันโรค มีบริการเยี่ยมบ้าน เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับหน่วยงานที่มีบริการให้ความช่วยเหลือบริการที่จัดให้ครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น ภาครัฐมีการช่วยเหลือทั้งในลักษณะของการจัดบ้านพักให้ การให้เงินช่วยเหลือในรูปของเงินสงเคราะห์ครอบครัว การส่งเสริมและฝึกอาชีพ บริการให้คำปรึกษา บริการทางด้านสาธารณสุขในทุกโรงพยาบาล ซึ่งในส่วนของภาครัฐจะมีครอบคลุมทั่วประเทศ ส่วนการให้บริการขององค์กรภาคเอกชน มีการดำเนินการของบางองค์กรในเขตกรุงเทพมหานครที่มีสาขาการให้บริการในต่างจังหวัดเพียงบางจังหวัด โดยรูปแบบการให้บริการเป็นการช่วยเหลือบิดามารดานอกสมรส ทั้งในรูปแบบของการให้คำปรึกษา ให้ที่พักระหว่างตั้งครรภ์และหลังคลอด ทำกิจกรรมกลุ่ม ทำความเข้าใจกับญาติพี่น้อง สนับสนุนนมผงเด็ก ให้ทุนการศึกษา

2.2 แนวทางการช่วยเหลือและข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น การตอบสนองความต้องการของครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น ควรรณรงค์ให้ทุกภาคส่วนตระหนักถึงปัญหาครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น และส่งเสริมให้ครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่นมาร่วมกันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รวมกลุ่มครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น เพื่อจัดทำ group support เพื่อให้ผู้มีปัญหาคล้ายคลึงกันมา

แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตครอบครัว แบ่งปันประสบการณ์ชีวิต และนำผู้ที่ประสบความสำเร็จ ในการแก้ปัญหาและอยู่ได้อย่างมีความสุขมาเป็นพี่เลี้ยง อาสาสมัคร โดยมีสาขาวิชาชีพที่มีความชำนาญเฉพาะด้าน คอยให้คำแนะนำ ผลักดันให้กำหนดเป็นนโยบายระดับชาติ การทำพันธสัญญาร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทุกภาคส่วน โดยมีกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคง ของมนุษย์เป็นแกนกลางจัดเครือข่ายการทำงาน มีการ แบ่งงาน แบ่งพื้นที่การทำงาน มีการตกลงระหว่างหน่วยงาน ว่าใครมีบทบาทอะไร จะร่วมงานกันเรื่องอะไร จะส่งต่อกันอย่างไร รวมทั้งการจัดสรรงบประมาณส่วนไหน ใครรับผิดชอบ ระบุข้อตกลงร่วมกันไว้เป็นลายลักษณ์อักษร กำหนดเป็นแผนแม่บท แผนปฏิบัติการ มีการติดตาม ประเมินผลต่อเนื่อง สำรวจชุมชนเพื่อหากกลุ่มเป้าหมายและ ทำสถิติและฐานข้อมูลครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น การช่วยเหลือ ครอบครัววัยรุ่นควรกำหนดแนวนโยบายที่จัดให้มีสถานที่ ที่เข้าถึงได้สะดวก เช่น สถานีอนามัยที่ให้บริการความ ช่วยเหลือแก่ครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น โดยเฉพาะด้านปัจจัย พื้นฐานที่จำเป็นในการดำรงชีพ การให้ความรู้ ทักษะการ เลี้ยงลูก ทักษะการใช้ชีวิตคู่ การวางแผนครอบครัว การ ดูแลสุขภาพจิต การพัฒนาครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่นที่อยู่ใน

ภาวะยากลำบากให้สามารถพึ่งตนเองได้ โดยเฉพาะทาง ด้านเศรษฐกิจ อาทิ การส่งเสริมด้านอาชีพ ทุนการเรียนรู้ต่อ ของพ่อแม่วัยรุ่น มีนโยบายจัดตั้งศูนย์ข้อมูลกลางและ เครือข่ายเกี่ยวกับครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่นทั้งในส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค เพื่อสำรวจรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับครอบครัว พ่อแม่วัยรุ่น นอกจากนั้น ควรสนับสนุนให้ศูนย์พัฒนา ครอบครัวในชุมชนเป็นศูนย์กลางในการให้ความช่วยเหลือ และพัฒนาครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่นได้ ขณะเดียวกันควร จัดสรรงบประมาณรองรับการดำเนินงานและพัฒนาให้ เป็นครอบครัวที่แข็งแรงอย่างเป็นระบบ ตัดวงจรการผลิต ซ้ำครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น ระยะยาว ควรจัดการศึกษาทั้ง ในระบบและนอกระบบในโรงเรียนที่เอื้อให้พ่อแม่วัยรุ่น สามารถกลับมาเรียนต่อได้

2.3 แนวทางการป้องกันปัญหาครอบครัวพ่อแม่ วัยรุ่น จัดให้มีกิจกรรมที่สร้างสรรค์มากเป็นพิเศษสำหรับ วัยรุ่นในชุมชนแออัด ซึ่งเป็นวัยรุ่นกลุ่มเสี่ยงมากกว่ากลุ่มอื่น อาทิ การจัดค่ายครอบครัว ค่ายคุณธรรม รัฐต้องมีมาตรการ เร่งด่วนในการควบคุม ลด เลิกสื่อลามกอนาจาร รวมทั้งการ นำเสนอข้อมูลข่าวสารที่ก่อให้เกิดการเลียนแบบพฤติกรรม ทางเพศที่ไม่เหมาะสม รมรณรงค์ให้ประชาชนและสังคม ตระหนักถึงความสำคัญในการดูแลเอาใจใส่เด็กวัยรุ่น และ

ช่วยกันเฝ้าระวังไม่ให้วัยรุ่นมีพฤติกรรมทางเพศที่ไม่เหมาะสม จัดพื้นที่และกิจกรรมในชุมชนให้วัยรุ่นได้ปลดปล่อยพลังงาน หันเหตความสนใจทางเพศไปยังกิจกรรมแทน สนับสนุน ให้มีหน่วยงานบริการแนะแนวและให้คำปรึกษาเด็กวัยรุ่น และครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่นให้เพียงพอทั้งปริมาณและคุณภาพ ในสถานที่ต่าง ๆ เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล สถานเอนามัย เป็นต้น ในระยะสั้น สำนักงานกิจการสตรีและสถาบัน ครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของ มนุษย์ ควรจัดให้มีกลไกประสานงานระดับชาติเกี่ยวกับการ ให้ความช่วยเหลือและพัฒนาครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น รวมทั้ง การป้องกันและเฝ้าระวังไม่ให้มีครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่นที่เพิ่ม ขึ้น เพื่อให้เกิดการบูรณาการระหว่างหน่วยงาน ในระยะยาว ควรกำหนดมาตรการและบทลงโทษทางกฎหมายและสังคม ต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐและเอกชน ผู้พบเห็น และผู้เกี่ยวข้อง หากมีการเพิกเฉยต่อการกระทำที่เป็นการยั่วยุให้วัยรุ่นมี พฤติกรรมทางเพศที่ไม่เหมาะสม เช่น การปล่อยให้วัยรุ่น เข้าถึงสื่อลามก การดื่มเหล้า การเสพยา การเข้าไปเที่ยว ในผับ บาร์ การเข้าพักในโรงแรม่านรูด

3. ครอบครัวเร่ร่อน

3.1 ความต้องการและการให้ความช่วยเหลือ ครอบครัวเร่ร่อน ความต้องการและการให้ความช่วยเหลือ ครอบครัวเร่ร่อนที่ศึกษามีความแตกต่างกันบนพื้นฐาน ของสภาพปัญหาที่ต่างกัน ดังนั้นจึงอาจแยกพิจารณาเป็น 4 จังหวัดใน 4 ภาค ดังนี้

กรุงเทพมหานคร สภาพปัญหาของครอบครัว เร่ร่อนในกรุงเทพมหานคร คือไม่มีที่พำนัก ไม่มีงานทำ หรืออาชีพที่มั่นคง ไม่มีเงินลงทุนประกอบอาชีพ และไม่มี หน่วยงานของรัฐเข้าให้ความช่วยเหลือ/ดูแลความต้องการ คือ บ้านพักอาศัยเป็นของตนเอง มีเงินทุนสำรองเลี้ยงชีพ เดือนละ 2,000-3,000 บาท มีเงินลงทุนประกอบอาชีพ มีหน่วยงานเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้ามาดูแล ให้ความช่วยเหลือ แนะนำในเรื่องการฝึกอาชีพที่ยั่งยืน และมีสวัสดิการดูแล การรักษาพยาบาลฟรี และให้เด็กได้เรียนฟรี

จังหวัดเชียงใหม่ ปัญหาที่ครอบครัวเร่ร่อนประสบ คือต้องทิ้งถิ่นฐานออกมาเร่ร่อนหากิน เพราะไม่มีที่ทำกิน

เป็นของตนเอง มีหนี้สิน ประสบปัญหาความแห้งแล้ง ความช่วยเหลือที่ต้องการได้รับ คือ มีบ้าน มีที่ทำกินเป็น ของตนเอง ลูกได้เรียนหนังสือทัดเทียมกับคนในเมือง และ อยากให้เด็ก ๆ ได้รับการศึกษาสูง ๆ อยากมีรายได้ เพื่อเลี้ยงชีพประจำเดือน ๆ ละ 2,000-3,000 บาท ความต้องการ คือ มีสวัสดิการในการรักษาพยาบาลที่ฟรี และต้องการให้หน่วยงานรัฐไปดูแลชาวเขาที่อยู่ห่างไกล ไม่ให้ถูกเอาเปรียบจากนายทุน

จังหวัดนครราชสีมา ปัญหาของครอบครัวเร่ร่อน ในจังหวัดนครราชสีมาที่อาศัยอยู่ริมทางรถไฟ คือ ไม่มี เงินค่าเช่าบ้านหรือสร้างบ้านพักอาศัยเป็นของตนเอง ไม่มี อาชีพที่มั่นคง ยากจน ไม่ได้รับการศึกษา อ่านไม่ออก/ เขียนไม่ได้ ไม่มีบัตรประชาชน ไม่มีเงินลงทุนเพื่อประกอบ อาชีพที่มั่นคง ไม่รู้ว่าจะถูกการรถไฟขับไล่ออกจากที่ดิน ดังกล่าวเมื่อไหร่ ความต้องการ คือ ต้องการได้รับการ ฝึกอาชีพ และหาตลาดรองรับผลผลิต ต้องการเงินทุน และอุปกรณ์ประกอบอาชีพ ต้องการความปลอดภัยของ ชีวิตไม่ต้องเสี่ยงกับการถูกรถไฟชนเพราะพักอยู่ริมทาง รถไฟ ต้องการให้เด็กมีที่เรียนฟรี มีบ้านพักอาศัยเป็นของ ตนเอง มีสวัสดิการด้านการศึกษาของลูก ต้องการมีเงิน กองทุนของชุมชนที่สามารถกู้ยืมมาใช้จ่ายบรรเทาความ เดือดร้อน ต้องการมีสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาลและ ต้องการได้รับการจัดแบ่งพื้นที่ให้ได้อยู่ในสภาพแวดล้อม ที่ดีต่อโดยไม่ถูกขับไล่

จังหวัดนครศรีธรรมราชและสงขลา ปัญหาที่ต้อง พากครอบครัวมาเร่ร่อนเพราะไม่มีที่ดินทำกิน ไม่มีงานทำ ต้องกู้เงินนอกระบบที่เสียดอกเบี้ยแพง พื้นที่ที่พำนักอาศัย อยู่เป็นสลัมและริมทางรถไฟ สภาพแวดล้อมที่ไม่ค่อย ปลอดภัย อยู่ในสภาวะเสี่ยงภัยจากโรคภัยและสารเสพติด ความต้องการคือ การได้มีบ้านและที่ดินทำกินที่มั่นคงถาวร มีเงินเลี้ยงชีพรายเดือนเฉลี่ยเดือนละประมาณ 3,000 บาท ต้องการได้รับการสนับสนุนเงินทุนเพื่อประกอบอาชีพค้าขาย มีสวัสดิการในการรักษาพยาบาลที่ดี มีเจ้าหน้าที่รัฐเข้ามา ดูแลให้ความช่วยเหลือและให้ความรู้ทั้งนี้การบริการ ช่วยเหลือที่หน่วยงานต่าง ๆ จัดให้กับครอบครัวเร่ร่อนใน จังหวัดต่าง ๆ ในภาพรวมมีลักษณะ สรุปได้ดังต่อไปนี้

ด้านการศึกษามีหน่วยงานของรัฐคือ สำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน (กศน.) ที่เข้าไปจัดการศึกษาในรูปแบบการศึกษานอกโรงเรียน ที่มีบทบาทหลักในการจัดการศึกษาสำหรับกลุ่มเป้าหมายพิเศษซึ่งรวมเด็กที่ด้อยโอกาส ผู้สูงอายุ คนพิการ และสตรีกลุ่มเสี่ยง

รูปแบบบริการที่จัดให้ครอบครัวเร่ร่อน มีทั้งการส่งเสริมการศึกษาให้แก่สมาชิกครอบครัว เพื่อพัฒนาทักษะชีวิต จัดการศึกษาต่อเนื่อง/ตามอัธยาศัย จัดครูลงไปสอนในพื้นที่ที่มีกลุ่มเป้าหมาย หรือจัดการเรียนให้กลุ่มเป้าหมาย สถานที่มีจัดการเรียนการสอน นอกจากนั้นยังมีหน่วยงานอื่น เช่น ตำรวจ องค์กรพัฒนาเอกชน เทศบาล ที่เข้าไปให้การศึกษา พัฒนาทักษะเด็กเร่ร่อนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น เทศบาลบางแห่งมีความพร้อมในการจัดห้องเรียน ให้ที่สำนักงานของเทศบาล และในแต่ละวันจะมีบริการส่งรถไปตระเวนรับเด็กมาเรียน มีบริการอาหารกลางวันและค่าขนมให้ และส่งกลับบ้านในตอนเย็น

เด็กในครอบครัวเร่ร่อนหลายแห่งอยู่ในภาวะเสี่ยงต่อการกระทำคามผิดเพราะอยู่ในชุมชนที่มีเด็กในวัยเดียวกันที่เคยกระทำผิดมาก่อน หรือมีปัญหาเรื่องพฤติกรรม หน่วยงานต่าง ๆ ยังขาดบริการให้การศึกษา และจัดกิจกรรมเฉพาะสำหรับเด็กกลุ่มเสี่ยง เพราะเป็นกลุ่มที่เข้าถึงยาก

ด้านสาธารณสุข คนเร่ร่อนมีทั้งประเภทที่มีบัตรประจำตัวประชาชน มีบัตรทอง ที่เป็นกลุ่มที่รู้จักและเข้าถึงบริการด้านสาธารณสุข และมีประเภทที่ไม่มีบัตรประจำตัวประชาชน ไม่สามารถไปใช้บริการสาธารณสุขตามแหล่งบริการต่าง ๆ ได้ บางคนไม่เคยไปพบแพทย์ เวลาเจ็บป่วยจะไปซื้อยามาทานเอง หรือใช้ยาที่เจ้าหน้าที่สาธารณสุขไปแจกให้ เด็กในครอบครัวเร่ร่อนที่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัดมักมีปัญหาเรื่องสุขภาพเพราะอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่ถูกสุขลักษณะ มักเป็นโรคผิวหนัง โรคทางเดินหายใจ บริการด้านการให้ความรู้เรื่องความสะอาด การมีสุขภาวะที่ดี ยังไม่ทั่วถึงและยังไม่ได้ผลนัก คนเร่ร่อนที่เป็นโรคเอดส์ในบางแห่งมีองค์กรพัฒนาเอกชนเข้าไปดูแลเป็นพิเศษ เช่นที่ชุมชนริมทางรถไฟ จังหวัดนครราชสีมา

ด้านที่อยู่อาศัย ครอบครัวเร่ร่อนส่วนใหญ่ได้รับการอนุโลมให้พักอาศัยชั่วคราวตามที่สาธารณะ เช่น ริมทางรถไฟ สวนสาธารณะ ใต้ทางด่วน ใต้สะพานลอย ริมฟุตบอล สนามหลวง ที่ป่าสงวนแห่งชาติ เป็นต้น กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ มีสถานสงเคราะห์ที่สามารถรองรับคนเร่ร่อนได้ในบางจังหวัด แต่พบว่าคนเร่ร่อนส่วนใหญ่ไม่ชอบอยู่อาศัยในสถานสงเคราะห์ เพราะไม่มีความเป็นอิสระ ปัจจุบันได้มีความพยายามในการสร้างสถานสงเคราะห์ให้เป็นลักษณะบ้านเปิดให้กับคนเร่ร่อนที่ประสงค์จะเข้าพักอาศัยเป็นการชั่วคราวโดยไม่มีกฎระเบียบมากมาย และพยายามให้ผู้ใช้บริการที่เข้าอยู่อาศัยได้ปกครองกันเอง แต่คงต้องใช้เวลาในการพัฒนาให้มีจำนวนที่เพียงพอและให้คนเร่ร่อนสามารถเข้าถึงได้และเป็นที่ยอมรับ

ในท้องถิ่นบางแห่งมีการจัดที่อยู่อาศัยโดยการหาพื้นที่ให้ชาวบ้านเข้าไปอยู่ โดยให้ชาวบ้านกู้เงิน ขณะเดียวกันก็ส่งเสริมการออม มีการบริหารเงินออมโดยคณะกรรมการบริหารโครงการบ้านมั่นคง รูปแบบนี้ชาวบ้านจะมั่นคงเฉพาะการเป็นเจ้าของตัวบ้าน แต่ไม่มั่นคงในแง่การไม่ได้มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน แต่รูปแบบนี้จะใช้ได้กับคนมีอาชีพที่มีรายได้แน่นอน แต่สำหรับคนเร่ร่อนมักไม่มีอาชีพและรายได้แน่นอน ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงสวัสดิการลักษณะดังกล่าวได้

ด้านอาชีพ การส่งเสริมด้านอาชีพเป็นบริการที่ไม่เด่นชัด เพราะคนเร่ร่อนเป็นแรงงานที่การศึกษาต่ำ บางคนไม่มีการศึกษา เป็นแรงงานไร้ฝีมือ ส่วนใหญ่มีศักยภาพเพียงการใช้แรงงาน ในลักษณะของการเก็บของเก่า เก็บขยะไปขาย รับจ้างแรงงานทั่วไป รับจ้างในงานก่อสร้าง ซึ่งเป็นลักษณะของการหาเช้ากินค่ำ และรายได้ไม่แน่นอน

บริการอื่น ๆ ที่หน่วยงานต่าง ๆ จัดให้มักเป็นการให้ความช่วยเหลือขั้นพื้นฐานในเรื่องปัจจัยสี่ คนเร่ร่อนในเมืองใหญ่ เช่น กรุงเทพฯ บางคนรู้จักแหล่งและสามารถเข้าถึงบริการสาธารณะต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคม เช่น การไปขอข้าว/สิ่งของ ตามโรงพยาบาลหรือวัดต่าง ๆ การไปอาบน้ำตามวัดหรือห้องน้ำสาธารณะ แต่อีกส่วนหนึ่งเข้าไม่ถึง

บริการเพราะไม่ทราบว่ามีการอยู่ที่ใดบ้าง บางคนรู้สึก ว่าถูกดูถูกเหยียดหยาม จึงไม่พยายามเข้าไปมีส่วนร่วม ในบริการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน

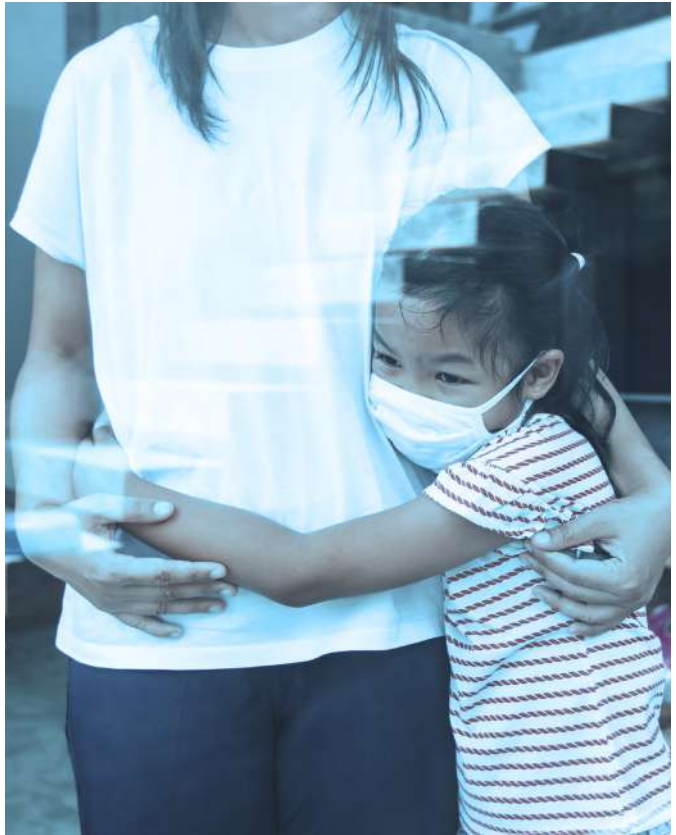
3.2 แนวทางการช่วยเหลือและข้อเสนอเชิง นโยบายสำหรับครอบครัวเร่ร่อน

3.2.1 ด้านที่อยู่อาศัย การแก้ไขปัญหา คนเร่ร่อนควรพิจารณาจากธรรมชาติคนเร่ร่อนที่ชอบอิสระ มักไปรวมกลุ่มกันเอง ไม่ชอบที่จะเข้าไปอยู่ในที่พักที่ทางการ สร้างให้ การช่วยเหลือจึงควรมีหน่วยงานเข้าไปปลูกฝัง จิตสำนึกให้คนเร่ร่อนรู้จักช่วยเหลือตนเอง รู้จักยึดเศรษฐกิจ พอเพียง โดยอาจเริ่มจากการให้หน่วยงานภาครัฐเข้าไปดูแล ก่อนในระยะแรก แต่ไม่ควรสร้างที่อยู่ถาวรให้คนเร่ร่อน หรือการยกที่ดินให้ทำกิน เพราะเป็นเรื่องยากที่จะทำได้ทั่วถึง และจะมีผู้มาขอรับบริการไม่สิ้นสุด

3.2.2 การช่วยเหลือเรื่องที่อยู่อาศัยให้ ครอบครัวเร่ร่อน ควรใช้กลไกภาครัฐ คือ สำนักงานพัฒนา สังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด และท้องถิ่น คือ สหกรณ์ในท้องถิ่น มาร่วมกันลงทุนสร้างที่อยู่อาศัยราคาถูก ซึ่งจะเป็นการดึงคนเร่ร่อนให้กลับมาอยู่ในภูมิภคานา แต่ต้อง ดูแลเรื่องที่ดินทำกินควบคู่ไปด้วย แนวทางบ้านมั่นคง อาจนำมาแก้ปัญหาครอบครัวเร่ร่อนได้เฉพาะคนเร่ร่อน ที่อยู่นอกเมือง สำหรับคนที่มิที่อยู่ไม่มั่นคงควรไปสร้าง ความมั่นคงในพื้นที่ของเขาที่อาจไม่ใช้การสร้างบ้านให้เขา อยู่เสมอไป เพราะอาจไม่เหมาะกับอาชีพที่เขาทำในเมือง เป็นการหาทางแก้ปัญหาที่วนเวียนไม่จบ ดังนั้นต้องแก้ที่ ต้นเหตุ คือทำอย่างไรให้ครอบครัวมีความมั่นคง

3.2.3 ด้านการดูแลเด็กในครอบครัวเร่ร่อน เด็กเร่ร่อนส่วนใหญ่เป็นเด็กไม่มีโอกาส เพราะไม่มีไปเกิด ไม่ได้เรียน ครอบครัวเด็กต้องการทุนการศึกษา เด็กของเขา มีช่องว่างเรื่องวัฒนธรรม ขาดกระบวนการเรียนรู้ ไม่รู้ ไม่เข้าใจกฎระเบียบ ไม่รู้ว่าสิ่งที่ทำผิดกฎหมาย ทางแก้ คือ “ต้องแก้ที่ต้นน้ำ คือเรื่องการศึกษา ต้องให้ครอบครัว เข้าใจปัญหาของเด็กด้วย ต้องให้ความรู้พื้นฐาน ต้องให้ รู้เรื่องสุขภาพ กฎหมาย ระเบียบต่าง ๆ ก็ต้องเข้าใจ”

3.2.4 ปัญหาเด็กเร่ร่อนส่วนหนึ่งเป็นผลพวง ของการเร่ร่อนไปทั้งครอบครัว เริ่มมาจากการมาขาย ดอกไม้ พบว่ารายได้ดี พ่อไปทำงานก่อสร้าง แม่ทำงาน หัตถกรรม พาเด็กไปด้วยและใช้เด็กเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่ง ในการหาเงิน

3.2.5 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องช่วยกัน เข้มงวดกับผู้ปกครองไม่ให้พาเด็กมาเป็นเครื่องมือ หาเงิน “ต้องทำให้เขาเข้าใจว่าหน้าที่ทำมาหากินเป็นหน้าที่ ของผู้ปกครอง ไม่ใช่ของเด็ก” ตำรวจควรร่วมมือกับท้องถิ่น/ เทศบาล คือให้ตำรวจใช้อำนาจและมาตรการตามกฎหมาย ของตำรวจดำเนินการนำตัวคนเร่ร่อนมา แล้วส่งต่อให้ เทศบาลหรือประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ ให้ดูแลต่อ ภาครัฐควรเข้าไปดูแลเด็กในครอบครัวเร่ร่อน ไม่ให้รับหรือ สืบทอดวัฒนธรรมการเร่ร่อน ป้องกันการเกิดวงจร เด็กเร่ร่อน และไม่ควรแก้ปัญหาเป็นรายบุคคล ต้องมอง ปัญหาในภาพรวมด้วย

3.2.6 ควรแก้ปัญหาเด็กเร่ร่อนที่ต้นเหตุ คือ การที่เด็กไม่ได้เรียน ถ้าเด็กได้เรียนจะไม่มีปัญหาต้องจัดการศึกษาทั้งในและนอกระบบ ควรทำให้ทุกคนมีบัตรประจำตัวเพื่อให้คนเหล่านั้นสามารถเข้าถึงสวัสดิการสังคมต่าง ๆ ได้ ควรมีบ้านพักให้เด็ก

3.2.7 ด้านการพัฒนาสถาบันครอบครัว การเร่ร่อน เป็นวิถีชีวิตปกติของหลาย ๆ ครอบครัว ควรแก้ไขปัญหาพฤติกรรมของคนในครอบครัว เป็นสิ่งจำเป็นที่ควรเปลี่ยนความคิดของพ่อแม่ที่ต้องการให้ลูกเร่ร่อนเหมือนตนไปเป็นการคิดให้เด็กได้เรียนหนังสือ ขณะเดียวกันหน่วยงานต่าง ๆ ก็ควรจัดให้เด็กได้เรียนต่อเนื่องและจัดกิจกรรมให้มากขึ้น โดยวิธีการช่วยเหลือที่ดี คือ การช่วยเหลือที่เริ่มจากการแบ่งกลุ่ม โดยควรแยกกลุ่มผู้ที่เข้าไปช่วยเหลือเป็นกลุ่มผู้ใหญ่และกลุ่มเด็ก ต้องส่งเสริมช่วยเหลือทั้งสองกลุ่ม ตามความต้องการที่เหมาะสม เพื่อให้การช่วยเหลือต่างกัน แต่มีเป้าหมายเดียวกัน กลุ่มผู้ใหญ่ช่วยให้เขาทรงตัวอยู่ได้ ส่วนกลุ่มเด็ก เจ้าหน้าที่ควรมุ่งเข้าไปส่งเสริมให้ได้เรียนหนังสือต่อเนื่อง เพื่อให้มีการศึกษา มีอาชีพ ป้องกันการที่จะต้องเร่ร่อนในอนาคต นำเด็กและผู้ใหญ่มาทำความเข้าใจกันให้พ่อแม่เห็นความสำคัญของการส่งเสริมลูก

3.2.8 รัฐควรกำหนดเป้าหมายการให้ความช่วยเหลือครอบครัวเร่ร่อน โดยมุ่งไปที่การทำให้เขามีคุณภาพชีวิตที่ดี เติบโตส่วนที่เขาขาด วิธีการคือ ให้กลไกของรัฐเข้าไปเยียวยา แต่รัฐต้องไม่เข้าไปดูแลจนเขาเกิดความเคยชินกับการได้รับอย่างเดียว

3.2.9 ด้านการส่งเสริมพัฒนาท้องถิ่นให้เข้มแข็งและมีบทบาทดูแลคนในท้องถิ่น ผู้บริหาร อบต. ควรมีข้อมูลเกี่ยวกับคนกลุ่มนี้ เพื่อเป็นเครื่องมือในการช่วยเหลือและดึงคนเหล่านั้นให้อยู่ในท้องถิ่น ไม่ออกไปเร่ร่อนในเมืองใหญ่ แต่ละท้องถิ่นควรมีการสื่อสารกับครอบครัวเร่ร่อนที่เคยมีภูมิลำเนาในพื้นที่นั้น เพื่อให้ครอบครัวเร่ร่อนกลับมาใช้ชีวิตในภูมิลำเนาเดิม กลับมาใช้แรงงานในพื้นที่ที่เคยอยู่ โดยการสร้างความมั่นใจให้เขาว่าหากกลับมาแล้วจะสามารถอยู่ได้อย่างปลอดภัย มีอาชีพมีความมั่นคง

3.2.10 การแก้ปัญหา ควรมองปัญหาและเข้าใจปัญหาของแต่ละพื้นที่ และต้องให้ท้องถิ่นเข้ามา มีบทบาท ควรให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดมาช่วยสนับสนุน การดำเนินงานด้วย รัฐต้องตระหนักถึงปัญหาว่า ถ้าปล่อยไว้คนแห่ไปอยู่ในเมือง จะสร้างปัญหาในเมือง ท้องถิ่นก็จะมีแต่คนแก่ ฉะนั้นต้องสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง

3.2.11 การพัฒนาโครงสร้างทางเศรษฐกิจ และสังคม ส่วนกลางต้องร่วมกับท้องถิ่นที่จะต้องพัฒนาคน พัฒนาอาชีพก่อน เช่น ปัญหาของจังหวัดนครศรีธรรมราช คือ มีคนเรียนจบเยอะ แต่ไม่มีงานทำเพราะไม่มีโรงงานรองรับ ฉะนั้นรัฐต้องพัฒนาแรงงานที่ใช้ฝีมือ งานบางอย่างขาดแคลนแรงงาน คนไทยไม่ทำ ต้องใช้แรงงานต่างด้าว ฉะนั้นต้องอบรมวินัย ปลูกฝังให้รักอาชีพที่สุจริตด้วย

3.2.12 รัฐต้องคิดว่าทำอย่างไรให้ครอบครัวอยู่ดีมีสุข ทำอย่างไรให้ครอบครัวมีรายได้มากขึ้น ทำอย่างไรให้เขายั่งยืนได้ ทำให้เขามีความคิด รู้จักคิดได้ก่อนว่าเขาอยากแก้ปัญหาของตัวเอง เขาควรทำอะไร ถ้าคิดได้ ต้องการความช่วยเหลือก็ให้ร้องขอเข้ามาได้

3.2.13 การแก้ปัญหาเรื่องปากท้อง ต้องไปแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศด้วย ควรเปลี่ยนจากระบบเศรษฐกิจทุนนิยมมาเป็นระบบเศรษฐกิจพอเพียง

3.2.14 แนวทางการป้องกันปัญหาดังกล่าว คือ สร้างงานในพื้นที่ ส่งเสริมท้องถิ่นให้เข้มแข็ง ดูแลคุณภาพชีวิตคน คอยดูแล ติดตาม ประเมินผลการช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง สม่่าเสมอ ไม่ทำตามกระแส เน้นการสร้างสถาบันครอบครัวให้เข้มแข็ง

3.2.15 การปรับปรุงระบบบริหารงานราชการ แก้ไขปัญหาการทำงานแบบแต่ละหน่วยงานต่าง แยกกันทำ ปัญหาการทำงานซ้ำซ้อน พมจ. ต้องประสานกับ อบต. และหน่วยอื่น ๆ ที่ทำงานกับกลุ่มเป้าหมายเดียวกัน ต้องประชุมหารือร่วมกันเพื่อหาเป้าหมายที่ชัดเจน กำหนดมาตรการร่วมกันว่าจะดำเนินการอะไรบ้าง แบ่งเบาภารกิจของหน่วยงานบางหน่วยที่มีเยอะ ให้ทำเป็นเรื่อง ๆ หลายหน่วยงานร่วมกันทำเรื่องเดียวกัน ไปสู่เป้าหมาย

เดียวกัน ใช้วิธีจัดสรรงบประมาณของแต่ละหน่วยมาทำงานร่วมกัน อาจให้ท้องถิ่นสนับสนุนงบประมาณบางส่วนที่สำคัญ การทำงานของหน่วยงานต่าง ๆ ต้องทำเป็นเครือข่ายที่มีความเชื่อมโยงกัน รัฐต้องส่งเสริมกระตุ้น อปท. ให้หันมาทำงานด้านสังคมมากขึ้น

ลักษณะนโยบายครอบครัวเร่ร่อนที่ควรมีการจัดทำ การกำหนดนโยบายเพื่อแก้ปัญหาของครอบครัวเร่ร่อนควรมีลักษณะ ดังนี้

1) ควรเป็นนโยบายที่จัดสวัสดิการให้กับครอบครัวทั่วไป ควบคู่กับนโยบายการจัดสวัสดิการให้กับครอบครัวเร่ร่อนเป็นการเฉพาะ เนื่องจากครอบครัวเร่ร่อนควรได้รับการดูแลในสิ่งจำเป็นพื้นฐานในชีวิตเช่นเดียวกับครอบครัวปกติทั่วไป แต่เนื่องจากครอบครัวเร่ร่อนมีความต้องการบางอย่างที่แตกต่างเป็นพิเศษจากครอบครัวอื่น ๆ จึงควรได้รับการดูแลเป็นพิเศษ และควรมีการกำหนดนโยบายทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น เนื่องจากปัญหาของครอบครัวเร่ร่อนเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับปัญหาเชิงโครงสร้างในระดับชาติ อาทิ ปัญหาความยากจน ปัญหาการว่างงาน ปัญหาการขาดการศึกษา ขณะเดียวกันก็เป็นปัญหาที่ท้องถิ่นมีบทบาทต้องเข้ามาดูแลคนในท้องถิ่นให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในภูมิภาคของตนได้อย่างปกติสุข มีที่ดิน ทำกิน มีอาชีพ และมีความรักท้องถิ่นด้วย เพื่อป้องกันไม่ให้คนในชนบทต้องเร่ร่อนย้ายถิ่นไปหางานทำในเมืองใหญ่

ดังนั้น การแก้ไขปัญหาความยากจนของคนในชาติ จึงควรดำเนินการไปพร้อมกันหลายวิธี โดยการกระจายการลงทุนไปตามภูมิภาคต่าง ๆ การสร้างงานในท้องถิ่น การแก้ปัญหาภัยแล้ง การส่งเสริมการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ที่สามารถทำรายได้ในเชิงเศรษฐกิจ การจัดสรรที่ดินทำกินให้คนด้อยโอกาสที่ไม่มีที่ดินทำกินอย่างเป็นธรรม

2) รัฐควรมีนโยบายบนพื้นฐานของการมองคนเร่ร่อน ครอบครัวเร่ร่อน ว่าแท้จริงแล้วคนเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีศักยภาพ มีพลังระดับหนึ่ง เป็นผู้ที่ต้องการมีอาชีพ มีรายได้ ต้องการมีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง เขาเป็นผู้ที่มีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ต้องการความมั่นคงใน

ชีวิตและทรัพย์สิน ต้องการการยอมรับนับถือเช่นเดียวกับคนทั่วไป และที่สำคัญเขาเหล่านั้นมิใช่อาชญากร แต่อาจเป็นเพียงผู้ที่ไม่รู้ว่าสิ่งที่ทำบางอย่างเป็นการทำผิดกฎหมายบ้านเมือง เช่น การเข้าไปอาศัยอยู่ในที่สาธารณะที่ป่าสงวน ซึ่งเขาไม่ได้ทำเพื่อยึดครองให้ได้กรรมสิทธิ์แต่อย่างใด และไม่ตั้งใจทำผิดต่อพระราชบัญญัติควบคุมการขุดทาน พ.ศ. 2484 หรือพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2503 เพราะเขาไม่เคยมีความรู้เรื่องกฎหมาย แต่เขาทำด้วยสัญชาตญาณของความอยู่รอด เพราะเขาไม่ได้รับการช่วยเหลือจากบริการทางสังคม แต่เขาเหล่านั้นเป็นส่วนหนึ่งของผลพวงปัญหาสังคมในเชิงโครงสร้าง ไม่ว่าจะปัญหาความยากจน ปัญหาครอบครัวแตกแยก ปัญหาการไม่มีที่ดินทำกิน ฯลฯ

ดังนั้น การกระทำของคนเหล่านั้นจึงเป็นเรื่องจำเป็นต้องกระทำเพื่อความอยู่รอดของตนเองและครอบครัว ซึ่งรัฐควรวางนโยบายในลักษณะการส่งเสริม พัฒนาศักยภาพ และให้โอกาสแก่คนเร่ร่อนและครอบครัวเร่ร่อน มากกว่าการสงเคราะห์ช่วยเหลือแบบเก็บตกเป็นครั้งคราวไป หรือเพียงมุงปราบและขจัดให้หมดไปเท่านั้น

3) รัฐควรมีนโยบายด้านการส่งเสริมมากกว่าการปราบปรามครอบครัวเร่ร่อน โดยเฉพาะการส่งเสริมให้ครอบครัวเร่ร่อนมีความแข็งแรง โดยการให้เขามีที่พักอาศัยที่ปลอดภัยมั่นคง การให้เขามีความรู้ มีอาชีพมีรายได้ รู้จัก และให้ความสำคัญกับการเลี้ยงลูกให้ได้มาตรฐานและให้ความสำคัญกับการศึกษาของเด็ก

สำหรับนโยบายระดับท้องถิ่น ซึ่งครอบคลุมนโยบายที่กำหนดโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกระดับ ทั้งองค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล ที่จะสามารถแก้ปัญหาของครอบครัวเร่ร่อนได้ จำเป็นต้องมุ่งที่ 3 ประเด็นหลัก ได้แก่

(1) การเพิ่มงบประมาณด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่นมากขึ้น และไม่ควรเน้นแต่การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพ เช่น ถนน น้ำประปา ไฟฟ้า เพียงด้านเดียว

(2) การจัดสรรทรัพยากรที่มีในท้องถิ่นให้ทั่วถึง โดยเฉพาะผู้ที่ไม่มีที่ดินทำกิน ท้องถิ่นควรพัฒนาระบบกองทุนหรือสหกรณ์ที่มีภาระระดมทุนมาเพื่อจัดสรรที่ดินทำกินหรือที่อยู่อาศัย

(3) ท้องถิ่นควรมีการสำรวจข้อมูลจำนวนคนเข้า/ออกท้องถิ่น เพื่อให้มีข้อมูลที่ถูกต้องในการจัดทำแผนและงบประมาณในการดูแลช่วยเหลือ

3.3 แนวทางการป้องกันปัญหาครอบครัวเร่ร่อน
กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ควรทำการสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำเสนอผลการวิจัยต่อหน่วยงานที่ทำหน้าที่กำหนดนโยบายระดับชาติ ได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และสำนักงบประมาณ เพื่อร่วมกันผลักดันการจัดทำนโยบายระดับชาติ รวมถึงมาตรการและกลไกต่าง ๆ ตลอดจนการสนับสนุนงบประมาณในการขับเคลื่อนนโยบายดังกล่าว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ รับผิดชอบเป็นเจ้าภาพเชิญหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อทบทวนหารือร่วมกันเพื่อสร้างระบบการทำงานกับครอบครัวเร่ร่อน ไม่ให้ต่างคนต่างทำ และหาแนวทางในประเด็นสำคัญ ๆ อาทิ

- กำหนดว่าใครควรมีบทบาทเป็นเจ้าภาพหลักในการดูแลครอบครัวเร่ร่อนเรื่องใด
- พัฒนาเครือข่ายผู้ปฏิบัติงานด้านคนเร่ร่อนให้มีระบบการทำงานที่เกื้อหนุนกัน
- สร้างระบบติดตามและประเมินผลการทำงานกับครอบครัวเร่ร่อน

- สนับสนุนการทำวิจัยประเมินผลโครงการกิจกรรมต่าง ๆ ที่ได้ดำเนินการไป

สรุปและข้อเสนอแนะ

ปัญหาของครอบครัวลักษณะพิเศษทั้งครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว ครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น หรือครอบครัวเร่ร่อน แม้ว่าจะมีความแตกต่างในสาเหตุและความต้องการตามสภาพที่เกิดกับแต่ละครอบครัวในแต่ละพื้นที่ แต่หากพิจารณาลึกลงไปถึงเหตุปัจจัยเบื้องหลัง ที่แท้จริงจะพบว่าเป็นสภาวะการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมที่มีต้นตอส่วนหนึ่งมาจากปัญหาในระดับโครงสร้างทางสังคมประกอบด้วยกระแสโลกาภิวัตน์ที่มีอิทธิพลอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ฉะนั้นจะพบว่าปัญหาของครอบครัวลักษณะพิเศษแต่ละประเภท บางครั้งมีความเกี่ยวโยงกัน ทั้งในแง่สาเหตุของปัญหาและครอบครัวที่ได้รับผลกระทบ

ดังนั้น การกำหนดนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาของครอบครัวลักษณะพิเศษจึงจำเป็นต้องมีการพิจารณาแบบองค์รวม ให้นำไปสู่การแก้ปัญหาทั้งในระดับมหภาคและระดับจุลภาค อันจะสามารถเชื่อมโยงทั้งปัญหาทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง โดยให้ความสำคัญกับการกำหนดสัดส่วนของงบประมาณที่ใช้ในด้านสังคมให้มากขึ้น และที่สำคัญคือการกำหนดนโยบายในทุกระดับต้องให้ความสำคัญกับการดำเนินการในทุกมิติควบคู่กันไป ทั้งในมิติของการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า มิติของการป้องกันปัญหามีให้ลูกหลานใหญ่โต และมิติของการส่งเสริมและพัฒนาครอบครัวควบคู่กับการพัฒนาสังคมให้มีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน บนพื้นฐานที่สำคัญที่สุดคือ การเคารพสิทธิของศักดิ์ศรีคุณค่าความเป็นมนุษย์

“

ที่มา : จิตตินันท์ เดชะคุปต์ และคณะ, การวิเคราะห์สถานการณ์และการศึกษานโยบายและมาตรการในการให้ความช่วยเหลือครอบครัวที่มีลักษณะพิเศษ : ครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว ครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น และครอบครัวเร่ร่อน ระยะที่ 2, ภาควิชามนุษยนิเวศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2550.

”

เรื่องที่ 18

การศึกษาเรื่อง “การดำเนินชีวิตครอบครัวของครอบครัวที่ประสบภัยสึนามิ”

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี 2550

ประเทศไทยเป็นหนึ่งในประเทศที่ประสบกับภาวะวิกฤติจากเหตุการณ์ภัยพิบัติสึนามิ เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2547 ซึ่งสร้างความสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สินที่ส่งผลกระทบต่อครอบครัวและสังคมอย่างรุนแรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในจังหวัดที่มีพื้นที่ติดกับทะเลฝั่งอันดามัน 6 จังหวัด อันได้แก่ ระนอง พังงา ภูเก็ต กระบี่ ตรัง และสตูล ข้อมูลจากศูนย์สารสนเทศกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย พบว่า มีผู้เสียชีวิตรวม 5,395 คน บาดเจ็บ 8,088 คน สูญหาย 2,932 คน ในจำนวนนี้มีคนไทยเสียชีวิต จำนวน 2,059 คน บาดเจ็บจำนวน 6,065 คน และสูญหายจำนวน 2,023 คน และเสียชีวิตไม่สามารถระบุสัญชาติได้ 900 คน โดยจังหวัดพังงาเป็นพื้นที่ที่ประสบภัยรุนแรงมากที่สุด รองลงมา คือ กระบี่ ระนอง ภูเก็ต สตูล และตรัง ตามลำดับ

เหตุการณ์ดังกล่าวส่งผลกระทบต่อครอบครัวของผู้ประสบภัย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวประมงที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในชุมชน มีวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับท้องทะเล จากการสำรวจของกระทรวงมหาดไทยพบว่า มีพื้นที่เสียหายรวม 24 ตำบล 292 หมู่บ้าน ประชาชนได้รับความเดือดร้อน 54,672 คน จำนวน 12,068 ครอบครัว ความเสียหายต่อทรัพย์สินบ้านเรือนเสียหายรวม 6,799 หลัง และจากสรุปสถานการณ์ภัยพิบัติภัยคลื่นสึนามิ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2548) พบว่าเรือซึ่งเป็นเครื่องมือประกอบอาชีพที่สำคัญเสียหายกว่า 5,000 ลำ ประชาชนที่เป็นผู้ประกอบการได้รับผลกระทบกว่า 3,000 ราย ส่งผลให้มีผู้ประมงว่างงานสูงถึง 56,960 คน ไม่นับรวมแรงงานต่างด้าวที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียน

จากข้อมูลของกรมสุขภาพจิต พบว่า มีผู้มารับบริการฟื้นฟูสุขภาพจิต 27,608 คน เป็นผู้มีอาการทางจิต 4,435 คน รับคำปรึกษา 17,635 คน และมีอาการทางกาย 5,538 คน โดยผู้ประสบภัยจะมีอาการ ซึมเศร้า เครียด คิดถึงแต่เรื่องเก่า ๆ เกี่ยวกับคลื่นยักษ์สึนามิ บางคนคิดอยากฆ่าตัวตาย นอกจากนี้จากการสำรวจของกระทรวงศึกษาธิการ พบว่า มีเด็กกำพร้าและสูญเสียผู้ปกครองทั้งสิ้น 1,468 คน โดยจังหวัดพังงา มีจำนวนเด็กกำพร้ามากที่สุด 591 คน รองลงมาคือ จังหวัดภูเก็ต และกระบี่ 195 คน และ 132 คน ตามลำดับ และเด็กที่ได้รับผลกระทบจากสึนามิ 30,226 คน และจากการสำรวจข้อมูลของมหาวิทยาลัยขอนแก่น พบว่า บุคคลที่สูญเสียชีวิตหรือสูญหายในครอบครัวที่พบมากที่สุดถึงร้อยละ 30 คือ บุตร นอกจากนี้ยังมีเด็กในครอบครัวที่ประสบภัยสึนามิร้อยละ 20 ที่บิดาเสียชีวิต และมีเด็กร้อยละ 8 ที่มารดาเสียชีวิต (ศรีเวียงไพโรจน์กุล, 2548)

ข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัวของผู้ประสภภัยพิบัติสึนามิ ทำให้กลายเป็นครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์ มีพ่อหรือแม่เป็นผู้เลี้ยงดูบุตรตามลำพังหรือเป็นกำพร้าทั้งพ่อและแม่ ต้องไปอาศัยอยู่กับญาติหรือสถานสงเคราะห์ โดยครอบครัวเหล่านี้ได้รับผลกระทบจากการสูญเสียของสมาชิกในครอบครัวส่งผลต่อการดำเนินชีวิต ทั้งในด้านเศรษฐกิจและการทำหน้าที่ในการเลี้ยงดูบุตรและสมาชิกในครอบครัว ผู้ประสภภัยต้องกลายเป็นครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์ต้องเลี้ยงดูบุตรตามลำพัง ย่อมขาดเพื่อนคู่คิดและกำลังใจ ขาดผู้ร่วมแบ่งเบาภาระในครอบครัว และขาดผู้ช่วยแบ่งเบาภาระด้านการทำงาน รวมถึงการเลี้ยงดูบุตร การทำหน้าที่ของครอบครัวย่อมสูญเสียความสมดุลไป ซึ่งการเข้าสู่ภาวะวิกฤติของครอบครัวดังกล่าว ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ มากมายที่สำคัญคือ ปัญหาด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้หญิงที่เป็นแม่ในครอบครัวคนเดียวมักประสบภาวะยุ่งยากทางสังคมและเศรษฐกิจ การประคับประคองครอบครัวให้อยู่รอดภายใต้การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง รวมถึงการต่อสู้กับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัว เช่น ความสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัว การเลี้ยงดูลูก ความเจ็บป่วยทางกายและจิตใจอันเกิดจากการสูญเสียคู่ชีวิตอย่างฉับพลัน

ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการศึกษาถึงสถานการณ์การดำเนินชีวิตครอบครัวและความสามารถในการทำหน้าที่ของครอบครัวที่อยู่ในภาวะวิกฤติจากสูญเสียสมาชิกในครอบครัวจากภัยพิบัติสึนามิ รวมทั้งการสนับสนุนทางสังคมที่ครอบครัวกลุ่มนี้ได้รับ เพื่อจะหาแนวทางส่งเสริมศักยภาพของครอบครัวที่ประสบภาวะวิกฤติเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งและความมั่นคงให้กับสถาบันครอบครัว ทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและเป็นกลไกฟื้นฟูทางสังคมกรณีภัยพิบัติขนาดใหญ่อย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์การดำเนินชีวิต ความสามารถในการทำหน้าที่และปัญหาของครอบครัวที่ประสบภัยสึนามิ

2. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ระบบการให้ความช่วยเหลือและบริการแก่ครอบครัวที่ประสบภัยสึนามิ จากหน่วยงานและชุมชนในพื้นที่

3. เพื่อศึกษาความต้องการรับความช่วยเหลือและบริการของครอบครัวที่ประสบภัยสึนามิ และหาแนวทางการให้ความช่วยเหลือและการให้บริการแก่ครอบครัวที่ประสบภัยสึนามิในระยะต่อไป

4. เพื่อศึกษาและให้ข้อเสนอแนะต่อบทบาทของหน่วยงานและชุมชนในการให้ความช่วยเหลือฟื้นฟูสภาวะครอบครัวที่ประสบภัยธรรมชาติ

วิธีดำเนินการวิจัย

คณะวิจัยได้เลือกศึกษาชุมชนตัวอย่างทั้งหมด 8 ชุมชน โดยแบ่งตามกลุ่มไทยพุทธ ไทยมุสลิม ไทยพลัดถิ่น ชาวเล และแรงงานต่างด้าว รวมทั้งทำการเก็บข้อมูลกรณีศึกษาเด็กในบ้านพักเด็กกำพร้าจากภัยพิบัติสึนามิ จำนวน 2 แห่ง เพื่อให้มีความหลากหลายด้านศาสนา ชาติพันธุ์ และกลุ่มอายุของผู้สูญเสีย โดยครอบคลุมพื้นที่ใน 4 จังหวัดที่ได้รับผลกระทบจากภัยสึนามิ คือ ระนอง พังงา ภูเก็ต และกระบี่ และในการวิจัยครั้งนี้ คณะวิจัยใช้วิธีวิจัยที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาทฤษฎี และทบทวนวรรณกรรม/งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงศึกษาการปรับตัวของสมาชิกครอบครัวในภาวะวิกฤติจากสึนามิ ในภาคใต้ และผลกระทบต่อครอบครัวจากข้อมูลทฤษฎี การดำเนินงานฟื้นฟูผู้ประสภภัยสึนามิ ก่อนที่จะลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลปฐมภูมิ และได้สัมภาษณ์เก็บข้อมูลกรณีศึกษา (Case study) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลที่สูญเสียสมาชิกในครอบครัว จำนวน 44 คน แบ่งเป็นผู้หญิง 24 คน ผู้ชาย 20 คน ในจำนวนนี้เป็นเด็กหญิง 4 คน และเด็กชาย 2 คน คณะวิจัยได้ทำสนทนากลุ่ม (Focus group discussion: FGD) จำนวน 10 กลุ่ม ในพื้นที่ประสบภัยสึนามิใน 4 จังหวัด โดยในการทำสนทนากลุ่มนี้ได้แบ่งเป็นกลุ่มผู้ใหญ่ 8 กลุ่มและกลุ่มเด็กกำพร้า 2 กลุ่ม ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มในกลุ่มผู้ใหญ่คือสมาชิกในครอบครัวที่ประสบภัยสึนามิ ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรพัฒนาเอกชน

โดยเวทีประชุมนี้เป็นเวทีให้ข้อคิดเห็นต่อรายงานการศึกษา เป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์ปัญหา เพื่อหาแนวทางในการส่งเสริมศักยภาพของครอบครัวที่ประสบภัยสึนามิ และในการสนทนากลุ่มเด็กกำพร้าเป็นการพูดคุยทั้งเด็กหญิงและเด็กชาย รวมจำนวนผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม ทั้งหมด 201 คน และได้สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานที่เกี่ยวกับการฟื้นฟูชีวิตและชุมชนผู้ประสบภัยพิบัติสึนามิ จำนวน 35 คน โดยจำแนกเป็นองค์กรรัฐจำนวน 15 คน องค์กรพัฒนาเอกชนจำนวน 13 คน และองค์กรท้องถิ่นจำนวน 7 คน นอกจากนี้คณะวิจัยได้จัดประชุมรับฟังความคิดเห็นต่อร่างรายงานศึกษา

ผลการศึกษา

ข้อค้นพบเกี่ยวกับบทบาทของสมาชิกในครอบครัวของชาวไทยพุทธก่อนสึนามิ คือส่วนใหญ่ผู้ชายยังคงเป็นแรงงานหลักในการหาเลี้ยงครอบครัว ส่วนผู้หญิงก็ทำหน้าที่เป็นแม่บ้านหรือช่วยสามีทำงานเสริมหาเลี้ยงครอบครัวอีกทางหนึ่ง ส่วนลูกที่ยังเด็กส่วนใหญ่อีกจะมีหน้าที่เรียนหนังสือหรือถ้าโตแล้วและยังไม่แต่งงานก็จะช่วยพ่อแม่ทำงานอีกแรงหนึ่ง หลังสึนามิเมื่อเกิดได้รับผลกระทบจากสึนามิทำให้รูปแบบของครอบครัวของชาวไทยพุทธเปลี่ยนแปลงไปบ้าง ความสัมพันธ์ในครอบครัวเริ่มเปลี่ยนไปด้วยภาระหน้าที่การงานที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย ที่สำคัญที่สุดคือบทบาทของสมาชิกในครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัด คือหลายครอบครัวที่สูญเสียสมาชิกในครอบครัวไป เช่น การที่ภรรยาต้องสูญเสียสามี หรือสามีที่ต้องสูญเสียภรรยาจากเหตุการณ์สึนามิ ทำให้บทบาทของสมาชิกในครอบครัวต้องเปลี่ยนแปลงไปโดยสิ้นเชิง ภรรยาที่สูญเสียสามีต้องกลายมาเป็นผู้นำครอบครัวและหาเลี้ยงครอบครัวเลี้ยงเองเหล่านี้ ก่อให้เกิดปัญหาทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจเป็นอย่างมาก

ปัญหาที่ตามมาอีกคือเมื่อสมาชิกในครอบครัวที่เป็นฝ่ายที่มักจะทำให้เกิดการสมรสและการหาคู่ชีวิตใหม่มาทดแทนซึ่งทำให้เกิดปัญหาระหว่างพ่อเลี้ยงหรือแม่เลี้ยงและลูกเลี้ยงได้

ส่วนในชุมชนไทยพลัดถิ่นพบว่าบางครอบครัวที่เป็นครอบครัวขยายอยู่เมื่อถูกแต่งงานไปแล้ว บางครอบครัวก็ยังคงอาศัยอยู่ในบ้านของบิดามารดากลายเป็นครัวเรือนเดียวกัน ดังนั้นภายในครัวเรือนเดียวกันจึงประกอบไปด้วยสมาชิกหลายคน แต่ถึงอย่างไรก็ไม่ได้สร้างปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต ผู้ชายก็ยังคงทำหน้าที่สำคัญในการหาเลี้ยงครอบครัวส่วนผู้หญิงก็มีอาชีพเสริมรายได้เล็ก ๆ น้อย ๆ จากหลักคำสอนและกฎเกณฑ์ทางศาสนาอิสลามก็ยังคงกำหนดให้เพศชายมีบทบาทและอำนาจหน้าที่มากกว่าผู้หญิง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของพิธีกรรมทางศาสนาก็จะเป็นหน้าที่ของผู้ชายเป็นส่วนใหญ่ อีกทั้งภรรยาที่ถูกสั่งสอนให้เชื่อฟังสามีของตน หลังเหตุการณ์สึนามิ รูปแบบ โครงสร้าง ความสัมพันธ์ รวมทั้งอำนาจหน้าที่ภายในครอบครัวก็ยังคงเหมือนเดิม ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปมากนัก แต่อย่างไรก็ตามสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบันก็ทำให้ผู้หญิงเริ่มเข้ามา มีบทบาทมากขึ้น โดยกลุ่มผู้หญิงสามารถตั้งกลุ่มได้อย่างเข้มแข็ง โดยผู้ชายเปิดโอกาสและสนับสนุนในด้านต่าง ๆ นอกจากนี้จากการสนทนากลุ่ม พบว่าผู้หญิงไทยพลัดถิ่นจะกล้าพูดและกล้าแสดงความคิดเห็นได้มากกว่าผู้ชายและไม่อายที่จะพูดเมื่ออยู่ต่อหน้ากลุ่มคนมาก ๆ

ส่วนกลุ่มชาวเลโดยเฉพาะที่บ้านทุ่งหว้า ส่วนใหญ่ยังพบว่ามียุทธวิธีของครอบครัวที่เป็นครอบครัวขยายอยู่ในแต่ละครัวเรือนจะประกอบด้วยจำนวนครอบครัวที่มากกว่าหนึ่งครอบครัว ภายในครัวเรือนจะมีผู้สูงอายุอาศัยอยู่ด้วย ซึ่งคนหนุ่มสาวมีหน้าที่หาเลี้ยงคนในครอบครัว ส่วนผู้สูงอายุโดยส่วนใหญ่ก็ไม่ได้ประกอบอาชีพ หลังสึนามิถึงแม้ว่าจะมีหน่วยงานที่เข้ามาฝึกอาชีพให้ แต่ก็อยู่ได้ไม่นานก็เป็นอันต้องล้มเลิกไปเพราะยังขาดตลาดรองรับ

ในกลุ่มแรงงานต่างด้าว รูปแบบของครอบครัวก่อนเกิดสึนามิ มีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว โดยตั้งบ้านเรือนอยู่ติด ๆ กัน สมาชิกในครอบครัวส่วนใหญ่จะเป็นคนวัยแรงงานและเด็ก ไม่มีผู้สูงอายุอาศัยอยู่ด้วย ความสัมพันธ์ในครอบครัวก็ถือว่าไม่ตึงเครียดเพราะในกลุ่มของแรงงานต่างด้าวมักปรากฏเหตุการณ์ความรุนแรงให้เห็นบ่อยครั้งเนื่องจากฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวที่ไม่ดีทำให้เกิดการทะเลาะตบตีระหว่างสามีภรรยา เด็กโดยส่วนใหญ่

จะอยู่ในวัยเรียนตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงชั้นประถม โดยที่พ่อแม่จะส่งเด็กให้เข้าเรียนเมื่อถึงวัยสมควร อย่างไรก็ตาม เด็ก ๆ เหล่านี้ก็ยังขาดภาวะโภชนาการที่ดีเพราะบางครั้งพ่อแม่ไม่มีเงินค่าอาหาร ทำให้เด็กได้กินข้าวบ้าง ไม่ได้กินบ้าง หลังสิ้นปี รูปแบบและโครงสร้างครอบครัวก็ยังเหมือนเดิม ส่วนบทบาทในครอบครัวก็เปลี่ยนไปบ้างเล็กน้อย ถึงแม้ว่าจะไม่มีใครเสียชีวิตจากสึนามิแต่ก็ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ลำบากมากขึ้น ผู้ชายยังคงเป็นแรงงานหลักของครอบครัว ส่วนผู้หญิงนอกจากจะทำหน้าที่เป็นแม่บ้านแล้วก็ยังต้องหันมาหาอาชีพเสริมเพื่อช่วยพยุงฐานะเศรษฐกิจภายในครอบครัวของตนอีกด้วย

กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาวิจัยส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชายขอบที่ครอบครัวมีการดำเนินชีวิตอย่างค่อนข้างยากลำบากก่อนที่จะเกิดสึนามิ หลายกลุ่มขาดความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัย อาทิเช่น ชาวไทยพลัดถิ่นบางกลุ่มนอก ชาวไทยมุสลิมบ้านยี่สิบหลัง และชาวอุรูกลาไวย์บ้านเกาะจำ บ้านส่วนใหญ่ทำด้วยวัสดุที่ไม่ถาวร ต้องซ่อมแซมบ่อยครั้ง บ้านหลายหลังในชุมชนมอแกนทุ่งหว้าและชุมชนอุรูกลาไวย์เกาะจำ ไม่มีห้องน้ำ ห้องส้วม ต้องใช้บ่อน้ำสาธารณะหรืออาศัยต่อน้ำมาจากบ้านอื่น เวลาจะขับถ่ายต้องไปตามป่าชายเลนหรือชายหาด ซึ่งไม่ปลอดภัยโดยเฉพาะกับผู้สูงอายุและหญิงวัยรุ่น

ในระหว่างที่อาศัยอยู่ในบ้านชั่วคราว แม้ว่าสมาชิกครัวเรือนจะได้อยู่ด้วยกัน แต่กลุ่มผู้หญิงสะท้อนว่าช่วงที่พักอยู่ในเต็นท์และบ้านพักชั่วคราว บางที่มีความแออัดมาก ไม่มีการกันห้อง ทุกคนในบ้านนอนเรียงอัดกัน ถ้าสมาชิกในบ้านมีจำนวนมากก็ยิ่งลำบาก การจัดสรรบ้านพักชั่วคราวไม่ได้พิจารณาให้เหมาะสมกับขนาดครัวเรือน นอกจากนี้ห้องน้ำห้องส้วมก็ไม่เพียงพอต่อความต้องการ สถานที่ตั้งห้องน้ำของผู้หญิงและผู้ชายตั้งอยู่ที่เดียวกัน เมื่อชาวบ้านมีจำนวนมากจึงทำให้ไม่สามารถแบ่งแยกกันได้ กลุ่มผู้หญิงบอกว่าห้องน้ำไม่พอใช้ เพราะช่วงเช้าทุกคนต้องให้พร้อมกัน บางครั้งมีปัญหาไม่ไหล ปัญหาห้องน้ำไม่เพียงพอ ทำให้หญิงและชายบางคนต้องเข้าไปทำขับถ่ายในสวนยาง

ภายหลังสึนามิ ความช่วยเหลือจากหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ทำให้มีการสร้างบ้านใหม่หรือซ่อมแซม

บ้านเดิมให้แข็งแรงและมิดชิดขึ้น ชุมชนมอแกนทุ่งหว้ามีบ้านไม้สองชั้นที่กว้างขวางกว่าเดิมมาก มีห้องน้ำ ห้องครัว และมีสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้นจากการบริจาค เช่น หม้อหุงข้าว เตาแก๊ส วิทยุ และพัดลม จึงนับว่าคุณภาพชีวิตครอบครัวทางด้านกายภาพดีกว่าก่อนสึนามิ

อย่างไรก็ดี ชุมชนมีบทเรียนเกี่ยวกับบ้านถาวรที่ไม่ตอบสนองความต้องการของผู้อยู่อาศัยและไม่เหมาะสมกับสภาวะอากาศ แม้จะมีบ้านหลังใหญ่แต่กันฝนสาดไม่ได้ เพราะการกำหนดทิศทางของบ้านผิดไป บางหลังก็ทำแบบเร่งรีบ ไม่มีความประณีตและทำให้หลังคารั่ว ที่สำคัญบันไดบ้านที่สูงชันทำให้เกิดความเสี่ยงต่อการพลัดตกของเด็กเล็ก คนชรา และหญิงตั้งครรภ์ อย่างไรก็ดี มีชุมชนที่ยังไม่ได้รับความช่วยเหลือเรื่องบ้านคือแรงงานต่างด้าวและชุมชนไทยมุสลิมที่บ้านยี่สิบหลัง ซึ่งเป็นกลุ่มที่อพยพเข้ามาทำงานในภูเก็ต

ในด้านการประกอบอาชีพ ครัวเรือนในชุมชนเหล่านี้ (ยกเว้นแรงงานต่างด้าว) ก็มักจะได้รับบริจาคเครื่องมือในการประกอบอาชีพ ตั้งแต่เรือหัวโทง เครื่องยนต์เรืออวน ฯลฯ อย่างไรก็ดี การบริจาคเรือมักจะให้ผู้ชายที่เป็นหัวหน้าครัวเรือน ซึ่งสะท้อนว่าการช่วยเหลือหลังสึนามิอาจจะละเลยเรื่องสิทธิสตรี เพราะมีหญิงหม้ายหลายคนที่ยากรวมกลุ่มกันขอเรือขนาดเล็กเพื่อที่จะออกไปตกปลาหาหอยได้เองโดยไม่ต้องพึ่งพาญาติพี่น้องที่เป็นผู้ชาย ทุกชุมชนให้ความเห็นว่าทรัพยากรทางทะเลลดลงเพราะมีเรือประมงพาณิชย์ขนาดใหญ่เข้ามาทำการประมงใกล้ชายฝั่ง ต้นทุนประมงที่สูงขึ้นประกอบกับทรัพยากรที่ลดลงทำให้สมาชิกครัวเรือนต้องออกมาหากินน่านอื่น หรือต้องไปทำมาหากินที่อื่น เช่น ชาวอุรูกลาไวย์จากเกาะจำไปทำมาหากินที่เกาะพีพีและอ่าวนาง เมื่อพ่อแม่ต้องออกไปทำงานที่อื่น ลูกคนโต ๆ จึงรับภาระหน้าที่ดูแลน้อง หุงข้าว ซักผ้า และงานอื่น ๆ ในบ้าน รวมทั้งช่วยดูแลสมาชิกครัวเรือนสูงอายุหรือคนที่สุขภาพไม่ค่อยดี

ความสูญเสียจากสึนามิทำให้หลายครอบครัวขาดสมาชิกที่มีบทบาทสำคัญในด้านต่าง ๆ ความสูญเสียสมาชิกครัวเรือนและความเสียหายของทรัพย์สินนอกจากจะส่งผลกระทบต่อจิตใจและกำลังใจแล้วการสูญเสียบุคคล

ในครัวเรือนยังทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนโครงสร้างความสัมพันธ์ครอบครัว ทำให้บทบาทสมาชิกเปลี่ยนไปหรือต้องรับภาระรับผิดชอบที่หนักขึ้น เช่น พ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวเด็กกำพร้าที่ต้องพึ่งพาญาติพี่น้อง ๆ ละ นอกจากนั้นก็ยังมี การแต่งงานใหม่ซึ่งทำให้สมาชิกครัวเรือนในชุมชนต้องปรับตัว ส่วนครัวเรือนที่สูญเสียสมาชิกที่ค้าจุนหรือหาเลี้ยงก็อาจจะต้องผลักดันให้สมาชิกออกไปทำงานหารายได้และมีเวลาให้แก่กันน้อยลง เหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยผลักดันให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวถดถอยลงได้

เหตุการณ์สึนามิได้สร้างความเสียหายให้กับชุมชนและส่งผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิต เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ทำให้ชาวบ้านทั้งชายและหญิงต้องปรับตัวในการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนไป ผู้หญิงต้องมีบทบาทเพิ่มขึ้นในการหารายได้ จากเมื่อก่อนผู้หญิงไม่ต้องออกไปทำงานนอกบ้านหรือบางรายไม่ต้องออกทะเลกับสามี หลังเหตุการณ์ธรณีพิบัติผู้หญิงต้องออกไปทำงานนอกบ้านเพิ่มขึ้น บางรายต้องออกทะเลกับสามีเพื่อลดค่าใช้จ่ายในการจ้างคนงาน ผู้หญิงหลายคนต้องรับบทบาทเพิ่มขึ้นมากกว่าเดิมเพราะต้องทำงานทั้งงานในบ้านและงานนอกบ้าน

ชุมชนประมงพื้นบ้านซึ่งเป็นชุมชนส่วนใหญ่ที่ได้รับผลกระทบจากสึนามิ บางแห่งต้องเผชิญกับปัญหาการขาดความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัย ความขัดแย้งเรื่องที่ดิน และต้นทุนการทำประมงที่สูงขึ้น ทั้งราคาน้ำมันเชื้อเพลิงและอุปกรณ์ประมงที่มักจะถูกทำลายโดยเรือประมงขนาดใหญ่กว่า ในบางพื้นที่ ทรัพยากรทางทะเลลดลงหรือมีข้อจำกัดเรื่องการประมงเพราะการขยายเขตพื้นที่อนุรักษ์ ความเครียดที่เกิดจากสถานะเศรษฐกิจและปัญหาการเงินและสถานะชายขอบของบางกลุ่มส่งผลต่อบางครอบครัวทำให้ความสัมพันธ์ในครัวเรือนแยลงและมีปากเสียงกันบ่อยครั้งยิ่งขึ้น แต่สำหรับบางชุมชน การที่ผู้หญิงต้องละหน้าที่แม่บ้านออกไปทำงาน ทำให้เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างสามีภรรยามากขึ้นและภรรยาพึ่งตนเองได้ทำให้มีความมั่นใจและภูมิใจมากขึ้น

ในหลายชุมชน เมื่อเกิดความกดดันด้านเศรษฐกิจ

มากขึ้น มีความเครียดมากขึ้น สมาชิกครัวเรือนที่เป็นชายก็หาทางออกโดยการบริโภคสุรา (ยกเว้นในชุมชนไทยมุสลิมและไทยพลัดถิ่นชาวมุสลิม) เงินและความช่วยเหลือจากสีกานามีสวนหนึ่งก็นำไปใช้จ่ายผิดวัตถุประสงค์ โดยนำไปซื้อสุรามาบริโภค ข้อมูลจากงานวิจัยเรื่องความรุนแรงต่อผู้หญิงหลังสีกานามิ (2550) ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าการกระทำความรุนแรงต่อผู้หญิงมักจะเกิดขึ้นเมื่อสามีหรือสมาชิกในครัวเรือนที่เป็นชายมีอาการเมาสุราทั้ง ๆ ที่เมื่อไม่เมานั้นเคยเป็นพ่อและเป็นสามีที่ดี ในชุมชนชาวเลสิ่งที่น่าสังเกตคือทั้งผู้ชายและผู้หญิงดื่มสุรา ทำให้การทะเลาะเบาะแว้งและทุบตีทำร้ายกันมีบ่อยครั้งและค่อนข้างรุนแรงเนื่องจากขาดความยับยั้งชั่งใจกันทั้งสามีและภรรยา กรณีของหญิงมอแกนที่ทุ่งหว้าถูกสามีทำร้ายอย่างหนักหน่วงจนเสียชีวิตนั้นก็เป็นตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าทั้งสามีและภรรยาเมามายเพราะต่างก็ดื่มเพื่อประชดกันเป็นประจำทำให้เกิดโศกนาฏกรรมที่ลูก ๆ เป็นผู้รับผลกระทบ

กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาวิจัยนั้นอาศัยอยู่ในพื้นที่ชนบทที่มีโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงเครือญาติเป็นหลัก ดังนั้นการสนับสนุนและช่วยเหลือกันหลังเหตุการณ์สีกานามิจึงเป็นเรื่องปกติ หลายชุมชนประกอบด้วยผู้คนที่แตกต่างกันหลากหลาย อาทิเช่น หมู่บ้านหาดทรายขาวมีประชากรหลากหลายชาติพันธุ์ เช่น ไทยพุทธ ไทยมุสลิม และแรงงานต่างด้าวชาวพม่า โดยอาศัยกระจุกกระจายอยู่ในพื้นที่ แต่ทุกคนก็สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขถึงแม้ว่าจะมีเรื่องขัดแย้งกันบ้าง แต่ทุกคนก็ไม่ได้เก็บเอามาใส่ใจ ยังคงทำหน้าที่ของตนเองต่อไป

ส่วนกลุ่มไทยพลัดถิ่นที่นับถือศาสนาอิสลามในบางกล้วนอกนั้น เป็นชุมชนดั้งเดิม อยู่อาศัยกันแบบเครือญาติ พี่งพา ถ้อยทีถ้อยอาศัยกันและสามารถอยู่ร่วมกับคนไทยพุทธได้อย่างดี แม้แต่ช่วงมีพิธีกรรมทางศาสนาก็สามารถช่วยเหลือร่วมกันได้ ความแตกต่างทางศาสนาไม่ได้เป็นประเด็นสำคัญในการอาศัยร่วมกันในชุมชน แต่ทว่าด้วยสถานะทางสังคมของกลุ่มไทยพลัดถิ่นนั้นเป็นกลุ่มที่ไม่ได้รับสิทธิโอกาสเช่นเดียวกันคนไทย ไม่มีสำเนาทะเบียนบ้าน บัตรประจำตัวประชาชน บัตรสุขภาพ พวกเขา

จึงเข้าไม่ถึงบริการต่าง ๆ จากภาครัฐ ไม่มีความมั่นคงในเรื่องที่อยู่อาศัย ไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน เด็กที่เข้าโรงเรียนก็มักถูกเพื่อนล้อและกลั่นแกล้งว่าเป็นลูกพม่าเหล่านี้เป็นต้น

สภาพปัญหาและอุปสรรคด้านสถานะบุคคลส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตครอบครัวของชาวไทยพลัดถิ่นอย่างมาก ข้อจำกัดทั้งหลายทำให้คนกลุ่มนี้ไม่สามารถทำมาหากินได้ตามปกติ และหลายครั้งที่ถูกจับกุมจากเจ้าหน้าที่รัฐที่ไม่เข้าใจ ด้วยข้อหา “คนต่างด้าวเข้าเมืองผิดกฎหมาย” ดังที่หญิงชาวไทยพลัดถิ่นคนหนึ่งได้แสดงความรู้สึกว่า “การที่ไม่มีสัญชาติก็นับว่าเป็นเรื่องที่สร้างความน้อยเนื้อต่ำใจให้แก่จะอยู่แล้ว แต่บางครั้งก็ยิ่งถูกซ้ำเติมจากคนรอบข้าง เขาหาว่าเราเป็นพม่า แต่เราไม่ใช่ ตอนนี้ได้แต่รอคอยสัญชาติ รออยู่ทุกวัน ทุกลมหายใจ จะเองไม่ต้องการให้ใครมาตอกย้ำหรือซ้ำเติมอีก ขอให้ตนเองได้ใช้ชีวิตประจำวันเหมือนคนปกติทั่วไปโดยไม่มีใครมาดูถูกหรือเหยียดหยาม”

กล่าวได้ว่าระบบความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยพลัดถิ่นกับสังคมไทยนั้น พวกเขาไม่ได้มีความสำคัญและมีอำนาจต่อรองใด ๆ กับสังคมรัฐไทยได้เลย ทั้ง ๆ ที่กลุ่มคนเหล่านี้ยังมีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียว ตลอดจนสำนึกในความเป็นไทยและปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมไทยได้อย่างละเอียดอ่อนลึกซึ้ง ที่ผ่านมาเครือข่ายการแก้ปัญหาคืนสัญชาติคนไทยในจังหวัดระนอง ชุมพร และประจวบคีรีขันธ์ ได้เข้ามาช่วยเหลือคนกลุ่มนี้ตั้งแต่ปี 2545 ภายหลังสีกานามิ ปัญหาของชาวไทยพลัดถิ่นได้รับการเปิดเผยสู่วงกว้างขึ้น เพราะความช่วยเหลือบางอย่างมีเงื่อนไขให้เฉพาะผู้ที่มิบัตรประชาชนไทยเท่านั้น สื่อมวลชนบางส่วนได้เผยแพร่เรื่องราวของไทยพลัดถิ่นและองค์กรพัฒนาเอกชนได้สร้างเครือข่ายของผู้ประสบภัยสีกานามิเพื่อให้มีการผลักดันนโยบายที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ปัจจุบันชุมชนภายนอกและ อบต. เริ่มสนใจเกี่ยวกับคนไทยพลัดถิ่นและหยิบยื่นความช่วยเหลือมากขึ้น แต่ก็ยังไม่สามารถดูแลคนกลุ่มนี้ได้เต็มที่ เพราะไม่มีนโยบายที่ชัดเจนจากส่วนกลาง

นอกจากการที่ครอบครัวและชุมชนได้ช่วยเหลือกันเบื้องต้นแล้ว เมื่อมีการส่งเสริมอาชีพ ผู้คนในชุมชนก็จะรวมกลุ่มอาชีพต่าง ๆ เช่น กลุ่มทำอวน ทำลอบหมึก กลุ่มเลี้ยงปลา เลี้ยงกบ เป็นต้น ซึ่งจะได้รับงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้ามาในชุมชน

อย่างไรก็ดี มีข้อสังเกตจากหลายชุมชนว่าความช่วยเหลือที่ไม่เท่าเทียมกันและขาดการประสานงานกันทำให้เกิดความไม่ไว้วางใจและความขัดแย้งกันในหลายชุมชน โดยเฉพาะชุมชนที่กลุ่มผู้นำหรือแกนนำที่เป็นผู้บริหารจัดการเงินและของบริจาค่นั้นค่อนข้างเลือกปฏิบัติ ทำให้การเข้าถึงข่าวสารข้อมูลและความช่วยเหลือไม่กระจายกันอย่างทั่วถึงและยุติธรรม ยิ่งเป็นชุมชนบ้านถาวรที่สร้างขึ้นใหม่ยังมีปัญหามาก เพราะผู้คนมาจากที่ต่าง ๆ กันและไม่ได้รู้จักสนิทสนมหรือเป็นเครือญาติกันมาก่อน ทำให้ต้องปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้าน ความขัดแย้งกันทำให้เกิดภาวะต่างคนต่างอยู่ พึ่งพากันได้น้อยลง บางชุมชนเกิดสภาวะต่างคนต่างอยู่มากขึ้น และในเวลาเดียวกัน กลไกในการจัดการปัญหาสังคมก็ลดน้อยลง ทำให้ครัวเรือนเกิดความเครียดมากขึ้น

ในส่วนระบบความสัมพันธ์กับชุมชนก็พบว่า เหตุการณ์สึนามิเปรียบเสมือนเครื่องมือเปิดเผยธาตุแท้ของมนุษย์กลุ่มต่าง ๆ ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น หลายชุมชนได้สะท้อนสภาพปัญหาเรื่องผลประโยชน์ อำนาจและการผูกขาดของผู้นำชุมชนและเจ้าหน้าที่ปกครองส่วนท้องถิ่นไว้ ในทำนองเดียวกัน ทำให้เกิดระบบพรรคพวก คนที่เข้าถึงอำนาจจะได้รับความช่วยเหลือมากกว่าและความช่วยเหลือต่าง ๆ จะลงมาสู่พรรคพวก ญาติพี่น้องและคนใกล้ชิดเป็นอันดับแรก จึงส่งผลให้เกิดความไม่ไว้วางใจผู้นำอย่างชัดเจนและกลายเป็นข้อขัดแย้งในชุมชนระหว่างชาวบ้านและผู้ผู้นำอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ณ จุดนี้เราจึงกล่าวได้ว่าระบบความสัมพันธ์ในครอบครัว ชุมชน และสังคม ซึ่งมีสภาพปัญหา สถานะที่ต่างกันออกไป ล้วนเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิตครอบครัวของผู้ประสบภัยทั้งสิ้น

อย่างไรก็ดี ชุมชนน้ำเค็มถือเป็นชุมชนที่สามารถจะจัดการเรื่องฟื้นฟูตนเองได้ดีกว่าชุมชนอื่น ๆ ทั้ง ๆ ที่เป็นหมู่บ้านหนึ่งที่มีความเสียหายมากที่สุด และมีประชากรจำนวนมากที่เป็นผู้คนจากที่ต่าง ๆ และก่อนเกิดสึนามิแทบจะไม่มีใครรวมตัวกันเลย ชุมชนน้ำเค็มได้รับความช่วยเหลือด้านที่อยู่อาศัยและสาธารณสุขโรค รวมถึงระบบการระบายน้ำ ระบบประปา ถนน ไฟฟ้า ด้านอาชีพและความเป็นอยู่ ได้แก่ การให้เรือประมงขนาดเล็ก การเผยแพร่ความรู้การเลี้ยงปลาในกระชัง การแปรรูปจากผลผลิตจากประมง การเฝ้าระวังภัยพิบัติ การเตือนภัย ฯลฯ

“

ที่มา : กาญจพรพร กอศรีพร, การดำเนินชีวิตครอบครัวของครอบครัวที่ประสบภัยสึนามิ, สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.

”

เรื่องที่ 19

โครงการศึกษา “การบริหารจัดการข้อมูลสารสนเทศด้านสตรีครอบครัว”

คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ปี 2551

สถาบันครอบครัวเป็นหน่วยเล็กที่สุดทางสังคมแต่เป็นสถาบันที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการพัฒนาสุขภาพและสังคมของคนไทยมาตั้งแต่อดีต สังคมไทยมีวัฒนธรรมการเอื้ออาทร ครอบครัวไทยมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ดูแลซึ่งกันและกัน ปัจจุบันสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก ซึ่งเป็นผลจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว กระแสโลกาภิวัตน์เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญทำให้วิถีชีวิตของคนไทยเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งส่งผลกระทบต่อความเข้มแข็งของครอบครัวและความมั่นคงของมนุษย์ จากสถานการณ์ดังกล่าวสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบโดยตรงต่อภารกิจดังกล่าวข้างต้น จึงได้จัดทำโครงการบริหารจัดการข้อมูลสารสนเทศด้านสตรีและครอบครัวขึ้น โดยมีการดำเนินงานร่วมกับศูนย์ประยุกต์บริการวิชาการ มหาวิทยาลัยมหิดล ในการพัฒนาตัวชี้วัดสถานการณ์ครอบครัวและพัฒนาฐานข้อมูลสารสนเทศด้านสตรีและครอบครัว ซึ่งผลของการศึกษาครั้งนี้คาดว่าจะประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการมองภาพรวมของปัญหาอย่างมีทิศทางและสามารถประยุกต์ใช้ในการกำหนดยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ ดัชนีชี้วัดในการพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัวและแก้ไขปัญหาสังคมในแต่ละพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายที่วางไว้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน นำมาสู่สังคมที่พึงประสงค์ต่อไป

วิธีดำเนินการ

ในการศึกษาครั้งนี้ ได้ดำเนินการเก็บข้อมูลทั่วประเทศ โดยวิธีสัมภาษณ์ตัวแทนครอบครัวจาก 25 จังหวัดทั่วประเทศ และกรุงเทพมหานคร โดยเลือกเก็บข้อมูลจากพื้นที่ที่มีบริบททางสังคมแตกต่างกัน ได้แก่ (1) พื้นที่ที่มีความรุนแรงหรือความขัดแย้ง ประกอบด้วยพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน 4,500 ตัวอย่าง (2) พื้นที่หลังประสบปัญหาภัยพิบัติสึนามิ 6 จังหวัด จำนวน 9,000 ตัวอย่าง (3) พื้นที่ในเมืองใหญ่ โดยเก็บข้อมูลที่กรุงเทพมหานคร จำนวน 3,000 ตัวอย่าง และ (4) พื้นที่ในชนบทครอบคลุม 6 จังหวัด จำนวน 9,000 ตัวอย่าง รวมทั้งสิ้น 25,500 ตัวอย่าง

ผลการศึกษา

รายงานฉบับนี้ได้นำเสนอประเด็นสำคัญดังนี้ ข้อมูลทั่วไปของครอบครัวในบริบทที่ศึกษา การวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาและความเข้มแข็งของครอบครัว ดัชนีชี้วัดและโยงใยความสัมพันธ์ของดัชนีชี้วัดคุณภาพของสังคมทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน การรายงานสถานการณ์ครอบครัวด้วยอิเล็กทรอนิกส์ ตลอดจนแนวทางและมาตรการในการสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว

1. ข้อมูลทั่วไปของครอบครัวในบริบทที่ศึกษา

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดจำนวน 25,500 ครอบครัว ที่คัดเลือกจากแต่ละภูมิภาคและพื้นที่มีบริบทและความเสี่ยงแตกต่างกันด้วยแบบสอบถามที่พัฒนาขึ้น ในภาพรวมพบว่าผู้ให้ข้อมูลมีอายุเฉลี่ย 40.7 ปี ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 69.2) นับถือศาสนาพุทธ (ร้อยละ 88.9) รองลงมาเป็นศาสนาอิสลาม (ร้อยละ 10.4) ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 50.8) รองลงมาคือระดับมัธยมศึกษา (ร้อยละ 27.1) ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกร (ร้อยละ 35.6) รองลงมา มีอาชีพรับจ้าง (ร้อยละ 27.9) ส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรสคู่ (ร้อยละ 86.5) ในขณะที่ร้อยละ 66.4 ของผู้ให้ข้อมูลจากกรุงเทพมหานครรายงานว่า มีสถานภาพสมรสคู่ ซึ่งน้อยกว่าของกลุ่มตัวอย่างในภาพรวม และพบว่าร้อยละ

17.0 ของผู้ให้ข้อมูลที่มีสถานภาพสมรสคู่ในภาพรวม ไม่ได้จดทะเบียนสมรส ในขณะที่พบว่าสัดส่วนของผู้ที่มีสถานภาพสมรสคู่แต่ไม่ได้จดทะเบียนสมรส ผู้ที่มีสถานภาพหม้ายและหย่าของผู้ให้ข้อมูลจากกรุงเทพมหานครสูงกว่าในภาพรวมของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด

เมื่อพิจารณาจำนวนสมาชิกครอบครัวโดยเฉลี่ยพบว่าครอบครัวที่ศึกษามีจำนวนสมาชิกเฉลี่ยประมาณ 3.7 คน ต่อครอบครัว เมื่อพิจารณาข้อมูลรายภาคพบว่าครอบครัวที่มีจำนวนสมาชิกเฉลี่ยสูงสุดพบในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ 4.5 คน และพบค่าเฉลี่ยต่ำสุดที่ภาคเหนือคือ 3.6 คน ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในบ้านที่เป็นกรรมสิทธิ์ของตนเอง (ร้อยละ 71.8) บ้านที่พักอาศัยส่วนใหญ่ตั้งโดยองค์กรบริหารส่วนตำบล (ร้อยละ 63.4) พบว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัยและที่ดินของตนเองสูงสุดร้อยละ 83.9 และต่ำสุดที่กรุงเทพมหานคร คือร้อยละ 42.5 โดยมีข้อน่าสังเกตคือ ในเขตกรุงเทพมหานครจะเพิ่มบ้านเช่าและผู้อาศัยสูงถึงร้อยละ 31.8 ด้านเศรษฐกิจของครอบครัวพบว่า ประมาณสองในห้าของครอบครัวที่ศึกษาระบุว่ามีรายได้พอเพียงแต่ไม่มีเหลือเก็บ (ร้อยละ 40.1) รายได้เฉลี่ยของครอบครัวต่อเดือนในภาพรวมประมาณ 5,659 บาท และพบรายได้เฉลี่ยต่ำสุดที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ประมาณ 2,335 บาท) นอกจากนี้พบว่าร้อยละ 70.0 ของกลุ่มตัวอย่างในภาคกลางมีบ้านและที่ดินเป็นของตัวเอง และมีรายได้ต่อเดือนสูงกว่าของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด คือเฉลี่ยประมาณ 6,986.83 บาท แต่ในขณะที่อัตราการว่างงาน (13%) ใกล้เคียงกับครอบครัวในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในส่วนของการรับรู้ปัญหาและภาวะเสี่ยงพบว่า ประมาณ 1 ใน 3 ของครอบครัว (ร้อยละ 35.5) ไม่คิดว่าครอบครัวมีปัญหาหรือภาวะเสี่ยงใด ๆ แม้ว่าบางครอบครัวมีภาระต้องดูแลสมาชิกที่ต้องพึ่งพิง เช่น กลุ่มที่ไม่มีงานทำ (ร้อยละ 31.2) และกลุ่มที่ต้องการการดูแลเป็นพิเศษ ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุ (ร้อยละ 3.2) และกลุ่มผู้พิการ (ร้อยละ 0.5) ทั้งนี้ ในรอบ 1 ปีที่ผ่านมา มีสมาชิกในครอบครัวที่เสียชีวิต เฉลี่ยจำนวนร้อยละ 0.7 โดยที่ภาคตะวันตกมีการรับรู้ปัญหาของครอบครัวสูงที่สุด (ร้อยละ 38.5) ในขณะที่

ที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการรับรู้ปัญหาของครอบครัวต่ำที่สุด (ร้อยละ 20.5) นอกจากนี้ประมาณร้อยละ 6.7 ของครอบครัวทั้งหมดมีการรับรู้ ว่า ครอบครัวในชุมชนจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือมีส่วนร่วมและช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหาสูงสุด ในขณะที่ภาคกลางมีส่วนร่วมต่ำที่สุด โดยชุมชนที่มีการสื่อสารและดูแลสมาชิกในการแก้ไขปัญหาสูงสุดคือภาคตะวันตก (ร้อยละ 30.53) และต่ำสุดพบในภาคเหนือ (ร้อยละ 22.72)

2. สถานการณ์และความเข้มแข็งของครอบครัว และโยงใยความสัมพันธ์ของดัชนีชี้วัดคุณภาพของสังคม

การศึกษาสถานการณ์ครอบครัวของประเทศไทยครั้งนี้ เป็นการบูรณาการมาตรฐานด้านตัวชี้วัดสถานการณ์ครอบครัว โดยรวบรวมตัวชี้วัดด้านครอบครัวในบริบทด้านการพัฒนาสังคมจากหน่วยงานต่าง ๆ ภายใต้กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และจากผู้เชี่ยวชาญด้านครอบครัว ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่

(1) ทบทวนวรรณกรรมจากงานวิจัยและรวบรวมตัวชี้วัดและมาตรฐานครอบครัวจากงานวิจัยของหน่วยงานองค์กรวิชาชีพ และสถาบันที่เกี่ยวข้อง

(2) การศึกษาเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อนำมาสร้างเครื่องมือดัชนีชี้วัดคุณภาพสังคม

(3) ประเมินความตรงของเครื่องมือโดยผู้เชี่ยวชาญด้านครอบครัวจากสถาบันและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

(4) ทดลองใช้เครื่องมือในการประเมินสถานการณ์ครอบครัว จำนวน 30 ครอบครัวที่มีคุณลักษณะหลากหลายและปรับแก้ไขแบบสอบถาม

(5) สรุปรายชื่อโดยใช้เครื่องมือที่พัฒนาขึ้นจากการสังเคราะห์ดังกล่าว และนำคะแนนที่ได้มาคำนวณหาค่าเฉพาะรายด้าน ซึ่งสามารถสรุปเป็น 7 องค์ประกอบหลักที่สำคัญดังนี้ คือ 1) สัมพันธภาพในครอบครัว 2) การพึ่งพาตนเองด้านเศรษฐกิจ 3) การพึ่งพาตนเองด้านข้อมูลข่าวสาร 4) การพึ่งพาตนเองด้านทุนทางสังคม 5) การพึ่งพาตนเองด้านสุขภาพ 6) การปรับตัวในภาวะยากลำบาก และ 7) การหลีกเลี่ยงภาวะเสี่ยง

แนวทางและมาตรการในการสร้าง ความเข้มแข็งของครอบครัว

จากผลการศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นปัญหาและความเข้มแข็งของครอบครัว ทั้งในระดับบุคคล/ครอบครัว และชุมชน ซึ่งพบว่าระยะพัฒนาการและการทำหน้าที่ของครอบครัวมีความสัมพันธ์กับความเข้มแข็งของครอบครัวมากกว่าปัจจัยจากภายนอก ซึ่งสามารถเสนอแนะแนวทางการสร้างครอบครัวเข้มแข็งได้ดังนี้ คือ

1. นโยบาย กลยุทธ์ และมาตรการในระดับประเทศ

1.1 แนวทางและมาตรการในการกำหนดนโยบาย ในการสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว

การพัฒนาความเข้มแข็งครอบครัวไทยในปัจจุบันมีหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนร่วมมือปฏิบัติการกิจนี้ ดังนั้นหน่วยงานที่มีความรับผิดชอบต่อครอบครัว ได้แก่ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงศึกษาธิการ มหาวิทยาลัย ภาคเอกชน และภาคประชาชน ควรประสานความร่วมมือเพื่อสร้างและฟื้นฟูค่านิยมของชาติ รักษาเอกลักษณ์ วัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะค่านิยมเกี่ยวกับความรักและความอบอุ่นในครอบครัว เพื่อพัฒนารูปแบบและโครงสร้างของระบบบริการเพื่อพัฒนาครอบครัวแบบองค์รวม ตามบริบทและวงจรชีวิตของครอบครัวอย่างต่อเนื่อง

1.2 การพึ่งพาตนเองด้านเศรษฐกิจของครอบครัว

ปัจจุบันกระแสทุนนิยมและการบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือยได้แพร่ไปสู่สถาบันครอบครัว ซึ่งแต่ละครอบครัวมีความจำเป็นด้านเศรษฐกิจแตกต่างกัน เช่น ครอบครัวที่มีบุตรอยู่ในวัยกำลังศึกษาเล่าเรียน ครอบครัวที่สมาชิกมีปัญหาสุขภาพ หรือครอบครัวที่สมาชิกมีภาวะพึ่งพิงสูง การพึ่งพาตนเองด้านเศรษฐกิจไม่ใช่เรื่องรายได้ หรือความสมดุลระหว่างรายรับรายจ่ายหรือการมีเงินออม แต่ยังรวมถึงการมีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง ดังนั้นรัฐบาลควรมีนโยบายด้านสังคมที่จะส่งเสริมให้ครอบครัวได้รับการตอบสนองปัจจัยพื้นฐานด้านที่อยู่อาศัย การได้รับความช่วยเหลือในรูปแบบต่าง ๆ เมื่อครอบครัวต้องเผชิญกับปัญหาด้านเศรษฐกิจ

1.3 การพึ่งพาตนเองด้านทุนทางสังคม

การพึ่งพาตนเองด้านทุนทางสังคมในการศึกษาครั้งนี้ หมายถึงการมีส่วนร่วมและความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวของชุมชน ดังนั้นนโยบายด้านอาสาสมัครเพื่อสังคมจึงเป็นแนวทางหนึ่งที่จะรักษาวัฒนธรรมของความโอบอ้อมอารี การช่วยเหลือ การแบ่งปัน การสร้างเสริมทุนทางสังคมของชุมชนซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการพัฒนาประเทศ ช่วยให้ครอบครัวและชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ นอกจากนั้นยังเป็นตัวอย่างที่ดีในสังคมแก่เด็กและเยาวชนที่จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต ตัวอย่างเช่น กองทุนที่เกิดขึ้นในชุมชนชนบทมีหลายรูปแบบ ตั้งแต่กองทุนฌาปนกิจสงเคราะห์และสหกรณ์ร้านค้า ฯลฯ

1.4 การส่งเสริมศักยภาพของครอบครัวด้านการพัฒนาสุขภาพของครอบครัว

จากสถานการณ์ของการพึ่งพาตนเองด้านสุขภาพ พบว่ารัฐบาลโดยกระทรวงสาธารณสุขมีการจัดบริการสุขภาพเพื่อให้ประชาชนเข้าถึงบริการ และได้รับบริการอย่างทั่วถึงและเป็นธรรมแล้ว ความสามารถในการพึ่งพาตนเองด้านสุขภาพของครอบครัวเป็นเรื่องสำคัญ ดังนั้นควรมีการประสานความร่วมมือระหว่างครอบครัว ชุมชน และหน่วยงานต่าง ๆ ตั้งแต่กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงมหาดไทย กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ที่จะส่งเสริมให้ครอบครัวได้เรียนรู้ที่จะพัฒนาสุขภาพของครอบครัวภายใต้การสนับสนุนจากภาครัฐ โดยเน้นการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง โดยที่สุขภาพครอบครัวเป็นเป้าหมายของการดำเนินการ

1.5 การพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีความรู้และใช้ความรู้

การพึ่งพาตนเองด้านข้อมูลข่าวสารของครอบครัว เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพของครอบครัว โดยเฉพาะข้อมูลข่าวสารที่จำเป็น เช่น ข้อมูลด้านการประกอบอาชีพ การพัฒนาร่างกายและจิตใจ อารมณ์ สังคมและสติปัญญาของสมาชิก การพัฒนาทักษะของครอบครัวด้วยการสื่อสาร การจัดการปัญหาของครอบครัว ฯลฯ นอกจากนี้ควรมีการวิจัยเพื่อสังเคราะห์

องค์ความรู้ที่จำเป็นที่จะทำให้ครอบครัวสามารถพึ่งพาตนเองด้านข้อมูลข่าวสาร

1.6 มาตรการด้านการหลีกเลี่ยงภาวะเสี่ยงและการปรับตัวในภาวะยากลำบาก

การศึกษาศาสนาการณ์ของครอบครัวไทยด้านการปรับตัวในภาวะยากลำบากและการหลีกเลี่ยงภาวะเสี่ยงส่วนใหญ่พบว่าภาวะเสี่ยงของชุมชนด้านการดื่มสุรา ใช้จ่ายเสพติด สูบบุหรี่ เล่นหวย การพนัน ดิดเกมส์ ไม่มีผลกระทบต่อสมาชิกและครอบครัว จากการศึกษาชุมชนพบว่าชุมชนจำนวนน้อยมีระบบการช่วยเหลือในภาวะฉุกเฉิน ชุมชนส่วนน้อยมีส่วนร่วมและช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหา ดังนั้นมาตรการที่จำเป็นควรเป็นมาตรการที่ทำให้ชุมชนเกิดความตระหนักและแก้ไขปัญหาด้านภาวะเสี่ยงและหลีกเลี่ยงภาวะเสี่ยง ภายใต้การสนับสนุนจากภาครัฐหรือองค์กรเอกชน

1.7 การพัฒนาช่องทางการได้รับข้อมูลข่าวสารที่จำเป็น

กระทรวงหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรมีการพัฒนาช่องทางการได้รับข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นตามสิทธิ์ที่ประชาชนควรได้รับและควรพัฒนาสื่อสร้างสรรค์สำหรับการพัฒนาครอบครัวเข้มแข็ง และควรมีการเฝ้าระวังปัญหาความรุนแรงทั้งระดับครอบครัวและชุมชน ควรประสานภาคีเครือข่ายทั้งจากภาครัฐและเอกชนนำมาสู่กระบวนการพัฒนาข้อมูลสถานการณ์ ตัวชี้วัดเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาอย่างเหมาะสม ทั้งนี้การติดตามอย่างต่อเนื่องจะเป็นกลไกสำคัญในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสถาบันครอบครัวอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน นำมาสู่สังคมที่พึงประสงค์ต่อไป

2. การประยุกต์ใช้และสร้างเสริมความเข้มแข็งของครอบครัวในระดับจังหวัด

จากผลการศึกษาและวิเคราะห์ สภาพปัจจุบัน ในความสัมพันธ์ของปัญหา สาเหตุ และความเข้มแข็งของครอบครัว (Web of Association) รวมทั้งดัชนีชี้วัดสังคมระดับครอบครัว (Social Quality Index) สามารถสรุปสาระสำคัญต่าง ๆ ในการประยุกต์ใช้ในการจัดการปัญหาสังคมในระดับจังหวัดได้ ดังต่อไปนี้

2.1 การปรับตัวในภาวะยากลำบากและการหลีกเลี่ยง ภาวะเสี่ยงจะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันทุกประเด็นปัญหา โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาด้านการพึ่งพาตนเองด้านข้อมูล ข่าวสาร ด้านสุขภาพ ด้านต้นทุนทางสังคม

2.2 การพึ่งพาตนเองด้านต้นทุนทางสังคม แหล่ง อบรม หรือสถาบันบันเทิง และความสัมพันธ์ในครอบครัว มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันทุกประเด็นปัญหา โดยเฉพาะปัญหาด้านการพึ่งพาตนเอง ด้านข้อมูลข่าวสาร ด้านสุขภาพ ด้านการปรับตัวในภาวะยากลำบากและการหลีกเลี่ยง ภาวะเสี่ยง

2.3 รายได้ ระดับการศึกษา และการพักอาศัยกับ ผู้อื่นก็มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับทุกประเด็นปัญหาเช่นกัน

ผลการศึกษาค้างนี้ สะท้อนให้เห็นความสำคัญของ สถาบันครอบครัวต่อสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นสังคมเขตเมือง หรือชนบท และในสังคมที่มีบริบทที่มีคุณลักษณะ แตกต่างกัน จากการศึกษาครั้งนี้พบว่าปัจจัยภายใน ครอบครัว ได้แก่ องค์ประกอบของสมาชิกในครอบครัว ระยะพัฒนาการและการทำหน้าที่ของครอบครัว มีความสัมพันธ์กับความเข้มแข็งของครอบครัวมากกว่าปัจจัยจาก

ภายนอก อย่างไรก็ตาม พบว่าตัวชี้วัดคุณภาพสังคมระดับ ชุมชนที่สำคัญ ได้แก่ ปัญหาโรคติดเชื้อในชุมชน ปัญหาสังคม และปัญหาด้านแหล่งอบายมุขในชุมชน ล้วนมีผลกระทบต่อความเข้มแข็งของครอบครัว ดังนั้นการแก้ไขปัญหาและ สร้างความเข้มแข็งของครอบครัวต้องเน้นความร่วมมือ ระหว่างภาคส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับบุคคล/ครอบครัว และชุมชน หน่วยงานภาครัฐและเอกชน นอกจากนี้ ควรเน้น การส่งเสริมอาชีพที่ช่วยพัฒนาและส่งเสริมทุนทางสังคม ของชุมชน เพื่อให้ครอบครัวสามารถเข้าถึงเข้าถึงสวัสดิการ และบริการขั้นพื้นฐาน และควรสนับสนุนให้ครอบครัวไทย เป็นครอบครัวขยายโดยเฉพาะครอบครัวที่มีผู้สูงอายุอาศัย อยู่ในบ้าน พบว่า ความสามารถในการหลีกเลี่ยงภาวะเสี่ยง ของครอบครัวดีกว่าครอบครัวที่ไม่มีปัจจัยดังกล่าว และ ควรพัฒนานักวิจัยด้านครอบครัวและชุมชนเพื่อพัฒนา ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน ส่งเสริมให้ชุมชนสามารถวางแผนพัฒนาสถาบันครอบครัว โดยเน้นการแก้ไขปัญหาอย่างผสมผสาน และสร้างการ มีส่วนร่วมในการเฝ้าระวังทางสังคมอย่างต่อเนื่องเพื่อ พัฒนาให้สังคมไทยแข็งแรง

“

ที่มา : การบริหารจัดการข้อมูลสารสนเทศด้านสตรีและครอบครัว, คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2551.

”

เรื่องที่ 20

การศึกษาเรื่อง “การศึกษาและพัฒนาแบบจำลองประเมินสถานการณ์ครอบครัวไทย”

คณะวารนสุชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ปี 2552

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสำรวจ ศึกษา และวิเคราะห์สถานการณ์และสภาพปัญหาครอบครัวไทย
2. เพื่อพัฒนาแบบจำลองการติดตาม และประเมินแนวโน้มสถานการณ์และปัญหาครอบครัวไทย
3. เพื่อเสนอแนะแนวทาง มาตรการในการส่งเสริมความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว วิเคราะห์และประเมินสถานการณ์ครอบครัวไทย พัฒนาตัวชี้วัดด้านครอบครัวที่จำเป็นต้องใช้ในการวิเคราะห์และประเมินสถานการณ์ครอบครัวไทย โดยมีขั้นตอนการศึกษาดังนี้

1. ทบทวนวรรณกรรมเชิงวิจัยเอกสารเพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว ข้อมูลตัวชี้วัดเกี่ยวกับครอบครัวในมิติต่าง ๆ ที่หน่วยงานต่าง ๆ ดำเนินการจัดเก็บอยู่ และแบบจำลองที่ใช้ในการประเมินและวิเคราะห์แนวโน้มสถานการณ์ครอบครัว รวมทั้งทบทวนนโยบาย มาตรการ กลไก ระเบียบ กฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ

2. จัดประชุมวิชาการกลุ่มย่อย โดยเชิญบุคลากรที่เกี่ยวข้องในประเด็นครอบครัวร่วมระดมสมองและพิจารณาถึงความเป็นไปได้ ความเหมาะสม และถูกต้องทางวิชาการ ของกรอบแผน ประเด็น ตัวชี้วัด วิธีการศึกษาวิเคราะห์และประเมินสถานการณ์ครอบครัว ตลอดจนพิจารณาว่าตัวชี้วัดใดบ้างควรมีการจัดเก็บข้อมูลแบบitudinal และ cross-sectional และพิจารณาแบบจำลองที่เหมาะสมในการประเมินสถานการณ์ครอบครัวไทย

3. การศึกษาทัศนคติของประชาชนในประเด็นเกี่ยวกับครอบครัว ความมั่นคงของมนุษย์ สวัสดิการสังคม สิทธิมนุษยชน และความพึงพอใจต่อสวัสดิการสังคมและชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัว โดยทำการศึกษาหัวหน้าครัวเรือน ครอบคลุมประชาชนทั่วประเทศและทุกภูมิภาค (ภาคเหนือ กลาง ตะวันออกเฉียงเหนือ และใต้) ทั้งในเขตเมือง เขตชนบท และกรุงเทพมหานคร ดำเนินการสุ่มเลือกจังหวัดจากตัวแทนภาคที่ศึกษา โดยวิธี Multistage Random Sampling จาก 6 พื้นที่ และสุ่มเลือกอำเภอเมืองและอำเภออื่น ๆ จังหวัดละ 2 อำเภอ อำเภอละ 1 ตำบล โดยวิธี Simple Random Sampling แล้วสุ่มต่อตำบลละ 4 หมู่บ้าน โดยเลือกหมู่บ้านละ 80 ครัวเรือน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษานี้เป็นหัวหน้าครัวเรือน จำนวน 10,240 ตัวอย่าง โดยเป็นกลุ่มตัวอย่างจากกรุงเทพมหานคร และ 5 ภาคของประเทศไทย โดยสุ่มตัวอย่างภาคละ 3 จังหวัด ดังนี้ กรุงเทพมหานคร จำนวน 640 ตัวอย่าง ภาคเหนือ จำนวน 1,920 ตัวอย่าง (จากจังหวัดพิษณุโลก อุตรดิตถ์ เชียงใหม่) ภาคกลาง จำนวน 1,920 ตัวอย่าง (จากจังหวัดนนทบุรี สุพรรณบุรี อ่างทอง ภาคตะวันออก) จำนวน 1,920 ตัวอย่าง (จากจังหวัดนครนายก สระแก้ว ชลบุรี) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 1,920 ตัวอย่าง (จากจังหวัดอุดรธานี หนองคาย อานาจเจริญ) ภาคใต้ จำนวน 1,920 ตัวอย่าง (จากจังหวัดสุราษฎร์ธานี สงขลา สตูล)

4. พัฒนาแบบจำลองการประเมินแนวโน้มสถานการณ์ปัญหาครอบครัว โดยมีขั้นตอนดังนี้ วิเคราะห์ผลโดยใช้สถิติการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) หาความสัมพันธ์ในลักษณะสมการเชิงเส้นตรงระหว่างตัวแปรอิสระกับตัวแปรตาม เพื่อใช้ในการพยากรณ์ว่าตัวแปรตามจะมีค่าเป็นเท่าไรเมื่อตัวแปรอิสระเปลี่ยนไป และการวิเคราะห์ Factor Analysis เพื่อศึกษาองค์ประกอบของตัวแปรว่าตัวแปรที่ศึกษาสามารถจัดกลุ่มได้เป็นกี่องค์ประกอบ จากนั้นสังเคราะห์แบบจำลองโดยการศึกษาอิทธิพลระหว่างตัวแปรต่าง ๆ เพื่อดูว่ามีอิทธิพลทางตรงและอิทธิพลทางอ้อมของตัวแปรที่สันนิษฐานว่าเป็นสาเหตุต่อตัวแปรที่เป็นผลหรือไม่ โดยใช้การวิเคราะห์เชิงสาเหตุหรือการวิเคราะห์เส้นทางความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่าง

ตัวแปร เป็นเทคนิคการวิเคราะห์ทางสถิติที่ใช้ศึกษาโครงสร้างความสัมพันธ์เกี่ยวข้องเชื่อมโยงสาเหตุระหว่างตัวแปร ทั้งอิทธิพลทางตรงและอิทธิพลทางอ้อมของตัวแปรทำนายที่เป็นตัวแปรเหตุ ต่อตัวแปรตามที่เป็นตัวแปรผล

5. พัฒนารอบการดำเนินงานเพื่อศึกษาสถานการณ์ครอบครัว วิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค ประเด็นท้าทายในการดำเนินการสร้างเสริมความเข้มแข็งสถาบันครอบครัว ตลอดจนจัดทำแผนการดำเนินงานศึกษาด้านครอบครัว พร้อมทั้งจัดทำข้อเสนอแนะการพัฒนาสถาบันครอบครัวเชิงรุก และข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย มาตรการและแนวทางการดำเนินงานส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัว

6. จัดเวทีวิชาการเพื่อนำเสนอผลงานวิจัย ร่วมกันระดมสมองและพิจารณาความเหมาะสมของตัวชี้วัดสถานการณ์ครอบครัวในทุกมิติ โดยเชิญประชาชนและบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวจากทุกภาคส่วนเข้าร่วมประชุมทางวิชาการ

ผลการศึกษา

1. ข้อมูลด้านประชากร เศรษฐกิจ และสังคมของกลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างในการศึกษานี้เป็นเพศชาย และเพศหญิงในจำนวนที่ใกล้เคียงกัน ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษา มีอาชีพเกษตรกร

สถานภาพสมรสคู่แบบจดทะเบียนสมรส ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว พบว่าส่วนใหญ่เป็นแบบคู่ครองชาย-หญิง มีเพียงส่วนน้อยที่มีความสัมพันธ์แบบเป็นเพื่อนชาย-หญิง ความสัมพันธ์แบบเพื่อนหญิง-หญิง และความสัมพันธ์แบบเพื่อนชาย-ชาย กลุ่มตัวอย่างมีครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวประมาณร้อยละ 9 โดยเป็นครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวแบบแม่-ลูก มากกว่าครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวแบบพ่อ-ลูก

รายได้ของครอบครัวโดยเฉลี่ยของทุกภาคประมาณ 14,710 บาท โดยครอบครัวในกรุงเทพมหานครมีรายได้มากที่สุด 26,040 บาท รองลงมาคือภาคใต้ (17,560 บาท)

และครอบครัวมีรายได้น้อยที่สุดคือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (8,430 บาท) กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 10 ให้ข้อมูลว่าไม่ได้ทำงาน โดยในจำนวนนี้พบว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีอัตราการว่างงานมากที่สุด รองลงมาคือกรุงเทพมหานคร และน้อยที่สุดคือภาคใต้ สำหรับความพอเพียงของรายได้พบว่า ครอบครัวให้ข้อมูลว่ามีรายได้เพียงพอแต่ไม่เหลือเก็บ ในจำนวนที่ใกล้เคียงกับกลุ่มที่แจ้งว่ามีรายได้เพียงพอและเหลือเก็บ

ที่ตั้งของบ้านที่อาศัย พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีบ้านและที่ดินเป็นของตนเองอาศัยอยู่ในชนบท และเป็นองค์การปกครองส่วนตำบล (อบต.) รองลงมาอาศัยอยู่ในเมืองและเป็นเขตเทศบาล

2. ข้อมูลตัวแปรระดับครอบครัว จำแนกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ สัมพันธภาพในครอบครัว การพึ่งพาตนเองของครอบครัว ทูทางสังคมของครอบครัว และการปรับตัวของครอบครัว

2.1 ตัวแปรสัมพันธภาพในครอบครัว แบ่งออกเป็น 5 มิติ ดังนี้

ก) การแสดงออกถึงความรักใคร่ เอาใจใส่กันในครอบครัว กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีสัมพันธภาพด้านนี้อยู่ในระดับดี โดยภาคกลางมีการแสดงออกถึงความรักใคร่เอาใจใส่กันในครอบครัวดีที่สุด และภาคใต้ควรปรับปรุงเรื่องแสดงออกถึงความรักใคร่ เอาใจใส่กันในครอบครัว

ข) การยอมรับ เคารพความคิดเห็นซึ่งกันและกัน โดยสรุปพบว่าประมาณครึ่งหนึ่งของกลุ่มตัวอย่างให้ข้อมูลว่ามีสัมพันธภาพในด้านนี้อยู่ในระดับดี โดยครอบครัวในภาคกลางยอมรับและเคารพความคิดเห็นซึ่งกันและกันในครอบครัวมากที่สุด และครอบครัวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือควรปรับปรุงสัมพันธภาพในด้านนี้

ค) การสื่อสารอย่างมีคุณภาพระหว่างกันในครอบครัว โดยสรุปพบว่าครอบครัวส่วนใหญ่ให้ข้อมูลว่ามีการสื่อสารอย่างมีคุณภาพระหว่างกันในครอบครัวอยู่ในระดับดี โดยครอบครัวในภาคกลางมีการสื่อสารระหว่างกันในครอบครัวดีที่สุด และครอบครัวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือควรปรับปรุงเรื่องการสื่อสารในครอบครัวให้ดีขึ้น

ง) การมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาข้อขัดแย้งด้วยเหตุผล ครอบครัวส่วนใหญ่ให้ข้อมูลว่ามีสมาชิกในครอบครัวมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาข้อขัดแย้งด้วยเหตุผลในระดับปานกลาง โดยที่สมาชิกในครอบครัวภาคกลางมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาข้อขัดแย้งด้วยเหตุผลดีที่สุด สมาชิกในครอบครัวภาคตะวันออกเฉียงเหนือควรมีการปรับปรุงสัมพันธภาพในเรื่องนี้

จ) บทบาทหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว พบว่าสมาชิกในครอบครัวส่วนใหญ่มีการรับรู้บทบาทหน้าที่ในระดับปานกลาง โดยที่สมาชิกในครอบครัวภาคกลางรับรู้บทบาทหน้าที่ในครอบครัวดีที่สุด และสมาชิกในครอบครัวภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือควรมีการปรับปรุงเรื่องการรับรู้บทบาทหน้าที่ในครอบครัว

2.2 ตัวแปรด้านการพึ่งพาตนเองของครอบครัว มี 3 มิติ ได้แก่

ก) การพึ่งพาตนเองด้านเศรษฐกิจ โดยภาพรวมพบว่าการพึ่งพาตนเองด้านเศรษฐกิจของครอบครัวแต่ละภาคมีความแตกต่างกัน โดยภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะเป็นภาคที่ครอบครัวมีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเองสูงที่สุด สมาชิกในครอบครัวมีส่วนร่วมแบ่งเบาค่าใช้จ่ายในครอบครัวสูงที่สุด มีเงินออมสำรองไว้ใช้เมื่อจำเป็นสูงที่สุด และยังมีการทำบัญชีรายรับรายจ่ายของครอบครัวสูงที่สุด เมื่อเทียบกับครอบครัวในภาคอื่น ๆ แม้จะพบว่าสมาชิกในครอบครัวมีอาชีพ/งานทำที่มั่นคงน้อยที่สุดก็ตาม สำหรับครอบครัวทางภาคเหนือส่วนใหญ่ให้ข้อมูลว่าครอบครัวมีรายได้เพียงพอและมีรายจ่ายสูงที่สุด มีภาระหนี้สินที่เป็นเงินกู้ในระบบสูงที่สุด ในขณะที่เดียวกันภาระหนี้สินจากเงินกู้นอกระบบต่ำที่สุดเมื่อเทียบกับภาคอื่น ๆ ในครอบครัวทางภาคใต้จะพบปัญหาเรื่องภาระหนี้สินนอกระบบและรายจ่ายอื่น ๆ นอกระบบ เช่น ค่าคุ้มครองจากกลุ่มอิทธิพลสูงที่สุดเมื่อเทียบกับภาคอื่น ๆ ส่วนครอบครัวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบว่า สมาชิกในครอบครัวมีอาชีพที่มั่นคงต่ำ นอกจากนั้นยังพบว่าครอบครัวมีเงินออมสำรองไว้ใช้จ่ายเมื่อจำเป็นต่ำที่สุด รายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่ายสูงที่สุด และยังมีการทำบัญชีรายรับรายจ่ายของครอบครัวต่ำที่สุดเมื่อเทียบกับภาคอื่น ๆ อีกด้วย

ข) การพึ่งพาตนเองด้านข้อมูลข่าวสาร จะเห็นว่าแม้ว่าสมาชิกของครอบครัวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีเด็กที่อายุต่ำกว่า 15 ปี ที่ไม่ได้เข้าเรียนตามเกณฑ์สูงสุดของประเทศ แต่การพึ่งพาตนเองด้านข้อมูลข่าวสารของสมาชิกในครอบครัวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีค่อนข้างสูง ทั้งการได้รับการเพิ่มพูนความรู้จากแหล่งหรืออุปกรณ์เทคโนโลยีต่าง ๆ มีการนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ ทั้งด้านการศึกษา การประกอบอาชีพและเพิ่มรายได้ การดูแลสุขภาพ และเพื่อความบันเทิง และจากการสำรวจสื่อต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อครอบครัวและคุณภาพชีวิตของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ พบว่า โทรทัศน์เป็นสื่อที่มีอิทธิพลสูงสุดสำหรับครอบครัวในทุกภาค รองลงมาคือ วิทยุ โทรศัพท์เคลื่อนที่ หนังสือพิมพ์และนิตยสาร หอกระจายข่าว อินเทอร์เน็ต และแผ่นพับหรือเอกสารเผยแพร่ความรู้ตามลำดับ

ค) การพึ่งพาตนเองด้านสุขภาพ ในภาพรวมเรื่องการพึ่งพาตนเองของครอบครัวด้านสุขภาพ ส่วนใหญ่สมาชิกในครอบครัวของทั้งประเทศมีหลักประกันสุขภาพอย่างน้อย 1 อย่าง สำหรับในเรื่องการดูแลตนเองด้านสุขภาพ พบว่าครอบครัวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีการส่งเสริมให้สมาชิกในครอบครัวได้ออกกำลังกาย มีการตรวจสุขภาพเป็นประจำทุกปีสูงสุดเมื่อเทียบกับภาคอื่น ในขณะที่ครอบครัวภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการออกกำลังกายและการตรวจสุขภาพประจำปีต่ำที่สุด อย่างไรก็ตามแม้ครอบครัวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีการส่งเสริมสุขภาพในหลายด้านดีกว่าภาคอื่น ๆ แต่ก็พบว่าครอบครัวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีการส่งเสริมเรื่องการรับประทานอาหารที่ถูกสุขลักษณะที่ต่ำกว่าภาคอื่น ๆ และพบว่าเมื่อเจ็บป่วยยังมีความเชื่อในเรื่องการรักษาโดยหาหมอพระ หรือรับประทานยาสมุนไพรสูงกว่าภาคอื่น ๆ

2.3 ตัวแปรด้านทุนทางสังคมของครอบครัว ในภาพรวมด้านต้นทุนทางสังคมของครอบครัว พบว่าครอบครัวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความรู้สึกวางใจและปลอดภัยในชุมชนสูงสุด มีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนสูงสุด ได้รับการปลูกฝังให้ภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น

สูงสุด มีสัมพันธ์ที่ดีและได้รับการยอมรับจากเพื่อนบ้านสูงสุด และมีความภาคภูมิใจในการเป็นส่วนหนึ่งของสังคมสูงสุด ส่วนในแง่การเป็นสมาชิกองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน พบว่าครอบครัวในภาคเหนือเป็นสมาชิกในองค์กรต่าง ๆ สูงที่สุด ในขณะที่ครอบครัวในกรุงเทพฯ กลับเป็นสมาชิกองค์กรต่าง ๆ น้อยที่สุด

2.4 ตัวแปรด้านการปรับตัวของครอบครัว แบ่งออกเป็น 2 มิติ ดังนี้

ก) การปรับตัวของครอบครัวในภาวะยากลำบาก ผลสรุปโดยรวมแล้วพบว่า ครอบครัวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะเห็นความสำคัญของปัญหาสังคมสูงสุด มีการรวมกลุ่มเพื่อเฝ้าระวังปัญหา มีการดำเนินการป้องกันปัญหาในชุมชน มีการเตรียมความพร้อมในการป้องกันเหตุภัยต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้น รวมทั้งมีเบอร์โทรศัพท์ในกรณีฉุกเฉินสูงสุดเมื่อเทียบกับภาคอื่น ๆ ในขณะที่ครอบครัวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเห็นความสำคัญของปัญหาและมีการเตรียมความพร้อมต่าง ๆ อยู่ในระดับต่ำกว่าภาคอื่น ๆ ของประเทศ

ข) การหลีกเลี่ยงภาวะเสี่ยง โดยสรุปในภาพรวมทั้งประเทศพบว่า ครอบครัวในภาคใต้มีภาวะเสี่ยงหรือปัญหาในครอบครัวมากที่สุดเมื่อเทียบกับภาคอื่น ๆ เช่น ปัญหาเรื่องการหย่าร้างและแยกทางกันอยู่ การใช้ความรุนแรงในครอบครัว การมีสมาชิกในครอบครัวสูบบุหรี่และติดยาเสพติด การไม่มีงานทำ สมาชิกในครอบครัวมีปัญหาด้านสังคม การติดเกมส์ และการถูกจับดำเนินคดี นอกจากนี้ยังพบว่าการหลีกเลี่ยงภาวะเสี่ยงหรือการแก้ไขปัญหของครอบครัวในภาคใต้ยังทำได้ไม่ค่อยดีเมื่อเทียบกับครอบครัวในภาคอื่น ๆ

3. ข้อมูลตัวแปรระดับชุมชน ประกอบด้วย

3.1 ตัวแปรด้านสัมพันธภาพของครอบครัวในระดับชุมชน พบว่า โดยรวมชุมชนให้การสนับสนุนให้มีการจัดพื้นที่ส่วนกลางในการทำกิจกรรมครอบครัวในระดับปานกลาง ยกเว้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือไม่มีการสนับสนุนเลย สำหรับการสนับสนุนของชุมชนในการจัดกิจกรรมของครอบครัวในวาระและโอกาสสำคัญต่าง ๆ พบว่า โดยรวม

ชุมชนให้ความสำคัญและมีการสนับสนุนในระดับปานกลางถึงบ่อย ชุมชนมีการสนับสนุนให้มิที่ปรึกษาสำหรับครอบครัวเพื่อแก้ไขข้อขัดแย้งในครอบครัวในระดับปานกลาง ส่วนการสนับสนุนทรัพยากรในการทำกิจกรรมครอบครัวส่วนใหญ่ในทุกภาคอยู่ในระดับปานกลาง

3.2 การพึ่งพาตนเองของครอบครัวในระดับชุมชน

ก) การพึ่งพาตนเองในระดับชุมชนด้านเศรษฐกิจ โดยรวมพบว่าชุมชนมีการสนับสนุนกลุ่มอาชีพในระดับสูง โดยภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการสนับสนุนสูงสุด และกรุงเทพฯ มีการสนับสนุนน้อยที่สุดในทำนองเดียวกันการจัดกิจกรรมส่งเสริมทักษะทางอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ให้ครอบครัว ส่งเสริมให้ครอบครัวทำบัญชีครัวเรือน การส่งเสริมให้ครอบครัวมีการออมทรัพย์ในรูปแบบต่าง ๆ และการสนับสนุนให้มีการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือครอบครัวทางเศรษฐกิจ เช่น สหกรณ์หรือกองทุน พบว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการส่งเสริมสูงสุด ต่ำที่สุดคือกรุงเทพฯ

ข) การพึ่งพาตนเองในระดับชุมชนด้านสุขภาพ พบว่า การที่ชุมชนสนับสนุนให้ครอบครัวมีทักษะทางด้านสุขภาพ เช่น การออกกำลังกาย การบริโภคอาหารที่ถูกสุขลักษณะ พบมากที่สุดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในขณะที่กรุงเทพฯ พบน้อยที่สุด ด้านการส่งเสริมให้มีการเฝ้าระวังด้านสุขภาพ เช่น การรณรงค์การตรวจสุขภาพประจำปี การฉีดวัคซีน การฝากครรภ์ พบว่าโดยเฉลี่ยมีการสนับสนุนค่อนข้างสูงในทุกภาค โดยสูงสุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สำหรับการป้องกันปัญหาสุขภาพในชุมชนอย่างเป็นระบบ เช่น การรณรงค์ป้องกันโรคไข้เลือดออกหรือโรคระบาดอื่น ๆ พบว่าโดยเฉลี่ยทั้งประเทศเกินร้อยละ 90 โดยพบสูงสุดในภาคเหนือ การสนับสนุนให้มีการจัดตั้งเครือข่ายกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาพ เช่น การจัดตั้งชมรมเบาหวาน ชมรมผู้สูงอายุ พบสูงสุดในภาคเหนือ ต่ำสุดในกรุงเทพฯ การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เมื่อมีโรคระบาดต่าง ๆ พบสูงสุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ต่ำที่สุดในกรุงเทพฯ ส่วนการจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมต่อการใช้สุขภาพที่ดีของผู้คนในชุมชนพบมากที่สุดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ และต่ำสุดในกรุงเทพฯ เช่นเดียวกัน

ค) การพึ่งพาตนเองในระดับชุมชนด้านข้อมูลข่าวสาร พบว่า การส่งเสริมของชุมชนให้มีแหล่งเรียนรู้และแลกเปลี่ยนในรูปแบบต่าง ๆ แก่ครอบครัว มีมากที่สุดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และต่ำสุดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านการเฝ้าระวังสื่อที่มีเนื้อหาไม่เหมาะสมสำหรับครอบครัว สูงที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ต่ำสุดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การส่งเสริมให้สมาชิกในครอบครัวมีการศึกษาอย่างต่อเนื่อง สูงที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ต่ำที่สุดคือกรุงเทพฯ

ในภาพรวมการพึ่งพาตนเองของครอบครัวในระดับชุมชน พบว่าครอบครัวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการพึ่งพาตนเองได้ในระดับดีที่สุดเมื่อเทียบกับภาคอื่น และกรุงเทพฯ เป็นจังหวัดที่มีการพึ่งพาตนเองในระดับชุมชนน้อยที่สุด ส่วนการพึ่งพาตนเองด้านข่าวสาร ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการพึ่งพาตนเองได้ในระดับดี แต่กรุงเทพฯ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการพึ่งพาตนเองด้านข้อมูลข่าวสารในระดับที่ต่ำกว่าเมื่อเทียบกับภาคอื่น ๆ

3.3 ทูตทางสังคมในระดับชุมชน ในภาพรวม

ครอบครัวกลุ่มตัวอย่างให้ข้อมูลว่าการพึ่งพาตนเองด้านต่าง ๆ รวมถึงการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัวโดยการส่งเสริมชุมชนเองนั้น ชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะทำได้ในระดับดีเมื่อเทียบกับภาคอื่น ๆ แต่กลับพบว่าหน่วยงานหรือสถาบันที่มีส่วนในการช่วยเหลือเกื้อกูลความเข้มแข็งของครอบครัวมีน้อยที่สุดในชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือสำหรับครอบครัวในกรุงเทพฯ ซึ่งมีการพึ่งพาตนเองในระดับชุมชนค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบกับภาคอื่น ๆ กลับพบว่าหน่วยงานหรือสถาบันที่มีส่วนในการช่วยเหลือครอบครัวจำนวนมากหรือมากที่สุด

3.4 การปรับตัวของครอบครัวในระดับชุมชน

แบ่งออกเป็น 2 มิติ ได้แก่

ก) การปรับตัวในภาวะยากลำบาก พบว่าชุมชนมีการส่งเสริมให้ครอบครัวมีการปรับตัวในภาวะยากลำบากโดยการจัดกิจกรรมสร้างทักษะที่จำเป็นสำหรับครอบครัวในการเผชิญหน้ากับภาวะยากลำบาก การส่งเสริมเครือข่ายที่ให้การช่วยเหลือครอบครัวที่ประสบภาวะยากลำบาก การติดตามช่วยเหลือครอบครัวที่ประสบภาวะยากลำบาก การสนับสนุนช่วยเหลือให้ครอบครัวสามารถ

ดูแลสมาชิกที่มีภาวะพึ่งพิงสูง เช่น เด็กเล็ก ผู้พิการ ผู้สูงอายุ และผู้ป่วยเรื้อรังได้ การประชาสัมพันธ์เผยแพร่ หมายเลขโทรศัพท์ฉุกเฉินของหน่วยงานที่สามารถให้ความช่วยเหลือครอบครัวในภาวะยากลำบากได้ โดยรวมของทั้งประเทศมีการจัดกิจกรรมและส่งเสริมในเรื่องดังกล่าวข้างต้น สูงที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และพบน้อยที่สุดใน กรุงเทพฯ

ข) การหลีกเลี่ยงภาวะเสี่ยง การส่งเสริมของชุมชนให้ครอบครัวมีการหลีกเลี่ยงภาวะเสี่ยง เช่น การดูแลและเฝ้าระวังพื้นที่เสี่ยงในชุมชน เช่น ผับ บาร์ คาราโอเกะ และร้านเกมส์ พบว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการดูแลเรื่องนี้มากที่สุด ในขณะที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการดูแลเรื่องนี้น้อยที่สุด การปรับปรุงสภาพแวดล้อมเพื่อลดความเสี่ยงในชุมชน เช่น การเปิดไฟสว่าง การจัดระบบจราจร ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบสูงที่สุด และพบน้อยที่สุดในภาคใต้ การเฝ้าระวังการใช้ความรุนแรงในครอบครัว พบมากที่สุดอย่างชัดเจนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในขณะที่กรุงเทพฯ มีการเฝ้าระวังต่ำที่สุด การเฝ้าระวังและป้องกันปัญหาสังคมที่ส่งผลกระทบต่อครอบครัว เช่น การเสพยาเสพติด การตั้งครรภ์ในวัยเรียน การดื่มเหล้า การพนัน การค้าประเวณี พบว่ามีการเฝ้าระวังสูงที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และต่ำที่สุดคือ กรุงเทพฯ ส่วนเรื่องการเฝ้าระวังและป้องกันภัยพิบัติต่าง ๆ ในชุมชน เช่น ไฟไหม้ น้ำท่วม ภัยธรรมชาติต่าง ๆ มีการเฝ้าระวังสูงที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และมีต่ำสุดที่ กรุงเทพฯ สำหรับการเฝ้าระวังปัญหาสังคมอื่น ๆ ในชุมชน เช่น ปัญหาการล่วงละเมิดทางเพศ เด็กเร่ร่อน การใช้แรงงานเด็ก การทอดทิ้งผู้สูงอายุ การทำแท้ง อาชญากรรม แรงงานต่างด้าว แรงงานเถื่อน และอิทธิพลในพื้นที่ พบว่ามีการเฝ้าระวังมากที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนภาคที่มีการเฝ้าระวังน้อยที่สุดสองอันดับสุดท้ายคือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และกรุงเทพฯ

สรุปในภาพรวมของทั้งประเทศเกี่ยวกับการที่ชุมชนมีส่วนในการส่งเสริมให้ครอบครัวมีการปรับตัวในภาวะยากลำบากและหลีกเลี่ยงภาวะเสี่ยงนั้น ชุมชนส่วนใหญ่จะทำ

ได้ดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และชุมชนมีการส่งเสริมเรื่องเหล่านี้ค่อนข้างน้อยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และกรุงเทพฯ

3.5 ปัญหาที่พบในชุมชน แบ่งออกเป็น 2 มิติ คือ

ก) ปัญหาโรคติดเชื้อและโรคระบาด โดยสรุปปัญหาในภาพรวมของโรคระบาดหรือโรคติดเชื้อ มีลักษณะที่คล้ายคลึงกันในทุกภาคของประเทศ โดยพบโรคไข้เลือดออกที่มีพบในชุมชนประมาณครึ่งหนึ่ง รองลงมา ได้แก่ วัณโรค โรคมาลาเรีย โรคเอดส์ โดยครอบครัวที่เป็นกลุ่มตัวอย่างให้ข้อมูลว่าโรคเหล่านี้ไม่เป็นปัญหาสำหรับชุมชน สามารถจัดการได้

ข) ปัญหาสถานที่เสี่ยงและแหล่งบันเทิง โดยสรุปในทุกภาคจะเห็นว่าสถานที่เสี่ยงที่มีลักษณะสถานบันเทิงเรีงรมย์ ไม่ค่อยเป็นปัญหากับชุมชนและไม่ค่อยมีผลกระทบกับครอบครัว โดยพบมีการระบุว่าไม่มีปัญหาในสัดส่วนค่อนข้างสูง ในขณะที่สถานที่เสี่ยงที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดและการพนันจะมีปัญหากับชุมชนค่อนข้างมาก ร้านขายเหล้าและบุหรีมีปัญหากับชุมชนสูงที่สุด และยังมีผลกระทบต่อครอบครัวมากที่สุดเมื่อเทียบกับปัญหาอื่น ๆ ส่วนปัญหาระดับกลาง ๆ ในชุมชนส่วนใหญ่เป็นปัญหาของสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับการพนัน อินเทอร์เน็ตหรือเกมส์คอมพิวเตอร์ สำหรับแหล่งค้ายาเสพติดพบว่าร้อยละ 30.1 เป็นปัญหาในชุมชน แต่มีถึงร้อยละ 15.9 ที่ระบุว่าไม่ทราบเกี่ยวกับสถานที่เสี่ยงดังกล่าวนี้

ค) ปัญหาด้านสังคมที่พบในชุมชน ปัญหาทางสังคมที่พบในชุมชนของแต่ละภาคและของทั้งประเทศ จากการสำรวจครอบครัวกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ระบุว่าไม่เป็นปัญหาสำหรับชุมชน

4. ข้อมูลทัศนคติของประชาชน ผลการสำรวจทัศนคติของประชาชนพบว่า คะแนนค่าเฉลี่ยของทัศนคติโดยรวมของประชาชนจำแนกตามภาคและภาพรวมทั้งประเทศมีค่าคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับดี โดยที่ครอบครัวที่อาศัยในเขตภาคกลางมีคะแนนเฉลี่ยทัศนคติระดับดีจำนวนมากที่สุด เมื่อพิจารณาทัศนคติรายด้าน พบว่าค่าคะแนนเฉลี่ยทัศนคติของประชาชนทั้งประเทศ และ

จำแนกตามภาคอยู่ในระดับดีเช่นเดียวกัน โดยจำแนกเป็นทัศนคติเกี่ยวกับครอบครัว ซึ่งภาคเหนือมีคะแนนเฉลี่ยของทัศนคติเกี่ยวกับครอบครัวดีมากที่สุด ทัศนคติเกี่ยวกับความมั่นคงของมนุษย์ พบว่าภาคกลางมีคะแนนเฉลี่ยของทัศนคติด้านนี้ดีมากที่สุด ส่วนทัศนคติเกี่ยวกับสวัสดิการสังคม พบว่าภาคกลางมีคะแนนเฉลี่ยของทัศนคติด้านนี้ดีมากที่สุดเช่นกัน และทัศนคติเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน พบว่าภาคเหนือมีคะแนนเฉลี่ยทัศนคติด้านนี้ดีมากที่สุด

5. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงโครงสร้างกับความเข้มแข็งของครอบครัว พบว่า ปัจจัยเชิงเหตุทั้งระดับครอบครัว (4 ด้าน) และระดับชุมชน (6 ด้าน) ร่วมกัน สามารถอธิบายความเข้มแข็งของครอบครัวได้สูงมากถึงร้อยละ 96 โดยตัวแปรที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของครอบครัวมากที่สุด คือ ตัวแปรด้านความเข้มแข็งของชุมชน ($r = .94$) ประกอบด้วยตัวแปรย่อย 3 ด้าน คือ การปรับตัวของครอบครัวในชุมชน ทุนทางสังคมในระดับชุมชน และความสัมพันธ์ของครอบครัวในชุมชน รองลงมาเป็นตัวแปรด้านการพึ่งพาตัวเองในระดับชุมชน ($r = .92$) การพึ่งพาตนเองระดับครอบครัว ($r = .72$) และการปรับตัวของครอบครัว ($r = .71$) ตามลำดับ

ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาครอบครัวเข้มแข็ง

1. การพัฒนาศักยภาพคนด้านสุขภาพ

1.1 การเตรียมความพร้อมประชาชนเพื่อการสร้างครอบครัวใหม่ที่แข็งแรงโดยให้ความรู้แก่วัยรุ่นในการเตรียมความพร้อมเพื่อสร้างครอบครัวอบอุ่นเข้มแข็ง ซึ่งสามารถบรรจุอยู่ในหลักสูตรการเรียนรู้ของกระทรวงศึกษาธิการ และการดำเนินการให้การปรึกษาก่อนสมรส สนับสนุนให้มีบริการตรวจสุขภาพแก่คู่สมรสก่อนแต่งงาน ก่อนมีบุตรและสตรีที่อยู่ในระหว่างตั้งครรภ์ และใช้การวางแผนครอบครัวสำหรับป้องกันและคัดกรองโรคพันธุกรรม โรคติดต่อในครรภ์ และความพิการแต่กำเนิดเพื่อให้ได้ทารกที่สมบูรณ์และเป็นการส่งเสริมสุขภาพทารกตั้งแต่อยู่ในครรภ์ และสร้างความเชื่อมโยงในการจดทะเบียนสมรสของที่ว่ากล่าวอำเภอส่งต่อยังสถานบริการสาธารณสุขในการให้คำปรึกษาก่อนสมรส

1.2 การพัฒนาครอบครัวที่มีอยู่แล้วให้เป็นครอบครัวแข็งแรง โดยการให้ความรู้ความเข้าใจแก่สมาชิกในครอบครัวได้พัฒนาสัมพันธภาพภายในครอบครัวให้ดีขึ้นสู่การเป็นครอบครัวแข็งแรง ซึ่งสามารถเริ่มตั้งแต่ครอบครัวที่มีการตั้งครรภ์ จะมีการดำเนินการของสถานบริการสาธารณสุขในโครงการโรงเรียนพ่อแม่ ที่จะให้ความรู้ความเข้าใจกับพ่อแม่ในการสร้างความอบอุ่น ความแข็งแรงในครอบครัวอย่างเป็นธรรมชาติ ส่งเสริมบริการสุขภาพอนามัยเพื่อพัฒนาการของเด็กและคุณภาพชีวิตที่ดีของแม่ เช่น การให้ภูมิคุ้มกันโรค การอนามัยแม่และเด็ก การให้อาหารเสริมต่าง ๆ เป็นต้น สำหรับครอบครัวที่มีปัจจัยที่แสดงออกถึงความไม่อบอุ่น ไม่แข็งแรง เช่น มีความรุนแรงในครอบครัว จะต้องดำเนินการโดยสหสาขาวิชา ผ่านช่องทางของศูนย์พึ่งได้

1.3 ส่งเสริมการเผยแพร่ความรู้และสร้างทัศนคติที่ถูกต้องแก่ครอบครัวเรื่องการส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรคทั้งของตนเอง ครอบครัว และชุมชน ตลอดจนการดูแลรักษาเบื้องต้นสำหรับโรคง่าย ๆ และการดูแลผู้ป่วยด้วยโรคเรื้อรังในชุมชน

1.4 สนับสนุนการป้องกันและแก้ไขปัญหาสุขภาพจิตอย่างเป็นองค์รวม ทั้งการสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว การลดปัญหาการใช้ความรุนแรงในรูปแบบต่าง ๆ การแก้ไขปัญหายาเสพติดและการพัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคม

1.5 ส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนและชุมชนมีสิทธิรับรู้และเข้าถึงข้อมูลข่าวสารอันเป็นประโยชน์ต่อสุขภาพและสามารถเลือกบริโภคสินค้าที่มีคุณภาพและปลอดภัย

1.6 การสร้างสิ่งแวดล้อมทางสังคม มาตรการทางสังคมและกฎหมายเพื่อการสร้างครอบครัวแข็งแรง ได้แก่ การส่งเสริมสุขภาพอนามัยของคนวัยทำงาน โดยใช้มาตรการทางกฎหมายหรือสิ่งจูงใจต่าง ๆ ให้นายจ้างหรือเจ้าของสถานประกอบการมีการลงทุนในการพัฒนามาตรการป้องกันอุบัติเหตุและอุบัติภัยในการทำงาน การส่งเสริมและสร้างสิ่งแวดล้อมให้เอื้อต่อการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ของหญิงทำงานนอกบ้าน การส่งเสริมให้สถานที่ทำงาน

สร้างสถานเลี้ยงเด็ก การประกาศเกียรติคุณครอบครัว แข็งแรง การสนับสนุนการใช้ศูนย์ครอบครัวอบอุ่นประจำ ตำบล การใช้มาตรการทางกฎหมายในกรณีที่เป็น เช่น กรณีความรุนแรงในครอบครัว เป็นต้น

1.7 การรณรงค์สร้างกระแสและประชาสัมพันธ์ ผ่านสื่อต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สังคมไทยทั้งสังคมรู้ และตระหนักถึงปัจจัยที่จะทำให้ครอบครัวไม่อบอุ่น ตลอดจนมีความรู้ความเข้าใจปัจจัยที่จะเสริมสร้างครอบครัว อบอุ่น โดยการให้ข้อมูลกับผู้มีอำนาจทางการเมืองหรือ การการบริหาร สื่อมวลชน ตลอดจนหน่วยงานภาครัฐ เอกชนเพื่อให้เห็นความสำคัญในความร่วมมือและสร้าง ความรับผิดชอบร่วมกันต่อการสร้างครอบครัวแข็งแรง จัดการรณรงค์ทั้งวงกว้างและการดำเนินการในพื้นที่เพื่อ การรณรงค์สร้างกระแสครอบครัวอบอุ่น การจัดงานรณรงค์ เป็นระยะ ๆ อย่างต่อเนื่อง ในโอกาสวันสำคัญต่าง ๆ เช่น วันแม่ วันครอบครัว เป็นต้น การจัดกิจกรรมต่อเนื่องโดย ทุกวันอาทิตย์ซึ่งเป็นวันครอบครัว จัดรณรงค์ให้ครอบครัว มีกิจกรรมร่วมกันในสถานที่ต่าง ๆ

1.8 การสร้างความร่วมมือจากทุกภาคส่วน เพื่อ พัฒนาให้ครอบครัวแข็งแรง การให้ข้อมูลและการสร้าง กระแส ตลอดจนการขอความร่วมมือจากภาคส่วนต่าง ๆ ได้แก่ การสนับสนุนให้ทุกหน่วยงานพัฒนานวัตกรรม ที่สอดคล้องกับหน่วยงานในการสร้างความแข็งแรงให้ ครอบครัว การสร้างแรงจูงใจให้เกิดความร่วมมือจากทุก ภาคส่วน เช่น การให้รางวัล เป็นต้น การผลักดันให้การ พัฒนาครอบครัวอบอุ่นเป็นวาระหนึ่งของการพัฒนาใน ทุกระดับ เช่น ระดับจังหวัด หรือระดับท้องถิ่น (อบต.) เป็นต้น การส่งเสริมให้สถานที่สาธารณะเปิดให้มีกิจกรรม หรือเปิดให้เป็นสถานที่พักผ่อนของครอบครัวในวันอาทิตย์ ซึ่งเป็นวันครอบครัว รวมทั้งส่งเสริมการลงทุนให้ภาคเอกชน จัดบริการส่งเสริมสุขภาพสำหรับครอบครัวมากยิ่งขึ้น

2. การพัฒนาระบบบริการด้านครอบครัว

2.1 การเพิ่มประสิทธิภาพ คุณภาพ และการเข้าถึงบริการ ได้แก่

ก. การปรับปรุงและพัฒนาสถานบริการ สร้างเสริมสุขภาพครอบครัวระดับชุมชนให้เพียงพอ ตลอดจนส่งเสริมให้มีการหมุนเวียนบุคลากรไปประจำตามความ เหมาะสมควบคู่กับการพัฒนาเครือข่ายและระบบการ ส่งต่อเมื่อครอบครัวมีปัญหาได้

ข. ส่งเสริมให้มีการพัฒนาเครือข่ายการ ให้บริการด้านครอบครัวระหว่างหน่วยงานของรัฐและ ระหว่างรัฐกับเอกชน โดยเฉพาะการประสานการใช้ ทรัพยากรร่วมกัน รวมทั้งการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยน ทางด้านวิชาการ

ค. การสนับสนุนให้ประชาชนมีหลักประกัน ด้านสุขภาพและสวัสดิการทั่วถึง โดยเน้นขยายความ ครอบคลุมไปสู่ประชาชนผู้มีรายได้น้อย ควบคู่กับการ ปรับปรุงและพัฒนาาระบบประกันสุขภาพ และสวัสดิการ ให้มีประสิทธิภาพและเป็นธรรม ตลอดจนสนับสนุนการ ศึกษาวิจัยเพื่อการปฏิรูประบบการประกันสุขภาพ และ สวัสดิการที่มีอยู่ให้เป็นเอกภาพและเน้นความรับผิดชอบต่อประชาชนเป็นหลัก

ง. รณรงค์และกำหนดมาตรการสร้างแรง จูงใจให้หน่วยงานของภาครัฐ ปรับปรุงประสิทธิภาพ และ คุณภาพของบริการด้านครอบครัวเพื่อสร้างความพึงพอใจ ให้แก่ประชาชนผู้ใช้บริการ โดยให้ได้รับความสะดวกและ รวดเร็ว

จ. สนับสนุนการพัฒนาภูมิปัญญาไทย ปราชญ์ชาวบ้าน ให้สามารถผสมผสานในระบบบริการ ส่งเสริมสุขภาพครอบครัว โดยการพัฒนาองค์ความรู้และการ พัฒนาระบบข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนการปรับปรุงคุณภาพ มาตรฐานของทรัพยากรในชุมชน เพื่อให้เป็นที่เชื่อถือ

2.2 การพัฒนาและการกระจายบุคลากรทางด้านครอบครัว ประกอบด้วย

ก. ประสานการผลิตบุคลากรด้านการส่งเสริมสุขภาพครอบครัวให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของประเทศ โดยเน้นการเสริมสร้างศักยภาพของประชากรกลุ่มสตรีและกลุ่มเยาวชนในชุมชน ด้วยวิธีการต่าง ๆ ให้เหมาะสมตามแต่บริบทของชุมชนนั้น ๆ

ข. สนับสนุนให้มีการกระจายบุคลากรด้านการส่งเสริมสุขภาพครอบครัวไปสู่ชนบทโดยการสร้างขวัญและกำลังใจ พร้อมทั้งให้ค่าตอบแทนและสวัสดิการแก่บุคลากรทุกระดับอย่างเหมาะสม

3. การปฏิรูประบบบริหารจัดการด้านครอบครัวให้มีประสิทธิภาพ

3.1 ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมสุขภาพครอบครัว โดยการสนับสนุนด้านงบประมาณ บุคลากร และการปรับปรุงโครงสร้างของหน่วยงานให้สอดคล้องกันอย่างเป็นระบบ

3.2 ปฏิรูประบบบริหารจัดการหน่วยงานของรัฐให้มีความคล่องตัว มีประสิทธิภาพ และมีความรับผิดชอบต่อสถานะสุขภาพของครอบครัวในพื้นที่ให้มากยิ่งขึ้น เช่น การปรับกฎระเบียบและวิธีการงบประมาณที่เป็นอุปสรรคต่อความคล่องตัว การพัฒนาระบบบริหารแบบเอกชน การกระจายอำนาจการบริหารจัดการและการจ้างเหมาเอกชน เป็นต้น

3.3 กำกับดูแลการใช้จ่ายให้มีประสิทธิภาพ โดยกำหนดนโยบายด้านการเงินการคลัง เพื่อลดการใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือยลง

3.4 ส่งเสริมให้กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ปรับบทบาทเป็นการพัฒนานโยบายและกำกับดูแลให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐ ธุรกิจ เอกชน องค์กรเอกชนสาธารณประโยชน์และองค์กรชุมชน มีการประสานงานที่เป็นระบบและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

3.5 สนับสนุนให้เกิดระบบการจัดการบริหารงานในลักษณะแผนงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ดำเนินการไปในทิศทางเดียวกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3.6 ส่งเสริมให้ประชาชน องค์กรชุมชน องค์กรเอกชนสาธารณประโยชน์ ธุรกิจเอกชน นักวิชาการ และสื่อมวลชน มีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาครอบครัว โดยสนับสนุนให้เกิดกระบวนการความคิดและการปฏิบัติที่ทุกฝ่ายได้เรียนรู้ร่วมกันจากการทำงาน รวมทั้งมีส่วนร่วมในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารด้านครอบครัว และรณรงค์ในปัญหาเกี่ยวกับครอบครัวที่มีความสำคัญอย่างกว้างขวาง

3.7 พิจารณาจัดสรรงบประมาณสนับสนุน องค์กรเอกชนสาธารณประโยชน์และองค์กรชุมชน เพื่อให้สามารถดำเนินกิจกรรมด้านการพัฒนาครอบครัวได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยให้มีการประสานสอดคล้องกับแนวนโยบายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของชาติ

การศึกษาครั้งนี้นำมาสู่การพัฒนาแบบจำลองสถานการณ์ครอบครัวไทย ที่สามารถเลือกดัชนีที่สะท้อนบริบทความเข้มแข็งของครอบครัวระดับพื้นที่ และสามารถใช้อินพุตที่ศึกษาในการขับเคลื่อน เพื่อพัฒนาแผนงานโครงการ เพื่อติดตามเฝ้าระวังและประเมินสถานะครอบครัวอย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องบริบทปัญหาระดับพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม

“

ที่มา : การศึกษาและพัฒนาแบบจำลองประเมินสถานการณ์ครอบครัวไทย, คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2551.
การศึกษาและพัฒนาแบบจำลองประเมินสถานการณ์ครอบครัวไทย, คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2552.

”

เรื่องที่ 21

การสำรวจวิจัย “สัมพันธภาพในครอบครัวไทย”

สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล ปี 2552

สภาพสังคมในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของครอบครัว และนำไปสู่ปัญหาของสังคมต่าง ๆ มากมาย หากครอบครัวไม่เข้มแข็งพอ สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ในฐานะหน่วยงานหลักในการส่งเสริมการพัฒนาสถาบันครอบครัวให้มีสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว จึงร่วมมือกับสถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล ดำเนินโครงการสำรวจสัมพันธภาพในครอบครัวไทยเพื่อนำข้อมูลมาใช้ประกอบการพิจารณากำหนดนโยบาย มาตรการ และกลยุทธ์ในการดำเนินงานด้านครอบครัวต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อสำรวจสัมพันธภาพในครอบครัวของคนไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การสำรวจสัมพันธภาพในครอบครัวครั้งนี้ ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงสำรวจเพื่อศึกษาสัมพันธภาพในครอบครัวของคนไทย มีพื้นที่ศึกษาครอบคลุมทุกภาคทั่วประเทศ จำนวน 5 ภาค ๆ ละ 1 จังหวัด ประกอบด้วย จังหวัดขอนแก่น พิจิตร ปราจีนบุรี กระบี่ และกรุงเทพมหานคร สุ่มตัวอย่างด้วยวิธีเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบสอบถามกับหัวหน้าครอบครัว หรือผู้แทนในครอบครัวที่ทราบข้อมูลเกี่ยวกับสมาชิกในครอบครัวมากที่สุด รวมจำนวนทั้งสิ้น 2,030 ราย

ผลการวิจัย

ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้ให้ข้อมูลหลักเกือบครึ่งหนึ่ง (46%) เป็นหัวหน้าครอบครัว ส่วนที่เหลือเป็นสามี/ภรรยา (37%) มีไม่ถึง 1% ที่เป็นเพื่อน/เพื่อนบุตร ผู้ให้ข้อมูลหลักมีช่วงอายุระหว่าง 15-59 ปี (อายุเฉลี่ย 50 ปี) ประมาณ 2 ใน 3 จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ส่วนระดับปริญญาตรีขึ้นไปมีเพียง 7.7% เป็นผู้ว่างงาน รับจ้างทั่วไปและธุรกิจส่วนตัว/ค้าขาย ในสัดส่วนใกล้เคียงกัน คือ 24.9% 24.1% และ 23.7% ตามลำดับ เป็นนักเรียน/นักศึกษา เพียง 1.8%

สถานภาพครอบครัว โครงสร้างของครอบครัวส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว มีรูปแบบครอบครัวที่มีพ่อแม่ลูกอยู่ด้วยกัน หรือมีเพียงพ่อแม่อยู่ด้วยกัน (46.2%) รองลงมาเป็นครอบครัวขยายซึ่งประกอบด้วยพ่อแม่ลูกอยู่กับปู่ย่าตายาย/ญาติ (35.3%) ครอบครัวที่มีเพียงพ่อหรือแม่อยู่กับลูก มีสูงถึง 10% ครอบครัวทดแทนถาวร ซึ่งเป็นครอบครัวที่เด็กอาศัยอยู่กับญาติหรือเพื่อนมีเพียง 4.9% สำหรับครอบครัวที่เป็นญาติพี่น้องกัน (3.3%) หรือเป็นเพื่อนกัน (0.3%) พบในสัดส่วนที่ต่ำ

ขนาดของครอบครัว จำนวนสมาชิกที่อาศัยอยู่ในบ้าน ณ ปัจจุบัน โดยเฉลี่ย 4.3 คน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีขนาดครอบครัวใหญ่ที่สุด ค่าเฉลี่ย 4.6 คน รองลงมาเป็นภาคกลาง (กรุงเทพมหานคร) ค่าเฉลี่ย 4.5 คน และภาคเหนือ ค่าเฉลี่ย 4.2 คน

การศึกษาของหัวหน้าครอบครัว ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา รองลงมาจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ในภาคกลางพบว่า 16.3% ของหัวหน้าครอบครัวจบการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า

อาชีพหลักที่สร้างรายได้เลี้ยงครอบครัว อาชีพรับจ้างเป็นอาชีพหลักที่สร้างรายได้ ซึ่งพบสูงสุดในภาคตะวันออก (41.3%) รองลงมาในภาคกลาง (40%) และภาคเหนือ (39.5%) สำหรับอาชีพเกษตรกรรมพบสูงสุดในภาคใต้ (35.6%) รองลงมาเป็นภาคเหนือ (31%) อาชีพประกอบธุรกิจส่วนตัวจะพบสูงสุดในภาคกลาง (36%) รองลงมาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (28.4 %)

รายได้ของครอบครัว ค่ามัธยฐานของรายได้ครอบครัวเฉลี่ยต่อเดือนเป็น 10,000 บาทและค่าเฉลี่ยของรายได้ครอบครัวเฉลี่ยต่อเดือนประมาณ 14,599 บาท ถ้าพิจารณาเปรียบเทียบรายภาค จะพบว่ามัธยฐานรายได้ครอบครัวมีค่าสูงสุดที่ภาคกลาง ต่ำสุดที่ภาคเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือ ครอบครัวที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่ำกว่า 5,000 บาท พบได้สูงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (48.8%) แต่พบน้อยที่สุดในภาคกลาง (13.5%)

สัมพันธภาพในครอบครัว วัดจากความผูกพันทางอารมณ์ที่สมาชิกมีต่อกัน ความร่วมมือและการปรับตัวของสมาชิกในครอบครัว ส่วนใหญ่สัมพันธภาพในครอบครัวเป็นแบบสมดุล (50.7%) รองลงมาเป็นครอบครัวแบบระดับกลางค่อนข้างไปทางสมดุล (41.8%) ในแต่ละภาคสัมพันธภาพในครอบครัวพบว่าส่วนใหญ่เป็นแบบสมดุล ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีครอบครัวแบบสมดุลมากกว่าภาคอื่น ๆ (65.1%) สัมพันธภาพในครอบครัวแบบสุดขั้วพบได้น้อยมากและไม่พบเลยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ ครอบครัวที่อยู่นอกเขตเทศบาลเป็นครอบครัวแบบสมดุลมากกว่าครอบครัวที่อยู่ในเขตเทศบาล

ข้อเสนอเชิงนโยบาย

1. สร้างระบบเฝ้าระวังและติดตามครอบครัวอย่างต่อเนื่อง โดยใช้เครื่องมือคัดกรองเบื้องต้นในการติดตามดูแล ช่วยเหลือครอบครัวตามความจำเป็นพื้นฐาน เช่น ใช้ดัชนีปัจจัยปกป้อง - ปัจจัยเสี่ยงในการคัดกรองครอบครัวที่เสี่ยงต่อการที่บุตรจะมีพัฒนาการด้านสติปัญญาไม่สมวัย เพื่อให้ครอบครัวสามารถอบรมเลี้ยงดูเด็กและเยาวชนได้อย่างเต็มศักยภาพ จะช่วยป้องกันปัญหาด้านเด็กและเยาวชนได้ โดยใช้เครือข่ายชุมชนหรืออาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ในการเฝ้าระวังและเตือนภัย

2. สนับสนุนและพัฒนาสภาพแวดล้อมและพื้นที่สาธารณะที่เอื้อประโยชน์ให้เกิดการร่วมกิจกรรมของครอบครัวในชุมชนเป็นประจำ เช่น การออกกำลังกาย การนั่งพักผ่อนหย่อนใจร่วมกันเพื่อเป็นการส่งเสริมสัมพันธภาพที่อบอุ่นภายในครอบครัว

3. จัดบริการแนะแนวให้คำปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาครอบครัวในชุมชนอย่างทั่วถึง และสนับสนุนกิจกรรมเชิงปฏิบัติการที่ส่งเสริมให้ครอบครัวใช้วิธีการแก้ปัญหาโดยการพูดคุยปรึกษาหารือกันด้วยเหตุผล ไม่ใช่วิธีโต้เถียงประชด ต่ำทอ ซึ่งจะนำไปสู่ความรุนแรงในครอบครัว

4. สนับสนุนให้เครือข่ายชุมชนมีส่วนร่วมในด้านการเตรียมความพร้อมก่อนสร้างครอบครัวใหม่ ให้วางแผนในการดำเนินชีวิตครอบครัว ให้เตรียมความพร้อมทั้งเศรษฐกิจ ทักษะในการแก้ไขปัญหาชีวิตและครอบครัว ทักษะในการปรับตัวเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลง

ข้อเสนอเชิงวิจัย

1. ควรดำเนินการศึกษาสัมพันธภาพในครอบครัว โดยเน้นเฉพาะกลุ่ม ไม่ใช่ครอบครัวโดยทั่วไป เช่น ครอบครัวคู่สมรสใหม่ ครอบครัวที่มีบุตรอายุต่ำกว่า 18 ปี และครอบครัวสูงอายุ

2. ควรดำเนินการศึกษาสัมพันธภาพในครอบครัวในกลุ่มครอบครัวที่มีลักษณะพิเศษต่าง ๆ ซึ่งใช้รูปแบบการศึกษาเชิงคุณภาพควบคู่ไปกับเชิงปริมาณ การศึกษาเชิงปริมาณอย่างเดียวมักจะได้ผลการศึกษาในภาพกว้าง ข้อมูลที่ได้เป็นตัวเลขสามารถสะท้อนข้อเท็จจริงได้บางอย่าง และมีคุณภาพในระดับหนึ่ง จึงควรมีการผสมผสานรูปแบบศึกษาเชิงคุณภาพเข้าไปด้วย เพื่อให้ได้รายละเอียดของข้อมูลเชิงลึกเพิ่มเติม ซึ่งจะสามารถสะท้อนข้อเท็จจริง และศึกษาเพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงของข้อมูลที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ได้มากขึ้น ซึ่งอาจจะต้องใช้เทคนิคและกลวิธีการดำเนินงานรวมทั้งระยะเวลาศึกษาวิจัยและงบประมาณเพิ่มมากขึ้น

“

ที่มา : จิราพร ชมพิกุล และคณะ, การวิจัยสัมพันธภาพในครอบครัวไทย, สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล, 2552.

”

เรื่องที่ 22

โครงการสำรวจ “การพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจของครอบครัว”

สถาบันพัฒนาสุขภาพอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดลปี 2552

ปัญหาความยากจน ภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพและรายได้ ประกอบกับความผันผวนทางเศรษฐกิจของประเทศและของโลก ส่งผลทำให้ครอบครัวจำนวนมากประสบปัญหาความเดือดร้อนและยากลำบากในการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจมากขึ้น สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จึงร่วมมือกับสถาบันพัฒนาสุขภาพอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล ดำเนินโครงการสำรวจการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจของครอบครัว เพื่อให้ภาคีเครือข่ายการทำงานต่าง ๆ ได้มีผลการสำรวจ ผลการวิจัย และข้อมูลพื้นฐานที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ และนำไปสู่การกำหนดแนวทาง มาตรการ แผนงาน และนโยบายด้านการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์

เพื่อสำรวจการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจของครอบครัวไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การสำรวจการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจของครอบครัว มีรูปแบบการวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการศึกษาเชิงคุณภาพและปริมาณ โดยการศึกษาเชิงคุณภาพ แบ่งเป็น 1) การทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว เศรษฐกิจพอเพียง ทฤษฎีใหม่ และการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ และ 2) การสนทนากลุ่มกับกลุ่มเป้าหมายในจังหวัดที่สอดคล้องกับการศึกษาเชิงปริมาณ เพื่อทราบความเข้าใจในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สถานการณ์ และข้อเสนอแนะสำหรับการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจของครอบครัว เพื่อนำผลมาใช้ในการปรับแบบสอบถามที่จะนำไปใช้ในการศึกษาเชิงปริมาณกับกลุ่มเป้าหมาย 4 ภาค 6 จังหวัด ได้แก่ ภาคกลาง (สุพรรณบุรี ชลบุรี และกรุงเทพมหานคร) ภาคเหนือ (เชียงใหม่) ภาคใต้ (สงขลา) และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อุบลราชธานี) ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified Sampling) และเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบสอบถามกับหัวหน้าครอบครัวหรือผู้แทนในครอบครัวที่ทราบข้อมูลเกี่ยวกับสมาชิกในครอบครัว และสถานการณ์ทางเศรษฐกิจภายในครอบครัวเป็นอย่างดี รวมจำนวนทั้งสิ้น 2,879 ราย

ผลการศึกษาเชิงคุณภาพ

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้เข้าร่วมเวทีสนทนา พบว่ามีจำนวนทั้งสิ้น 182 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ประมาณ 3 ใน 4 มีช่วงอายุอยู่ระหว่าง 45 – 49 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษาสูงสุด (ร้อยละ 54.95) และมีอาชีพเกษตรกรพอ ๆ กับว่างงาน และส่วนใหญ่ (ร้อยละ 24.73) อาศัยอยู่ในชุมชนนาน 30 – 39 ปี

2. ความเข้าใจในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า ผู้เข้าร่วมเวทีสนทนาดังกล่าวมีความเข้าใจในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (องค์ประกอบ 3 ห่วง 2 เงื่อนไข) ในระดับปานกลาง

3. การให้ความหมายของการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจของครอบครัว ผลการศึกษาเชิงคุณภาพ พบว่าแบ่งออกเป็น 7 เรื่อง คือ 1) การทำมาหากิน การประกอบอาชีพและการมีงานทำ 2) การมีรายได้เป็นของตัวเองพอแก่การดำรงชีพ 3) การมีเหตุผลในการตัดสินใจและการวางแผนค่าใช้จ่ายในครัวเรือน 4) การมีเงินออมและเหลือเก็บเพื่อไว้เป็นค่าใช้จ่ายในอนาคต 5) การดำเนินชีวิตอยู่บนฐานของความพอเพียง 6) การพยายามพึ่งตนเองให้มากที่สุด และ 7) การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด

4. สถานการณ์การพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจของครอบครัว แบ่งออกเป็น 5 เรื่อง ได้แก่

1) รายได้และรายจ่ายของครอบครัว รายได้ส่วนใหญ่มาจากอาชีพการเกษตร รับจ้างทั่วไป ค่าขาย/ธุรกิจส่วนตัว และราชการ/วิสาหกิจ ตามลำดับ ที่มาของรายได้ที่น่าสนใจ คือ เก็บค่าเช่าบ้านและค่าเช่าที่ดิน ส่วนรายจ่ายหลักส่วนใหญ่เป็นค่าอาหารการกิน ค่าน้ำค่าไฟ ค่าเล่าเรียนลูกหลาน ค่ารักษาพยาบาล ค่าลงทุนทำมาหากิน ค่าอบายมุข การพนัน เล่นหวย บุหรี่สุรา ภาษีสังคมต่าง ๆ บางภาคเสียค่าเช่าบ้านและค่าเช่าที่ดิน และซื้อน้ำดื่มแบบถังด้วย

2) ภาวะหนี้สินของครอบครัว 2 แหล่ง คือ หนี้สินในระบบ จากกองทุนเงินล้าน กองทุนหมู่บ้าน กองทุนต่างประเทศ กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มเกษตรหมู่บ้าน บริษัท

ไฟแนนซ์ ธนาคารออมสิน ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ส่วนหนี้สินนอกระบบนั้นส่วนใหญ่มาจากนายทุนหรือแขก ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง ร้านค้า โดยเหตุผลของการเป็นหนี้ คือ นำมาลงทุนทำมาหากิน ค่าเล่าเรียนลูก ค่าผ่อนบ้าน ผ่อนรถ และผ่อนเครื่องใช้ไฟฟ้าต่าง ๆ

3) การทำบัญชีรายรับรายจ่ายของครอบครัว พบน้อยมาก ที่ทำแบบจริงจัง มีการวิเคราะห์รายรับรายจ่ายเป็นรายวันหรือรายสัปดาห์ แล้วนำมาตัดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นออกในเดือนถัดไป แต่ส่วนใหญ่เลิกทำมานานแล้ว เนื่องจากรายได้และรายจ่ายไม่สมดุลกัน หรือรายได้ไม่แน่นอนเหมือนอาชีพทำงานราชการ ไม่มีเวลาทำเสียเวลา ยุ่งยาก ซ้ำเกียจ และลืมหืม

4) การได้รับความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจของครอบครัว มาจาก 2 แหล่ง ได้แก่ (1) ในระบบ เช่น กองทุนเงินล้าน กองทุนหมู่บ้าน กองทุนต่างประเทศ กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มเกษตรหมู่บ้าน บริษัทไฟแนนซ์ ธนาคารต่าง ๆ และ (2) นอกระบบ ส่วนใหญ่มาจากนายทุน ญาติพี่น้อง เพื่อนและร้านค้า

5) สภาพที่อยู่อาศัยของครอบครัว บางภาคไม่มีกรรมสิทธิ์ที่อยู่อาศัยและที่ดิน ต้องจ่ายค่าเช่าบ้านหรือค่าเช่าที่ดิน ตารางวาละ 20 – 30 บาทต่อเดือน หรือ 2 – 3 พันบาทต่อปี

5. สถานการณ์ที่มีผลต่อการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจของครอบครัว แบ่งเป็น 2 ด้าน ได้แก่ สถานการณ์ที่มีผลเชิงบวก 4 เรื่อง คือ ต้นทุนและวัฒนธรรมชุมชน และความร่วมมือระหว่างภาคีเครือข่ายการทำงานต่าง ๆ ส่วนสถานการณ์ที่มีผลเชิงลบ 6 เรื่อง คือ (1) ความผันผวนทางเศรษฐกิจ ของแพง ราคาผลผลิตตกต่ำ การเจริญเติบโตของห้างสรรพสินค้า/ร้านสะดวกซื้อ (2) ไม่สามารถรวมกลุ่มทำกิจกรรมต่าง ๆ รวมทั้งห่วยใต้ดิน ยาเสพติด และเด็กวัยรุ่นนั่วมั่วสุม (3) การอพยพแรงงานของคนนอกพื้นที่และแรงงานต่างด้าวเข้ามาอยู่ในชุมชนมากขึ้น (4) นโยบายภาครัฐที่กระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน ข้าราชการ/รัฐบาลไม่เข้าถึงชุมชน

(5) ขาดแคลนที่ดินทำกิน น้ำท่วมและภาวะโลกร้อน ปัญหาขยะมูลฝอย และน้ำเน่าเสีย (6) ปัญหาด้านสุขภาพอนามัย

6. ข้อเสนอแนะแนวทางสำหรับการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจของครอบครัว ผลจากการศึกษาเชิงคุณภาพแบ่งออกเป็น 6 ด้าน ประกอบด้วย (1) การสร้างวินัยการใช้จ่ายให้กับตนเองและครอบครัว ส่งเสริมอาชีพให้กับสมาชิกในครอบครัว สนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน หาช่องทางการจำหน่ายหรือหาตลาดรองรับผลผลิตพัฒนาอาชีพทางการเกษตรให้เข้มแข็ง (2) การมีผู้นำชุมชนที่ดีเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน จัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้คนในชุมชน (3) สนับสนุนให้มีพื้นที่สาธารณะสำหรับคนในชุมชนได้ร่วมปลูกพืชผักสวนครัวและใช้ประโยชน์ร่วมกัน (4) สื่อสารสร้างความเข้าใจทั้งระดับบุคคลและชุมชน นำเสนอข้อมูลข่าวสารที่สร้างสรรค์และไม่ส่งผลกระทบต่อครอบครัว พัฒนาคุณภาพการศึกษา ส่งเสริมและฟื้นฟูเรื่องภูมิปัญญาหรือศิลป-วัฒนธรรมในชุมชน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ดีในเรื่องการประหยัดอดออมแก่เด็กเยาวชน (5) รณรงค์ให้นักการเมืองหรือผู้นำประเทศตั้งใจทำงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ภาครัฐควรเข้าถึงชุมชนให้มากขึ้น โดยประสานความร่วมมือระหว่างชุมชนกับภาคีเครือข่ายองค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ และ (6) เน้นส่งเสริมสุขภาพและดูแลตนเองเพื่อให้สามารถพึ่งพาตนเองได้

ผลการศึกษาเชิงปริมาณ

1. ข้อมูลทั่วไปของหัวหน้าครอบครัว พบว่า หัวหน้าครอบครัวส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (ร้อยละ 72.4) มีอายุระหว่าง 36 – 55 ปี (ร้อยละ 52.9) จบการศึกษาระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 50.3) มีอาชีพรับจ้างรายวัน (ร้อยละ 30.1) มีรายได้ประจำ (ร้อยละ 77.0) มีการจุนเจือครอบครัวสม่ำเสมอ (ร้อยละ 82.2) มีสถานภาพสมรสคู่ (ร้อยละ 73.9) รูปแบบครอบครัวส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยวมากที่สุด (ร้อยละ 59.2) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบครอบครัวขยายมากที่สุด (ร้อยละ 44.3)

2. การพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจของครอบครัว
ครอบครัว 5 ประเด็น ได้แก่

1) สภาพที่อยู่อาศัยของครอบครัว พบว่าส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นบ้านเดี่ยว (ร้อยละ 75.9) วัสดุที่ใช้เป็นปูน (ร้อยละ 57.9) มีความมั่นคงแข็งแรง (ร้อยละ 92.0) และส่วนใหญ่เป็นเจ้าของที่ดินที่อยู่อาศัยเอง (ร้อยละ 75.2) มีบ้างที่เช่าโดยเฉพาะในกรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินทำกินของตนเอง (64.3) ถ้ามีก็มีน้อยมาก กลุ่มที่มีที่ดินทำกินส่วนใหญ่เป็นเจ้าของที่ดินเอง (ร้อยละ 95.2) เมื่อแยกตามรายภาค พบว่า ภาคใต้มีที่ดินทำกินที่ทำให้เกิดรายได้มากที่สุด (ร้อยละ 68.9) และน้อยสุดในภาคเหนือ (ร้อยละ 18.0)

2) รายได้และรายจ่ายของครอบครัว พบว่าส่วนใหญ่มีรายได้รายจ่ายพอ ๆ กัน ค่ามัธยฐานของรายได้ครอบครัวเฉลี่ยต่อเดือน 13,000 บาท ครอบครัวที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนน้อยกว่า 5,000 บาท พบมากที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ร้อยละ 30.0) รายจ่ายของครอบครัวส่วนใหญ่เป็นค่าอาหารการกินและค่าสาธารณูปโภค (ร้อยละ 95.8) รองลงมาคือ ภาษีสังคม/งานบุญต่าง ๆ (ร้อยละ 94.0)

3) ภาวะหนี้สินของครอบครัว พบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่ในทุกภาคมีหนี้สินระดับปานกลาง และสามารถปลดหนี้ได้ภายในระยะเวลา 2 – 5 ปี ครอบครัวในกรุงเทพมหานครมีหนี้สินมากที่สุด (ร้อยละ 53.9) โดยไม่สามารถปลดหนี้ได้ถึงร้อยละ 12.3 ครอบครัวในภาคกลางส่วนใหญ่ (ร้อยละ 29.9) สามารถปลดหนี้ได้ภายใน 1 ปี

4) การทำบัญชีรายรับรายจ่ายของครอบครัว พบว่า ทุกภาคส่วนใหญ่ไม่เคยทำบัญชีรายรับรายจ่ายของครอบครัว มีเพียงร้อยละ 7.9 ของครอบครัวที่ยังทำบัญชีรายรับรายจ่ายของครอบครัวอยู่ในปัจจุบัน ในครอบครัวเหล่านี้มากกว่าร้อยละ 90 ของหัวหน้าครอบครัวแต่ละภาคเห็นว่า การทำบัญชีรายรับรายจ่ายในครัวเรือนสามารถวางแผนลดค่าใช้จ่ายในครอบครัวได้

5) การได้รับความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจของครอบครัว จาก 2 แหล่ง ในช่วง 1 ปีที่ผ่านมา (ปี 2552) พบว่า ความช่วยเหลือจากบุคคลที่เป็นสมาชิกในครอบครัว ในด้านการเงิน ด้านข้าวของเครื่องใช้ ด้านข้อมูลข่าวสาร ด้านการลงทุน ด้านกำลังใจ และด้านสุขภาพอนามัย ส่วนใหญ่ได้รับจากหัวหน้าครอบครัว รองลงมาคือสามี หรือภรรยาของหัวหน้าครอบครัว ส่วนความช่วยเหลือจากบุคคลที่มีไม่ใช่สมาชิกในครอบครัวในด้านการเงิน ด้านข้าวของเครื่องใช้ และด้านกำลังใจ ส่วนใหญ่ได้รับจากญาติที่ไม่ได้อยู่ด้วยกัน ด้านข้อมูลข่าวสาร ด้านการลงทุน ได้รับจากสื่อ และด้านสุขภาพอนามัยได้รับจากโรงพยาบาล

จาก 5 ประเด็นดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า ระดับการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจของครอบครัวส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง

3. ความสามารถในการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจของครอบครัว ได้จากความคิดเห็นของหัวหน้าครอบครัวหรือผู้แทน พบว่า สัดส่วนของการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจได้อยู่ระหว่างร้อยละ 90 – 94 ภาคใต้เป็นภาคที่เห็นว่าครอบครัวมีความสามารถพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจได้มากที่สุด (ร้อยละ 93.6) โดยเหตุผลที่ทำให้ครอบครัวสามารถพึ่งพาตนเองได้ทางเศรษฐกิจ คือ ประหยัดอดออมเก็บสะสมไว้ใช้ในยามจำเป็นและขยันทำมาหากิน

ข้อเสนอแนะ:

คณะผู้วิจัยได้แบ่งข้อเสนอแนะ ออกเป็น 2 ด้าน ได้แก่

1. ข้อเสนอเชิงนโยบาย แบ่งออกเป็น 3 เรื่อง ประกอบด้วย

1) ควรส่งเสริมและสนับสนุนให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้กับประชาชน ให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น

2) ควรหันมาส่งเสริมและกระตุ้นให้ประชาชนหันกลับมาทำบัญชีรายรับรายจ่ายในครัวเรือนอย่างจริงจัง และต่อเนื่อง

3) ควรมีการพัฒนาคุณภาพการศึกษา หลักสูตรการทำบัญชีรายรับรายจ่ายในครัวเรือนตั้งแต่วัยเด็ก เพื่อปลูกฝังค่านิยมที่ดีในเรื่องการใช้จ่ายเงินอย่างมีเหตุผล

2. ข้อเสนอเชิงวิจัย แบ่งออกเป็น 3 เรื่อง ประกอบด้วย

1) ควรมีการศึกษาในเรื่องการพึ่งพาตนเองของประชาชนให้ครบทั้ง 5 มิติ คือ มิติทางเทคโนโลยี มิติทางทรัพยากรธรรมชาติ มิติทางจิตใจ และมิติทางสังคม มิใช่ศึกษาเฉพาะมิติทางเศรษฐกิจเท่านั้น

2) ควรมีการศึกษาครอบครัวที่มีรายได้ต่ำกับความมุ่งมั่นในการออม เพื่อพัฒนาครอบครัวให้สามารถพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจได้

3) ควรมีการศึกษาสมาชิกในครอบครัวคนเดียว ประกอบอาชีพหรือทำมาหากินเลี้ยงสมาชิกในครอบครัว แต่เพียงผู้เดียว ว่ามีความสัมพันธ์กับการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจอย่างไร

“

ที่มา : จิราพร ชมพิกุล และคณะ, การสำรวจการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจของครอบครัว, สถาบันพัฒนาสุขภาพอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล, 2552.

”

เรื่องที่ 23

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาและพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างหลักประกันความมั่นคงของครอบครัว”

ศูนย์วิจัยและพัฒนาครอบครัวไทย สาขาวิชามนุษยนิเวศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ปี 2553

ที่มาและความสำคัญ

ปัจจุบันยังไม่มีการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน (baseline data) เกี่ยวกับความมั่นคงของครัวเรือน โดยเฉพาะในกรณีที่มีลักษณะเป็นครอบครัว (family unit) ซึ่งเป็นหน่วยย่อยพื้นฐานของสังคมที่เล็กที่สุด ประกอบด้วย บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป และมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันโดยการเกิด การแต่งงาน หรือการรับเป็นบุตรบุญธรรมและอาศัยอยู่ร่วมกัน อีกทั้งทุกวันนี้ครอบครัวกำลังเผชิญกับภาวะวิกฤตและสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมหลายด้านอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ตลอดจนได้รับผลกระทบทั้งในด้านบวกและลบจากสถานการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ การสำรวจสถานการณ์ความมั่นคงของครอบครัวย่อมช่วยสะท้อนหรือฉายภาพเรื่องราวของการดำเนินชีวิตครอบครัวและปัญหาที่เกิดขึ้นได้ชัดเจนตรงประเด็นมากขึ้น

สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว จึงเล็งเห็นความสำคัญในการแก้ปัญหาดังกล่าวและมีความพยายามในการค้นหาแนวทางการสร้างเสริมหลักประกันความมั่นคงให้กับครอบครัว เพื่อให้สมาชิกครอบครัวได้รับหลักประกันด้านสิทธิ ความปลอดภัย การตอบสนองต่อความจำเป็นขั้นพื้นฐาน สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีศักดิ์ศรี ตลอดจนได้รับโอกาสอย่างเท่าเทียมในการพัฒนาศักยภาพของตนเอง ตามความหมายของความมั่นคงของมนุษย์ (ความมั่นคงของมนุษย์ประเทศไทย ปี 2550 และปี 2551) ปัจจุบันสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวมีการดำเนินงานส่งเสริมความมั่นคงของมนุษย์ โดยทำหน้าที่ส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานของสมาคมพัฒนากิจสงเคราะห์ ซึ่งเป็นมาตรการเดียวในการให้ความช่วยเหลือครอบครัวที่ประสบปัญหาและมีการทำงานร่วมกับหน่วยงานภาคท้องถิ่น เพื่อทำการสงเคราะห์ในการจัดการศพและสงเคราะห์ครอบครัวของผู้ถึงแก่ความตาย เป็นกระบวนการพึ่งพาซึ่งกันและกันในระหว่างเครือญาติและชุมชนในภาวะประสบปัญหาความเดือดร้อนเป็นหลักประกันความมั่นคงของครอบครัว และคุ้มครองเกี่ยวกับรายได้ประจำของครอบครัวไม่ให้ขาดตอนในช่วงภาวะวิกฤตที่บุคคลในครอบครัวเสียชีวิต

อย่างไรก็ตาม การเสริมสร้างหลักประกันความมั่นคงของครอบครัวโดยใช้รูปแบบสมาคมพัฒนากิจสงเคราะห์ไม่อาจจะเป็นหลักประกันในการคุ้มครองความมั่นคงแก่ครอบครัวได้อย่างครอบคลุม อีกทั้งไม่สามารถลดภาวะเสี่ยงในการบั่นทอนความเข้มแข็งของครอบครัวได้ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการศึกษาสถานการณ์ความมั่นคงของครอบครัวไทยให้ครอบคลุมทุกด้าน รวมทั้งนโยบาย มาตรการ กลไก การเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวในภาครัฐ ที่จะนำมาพัฒนาเป็นข้อเสนอต่อรูปแบบการเสริมสร้างหลักประกันความมั่นคงของครอบครัวให้ครอบคลุมกับความต้องการของครอบครัวที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมและสอดคล้องกับแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้ครอบครัวเกิดความมั่นคงและสามารถทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ต่อไป

วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์ความมั่นคงของครอบครัวไทย
2. เพื่อศึกษานโยบาย มาตรการ กลไก และรูปแบบการเสริมสร้างหลักประกันความมั่นคงของครอบครัว ทั้งในและต่างประเทศ
3. เพื่อศึกษาและเสนอรูปแบบการเสริมสร้างหลักประกันความมั่นคงของครอบครัว ที่ส่งเสริมการสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีและความเข้มแข็งของครอบครัว ให้สอดคล้องกับแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้ดำเนินการวิจัยทั้งที่เป็นข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิ โดยมุ่งเน้นการศึกษาสถานการณ์ความมั่นคงของครอบครัวไทย รวมทั้งศึกษานโยบาย มาตรการ กลไก และรูปแบบการเสริมสร้างหลักประกันความมั่นคงของครอบครัว เพื่อนำเสนอเป็นรูปแบบการเสริมสร้างหลักประกันความมั่นคงของครอบครัว ที่ส่งเสริมการสร้างคุณภาพชีวิตที่ดี และความเข้มแข็งของครอบครัว ข้อมูลประเภททุติยภูมิจะเป็นการศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ที่ผ่านมาที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ความมั่นคงของครอบครัวไทย รวมทั้งนโยบาย มาตรการ กลไก และรูปแบบการเสริมสร้างหลักประกันความมั่นคงของครอบครัว ส่วนข้อมูลประเภทปฐมภูมิได้จากการทำวิจัยเชิงปริมาณ โดยการลงพื้นที่ภาคสนามในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายด้วยการสัมภาษณ์แบบตัวต่อตัว โดยใช้พนักงานสัมภาษณ์ที่ได้รับการฝึกอบรมอย่างดี เป็นผู้ทำการสอบถามข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ตามแบบสอบถามที่ได้ผ่านกระบวนการสร้างกระบวนการทดสอบความถูกต้อง แม่นยำและเที่ยงตรงมาอย่างดีแล้ว ภายหลังการเก็บข้อมูลภาคสนามเรียบร้อยแล้ว จึงนำแบบสอบถามลงในระดับพื้นที่ ทั้ง 5 เขตพื้นที่ ด้วยวิธีการกระจายตามสัดส่วนที่มีของประชากรตัวอย่างในพื้นที่นั้น ๆ (proportional to size distribution) ซึ่งจะได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้ 1. กรุงเทพมหานครและปริมณฑล

1,100 ตัวอย่าง 2. จังหวัดตัวแทนพื้นที่ในภาคกลาง 1,600 ตัวอย่าง 3. จังหวัดตัวแทนพื้นที่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2,500 ตัวอย่าง 4. จังหวัดตัวแทนพื้นที่ในภาคเหนือ 1,300 ตัวอย่าง 5. จังหวัดตัวแทนพื้นที่ในภาคใต้ 1,000 ตัวอย่าง ทำการบันทึกข้อมูลในสำนักงานและทำการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยในที่สุด

ตัวแปรที่ศึกษาครอบคลุมเนื้อหาในเรื่องสถานการณ์ความมั่นคงของครอบครัวไทย ครอบคลุมองค์ประกอบสำคัญของความมั่นคงและหลักประกันความมั่นคงของครอบครัวไทย ซึ่งคณะผู้วิจัยพัฒนาขึ้นเอง โดยอ้างอิงจากรูปแบบการพัฒนาดนของสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) มีการจำแนกความมั่นคงของมนุษย์เป็น 8 ด้าน ได้แก่ 1) สุขภาพ 2) การศึกษา 3) ชีวิตการทำงาน 4) รายได้ 5) ที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม 6) ชีวิตครอบครัวและชุมชน 7) การคมนาคมและการสื่อสาร และ 8) การมีส่วนร่วม ทั้งนี้แบบสำรวจดังกล่าวเป็นแบบสำรวจแบบมีโครงสร้าง มีลักษณะข้อคำถามแบบปลายปิดและปลายเปิด แบ่งออกเป็น 2 ชุด ประกอบด้วยแบบบันทึกข้อมูลครอบครัว และแบบสัมภาษณ์ความมั่นคงและหลักประกันความมั่นคงของครอบครัว

พื้นที่ศึกษา ครอบคลุมกรุงเทพมหานครและปริมณฑล และจังหวัดที่มีจำนวนประชากร/จำนวนบ้านมากที่สุดใน 4 ภูมิภาค ทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท ได้แก่ กรุงเทพมหานครและปริมณฑล ได้แก่ จังหวัดสมุทรปราการ ภาคเหนือ ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ ภาคกลาง ได้แก่ จังหวัดนครสวรรค์ และจังหวัดชลบุรี ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดอุบลราชธานี ภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดนครศรีธรรมราช รวมพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล 8 จังหวัด 14 อำเภอ และ 4 เขต 48 ตำบล และ 8 แขวง 210 หมู่บ้าน

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณเป็นหลักและเชิงคุณภาพเป็นส่วนประกอบ โดยข้อมูลเชิงปริมาณทำการวิเคราะห์ค่าความถี่และร้อยละ ในส่วนของข้อมูลที่ได้รับการตอบแบบสำรวจความมั่นคงและหลักประกันความมั่นคงของครอบครัว สำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)

ในส่วนของข้อมูลที่เป็นเนื้อหาจากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์ข้อคำถามปลายเปิด โดยนำมาจัดหมวดหมู่และระบบของข้อมูลตามวัตถุประสงค์และขอบเขตของการวิจัย

ผลการศึกษา

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า ส่วนใหญ่เป็นหญิงมากกว่าชาย (หญิงร้อยละ 69.3 ชายร้อยละ 30.7) กระจายตัวอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ร้อยละ 72.8) รองลงมากระจายตัวอยู่ในภาคเหนือ กรุงเทพฯ และปริมณฑล ภาคกลาง และภาคใต้ ตามลำดับ (ร้อยละ 69.2 68.2 67.0 และ 65.0 ตามลำดับ) ส่วนใหญ่อยู่กับคู่ครอง (ร้อยละ 71.9) รองลงมาเป็นหม้าย โสด แยก และหย่า ตามลำดับ มีอายุเฉลี่ย 48.9 ปี ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 14.3) มีอายุ 65 ปีขึ้นไป รองลงมามีอายุระหว่าง 50-54 ปี (ร้อยละ 14.0) อายุระหว่าง 45-49 ปี (ร้อยละ 13.7) อายุระหว่าง 55-59 ปี (ร้อยละ 11.4) ส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 60.4) รองลงมา จบมัธยมศึกษาตอนต้น (ร้อยละ 11.3) มัธยมศึกษาตอนปลาย (ร้อยละ 10.0) ที่เหลือจบระดับปริญญาตรี อาชีวศึกษา ไม่ได้เรียน และปริญญาโทและสูงกว่า

2. ข้อมูลพื้นฐานของครอบครัวกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่มีจำนวนสมาชิกที่มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้าน 4 คน (ร้อยละ 25.2) จำนวนสมาชิกที่อยู่ประจำมีจำนวน 3 คน รองลงมา มีจำนวน 4 คน (ร้อยละ 25.9) จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่อยู่ประจำทั้งหมดเฉลี่ย 4.03 คน ครอบครัวตัวอย่างทั้งหมดไม่มีครอบครัวที่ไม่มีสมาชิกเพศชายเลย ลักษณะครอบครัวส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยวที่มีพ่อแม่และลูกอยู่ด้วยกัน (ร้อยละ 44.1) รองลงมามีลักษณะเป็นครอบครัวขยายที่มีปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา และพ่อแม่ลูกอยู่ร่วมกัน (ร้อยละ 30.2) ครอบครัวที่มีลักษณะเป็นครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวที่มีพ่อหรือแม่เพียงคนเดียวอยู่กับลูก (ร้อยละ 10.5) ส่วนที่เหลือมีลักษณะอื่น ๆ เช่น อยู่กันในฐานะญาติ คู่สมรส ยังไม่มีลูก มีสัดส่วนค่อนข้างน้อย มีอาชีพหลักในการทำเกษตรกรรม (ร้อยละ 29.0) รองลงมา มีอาชีพรับจ้าง/ลูกจ้าง (ร้อยละ

25.2) ค่าขาย/ธุรกิจส่วนตัว (ร้อยละ 21.7) ที่เหลือทำอาชีพอื่น ๆ เช่น รับราชการ พนักงานบริษัท ว่างาน มีสัดส่วนค่อนข้างน้อย สมาชิกเกือบทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ (ร้อยละ 98.6) ลักษณะที่อยู่อาศัยของครอบครัวส่วนใหญ่เป็นบ้านเดี่ยว ร้อยละ 78.4 รองลงมาเป็นห้องแถวหรือตึกแถว ร้อยละ 11.9 และที่อยู่อาศัยในลักษณะบ้านในชุมชนแออัด ร้อยละ 5.9

3. สถานการณ์ความมั่นคงของครอบครัวไทย

ในภาพรวมของประเทศ พบว่า ภาพรวมของความมั่นคงของครอบครัว พบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่มีความเห็นเกี่ยวกับคำว่าความมั่นคงของครอบครัว โดยคิดถึงเรื่องของรายได้เป็นหลัก (ร้อยละ 36.7) รองลงมาเป็นเรื่องของครอบครัวและชุมชน ชีวิตการงาน/อาชีพ และสุขภาพอนามัย (ร้อยละ 20.1 16.4 และ 13.6 ตามลำดับ) ส่วนที่เหลือจะเป็นเรื่องที่อยู่อาศัย การศึกษา ปัจจัย 4 และคมนาคมและการสื่อสาร

3.1 ความมั่นคงของครอบครัวด้านสุขภาพ ครอบครัวที่สมาชิกมีพฤติกรรมเสี่ยงในด้านดื่มสุราหรือของมีเมาหรือสูบบุหรี่เป็นประจำในภาพรวม พบว่ามีประมาณร้อยละ 40 ของครอบครัวทั้งหมดที่มีสมาชิกอย่างน้อย 1 คน มีพฤติกรรมเช่นนี้ สมาชิกมีภาวะเครียด/ความกดดันต่อเรื่องมีไม่มากนัก ในภาพรวมและรายภาคของครอบครัวที่ได้ใช้ประโยชน์จากหลักประกันด้านสุขภาพ พบว่า ครอบครัวได้ใช้ประโยชน์จากหลักประกันด้านสุขภาพประเภทบัตรทองมากที่สุด ครอบครัวส่วนใหญ่ไปรับบริการ

จากโรงพยาบาลของรัฐมากที่สุดเช่นกัน สำหรับระดับคะแนนความมั่นคงในเรื่องของสุขภาพครอบครัวโดยรวมในภาพรวมทั้งประเทศ พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง (ร้อยละ 54.1) รองลงมาอยู่ในระดับมาก (ร้อยละ 38.2) เมื่อพิจารณาเป็นรายภาค พบว่า ระดับคะแนนความมั่นคงในเรื่องของสุขภาพครอบครัว สอดคล้องกับภาพรวมของประเทศ คืออยู่ในระดับปานกลางทุกภาค โดยเฉพาะภาคใต้ มีร้อยละของครอบครัวที่ประเมินตรงกันสูงกว่าภาคอื่น ในขณะที่กรุงเทพฯ และปริมณฑลมีร้อยละของครอบครัวที่สะท้อนความมั่นคงระดับมาก สูงกว่าภาคอื่น เมื่อพิจารณาระดับคะแนนเฉลี่ยความมั่นคงในเรื่องสุขภาพครอบครัว ทุกภาคใกล้เคียงกันในระดับปานกลาง (คะแนนเฉลี่ยต่ำสุด 3.29 และสูงสุด 3.56)

3.2 ความมั่นคงของครอบครัวด้านการศึกษา ครอบครัวที่สมาชิกไม่ได้เรียนหนังสือในภาพรวม พบว่า ส่วนใหญ่ร้อยละ 80 มีสมาชิกไม่ได้เรียนหนังสือ เหตุผลที่ไม่ได้เรียนหนังสือ สำหรับเด็กเนื่องจากอายุยังไม่ถึงเกณฑ์ ส่วนผู้ที่อยู่ในวัยเรียนหรือวัยผู้ใหญ่เนื่องจากไม่อยากเรียน สมาชิกอื่น ต้องทำงานทำให้ไม่ได้เรียน อายุมากเกินเรียน ย้ายถิ่นฐาน บวชเรียน มีความพิการทางสมอง/ร่างกาย มีโรคประจำตัว เป็นชาวต่างชาติ พ่อแม่แยกทางกัน ครอบครัวส่วนใหญ่ต้องการให้สมาชิกเรียนต่อในระดับการศึกษาที่สูงขึ้นหรือเพิ่มวุฒิการศึกษาและสามารถแสวงหาความรู้ที่ต้องการด้วยตนเองได้ และครอบครัวได้ใช้ประโยชน์และความต้องการจากหลักประกันด้าน

การศึกษาจากการศึกษาขั้นพื้นฐาน 15 ปี มากที่สุด สำหรับระดับคะแนนความมั่นคงในเรื่องของการศึกษาครอบครัวโดยรวม ในภาพรวมทั้งประเทศอยู่ในระดับปานกลาง (ร้อยละ 68.7) รองลงมาอยู่ในระดับมาก (ร้อยละ 20.3) เมื่อพิจารณาเป็นรายภาค พบว่า ระดับคะแนนความมั่นคงในเรื่องของการศึกษาครอบครัวสอดคล้องกับภาพรวมประเทศ คืออยู่ในระดับปานกลางทุกภาค โดยเฉพาะภาคเหนือมีร้อยละของครอบครัวที่ประเมินตรงกันสูงกว่าภาคอื่น ในขณะที่กรุงเทพฯ และปริมณฑลมีร้อยละของครอบครัวที่สะท้อนความมั่นคงระดับมากสูงกว่าภาคอื่น เมื่อพิจารณาระดับคะแนนเฉลี่ยความมั่นคงในเรื่องการศึกษาของครอบครัว ทุกภาคใกล้เคียงกันในระดับปานกลาง (คะแนนเฉลี่ยต่ำสุด 3.14 และสูงสุด 3.23)

3.3 ความมั่นคงของครอบครัวด้านชีวิตการงานและอาชีพ ครอบครัวกลุ่มตัวอย่างเกือบทั้งหมดมีสมาชิกครอบครัวทำงานแล้วและมีความพึงพอใจในงานที่ทำอีกทั้งไม่มีความเสี่ยงต่อการตกงาน ความปลอดภัย และต่อสุขภาพอนามัย และในกรณีที่หัวหน้าครอบครัวต้องการเปลี่ยนงานใหม่ ครอบครัวประมาณครึ่งหนึ่งมีความเห็นสามารถหางานใหม่ได้ และพบว่า 2 ใน 3 ของครอบครัวไม่ต้องการให้บุตรหลานประกอบอาชีพเช่นเดียวกับตน ส่วนการใช้ประโยชน์จากหลักประกันด้านชีวิตการงานครอบครัวส่วนใหญ่ใช้ประโยชน์จากโครงการสินเชื่อธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์มากที่สุด ส่วนความต้องการหลักประกันในด้านนี้เป็นโครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้านและชุมชน ระดับคะแนนความมั่นคงในเรื่องชีวิตการงานของครอบครัวในภาพรวมของประเทศ พบว่าครอบครัวส่วนใหญ่ประเมินว่าอยู่ในระดับปานกลาง (ร้อยละ 68.8) รองลงมาอยู่ในระดับมาก (ร้อยละ 24.0) ในขณะที่ระดับคะแนนเฉลี่ยความมั่นคงในเรื่องชีวิตการงานของครอบครัวอยู่ในระดับ 3.25 เมื่อพิจารณาเป็นรายภาคพบว่า ระดับคะแนนความมั่นคงในเรื่องชีวิตการงานของครอบครัวสอดคล้องกับภาพรวมประเทศ คืออยู่ในระดับปานกลางทุกภาค ในขณะที่ระดับคะแนนความมั่นคงเฉลี่ยของทุกภาคอยู่ในระดับปานกลางเช่นเดียวกัน เมื่อพิจารณาระดับคะแนนเฉลี่ยความมั่นคงในด้านชีวิตการงาน และ

อาชีพ ทุกภาคใกล้เคียงกันในระดับปานกลาง (คะแนนเฉลี่ยต่ำสุด 3.20 และสูงสุด 3.33)

3.4 ความมั่นคงของครอบครัวด้านรายได้ กลุ่มตัวอย่างเกือบทั้งหมดมีรายได้รวมของครอบครัวสูงกว่าเส้นความยากจน ร้อยละ 95 มีรายได้พอเลี้ยงครอบครัว มีเงินออม มีหนี้สินอยู่บ้าง และสามารถขดีใช้หนี้ได้หมด ครอบครัวส่วนใหญ่สมาชิกไม่มีการทำบัญชีรับ-จ่าย สำหรับการได้ใช้ประโยชน์จากหลักประกันด้านรายได้ใน 8 หลักประกัน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ใช้ประโยชน์และมีความต้องการจากหลักประกันด้านกองทุนฌาปนกิจสงเคราะห์ สำหรับระดับคะแนนความมั่นคงในเรื่องรายได้ของครอบครัวในภาพรวมของประเทศ พบว่าครอบครัวส่วนใหญ่ประเมินว่าอยู่ในระดับปานกลาง (ร้อยละ 73.5) รองลงมาอยู่ในระดับมาก (ร้อยละ 17.3) ในขณะที่ระดับคะแนนเฉลี่ยความมั่นคงในเรื่องชีวิตการงานของครอบครัวอยู่ในระดับ 3.12 เมื่อพิจารณาเป็นรายภาคพบว่า ระดับคะแนนความมั่นคงในเรื่องรายได้ของครอบครัวสอดคล้องกับภาพรวมประเทศ คืออยู่ในระดับปานกลางทุกภาค (คะแนนเฉลี่ยต่ำสุด 3.20 และสูงสุด 3.33)

3.5 ความมั่นคงของครอบครัวด้านที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม สภาพบ้าน และความปลอดภัยของที่อยู่อาศัย ในภาพรวมของประเทศ ครอบครัวส่วนใหญ่มีบ้านที่อยู่ในสภาพแข็งแรงมั่นคง วัสดุที่ใช้สร้างบ้านมีความแข็งแรงประมาณร้อยละ 90 และสภาพแวดล้อมในชุมชนและหมู่บ้านที่ครอบครัวตั้งอยู่มีความปลอดภัยจากมลพิษ เช่น เสียง กลิ่น ฝุ่น ควัน ตลอดจนความปลอดภัยจากการประทุษร้าย เช่น การทำร้ายร่างกาย จิงทรัพย์ เป็นต้น มีประมาณร้อยละ 80 และส่วนใหญ่เป็นเจ้าของบ้านและถือครองกรรมสิทธิ์ของที่ดิน ครอบครัวส่วนใหญ่ใช้ประโยชน์และมีความต้องการจากหลักประกันด้านสินเชื่อที่อยู่อาศัยมากที่สุด สำหรับระดับคะแนนความมั่นคงในเรื่องที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม คือ อยู่ในระดับปานกลางทุกภาค (คะแนนเฉลี่ยต่ำสุด 3.24 และสูงสุด 3.48)

3.6 ความมั่นคงของครอบครัวด้านชีวิต
ครอบครัวและชุมชน ในภาพรวม พบว่า ครอบครัวของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่มีผู้สูงอายุ กรณีครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุดูแลตัวเองได้ กรณีที่ผู้สูงอายุดูแลตัวเองไม่ได้ สมาชิกในครอบครัวเป็นผู้ดูแลหลักด้านความสัมพันธ์ภายในครอบครัว กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความรักใคร่ ผูกพัน อบอุน โกลีซิด มากที่สุด มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบให้สมาชิกในครอบครัว มีการทำกิจกรรมร่วมกันของสมาชิกครอบครัว ส่วนเรื่องความขัดแย้งในครอบครัวจะเป็นปัญหาเรื่องการเงินและการงานอาชีพสำหรับความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับชุมชนละแวกบ้าน มีการพึ่งพาอาศัยเพื่อนบ้านได้ คนในชุมชนเป็นมิตรและรู้จักกัน และเกื้อกูลกันได้ สำหรับการใช้ประโยชน์จากหลักประกันด้านครอบครัวและชุมชน กลุ่มตัวอย่างครอบครัวใช้ประโยชน์จากกฎหมายครอบครัวมากที่สุด สำหรับระดับคะแนนความมั่นคงในเรื่องชีวิตครอบครัวและชุมชนคืออยู่ในระดับปานกลางทุกภาค (คะแนนเฉลี่ยต่ำสุด 3.24 และสูงสุด 3.47)

3.7 ความมั่นคงของครอบครัวด้านการคมนาคมและการสื่อสารของครอบครัว พบว่า การสื่อสารหรือการพูดคุยโต้ตอบของครอบครัวในชีวิตประจำวัน ครอบครัวมากกว่าร้อยละ 40 มีการพูดคุยปรึกษาหารือปัญหาในครอบครัว และมีการพูดให้กำลังใจกันในครอบครัว กรณีที่สมาชิกในครอบครัวมีเรื่องทุกข์ใจ สำหรับการพูดบอกขอบคุณเมื่อสมาชิกของครอบครัวทำบางสิ่งให้กัน และการพูดขอโทษเมื่อทำความผิดนั้นมีเป็นบางครั้ง การได้รับข้อมูลความรู้หรือข่าวสารของสมาชิกครอบครัวเกือบร้อยละ 100 ได้รับข้อมูลความรู้หรือข่าวสารทางโทรทัศน์มากที่สุด การใช้ยานพาหนะต่าง ๆ ในการเดินทางในชีวิตประจำวันของครอบครัว สมาชิกส่วนใหญ่เดินทางโดยรถจักรยานยนต์เป็นอันดับแรก สำหรับการใช้จ่ายประโยชน์จากหลักประกันด้านชีวิตการคมนาคมและการสื่อสาร พบว่า กลุ่มตัวอย่างครอบครัวได้ใช้หลักประกันด้านคมนาคมและการสื่อสารทุกชนิด โดยเรียงจากมากไปสู่น้อย คือ ไฟฟ้าฟรี น้ำประปาฟรี รถเมล์ฟรี รถไฟฟ้าฟรี

และอินเทอร์เน็ตตำบล สำหรับระดับคะแนนความมั่นคงในเรื่องการคมนาคมและการสื่อสารของครอบครัวคืออยู่ในระดับปานกลางทุกภาค (คะแนนเฉลี่ยต่ำสุด 3.24 และสูงสุด 3.44)

3.8 ความมั่นคงของครอบครัวด้านการมีส่วนร่วมการช่วยเหลือและเกื้อกูลกันในเรื่องต่าง ๆ ของสมาชิกของครอบครัว พบว่า ครอบครัวของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการให้เงินทอง/สิ่งของ เป็นกำลังใจให้กันและกัน ช่วยเหลือในเรื่องอาชีพการงาน ช่วยเหลือภารกิจในบ้าน/ภายในครอบครัว การมีส่วนร่วมตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ในครอบครัว มีประมาณร้อยละ 90 และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเรื่องค่าใช้จ่ายในครอบครัวเป็นอันดับแรก สมาชิกครอบครัวเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกร/กลุ่มอาชีพ/กลุ่มแม่บ้าน/กลุ่มสตรี ในจำนวนที่เท่ากันกับการเป็นสมาชิกกลุ่มสหกรณ์/กลุ่มออมทรัพย์ ประมาณร้อยละ 28 และสมาชิกครอบครัวส่วนใหญ่เข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนทุกกิจกรรม มีประมาณร้อยละ 90 สำหรับการใช้จ่ายประโยชน์และความต้องการจากหลักประกันด้านการมีส่วนร่วม สมาชิกส่วนใหญ่ใช้ประโยชน์จากเวทีประชาคมหมู่บ้านมากที่สุด สำหรับระดับคะแนนความมั่นคงในเรื่องการมีส่วนร่วมคืออยู่ในระดับปานกลางทุกภาค (คะแนนเฉลี่ยต่ำสุด 3.22 และสูงสุด 3.46)

4. นโยบาย มาตรการ กลไก และรูปแบบการเสริมสร้างหลักประกันความมั่นคงของครอบครัวทั้งในและต่างประเทศ นโยบาย มาตรการ กลไก และรูปแบบการเสริมสร้างหลักประกันความมั่นคงของครอบครัวทั้งในและต่างประเทศ มีลักษณะคล้ายคลึงกันตรงที่มีการคุ้มครองสิทธิของครอบครัว มักอยู่ในรูปของการคุ้มครองทางสังคมและบริการทางสังคม แต่ความพยายามเข้าถึงครอบครัวในการแทรกแซงการให้บริการช่วยเหลือครอบครัวในต่างประเทศมีรูปธรรมที่ชัดเจนมากกว่า ซึ่งนโยบายและรูปแบบการเสริมสร้างหลักประกันความมั่นคงของครอบครัวในอนาคตควรมีการพิจารณาทบทวนมาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสมาชิกครอบครัวมาใช้ส่งเสริมให้มีกลไกเชื่อมต่อความต้องการของครอบครัว

ให้เข้าถึงหลักประกันขั้นพื้นฐานตามสิทธิของครอบครัวกับแหล่งบริการในด้านต่าง ๆ เพื่อให้ครอบครัวมีปัจจัยเกื้อหนุนขั้นพื้นฐานเป็นต้นทุนในการพัฒนาต่อยอดคุณภาพชีวิตที่ดีต่อ ๆ ไป ครอบครัวไทยควรได้รับการดูแล ปกป้องและได้รับการฟื้นฟูเยียวยาแก้ไขจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง เพราะรัฐบาลเพียงลำพังไม่อาจสร้างและพัฒนาสถาบันครอบครัวไปสู่ความเข้มแข็งได้อย่างสมบูรณ์ การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนจึงมีความสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนเองที่ต้องหันกลับมามองและให้ความสำคัญกับครอบครัวอย่างจริงจัง โดยเรื่องที่ต้องให้ความสำคัญในลำดับต้น ๆ ได้แก่ การเตรียมความพร้อมก่อนการสมรส การเรียนรู้หลักการครองชีวิตคู่ จิตวิทยาเด็กและครอบครัว ครอบครัวศึกษาและทักษะการเรียนรู้เพื่อการปรับตัว การเรียนรู้เกี่ยวกับทักษะการเลี้ยงดูลูก การให้ความสำคัญในพัฒนาการแต่ละช่วงวัย การสร้างความสัมพันธ์อันดีในครอบครัว การปลูกฝังหลักคิดที่ดีในการดำเนินชีวิตแก่ลูก (ได้แก่ หลักคำสอนทางศาสนา และปรัชญาหรือทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง) การส่งเสริมสื่อดีและป้องกันสื่อที่เป็นภัยและไม่เหมาะสม และการสร้างพื้นที่สำหรับครอบครัว เพื่อเป็นสถานพักผ่อนหย่อนใจ ออกกำลังกาย และทำกิจกรรมร่วมกัน

5. รูปแบบการเสริมสร้างหลักประกันความมั่นคงของครอบครัว ที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีและความเข้มแข็งของครอบครัว ให้สอดคล้องกับแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มุ่งเน้นการให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างหลักประกันความมั่นคงในด้านชีวิตครอบครัวและชีวิตการงาน เป็นศูนย์กลางแกนหมุนกระบวนการพัฒนา เพื่อส่งเสริมเกื้อหนุนความเข้มแข็งภายในตัวครอบครัวเอง ทั้งในการ

เพิ่มทักษะการทำหน้าที่ของครอบครัว และการประกอบ การงานอาชีพในสังคมได้ตรงกับความต้องการของครอบครัวอย่างสมดุล การเสริมพลังชีวิตครอบครัวจำเป็นต้องมีการ สร้างสัมพันธ์ภาพที่ดี มีการสื่อสารทางบวก มีทักษะการ จัดการทรัพยากรต่าง ๆ รวมถึงทักษะการปรับตัวเผชิญ การเปลี่ยนแปลงในชีวิตได้ทันกับเหตุการณ์ ตลอดจนการมี หลักคิดคุณธรรมในการดำรงชีวิต และการใช้ชีวิตครอบครัว อีกส่วนที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากันคือ การประกอบอาชีพ สุจริตด้วยความรับผิดชอบขยันหมั่นเพียร และรู้จักพัฒนา ความสามารถในการทำงานอยู่เสมอ นอกจากนี้จำเป็นต้อง มีองค์ประกอบของการได้รับสิทธิขั้นพื้นฐานในการดำรง ความเป็นมนุษย์และครอบครัว ได้แก่ หลักประกันความ มั่นคงในด้านที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม สุขภาพ การศึกษา อาชีพและรายได้ โดยการสนับสนุนความมั่นคง ในด้านการมีส่วนร่วม การคมนาคมและการสื่อสาร โดยการทำงานกับครอบครัว จึงจำเป็นต้องมีนักพัฒนาครอบครัว เป็นผู้ประสานเชื่อมโยงความต้องการของครอบครัวกับ แหล่งทุนและทรัพยากรต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการ เสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัว

สรุปได้ว่าการที่จะทำให้ชีวิตครอบครัวมีความมั่นคง นั้น ต้องมีองค์ประกอบที่จะช่วยสนับสนุนให้เกิดความ สมดุลจากด้านอื่น ๆ ด้วย ได้แก่ การที่สมาชิกในครอบครัว มีสุขภาพที่ดี มีการศึกษาที่สามารถนำไปประกอบอาชีพ ที่มั่นคงได้ รวมทั้งมีรายได้เพียงพอเพียงที่สามารถดำรง ชีวิตอยู่ได้อย่างไม่ขัดสน และอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี มีชุมชนที่พึ่งพาอาศัยกันได้ ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมซึ่งกัน และกัน ก็จะทำให้ครอบครัวมีความสุขอันนำไปสู่คุณภาพ ชีวิตที่ดีได้เช่นกัน

“

ที่มา : การศึกษาและพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างหลักประกันความมั่นคงของครอบครัว, ศูนย์วิจัยและพัฒนาครอบครัวไทย สาขาวิชามนุษยนิเวศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2553.

”

เรื่องที่ 24

โครงการวิจัย “การวิเคราะห์สถานการณ์และศึกษานโยบาย มาตรการ ในการจัดระบบสวัสดิการสังคมที่จำเป็นสำหรับครอบครัวผู้สูงอายุที่ประสบภาวะยากลำบาก
กรณีศึกษา : ครอบครัวผู้สูงอายุเลี้ยงดูเด็กตามลำพังและครอบครัวผู้สูงอายุอาศัยตามลำพัง”

สถาบันพัฒนาสุขภาพอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล ปี 2556

ที่มาและความสำคัญ

จากสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรที่สังคมไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุพบว่าอัตราการสร้างครอบครัวของสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือคนไทยแต่งงานหรือเริ่มสร้างครอบครัว ณ อายุที่สูงขึ้น คาดการณ์ว่าอายุเฉลี่ยของการสร้างครอบครัวส่วนใหญ่จะสร้างครอบครัวหลังอายุ 40 ปี ประชากรชายหญิงที่ครองตัวเป็นโสดเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ พบผู้ที่ยังโสดอยู่ในกลุ่มอายุ 40-44 ปี ร้อยละ 8 ส่วนการเลื่อนการแต่งงานออกไปจนอายุมากขึ้นรวมทั้งการครองโสดถาวรเป็นปรากฏการณ์ที่พบในประเทศกำลังพัฒนาอื่น ๆ ด้วย ไม่ได้เฉพาะในประเทศไทยเท่านั้น ส่งผลให้รูปแบบการดำเนินชีวิตของครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงจากสถานะเศรษฐกิจ

ในปัจจุบันการแสวงหารายได้เพื่อนำมาจุนเจือครอบครัวแต่เพียงหัวหน้าครอบครัว ไม่สามารถที่จะเพียงพอกับค่าครองชีพและรายจ่ายอื่น ๆ ในครอบครัวได้ แม้บ้านที่ทำหน้าที่ในการเลี้ยงดูบุตรต้องเปลี่ยนแปลงหน้าที่ไปหารายได้มาจุนเจือครอบครัว ช่วยเหลือหัวหน้าครอบครัวอีกทางหนึ่ง การดูแลอบรมเลี้ยงดูบุตรจึงตกเป็นของผู้สูงอายุที่เป็นบิดามารดาหรือญาติใกล้ชิดที่ต้องทำหน้าที่ดูแลบุตรแทน พบร้อยละ 40 ของเด็กในชนบทถูกดูแลโดยผู้สูงอายุ

จากสถานการณ์ข้างต้นจะพบว่าครอบครัวไทยกำลังเผชิญกับวิกฤตการณ์ที่บั่นทอนความเข้มแข็งทั้งจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรที่ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุใน 1-2 ทศวรรษข้างหน้า การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการสร้างครอบครัวและการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินชีวิตของครอบครัว ครอบครัวจะประสบภาวะยากลำบากอาจเกิดจากการดำเนินชีวิตของครอบครัวผู้สูงอายุที่ต้องอาศัยเพียงลำพังปราศจากการดูแลจากบุตร/ญาติ อีกทั้งในครอบครัวที่บุตรอยู่ในวัยแรงงานต้องย้ายถิ่นฐาน เพื่อหารายได้เลี้ยงครอบครัวส่งผลให้ผู้สูงอายุต้องรับภาระเลี้ยงดูหลานแทน ซึ่งจะมีปริมาณเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ในอนาคต

สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวมีภารกิจหลักในการสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวโดยการกำหนดนโยบาย มาตรการกลไกการส่งเสริมสนับสนุนภาครัฐและเอกชนในการดำเนินการตามนโยบายที่มุ่งสร้างสถาบันครอบครัวให้มีความมั่นคงเป็นปึกแผ่นจึงได้มอบหมายให้สถาบันพัฒนาสุขภาพอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล ดำเนินการวิเคราะห์สถานการณ์และศึกษานโยบายมาตรการในการจัดระบบสวัสดิการสังคมที่จำเป็นสำหรับครอบครัวผู้สูงอายุที่ประสบภาวะยากลำบาก กรณีศึกษา : ครอบครัวผู้สูงอายุเลี้ยงดูเด็กตามลำพังและครอบครัวผู้สูงอายุอาศัยตามลำพัง เพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัว รองรับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลง เพื่อให้การทำงานเชิงรุกด้านครอบครัวเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ พัฒนามาตรการและกลไกที่ตรงกับสภาพความเป็นจริงและตรงตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย

วัตถุประสงค์การศึกษา

วัตถุประสงค์ของการวิจัยในครั้งนี้ เพื่อศึกษาสถานการณ์ ปัจจัยเสี่ยง สภาพปัญหา ความต้องการความช่วยเหลือของครอบครัวผู้สูงอายุที่ประสบสภาวะยากลำบาก และศึกษานโยบาย มาตรการในการจัดระบบสวัสดิการสังคมที่จำเป็นสำหรับครอบครัวผู้สูงอายุที่ประสบสภาวะยากลำบาก พร้อมทั้งเสนอแนวทางในการจัดระบบสวัสดิการสังคมที่จำเป็นสำหรับครอบครัวผู้สูงอายุที่ประสบสภาวะยากลำบาก ทั้ง 4 หัวข้อ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์ของครอบครัวผู้สูงอายุที่ประสบสภาวะยากลำบาก กรณีศึกษา : ครอบครัวผู้สูงอายุเลี้ยงดูเด็กตามลำพังและครอบครัวผู้สูงอายุอาศัยตามลำพัง
2. เพื่อศึกษาปัจจัยเสี่ยง สภาพปัญหา และความต้องการความช่วยเหลือของครอบครัวผู้สูงอายุที่ประสบสภาวะยากลำบาก กรณีศึกษา : ครอบครัวผู้สูงอายุเลี้ยงดูเด็กตามลำพังและครอบครัวผู้สูงอายุอาศัยตามลำพัง
3. เพื่อศึกษานโยบายและมาตรการในการจัดระบบสวัสดิการสังคมที่จำเป็นสำหรับครอบครัวผู้สูงอายุที่ประสบสภาวะยากลำบาก กรณีศึกษา : ครอบครัวผู้สูงอายุเลี้ยงดูเด็กตามลำพังและครอบครัวผู้สูงอายุอาศัยตามลำพัง
4. เพื่อเสนอแนวทางในการจัดระบบสวัสดิการสังคม กรณีศึกษา : ครอบครัวผู้สูงอายุเลี้ยงดูเด็กตามลำพังและครอบครัวผู้สูงอายุอาศัยตามลำพัง

วิธีดำเนินการวิจัย

ใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประชากรกลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) ครอบครัวผู้สูงอายุเลี้ยงดูเด็กตามลำพัง เป็นครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) และเด็กที่มีอายุ 0-18 ปี (2) ครอบครัวผู้สูงอายุอาศัยตามลำพัง เป็นครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) อาศัยอยู่คนเดียวหรืออาศัยร่วมกัน (3) ผู้ปฏิบัติงานด้านครอบครัวในชุมชน เป็นคนหรือกลุ่มคนที่ทำงานด้าน

สังคมทำหน้าที่ดูแลทุกข์สุขของครอบครัว ผู้สูงอายุ เด็ก ในชุมชน เก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ต่าง ๆ ได้แก่ ภาคเหนือ (เชียงใหม่ นครสวรรค์) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (นครราชสีมา ขอนแก่น) ภาคกลาง (ชลบุรี สุพรรณบุรี) ภาคใต้ (นครศรีธรรมราช สงขลา) กรุงเทพมหานครและปริมณฑล (กรุงเทพมหานคร นนทบุรี) การคัดเลือกจังหวัดเป็นตัวแทนในแต่ละภาค คัดเลือกจังหวัดที่มีจำนวนผู้สูงอายุมากเป็นอันดับหนึ่งและอันดับสอง สุ่มเลือกอำเภอในแต่ละจังหวัดโดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย โดยสุ่ม 20% ของจำนวนอำเภอในแต่ละจังหวัด การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบสอบถามกับผู้สูงอายุหรือผู้แทนของผู้สูงอายุที่ทราบข้อมูลของครอบครัวเป็นอย่างดี ในการสำรวจเบื้องต้นได้เข้าสำรวจบ้านที่มีผู้สูงอายุ 9,603 ครอบครัว เพื่อให้เข้าถึงครอบครัวผู้สูงอายุที่ประสบสภาวะยากลำบาก (4,561 ครอบครัว) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติพรรณนา และ Chi-square test การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพใช้วิธีการสนทนากลุ่มผู้ปฏิบัติงานด้านครอบครัวในชุมชน (108 คน) และกลุ่มครอบครัวผู้สูงอายุเลี้ยงดูเด็กตามลำพัง และครอบครัวผู้สูงอายุอาศัยตามลำพัง (106 คน) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาตามประเด็นที่กำหนด

ผลการศึกษา

1. สถานการณ์และข้อมูลทั่วไปของครอบครัวผู้สูงอายุที่ประสบสภาวะยากลำบาก

สถานการณ์ความชุกของผู้สูงอายุที่ประสบสภาวะยากลำบาก ผลจากการสำรวจเบื้องต้น สถานการณ์ความชุกของผู้สูงอายุทั้ง 4 ภาค ใน 10 จังหวัด ใช้แบบสำรวจในการเก็บข้อมูล โดยมีเจ้าหน้าที่สาธารณสุข เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ร่วมเก็บแบบสำรวจ คัดเลือกจังหวัดที่เก็บข้อมูลสมบูรณ์ที่สุดโดยได้เก็บข้อมูลครอบครัวจากทุกตำบลและทุกหมู่บ้านในอำเภอที่ถูกสุ่มเป็นตัวอย่างเป็นจังหวัดที่มีข้อมูลสมบูรณ์มากที่สุด คือ จังหวัดนครศรีธรรมราช มีประชากรผู้สูงอายุ จำนวน 63,798 คน พบว่า ความชุกของครอบครัวผู้สูงอายุที่อยู่กันตามลำพัง

เป็น 14.51 คน ต่อประชากรผู้สูงอายุพันคน ความชุก
ครอบครัวผู้สูงอายุที่อยู่กับเด็กตามลำพังเป็น 2.77 คน
ต่อประชากรผู้สูงอายุพันคน และความชุกของครอบครัว
ผู้สูงอายุที่อยู่กับคนพิการเป็น 0.77 คน ต่อประชากร
ผู้สูงอายุพันคน ข้อมูลทั่วไปของผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์
จำนวน 4,561 คน ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 60-69 ปี
(ร้อยละ 46.4) รองลงมาอายุ 70-79 ปี (ร้อยละ 37.9)
และอายุ 80 ปีขึ้นไป (ร้อยละ 15.7) มีอายุเฉลี่ย 71.2 ปี
ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 66.5) ร้อยละ 95.6 นับถือ
ศาสนาพุทธ ร้อยละ 47.1 เป็นหม้าย ผู้สูงอายุส่วนใหญ่
อยู่บ้านเฉย ๆ (ร้อยละ 49.8) ร้อยละ 19.6 มีอาชีพทำนา/
ทำไร่/ทำสวน ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ (ร้อยละ
65.7) และสมาชิกกลุ่มฅมาปนกิจสงเคราะห์ (ร้อยละ 52.8)
มีเพียงร้อยละ 17.5 ของผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์ไม่เป็นสมาชิก

กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเลย ครอบครัวผู้สูงอายุที่เข้าร่วมในการ
ศึกษานี้ จำนวน 4,561 ครอบครัว เป็นครอบครัวผู้สูงอายุ
เลี้ยงดูเด็กตามลำพัง จำนวน 2,289 คน ครอบครัวผู้สูงอายุ
อาศัยอยู่คนเดียวหรืออาศัยร่วมกันตามลำพัง จำนวน
2,161 คน และครอบครัวผู้สูงอายุอาศัยกับสมาชิกพิการ/
ทุพพลภาพ/ไม่สามารถดูแลตนเองได้ จำนวน 111 คน
ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดโดยภาพรวมพบว่า สัดส่วน
ของครอบครัวผู้สูงอายุเลี้ยงดูเด็กตามลำพังโดยเฉลี่ยแล้ว
พบในชนบทมากกว่าในเมือง สำหรับสัดส่วนของครอบครัว
ผู้สูงอายุอยู่คนเดียว ครอบครัวผู้สูงอายุอาศัยร่วมกันตาม
ลำพัง และครอบครัวผู้สูงอายุอาศัยกับสมาชิกพิการ/
ทุพพลภาพ/ไม่สามารถดูแลตนเองได้ โดยเฉลี่ยพบในเมือง
มากกว่าในชนบท

ข้อมูลด้านการดูแลสุขภาพของครอบครัวผู้สูงอายุ เป็นความสามารถในการดูแลสุขภาพตัวเองและสมาชิกที่อาศัยในบ้านเดียวกันของผู้สูงอายุ พบว่า ในทุกภาคทั้งในเขตเมืองและชนบท ส่วนใหญ่ ผู้สูงอายุมีการตรวจสุขภาพโรคประจำตัวของผู้สูงอายุส่วนใหญ่ ได้แก่ ความดันโลหิตสูง (ร้อยละ 41.5) รองลงมาได้แก่ โรคปวดเข่า/ปวดหลัง/ปวดข้อ (ร้อยละ 20.9) โรคเบาหวาน (ร้อยละ 16.3) และไขมันในเส้นเลือด (ร้อยละ 11.1) มีเพียงร้อยละ 29.4 ของผู้สูงอายุไม่มีโรคประจำตัว สำหรับแหล่งที่ผู้สูงอายุไปรับบริการ ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (ร้อยละ 76.7) และโรงพยาบาลของรัฐ (ร้อยละ 72.2) ร้อยละ 10 ของผู้สูงอายุที่ซื้อยากินเอง และร้อยละ 8.2 ของผู้สูงอายุที่รับบริการจากสถานบริการของเอกชน ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุเดินทางไปรับบริการทางสุขภาพได้ด้วยตนเอง (ร้อยละ 63.4) รองลงมาบุตร/หลานเป็นผู้พาไปรับบริการทางสุขภาพ (ร้อยละ 16.8) และร้อยละ 89.1 ของผู้สูงอายุมีสิทธิในการรักษาฟรี มีเพียงร้อยละ 7.3 ของผู้สูงอายุที่ใช้สิทธิข้าราชการ/ประกันสังคม/รัฐวิสาหกิจ และร้อยละ 3.6 ที่เสียค่าใช้จ่ายเอง โดยภาพรวม พบว่าร้อยละ 57.2 ของผู้สูงอายุสามารถดูแลสุขภาพตัวเองและสมาชิกที่อาศัยในบ้านเดียวกันของผู้สูงอายุในระดับปานกลาง มีเพียงร้อยละ 2.0 ที่ไม่สามารถดูแลสุขภาพตัวเองและสมาชิกที่อาศัยในบ้านเดียวกันได้

ด้านสภาพที่อยู่อาศัยของครอบครัว พบว่า ร้อยละ 87.4 มีที่อยู่อาศัยประเภทบ้านเดี่ยว เกือบทั้งหมดมีความมั่นคงแข็งแรง (ร้อยละ 92.0) มีความทนทานแดดฝน (ร้อยละ 94.5) มีห้องน้ำห้องส้วมที่อยู่ในบ้านและบริเวณบ้านที่ใช้ได้สะดวกปลอดภัย (ร้อยละ 93.6) มีน้ำสะอาดใช้เพียงพอ (ร้อยละ 96.1) มีแสงสว่างเพียงพอกับการดำเนินชีวิต (ร้อยละ 96.4) มีความปลอดภัยจากการเกิดอุบัติเหตุ (ร้อยละ 88.8) และมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน (ร้อยละ 91.3) ด้านรายได้ของครอบครัวผู้สูงอายุ ในภาพรวมและในแต่ละภาค พบว่า รายได้ส่วนใหญ่ของครอบครัวผู้สูงอายุมาจากเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ (ร้อยละ 94.9) บุตร/หลาน/ญาติพี่น้อง (ร้อยละ 73.9) และแหล่งรายได้จากอาชีพหลัก ได้แก่ ทำนา (ร้อยละ 50.9) เงินฝาก/

เงินออม/ดอกเบี้ยยธนาคาร/ค่าเช่า (ร้อยละ 23.9) และอาชีพเสริม เช่น ค่าขาย รับจ้าง และอื่น ๆ (ร้อยละ 16.7) ตามลำดับ ครึ่งหนึ่งของครอบครัวผู้สูงอายุมีรายได้และรายจ่ายพอ ๆ กัน (ร้อยละ 50.1) ร้อยละ 41.5 ของครอบครัวผู้สูงอายุมีรายได้น้อยกว่ารายจ่าย และร้อยละ 8.4 ที่ครอบครัวผู้สูงอายุมีรายได้มากกว่ารายจ่าย

ด้านสัมพันธภาพของครอบครัวผู้สูงอายุในช่วง 1 ปีที่ผ่านมา พบว่า มากกว่าครึ่งหนึ่งของครอบครัวผู้สูงอายุมีสัมพันธภาพทั้งกับสมาชิกในครอบครัวที่พักอาศัยอยู่ที่อื่น (ร้อยละ 55.1) และสัมพันธภาพกับเพื่อนฝูง เพื่อนบ้าน และคนในชุมชน (ร้อยละ 52.9) ในระดับที่ไม่ดี สำหรับระดับสัมพันธภาพกับสมาชิกในครอบครัวที่อาศัยในบ้านเดียวกัน พบว่ามีสัดส่วนใกล้เคียงกันในระดับดี (ร้อยละ 33.9) ระดับปานกลาง (ร้อยละ 32.7) และระดับไม่ดี (ร้อยละ 33.4)

2. ปัจจัยเสี่ยง สภาพปัญหา และความต้องการความช่วยเหลือของครอบครัวผู้สูงอายุที่ประสบภวะยากลำบาก

สำหรับประเด็นปัญหาที่ทำให้เกิดความยากลำบากแก่ครอบครัวผู้สูงอายุ ได้แก่ ปัญหาด้านเศรษฐกิจ/การเงิน (ร้อยละ 69.5) ปัญหาทางด้านสุขภาพร่างกาย (ร้อยละ 68.9) สัมพันธภาพในครอบครัว (ร้อยละ 52.0) และสัมพันธภาพกับชุมชน/สังคม (ร้อยละ 49.0) อย่างไรก็ตามปัญหาด้านสัมพันธภาพในครอบครัวและสัมพันธภาพกับชุมชน ไม่ก่อให้เกิดความกังวล/ความเครียดของผู้สูงอายุ ปัญหาที่ก่อให้เกิดความกังวลบ้าง ได้แก่ ปัญหาทางด้านสุขภาพร่างกาย (ร้อยละ 61.2) ปัญหาด้านเศรษฐกิจ/การเงิน (ร้อยละ 58.7) และปัญหาด้านจิตใจ (ร้อยละ 48.2) ปัญหาทางด้านสุขภาพร่างกาย แหล่งหรือบุคคลที่สามารถให้ความช่วยเหลือได้อันดับแรก ได้แก่ ญาติที่ไม่ได้อยู่ด้วยกัน รองลงมาได้แก่ เจ้าหน้าที่ รพ.สต./สถานีอนามัย เพื่อนบ้าน และคนที่พักอาศัยในบ้านเดียวกัน สำหรับปัญหาทางด้านจิตใจและสัมพันธภาพในครอบครัว (ทั้งในและนอกบ้าน) แหล่ง/บุคคลที่สามารถให้ความช่วยเหลือได้อันดับแรก คือ ญาติที่ไม่ได้อยู่ด้วยกัน รองลงมาได้แก่ เพื่อนบ้าน คนที่พักอาศัยในบ้านเดียวกัน และ

เจ้าหน้าที่ รพ.สต./สถานีอนามัย ครอบครัวผู้สูงอายุบางส่วน ยังไม่ทราบข้อมูลด้านสวัสดิการภาครัฐที่ครอบครัวผู้สูงอายุ พึงจะได้รับ สำหรับสวัสดิการภาครัฐที่ครอบครัวผู้สูงอายุ ไม่ทราบข้อมูลในอันดับแรก ได้แก่ ศูนย์บริการทางสังคม ผู้สูงอายุ (Day Care Center) รองลงมา ได้แก่ เงินสงเคราะห์ครอบครัวยากไร้ (ปีละไม่เกิน 6,000 บาท ต่อครอบครัว) การยกเว้นค่าธรรมเนียม/ลดอัตราเข้าร่วมกิจกรรมในพิพิธภัณฑ์ โบราณสถาน อุทยานแห่งชาติ และสถานที่อื่น ๆ และกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ/กองทุนรวมเพื่อการเลี้ยงชีพ สำหรับครอบครัวผู้สูงอายุที่ทราบสวัสดิการของภาครัฐ พบว่าส่วนใหญ่มีสัดส่วนของการไม่ได้รับสวัสดิการมากกว่าได้รับสวัสดิการ ยกเว้นเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ บัตรผู้สูงอายุ การได้รับบริการช่องทางพิเศษ เฉพาะโรงพยาบาลสังกัดกระทรวงสาธารณสุข การได้รับบริการเยี่ยมบ้าน ด้านภาระของผู้สูงอายุที่ต้องดูแลผู้สูงอายุในครอบครัว พบว่า ต้องดูแลมากที่สุดในเรื่องอาหาร (ร้อยละ 33.3) รองลงมา ได้แก่ ด้านการเงิน (ร้อยละ 27.4) และด้านการดูแลสุขภาพ/รักษาพยาบาล (ร้อยละ 27.3) ประเด็นผลกระทบต่อบุคคลผู้สูงอายุในการดูแลผู้สูงอายุที่พักอาศัยในบ้านเดียวกัน พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่รู้สึกว่า มีผลกระทบต่อตัวเองโดยที่รู้สึกเหนื่อย (ร้อยละ 60.9) มีภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น (ร้อยละ 59.4) รู้สึกท้อแท้ เครียด และกังวล (ร้อยละ 55.1) รู้สึกว่าวิถีการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุที่เป็นผู้ดูแลเองเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม (ร้อยละ 53.4) และรู้สึกว่า การดูแลผู้สูงอายุส่งผลต่อสุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุที่เป็นผู้ดูแลเอง (ร้อยละ 51.5) และส่งผลกระทบต่อ การประกอบอาชีพตามปกติ (ร้อยละ 51.3) สำหรับผู้สูงอายุที่ต้องดูแลเด็กที่อายุไม่เกิน 18 ปี พบว่า ต้องดูแลมากที่สุดในด้านการเงิน (ร้อยละ 43.9) และด้านอาหาร (ร้อยละ 31.0) ผลกระทบที่ส่งผลต่อผู้สูงอายุ กรณีดูแลเด็กอายุไม่เกิน 18 ปี ในสองอันดับแรก ได้แก่ มีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น (ร้อยละ 67.7) และผู้สูงอายุรู้สึกเหนื่อย (ร้อยละ 66.3) ภาวะสุขภาพและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่พึ่งตนเองได้ในการทำกิจกรรมที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน (ร้อยละ 88.6) มีเพียงร้อยละ 4.1 ของผู้สูงอายุที่ไม่สามารถพึ่งตนเองได้

ซึ่งความสามารถทำกิจกรรมที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน เช่น การรับประทานอาหาร การแต่งตัว ผู้สูงอายุส่วนใหญ่สามารถทำได้เองทั้งหมด ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่มีภาวะซึมเศร้า (ร้อยละ 69.5) และไม่มีภาวะการฆ่าตัวตาย (ร้อยละ 93.1) อย่างไรก็ตามร้อยละ 49.8 ของผู้สูงอายุมีอาการนอนหลับ ๆ ตื่น ๆ หลับไม่สนิท และร้อยละ 45.7 มีอาการรู้สึกอ่อนเพลียง่ายเหมือนไม่มีแรง ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับปานกลาง ในด้านสุขภาพกาย ด้านจิตใจ ด้านสัมพันธภาพทางสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความยากลำบากของผู้สูงอายุ ได้แก่ พื้นที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุ ลักษณะของครอบครัวผู้สูงอายุ รายได้ของครอบครัวของผู้สูงอายุ ทรัพย์สินและระดับของการมีทรัพย์สิน เงินออมและระดับของการมีเงินออมหนี้สินและระดับของการมีหนี้สิน ภาระที่ต้องดูแลผู้สูงอายุ ภาระที่ต้องดูแลเด็กที่อายุน้อยกว่า 18 ปี และภาระที่ต้องดูแลผู้ที่ไม่สามารถดูแลตนเองได้ (ผู้พิการ/ทุพพลภาพ)

3. นโยบายและมาตรการในการจัดระบบสวัสดิการสังคมที่จำเป็นสำหรับครอบครัวผู้สูงอายุที่ประสบภาวะยากลำบาก

สวัสดิการที่รัฐได้จัดให้ครอบครัวผู้สูงอายุในชุมชน แบ่งออกเป็น 9 ด้าน ได้แก่ ด้านสุขภาพร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านเศรษฐกิจ/การเงิน ด้านการสงเคราะห์ ด้านเบี้ยผู้สูงอายุ/เบี้ยผู้พิการ ด้านบ้านพักคนชรา/สถานสงเคราะห์/ศูนย์สงเคราะห์ต่าง ๆ ด้านการสื่อสารประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของครอบครัวผู้สูงอายุ ด้านสัมพันธภาพในครอบครัว ชุมชน สังคม โดยรวมกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน (เช่น ชมรมผู้สูงอายุ) ทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุ และด้านการดำเนินนโยบาย มาตรการและสวัสดิการที่ครอบคลุม เท่าเทียมอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

4. แนวทางในการจัดระบบสวัสดิการสังคมที่จำเป็นสำหรับครอบครัวผู้สูงอายุที่ประสบภาวะยากลำบาก

ผู้สูงอายุได้ให้ข้อเสนอแนะในการกำหนดนโยบายและมาตรการในการจัดระบบสวัสดิการในภาพรวมว่า ประเด็นสวัสดิการภาครัฐ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่อยากให้มี

ข้อเสนอแนะ:

1. นโยบายและมาตรการด้านการเสริมศักยภาพครอบครัวเข้มแข็ง

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ควรส่งเสริมและสนับสนุน

1.1 เสริมศักยภาพของผู้ดูแล ญาติพี่น้อง และสมาชิกในครอบครัวผู้สูงอายุ เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ

1.1.1 ครอบครัวผู้สูงอายุที่ต้องเลี้ยงดูบุตรหลานหรือเด็กในชุมชน โดยจัดอบรมให้ความรู้แก่ครอบครัวผู้สูงอายุในด้านการส่งเสริมพัฒนาการเด็กเพื่อให้มีพัฒนาการสมวัย

1.1.2 ครอบครัวผู้สูงอายุที่ต้องดูแลผู้สูงอายุโดยจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลผู้สูงอายุ พร้อมทั้งส่งเสริมให้มีมาตรการที่เกื้อหนุนและสร้างแรงจูงใจให้สมาชิกในครอบครัว เพื่อสร้างค่านิยมและวัฒนธรรมไทยที่ดีงามด้านความกตัญญูทดแทนคุณผู้สูงอายุ

1.2 เสริมศักยภาพการพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุให้มากที่สุด โดยสร้างหลักประกันในการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างมีคุณภาพ เพื่อเป็นการวางแผนชีวิตระยะยาว โดยส่งเสริมการออมเงินในคน 2 กลุ่ม คือ กลุ่มวัยเด็กจนถึงวัยทำงาน และกลุ่มวัยทำงานที่ไม่ใช่ข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ/บริษัท

1.3 เพิ่มศักยภาพด้านอาชีพอย่างยั่งยืนโดยส่งเสริมให้มีอาชีพที่เหมาะสมกับวัยและศักยภาพ โดยมีการติดตามประเมินผล เสริมศักยภาพ และใช้กลไกการตลาดในการดำเนินงาน โดยจัดหาแหล่งจำหน่ายผลิตภัณฑ์ และปรับปรุงคุณภาพของผลิตภัณฑ์ เพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่าและสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นแก่ผู้สูงอายุอย่างแท้จริง

การปรับเพิ่มเบี้ยผู้สูงอายุและเบี้ยผู้พิการ (ร้อยละ 46.9) และให้การช่วยเหลือเรื่องการเงิน (ร้อยละ 21.3) และสนับสนุนด้านปัจจัยสี่สำหรับสวัสดิการชุมชน/เอกชน ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เสนอให้มีการสร้างสัมพันธ์ภาพกับชุมชน/สังคม (ร้อยละ 28.4) การช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจ/การเงิน (ร้อยละ 23.1) และการสนับสนุนปัจจัยสี่ (ร้อยละ 13.9) แนวทางในการจัดระบบสวัสดิการสังคมที่จำเป็นสำหรับครอบครัวผู้สูงอายุที่ประสบสภาวะยากลำบาก ผู้สูงอายุและเจ้าหน้าที่ที่ดูแลรับผิดชอบด้านผู้สูงอายุได้เสนอประเด็นข้อเสนอแนะ แบ่งออกเป็น 8 ด้าน ได้แก่ ด้านการสื่อสารประชาสัมพันธ์ ด้านบุคลากร ด้านการเงิน (เพิ่มเบี้ยยังชีพ) ด้านการบริหารจัดการ (เน้นวิเคราะห์นโยบาย มาตรการและสวัสดิการ พร้อมทั้งปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุในเชิงลึก ให้ครอบคลุมและชัดเจน) ด้านเครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ และสถานที่ ด้านการติดตามประเมินผล ด้านนโยบาย (จัดทำเป็นนโยบายระดับชาติที่มีกฎระเบียบ ข้อบังคับตามกฎหมายที่ชัดเจน และมีแนวทางการทำงานในการดูแลและช่วยเหลือผู้สูงอายุเป็นไปในทิศทางเดียวกัน) และด้านการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายการทำงาน

1.4 ส่งเสริมสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัวผู้สูงอายุ โดยกำหนดให้อย่างน้อย 1 วันใน 1 สัปดาห์ เพื่อให้เกิด การสื่อสารสร้างสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัวผู้สูงอายุ

1.5 ส่งเสริมให้มีมาตรการที่เกื้อหนุนและสร้าง แรงจูงใจให้แก่ผู้ดูแล ญาติพี่น้อง และสมาชิกในครอบครัว ผู้สูงอายุ ที่ต้องรับผิดชอบดูแลบุพการี บิดามารดา หรือ ผู้สูงอายุในครอบครัว เช่น มาตรการลดภาษีให้มากขึ้น โดยเพิ่มวงเงินรายได้ที่สามารถนำมาหักลดหย่อนภาษี ให้มากขึ้นกว่าเดิม มีมาตรการเพิ่มสวัสดิการอื่น ๆ สำหรับ ครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ เช่น ให้สิทธิวันลา (โดยได้รับ ค่าตอบแทน) เพื่อพาผู้สูงอายุไปพบแพทย์ หรือดูแล ผู้สูงอายุที่พักรักษาตัวในโรงพยาบาล โดยกำหนดวันลา สูงสุดต่อปีไว้ไม่เกิน 15 วัน

2. นโยบาย มาตรการ และสวัสดิการด้านการ สงเคราะห์ครอบครัว

รัฐควรส่งเสริมนโยบายจัดสวัสดิการสงเคราะห์ ครอบครัวผู้สูงอายุที่ประสบสภาวะยากลำบาก เพื่อ เป็นการลดภาระค่าใช้จ่าย และเพิ่มการสงเคราะห์อย่าง เป็นธรรม มีระบบและต่อเนื่อง

2.1 ควรมีมาตรการในการค้นหาและคัดเลือก ครอบครัวผู้สูงอายุที่ประสบสภาวะยากลำบากจริง ๆ เพื่อให้การสงเคราะห์ในด้านต่าง ๆ อย่างเป็นธรรม ครอบคลุม และทั่วถึง อาทิ

2.1.1 การได้รับเบี้ยยังชีพเพิ่มมากขึ้น ในกลุ่มที่ประสบสภาวะยากลำบากจริง ๆ และการสนับสนุน อุปกรณ์ที่ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันที่เป็นต่าง ๆ เช่น ไม้เท้า walker รถเข็น เป็นต้น

2.1.2 มีนโยบายลดรายจ่าย เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟฟ้า และค่าสาธารณูปโภคต่าง ๆ

2.1.3 ให้ทุนการศึกษาแก่เด็กที่อยู่ใน ครอบครัวผู้สูงอายุที่อยู่ในสภาวะยากลำบาก และเลี้ยงดูเด็ก อยู่กันตามลำพัง พร้อมทั้งสนับสนุนค่าอาหาร เสื้อผ้า และ อุปกรณ์การเรียน

2.2 ควรสนับสนุนในการจัดตั้งศูนย์ดูแลผู้สูง อายุหรือบ้านพักคนชราในชุมชน เพื่อรองรับให้ทั่วถึงและ ครอบคลุมทุกจังหวัด และมีองค์กรด้านสาธารณสุขให้การ สนับสนุนด้านการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ

3. นโยบายและมาตรการด้านการเสริมศักยภาพ ชุมชนเข้มแข็ง

3.1 พัฒนามาตรการส่งเสริมและสนับสนุนให้ เกิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพื่อให้การดูแลผู้สูงอายุ ที่บ้านร่วมกัน โดยผ่านการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแล ผู้สูงอายุอย่างถูกวิธีจากเจ้าหน้าที่ รพ.สต. ซึ่งต้องคอยเป็น พี่เลี้ยงให้คำปรึกษาแนะนำ ตลอดจนเป็นแกนนำในการ ส่งต่อความรู้แก่คนในชุมชนต่อไป

3.2 ควรสนับสนุนมาตรการในการพัฒนา ศักยภาพของคนในชุมชน และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับ การปฏิบัติงานด้านผู้สูงอายุ ผ่านการอบรมให้ความรู้ และ การทำประชาคม เพื่อให้ปฏิบัติงานรองรับสังคมผู้สูงอายุ ได้อย่างเหมาะสม ตลอดจนสนับสนุนทรัพยากรดำเนินงาน เพื่อให้การทำงานด้านผู้สูงอายุในชุมชนประสบผลสำเร็จ โดยมีแนวคิดว่าเป็นการสนับสนุนให้ผู้สูงอายุพึ่งพาตนเอง และส่งเสริมการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุอย่างมีคุณภาพ มีคุณค่าและมีศักดิ์ศรี

3.3 พัฒนาช่องทางการสื่อสารประชาสัมพันธ์ ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน ของครอบครัวผู้สูงอายุ เช่น วิทยุชุมชน หอกระจายข่าว และการประชุมประจำเดือนของชมรมผู้สูงอายุ

3.4 ส่งเสริมและสนับสนุนคณะกรรมการชุมชน/ หมู่บ้าน ดังนี้

3.4.1 ให้ดำเนินการสำรวจครอบครัว ผู้สูงอายุที่ประสบสภาวะยากลำบากในชุมชนให้ครอบคลุม พื้นที่ และทำงานประสานกับภาครัฐเพื่อให้ความช่วยเหลือ ผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ เช่น การเผยแพร่ความรู้และข้อมูล ข่าวสารด้านสวัสดิการ การดูแลสุขภาพ และส่งเสริมอาชีพ โดยใช้งบจากกองทุนต่าง ๆ ที่เข้ามาในชุมชน และเงิน บริจาค

3.4.2 ให้เข้ามาดูแลเอาใจใส่กับผู้สูงอายุอย่างจริงจัง กระตุ้นให้ผู้สูงอายุเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน เช่น วันสงกรานต์ วันเข้าพรรษา และกิจกรรมการดูแลสุขภาพ เป็นต้น

3.4.3 ให้จัดสวัสดิการชุมชนอย่างเหมาะสม เช่น ส่งเสริมการออมวันละบาท การรักษาพยาบาล และฌาปนกิจสงเคราะห์ เป็นต้น

3.5 ควรส่งเสริมและสนับสนุนให้วัดและโรงเรียนสร้างค่านิยมและวัฒนธรรมไทยที่ดีงามในชุมชน อาทิ

3.5.1 ยกย่องเชิดชูบุคคลผู้มีความกตัญญู กตเวทีต่อบุพการี บิดามารดา และผู้สูงอายุในชุมชนให้เป็นแบบอย่างที่ดีในสังคมอย่างต่อเนื่อง

3.5.2 จัดอบรมหรือทำกิจกรรมในวันเสาร์ อาทิตย์ เพื่อเป็นการสนับสนุนให้คนในชุมชนได้เข้าถึงหลักคำสอนทางศาสนาอย่างสม่ำเสมอและทั่วถึงเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติที่ดีของคนในชุมชนและเพื่อเตรียมความพร้อมด้านจิตใจของคนในชุมชนให้เข้าสู่วัยผู้สูงอายุได้อย่างมีความสุข

3.6 สนับสนุนชมรมผู้สูงอายุในชุมชนให้มีความเข้มแข็ง โดยให้การสนับสนุนทรัพยากรดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและทั่วถึง โดยให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุอย่างทั่วถึง พร้อมการจัดสวัสดิการที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุ เช่น อาชีพเสริม และเพื่อนช่วยเพื่อน เป็นต้น

4. นโยบายและมาตรการด้านการบูรณาการเครือข่ายการทำงาน

สร้างเครือข่ายการทำงานแบบบูรณาการทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการดูแลครอบครัวผู้สูงอายุใน 3 ระบบ คือ ระบบสุขภาพ ระบบการป้องกันทางสังคม และระบบชุมชน ทั้งในกระบวนการทำงาน การประสาน และการหนุนเสริมหรือเชื่อมโยงของทุกภาคส่วน ได้แก่ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ องค์กรด้านสาธารณสุข องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรในชุมชน และองค์กรอื่น ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อครอบครัวผู้สูงอายุที่ประสบสภาวะยากลำบากใน 6 เรื่อง

- 1) การพัฒนาศักยภาพคนทำงานใน 3 ระบบ และส่งเสริมการทำงานร่วมกัน
- 2) ปรับทัศนคติให้เอื้อต่อการทำงานร่วมกัน
- 3) กระบวนการส่งต่อใน 3 ระบบ
- 4) กระบวนการจัดบริการของแต่ละระบบ
- 5) การประสานข้อมูลและใช้ประโยชน์ร่วมกัน ทั้ง 3 ระบบ
- 6) กระบวนการติดตามประเมินผล และถอดบทเรียนร่วมกัน

“

ที่มา : สุภัตตรา ศรีวณิชชากร และคณะ, การวิเคราะห์สถานการณ์และศึกษา นโยบาย มาตรการ ในการจัดระบบสวัสดิการสังคมที่จำเป็นสำหรับครอบครัวผู้สูงอายุที่ประสบสภาวะยากลำบาก กรณีศึกษา : ครอบครัวผู้สูงอายุเลี้ยงดูเด็กตามลำพังและครอบครัวผู้สูงอายุอาศัยตามลำพัง, สถาบันพัฒนาสุขภาพอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล, 2556.

”

เรื่องที่ 25

โครงการวิจัยเรื่อง “ครอบครัวเข้มแข็งกับความขัดแย้งระหว่างงานกับครอบครัว
ในสังคมโลกาภิวัตน์ ปีที่ 1”

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ปี 2558

ที่มาและความสำคัญ

ประเทศไทยมีปัญหาเกี่ยวข้องกับครอบครัวหลากหลาย และสูงเพิ่มมากขึ้นตลอดเวลา อาทิ เช่น ปัญหาเด็กค้าและ
ติดยาเสพติด เด็กถูกนำไปค้าบริการทางเพศและเป็นแม่เล้า ปัญหาการเจริญพันธุ์ในเด็กและวัยรุ่น เช่น การท้องไม่พร้อม
การทำแท้ง การเป็นแม่ในวัยรุ่นและระหว่างเรียน ตลอดจนปัญหาโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ เช่น โรคเอดส์ ปัญหาความ
รุนแรงในเด็ก การไม่ได้รับการเลี้ยงดูหรือการดูแลที่เหมาะสม เป็นต้น โดยผู้ได้รับผลกระทบจากปัญหาอย่างรุนแรง คือ เด็ก
ผู้หญิง ผู้สูงอายุ ปัญหาเหล่านี้สะสมเพิ่มมากขึ้นและไม่เพียงเฉพาะปัจจุบัน แต่เป็นปัญหาสังคมที่ซับซ้อนและมีแนวโน้ม
รุนแรงมากขึ้นในอนาคต เนื่องด้วยเด็กซึ่งได้รับผลกระทบในปัจจุบันจะเติบโตอย่างไม่มีคุณภาพและไม่สามารถแบกรับภาระ
ของสังคม เช่น ผู้สูงอายุ ผู้ต้องการได้รับการดูแลเป็นพิเศษได้ อย่างไรก็ตาม จากการสำรวจของสำนักงานกิจการสตรีและ
ครอบครัว ซึ่งได้เปลี่ยนลักษณะต่าง ๆ ของปัญหาครอบครัวเป็นตัวชี้วัดภายใต้แนวคิดมาตรฐานครอบครัว พบว่า ครอบครัว
ส่วนใหญ่ที่มีปัญหาน้อย เนื่องด้วยพบว่ามีครอบครัวผ่านเกณฑ์มาตรฐานครอบครัวเข้มแข็งถึงร้อยละ 78 โดยผ่านเกณฑ์
ด้านสัมพันธภาพในครอบครัวร้อยละ 51 เกณฑ์ด้านการทำบทบาทหน้าที่ของครอบครัวร้อยละ 96 เกณฑ์ด้านครอบครัว
เข้มแข็งร้อยละ 76 เกณฑ์ด้านทุนทางสังคมร้อยละ 88 และเกณฑ์ด้านการหลีกเลี่ยงภาวะเสี่ยงและการปรับตัวได้ในภาวะ
ยากลำบากร้อยละ 91 จะเห็นว่าการผ่านเกณฑ์มาตรฐานครอบครัวเข้มแข็งนั้นสูงมากทุกด้าน ยกเว้นเกณฑ์สัมพันธภาพ
ในครอบครัวซึ่งผ่านเพียงร้อยละ 51

ครอบครัวไทยเข้มแข็งและจากการผ่านเกณฑ์วัดดังกล่าวของครอบครัว นำไปสู่การตั้งคำถามว่าปัญหาในครอบครัวน้อยจริงหรือไม่ ความเข้มแข็งซึ่งเกิดจากเกณฑ์การวัด กระบวนการ วิธีการ รวมถึงแนวคิดหรือทฤษฎีที่อยู่เบื้องหลัง สะท้อนภาพปัญหาได้ไม่ครบถ้วนหรือไม่ ดังนั้นจำเป็นต้องมีการศึกษาสภาพความอ่อนแอหรือปัญหาต่าง ๆ ในครอบครัวที่เกิดขึ้นทั้งในระดับภาพรวมที่เป็นเชิงปริมาณและภาพเชิงลึกในครอบครัวที่ประสบปัญหาต่าง ๆ เนื่องจากความหลากหลายและแตกต่างกัน

วัตถุประสงค์การศึกษา

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อสำรวจปัญหาครอบครัวกับความขัดแย้งกับงาน โดยเริ่มต้นที่การนำเสนอสถานการณ์ปัญหาครอบครัวเป็นพื้นฐาน และเชื่อมโยงเพื่อให้คำอธิบายว่า ครอบครัวที่มีปัญหาหรือมีความอ่อนแอนั้นสัมพันธ์หรือเกี่ยวข้องกับ “งาน” ที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกาภิวัตน์อย่างไร โดยมีคำถามวิจัยที่เจาะจงว่า

ทางเศรษฐกิจ รวมถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิงชายในครอบครัว เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจและการแก้ไขปัญหาได้อย่างจริงจังชัดเจนทั้งทางนโยบายและการปฏิบัติ

1. ครอบครัวอ่อนแอหรือครอบครัวซึ่งได้รับความไม่เป็นธรรมนั้นมีลักษณะอย่างไร และมีอัตราเท่าไร
2. ความขัดแย้งระหว่างงานกับครอบครัวมีลักษณะอย่างไร เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร และผันแปรไปตามการเปลี่ยนแปลงของระบบโลกาภิวัตน์อย่างไร

3. ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวอ่อนแอหรือไม่ได้รับความเป็นธรรมนั้นสัมพันธ์กับความขัดแย้งระหว่างงานกับครอบครัวในระบบโลกาภิวัตน์อย่างไร

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบของการวิจัย (Research design) คือ การวิจัยเชิงสำรวจ โดยต้องการสำรวจรูปแบบและลักษณะของปัญหาครอบครัว ความขัดแย้งระหว่างงานและครอบครัว ความขัดแย้งระหว่างสามีและภรรยาหรือชายกับหญิงในครอบครัว และโลกาภิวัตน์ประชากรหรือหน่วยของการวิเคราะห์ คือ ครอบครัวซึ่งมีบุตรที่ยังต้องรับผิดชอบการเก็บข้อมูลเน้นที่ภรรยาหรือแม่เพื่อทราบปัญหาจากมุมมองของผู้รับผิดชอบหลักในครอบครัว

1. ตัวอย่าง ขนาดตัวอย่าง และวิธีการสุ่มตัวอย่าง

โครงการวิจัยนี้มีขนาดตัวอย่างคือ 3,612 ตัวอย่าง และได้กรณีตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบ Stratified random sampling บนพื้นฐานของพื้นที่โลกาภิวัตน์ในแต่ละภาคดังนี้คือ ภาคกลาง (สุพรรณบุรี) ภาคเหนือ (เชียงใหม่) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (นครราชสีมา) และภาคใต้ (สงขลา) ในแต่ละจังหวัดแบ่งพื้นที่ออกเป็นสามส่วนคือ หนึ่ง พื้นที่ศูนย์กลางโลกาภิวัตน์ คือ พื้นที่ในเมืองที่เป็นศูนย์กลางธุรกิจ การเมือง การศึกษา และบริการต่าง ๆ ของจังหวัด หรือพื้นที่ซึ่งเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนคร สอง พื้นที่กึ่งศูนย์กลางโลกาภิวัตน์ คือ พื้นที่ระดับอำเภอ ซึ่งเป็นศูนย์กลางของธุรกิจ การเมือง การศึกษา และบริการ ระดับอำเภอที่อาจเป็นเทศบาลเมือง และสาม พื้นที่ชายขอบโลกาภิวัตน์ คือ ตำบลและหมู่บ้านที่อยู่รอบ ๆ เทศบาลเมือง ได้แก่ เทศบาลตำบลหรือองค์การบริหารส่วนตำบลที่เป็นผู้ใช้บริการมากกว่าการเป็นศูนย์กลาง โดยในแต่ละจังหวัดจะเลือกอำเภอเมืองและอำเภอที่อยู่รอบนอกอีกสองอำเภอ จากนั้นเป็นการสุ่มเขตการปกครองส่วนท้องถิ่นที่เป็นเขตเทศบาลและไม่ใช่เขตเทศบาลหรือองค์การบริหารส่วนตำบล ตามด้วยการสุ่มครัวเรือนตัวอย่างแบบโอกาสเท่ากันในหมู่บ้าน โดยมีขนาดตัวอย่างชุมชนละ 300 ครัวเรือน ซึ่งคำนวณให้เพียงพอกับการวิเคราะห์ข้อมูล

แบบตารางที่ต้องการจำนวนตัวอย่างในเชิงสถิติขั้นต่ำต่อตารางหรือต่อช่อง (Cell) ซึ่งรวมตัวอย่างทั้งหมด 3,600 ครอบครัว (4 ภาค/จังหวัด x 3 ชุมชน x 300 ครัวเรือน) โดยแยกเป็นจังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน

2. เครื่องมือในการวิจัย

แบบสอบถามจึงประกอบไปด้วย 11 ส่วน ดังนี้ คือ ส่วนที่ 1 ลักษณะประชากรและสังคม 16 ข้อ ส่วนที่ 2 ความสัมพันธ์กับพี่น้อง 7 ข้อ ส่วนที่ 3 ความสัมพันธ์กับสามีหรือคู่ครอง 23 ข้อ ส่วนที่ 4 เศรษฐกิจงาน และรายได้ 21 ข้อ ส่วนที่ 5 ข้อมูลเกี่ยวกับบุตร 18 ข้อ ส่วนที่ 6 สภาพบ้าน 13 ข้อ ส่วนที่ 7 ผู้ที่ช่วยตนเองไม่ได้ในครอบครัว 22 ข้อ ส่วนที่ 8 งานบ้านและงานนอกบ้าน 12 ข้อ ส่วนที่ 9 โลกาภิวัตน์ 6 ข้อ ส่วนที่ 10 ความคิดเห็นเกี่ยวกับคตินิยม/อุดมการณ์ต่าง ๆ 13 ข้อ ส่วนที่ 11 ภาระหนี้สิน 4 ข้อ การทดลองแบบสอบถามนี้ได้ผ่านการทดสอบจากนักวิจัยที่ผ่านการอบรมและมีความเข้าใจรอบความคิด คำถามการวิจัย และแบบสอบถามรวมทั้งมีประสบการณ์ในโครงการวิจัยและการเก็บข้อมูลมาแล้ว

3. การเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

หนึ่ง พนักงานเก็บข้อมูล เป็นผู้ช่วยนักวิจัยที่ทำงานกับนักวิจัยหลักของโครงการ มีประสบการณ์สูง มีความสามารถในการประมวลผลข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล สามารถเข้าใจรอบความคิดและปัญหาวิจัย พนักงานสัมภาษณ์ที่ผ่านการอบรมแล้ว สัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมการวิจัยรายละ 1 ครั้ง ใช้เวลาครั้งละ 45 - 60 นาที โดยคัดเลือกพนักงานสัมภาษณ์ที่มีทักษะในการสื่อสาร มนุษย์สัมพันธ์ เห็นคุณค่าของการทำงาน หรือการสำรวจและผ่านการประเมินการทำงานในช่วงของการอบรมพนักงานสัมภาษณ์

สอง การอบรมพนักงานสัมภาษณ์ พนักงานเก็บข้อมูลทั้งหมด ได้รับการอบรมเป็นเวลา 4 วัน คือ วันแรกอบรมแบบสอบถาม มนุษย์สัมพันธ์ การเข้าถึงตัวอย่าง รวมถึงเรื่องจริยธรรมและวิธีการถาม การทดลองสัมภาษณ์ และการบันทึกข้อมูล วันที่สอง การสัมภาษณ์ที่

จากการทดลองเก็บข้อมูล วันที่สาม การทดลองเก็บข้อมูล
อีกครั้งและสรุปผล วันที่สี่ เป็นการอบรมเฉพาะผู้ควบคุม
การปฏิบัติงานและการบริหารงานภาคสนาม

สาม แบบสอบถามที่สัมภาษณ์แล้วทั้งหมดได้รับการ
ตรวจสอบความเรียบร้อยจากผู้นิเทศงานสนามและ
ผู้ช่วยในวันสัมภาษณ์ และได้รับการลงรหัส ตรวจสอบ
เพื่อหาความสมบูรณ์และความสอดคล้องภายในของข้อมูล
และวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อตอบคำถามการวิจัยด้วยโปรแกรม
SPSS

สี่ การควบคุมคุณภาพข้อมูลในสนาม ผู้นิเทศงาน
สนามทำการวางแผนการเก็บข้อมูล การสังเกต ช่วยแก้ไข
ปัญหา และตรวจสอบความสมบูรณ์และถูกต้องของแบบสอบถาม
จำนวน 1 คนต่อพนักงานสัมภาษณ์ 5 คน และมีผู้ช่วย
ผู้นิเทศงานสนามช่วยนัดหมายกลุ่มตัวอย่าง

ผลการศึกษา

ครอบครัวประมาณครึ่งหนึ่งมีปัญหาระหว่าง 5 ถึง
9 ปัญหา โดยมีกลุ่มปัญหาที่สำคัญ คือ ปัญหาความสัมพันธ์
ระหว่างสามีและภรรยาที่ไม่ได้อยู่กันด้วยกันและนอกใจกัน
กลุ่มที่สองคือ ปัญหาของบุตรอายุน้อยที่ขาดการเลี้ยงดู
อย่างใกล้ชิด และบุตรที่มีอายุมากขึ้นมีปัญหาการดื่มสุรา
กลุ่มที่สามคือ ปัญหาอบายมุขในครอบครัวทั้งการดื่ม
เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ การสูบบุหรี่และการพนัน กลุ่มที่สี่
คือ ภาระของครอบครัว ปัญหาภาระผู้พิการและโรคเรื้อรัง
แต่มีอัตราส่วนที่ไม่มากนัก กลุ่มที่ห้าคือ ปัญหาบ้านและ
สิ่งแวดล้อม บ้านที่คับแคบเกินไปสำหรับจำนวนคนในบ้าน
และปัญหาจากสิ่งแวดล้อม เช่น ปัญหาจากโรงงานและ
ขยะ และปัญหาในกลุ่มที่หกคือ ปัญหาหนี้สินสูง ปัญหา
ครอบครัวดังกล่าวมีสาเหตุจากการที่สามีไม่ช่วยงานบ้าน
ผสมผสานกับการที่ภรรยาทำงานมากกว่าแปดชั่วโมงต่อวัน
มีผลทำให้ครอบครัวที่สามีช่วยเหลือภรรยาทำงานบ้าน
และภรรยาทำงานน้อยกว่าแปดชั่วโมงต่อวันนั้น ครอบครัว
มีปัญหาครอบครัว แต่น้อยกว่าครอบครัวที่สามีไม่ช่วยเหลือ

ภรรยาทำงานบ้านและภรรยาต้องทำงานมากกว่าแปดชั่วโมง
ต่อวัน เช่น ครอบครัวผู้ใช้แรงงานที่อาศัยอยู่ในเมือง สามี
ช่วยเหลืองานบ้านและภรรยาทำงานน้อยกว่าแปดชั่วโมง
ครอบครัวมีปัญหาในอัตราร้อยละ 25 ในขณะที่ครอบครัว
ที่สามีไม่ช่วยภรรยาแบ่งเบาภาระงานบ้านและภรรยา
ต้องทำงานมากกว่าแปดชั่วโมง ครอบครัวจะมีปัญหา
ในอัตราร้อยละ 75 เป็นต้น ปัญหานี้เกิดขึ้นในครอบครัว
ผู้ใช้แรงงานในพื้นที่ชายขอบหรือชนบทที่มีความคิดในการ
ใช้เหตุผลแบบทันสมัยน้อยกว่าครอบครัวผู้ประกอบการ
ที่อาศัยในเมือง

ข้อเสนอแนะ:

การสร้างสมดุลระหว่างสถาบันครอบครัวกับสถาบันอื่น อันทำให้สังคมมีความสมดุลมากยิ่งขึ้นโดยการลดชั่วโมงการทำงานให้เหลือแปดชั่วโมง และหรือมีความยืดหยุ่นในเรื่องเวลาการทำงาน การเพิ่มเวลาให้พ่อแม่ได้เลี้ยงดูบุตรในช่วงปฐมวัย การทำให้งานใกล้บ้าน การทำให้ครูเป็นพ่อแม่คนที่สองของเด็กนักเรียน การทำให้งานบ้านหรืองานผู้หญิงเป็นงานที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจและได้รับการคุ้มครองทางสังคม การสร้างงานในพื้นที่โลกาภิวัตน์ให้กับครอบครัวผู้ใช้แรงงานมากขึ้น การเปลี่ยนความคิดความเชื่อแบบดั้งเดิมเป็นความคิดหรือตรรกะแบบเหตุผล การเปลี่ยนแปลงมายาคติเรื่องการแบ่งงานในบ้านที่ไม่เป็นธรรมทั้งในบ้านและในสังคม การสร้างความเสมอภาคระหว่างหญิงกับชายในสังคม การสร้างความเป็นธรรมทางสังคมให้กับผู้ใช้แรงงาน การทำให้สังคมและสถาบันการศึกษาสร้างโลกาภิวัตน์ด้านบวกให้เกิดขึ้นเร็วที่สุดและลดโลกาภิวัตน์ด้านลบให้หมดไป

“

ที่มา : นาถฤติ เต็นดวง และสุพจน์ เต็นดวง, ครอบครัวเข้มแข็งกับความขัดแย้งระหว่างงานกับครอบครัว ในสังคมโลกาภิวัตน์ ปีที่ 1, คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2558.

”

เรื่องที่ 26

โครงการวิจัยเรื่อง “ครอบครัววัยข้ามแย้งกับความขัดแย้งระหว่างงานกับครอบครัว ในสังคมโลกาภิวัตน์ ปีที่ 2”

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ปี 2559

ที่มาและความสำคัญ

ครอบครัวไทย : รากฐานที่แตกร้าว

จากผลการศึกษาปัญหาครอบครัว พบว่า ครอบครัวบางส่วนมีปัญหาความแตกร้าวที่รากฐานความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวอย่างชัดเจน อาทิ ปัญหาการนอกใจคู่สมรสของตนเองซึ่งอาจนำไปสู่ปัญหาการหย่าร้างต่อไปได้ ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวที่แสดงออกในรูปความรุนแรง และไม่สามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันได้ ปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันของสมาชิกครอบครัวที่น้อยลงมาก มีการทอดทิ้ง มีการกระทำรุนแรงกับผู้ที่เปราะบางและผู้ที่ต้องการความอบอุ่นจากคนในครอบครัว อาทิ เด็กเกิดใหม่ เด็ก วัยรุ่น ผู้สูงอายุ และผู้ป่วยเรื้อรัง เป็นต้น

นอกจากนี้ยังพบว่า ครอบครัวประมาณครึ่งหนึ่งมีปัญหาในครอบครัวระหว่าง 5 ถึง 9 ปัญหา กลุ่มปัญหาที่สำคัญ คือ ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างสามีและภรรยาที่ไม่ได้อยู่กินด้วยกันและนอกใจกัน ปัญหากลุ่มที่สองคือ ปัญหาของบุตรอายุน้อยที่ขาดการเลี้ยงดูอย่างใกล้ชิด ปัญหาที่สาม คือ ปัญหาอบายมุขในครอบครัวทั้งการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ การสูบบุหรี่และการพนัน ปัญหากลุ่มที่สี่ คือ ภาระของครอบครัว ปัญหาภาระผู้พิการและโรคเรื้อรัง แต่มีอัตราส่วนที่ไม่มากนัก ปัญหากลุ่มที่ห้า คือ ปัญหาบ้านและสิ่งแวดล้อม บ้านที่คับแคบเกินไปสำหรับจำนวนคนในบ้าน และปัญหาจากสิ่งแวดล้อม เช่น ปัญหาจากโรงงานและขยะ และปัญหาพื้นที่หก คือ ปัญหาหนี้สินสูง ปัญหาครอบครัวดังกล่าวมาแล้วนั้นมีสาเหตุสำคัญ คือ การที่ภรรยาต้องทำงานนอกบ้านหรือใช้เวลาทำงานหารายได้ในแต่ละวันมากกว่าวันละแปดชั่วโมง และการไม่ช่วยรับผิดชอบงานบ้านของสามีหรือคู่ครองต่อภรรยาของตน ซึ่งในประเด็นนี้มีความสำคัญมาก เนื่องจากสามีที่ช่วยรับผิดชอบงานบ้านนั้นไม่ได้หมายความว่าช่วยเหลือการช่วยและแบ่งเบาภาระของภรรยา และลดจำนวนชั่วโมงการทำงานของภรรยาลง ซึ่งความหมายที่แท้จริงคือ ทำให้เขาซึ่งเป็นสามีและพ่อได้มีเวลาอยู่กับครอบครัว มีการแบ่งปันความรัก ความผูกพันและความใกล้ชิด เรียนรู้การสื่อสารกับสมาชิกอื่น ๆ ในครอบครัว จากข้อค้นพบในประเด็นนี้เห็นได้ชัดเจนว่าครอบครัวที่สามีช่วยเหลือภรรยาทำงานบ้านและภรรยาทำงานน้อยกว่าแปดชั่วโมงต่อวัน มีปัญหาครอบครัวน้อยกว่าครอบครัวที่สามีไม่ช่วยเหลือภรรยาทำงานบ้านและภรรยาต้องทำงานมากกว่าแปดชั่วโมงต่อวัน นอกจากนี้สำหรับครอบครัวผู้ใช้แรงงานที่อาศัยอยู่ในเมือง ถ้าสามีช่วยเหลืองานบ้านและภรรยาทำงานน้อยกว่าแปดชั่วโมงครอบครัวมีปัญหาในอัตราร้อยละ 25 ในขณะที่ครอบครัวซึ่งสามีไม่ช่วยภรรยารับภาระงานบ้านและภรรยาต้องทำงานมากกว่าแปดชั่วโมง ครอบครัวจะมีปัญหาในอัตราร้อยละ 75 เป็นต้น และปัญหานี้เกิดขึ้นในครอบครัวผู้ใช้แรงงานในพื้นที่ชายขอบหรือชนบทที่มีความคิดที่ใช้เหตุผลแบบทันสมัยน้อยกว่าครอบครัวผู้ประกอบการที่อาศัยในเมือง (นาถฤดี เต๋นดวง และสุพจน์ เต๋นดวง, 2558)

การวิจัยต้องการอธิบายสาเหตุหลักของปัญหาครอบครัวให้ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น ดังได้กล่าวถึงปัญหาครอบครัวจากการศึกษาเชิงปริมาณไปแล้วว่า ปัญหาครอบครัวมีความสัมพันธ์กับปฏิสัมพันธ์ระหว่างการแบ่งงานกันทำในบ้านระหว่างสามีและภรรยา และความขัดแย้งระหว่างงานบ้านกับงานการผลิตของภรรยา โดยปัญหานี้เกิดขึ้นกับทั้งครอบครัวผู้ประกอบการและครอบครัวของผู้ใช้แรงงาน ทั้งในพื้นที่ศูนย์กลางและพื้นที่ชายขอบของโลกาภิวัตน์ และได้มีข้อเสนอแนะจากการวิจัยในปีที่หนึ่งว่า จะต้องดำเนินการในเชิงนโยบายและปรับโครงสร้างการทำงาน ให้มีการลดชั่วโมงการทำงานนอกบ้านของภรรยา และกระตุ้นหรือส่งเสริมให้สามีช่วยแบ่งเบาภาระงานบ้านหรือช่วยภรรยามากขึ้น อย่างไรก็ตามการอธิบายสาเหตุของปัญหาจากทฤษฎีที่ว่า

หนึ่ง อาจไม่สอดคล้องกับความรับรู้ปัญหาและสาเหตุของปัญหาของครอบครัวในสายตาของผู้หญิง หรือผู้แบกรับภาระและปัญหาครอบครัว ตลอดจนแนวทางที่ผู้หญิงเหล่านั้นพยายามแก้ไขปัญหาหรืออยากแก้ไข

สอง มีข้อค้นพบบางประการที่จำเป็นต้องมีการอธิบายปัญหาเพิ่มเติม เช่น ทำไมปัญหาครอบครัวของครอบครัวผู้ใช้แรงงานในพื้นที่ชายขอบจึงลดลงไม่มากนัก ในเมื่อสามีก็ช่วยงานบ้านและภรรยาก็ทำงานนอกบ้านน้อยกว่าแปดชั่วโมง ในขณะที่ปัญหาครอบครัวผู้ใช้แรงงานในพื้นที่ศูนย์กลางที่สามีช่วยงานบ้านและภรรยาทำงานนอกบ้านน้อยกว่าแปดชั่วโมงเหมือนกัน กลับลดลงมากกว่า ทั้ง ๆ ที่ครอบครัวของผู้ใช้แรงงานในพื้นที่ศูนย์กลางไม่น่าจะมีทรัพยากรหรือการสนับสนุนทางสังคมมากนักเมื่อเทียบกับครอบครัวผู้ใช้แรงงานในชนบทที่ยังมีการสนับสนุนทางสังคมเดิมอยู่มาก เป็นต้น

สาม การศึกษาปัญหาครอบครัวที่ผ่านมา มีแนวโน้มใช้วิธีการศึกษาแบบลดส่วนและแยกส่วนแบบวิทยาศาสตร์ ซึ่งมีผลทำให้การมองแบบเป็นองค์รวมลดน้อยลง และมีการเพิ่มการมองปัญหาของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลและปัญหาเฉพาะมากขึ้น เช่น ปัญหาความรุนแรง การตีมีแอลกอฮอล์ การติดยาเสพติด เป็นต้น และเนื่องจากการ

เปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา อาจทำให้ผู้ที่สนใจปัญหาครอบครัวในรายละเอียดตีความมองปัญหาในเชิงมหภาคเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสังคมโดยแรงผลักดันของโลกาภิวัตน์ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการที่จะต้องศึกษาวิจัยปัญหาครอบครัว สาเหตุของปัญหา ประเมินทบทวนตรวจสอบแนวทางในการแก้ไขปัญหาครอบครัวของสังคมที่ผ่านมา และเสนอแนวทางใหม่

ดังนั้นการศึกษาในปีที่สองนี้ จึงมุ่งเน้นที่การหาคำอธิบายจากพื้นที่งานสนามในเชิงคุณภาพที่จะทำให้เข้าใจปัญหา สาเหตุปัญหา และการจัดการกับปัญหาครอบครัว จากครอบครัวที่มีปัญหาจริง เพื่อให้ข้อเสนอแนะทางนโยบายที่มีคำอธิบายที่ชัดเจน และมีโอกาสแก้ไขปัญหาได้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงมากขึ้น

วัตถุประสงค์การศึกษา

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาหาคำอธิบายปัญหาครอบครัวที่สัมพันธ์กับงานบ้าน ครอบครัวในระบบโลกาภิวัตน์ในเชิงคุณภาพ ที่เน้นมุมมองหรือประสบการณ์ของครอบครัวที่ประสบกับปัญหาต่าง ๆ ดังนี้

1. เพื่อพรรณนาลักษณะรูปแบบและกระบวนการของปัญหาครอบครัวต่าง ๆ โดยเฉพาะปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างสามีและภรรยาที่ไม่อบอุ่นและอาจนำไปสู่การแยกทางกัน ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูกที่อาจทำให้ลูกมีพฤติกรรมที่สร้างปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว โดยพรรณนาตามครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน และพื้นที่โลกาภิวัตน์ที่ต่างกัน

2. อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างปัญหาครอบครัวดังกล่าวในข้อหนึ่งกับความสัมพันธ์ระหว่างงานบ้านและงานนอกบ้าน และความสัมพันธ์ในครอบครัวโดยเฉพาะความสัมพันธ์เชิงอำนาจหญิงชาย

3. อธิบายหรือวิเคราะห์เปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของสถาบันครอบครัว และปัญหาครอบครัวดังกล่าวระหว่างพื้นที่หรือเวลาของโลกาภิวัตน์

4. ศึกษาผลกระทบของปัญหาครอบครัวและแนวทางการแก้ไขปัญหาหรือการจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ของครอบครัว

5. ศึกษาปัญหาและการแก้ไขปัญหาของครอบครัวผู้ใช้แรงงาน โดยเฉพาะครอบครัวผู้ใช้แรงงานที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชายขอบ ซึ่งผลสำรวจพบว่าเป็นครอบครัวที่อ่อนแอมากที่สุดและการช่วยงานบ้านของสามีไม่ช่วยแก้ไขปัญหามากนัก

6. เพื่อศึกษาหาแนวทางและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ

วิธีดำเนินการวิจัย

เพื่อตอบคำถามการวิจัยหลัก “ปัญหาครอบครัวของครอบครัวผู้ใช้แรงงานมีความสัมพันธ์กับกระบวนการโลกาภิวัตน์ผ่านงานหรือเศรษฐกิจ และความสัมพันธ์หญิงชายในครอบครัวเป็นอย่างไร จากประสบการณ์หรือมุมมองของผู้ที่รับผิดชอบครอบครัวหรือผู้หญิง” จากความเข้าใจหรือประสบการณ์ของผู้ที่รับผิดชอบหลักในการดูแลประสานความสัมพันธ์ของครอบครัว เช่น ภรรยา/แม่ที่มีความสัมพันธ์กับสามีและลูก ปู่ย่า/ตายายที่มีความสัมพันธ์กับหลาน หรือพ่อกรณีเป็นพ่อเลี้ยงลูกคนเดียวที่สัมพันธ์กับลูก และลูกที่มีปัญหาที่สัมพันธ์กับพ่อและแม่หรือปู่ย่าหรือตายาย การศึกษานี้จะใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพที่เน้นหนักการสัมภาษณ์แบบลึก (In-depth interview)

1. กลุ่มตัวอย่าง

การเลือกตัวอย่างครอบครัวที่มีปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างสามีและภรรยาหรือความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่และลูกที่มีปัญหาครอบครัวอื่นที่อาจสืบเนื่องจากปัญหาความสัมพันธ์ดังกล่าว เช่น ปัญหาเด็กเกเร ปัญหายาเสพติดหรืออบายมุข การเลือกตัวอย่างแยกออกเป็นสี่กลุ่มคือ

ก. ครอบครัวที่พ่อแม่มีอาชีพที่มีความขัดแย้งในการทำงานสูงและต้องเป็นผู้รับภาระการดูแลครอบครัวเป็นหลัก และเป็นอาชีพที่มีลักษณะเป็นวิชาชีพหรือมีการศึกษาสูง เช่น อาชีพพยาบาล อาชีพพนักงานสายการบินที่ต้องเดินทางหลายวัน เป็นต้น จำนวน 25 ครอบครัว

ข. ครอบครัวที่มีบุตรที่พ่อแม่มีอาชีพที่มีความขัดแย้งในการทำงานสูงและต้องเป็นผู้รับภาระการดูแลครอบครัวเป็นหลัก และเป็นอาชีพผู้ใช้แรงงาน จำนวน 25 ครอบครัว

ค. ครอบครัวที่พ่อแม่ลูกต้องแยกกันอยู่ห่างไกลหรือต้องส่งลูกหรือให้ลูกไปอยู่ในความรับผิดชอบของบุคคลอื่น เช่น ให้ปู่ย่าตายายหรือญาติพี่น้องเลี้ยงและดูแลแทน รวมถึงการที่ลูกดูแลตนเอง จำนวน 25 ครอบครัว

ง. ครอบครัวที่ลูกมีปัญหาสังคมต่าง ๆ เช่น ติดยาเสพติดหรือทำผิดกฎหมาย ที่มีพ่อแม่อยู่ด้วยกันแต่ไม่มีเวลาให้ เพื่อศึกษาประสบการณ์ของเขาเกี่ยวกับครอบครัวและปัญหาที่เกิดขึ้นกับเขา โดยการสัมภาษณ์ครอบครัวกลุ่มนี้จำนวน 25 ตัวอย่าง

2. เครื่องมือในการเก็บข้อมูล

เครื่องมือหลักที่ใช้ในการเก็บข้อมูลคือ แนวทางการเก็บข้อมูลแบบลึก (Interview guideline) ซึ่งได้สร้างจากการทบทวนวรรณกรรมต่าง ๆ ตามคำถามหรือวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3. การเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

การเก็บข้อมูล ดำเนินการโดยนักศึกษาระดับปริญญาโทที่สนใจปัญหาสุขภาพครอบครัวและสังคม ซึ่งได้รับการฝึกฝนและพัฒนาด้านการเก็บข้อมูล ทั้งวิธีการ จริยธรรม และเนื้อหา มีการวิเคราะห์ข้อมูลระหว่างการเก็บข้อมูล มีการทำ workshop ระหว่างการเก็บข้อมูลเพื่อถ่วงถ่วงประเด็นที่สำคัญที่ควรเพิ่มหรือลด การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการแบบ Grounded theory ด้วยโปรแกรม ATLAS.ti

4. การนำเสนอผลการศึกษา

จากการวิเคราะห์กรณีศึกษาทั้ง 100 ครอบครัว ให้เห็นถึงพัฒนาการของการสร้างครอบครัว ปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัว และสาเหตุของปัญหาครอบครัวเหล่านั้น รวมถึงการแก้ไขปัญหาซึ่งครอบครัวเหล่านั้นพยายามจัดการหรือแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดกับครอบครัวของเขาตามประสบการณ์และทรัพยากรที่เขามี และสามารถใช้ในการส่วนการวิเคราะห์ โดยแยกเป็นครอบครัวทั้งหมดออกเป็น

4 บท ซึ่งมีลักษณะสำคัญของครอบครัวที่แตกต่างกัน ได้แก่ ครอบครัวชนชั้นกลาง ครอบครัวชนชั้นแรงงาน ครอบครัวที่สมาชิกไม่ได้อยู่ด้วยกัน และครอบครัวลูกมีปัญหา และในแต่ละบทจะมีกรณีครอบครัว 25 ครอบครัว เน้นการนำเสนอข้อมูลและแยกวิเคราะห์เนื้อหาเรื่องราว โดยสมบูรณ์ นอกจากนี้ยังนำเสนอบทวิเคราะห์โดยภาพรวม เพื่อตอบคำถามหลักอีกด้วย

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาสรุปว่า ระบบทุนนิยมโลกาภิวัตน์สลายครอบครัวเกษตรกรชาวนาให้เป็นครอบครัวของชนชั้นกลาง และครอบครัวของผู้ใช้แรงงานที่มีโครงสร้างหลากหลาย ทำให้ไม่สามารถทำหน้าที่ของครอบครัวแบบเดิมได้ และมีความสัมพันธ์ทางสังคมในครอบครัวที่ผูกพันกันน้อยลง ซึ่งส่งผลให้ครอบครัวมีปัญหาต่าง ๆ มากมาย โดยมีรายละเอียดที่สรุปได้ว่า

1. ระบบทุนนิยมโลกาภิวัตน์ได้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างของครอบครัว จากเดิมที่เป็นครอบครัวขยาย มีสมาชิกหลายคนช่วยกันทำมาหากินบนพื้นที่ทำกินร่วมกัน กลายเป็นครอบครัวที่มีโครงสร้างที่หลากหลายมากขึ้น มีลักษณะเล็กลง มีได้อยู่ร่วมกันทั้งหมดหรืออยู่ข้ามพื้นที่ หรือมีการย้ายถิ่นชั่วคราวและถาวร กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เป็นการเปลี่ยนแปลงจากการอยู่เป็นกลุ่ม (Collective) มาเป็นปัจเจกบุคคล (Individualistic) มากขึ้น ตามกระแสของการพัฒนาแบบตะวันตก ซึ่งในการศึกษานี้มีกลุ่มครอบครัวซึ่งได้รับการศึกษาอยู่ 2 กลุ่มใหญ่คือ

1.1 ครอบครัวของคนชั้นกลางและครอบครัวผู้ใช้แรงงาน ซึ่งเป็นครอบครัวที่มีปัญหาครอบครัวทั่วไปแตกต่างกันไป มีความแตกต่างกันที่ลักษณะทางชนชั้นในเรื่องของอาชีพ งาน และการศึกษาอย่างชัดเจน และมีโครงสร้างของครอบครัวทั้งแบบครอบครัวขยาย เช่น ครอบครัวที่เดิมเป็นครอบครัวใหญ่อยู่ด้วยกันมีพ่อแม่ที่อายุมากแล้วเป็นศูนย์กลาง มาเป็นครอบครัวขยายที่ยังพึ่งพ่อแม่อยู่ ครอบครัวขยายที่นำเอาพ่อแม่มาอยู่ด้วย เพื่อให้ช่วยเหลือลูกเล็ก ครอบครัวขยายที่ปู่ย่าหรือตายายอยู่บ้านเดิมและต้องเลี้ยงหลานซึ่งพ่อแม่นำมาฝากไว้

เนื่องจากต้องทำงานต่างจังหวัด และสำหรับครอบครัวเดี่ยวก็มีลักษณะต่าง ๆ กัน เช่น เป็นครอบครัวเดี่ยวที่มีลูกหลายคน ครอบครัวเดี่ยวที่มีลูกน้อยคน หรือครอบครัวเดี่ยวที่มีลูกเมื่ออายุมากแล้ว หรือเป็นครอบครัวที่แต่งงานอยู่กินเมื่อมีอายุมากไม่มีลูก ครอบครัวเดี่ยวแบบหย่าร้างที่แม่อยู่กับลูก หรืออาจรวมหลานหรือเฉพาะแม่กับลูก ครอบครัวที่สามีและภรรยาต่างเคยมีครอบครัวมาแล้วและมีลูกติด

1.2 กลุ่มครอบครัวที่ถูกเลือกศึกษาเพราะมีปัญหาครอบครัวรุนแรงและชัดเจน คือครอบครัวที่สมาชิกไม่ได้อยู่ด้วยกันเนื่องจากงาน พ่อแม่และลูกถูกงานและความจำเป็นพรวดออกจากกัน ครอบครัวที่ย่าหรือยายต้องเป็นหัวหน้าครอบครัวดูแลหลาน ครอบครัวแม่เดี่ยวที่ต้องแยกกันอยู่กับลูก ครอบครัวที่ภรรยาหรือสามีเคยผ่านการแต่งงาน หย่าร้าง มีลูกติด และกลุ่มครอบครัวที่ลูกมีปัญหา ได้แก่ ปัญหาพฤติกรรม เจ็บป่วย ปัญหาลูกติดยา/ติดคุกจากโทษยาเสพติด และครอบครัวครอบครัวที่มีลูกติดเกม การพนัน เหล้า เพื่อน และเน็ตเวิร์คต่าง ๆ ซึ่งครอบครัวเหล่านี้ต่างก็เป็นทั้งครอบครัวขยายและครอบครัวเดี่ยวที่มีโครงสร้างต่าง ๆ กัน เช่น ครอบครัวแม่ย้ายหย่าร้าง แม่ย้ายสามีเสียชีวิต ครอบครัวที่สามีภรรยาอยู่ด้วยกันแต่ให้ภรรยาทำหน้าที่หัวหน้าครอบครัว ครอบครัวที่แบกรับภาระผู้ช่วยเหลือตนเองไม่ได้หลายคน ครอบครัวที่มีการหย่าร้าง มีลูกติดและมีลูกใหม่ ครอบครัวที่เน้นการบริโภคนิยมสูง

2. ระบบทุนนิยมโลกาภิวัตน์ยังได้เปลี่ยนแปลงหน้าที่ของครอบครัว จากเดิมครอบครัวทำหน้าที่สร้างครอบครัวและตอบสนองความต้องการทุกอย่างของสมาชิกในครอบครัว แต่ในปัจจุบันครอบครัวไม่ค่อยได้ทำหน้าที่ในการสร้างครอบครัว แต่ทำหน้าที่รับรู้ว่าลูกแต่งงานแล้ว มีลูกแล้ว พ่อแม่ไม่ค่อยได้ทำหน้าที่ในการเลือกคู่ครองให้อีกแล้ว ทำนองเดียวกันกับหน้าที่อื่น โดยเฉพาะหน้าที่ในการให้การศึกษาและการทำงาน สถานศึกษาและที่ทำงานของระบบทุนนิยมโลกาภิวัตน์ได้ดึงเอาสองหน้าที่นี้ไปดำเนินการเอง เพื่อสร้างแรงงานให้ตรงกับระบบทุนนิยมโลกาภิวัตน์ เช่น การศึกษาต้องอ่านออกเขียนได้ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ เป็นต้น ซึ่งต่างจากการศึกษา

แบบเดิมที่เป็นการเรียนทำนาหรือทักษะช่างต่าง ๆ รวมทั้ง บวชเรียน เพื่อเข้าใจและได้เรียนรู้ศาสตร์ทางจิตใจของ ศาสนาเพื่อให้เป็นมนุษย์ที่แท้จริง การศึกษาศูนย์ใหม่ ทำหน้าที่ค่อย ๆ แยกคนออกจากครอบครัวตามลำดับ จนถึง การไปจากครอบครัวอย่างถาวร คือ เมื่อจบการศึกษาแล้ว ไม่กลับมาทำงานในบ้านหรือในท้องถิ่น แต่กลับไปทำงาน ในเมืองหรือในโรงงานอุตสาหกรรมของระบบทุนนิยมโลก ครอบครัวเดิมจึงอ่อนแอลง โดยเฉพาะเมื่อพ่อแม่มีอายุมาก ไม่สามารถทำอะไรเฝ้าดูแลเหมือนเดิมและไม่มีลูกหลานดูแล ส่วนลูกเมื่อไปทำงานในเมือง งานนั้นก็ไม่มีเปิดโอกาสให้ กลับบ้านได้บ่อย รายได้ที่ได้จากการทำงานในเมืองก็น้อย น้อยจนกระทั่งส่งกลับให้พ่อแม่ไม่ได้ หรือน้อยจนกระทั่ง เปลี่ยนจากการมีลูกหลายคนมาเป็นลูกน้อยคน และแม้ กระทั่งเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาที่เคยใช้เงิน ร่วมกันมาเป็นการใช้เงินคนละครึ่งเป่า จากปัญหาเวลา และรายได้น้อยทำให้ครอบครัวเลี้ยงลูกด้วยตนเองไม่ได้ ต้องส่งลูกไปให้พ่อแม่ญาติพี่น้องเลี้ยงที่บ้าน หรือมีปัญหา จนพ่อแม่ไม่อยากรับผิดชอบลูกที่เกิดมา จึงทิ้งเมียและลูกไป ทำให้เกิดครอบครัวหย่าร้างและแม่เลี้ยงเดี่ยวที่อ่อนแอ มากขึ้น

3. ความสัมพันธ์แบบชายเป็นศูนย์กลางยังคงอยู่ และได้รับการถ่ายทอดอุดมการณ์ความเป็นใหญ่
ในครอบครัวรุ่นที่หนึ่ง สามีและภรรยาเกือบทุกครอบครัว ต่างถูกเลี้ยงดูมาในครอบครัวที่มีความสัมพันธ์แบบชายเป็น ใหญ่แทบทั้งสิ้น เช่น ครอบครัวที่พ่อแม่จัดหาคู่ครองให้ ลูกสาว เพราะไม่ต้องการให้ลูกสาวอยู่โดยไม่มีคู่ครอง หรือ ครอบครัวที่พ่อแม่ล้วนแต่เป็นครอบครัวที่ผู้ชายหาเลี้ยง ผู้หญิงอยู่บ้านเลี้ยงลูก สามีทำร้ายร่างกายภรรยา เป็นต้น ในครอบครัวรุ่นที่สอง ครอบครัวชนชั้นกลาง เมื่อสามี และภรรยาเหล่านี้มีครอบครัวของตนเองและต้องเลี้ยงลูก ด้วยนั้นก็พบว่า ลักษณะความสัมพันธ์แบบชายเป็นใหญ่นั้น ผ่อนคลายลง เช่น สามีมีบทบาทในการช่วยเหลือการ ทำงานบ้านมากขึ้น และภรรยาต้องทำงานหารายได้ช่วยสามี หรือหากเกิดกรณีครอบครัวมีการใช้อำนาจและความ รุนแรง ฝ่ายภรรยาก็สามารถตัดสินใจหย่าร้าง/แยกทาง

ทำมาหากินเลี้ยงตนเองและลูก หรือแต่งงานมีครอบครัวใหม่ หรือสร้างแบบแผนครอบครัวที่ผู้หญิงเป็นหัวหน้าครอบครัว ในฐานะแม่เลี้ยงเดี่ยว/แม่เฒ่า นอกจากนี้ครอบครัว ชนชั้นกลางต่างมีความคาดหวังต่อลูกสูง โดยผลักดันหรือ สร้างโอกาสทางการศึกษาให้สูงขึ้น แต่ก็มีกรณีแบบ ตามใจ มีการให้วัตถุสิ่งของในการต่อรอง/ให้รางวัลมากขึ้น ในขณะที่ครอบครัวชนชั้นผู้ใช้แรงงาน การเปลี่ยนแปลง ชนชั้นนั้นทำได้ยาก เพราะยังต้องทำงานหนัก ค่าแรงถูก และต้องใช้แรงงานเป็นหลัก และต้องทำงานทั้งสามภรรยา ครอบครัวต้องอยู่ในภาวะต้องแยกพ่อ แยกแม่ แยกลูก ไม่สามารถเลี้ยงลูกและทำงาน ทั้งสามภรรยาไปพร้อมกันได้ เด็กถูกส่งไปให้ปู่ย่าตายายและญาติซึ่งยังคงให้มีแบบแผน แบบชายเป็นศูนย์กลาง เลี้ยงดูในชนบท ซึ่งเด็กและพ่อแม่ จะไม่ได้พัฒนาความสนิทสนม ไม่รู้จัก ไม่สามารถพูดจา แก่ไขปัญหาใด ๆ ที่เกิดขึ้น โดยเด็กชายมักจะออกจาก โรงเรียนเร็วและมีปัญหาการติดยาเสพติด การติดคุก การติดเกมส์ ติดเพื่อน ติดเหล้า ส่วนเด็กหญิงจะมีคู่วเร็ว มีการตั้งครรภ์ และไม่สามารถรับผิดชอบต่อครอบครัวของตน ได้อย่างจริงจัง ดังนั้นในรุ่นที่สามลูกของครอบครัวผู้ใช้แรงงาน ยังไม่สามารถเปลี่ยนแปลงอาชีพและชนชั้น และดูเหมือน จะยังมีปัญหาเพิ่มขึ้นเนื่องจากเด็กในครอบครัวถูกเลี้ยงดู แบบ “ขาด” คือพ่อแม่ไม่อาจส่งเสียเงินทองได้เต็มที่ ขาด ความรัก ขาดความเป็นครอบครัว ถูกปล่อยปละเลย ต้องโตด้วยตนเอง และ “เกิน” คือ พ่อแม่พยายามให้วัตถุ สิ่งของเพื่อชดเชยที่เด็กไม่ได้รับความอบอุ่น และชดเชย ความรู้สึกผิดของตนเองที่ทอดทิ้งลูก

4. สถาบันเศรษฐกิจแบบทุนนิยมหรืองานในระบบ
โลกาภิวัตน์แบบทุนนิยม กระบวนการระบบโลกาภิวัตน์ แบบทุนนิยมได้ผนวกเอาสังคมไทยรวมทั้งชนบทเข้าไว้ใน ระบบ การผนวกรวมนี้ทำให้อาชีพหรือการทำงานเพื่อยังชีพ ของครอบครัวเปลี่ยนจากเกษตรกรรมในชนบทมาเป็นการ ทำงานในภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการในเมือง แต่เดิม รุ่นพ่อแม่ทำนาทำสวน แต่รุ่นลูกย้ายเข้ามาเรียนหนังสือ และเข้ามาหางานทำในเมือง ในภาคอุตสาหกรรมและ บริการ

5. การเปลี่ยนแปลงอาชีพหรือการทำมาหากินของครอบครัว มีผลต่อโครงสร้างและหน้าที่ของครอบครัว

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีผลทำให้ครอบครัวเปลี่ยนแปลงหน้าที่ เช่น การผลิตอาหารให้กับครอบครัวที่สมาชิกครอบครัวเคยร่วมกันทำการเกษตรในบ้านด้วยกัน เปลี่ยนมาเป็นการที่ให้ความสำคัญกับการทำการเกษตรน้อยลง และหันมาทำงานนอกภาคเกษตรกรรมมากขึ้น รวมถึงการย้ายการผลิตหรือการทำงานจากที่บ้านมาเป็นนอกบ้าน โดยเฉพาะในเมืองใหญ่ที่เป็นศูนย์กลางของโลกาภิวัตน์ การย้ายฐานการผลิตของครอบครัว ทำให้ครอบครัวของคนรุ่นลูกต้องแยกจากครอบครัวของพ่อแม่ที่ส่วนใหญ่มักยังคงอยู่ในชนบท และเมื่อคนรุ่นลูกได้มาสร้างครอบครัวใหม่ในเมือง ซึ่งครอบครัวใหม่ในเมืองนี้ก็ไม่ได้มีเวลาอยู่ด้วยกันตลอดเวลาเหมือนครอบครัวในชนบท เพราะสมาชิกครอบครัวโดยเฉพาะสามีหรือพ่อมักต้องทำงานที่ห่างไกลจากบ้าน หรือใช้เวลามากในการทำงานหรือการเดินทาง ซึ่งทำให้ครอบครัวทั้งในเมืองและนอกเมืองทำหน้าที่ครอบครัวได้ลำบาก และสร้างปัญหาให้กับครอบครัว เช่น พ่อแม่ทำงานเกินเวลา ทำให้ไม่สามารถกลับมาเลี้ยงดูลูกได้ จึงเลี้ยงลูกด้วยเงินและอุปกรณ์สื่อสาร มีผลทำให้ลูกติดบริโภคคินิยมและเครื่องมือสื่อสาร เป็นต้น การเปลี่ยนการผลิตเพื่อยังชีพของครอบครัวในระบบทุนนิยมแบบโลกาภิวัตน์นี้ มีผลทำให้เกิดชนชั้นแรงงานบางครอบครัวที่มีการศึกษาทำให้มีทรัพยากรบางอย่างมากกว่า ทำให้สมาชิกในครอบครัวสามารถปรับตัวเป็นคนชั้นกลางในเมือง มีอาชีพที่ใช้วิชาชีพอหรือทักษะพิเศษบางอย่างที่มีรายได้และโอกาสที่ดี แต่บางครอบครัวที่ไม่มีทรัพยากร หรือทรัพยากรที่มีอยู่ถูกระบบทุนนิยมแบบโลกาภิวัตน์ดูดซับไป ก็ไม่สามารถเริ่มชีวิตใหม่ในเมืองได้เท่าเทียมกับกลุ่มแรก กลายเป็นกลุ่มผู้ใช้แรงงานที่ไม่มีความรู้เชิงวิชาชีพหรือทักษะพิเศษ กลุ่มนี้มีรายได้น้อย ทำงานรับค่าจ้างเป็นรายวันหรือรายสัปดาห์และงานมักไม่มั่นคงและมีชั่วโมงการทำงานที่ยาวนาน

6. การทำงานร่วมกันของความสัมพันธ์แบบชายเป็นใหญ่และความสัมพันธ์แบบทุนนิยมโลกาภิวัตน์มีผลต่อปัญหาครอบครัว โครงสร้างและหน้าที่ของครอบครัว

แม้ว่าระบบทุนนิยมโลกาภิวัตน์จะสามารถพาครอบครัวสามีภรรยาเข้ามาทำงานในเมืองหรือสร้างครอบครัวใหม่ในเมืองได้ก็ตาม แต่ระบบทุนนิยมโลกาภิวัตน์ยังเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์แบบชายเป็นใหญ่ของสังคมเดิมรุ่นปู่ย่าตายายได้น้อย เพราะวาทะบทหน้าที่ทั้งปวงของผู้หญิงคือหน้าที่ภรรยาและแม่ยังคงเป็นหน้าที่ของฝ่ายหญิงถึงแม้ว่าฝ่ายหญิงจะต้องออกไปทำงานนอกบ้านเช่นเดียวกับฝ่ายชายหรือสามีก็ตาม แต่ในขณะที่ฝ่ายชายคือทั้งสามีหรือพ่อของลูกกลับไม่ค่อยต้องทำหน้าที่พ่อของลูกเท่าที่ควร ในระบบทุนนิยมโลกาภิวัตน์ที่มีการแข่งขันที่รุนแรง ผู้ชายก็ไม่ได้มีโอกาสประสบความสำเร็จเท่าเทียมกันทุกคน หรืออาจมีโอกาสประสบความสำเร็จน้อยกว่าผู้หญิง ในขณะที่ผู้ชายประสบกับความล้มเหลวนั้น ผู้หญิงหรือภรรยาก็ต้องเข้ามารับผิดชอบครอบครัวด้านเศรษฐกิจแทนสามีด้วย การที่ผู้หญิงต้องเข้ามารับผิดชอบต่อหน้าที่ใหม่คือหัวหน้าครอบครัวทางเศรษฐกิจนี้ ก็ไม่ได้ทำให้ความสัมพันธ์แบบชายเป็นใหญ่หายไป ผู้หญิงยังคงทำงานหนักทุกด้านและไม่ว่าจะทำหน้าที่ทุกอย่างได้ ต้องสละหน้าที่บางอย่างไปเพื่อเป้าหมายอย่างอื่น เช่น ยอมสละการให้เวลากับลูกเพื่อให้ได้รายได้มาเลี้ยงครอบครัวหรือเพื่อการศึกษาและโอกาสที่ดีกับชีวิตของลูกมากขึ้น การเลือกเป้าหมายเช่นนี้ก็มีผลทำให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวโดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างแม่กับลูกเสียไป ซึ่งมีผลทำให้เกิดปัญหาครอบครัวอื่น ๆ เกิดขึ้นตามมา ปัญหานี้เกิดขึ้นทั้งครอบครัวคนชั้นกลางและครอบครัวผู้ใช้แรงงาน แต่ชัดเจนมากในครอบครัวผู้ใช้แรงงาน ครอบครัวที่ต้องแยกจากกันและครอบครัวที่ลูกมีปัญหา

7. ความสัมพันธ์ทางสังคมแบบชายเป็นใหญ่กับปัญหาครอบครัว คือ ครอบครัวมีความแตกร้างรุนแรง

โดยมีการเกิดขึ้นของครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยว เนื่องจากไม่สามารถอดทนต่อความรุนแรง การนอกใจ การดื่มสุรา การใช้จ่ายเสพติด และไม่เพียงแต่ครอบครัวแม่เลี้ยงเดียวยังมีครอบครัวแม่ม่าย ครอบครัวที่ผู้ชายไม่รับผิดชอบและผู้หญิงต้องทำหน้าที่แทน ครอบครัวที่อยู่กินตั้งแต่อายุน้อย ครอบครัวที่มีการหย่าร้างและแต่งงานใหม่ ทำให้มีปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างพ่อเลี้ยง ลูกเลี้ยง ลูกติดหรือลูกใหม่

ในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมในครอบครัวหรือระหว่างสมาชิกในครอบครัว เมื่อโครงสร้างและหน้าที่ของครอบครัวเปลี่ยนไป ความสัมพันธ์ทางสังคมในครอบครัวก็เปลี่ยนไปด้วย ความสัมพันธ์ทางสังคมแบบเดิมอันได้แก่ ความสัมพันธ์ทางสังคมแบบชายเป็นใหญ่ ความสัมพันธ์ทางสังคมแบบอุปถัมภ์ และความสัมพันธ์แบบเสียสละเห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวมหรือครอบครัวเริ่มเปลี่ยนแปลงไปและมีคุณค่าน้อยลง และถูกทำให้เสื่อมและคลาไคลงอย่างรวดเร็วโดยระบบทุนนิยมที่ยืนอยู่บนหลักการของเหตุผลของกำไร-ขาดทุน และด้วยหลักนี้ทำให้สอดคล้องกับระบบชายเป็นใหญ่ ซึ่งให้ประโยชน์กับผู้ชายและความเป็นชายทั้งในครอบครัวและในสังคม ระบบนี้ยังดำรงอยู่อย่างเหนียวแน่นดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างสามีและภรรยา

จึงยังไม่ค่อยเปลี่ยนแปลง แม้ภรรยาจะทำหน้าที่มากกว่าผู้ชาย รวมทั้งมีรายได้มากกว่าหรือตำแหน่งหน้าที่และความมั่นคงจะดีกว่างานของผู้ชายก็ตาม ผู้ชายโดยรวมก็ยังมีอำนาจในครอบครัวที่เหนือกว่าผู้หญิง ดังนั้นงานในบ้านโดยเฉพาะงานเลี้ยงลูกจึงเป็นงานของผู้หญิงอยู่เช่นเดิมจนถึงกรณีของแม่เลี้ยงเดี่ยวที่สามีทอดทิ้งละเลยทั้งภรรยาและลูก ความสัมพันธ์แบบชายเป็นใหญ่นี้ค่อยลงในครอบครัวของชนชั้นกลางที่ผู้ชายมีการศึกษาสูงและมีความมั่งคั่งมากเท่านั้น ครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ถูกทอดทิ้งหรือครอบครัวผู้หญิงที่แยกหรือหย่าจากสามีเป็นครอบครัวที่แสดงถึงความโหดร้ายของสามีหรือระบบชายเป็นใหญ่ได้ดีที่สุด กล่าวคือผู้หญิงและผู้ชายมีเพศสัมพันธ์กันหรือแต่งงานกันโดยที่ฝ่ายหญิงไม่เต็มใจ การตั้งท้องมีลูก ฝ่ายชายก็มักไม่พร้อม

เมื่อท้องมาแล้วก็ไม่ยอมรับให้เป็นภรรยาหรือเป็นลูก กระบวนการปฏิเสธภรรยาและลูกนี้ บางครั้งเป็นไปทั้งครอบครัวของฝ่ายชายด้วย หากสามีภรรยาอยู่ด้วยกัน การนอกใจ การตีมสุรา การไม่รับผิดชอบครอบครัว โดยเฉพาะด้านการเงิน ความรุนแรง การพนันและอื่น ๆ ล้วนเป็นสิ่งที่ฝ่ายชายกระทำกับฝ่ายหญิงและอาจรวมถึงกระทำต่อลูกด้วย ดังนั้นแม้สิ่งที่แม่เลี้ยงเดี่ยวหรือผู้หญิงที่หย่าร้างได้มา คือ ความคลี่คลายจากการถูกกดขี่ในทางกายและอารมณ์ แต่ก็ต้องเผชิญหน้ากับปัญหารายได้ที่จะเลี้ยงดูตนเองและครอบครัวต่อไป และแม่บางคนก็อาศัยหรือตกอยู่ภายใต้อุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ สร้างระบบอุปถัมภ์จากลูกที่กำลังเติบโต โดยเฉพาะลูกสาวให้กลับมาช่วยรับผิดชอบครอบครัวหรือหนี้สิน ในขณะที่เรียกร้องจากลูกชายน้อยกว่ามาก จึงเป็นปัญหาของการหลงอยู่ในระบบชายเป็นใหญ่ให้กับครอบครัวหลายรุ่นสืบต่อกันไปเรื่อย ๆ นอกจากนี้ แม่ที่หย่าร้างหลายคนก็ไม่สามารถดำรงความโดดเดี่ยวหรืออิสระของตนเองได้ยาวนาน และกลับเข้าสู่ระบบครอบครัวผิวเมียอีกครั้ง ซึ่งก็อาจต้องเผชิญกับวงจรเดิม ๆ

8. ผลของการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ อาชีพ หรืองานบนพื้นฐานของความสัมพันธ์หญิงชายที่ผู้ชายไม่รับผิดชอบ มีผลทำให้ครอบครัวไม่มีเวลาให้แก่นัก โดยเฉพาะการไม่มีเวลาให้กับลูก ดังจะเห็นว่าครอบครัวชนชั้นกลางแม่จะไม่มีเวลาในการเลี้ยงลูก แต่มีทรัพยากรมากพอที่จะแก้ไขปัญหาเหล่านี้ได้โดยการรับเอาพ่อแม่มาเลี้ยงลูกที่บ้านของตนเอง หรือการจ้างคนมาเลี้ยงลูกหรือการใช้สถาบันทางสังคมใหม่ คือ เนอสเซอร์ในการช่วยเลี้ยงลูกระหว่างที่ตนเองไปทำงาน หากส่งกลับไปให้พ่อแม่เลี้ยงก็มักจะเป็นช่วงสั้น ๆ ที่ลูกยังไม่เข้าโรงเรียน เมื่ออายุถึงเข้าโรงเรียนได้พ่อแม่ชนชั้นกลางก็มักจะเอาลูกกลับมาเลี้ยงเอง ขณะที่ผู้ใช้แรงงานไม่สามารถกระทำเช่นนั้นได้ ต้องส่งลูกไปให้พ่อแม่ที่บ้านเลี้ยงเป็นส่วนใหญ่ พร้อมกับทำงานหนักเพื่อส่งเงินไปให้พ่อแม่เลี้ยงลูก แต่เนื่องจากงานที่ทำไม่มีความแน่นอน รายได้ต่ำและค่าใช้จ่ายในเมืองที่สูง จึงทำให้ส่งเงินกลับไปได้น้อยและไม่สม่ำเสมอ รวมทั้งการไม่มีเวลากลับไปเยี่ยมได้ จนเมื่อลูกโตมาพอสมควรและมาเรียนต่อ

หรือมาทำงานจึงจะมีโอกาสที่ลูกจะมาอยู่ด้วยกัน หากพิจารณาครอบครัวในกลุ่มที่สาม ซึ่งมีสองประเภทคือ กลุ่มที่พ่อแม่ต้องแยกกันอยู่เพราะงาน กับครอบครัวที่ย่า/ยายต้องเลี้ยงหลาน ก็พบว่า งานเป็นเหตุหลักของการล่มสลายของครอบครัว ต้องส่งลูกมาให้ย่า/ยายเลี้ยงรวมทั้งสาเหตุการแยก/หย่าร้างระหว่างสามีภรรยาด้วยระหว่างที่ลูกอยู่กับย่า/ยายนั้น ย่า/ยายก็อายุมากแล้วทำงานไม่ค่อยได้ ไม่มีรายได้ที่แน่นอน แต่ต้องเลี้ยงหลาน ดังนั้นการเลี้ยงหลานของย่า/ยาย แม้จะรักหลาน แต่ก็ไม่สามารถปรับตัวเข้ากับเด็กสมัยใหม่ได้ ทำให้ลูกหลานมีปัญหาจากการ “ขาด” คือ การไม่มีความสามารถจะตอบสนองความต้องการของหลาน หรือ “เกิน” คือย่า/ยายที่มีฐานะมักรักหลานและตามใจหลานจนมากเกินไป

9. ปัญหาครอบครัวโดยเฉพาะปัญหาของลูกเมื่อพ่อแม่ไม่ได้อยู่ด้วยกันกับลูกอย่างมีคุณภาพ ได้แก่ พ่อแม่ทิ้งบ้านไปทำงานไม่กลับบ้านเป็นเวลานาน กลับบ้านดึกทำงานวันหยุด รวมทั้งพ่อแม่รับผิดชอบครอบครัวทางการเงิน พ่อแม่ทะเลาะกัน พ่อติดเหล้าติดยา ไม่มีงานทำเป็นหลักแหล่ง ทำร้ายแม่ ต้องอยู่กับย่า/ยายที่ยากจนเป็นส่วนใหญ่ เด็กเหล่านี้ก็พัฒนาตัวตนของพวกเขาจากโครงสร้างครอบครัวที่เปราะบาง คือ อยากรู้ใช้ชีวิตฟุ่มเฟือยติดเกมส์ เข้ากับคนอื่นไม่ได้ ลูกอายุห่างกันไม่สนิทกันจับจด ลูกคนเล็กคือ ขี้เกียจเรียน ติดเพื่อน ต้มเหล้าสูบบุหรี่ เอาแต่ใจตนเอง เกเร ขโมยเงินไปเล่นเกมส์ ไม่สนิทกับลูก อยากรู้ได้มอเตอร์ไซด์ เสพยา ติดเพื่อนหญิงขัดแย้งทะเลาะกับพ่อแม่ ชกต่อยกับเพื่อนที่โรงเรียน ลูกไม่ทำกิจกรรมกับพ่อแม่หรือครอบครัว เรียนไม่จบ มีเพศสัมพันธ์ มีแฟนอายุน้อย แฟนที่ยังไม่จบการศึกษา ไม่มีงานทำ พุดจาไม่ดี ขอเงินบ่อย เปื้อนหนายางนที่ทำงานที่ทำไม่มั่นคง รายได้น้อย เสี่ยง ถูกเอาเปรียบ หนี้สินจากลูกที่ก่อขึ้นจากการซื้อรถยนต์ การตีมสุราของสามี ความห่างเหิน ความรุนแรง ลูกที่ฝากเลี้ยงหรือเลี้ยงเองมีปัญหาสุขภาพ พ่อลูกเหมือนคนแปลกหน้า ลูกที่พิการก็ไม่ได้เรียนต่อเพราะเพื่อนล้อจนไม่ยอมไปเรียน ปัญหาเหล่านี้จะเกิดต่างกันระหว่างครอบครัวชนชั้นกลางและครอบครัวผู้ใช้แรงงาน โดยครอบครัวชนชั้นกลางมักจะเป็น

เรื่องที่ได้รับเกินความต้องการ แต่ครอบครัวผู้ใช้แรงงาน มักจะเป็นเรื่องของการขาดแคลนในทุกด้าน ส่วนแม่ก็มี ปัญหาหลงโทษตนเองว่าเป็นแม่ไม่ดี ไม่มีเวลาเลี้ยงลูก รักลูก ไม่เท่ากัน รักลูกตัวเองน้อยกว่าลูกกับสามีใหม่ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

1. การมองปัญหาครอบครัวของผู้รับผิดชอบ

เนื่องจากระบบการแบ่งงานกันทำในสังคมโลกาภิวัตน์ ทำให้มีวิธีการมองปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นแบบแบ่งงานกัน ทำตามความชำนาญของวิชาชีพ ดังนั้นปัญหาครอบครัว จึงมักถูกมองแบบแยกส่วนและลดส่วน คือ มองเป็นปัญหา เดียว เช่น ปัญหาการดื่มแอลกอฮอล์ อาจลดส่วนลงเหลือ เพียงการหาปฏิสัมพันธ์ระหว่างร่างกายกับสารเคมี อัตรา และความถี่ในการดื่ม การมองเช่นนี้ดีในการรักษา แต่ อาจมีประสิทธิภพน้อยในการเข้าใจปัญหาและป้องกัน ปัญหา เพราะปัญหาเหล่านี้มีเงื่อนไขอื่นเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะ ปัญหาความสัมพันธ์ทางสังคมและการ เปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ทำให้ปัญหานั้นและปัญหาอื่น ๆ เกิดขึ้นในเวลาเดียวกันหรือต่อเนื่องกัน ดังนั้นผู้รับผิดชอบ จึงจำเป็นต้องมองปัญหาจากทุกมุมมองหรืออย่างน้อย จากทุกวิชาชีพหรือทุกทฤษฎี และทุกระดับของหน่วยการ วิเคราะห์ แล้วนำมาประกอบกันเป็นภาพรวมแบบองค์รวม จึงจะเห็นภาพใหญ่และกำหนดแนวทางในการลดหรือ ป้องกันปัญหาได้

2. ทิศทางของโครงสร้างและบทบาทหน้าที่ของ

ครอบครัวในสังคม นิยามปัญหาในครอบครัว เนื่องจาก ในช่วงเวลาหกสิบปีที่ผ่านมา มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง ของครอบครัวอย่างมาก และโดยเฉพาะในช่วงเวลา สิบกว่าปีที่ผ่านมาจึงมีการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วมาก ทำให้ต้องพิจารณาว่าโครงสร้างของครอบครัวควรเป็น อย่างไร หลายคนยังมองว่า ครอบครัวขยายแบบเดิมเป็น ครอบครัวในอุดมคติหรือตามบรรทัดฐาน แต่รูปธรรมที่ เกิดขึ้น คือ ในเชิงโครงสร้างครอบครัว ครอบครัวเดี่ยว แบบพ่อแม่ลูกและลูกจำนวนน้อยเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ยิ่งไปกว่านั้น ครอบครัวที่ขาดพ่อหรือแม่ไป เช่น ครอบครัว ที่ย่าแยก ครอบครัวม่าย ครอบครัวที่พ่อหรือแม่คนเดียว

เลี้ยงลูก ครอบครัวของคนเพศเดียวกัน ครอบครัวที่รับ บุตรบุญธรรม ครอบครัวของผู้สูงอายุ ครอบครัวผู้สูงอายุ ที่ต้องรับผิดชอบเด็ก และครอบครัวอื่น ๆ เกิดขึ้นมากมาย การมองครอบครัวเหล่านี้ว่าเป็นปัญหาหรือไม่ ขึ้นอยู่กับ มุมมองหรือจุดยืนของผู้ที่เกี่ยวข้อง แต่การศึกษานี้จะใช้ ครอบครัวเดี่ยวพ่อแม่และลูกเป็นครอบครัวกลุ่มหลัก และ ครอบครัวแบบอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นผลพวงของการแก้ไข ปัญหาความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ไม่เป็นธรรม ดังนั้น ปัญหาสำคัญของการเริ่มต้นที่ไม่ประสบความสำเร็จและ การล่มสลายของครอบครัวเดี่ยว จึงควรเป็นปัญหาหลัก ของสังคมและเป็นปัญหาที่การศึกษานี้ให้ความสนใจใน เชิงหน้าที่ของครอบครัว ครอบครัวมีความเป็นหน่วยทาง สังคมเล็กที่สุด ซึ่งมีความสมบูรณ์ในตัวของตัวเองมากที่สุด สามารถยืนอยู่ด้วยตัวเองตามลำพังได้เกือบจะที่สุด กล่าวคือ ครอบครัวตอบสนองด้านเพศสัมพันธ์ด้วยตัวเองได้ ตอบ สอนองในการสร้างชีวิตใหม่ทดแทนสมาชิกเก่าได้ ตอบสนอง ต่อการขัดเกลาหรือสร้างสมาชิกใหม่ที่มีความสามารถได้ ตอบสนองต่อความต้องการด้านสุขภาพที่ดีได้ ตอบสนอง ต่อความต้องการความอบอุ่น กำลังใจ และอารมณ์ได้ และ ตอบสนองต่อความโศกเศร้าเสียใจในการแก่และการตายได้ เป็นต้น แต่ครอบครัวในสังคมทุนนิยมแบบโลกาภิวัตน์ ครอบครัวได้สูญเสียหน้าที่หลัก ๆ เหล่านี้ไปมาก เช่น การ ผลิตปัจจัยสี่เพื่อครอบครัว ต้องย้ายที่ทำงานจากบ้านหรือ ครอบครัวไปสู่่นอกบ้าน ที่โรงงาน หรืออื่น ๆ การศึกษา ขัดเกลาค่านิยมและให้ฐานะกับสมาชิก หน้าที่การรักษา พยาบาลการเจ็บป่วยเป็นหน้าที่ของสถาบันใหม่ คือ สถาบันการศึกษาและสถาบันสุขภาพ ครอบครัวเพียงทำ หน้าที่ดูแลสนับสนุน ทำนองเดียวกันความต้องการด้าน เพศสัมพันธ์รวมถึงด้านอารมณ์นั้น สังคมก็มีทางเลือกนอก ครอบครัว เช่น สถานบันเทิงต่าง ๆ หรือห้างสรรพสินค้า

ดังนั้นในเชิงหน้าที่นี้จะเห็นว่า หน้าที่ครอบครัวเดิม ถูกแยกออกไป มีส่วนทำให้ครอบครัวอ่อนแอลงหรือ เปราะบางมากขึ้น หรือสมาชิกครอบครัวพึ่งพาครอบครัว ได้น้อยลงเรื่อย ๆ ในเชิงความสัมพันธ์ทางสังคม ในครอบครัว หากใช้หลักของความเสมอภาคและ ประชาธิปไตยในครอบครัวแล้ว ครอบครัวไทยที่ผ่านมา

ไม่มีความเสมอภาคและไม่เป็นประชาธิปไตยเพราะถูกบริหารด้วยระบบชายเป็นใหญ่ที่ชายเอาเปรียบหญิง และอุปถัมภ์ชายด้วยกันในทุกด้านของชีวิตครอบครัว เช่น การสร้างครอบครัวก็เป็นฝ่ายชายที่กำหนดทั้งการสู้ออแต่งงานและการทอดทิ้ง ด้านเพศสัมพันธ์ที่ชายกำหนดให้ผู้หญิงต้องรักษาวลสงวนตัวให้กับผู้ชาย หรือตีตราการเป็นม่ายด้านการแบ่งงานกันทำก็กำหนดให้งานบ้านเป็นงานของผู้หญิง ด้านความรุนแรงก็ให้อำนาจผู้ชายใช้ความรุนแรงโดยชอบธรรม ด้านการขัดเกลาทางสังคมก็ให้การขัดเกลาสร้างอุดมการณ์ลูกผู้ชายลูกผู้หญิง เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ครอบครัวแบบเดิมที่มีลักษณะชายเป็นใหญ่นี้ก็ได้รับการสนับสนุนจากระบบชายเป็นใหญ่ว่า เป็นครอบครัวในอุดมคติหรือแบบบรรทัดฐาน แม้ว่าจะเป็นการครอบครัวยุคใหม่ที่ไม่เป็นธรรมสำหรับผู้หญิงก็ตาม เมื่อสังคมเข้าสู่ระบบทุนนิยมโลกาภิวัตน์แล้ว ระบบชายเป็นใหญ่ลดลงหรือไม่พบว่า ระบบชายเป็นใหญ่ลดลง ทั้งครอบครัวคนชั้นกลางและครอบครัวผู้ใช้แรงงาน และลดลงในรุ่นลูก เนื่องจากพ่อแม่ไม่มีเวลาเลี้ยงลูกมากนัก และลูกอยู่ในศูนย์กลางของระบบทุนนิยมโลกาภิวัตน์ที่มีค่านิยมสิทธิและเสรีภาพมากขึ้น

ดังนั้นอาจสรุปได้ว่า ครอบครัวมีปัญหารุนแรง ไม่ว่าจะมองจากปัญหาเดียว ๆ ที่เกิดขึ้นมากมายและสัมพันธ์กันจนเป็นกลุ่มปัญหา ปัญหาโครงสร้างของครอบครัวซึ่งมีครอบครัวหลากหลายหรือครอบครัวทางเลือกมากขึ้น ปัญหาการทำหน้าที่ของครอบครัวที่ลดลง จนอาจกล่าวได้ว่า ปัญหาครอบครัวที่เกิดขึ้น มิได้เกิดจากความผิดของครอบครัว แต่เกิดจากการทำหน้าที่ของสถาบันสังคมอื่น ๆ ที่ทำหน้าที่แทนครอบครัวแต่ก็ไม่สามารถทำได้อย่างเท่าเทียมและจริงใจเท่ากับสถาบันครอบครัว รวมถึงปัญหาความสัมพันธ์ทางสังคมในครอบครัวที่เป็นแบบความสัมพันธ์แบบชายเป็นใหญ่และลำดับขั้นที่ไม่เท่าเทียม ไม่เป็นประชาธิปไตยยังคงดำรงอยู่ แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงสังคมแบบประชาธิปไตยมากขึ้นแล้วก็ตาม นัยยะหรือข้อเสนอแนะก็คือ ผู้รับผิดชอบนโยบายและการแก้ไขปัญหาครอบครัว ต้องไม่จำกัดขอบเขตหรือมุ่งแก้ปัญหาเชิงเดี่ยวหรือตามบทบาทการรับหน้าที่ของสถาบันสังคม และองค์กรหรือหน่วยงานต้องสนใจปัญหา

โครงสร้าง ปัญหาการทำหน้าที่และปัญหาความสัมพันธ์ของครอบครัวที่ไม่สามารถทำหน้าที่ได้อย่างเป็นธรรมเสมอภาค หรือเคารพในความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียม หรือเป็นประชาธิปไตย และมุ่งสนใจที่จะหาสาเหตุที่ทำให้ครอบครัวไม่สามารถทำหน้าที่ได้หรือครอบครัวที่มีปัญหาความไม่เป็นธรรมดังกล่าว

3. ปัญหาความสัมพันธ์ทางสังคมแบบชายเป็นใหญ่ หรือเป็นศูนย์กลาง หรืออยู่ชั้นบนสุดของอำนาจ เนื่องจากความสัมพันธ์ทางสังคมแบบชายเป็นใหญ่ยังเป็นเหตุสำคัญหนึ่งของปัญหาครอบครัว เนื่องจากระบบชายเป็นใหญ่อยู่บนพื้นฐานของมายาคติหรือการสร้างอุดมการณ์และบนพื้นฐานของทรัพยากร ระบบมายาคติทำหน้าที่เสมือนหลักคิด ซึ่งเป็นพื้นฐานในการมองโลก การตัดสินใจต่าง ๆ ที่ตามมาในเวลาที่คุณเผชิญหน้ากับปัญหา ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงหรือการทำลายมายาคตินี้และแทนที่ด้วยหลักมนุษยชน ความเสมอภาค และความเป็นประชาธิปไตย เป็นสิ่งที่ต้องทำอย่างรีบด่วนในเยาวชนรุ่นใหม่ คือ เริ่มที่สถาบันการศึกษาหรือโรงเรียนก่อน จากนั้นในระบบสังคมทั้งหมด ผ่านนโยบายสังคมทั้งปวงและผ่านสื่อต่าง ๆ และในสถาบันย่อย คือ ที่ทำงาน ควบคู่กัน แล้วจึงกลับมาเริ่มอย่างจริงจังในครอบครัว โดยเฉพาะครอบครัวที่ซึ่งเป็นที่ยึดสำคัญของระบบชายเป็นใหญ่ และควรเน้นครอบครัวที่กำลังสร้างใหม่ และครอบครัวชนชั้นกลางเป็นพิเศษก่อน และอาจทำควบคู่กับการฟื้นฟูระบบประชาธิปไตย การเปลี่ยนแปลงทางพื้นฐานทรัพยากรหรือพื้นฐานของวัตถุ การเปลี่ยนแปลงมายาคติทางด้านความคิด ไม่อาจประสบความสำเร็จได้ง่าย ถ้าไม่มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ซึ่งระบบเศรษฐกิจเป็นที่มาของทรัพยากรเงินนั้น เป็นที่มาของระบบอำนาจและระบบชายเป็นใหญ่เพราะครอบครองทรัพยากรเหล่านี้ ดังนั้นการกระจายทรัพยากรและอำนาจอย่างเป็นธรรมระหว่างหญิงชายทั้งในสังคมและครอบครัว จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ความสัมพันธ์แบบชายเป็นใหญ่ลดความสำคัญลง เพราะว่าผู้หญิงหรือภรรยาสามารถลดภาวะพึ่งพิงสามีหรือผู้ชายลงได้ ดังนั้นการแบ่งงานกันทำในครอบครัว การบริโภคในครอบครัว การตัดสินใจเรื่องสำคัญต่าง ๆ ในครอบครัว เช่น การแบ่งปันทรัพย์สินสมบัติ

และการศึกษาของลูก เป็นต้น ควรเป็นเรื่องที่ตัดสินใจร่วมกัน หรือมีความเสมอภาคในการแบ่งปันกัน เช่นเดียวกับการกระจายทรัพยากรในสังคมที่ต้องคำนึงถึงความเป็นธรรมระหว่างเพศด้วย ซึ่งแนวทางนี้ก็เป็นทางสำคัญของโลกและนโยบายของประเทศในการลดความไม่เป็นธรรมทางสังคม ดังนั้นจึงควรทำให้ทุกสถาบันทางสังคมหรือทุกกระทรวง กรม มีนโยบายที่สร้างความเป็นธรรมระหว่างเพศ โดยเฉพาะหญิงกับชาย และชนชั้น ทั้งในองค์กรและในผู้รับบริการ

4. ความสัมพันธ์แบบทุนนิยมในบริบทของโลกาภิวัตน์ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยเฉพาะในเชิงเศรษฐกิจ สังคมนั้น เดิมเกิดขึ้นช้ามาก แต่หลังจากสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นรวดเร็วมาก เนื่องเพราะระบบทุนนิยมแบบโลกาภิวัตน์ การเปลี่ยนแปลงนั้นนอกจากเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และคนในสังคมทั่วไปสังเกตเห็นได้ยากว่า เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางไหน และจะมีผลดีหรือเสียกับสังคมและครอบครัวอย่างไร นักเศรษฐศาสตร์หรือนักธุรกิจที่แสวงหาความมั่งคั่งนั้นมีแนวโน้มที่จะเห็นประโยชน์หรือช่องทางธุรกิจได้ดีกว่ากลุ่มอื่น ดังนั้นคนกลุ่มนี้จึงส่งเสริมให้สังคมไทยเปิดกว้าง และเป็นส่วนหนึ่งของระบบทุนนิยมโลกแบบโลกาภิวัตน์ โดยเร็ว เพื่อไม่ให้มีการเสียโอกาสทางธุรกิจ ดังจะเห็นได้จากการเกิดขึ้นของการค้าเสรีทั้งในรูปทวิภาคีและพหุภาคี ทั้งในรูปของภูมิภาคหรือระดับทวีป ซึ่งได้รับการส่งเสริมผลักดันอย่างเต็มที่ เพื่อการเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยไม่คอยคำนึงถึงผลกระทบทางสังคมว่าเป็นอย่างไรและทำให้โครงสร้างของสังคมโดยรวมเป็นธรรมขึ้นหรือไม่ ดังนั้นจึงไม่ค่อยมีการประเมินผลเสียของการขยายตัวของระบบทุนนิยม ซึ่งเข้าไปเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจครัวเรือนที่พึ่งพาตัวเองด้วยการผลิตและบริโภคเอง มาเป็นระบบการผลิตอุตสาหกรรมและบริโภคจากตลาดผ่านเงินตรา ระบบการผลิตและบริโภคแบบนี้มีส่วนในการทำลายระบบครอบครัว ดังได้กล่าวมาแล้ว เช่น ครอบครัวเป็นครอบครัวเดี่ยว มีขนาดเล็กกลง ครอบครัวย้ายถิ่นจากชนบทเข้ามาหางานทำในเมือง ครอบครัวไม่มีเวลาให้แก่กันเพราะงานบังคับให้ครอบครัวให้ความสำคัญกับเวลาของงานมากกว่าเวลาของ

ครอบครัว ตลอดจนครอบครัวเดี่ยวเหล่านั้นก็ไม่สามารถอยู่ร่วมกันได้เพราะงานบังคับให้แยกจากกัน เป็นต้น ผลกระทบต่อครอบครัวย่อมมีมากตามไปด้วย ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องกำหนดทิศทางของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมให้เหมาะสม ไม่ให้นักเศรษฐศาสตร์แบบทุนนิยมและนักธุรกิจเป็นผู้กำหนดทิศทางนี้แต่เพียงกลุ่มเดียว ดังนั้น การศึกษาวิจัยถึงผลกระทบของระบบทุนนิยมแบบโลกาภิวัตน์ เพื่อนำข้อมูลไปใช้ในการเปลี่ยนแปลงนโยบายเป็นสิ่งจำเป็นมากพอ ๆ กับการที่ตัวแทนของครอบครัวไปมีส่วนในการกำหนดนโยบาย แนวทางต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ แนวคิดปฏิวัติความมั่งคั่งของทอฟเลอร์ แนวคิดสังคมนิยม แนวคิดรัฐสวัสดิการ แนวคิดตลาดเสรีแบบสุดขีด แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนและอื่น ๆ ควรได้รับการสื่อสาร ตรวจสอบ และแลกเปลี่ยนอย่างกว้างขวาง เป็นเหตุเป็นผล และเปิดเผย และแม้ว่าแนวคิดเหล่านั้นมีการประยุกต์ทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สุขภาพ และวัฒนธรรม แต่มักจะไม่ค่อยกล่าวถึงปัญหาครอบครัว ซึ่งเป็นปัญหาร่วมอย่างชัดเจน การสร้างเวทีวิชาการในเรื่องนี้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับนักวิชาการครอบครัว

5. ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมโลกาภิวัตน์ส่งผลต่อโครงสร้างหน้าที่ ความสัมพันธ์ และปัญหาครอบครัว การศึกษาครั้งนี้ พบว่า การเปลี่ยนแปลงสังคมแบบทุนนิยมโลกาภิวัตน์มีผลต่อครอบครัวอย่างชัดเจน ดังที่เห็นจากด้านการมีปัญหาและกลุ่มปัญหาต่าง ๆ ที่ยังมีมาก ด้านโครงสร้างที่เล็กลงและเปลี่ยนรูป ด้านหน้าที่ของครอบครัว ซึ่งลดน้อยลง และครอบครัวไม่สามารถทำหน้าที่ที่เหลืออยู่ให้สมบูรณ์ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวซึ่งยังมีความไม่เสมอภาค โดยเฉพาะความไม่เสมอภาคระหว่างหญิงชาย และด้านความสามารถในการปรับตัวเข้ากับสังคมแบบทุนนิยมโลกแบบโลกาภิวัตน์ ซึ่งครอบครัวคนชั้นกลางและครอบครัวผู้ใช้แรงงานที่ยากจนส่วนใหญ่ไม่สามารถปรับตัว ข้อเสนอในระยะสั้นก็คือ การรีบค้นหาและสงเคราะห์ครอบครัวที่มีปัญหา เฉพาะหน้าอย่างเร่งด่วน โดยอาจเริ่มต้นจากครอบครัวผู้สูงอายุ ครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยว ครอบครัวที่มีผู้พิการ

หรือเจ็บป่วยเรื้อรัง เด็กที่ถูกทอดทิ้ง ครอบครัวที่มีความรุนแรง รวมทั้งครอบครัวที่มีผู้ช่วยตัวเองไม่ได้จำนวนมากในปัจจุบัน เช่น การไม่มีบ้านหรือที่อยู่อาศัยของครอบครัว เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การแก้ไขปัญหาเหล่านั้นเป็นเพียงการสงเคราะห์หรือเยียวยา ไม่ได้เป็นการจัดต้นเหตุเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาขึ้นอีก การป้องกันขั้นแรกคือ การทำให้ครอบครัวทำหน้าที่ที่จำเป็นของครอบครัวได้ รวมทั้งเป็นการป้องกันครอบครัวจากการล่มสลายหรือหย่าร้าง เลี้ยงเดี่ยว ทำแท้ง ทิ้งลูก การศึกษานี้ให้ความสำคัญกับการแบ่งงานกันทำในบ้าน และระหว่างงานในบ้านกับนอกบ้านของสามีและภรรยาเป็นหลัก โดยพบว่าครอบครัวที่ภรรยาหรือแม่ต้องทำงานนอกบ้านเป็นเวลานาน และต้องกลับมาทำงานบ้านและให้ความรักกับลูกด้วย ในขณะที่สามีหรือพ่อไม่ช่วยเหลือเลยนั้น เป็นเหตุสำคัญของปัญหาครอบครัวดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ทางออกก็คือลดเวลาการทำงานนอกบ้านของแม่หรือภรรยา พร้อมทั้งให้สามีหรือพ่อมีบทบาทในการทำงานบ้านและเลี้ยงดูลูกมากยิ่งขึ้น ปัญหาหลังเป็นปัญหาชายเป็นใหญ่ ปัญหาแรกเป็นทั้งปัญหาระบบทุนนิยมโลกาภิวัตน์และระบบชายเป็นใหญ่ ข้อเสนอแนะของสองปัญหานี้ได้กล่าวไว้แล้ว ในรายงานฉบับเชิงปริมาณหรือการสำรวจ ในที่นี้ต้องการเน้นย้ำว่า การแก้ไขปัญหานี้ต้องเป็นการแก้ไขปัญหาคอรั้มสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมทั้งชายเป็นใหญ่และทุนนิยม มิใช่แค่ปรับกลไกบางอย่างที่ทำให้ดูเสมือนว่าได้แก้ไขปัญหาให้แล้วแบบการแก้ไขปัญหาเชิงเดี่ยว และเป็นการแก้ไขปัญหาทั้งสังคมหรือทุกสถาบัน มิใช่ในครอบครัวหรือในงานเท่านั้น ทั้งนี้เพราะว่าเมื่อปัญหารากฐานได้รับการแก้ไขแล้วครอบครัวก็จะเริ่มทำหน้าที่ของตนเองได้ สามารถปรับตัวเองกับสังคมที่เปลี่ยนแปลงได้ ปัญหาครอบครัวก็จะลดลงหรืออยู่ในสภาพที่ครอบครัวจัดการได้เอง

6. การแก้ไขปัญหาคอรั้มสัมพันธ์ให้ผู้หญิงมีส่วนร่วมและเป็นมุมมองของผู้หญิงด้วยทุกระดับ ครอบคลุมความคิดที่อธิบายและแก้ไขปัญหาคอรั้มสัมพันธ์แบบทั้งหมด หรือแม้แต่กรอบแนวคิดแบบสัมพันธ์แบบทุนนิยมโลกาภิวัตน์หรือความสัมพันธ์แบบชายเป็นใหญ่ ซึ่งสนับสนุนหรือยืนอยู่ข้างผู้หญิงอย่างเต็มที่ หรือมีผู้หญิงเข้าไปมีส่วนร่วม

แต่ก็มักเป็นกรอบการมองปัญหาที่ละเลยสายตาประสบการณ์และมุมมองของผู้หญิง โดยเฉพาะผู้หญิงซึ่งยากจนและเป็นเจ้าของปัญหาอย่างแท้จริง กรอบแนวคิดเหล่านี้ก็มีแนวโน้มที่จะละเลยการมองปัญหาประสบการณ์ และการแก้ไขปัญหาของผู้หญิง ซึ่งอาจเอามาปรับปรุงแนวคิด หรือต่อยอดการแก้ไขปัญหาต่อไป ผลการศึกษาข้อหนึ่งพบว่า การแก้ไขปัญหาของภรรยาหรือแม่โดยเฉพาะในรุ่นแม่นั้น มีลักษณะที่หลากหลาย ๆ คนมีลักษณะจำนน หลงทาง หนี หรือยอมแพ้แม่ส่วนใหญ่อดทนเสียสละไม่เรียกร้อง มีน้อยคนที่กล้าตัดสินใจละทิ้งครอบครัวเดิม แต่สำหรับครอบครัวรุ่นใหม่สามารถละทิ้งครอบครัวหรือลดความสำคัญลงได้ง่ายกว่า ทั้งสามีหรือคู่ครอง ลูกในท้องหรือลูกที่คลอดแล้ว หรือลูกที่ยังเป็นทารก หรือลูกยังเล็ก และสามารถเริ่มต้นครอบครัวใหม่ได้อีก ดังนั้นผู้หญิงควรมีส่วนร่วมและบทบาทในทุกสถาบันหรือทุกนโยบาย และนอกเหนือจากการสลายแนวคิดชายเป็นใหญ่ในวงกว้างแล้ว การสร้างทักษะในการเผชิญกับความสัมพันธ์กับชายเป็นใหญ่ที่เอาเปรียบผู้หญิงพร้อมกับการกลไกสนับสนุนทางสังคมเป็นสิ่งที่ควรทำอย่างยิ่ง เช่น

สมมติว่านักเรียนมีเพศสัมพันธ์แล้วตั้งครรรค์ แต่แฟนและ/หรือครอบครัวของแฟนไม่รับผิดชอบ นักเรียน/นักศึกษา ทั้งชายและหญิงจะมองปัญหานี้อย่างไร จะแก้ไขปัญหานี้อย่างไร แต่ละทางเลือกมีผลกระทบอย่างไร ตนเองตัดสินใจเลือกเพราะอะไร และต้องยอมรับผลที่เกิดขึ้นและตามมาอย่างไร มีทรัพยากรอะไรบ้างในสังคมที่เป็นประโยชน์ ต่อตนหรือสอดคล้องกับความต้องการ หรือจะเรียกร้องสังคมให้สร้างกลไกใหม่ขึ้นมารองรับปัญหาเหล่านั้นที่อาจเกิดขึ้นกับเขา/เธอ อย่างไร

7. การต่อสู้ภายใต้เงื่อนไขที่กดทับทั้งภายในตัวตน และภายนอกของผู้หญิง ภายใต้เงื่อนไขที่กดทับตัวตน ภายในของผู้หญิง และเงื่อนไขโครงสร้างสังคมภายนอก ทั้งผู้หญิง/แม่แก้ไขปัญหายังไง อดทน ถอยหนี สร้าง กำแพงปิดบังความจริง ไม่ปฏิวัติพลังอำนาจในตนเอง แต่ที่สำคัญคือ ตรรกะ หรือ logic ของการแก้ไขปัญหาคืออะไร เคยคิดแบบไหนมาแล้ว แล้วเปลี่ยนเป็นจำนวนด้วยเหตุผลอะไร เช่น ปัญหามากมายจนหมดหนทางแก้ต้องฆ่าตัวตาย หรือมีเงื่อนไขอะไรที่จำกัด หรือรอเงื่อนไขอะไร เช่น รอลูกโต หรือทนทุกอย่างก็เพราะเพื่อลูก ยังต้องการการศึกษาเรื่องนี้เพิ่มเพื่อเป็นข้อเสนอแนะที่สำคัญให้กับระบบการศึกษา ที่นอกเหนือจากการทำลายมายาคติที่ฝัง

“

ที่มา : นาถฤดี เต็นดวง และคณะ, ครอบครัวเข้มแข็งกับความขัดแย้งระหว่างงานกับครอบครัวในสังคมโลกาภิวัตน์ ปีที่ 2, คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2559.

”

เรื่องที่ 27

โครงการศึกษา “การพัฒนากลไกการเชื่อมต่อข้อมูลและการทำงานเชิงพื้นที่ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว”

สถาบันรามจิตติ ปี 2559

เพื่อเป็นการสนองตอบต่อนโยบายของรัฐบาล และกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวด้วยการพัฒนาข้อมูลเชิงพื้นที่ ซึ่งจะชี้ให้เห็นถึงสถานการณ์ของครอบครัวในระดับพื้นที่ควบคู่กับการส่งเสริมและพัฒนาให้เกิดภาคีเครือข่ายระดับพื้นที่ อันจะนำไปสู่ทางออกในการพัฒนาระบบคุ้มครองทางสังคมที่จะช่วยลดปัญหาของสังคมและความเหลื่อมล้ำ อีกทั้งเป็นการสานต่อการพัฒนาการทำงานของกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว ในด้านการใช้ประโยชน์ข้อมูลเพื่อพัฒนาสถาบันครอบครัว ซึ่งจะช่วยแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในระบบราชการที่ผ่านมา ในเรื่องการวิเคราะห์และใช้ประโยชน์จากข้อมูลซึ่งมักจะนำไปใช้ไม่คุ้มค่าเต็มตามศักยภาพ กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวจึงจัดทำโครงการพัฒนากลไกการเชื่อมต่อข้อมูลและการทำงานเชิงพื้นที่ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว เพื่อดำเนินงานดังกล่าวในการพัฒนาให้เกิดกลไกการเชื่อมต่อข้อมูลและการทำงานเชิงพื้นที่ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวผ่านกระบวนการทำงานเชิงพื้นที่ ซึ่งจะสามารถพัฒนาระบบกลไกการทำงานระหว่างหน่วยงานต่างสังกัด และการส่งต่อข้อมูลทางสังคมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวในพื้นที่นาร่อง ซึ่งจะเป็นต้นแบบไปสู่การขยายผลในพื้นที่อื่น ๆ และผลักดันให้เกิดการพัฒนานโยบายในการดำเนินงานเชื่อมต่อข้อมูลทางด้านสังคมที่จะช่วยให้เกิดการส่งเสริมพัฒนาครอบครัวไทยทั้งในระดับพื้นที่ ระดับจังหวัด และระดับประเทศ ซึ่งการดำเนินโครงการจะช่วยให้สังคมไทยมีความหวังและทางออกกับการพัฒนาครอบครัว ในฐานะสถาบันหลักของสังคมให้เกิดความเข้มแข็งต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ได้รูปแบบและแนวทางในการช่วยเหลือครอบครัวยากลำบากผ่านกลไกการเชื่อมต่อข้อมูลและการทำงานเชิงพื้นที่ร่วมกันระหว่างศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนและภาคีเครือข่ายหน่วยงานต่าง ๆ
2. เพื่อวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูลสถานการณ์ครอบครัวไทยด้วยกระบวนการสื่อสารสาธารณะเพื่อสร้างความตระหนักให้แก่สังคมในระดับต่าง ๆ ต่อไป

ขอบเขตการดำเนินงาน

โดยดำเนินงานในพื้นที่นำร่อง 5 จังหวัดใน 5 ภูมิภาค ได้แก่ จังหวัดนครสวรรค์ (ภาคเหนือ) จังหวัดศรีสะเกษ (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) จังหวัดระยอง (ภาคตะวันออก) จังหวัดราชบุรี (ภาคกลาง) และจังหวัดพังงา (ภาคใต้) โดยมีสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด (พมจ.) เป็นหน่วยประสานความร่วมมือระดับจังหวัด และมี “ศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน” (ศพค.) เป็นจุดประสานจัดการเพื่อการขับเคลื่อนการทำงานระดับพื้นที่ชุมชน ซึ่งมี ศพค. สมัครใจเข้าร่วมโครงการจำนวน 51 แห่ง ทำงานส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัวร่วมกับเครือข่ายภาคีที่เกี่ยวข้องของหลากหลายภาคส่วน อาทิ ผู้แทน ศพค. อบต. อสม. อพม. ฯลฯ โดยแบ่งออกเป็น 8 กิจกรรม ดังนี้ *กิจกรรมที่ 1* การคัดเลือกศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนระดับตำบล *กิจกรรมที่ 2* การประชุมหารือทำความเข้าใจกับกลุ่มเป้าหมาย แบ่งเป็น เวที 1 การประชุมชี้แจงทำความเข้าใจแก่กลุ่มเป้าหมาย เวที 2 การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อวางแผนและออกแบบแนวทางการทำงานเชิงพื้นที่ *กิจกรรมที่ 3* การลงพื้นที่ติดตามการดำเนินงานของเครือข่ายภาคีเชิงพื้นที่ *กิจกรรมที่ 4* การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้การดำเนินงานของเครือข่ายภาคีเชิงพื้นที่ *กิจกรรมที่ 5* การจัดเวทีถอดบทเรียนในระดับจังหวัด *กิจกรรมที่ 6* ประมวลบทเรียนจากฝ่ายต่าง ๆ มาพัฒนาเป็นนโยบายและแนวทางในการขยายผล

กิจกรรมที่ 7 การสื่อสารสาธารณะ และ*กิจกรรมที่ 8* การดำเนินงานดูแลช่วยเหลือครอบครัวเป้าหมายในพื้นที่ของระบบและกลไกเครือข่ายภาคีเชิงพื้นที่ โดย ศพค. นำร่องที่ดำเนินงานโดยสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด ร่วมกับศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนนำร่อง

ผลการวิจัย

การดำเนินโครงการฯ ได้ให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวในกลุ่มเป้าหมายครอบครัว 4 ประเภทคือ 1) ครอบครัวฐานะยากจน 2) ครอบครัวที่มีผู้พิการและเจ็บป่วยเรื้อรัง 3) ครอบครัวที่มีลักษณะเฉพาะ อาทิ ครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยว 4) ครอบครัวที่มีความรุนแรง ในครอบครัวที่มีแนวโน้มสูงขึ้น สามารถสรุปข้อค้นพบของโครงการได้ดังนี้

1. ด้านรูปแบบและแนวทางการขยายผลการเชื่อมต่อข้อมูล และการทำงานเชิงพื้นที่ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวในการป้องกันและแก้ไขปัญหาครอบครัวผ่านศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน ข้อค้นพบชี้ว่า รูปแบบของการทำงานเชิงพื้นที่นั้นไม่มีสูตรสำเร็จตายตัว แต่เป็นรูปแบบที่ถูกออกแบบให้เหมาะสมสอดคล้องกับโจทย์กับเรื่องที่จะทำงาน มีกระบวนการต้นทาง คือ “การเชื่อมโยงข้อมูลเพื่อตั้งโจทย์การทำงาน” ในส่วนกระบวนการกลางทาง คือกลไกการทำงานบนฐาน “การ

เรียนรู้และร่วมพลัง” กัน ของประชาคมในหลายภาคส่วน ในพื้นที่ ตั้งแต่ระดับชุมชนที่มี ศพค. เป็นแกนประสานความร่วมมือกับภาคีและประชาคมต่าง ๆ รวมถึงระดับตำบลที่เชื่อมโยงการทำงานกับ อปท. และดึงสรรพกำลังจากหน่วยงานในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องเข้ามาหนุนเสริมการทำงานทั้งในส่วนทุนสนับสนุน และการทำงานเชื่อมเครือข่าย ศพค. ถึงระดับจังหวัด ที่มี พมจ. เป็นหน่วยประสานจังหวัดในการประสานติดตามหนุนเสริมและเชื่อมต่อการทำงานเพื่อพัฒนาโครงการทำงานของพื้นที่ให้มีคุณภาพ บทเรียนจากการทำงานเชิงพื้นที่ทั้ง 3 ระดับ ยังได้ถูกเชื่อมร้อยผ่านสถาบันรามจิตติ ในฐานะหน่วยวิชาการ และกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว ในฐานะหน่วยงานเชิงนโยบายในการขับเคลื่อนการทำงานที่จะเข้าไปหนุนเสริมเติมพลังให้กับหน่วยงานภาคพื้นในระดับจังหวัด การทำงานดังกล่าวเป็นกระบวนการพัฒนากลไกละเอียด ๆ ที่สามารถเชื่อมร้อยความสัมพันธ์ของการทำงานระหว่าง “คนและเครือข่าย” “ข้อมูล-ความรู้ และเครื่องมือทำงาน” “งานและงบ (เงิน) หรือทรัพยากร” ที่ผ่านการระดมสรรพกำลังความร่วมมือจากภาคีมาร่วมมือกัน

นอกจากนี้ในกระบวนการปลายทางยังพบกลไกละเอียด ๆ โดยเฉพาะ “กลไกติดตามและประเมินความเปลี่ยนแปลง” ซึ่งคือส่วนสำคัญมาที่ติดตามและประเมินการเปลี่ยนแปลงผลการทำงานว่าตอบโจทย์สร้างผลลัพธ์ที่ดีกับกลุ่มเป้าหมายอย่างไร และเป็นการประเมินเพื่อวิเคราะห์ เพื่อยกระดับการทำงานที่สามารถไป “เชื่อมต่อ” กับงานพัฒนาครอบครัวในมิติที่ลึกและกว้างขึ้น ที่สำคัญในกระบวนการยังได้พบการเสริมสร้างศักยภาพและความสามารถในการบูรณาการข้อมูลระดับพื้นที่ มาสู่การวางแผนทำงานเชิงพื้นที่ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวของเครือข่าย ศพค. นำร่องที่เข้าร่วมโครงการผ่านกิจกรรมการ “เปิดพื้นที่ (Platform)” และกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และจัดการความรู้ (KM) ที่มีหลากหลายลักษณะ ทั้งเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การลงพื้นที่ศึกษาดูงาน การติดตามความเคลื่อนไหว และการสื่อสารเสริมพลังการเรียนรู้และสร้างกำลังใจให้กับ ศพค. และเครือข่ายทำงานอีกด้วย

2. ด้านข้อมูลสภาวะการณ์ครอบครัว การบูรณาการข้อมูลมาใช้ประโยชน์ บทเรียนจากการทำงานชื่อว่า

1) การทำงานบนฐานข้อมูลสภาวะการณ์ที่พบว่าปรากฏการณ์ครอบครัวหลากหลายรูปแบบที่ต่างต้องการความช่วยเหลือ โดยพบว่าร้อยละ 30 หรือประมาณ 1 ใน 3 ครอบครัวที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ โดยพบว่าเด็กเล็กส่วนใหญ่จะถูกทิ้งอยู่กับคนแก่คนเฒ่า อีกทั้งยังพบปัญหาครอบครัวยากจนด้อยโอกาส เผชิญความเหลื่อมล้ำตามขอบเมือง ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยว ครอบครัวที่มีเยาวชนที่อยู่ในบริบทเสี่ยง เช่น ความรุนแรงเพศ พฤติกรรมเสี่ยงของวัยรุ่น ครอบครัวที่มีผู้สูงอายุเจ็บป่วยเรื้อรัง เป็นต้น โดยส่วนใหญ่ทั้ง 5 จังหวัด เผชิญสถานการณ์ร่วมไม่ต่างกัน หากแต่ขึ้นอยู่กับลักษณะของบริบทพื้นที่ เช่น ครอบครัวในเขตเมืองจะมีปัญหาเรื่องการเลี้ยงดูบุตรและการสร้างทักษะชีวิต ปัญหาเรื่องแม่เลี้ยงเดี่ยว รวมถึงพฤติกรรมเสี่ยงของวัยรุ่น สำหรับครอบครัวในเขตชนบทจะเผชิญปัญหาความยากจนและการถูกทอดทิ้ง

2) การเชื่อมโยงข้อมูลไปสู่กลไกการทำงานจำเป็นต้อง “วิเคราะห์ประเด็นสำคัญเร่งด่วน” ในพื้นที่ ซึ่งจะช่วยให้พื้นที่ตระหนักถึงการลงทุนและการจัดการในจุดสำคัญที่มีผลกระทบสูงต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวได้ตรงจุดตรงเป้า

3) การ “ค้นหาต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมครอบครัว” การวิเคราะห์ “ต้นทุนทำงานพื้นที่” โดยมีภาคีที่มีข้อมูลหลักมาร่วมกันทำงานเชิงวิเคราะห์และตั้งโจทย์สำคัญของพื้นที่ ทั้งนี้ ได้มีการนำข้อมูลสภาวะการณ์ครอบครัวในพื้นที่มาวิเคราะห์และสื่อสารสู่สังคม เพื่อสร้างความตระหนักต่อสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวในนามกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว ผ่านเครื่องมือของการสื่อสารสาธารณะในรูปแบบของสื่อมวลชน อาทิ หนังสือพิมพ์ หนังสือพิมพ์ออนไลน์ สารคดีสั้นออนไลน์บนเว็บไซต์ของสื่อ และการสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์ (Facebook) ในลักษณะของเพจประเภทองค์กรชุมชนแบบสาธารณะ

ข้อเสนอแนะ:

1. ข้อเสนอต่อยอดการทำงานครั้งนี้ กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว ควรมีทีมงานในการให้การหนุนเสริมติดตามการดำเนินงานและถอดบทเรียนโครงการที่ทาง ศพค. ได้รับทุนเพื่อทำงานในพื้นที่ไปแล้ว ทั้งนี้เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ รูปแบบ ผลลัพธ์ ตลอดจนผลผลิตการทำงาน สำหรับสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดจะสามารถนำองค์ความรู้ดังกล่าวไปวางแผนบริหารจัดการทำงานในระยะยาวที่ทำให้เกิดฐานข้อมูลเชิงพื้นที่เพื่อการวางแผนและตัดสินใจสำหรับการทำงานในระยะต่อไป

2. ข้อเสนอต่อศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน ควรมีการทบทวนการทำงาน การวางแผนการทำงานในระยะยาว โดยเฉพาะการทำงานในการบูรณาการเชื่อมโยงกลไกการทำงานในชุมชน ให้มีการต่อยอดพัฒนาเครือข่ายการทำงานที่เริ่มต้นขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการสร้างเครือข่ายข้อมูลการทำงาน เครือข่ายการขับเคลื่อน แคนนำพลังการทำงานในพื้นที่ โดยเฉพาะการมีแผนที่คนทำงานในพื้นที่ สร้างทำเนียบสำหรับการทำงานครอบครัว ทั้งนี้ทาง ศพค. จำเป็นต้องมีการสร้างกิจกรรมในพื้นที่อยู่เสมอเพื่อรักษาความสัมพันธ์ของแกนนำ ขยายกลุ่มคนทำงาน และกระตุ้นเครือข่ายให้มีการติดต่อประสานกันอยู่เสมอ

3. ข้อเสนอต่อสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด ควรมีการจัดทำฐานข้อมูลจังหวัด มีตัวชี้วัดสถานการณ์ทางครอบครัวที่จำเป็นเพื่อการชี้ทิศทางการทำงานที่แม่นยำ มีแผนที่คนทำงานในพื้นที่เพื่อการหนุนเสริมและขยายผลในประเด็น และสร้างกำลังคนเพื่อการทำงานกับครอบครัวในแต่ละพื้นที่ได้อย่างตรงจุด

ทั้งนี้เป้าหมายการทำงานสำคัญคือการเป็นผู้จัดการให้เกิดแผนบูรณาการการทำงานเชิงพื้นที่ให้เกิดขึ้นได้ จนถึงการมีแผนการทำงานด้านครอบครัว ที่บันทึกและสังเคราะห์จากการทำงานของแต่ละ ศพค. เพื่อเป็นคลังกิจกรรมที่สามารถนำไปขยายผลส่งต่อไปยังพื้นที่ทำงานอื่นในจังหวัดสำหรับเป็นแนวทางตั้งต้นการทำงานด้านครอบครัวในแต่ละพื้นที่ได้

4. ข้อเสนอต่อนโยบายและยุทธศาสตร์การทำงานของกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว คือการมีนโยบายด้านการบูรณาการงานเชิงพื้นที่ เพื่อให้การทำงานด้านครอบครัวในแต่ละพื้นที่สามารถบูรณาการการทำงานระหว่างกรมหรือการทำงานระหว่างกระทรวง โดยให้ความสำคัญและปัญหาของพื้นที่เป็นโจทย์การทำงานที่สำคัญ ให้งานครอบครัวในพื้นที่คือเวทีบูรณาการ ไปจนถึงการมีทีมงานหนุนเสริมจากส่วนกลางในการเป็นทีมวิชาการเป็นที่เลี้ยงให้องค์ความรู้ใหม่ ๆ ที่จำเป็นต่อการทำงานด้านครอบครัวในแต่ละพื้นที่ได้

5. ข้อเสนอเพื่อการต่อยอดการทำงานด้านครอบครัวในพื้นที่ เนื่องจากโครงการได้สร้างกลไกการทำงานในพื้นที่จากการมีตัวชี้วัดด้วยข้อมูลในพื้นที่ และ ศพค. เห็นโจทย์การทำงานที่ชัดเจน หากแต่ ศพค. ส่วนใหญ่เองยังขาดเรื่องการออกแบบกิจกรรมการทำงานที่ตรงจุด และขาดวิทยากรกระบวนการในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ด้านครอบครัวในพื้นที่ ทางกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวควรมีการเสริมศักยภาพเรื่องการออกแบบกิจกรรม การสร้างนวัตกรรมด้านการทำงานด้านครอบครัวและการสร้างวิทยากรกระบวนการที่เชี่ยวชาญทั้งทางวิชาการและการสร้างกระบวนการเพื่อตอบการทำงานด้านครอบครัวในชุมชนในแต่ละโจทย์ได้

“

ที่มา : จุฬากรณี มาเสถียรวงศ์, การพัฒนากลไกการเชื่อมต่อข้อมูลและการทำงานเชิงพื้นที่เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว, สถาบันรามจิตติ, 2559.

”

เรื่องที่ 28

โครงการวิจัย “พลังครอบครัว: อิทธิพลต่อความยั่งยืนทางเศรษฐกิจของครัวเรือน”

ศูนย์ศึกษานโยบายเพื่อการพัฒนา คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี 2560

ที่มาและความสำคัญ

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางประชากรของประเทศไทยในปัจจุบัน ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างและรูปแบบของ “ครอบครัว” ซึ่งเป็นสถาบันทางสังคมที่เล็กที่สุด แต่มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ อันจะเป็นพลังขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศต่อไปในอนาคต การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวย่อมส่งผลกระทบต่อบทบาทของครอบครัวในการจัดสรรทรัพยากรภายในครัวเรือนในการเลี้ยงดู เกื้อหนุน และเป็นที่พักของสมาชิกในยามฉุกเฉินอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

การศึกษานี้จึงมุ่งวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและรูปแบบของครอบครัว รวมทั้งปัจจัยสะท้อน “พลังครอบครัว” ว่าส่งผลต่อความยั่งยืนทางเศรษฐกิจของครอบครัวมากน้อยเพียงไร เพื่อใช้เป็นแนวทางในการวางนโยบายของภาครัฐในการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับครัวเรือน โดยเฉพาะอย่างยิ่งครัวเรือนที่มีความเปราะบาง ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตรงเป้าหมาย และสอดคล้องกับความเป็นจริง โดยใช้ข้อมูลจากสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พ.ศ. 2549 พ.ศ. 2554 และ พ.ศ. 2558

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาในส่วนแรก เป็นการสร้างดัชนีความยั่งยืนทางเศรษฐกิจของครอบครัว (Family Economic Sustainability Index: FES Index) ด้วยวิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบร่วม (factor analysis) จากตัวแปรย่อย 5 ตัวแปร ได้แก่

- 1) ความมั่งคั่งของครอบครัว
- 2) สภาพคล่องของครอบครัว
- 3) ความมั่นคงทางการเงินของครอบครัว
- 4) ความสามารถในการดำรงการบริโภคของครอบครัว
- 5) ความสามารถในการดำรงการบริโภคของครอบครัวในภาวะจำเป็น

การสร้างดัชนีความยั่งยืนทางเศรษฐกิจของครอบครัวนี้ สามารถจำแนกองค์ประกอบหลักออกเป็น 2 ด้าน ได้แก่

- 1) ความเข้มแข็งทางรายได้ของครัวเรือน และ 2) ความมั่งคั่งทางสินทรัพย์ของครัวเรือน

ผลการศึกษา

พบว่า ในปี 2549 ดัชนีความยั่งยืนทางเศรษฐกิจของครอบครัว มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ร้อยละ 14.08 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 15.18 ในปี 2554 และเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 16.78 ในปี 2558 การเติบโตของดัชนีความยั่งยืนทางเศรษฐกิจนี้ มาจากการเพิ่มขึ้นของรายได้ที่แท้จริงของครัวเรือน ควบคู่ไปกับการเพิ่มขึ้นของค่าใช้จ่ายในอัตราที่ต่ำกว่า ครอบครัวมีภาระทางเศรษฐกิจและหนี้สินที่กำหนดชำระแต่ละเดือนลดลง อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าดัชนีความยั่งยืนทางเศรษฐกิจของครอบครัว หรือ FES Index จะมีค่าเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่ค่าเฉลี่ยในแต่ละปียังอยู่ในระดับต่ำ แสดงถึงการมีครอบครัวบางประเภทที่มิได้มีความยั่งยืนทางเศรษฐกิจมากนัก ส่งผลให้ภาพรวมค่าดัชนีมีค่าต่ำนั่นเอง

ในส่วนถัดมา เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างดัชนีความยั่งยืนทางเศรษฐกิจของครอบครัว กับปัจจัยที่สะท้อนถึงพลังครอบครัว โดยใช้สถิติเชิงเปรียบเทียบ จากนั้นจึงเป็นการวิเคราะห์อิทธิพลของปัจจัยเหล่านี้ว่า ส่งผลต่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของครอบครัวหรือไม่ โดยการใช้การถดถอยแบบพหุคูณ (multiple regression) ทั้งนี้ พลังครอบครัว ประกอบด้วยปัจจัย 4 มิติ ได้แก่

- 1) โครงสร้างและองค์ประกอบของครัวเรือน
- 2) ลักษณะทางประชากร เศรษฐกิจ และสังคมของสมาชิกในครัวเรือน
- 3) การดูแลเกื้อหนุนกันระหว่างสมาชิก
- 4) ความช่วยเหลือจากบุคคลนอกครัวเรือนและภาครัฐ

เมื่อจำแนกครัวเรือนออกเป็น 5 กลุ่ม เท่า ๆ กัน ตามดัชนีความยั่งยืนทางเศรษฐกิจของครอบครัว พบว่า ครอบครัว 2 รุ่น ที่ประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูก อยู่อาศัยร่วมกับพี่น้องของพ่อหรือแม่ เป็นครอบครัวที่มีแนวโน้มจะมีความยั่งยืนทางเศรษฐกิจสูงกว่าครอบครัวประเภทอื่น ๆ ในทางตรงกันข้าม ครอบครัวข้ามรุ่น ที่สมาชิกรุ่นปู่ ยา ตายาย อยู่กับหลานและ/หรือ ญาติพี่น้องคนอื่น ๆ โดยไม่มีสมาชิกรุ่นพ่อหรือแม่อาศัยอยู่ร่วมกัน และครอบครัวที่พ่อ

หรือแม่ต้องเลี้ยงดูลูกตามลำพัง มีแนวโน้มจะมีความยั่งยืนทางเศรษฐกิจในระดับต่ำ เมื่อเปรียบเทียบกับครอบครัวประเภทอื่น ๆ ซึ่งการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของครอบครัวประเภทนี้อาจทำให้เศรษฐกิจภาคครัวเรือนอ่อนแอลงได้

ผลการวิเคราะห์อิทธิพลของพลังครอบครัวที่มีต่อดัชนีความยั่งยืนทางเศรษฐกิจของครอบครัว โดยมีตัวแปรตาม ได้แก่ ดัชนีความยั่งยืนทางเศรษฐกิจของครอบครัว และตัวแปรต้น ได้แก่ พลังครอบครัว ในหลากหลายมิติ โดยการใช้การถดถอยแบบพหุคูณวิธีกำลังสองน้อยที่สุด (Ordinary Least Square: OLS) แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของปัจจัยต่าง ๆ ที่สำคัญ ในการส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคต่อความยั่งยืนทางเศรษฐกิจของครอบครัว ดังนี้

1. ปัจจัยที่มีอิทธิพลทางบวกต่อดัชนีความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ

- จำนวนผู้สูงอายุในครอบครัวเพิ่มขึ้น
- จำนวนผู้ทำงานหารายได้ในครอบครัวเพิ่มขึ้น
- ภูมิภาคที่ครอบครัวอยู่อาศัยที่มีใช้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของสมาชิกในครอบครัวเพิ่มขึ้น
- ครอบครัวมีการครอบครองยานพาหนะ
- ครอบครัวมีการครอบครองที่อยู่อาศัยในลักษณะที่มีใช้การเช่า
- มูลค่าเงินช่วยเหลือจากบุคคลอื่น ๆ นอกครัวเรือน/ภาครัฐเพิ่มขึ้น
- จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่ได้รับสวัสดิการสุขภาพหน่วยงานราชการ/รัฐวิสาหกิจเพิ่มขึ้น
- จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่มีประกันสังคมเพิ่มขึ้น
- จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่มีประกันสุขภาพเอกชนเพิ่มขึ้น
- จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่ได้รับสวัสดิการจากนายจ้างเพิ่มขึ้น

- รูปแบบของครอบครัวที่มีไข่ครอบครัวพ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวและครอบครัว 3 รุ่น
- สถานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวที่มีไข่ผู้ไม่ได้ปฏิบัติงานในเชิงเศรษฐกิจ
- มูลค่าเงินส่งกลับจากญาติบุคคลที่เคยอยู่ร่วมกันเพิ่มขึ้น

2. ปัจจัยที่มีอิทธิพลทางลบต่อดัชนีความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ

- จำนวนเด็กในครอบครัวเพิ่มขึ้น
- จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่ได้รับเงินกู้การศึกษาจากภาครัฐเพิ่มขึ้น
- จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่ได้รับเงินกู้จากกองทุนอื่น ๆ
- จำนวนคนพิการในครอบครัวเพิ่มขึ้น
- ครอบครัวมีรายจ่ายในการบริโภคบุตรและเครื่องดื่มน้ำแอลกอฮอล์เพิ่มขึ้น
- จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่มีประกันสุขภาพ 30 บาท เพิ่มขึ้น
- จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่ได้รับทุนการศึกษาจากภาครัฐเพิ่มขึ้น
- จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่ได้รับประโยชน์เพื่อช่วยเหลือเกษตรกรเพิ่มขึ้น
- จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่กู้เงินจากธนาคารประชาชน
- จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่กู้เงินจากกองทุนหมู่บ้าน

ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาในครั้งนี้ สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการวางนโยบายของภาครัฐ ได้แก่ ภาครัฐควรให้การสนับสนุนทางการศึกษากับประชากรวัยเด็กอย่างต่อเนื่อง ในรูปของทุนการศึกษา กองทุนเพื่อการกู้ยืม หรือสิ่งของอื่น ๆ เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายของครอบครัว และสร้างเสริมความแข็งแกร่งทางเศรษฐกิจให้ครอบครัวต่อไปในอนาคต รวมถึงการเสริมสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างสมาชิกในครอบครัว ประเด็นที่สำคัญคือ ผู้สูงอายุที่มีความรู้ความสามารถ ควรเป็นอีกกำลังหนึ่งในการสร้างรายได้ให้กับครอบครัว และเสริมสร้างให้เกิดความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจได้ การลดมายาคติที่มีต่อประชากรสูงอายุ จึงเป็นนโยบายที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ภาครัฐควรผลักดัน

ทั้งนี้ ภาครัฐควรมีมาตรการช่วยเหลือครอบครัวที่มีความเปราะบางทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ครอบครัวพ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยว ครอบครัวข้ามรุ่น/แห่วงกลาง และครอบครัว 3 รุ่น เพื่อช่วยลดภาระการบริโภค รวมถึงการให้ความรู้ทางการเงิน (financial literacy) การส่งเสริมการออมเงิน การสะสมสินทรัพย์ และการเลือกถือสินทรัพย์ที่มีสภาพคล่องในระดับต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความมั่งคั่งทางทรัพย์สิน อันจะเป็นหลักประกันทางเศรษฐกิจของครอบครัวที่มีประสิทธิภาพต่อไปในอนาคต

“

สรวย บุญยमानนท์, และปภัศร ชัยวัฒน์, พลังครอบครัว: อิทธิพลต่อความยั่งยืนทางเศรษฐกิจของครัวเรือน, ศูนย์ศึกษานโยบายเพื่อการพัฒนา คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2560.

”

ด้านความรุนแรง

2549

198 29. การศึกษาทัศนคติและพฤติกรรมครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อและกลุ่มเสี่ยงที่มีผลให้เกิดการก้ำกัมนุชาย โดยเฉพาะกรณีการค้าผู้หญิงและเด็ก

2551

217 30. ทัศนคติและบทบาทของทีมสหวิชาชีพต่อการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

2560

227 31. การวิจัยและพัฒนาเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการปฏิบัติงานด้านความรุนแรงในครอบครัว

231

32. เด็กที่ไม่มีใครต้องการกับความไม่เป็นธรรมทางสังคม

เรื่องที่ 29

“การศึกษาทัศนคติและพฤติกรรมครอบครัวของ
ผู้ตกเป็นเหยื่อและกลุ่มเสี่ยงที่มีผลให้เกิดการค้ำบุนุชย์
โดยเฉพาะกรณีการค้าผู้หญิงและเด็ก”

สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปี 2549

ที่มาและความสำคัญ

จากปัญหาการค้าผู้หญิงและเด็กมีสาเหตุมาจากหลายปัจจัย ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งจากงานวิจัยในช่วง 4-5 ปีที่ผ่านมา ประกอบกับรายงานการค้ามนุษย์ประจำปี ฉบับที่ 6 จัดทำโดยสำนักงานติดตามตรวจสอบและต่อสู้กับการค้ามนุษย์ (Office to Monitor and Combat Trafficking in Persons) เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2549 พบว่า ความยากจนเป็นปัจจัยหลักที่นำไปสู่ปัญหาการค้ามนุษย์ในรูปแบบต่าง ๆ เนื่องจากความยากจนเป็นตัวแปรสำคัญที่ส่งผลโดยตรง ถือได้ว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้อัตราการค้ามนุษย์เพิ่มสูงขึ้นนอกเหนือจากสภาพปัญหาที่ได้กล่าวในข้างต้นนี้ ประเทศไทยถูกพาดพิงว่ามีความเกี่ยวข้องกับการค้าหญิงและเด็กทั้ง 3 สถานะ คือ เป็นทั้งประเทศต้นทาง ประเทศทางผ่าน และประเทศปลายทาง

ประเทศไทยจึงได้ประกาศให้การป้องกันและแก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์ โดยเฉพาะการค้าผู้หญิงและเด็กเป็นวาระแห่งชาติ ส่งผลให้ประเทศไทยต้องเร่งดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยเร่งด่วน ด้วยเหตุนี้ จึงมีความจำเป็นในการศึกษาวิจัยในเชิงลึกเพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่ใช้ในการดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างบูรณาการและยั่งยืน โดยการศึกษาในเบื้องต้นพบว่าพื้นฐานสำคัญของปัญหาการค้ามนุษย์ส่วนใหญ่จุดเริ่มต้นเกิดจากความไม่มั่นคงในชีวิตและการขาดเสถียรภาพของสถาบันครอบครัว นอกจากนี้ ทศนคติและพฤติกรรมของบุคคลในครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อและบุคคลในกลุ่มเสี่ยง ไม่ว่าจะเป็นในแง่มุมมองของค่านิยมเกี่ยวกับลัทธิบริโภคนิยม ความฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือยหรือแนวคิดเกี่ยวกับความกตัญญูคุณก็เป็นสาเหตุสำคัญที่นำไปสู่ปัญหาการค้ามนุษย์ได้เช่นกัน ปัญหาเด็กเร่ร่อน และการเข้าสู่ธุรกิจบริการทางเพศ ไม่ว่าจะเป็นไปโดยสมัครใจ ถูกล่อลวงชักชวนจากคนในครอบครัว บุคคลใกล้ชิดหรือเพื่อน เหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าหญิงและเด็กที่ปกติแล้วเป็นบุคคลที่ต้องได้รับการดูแลเป็นพิเศษกำลังตกอยู่ในสถานะเสี่ยงที่จะตกเป็นเหยื่อของการค้ามนุษย์ทั้งจากบุคคลภายในครอบครัวเองและบุคคลภายนอกด้วย ดังนั้น การศึกษาอย่างจริงจังเกี่ยวกับทศนคติและพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มดังกล่าวจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะนำผลการศึกษาวิจัยในเรื่องดังกล่าวไปใช้ประกอบการพิจารณาในการกำหนดนโยบายหรือแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวทั้งในระยะสั้นและระยะยาวอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

ด้วยเหตุที่กล่าวมา งานศึกษาในโครงการฯ นี้ จึงจัดทำขึ้นโดยมุ่งตอบโจทย์วิจัยในประเด็นหลักสำคัญคือ สถานการณ์ปัจจุบันมีความรุนแรงของปัญหาการค้าผู้หญิงและเด็กเพียงใด และมีสาเหตุหรือปัจจัยอะไรบ้างที่เป็นผลให้เกิดปัญหาดังกล่าว ตลอดจนศึกษาถึงแนวโน้มหรือทิศทางของค่านิยม วัฒนธรรม ทศนคติในการดำรงชีวิตของครอบครัวผู้ตกเป็นเหยื่อและกลุ่มเสี่ยงในชุมชน รวมถึงพฤติกรรมของพ่อแม่ ญาติ ครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อในการค้ามนุษย์และกลุ่มเสี่ยงที่มีผลต่อการเพิ่มหรือลดจำนวนการค้าผู้หญิงและเด็กในอนาคตต่อไป

วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อศึกษาทัศนคติและพฤติกรรมของครอบครัวผู้ตกเป็นเหยื่อของการค้ามนุษย์
2. เพื่อศึกษาทัศนคติและพฤติกรรมของหญิงและเด็กกลุ่มเสี่ยงในการตกเป็นเหยื่อของการค้ามนุษย์
3. เพื่อแสวงหาแนวทางในการปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมของผู้ที่อยู่ในข่ายเสี่ยงต่อการถูกล่อลวงและตกเป็นเหยื่อของการค้ามนุษย์

วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยในรูปแบบของเอกสารสิ่งพิมพ์ที่เรียกว่ารายงานการวิจัย (research report) ซึ่งมีความจำเป็นต้องใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงทฤษฎีและการวิจัยเชิงประจักษ์

กล่าวคือ ในกรณีที่เป็นกรณีการมุ่งหาคำตอบในสิ่งที่ยังไม่ชัดเจน หรือยังไม่ได้รับการพิสูจน์แน่ชัด โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวกับทัศนคติและพฤติกรรมครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อและกลุ่มเสี่ยงที่มีผลให้เกิดการค้ามนุษย์ โดยเฉพาะกรณีการค้าผู้หญิงและเด็ก ซึ่งไม่เคยมีการศึกษาวิจัย ทางคณะผู้วิจัยจำเป็นต้องใช้วิธีการวิจัยเชิงทฤษฎีเข้ามาช่วย โดยการคิดและสร้างแนวทางในการพิสูจน์ความเชื่อและความเข้าใจของนักวิจัย เพื่อยืนยันความรู้ที่นักวิจัยเชื่อหรือตั้งสมมติฐานไว้ ขณะเดียวกัน อุปสรรคประการหนึ่งของคณะผู้วิจัยในการทำงานครั้งนี้ คือ การขาดข้อมูลที่ น่าเชื่อถือได้ เนื่องจากในประเทศไทยยังไม่มีระบบการจัดเก็บข้อมูลในลักษณะของฐานข้อมูลกลาง ดังนั้น ในกรณีดังกล่าวนักวิจัยจึงมีความจำเป็นต้องอาศัยการทำงานโดยวิธีการวิจัยเชิงประจักษ์เพื่ออธิบายพฤติกรรมบางอย่างแทนตัวแปรแท้จริงในทางทฤษฎี เช่น ในกรณีของการวิเคราะห์ผลของรายได้และรายจ่าย หรือผลของภาระหนี้สินและประเภทของหนี้สิน เป็นต้น

การศึกษาพบว่าแนวคิดสำคัญที่น่าจะมีความเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับปัญหาการค้ามนุษย์ ทั้งในอดีตและปัจจุบัน รวมถึงน่าจะส่งผลต่ออัตราการเพิ่มขึ้นหรือลดลงของการค้ามนุษย์ในอนาคต ที่สมควรนำมาพิจารณา

ประกอบการศึกษาวิจัยในครั้งนี้มี 3 กรณี ดังนี้ 1) แนวคิดเกี่ยวกับกระแสโลกาภิวัตน์ 2) แนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยทางร่างกาย จิตใจ สังคมและสภาวะแวดล้อม และ 3) แนวคิดเกี่ยวกับความยากจน

อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าผ่านข้อมูลทางเอกสารในลักษณะของงานเขียนและสิ่งพิมพ์ประเภทต่าง ๆ ตามที่ได้แสดงไว้ในรายละเอียดข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาการค้ามนุษย์ และเกิดความเข้าใจในความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการศึกษาวิจัยในประเด็นเรื่อง “การศึกษาทัศนคติและพฤติกรรมครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อ และกลุ่มเสี่ยงที่มีผลให้เกิดการค้ามนุษย์ โดยเฉพาะกรณีการค้าผู้หญิงและเด็ก (Family Attitudes and Behaviors of Victims Affecting Trafficking in Human, especially Women and Children)” ซึ่งเป็นหัวข้อวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ตระหนักเป็นอย่างยิ่งว่าปัญหาการค้าผู้หญิงและเด็ก อาจมีได้ทั้งในลักษณะของการค้าแรงงานทาส การกดขี่แรงงานอย่างไม่เป็นธรรม การบังคับให้ขอทาน และการค้าบริการทางเพศ เป็นต้น แต่ด้วยข้อจำกัดในเรื่องที่เกี่ยวกับระยะเวลาในการดำเนินงาน โดยเฉพาะระยะเวลาในการสำรวจข้อมูลภาคสนาม จึงส่งผลให้การศึกษาวิจัยในครั้งนี้มีข้อจำกัดเกี่ยวกับประเด็นของกลุ่มประชากรที่จะทำการศึกษา โดยคณะผู้วิจัยไม่สามารถศึกษาได้ทุกกลุ่มประชากร ในเบื้องต้นให้ทำการสำรวจเฉพาะประชากรผู้หญิงและเด็กเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงกำหนดกรอบและแนวทางในการศึกษาวิจัยดังนี้ (1) ศึกษาเฉพาะกรณีหญิงและเด็ก (2) ศึกษาเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวกับการค้าบริการทางเพศของผู้หญิงและเด็ก โดยในกลุ่มของเด็กจะศึกษาทั้งกรณีที่สมัครใจและไม่สมัครใจ ส่วนกลุ่มหญิง เนื่องจากการเข้าถึงกลุ่มหญิงที่ไม่สมัครใจกระทำได้ยาก หรือไม่อาจทราบได้ ด้วยข้อจำกัดในการเข้าถึงข้อมูลดังกล่าว หรือเพราะมีการปกปิดข้อมูล ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาในกรณีของสถานค้าบริการทางเพศ หรือแหล่งค้าบริการทางเพศเป็นสำคัญ ภายใตกรอบความคิดที่ได้จากการศึกษาข้อมูลเอกสารว่า การค้าบริการทางเพศในสถานบริการหรือแหล่งที่มีการค้าบริการทางเพศ

เป็นปกติวิสัย น่าจะมีกลุ่มของหญิงที่ค้าบริการทางเพศ โดยไม่สมัครใจปะปนอยู่ด้วย และแม้หญิงเหล่านั้นจะกระทำโดยสมัครใจ หากแต่คณะผู้วิจัยเห็นตรงกับแนวคิดทางวิชาการในฝ่ายที่มองว่าการค้าบริการทางเพศในสถานบริการ (มีเอเยนต์) สมควรถือว่าเป็นการค้ามนุษย์รูปแบบหนึ่งเช่นกัน เนื่องจากเป็นการกระทำที่กระทบต่อสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (3) กำหนดพื้นที่เป้าหมายและกลุ่มเป้าหมาย โดยอาศัยความรู้ที่ได้จากข้อมูลเอกสารตามที่ได้ศึกษามาในเบื้องต้นรวมทั้งสิ้น 7 จังหวัด (จังหวัดชลบุรี สระแก้ว เชียงราย แม่ฮ่องสอน ร้อยเอ็ด อุบลราชธานี และสงขลา) (4) จัดทำแผนการดำเนินงานโดยละเอียด (5) จัดทำเครื่องมือที่จะใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (6) ทำการทดสอบเครื่องมือก่อนการปฏิบัติงานจริง แบ่งส่วนการศึกษาเป็น 2 ส่วน โดยมีรายละเอียด คือ

1. การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการศึกษาโดยการสำรวจเอกสารทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ การสัมภาษณ์หน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบ ครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อ และกลุ่มเสี่ยงที่จะตกเป็นเหยื่อของปัญหาดังกล่าว โดยในส่วนของการสัมภาษณ์นั้นจะเป็นการศึกษาในภาคสนามทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งส่วนของต่างจังหวัดนั้นจะเป็นการศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดที่มีแนวโน้มหรือประสบกับปัญหาดังกล่าวอยู่ อันได้แก่จังหวัดที่เป็นพื้นที่ชายแดน ซึ่งคณะผู้วิจัยสุ่มสำรวจกระจายไปในภาคต่าง ๆ รวมถึงภาค เป็นต้น นอกจากนี้คณะผู้วิจัยจะจัดให้มีการประชุมสัมมนาเพื่อระดมความคิดเห็นและวิพากษ์ผลการศึกษาวิจัยขึ้นอีกด้วย

2. การศึกษาเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เป็นการศึกษาโดยใช้แบบสำรวจทัศนคติและความคิดเห็น (Questionnaire) จากกลุ่มประชากรเป้าหมาย อาทิเช่น ครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อหรือกลุ่มเสี่ยงที่จะตกเป็นเหยื่อ ซึ่งอยู่ในสภาพแวดล้อมที่อาจมีผลเอื้ออำนวยให้นำไปสู่การเข้าสู่วงจรดังกล่าว โดยสามารถสรุปวิธีการศึกษาวิจัยได้ดังนี้

2.1 ศึกษาวิจัยทางด้านเอกสารจากหนังสือ บทความ งานวิจัย รายงาน หรือการประชุมทางวิชาการ ทั้งภาษาไทยและต่างประเทศ และจัดทำรายงานการศึกษาขั้นต้น (Inception Report)

2.2 ศึกษาวิจัยภาคสนาม และจัดทำรายงานการศึกษาขั้นกลาง (Interim Report)

2.3 วิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาวิจัยด้านเอกสารและการศึกษาวิจัยภาคสนาม และจัดทำร่างรายงานการศึกษานับสมบูรณ์ (Draft Final Report)

2.4 จัดสัมมนาระดมความคิดเห็นเพื่อวิจารณ์รายงานการศึกษา 1 ครั้ง โดยมีผู้เข้าร่วมการสัมมนาประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ และผู้ปฏิบัติงานจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง และผู้สนใจทั่วไป ประมาณ 70 คน

2.5 ปรับปรุงรายงานการศึกษาหลังจากที่ได้อรับฟังความคิดเห็นจากการสัมมนาและนำเสนอในรูปแบบรายงานการศึกษานับสมบูรณ์ (Final Report)

ผลการศึกษา

การศึกษานี้สามารถสรุปแตกออกเป็น 3 ประเด็นหลัก ดังนี้

1. สรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของประชากรกลุ่มศึกษา

เนื่องจากคณะผู้วิจัยได้ทำการสำรวจข้อมูลภาคสนามเพื่อทดสอบสมมุติฐานในพื้นที่เป้าหมาย ทั้ง 4 ภาค หรือ 8 จังหวัด (รวมกรุงเทพฯ) โดยมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณากำหนดพื้นที่เป้าหมายใน 5 ประเด็นสำคัญ คือ

- 1) เป็นพื้นที่ที่ประชากรส่วนใหญ่มีปัญหาความยากจน และมีปัญหาภาระหนี้สินมากอย่างเห็นได้ชัด
- 2) เป็นพื้นที่ที่ประชากรมีสัดส่วนของส่วนต่างของรายได้และรายจ่ายต่อครอบครัวต่ำ
- 3) เป็นพื้นที่ที่ประชากรมีปัญหาการขาดการศึกษาต่ำกว่าภาคบังคับ หรือไม่เห็นว่าการศึกษาเป็นเรื่องสำคัญ

4) เป็นพื้นที่ที่มีความหนาแน่นของประชากรค่อนข้างมาก

5) เป็นพื้นที่ที่ประชากรมีค่านิยมวัตถุนิยมหรือทุนนิยม และมีการแข่งขันในทางฟุ่มเฟือยอย่างเห็นได้ชัด โดยเลือกจากจังหวัดที่มีรายได้ของประชากรค่อนข้างสูงหรือมีลักษณะของเมืองใหญ่ในภูมิภาคนั้น ซึ่งจากหลักเกณฑ์ข้างต้นที่กล่าวมานี้ ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากรายงานสถานการณ์การค้ามนุษย์ที่จัดรวบรวมโดยสำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ ศูนย์ปฏิบัติการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์แห่งชาติ ทำให้ได้พื้นที่เป้าหมายในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ รวมทั้งสิ้น 8 จังหวัด ได้แก่ กรุงเทพฯ ชลบุรี สระแก้ว เชียงราย แม่ฮ่องสอน ร้อยเอ็ด อุบลราชธานี และสงขลา

โดยมีผลของการวิจัยเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของประชากรศึกษาทั้งสองกลุ่ม ดังต่อไปนี้

ผลจากการวิจัยแสดงให้เห็นว่าประชากรศึกษาของทั้งสองกลุ่มเป็นผู้ที่อยู่ในช่วงอายุ 18-45 ปี ซึ่งเป็นกลุ่มของวัยเจริญพันธุ์มากที่สุด ในขณะเดียวกัน อายุเฉลี่ยของกลุ่มประชากรผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด คือ 29.82 ปี โดยกลุ่มครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อมีอายุเฉลี่ยเท่ากับ 30.26 ปี ซึ่งสูงกว่ากลุ่มเสี่ยงเพียงเล็กน้อย

กล่าวคือ กลุ่มเสี่ยงมีอายุเฉลี่ยเท่ากับ 29.37 ปี ซึ่งจะเห็นได้ว่าประชากรทั้งสองกลุ่มอยู่ในช่วงวัยทำงานเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นช่วงวัยที่มีภาระความรับผิดชอบในทางเศรษฐกิจมากกว่าวัยอื่น ในส่วนของสถานภาพสมรสพบว่า ประชากรศึกษาทั้งสองกลุ่มส่วนใหญ่มีสถานภาพโสด กล่าวคือ กลุ่มครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อที่มีสถานภาพโสดทั้งสิ้น 101 คน คิดเป็นร้อยละ 71.6 ของประชากรในกลุ่มครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อ ในขณะที่ประชากรในกลุ่มเสี่ยงมีสถานภาพโสดทั้งสิ้น 478 คน คิดเป็นร้อยละ 52.4 ของประชากรในกลุ่มเสี่ยง ซึ่งเมื่อ

พิจารณาประกอบกับช่วงอายุและเกณฑ์อายุเฉลี่ยแล้ว ทำให้เห็นได้ว่าประชากรทั้งสองกลุ่มส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ต้องพึ่งพาตนเองในการดำรงชีวิต และยังคงเป็นผู้ถูกพึ่งพาของสมาชิกอื่นในครอบครัวด้วย ยังอยู่ในช่วงของการแสวงหา ไม่ว่าจะเป็นการแสวงหาทิศทางในการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพการงาน การมีรายได้ รวมถึงการสร้างฐานะและความมั่นคงทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ การที่มีคนโสดจำนวนมาก ประชากรจำนวนไม่น้อยมีการอยู่ร่วมกันโดยไม่สมรส ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งนี้อาจทำให้อายุสมรสเฉลี่ยของหญิงสูงขึ้น ซึ่งสาเหตุดังกล่าวส่วนหนึ่งมักเกิดจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ประกอบกับกระแสโลกาภิวัตน์ จึงเป็นอีกตัวแปรหนึ่งที่ทำให้สตรีมีความเป็นตัวของตัวเองสูง เกิดค่านิยมที่ต้องการพึ่งพาตัวเองโดยไม่สนใจกับการแต่งงานหรือการมีครอบครัว

ผลการสำรวจเกี่ยวกับระดับการศึกษา พบว่ากลุ่มครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อ มีจำนวนผู้ที่มีการศึกษา

ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมากที่สุด คือ มีทั้งสิ้น 50 คน คิดเป็นร้อยละ 35.5 ของประชากรในกลุ่มครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อ ในขณะที่กลุ่มเสี่ยงมีผู้มีการศึกษาดำกว่าประถมศึกษาปีที่ 6 สัดส่วนมากที่สุด คือ จำนวนทั้งสิ้น 384 คน คิดเป็นร้อยละ 42.1 ของประชากรในกลุ่มเสี่ยง ซึ่งจะเห็นได้ว่าประชากรศึกษาทั้งสองกลุ่มส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาค่อนข้างต่ำเมื่อเปรียบเทียบกับโดยอาศัยเกณฑ์ของการศึกษาภาคบังคับในปัจจุบัน (มัธยมศึกษาตอนปลาย) เป็นสำคัญ ทั้งนี้ เนื่องจากประชากรศึกษาในทั้งสองกลุ่มอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีลักษณะเป็นสังคมชนบท ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม เช่น ทำสวน ทำไร่ ทำนา และรับจ้างทั่วไป เป็นหลัก จึงทำให้มีแนวคิดที่เห็นว่าอาชีพดังกล่าวไม่จำเป็นต้องอาศัยความรู้จากการศึกษาเล่าเรียนในระดับสูง แต่อาศัยการฝึกฝนและการปฏิบัติงานจริงจากประสบการณ์ตรงมากกว่า ดังนั้นจึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องได้รับการศึกษาในระดับที่สูงมากนัก ประกอบกับประชากรในพื้นที่ดังกล่าวมีปัญหาความยากจน หนี้สินต่าง ๆ ทำให้ไม่มีความสามารถทางเศรษฐกิจที่จะส่งเสียให้บุตรได้เรียนสูงขึ้น นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังได้แสดงให้เห็นข้อสังเกตที่น่าสนใจเกี่ยวกับข้อมูลการประกอบอาชีพ ภาระหนี้สิน และประเภทหนี้สินของประชากรศึกษาทั้งสองกลุ่ม โดยพอสรุปได้ดังนี้ กลุ่มครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อ ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ได้รวมเหยื่อไว้ในกลุ่มนี้ด้วย พบว่ามีผู้ประกอบธุรกิจส่วนตัว ซึ่งส่วนใหญ่ หมายถึง การค้าบริการทางเพศมากที่สุด โดยมีจำนวนทั้งสิ้น 72 คน คิดเป็นร้อยละ 51.1 ของประชากรในกลุ่มครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อ ในขณะที่กลุ่มเสี่ยงมีผู้ที่ไม่ได้ทำงานเป็นจำนวนมากที่สุด คือ มีทั้งสิ้น 322 คน คิดเป็นร้อยละ 33.5 ของประชากรในกลุ่มเสี่ยง

ในประเด็นเรื่องการมีภาระหนี้สิน มีข้อน่าสังเกตว่า ในขณะที่กลุ่มครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อมีผู้ที่มีหนี้สินมากกว่าผู้ที่ไม่มีหนี้สิน กล่าวคือ ผู้มีหนี้สินมีจำนวนทั้งสิ้น 72 คน คิดเป็นร้อยละ 51.1 ของประชากรในกลุ่มครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อ แต่ในทางตรงกันข้าม กลุ่มเสี่ยงกลับมีผู้ที่ไม่มีหนี้สินเป็นจำนวนมากกว่าผู้ที่มีหนี้สิน กล่าวคือ มีผู้ที่ไม่มีหนี้สินจำนวนทั้งสิ้น 592 คน คิดเป็นร้อยละ 64.7 ของประชากรในกลุ่มเสี่ยง อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณา

ประกอบกับประเภทของหนี้สิน ผลจากการวิจัยพบว่า กลุ่มครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อมีหนี้สินอันเกิดจากการซื้ออุปกรณ์อำนวยความสะดวกภายในบ้านมากที่สุด คือ มีจำนวนทั้งสิ้น 27 คน คิดเป็นร้อยละ 21.6 ของประชากรในกลุ่มครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อ ส่วนกลุ่มเสี่ยงมีหนี้สินที่เกิดจากการซื้อยานพาหนะมีจำนวนทั้งสิ้น 106 คน คิดเป็นร้อยละ 20.5 ของประชากรในกลุ่มเสี่ยง ซึ่งถือว่าเป็นสัดส่วนที่มากที่สุด ในขณะที่หนี้สินอันเกิดจากการซื้ออุปกรณ์อำนวยความสะดวกภายในบ้านมีจำนวนใกล้เคียงกัน คือ มีทั้งสิ้น 88 คน คิดเป็นร้อยละ 17.0 ของประชากรในกลุ่มเสี่ยง ผลการวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ประชากรศึกษาทั้งสองกลุ่มส่วนใหญ่มีแนวโน้มในการใช้จ่ายไปในลักษณะของค่าใช้จ่ายฟุ่มเฟือยเพื่อความสะดวกสบายนอกเหนือจากปัจจัยอื่นเป็นความจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต จึงอาจเป็นสาเหตุให้ต้องขวนขวายหาทางได้มาซึ่งสิ่งของเหล่านั้น ซึ่งค่านิยมและพฤติกรรมดังกล่าวนำไปสู่ทัศนคติในเรื่องวัตถุนิยม ความฟุ่มเฟือย ความรักสบาย และความไม่รู้จักพอเพียง ซึ่งส่งผลให้ผู้ที่มิมีทัศนคติและแนวทางในการดำเนินชีวิตในลักษณะดังกล่าว ตกเป็นกลุ่มที่เสี่ยงต่อการถูกหลอกลวง ล่อลวง ชักจูงให้เข้าสู่กระบวนการค้ามนุษย์ได้ง่าย โดยเฉพาะกลุ่มหญิง และเด็กที่มีทัศนคติไปในแนวทางเหล่านี้ ก็จะมีง่ายต่อการตกเป็นเหยื่อในกระบวนการค้าบริการทางเพศ ทั้งโดยสมัครใจและไม่สมัครใจ เพราะเป็นอาชีพที่ง่ายต่อการได้มาซึ่งรายได้จำนวนมากภายในเวลาอันรวดเร็ว เพื่อนำไปสนองตอบต่อความต้องการของตนเองหรือบุคคลใกล้ชิดต่อไป ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวได้ยืนยันให้เห็นว่า ในส่วนของปัญหาหนี้สินมีความสอดคล้องกับสมมติฐานของงานวิจัยและข้อกำหนดเกี่ยวกับประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ที่มองว่าปัญหาความยากจนโดยดูจากหนี้สินเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้เกิดการเข้าสู่อาชีพค้าบริการทางเพศ อันเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาการค้ามนุษย์

2. สรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับแนวโน้มของทัศนคติและพฤติกรรมครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อและกลุ่มเสี่ยง

เพื่อประโยชน์ในการทำความเข้าใจ ผู้วิจัยขอแยกการอภิปรายผลการวิจัยออกเป็น 2 ประเด็น โดยจะทำการสรุปและเปรียบเทียบผลวิจัยระหว่างกลุ่มครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อและกลุ่มเสี่ยง ตามลำดับ ดังต่อไปนี้

2.1 แนวโน้มของพฤติกรรมครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อและกลุ่มเสี่ยง

ภายใต้กรอบความคิดที่ว่า พฤติกรรมการดื่มสุรา สูบบุหรี่ หรือพฤติกรรมการเสพสารเสพติดชนิดอื่นมักเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ผู้มีพฤติกรรมดังกล่าวง่ายต่อการถูกหลอกลวง ล่อลวง ชักจูงให้ตกเป็นเหยื่อของการค้ามนุษย์ จึงนำไปสู่การศึกษาถึงพฤติกรรมครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อและกลุ่มเสี่ยง เพื่อที่จะทราบว่า ประชากรในกลุ่มเป้าหมายทั้งสองกลุ่มมีแนวโน้มของพฤติกรรมไปในทิศทางใด มีความขัดแย้งหรือสอดคล้องกับกรอบความคิดและสมมติฐานของผู้วิจัยหรือไม่ อย่างไร ซึ่งผลจากการวิจัยพบว่า จากข้อมูลพฤติกรรมเสี่ยงของผู้ตอบแบบสอบถามพบว่า พฤติกรรมการดื่มสุราของกลุ่มครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อมีระดับความถี่ของการดื่มสูงกว่ากลุ่มเสี่ยง มีการดื่มเพื่อสังสรรค์สูงที่สุดร้อยละ 35.5 ในขณะที่กลุ่มเสี่ยงมีผู้ที่ดื่มเพื่อสังสรรค์ร้อยละ 25.4 ส่วนการสูบบุหรี่ กลุ่มครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อมีระดับความถี่ไปแนวทางเดียวกันกับการดื่มสุรา กล่าวคือ มีการสูบบุหรี่ทุกวันร้อยละ 25.5 เป็นสัดส่วนที่สูงกว่ากลุ่มเสี่ยงที่มีการสูบบุหรี่ทุกวันเพียงร้อยละ 18.6 ส่วนในเรื่องของการเสพสารเสพติด พบข้อมูลการเสพเพียงเล็กน้อยในทั้งสองกลุ่ม โดยกลุ่มครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อมีจำนวนผู้เสพรวมทั้งสิ้นเพียงร้อยละ 11.4 และกลุ่มเสี่ยงมีจำนวนรวมกันทั้งสิ้นร้อยละ 15.3 ซึ่งเมื่อนำมาเปรียบเทียบกันกลับพบว่า กลุ่มเสี่ยงมีจำนวนผู้เสพสารเสพติดสูงกว่าในทุกช่วงระดับความถี่ ด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าพฤติกรรมการดื่มสุรา การสูบบุหรี่ และการเสพสารเสพติด มีความเสี่ยงในการเข้าสู่อาชีพค้าบริการในลำดับต้น เนื่องจากดื่มหรือเสพอาจเป็นปัจจัยที่ทำให้ผู้ดื่มหรือเสพถูกล่อลวงเข้าไปสู่วงจรดังกล่าวโดยไม่รู้ตัว การเสพสารเสพติดในเครื่องดื่มแอลกอฮอล์หรือ

บุหรี่ยัง อาจทำให้ผู้ดื่มหรือเสพถูกบังคับให้ทำงานดังกล่าว แลกกับการได้สารเสพติด หรือเมื่อถูกล่อลวงไปเนื่องจาก ความมีเงินมาก็ตาม การหลุดออกมาจากวงจรดังกล่าว จะกระทำได้ยาก อีกทั้งปัจจัยที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมเสี่ยง ทั้งสามประการนี้ ส่วนหนึ่งมาจากพื้นฐานเกี่ยวกับปัจจัยทาง ร่างกาย จิตใจ สังคม และสภาพแวดล้อม เพราะแต่ละคน จะมีความสามารถในการเลือกแนวทางการดำรงชีวิต หรือ การแก้ไขปัญหาอุปสรรคต่างกันไป นอกจากนี้ ยังขึ้นกับ องค์ประกอบการอบรมเลี้ยงดูและสภาพแวดล้อมของ ชุมชนที่อยู่อาศัยด้วย นอกจากนี้ พฤติกรรมการดื่มสุรา การสูบบุหรี่ และการเสพสารเสพติด ในหลายกรณีมักเกิด จากการชักชวนของเพื่อนฝูง ความอยากลอง การประชด ครอบครวัเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาที่บ้านและครอบครัว หรือ บิดามารดาทะเลาะกัน เป็นต้น ซึ่งเมื่อประกอบกับการเติบโต ของสังคมเมืองซึ่งสมาชิกในสังคมต้องดิ้นรน ประชากร ในกลุ่มที่มีพฤติกรรมเหล่านี้ จึงเป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่ควร ให้ความเอาใจใส่อย่างยิ่ง

2.2 แนวโน้มของทัศนคติครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อและกลุ่มเสี่ยงที่มีผลต่อการค้ามนุษย์

ภายใต้กรอบความคิดที่ว่า นอกจากพฤติกรรม จะเป็นตัวชี้ให้เห็นถึงความเสี่ยงในการตกเป็นเหยื่อของ การค้ามนุษย์แล้ว ทัศนคติในเรื่องการตอบแทนบุญคุณ และค่านิยมวัตถุนิยม ก็เป็นตัวแปรที่สำคัญ อีกประการหนึ่ง ที่แสดงให้เห็นถึงระดับความเสี่ยงของบุคคลในกลุ่มต่าง ๆ ได้เช่นกัน และเป็นตัวแปรที่สำคัญที่มีผลต่อการค้ามนุษย์ โดยเฉพาะการค้าหญิงและเด็กด้วย เนื่องจากทัศนคติหรือ ค่านิยมของผู้คนในสังคม ย่อมเป็นรากฐานสำคัญและ เป็นที่มาของการแสดงออกทางพฤติกรรม ดังเช่นประโยค ที่นิยามกล่าวว่า “คิดอย่างไร ย่อมแสดงออกเช่นนั้น” หรือ “กรรมเป็นเครื่องชี้เจตนา” ด้วยเหตุนี้การศึกษา เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับวิถีคิด แนวคิด ค่านิยม และ ทัศนคติของประชากรกลุ่มเป้าหมาย จึงช่วยให้สามารถ เห็นถึงอิทธิพลของความคิดที่ส่งผลต่อการค้ามนุษย์ได้ และอาจนำไปสู่การป้องกันและแก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์ โดยเฉพาะการค้าหญิงและเด็กได้อย่างถูกต้องเหมาะสม และตรงกับสภาพปัญหาอย่างแท้จริงต่อไป

ทั้งนี้ ผลการวิจัยเกี่ยวกับทัศนคติต่าง ๆ ต่อปัญหา การค้ามนุษย์ที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ ทำให้พบว่า ใน เกือบทุกประเด็น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของทัศนคติที่มีต่อหญิง และเด็กที่ค้าบริการทางเพศ การเยยวยา การช่วยเหลือ และการป้องกันการค้าบริการทางเพศ ล้วนแล้วแต่เป็น ไปในแนวทางเดียวกัน กล่าวคือ ทั้งกลุ่มครอบครัวของ ผู้ตกเป็นเหยื่อ และกลุ่มเสี่ยง จะรู้สึกสงสาร เห็นใจ และ ต้องการหาทางช่วยเหลือ โดยการหางานอื่น ๆ ให้ผู้ค้า บริการทางเพศทำและพยายามป้องกันการเข้าสู่อาชีพ โดยการให้การศึกษาในระดับที่สูงขึ้นเป็นจำนวนมากที่สุด ซึ่งที่เป็นเช่นนี้ เนื่องมาจากสังคมไทยเป็นสังคมพุทธศาสนา จึงมีความเห็นใจและยังมีความต้องการที่จะช่วยเหลือเพื่อน มนุษย์ด้วยกันอยู่ อย่างไรก็ตาม มีประชากรกลุ่มศึกษา ทั้งสองกลุ่มเป็นจำนวนไม่น้อยที่รู้สึกเฉย ๆ และเห็นว่า เป็นเรื่องส่วนบุคคล ซึ่งแนวคิดในลักษณะเช่นนี้ถือเป็นวิถี ชีวิตปกติของสังคมเมืองที่ให้ความสนใจเฉพาะเรื่องของ ตนเอง ทั้งนี้ เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและ วัฒนธรรมอย่างก้าวกระโดด ทำให้แนวคิดของสมาชิกใน สังคมเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ จากเดิมที่เคยสอดส่อง ดูแลและให้ความสนใจในเรื่องของคนรอบข้าง รวมถึง สภาพแวดล้อมในสังคม กลายเป็นการปฏิเสธที่จะเกี่ยวข้องกับความเป็นไปของผู้คนรอบตัวที่ถือว่าเป็นคนอื่น ซึ่ง ทัศนคติที่มีแนวโน้มไปในทางที่แสดงถึงความไม่ใส่ใจต่อ ปัญหาเหล่านี้ ถือเป็นตัวแปรหนึ่งที่มีผลให้การค้ามนุษย์ ยังคงดำรงอยู่ในสังคมและสามารถเติบโตขยายตัวออกไป ได้อีก นอกจากนี้ มีข้อน่าสังเกตว่าประชากรกลุ่มศึกษา ทั้งสองกลุ่ม ซึ่งแม้จะมีจำนวนไม่มากนักแต่กลับเป็นกลุ่ม ที่ควรได้รับความสนใจเช่นเดียวกัน เนื่องจากประชากร ในกลุ่มดังกล่าวยังมีความรู้สึกว่าการค้าบริการทางเพศ ของหญิงและเด็กยังเป็นเรื่องที่น่ายักย่อง โดยเฉพาะหาก เป็นไปเพื่อการเลี้ยงดูบิดามารดา แสดงความกตัญญู และ เป็นการตอบแทนพระคุณผู้หนึ่งผู้ใดที่ได้ให้การเลี้ยงดู อุปการะตนมา ซึ่งทัศนคติเช่นนี้เป็นปัจจัยที่ส่งผลให้เกิด การค้ามนุษย์ด้วยเช่นกัน

ในประเด็นที่เกี่ยวกับทัศนคติสมาชิกในครอบครัวที่ประกอบอาชีพค้าบริการทางเพศ พบว่าการที่กลุ่มเสี่ยงเป็นส่วนใหญ่มักจะมีความรู้สึกอายนอกเหนือจากทัศนคติในครอบครัวต้องมาประกอบอาชีพดังกล่าว ในขณะที่กลุ่มครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อกลับรู้สึกเฉย ๆ นั้น ถือเป็นพฤติกรรมปกติเนื่องจากประชากรศึกษาในกลุ่มครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อมีความใกล้ชิดกับอาชีพดังกล่าว ทำให้เกิดการซึมซับและคล้อยตามพฤติกรรมดังกล่าวได้ง่ายกว่ากลุ่มเสี่ยง นอกจากนี้ เมื่อเทียบเคียงกับความรู้สึกว่าการค้าบริการทางเพศอาจเป็นความผิดในทางกฎหมายแล้ว จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า กลุ่มครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อมีความรู้สึกกลัวความผิดต่างจากกลุ่มเสี่ยงมาก โดยมีประชากรในกลุ่มครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อตอบว่ารู้สึกกลัวว่าจะผิดกฎหมายเพียง ร้อยละ 5.7 ของประชากรในกลุ่มครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อ ในขณะที่กลุ่มเสี่ยงมีผู้ตอบในข้อดังกล่าวมากถึงร้อยละ 16.8 ของประชากรในกลุ่มเสี่ยง ซึ่งสัดส่วนร้อยละดังกล่าวเป็นการเน้นย้ำการมองภาพที่แตกต่างกันในเรื่องดังกล่าวระหว่างประชากรศึกษาทั้งสองกลุ่ม ซึ่งอาจเป็นผลให้การดำเนินแนวทางในการแก้ไขและป้องกันปัญหาอาจต้องใช้วิธีการเพื่อปรับเปลี่ยนแนวคิด ทัศนคติ และพฤติกรรมในลักษณะที่แตกต่างกันออกไปของประชากรกลุ่มเป้าหมาย ผลการวิจัยได้แสดงให้เห็นปรากฏถึงทัศนคติต่อการค้าบริการทางเพศที่มีความแตกต่างกันในรายละเอียดระหว่างประชากรศึกษาทั้งสองกลุ่มนั้น เนื่องมาจากสถานะแวดล้อมทางครอบครัว การเลี้ยงดู ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างเด็กและครอบครัวของทั้งสองกลุ่มมีส่วนสำคัญอย่างมากต่อแนวคิดของสมาชิกในครอบครัว ซึ่งหากค่านิยมความเชื่อถูกส่งผ่านมาแบบใดก็ย่อมส่งผลต่อพฤติกรรมของสมาชิกแบบนั้น นอกจากนี้ยังรวมถึงความคาดหวังของครอบครัวที่มีต่อสมาชิกในครอบครัว หรือความต้องการของตัวเด็กหรือหญิงเองด้วย โดยเฉพาะความคาดหวังของตัวเด็กหรือหญิงเองในการที่จะมีงานทำและมีรายได้จำนวนมากเพื่อนำมาช่วยเหลือจุนเจือครอบครัว เพื่อมีชีวิตที่สุขสบาย เพื่อทดแทนพระคุณผู้อุปการะเลี้ยงดู หรือเพื่อใช้จ่ายอย่างเพียงพอตามความต้องการของสมาชิกในครอบครัว ตัวของเด็กหรือหญิงเองมีความต้องการหารายได้เพื่อใช้จ่ายหรือ

ซื้อสิ่งของที่มีราคาเกินกว่าที่ได้รับจากทางบ้าน หรือเกินจากฐานะของตนเอง ซึ่งส่วนใหญ่มักมีลักษณะเป็นค่าใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ทั้งนี้ ความคาดหวังดังกล่าวจึงนำมาสู่ความต้องการที่จะบรรลุความคาดหวังนั้น และจะถูกแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมและแนวคิดที่แตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ ตามที่กล่าวมา ซึ่งส่งผลให้บุคคลในกลุ่มที่มีพฤติกรรมหรือทัศนคติในลักษณะดังกล่าวกลายเป็นเป้าหมายของเหล่ามิชชันนารีที่จ้องจะหลอกลวง ล่อลวง ชักจูง หรือบีบบังคับให้เข้าสู่กระบวนการค้ามนุษย์ โดยอาศัยจุดอ่อนจากพฤติกรรมและทัศนคติในลักษณะดังกล่าวเป็นหนทางเข้าถึงเหยื่อนั่นเอง

2.3 สรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติและพฤติกรรมครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อและกลุ่มเสี่ยง กับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตกเป็นเหยื่อของการค้ามนุษย์

โดยสรุปเห็นได้ว่า ผลการวิจัยเรื่องการศึกษาทัศนคติและพฤติกรรมครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อและกลุ่มเสี่ยงที่มีผลให้เกิดการค้ามนุษย์ โดยเฉพาะกรณีการค้าหญิงและเด็ก แสดงให้เห็นว่าปัจจัยต่าง ๆ ที่นำมาศึกษาวิจัยในแต่ละกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อหรือกลุ่มเสี่ยง มีความสัมพันธ์กับประชากรภายในกลุ่มใกล้เคียงกัน มีเพียงบางกรณีเท่านั้นที่แตกต่าง ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่าผลการศึกษาวิจัยในภาพรวมจากครั้งนี้เป็นการยืนยันผลการศึกษาวิจัยที่เคยมีมาในอดีตในหลายประเด็น ซึ่งสามารถนำเอาทฤษฎีความต้องการของมนุษย์ แนวคิดเกี่ยวกับกระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม แนวคิดเกี่ยวกับความยากจน ความคาดหวังของบุคคล และแนวคิดเกี่ยวกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มาอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้ในหลายประเด็นด้วยกัน กล่าวคือ ผลของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ทำให้สังคมมีความเป็น “เอกนคร” (Primate City) มีการเติบโตอย่างก้าวกระโดดของระบบเศรษฐกิจและเทคโนโลยีสารสนเทศ กระแสโลกาภิวัตน์ดังกล่าวทำให้ทัศนคติและการดำเนินชีวิตของคนในสังคมเปลี่ยนแปลงไป แม้ว่าระดับการศึกษาของประชากรในปัจจุบันจะสูงขึ้น แต่ไม่ใช่ปัจจัยที่มีส่วนผลักดันให้เข้าสู่อาชีพดังกล่าวเช่นในอดีตที่ผ่านมา

อีกต่อไป วัตถุประสงค์เข้ามามีบทบาทในชีวิต การแข่งขันด้านเศรษฐกิจหล่อหลอมให้เกิดความพึงพอใจ ความเห็นแก่ตัว ความทะเยอทะยาน รวมไปถึงการก่อให้เกิดพฤติกรรมบริโภคนิยม และมีนิสัยฟุ่มเฟือยสุรุ่ยสุร่าย รักความสะดวกสบาย นิยมวัตถุ มีแนวโน้มของรายจ่ายไปในลักษณะของความพึงพอใจฟุ่มเฟือย กลับมีความรู้สึกว่าการค้าบริการทางเพศเป็นอาชีพสุจริตอาชีพหนึ่ง และเป็นเสรีภาพหรือทางเลือกในการดำรงชีวิตของแต่ละปัจเจกบุคคล ซึ่งทัศนคติและพฤติกรรมเหล่านี้มีผลโดยตรงต่อปัญหาอาชญากรรมต่าง ๆ รวมถึงปัญหาการค้ามนุษย์ด้วย อย่างไรก็ตาม จากผลการวิจัยในครั้งนี้เห็นว่าแนวโน้มของหญิงและเด็กในสังคมต่างจังหวัดหรือแม้แต่ในเมืองใหญ่อย่างกรุงเทพมหานคร ทั้งที่เป็นกลุ่มหญิงและเด็กในวัยแรงงานและกลุ่มในวัยเรียนที่มีการเคลื่อนย้ายไปตามพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจ หรือเพื่อช่วยพยุฐานะทางครอบครัว หรือแม้แต่เพื่อความสะดวกสบายของตนเอง มักมีปัจจัยหนึ่งเข้ามาเกี่ยวข้องอย่างมาก คือเรื่องของฐานะทางเศรษฐกิจ ซึ่งแตกต่างจากเดิมที่เป็นมาในอดีต กล่าวคือ การเข้าสู่การค้าบริการในอดีตมักจะมีเนื่องมาจากการถูกหลอกลวงจากนายหน้า หรือเพราะความจำเป็นทางเศรษฐกิจ หรือมีฐานะยากจนเป็นหลัก แต่ปัจจุบันการเข้าสู่อาชีพดังกล่าวไม่ได้เกิดจากการถูกหลอกลวงเพียงอย่างเดียว มีหญิงและเด็กไม่น้อยที่เดินเข้าสู่อาชีพด้วยความเต็มใจ ซึ่งหลายกรณีเกิดจากการการถูกขายให้กับนายหน้า บิดามารดามีเงินทองปลูกบ้านหรือตอบสนองความสุขสบายต่าง ๆ เช่นเดียวกับเพื่อนบ้าน ดังนั้นการเข้าสู่อาชีพค้าบริการทางเพศในปัจจุบันจึงมีหลายปัจจัยที่เกี่ยวข้องกันในลักษณะที่มีความเชื่อมโยงกันเป็นลูกโซ่ อนึ่ง เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนเกี่ยวกับบทสรุปในประเด็นที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ผู้วิจัยใคร่ขอนำเสนอการอภิปรายความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ดังกล่าวที่ส่งผลกระทบต่อทัศนคติและพฤติกรรมในด้านต่าง ๆ ของสตรีและเด็ก ที่เป็นกลุ่มครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อและกลุ่มเสี่ยง โดยจำแนกเป็นประเด็นต่าง ๆ รวม 5 ประเด็น ดังนี้

1) ความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติที่มีต่อหญิงและเด็กที่ค้าบริการทางเพศกับโอกาสในการตกเป็นเหยื่อของการค้ามนุษย์ ทัศนคติที่มีต่อหญิงและเด็กของประชากรกลุ่มตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่ม มีทิศทางเช่นเดียวกับทัศนคติของคนโดยทั่วไป กล่าวคือ มีความรู้สึกสงสาร เห็นอกเห็นใจหญิงและเด็กที่ต้องค้าบริการทางเพศ เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมพุทธจึงมักจะเห็นใจผู้ที่อยู่ในสถานะหรือเหตุการณ์ที่ด้อยกว่าอยู่แล้ว อย่างไรก็ตาม มีประเด็นที่น่าสนใจคือ สำหรับกลุ่มครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อนั้น นอกจากความรู้สึกสงสาร เห็นอกเห็นใจแล้ว มีกลุ่มของหญิงที่มีช่วงอายุ 18 - 45 ปี ซึ่งอาศัยอยู่ในภาคกลาง (กรุงเทพฯ) และเป็นผู้ไม่มีหนี้สินจำนวนไม่น้อยที่มีความรู้สึก “เฉย ๆ” ต่อหญิงและเด็กที่ค้าบริการทางเพศ ซึ่งค่อนข้างขัดแย้งกับความรู้สึกเห็นอกเห็นใจในทำนองเดียวกันกลุ่มเสี่ยงเอง ก็มีประชากรกลุ่มตัวอย่างทั้งเพศชายและหญิงเป็นจำนวนมากในทุกช่วงอายุ ทุกระดับการศึกษา และทุกระดับหนี้สิน ที่มีความรู้สึก “เฉย ๆ” ในขณะเดียวกัน ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ให้สัมภาษณ์ก็มีทัศนคติต่อเรื่องดังกล่าวว่า เป็นการตอบแทนบุญคุณของบิดามารดา เป็นการกระทำที่นายกอง ชื่นชม และหลายรายที่เห็นว่าเป็นเสรีภาพส่วนบุคคลในการเลือกที่จะดำรงชีวิต รวมถึงมีบางรายเห็นว่าเป็นอาชีพอิสระที่ไม่ได้เบียดเบียนผู้อื่น จึงไม่ควรตำหนิผู้ประกอบอาชีพดังกล่าว ซึ่งแนวโน้มของวิถีคิดในลักษณะดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าทัศนคติที่โน้มเอียงไปในลักษณะของการสงสาร เห็นใจของประชากรเป้าหมายในกลุ่มครอบครัวผู้ตกเป็นเหยื่อมีความสอดคล้องกับแนวคิดความคาดหวังของบุคคลต่อบทบาทของหญิงและเด็กในสังคมไทยเป็นอย่างดี กล่าวคือสังคมไทยมักเห็นว่าครอบครัวมีหน้าที่จะต้องปกป้องดูแลเอาใจใส่สมาชิกภายในครอบครัวจากการกระทำของสังคม ซึ่งความคาดหวังดังกล่าวผลักดันให้รู้สึกว่าหญิงและเด็กที่เป็นผู้ค้าบริการทางเพศเป็นผู้ถูกทำร้าย เป็นผู้เสียสละ และเป็นผู้ถูกรังแกจากสังคมที่ขาดการเกื้อกูลกัน ซึ่งทัศนคติของคนกลุ่มนี้ถือเป็นเรื่องปกติเนื่องจากมีระดับความใกล้ชิดกับสถานการณ์การค้าบริการทางเพศมากกว่า ในขณะที่ประชากรกลุ่มเสี่ยงจำนวนมากมีทัศนคติที่ขัดแย้งออกไป โดยส่วนใหญ่มักรู้สึกเฉย ๆ ซึ่งผลการศึกษา

วิจัยที่ได้ทำให้ยืนยันได้ว่า การเติบโตของสังคมก่อให้เกิดผลกระทบโดยรวมต่อสภาพสังคม เศรษฐกิจ รวมไปถึงค่านิยมในการดำเนินชีวิตของคนในสังคม ที่สะท้อนความเป็นวัตถุนิยม ความฟุ้งเฟ้อ ตัวใครตัวมัน ทำให้ปัญหาการค่าบริการทางเพศซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการค้ามนุษย์ถูกละเลยความเอาใจใส่จากสังคม

2) *ความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษา กับโอกาสในการตกเป็นเหยื่อของการค้ามนุษย์* จากผลการศึกษาวิจัยในอดีตที่ผ่านมา มักพบว่าระดับการศึกษาเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้หญิงและเด็กถูกชักจูง หลอกลวงหรือล่อลวงเข้าสู่การค่าบริการทางเพศได้ง่าย ประกอบกับภาวะบีบรัดทางเศรษฐกิจทำให้หญิงและเด็กมีทางเลือกและโอกาสไม่มากนัก นอกจากนี้ ความต้องการให้บิดามารดาและครอบครัวสุขสบายเพื่อตอบแทนพระคุณของบิดามารดาที่เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้หญิงและเด็กเลือกที่จะเดินเข้าสู่อาชีพค้าบริการ เพราะได้เงินง่ายโดยไม่จำเป็นต้องมีความรู้มากมายนัก แต่จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้กลับพบว่า ระดับการศึกษาของประชากรกลุ่มตัวอย่างไม่ใช่ตัวแปรที่สำคัญต่อการถูกชักจูง หลอกลวง หรือล่อลวงเข้าสู่อาชีพค้าบริการทางเพศในปัจจุบันอีกต่อไป เนื่องจากผลการศึกษา พบว่ากลุ่มครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อกลับมีระดับการศึกษา (โดยภาพรวม) สูงกว่ากลุ่มเสี่ยง โดยผลการวิจัยกลับยืนยันว่า ปัจจุบันนี้ระดับการศึกษาไม่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อทัศนคติและพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดการล่อลวงเข้าสู่การค้ามนุษย์ของหญิงและเด็กอีกต่อไป กล่าวคือ ผู้ที่มีการศึกษาสูงมีแนวโน้มที่จะเข้าสู่กระบวนการค้ามนุษย์ได้เช่นเดียวกับผู้ที่ไม่มีการศึกษาหรือผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำ เนื่องจากการศึกษาในระบบอาจไม่สามารถกระจายความรู้ ความเข้าใจ และแนวทางในการต่อสู้กับปัญหาการค้ามนุษย์ได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและเพียงพอ ดังนั้น เมื่อประกอบกับวิถีการดำรงชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ กลุ่มคนที่มีระดับการศึกษาสูงก็อาจผันตนเองเข้าสู่อาชีพค้าบริการทางเพศโดยสมัครใจ หรือถูกหลอกลวง ล่อลวง ถูกชักจูง โดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ได้เช่นกัน ในทางตรงกันข้าม ผลการวิจัยแสดงว่าผู้ที่ไม่มีการศึกษาหรือมีระดับการศึกษาต่ำ

อาจไม่ใช่เหยื่อของกระบวนการค้ามนุษย์อีกต่อไป ทั้งนี้เนื่องมาจากการที่บุคคลในกลุ่มนี้ได้รับการสอดส่องดูแลเอาใจใส่จากหน่วยงานของรัฐในการเฝ้าระวังอย่างใกล้ชิด รวมถึงมีโอกาสที่จะได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาดังกล่าวอย่างชัดเจน นอกจากนี้ รัฐยังได้ดำเนินนโยบายตามแผนปฏิบัติการต่าง ๆ เพื่อต่อต้านการค้ามนุษย์ในกลุ่มเสี่ยงอย่างเข้มแข็ง ทั้งนี้ มีข้อน่าสังเกตว่าผลจากการวิจัยในลักษณะของการสัมภาษณ์ประชากรเป้าหมาย ซึ่งเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาดังกล่าว พบว่า หญิงและเด็กที่เข้าสู่อาชีพนี้มีจำนวนไม่น้อยที่เกิดจากความ “เต็มใจ” มิใช่เกิดจากการการถูกบังคับดังเช่นแต่ก่อน ซึ่งลักษณะดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับทัศนคติที่ได้กล่าวมาก่อนหน้านี้ที่ว่า กลุ่มเสี่ยงรู้สึก “เฉย” กับอาชีพค้าบริการทางเพศจากการประมวลผลความสัมพันธ์ในกรณีนี้ทำให้ทราบว่าการรูปแบบของการค้ามนุษย์ในลักษณะของการค่าบริการทางเพศได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างมาก โดยจะเห็นได้ว่าการค่าบริการทางเพศในลักษณะของการชู้ชู้บังคับใช้กำลังหรือกักขังได้ลดจำนวนลงไปมาก ในขณะที่ในปัจจุบันได้ปรากฏรูปลักษณะใหม่ของการค่าบริการทางเพศในลักษณะของ “ธุรกิจร่วม” ที่มีฝ่ายหนึ่งลงแรง โดยการเอาเนื้อตัวร่างกายเข้าแลก และอีกฝ่ายลงทุนในลักษณะของผู้จัดการ หรือผู้ให้ใช้สถานที่ และแบ่งส่วนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน เนื่องจากในปัจจุบันการค้าบริการทางเพศกลับกลายเป็นทางออกของคนที่รักสบาย หารายได้เสริมเพื่อนำมาใช้จ่ายในสินค้าฟุ่มเฟือยเพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกับผู้อื่นในสังคม มากกว่าคนไม่มีทางเลือกเนื่องจากเรียนน้อยดังเช่นแต่ก่อน

3) *ความสัมพันธ์ระหว่างสถานะหนี้สิน กับโอกาสในการตกเป็นเหยื่อของการค้ามนุษย์* สถานะหนี้สินของประชากรกลุ่มตัวอย่างทั้งสองกลุ่มเป็นตัวชี้วัดที่สามารถบอกสถานการณ์ทางเศรษฐกิจของประชากรกลุ่มตัวอย่างได้เป็นอย่างดี และเป็นที่ยืนยันสมมติฐานและกรอบการศึกษาวิจัยที่ตั้งไว้ว่า ปัญหาความยากจนและปัญหาหนี้สินของประชากรกลุ่มตัวอย่างเป็นตัวแปรที่สำคัญที่ทำให้หญิงและเด็กเดินเข้าสู่อาชีพค้าบริการทางเพศ มีข้อน่าสังเกตว่าในอดีตที่ผ่านมาหญิงและเด็ก

ที่เข้าสู่อาชีพค้าบริการทางเพศเนื่องจากภาระหนี้สินและสถานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวเป็นหลัก ส่วนใหญ่เกิดจากความไม่เต็มใจ ซึ่งบิดามารดาเป็นผู้ชักนำให้เข้าสู่อาชีพ ทั้งการขายบุตรเพื่อใช้หนี้และการอ้างบุญคุณเพื่อให้บุตรยอมขายบริการนำเงินมาปลุกบ้าน เป็นต้น ซึ่งในปัจจุบันภาระหนี้สินและสถานะทางเศรษฐกิจยังคงเป็นตัวแปรหลักของการเข้าสู่อาชีพค้าบริการทางเพศ ทั้งนี้ ดูจากหนี้สินเฉลี่ยของกลุ่มครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อ ซึ่งมีจำนวนสูงกว่ากลุ่มเสี่ยงถึงเกือบ 3 เท่า และจากการสัมภาษณ์พบว่าหนี้สินที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่เกิดจากการนำไปใช้จ่ายในสินค้าที่เป็นเครื่องอำนวยความสะดวกสบายต่าง ๆ รวมไปถึงเครื่องใช้ฟุ่มเฟือยประเภทโทรศัพท์มือถือรุ่นใหม่ล่าสุดรถยนต์ เป็นต้น ซึ่งหญิงที่ตกอยู่ในฐานะหัวหน้าครอบครัวจะถูกผลักภาระให้เป็นผู้แสวงหารายได้ให้เพียงพอับความต้องการของสมาชิกในครอบครัว นอกจากนี้ยังพบว่ากลุ่มของเหยื่อเองยังมีกลุ่มของนักเรียนนักศึกษาที่เข้าสู่อาชีพเพื่อหารายได้พิเศษสำหรับไว้ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยอื่น ๆ เช่น เสื้อผ้า กระเป๋า รองเท้า โดยไม่ต้องรบกวนครอบครัว โดยครอบครัวไม่มีโอกาสทราบว่ามีสมาชิกในครอบครัวหรือบุตรหลานประกอบอาชีพดังกล่าว

4) ความสัมพันธ์ระหว่างค่านิยมและความชอบส่วนบุคคลกับโอกาสในการตกเป็นเหยื่อการค้ามนุษย์ จากการสัมภาษณ์ พบว่ามีกลุ่มเหยื่อที่เป็นหญิงวัยรุ่นมีพฤติกรรมชอบใช้สินค้าฟุ่มเฟือย รักสนุก รักความสบาย โดยประกอบอาชีพค้าบริการทางเพศในลักษณะของการหารายได้เสริมเพื่อใช้จ่ายในเรื่องดังกล่าว และมีทัศนคติต่ออาชีพค้าบริการว่าเป็นอาชีพที่สุจริตที่มีรายได้ดีมากโดยไม่ต้องลงทุน ไม่ลำบาก ไม่เดือดร้อนใครและสามารถเลือกเวลาทำงานได้ ซึ่งการที่เป็นเช่นนี้ก็เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของค่านิยมนั่นเอง กล่าวคือ ค่านิยมที่ยึดติดกับวัตถุ เป็นผลสะท้อนจากแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม และกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้ทัศนคติและพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมเปลี่ยนแปลงไป โดยเปลี่ยนจากสภาพสังคมชนบทที่มีวิถีชีวิตเรียบง่าย ไปสู่วิถีชีวิตคนเมืองที่ยึดถือวัตถุและปัจจัยภายนอกเป็นหลักในการดำเนินชีวิต มีความคาดหวังต่อการยอมรับทางสังคมสูง

นำไปสู่การแสวงหาหนทางเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนมุ่งหมาย โดยมองข้ามความถูกต้อง ดิงาม อันเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีมาแต่อดีต ซึ่งพฤติกรรมที่แสดงออกมาจาก “สิ่งเร้า” รอบตัว กระแสสังคมที่ยอมรับผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี ทำให้ผู้ที่พื้นฐานจิตใจชอบความสะดวกสบาย การนิยมชมชอบจากผู้อื่น และมีความเป็นปัจเจกบุคคล กลายเป็นผู้ที่มีทัศนคติ “พฤติกรรมนิยม” ในที่สุด ทั้งนี้ จึงเห็นได้ว่าผลการวิจัยในครั้งนี้ได้ยืนยันว่าการมีค่านิยมที่เน้นหนักไปทางบริโภคนิยม วัตถุนิยม ฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย รักสบาย ล้วนเป็นพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อการตกเป็นกลุ่มเป้าหมายของเหล่ามิถุนาชีพที่ประสงค์จะหลอกลวง ล่อลวงหรือชักจูงให้บุคคลกลุ่มนี้เข้าสู่กระแสวังวนของธุรกิจค้าบริการทางเพศต่อไป

5) ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดเรื่องความกตัญญูรู้คุณกับโอกาสในการตกเป็นเหยื่อการค้ามนุษย์ เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมพุทธศาสนาที่เอื้อเพื่อพ่อแม่ซึ่งกันและกัน สมาชิกในสังคมเคารพนับถือลำดับอาวุโสคล้ายเครือญาติ ดังนั้นการตอบแทนบุญคุณจึงเป็นเรื่องที่ต้องกระทำ โดยเฉพาะการตอบแทนบุญคุณของบิดามารดา อันเป็นบุพการีสูงสุด ซึ่งในอดีตจะเห็นว่าครอบครัวในสังคมต่างจังหวัดจำนวนไม่น้อยที่บังคับให้บุตรสาวเข้ามาขายตัวในเมืองใหญ่หรือกรุงเทพมหานคร โดยที่บุตรสาวไม่เต็มใจแต่ต้องจำยอมเพราะมักมีปัจจัยต่าง ๆ บีบบังคับ เช่น บิดามารดามีหนี้สินมาก หรือความต้องการมีหน้ามีตา มีเครื่องใช้บ้านเรือนทัดเทียมเพื่อนบ้าน ทั้งนี้ ผลจากการสุ่มโดยใช้แบบสอบถาม มีจำนวนผู้ตอบทั้งสองกลุ่มจำนวนหนึ่งเห็นว่า การประกอบอาชีพค้าบริการทางเพศเป็นเรื่องน่าชื่นชมในเรื่องของความกตัญญูรู้คุณที่บุตรตอบแทนให้กับบิดามารดา ซึ่งแม้ว่าจะมีจำนวนไม่สูงมากนัก แต่มีข้อน่าสังเกตว่าแม้ระดับการศึกษาภาคบังคับในปัจจุบันและเกณฑ์เฉลี่ยของระดับการศึกษาจะสูงขึ้น หากแต่การแสดงความกตัญญูในลักษณะดังกล่าวยังคงมีอยู่ในประชากรทั้ง 2 กลุ่ม ทำให้น่าคิดต่อไปว่าความเชื่อในลักษณะดังกล่าวเป็นความเชื่อที่ถูกต้องหรือไม่ และยังเป็นการแสดงให้เห็นว่า ระบบการศึกษาในปัจจุบันอาจยังไม่สามารถสอนให้รู้จักคิดอย่างมีเหตุผล หรือสอนให้แยกแยะระหว่างความกตัญญูกับ

ความถูกต้องทางศีลธรรมอันดีงาม หรือสอนให้เข้าใจเกี่ยวกับ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิมนุษยชนได้อย่างเพียงพอ ดังนั้น ผลการวิจัยในครั้งนี้จึงเป็นการยืนยันสมมติฐาน และกรอบแนวคิดที่ว่าค่านิยมในเรื่องของความกตัญญูรู้คุณ เป็นปัจจัยประการหนึ่งของการนำไปสู่การค้ำชู โดย เฉพาะการบริการทางเพศของหญิงและเด็กในปัจจุบัน

ผลสรุปในภาพรวมของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ พบว่า ผลการศึกษาที่ได้มีความสอดคล้องเป็นส่วนใหญ่ กับสมมติฐานและกรอบความคิดทั้ง 3 ประการ ดังนี้ 1) ทักษะและพฤติกรรมที่มีลักษณะเป็น “วัตถุนิยม” ส่ง ผลกระทบต่อการตกเป็นเหยื่อการค้ามนุษย์ โดยเฉพาะ การค้าบริการทางเพศของหญิงและเด็กในปัจจุบัน และ ส่วนใหญ่เข้าสู่อาชีพด้วยความเต็มใจ 2) ปัญหาความยากจน ภาระหนี้สิน ส่งผลต่อทัศนคติและพฤติกรรมที่ก่อให้เกิด การค้ามนุษย์ โดยเฉพาะการค้าบริการทางเพศของหญิง และเด็กในปัจจุบัน ส่วนใหญ่เกิดขึ้นกับหญิงและเด็กที่เป็น หลักของครอบครัว โดยทั้งความเต็มใจและถูกขายจาก ครอบครัวโดยไม่เต็มใจ 3) ทักษะที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ ในเรื่องการตอบแทนบุญคุณบิดามารดาหรือการแสดง ความกตัญญูโดยการยอมค้าบริการ เพื่อให้ครอบครัวได้ สุขสบายและปลดเปลื้องภาระหนี้สิน ซึ่งทัศนคติดังกล่าว ก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อการตกเป็นเหยื่อการค้ามนุษย์ โดยเฉพาะการค้าบริการของหญิงและเด็กในปัจจุบัน จำนวนไม่น้อย จะเห็นได้ว่ากรอบแนวคิดทั้ง 3 ประการ มีความเกี่ยวข้องกันเป็นลูกโซ่ การเดินเข้าสู่อาชีพค้าบริการ ทางเพศนั้นอาจไม่ได้เกิดจากสาเหตุใดสาเหตุหนึ่งเพียง อย่างเดียว อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อสังเกตที่น่าสนใจ กล่าวคือ การขาดการศึกษาเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความเสี่ยงในการ ตกเป็นเหยื่อของการค้ามนุษย์อยู่บ้าง แต่มีผลกระทบต่อ การตกเป็นเหยื่อน้อยลงมาก เนื่องจากมีปัจจัยอื่น ๆ เข้ามาส่งผลกระทบต่อ การตกเป็นเหยื่อสูงกว่า นั่นคือ ความจำเป็นทางเศรษฐกิจ แนวคิดวัตถุนิยม ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ระดับการศึกษาไม่ใช่ตัวแปรหลักที่ทำให้หญิงและ เด็กถูกชักจูง หลอกลวง หรือล่อลวงเข้าสู่การค้ามนุษย์ โดยเฉพาะการค้าบริการทางเพศอีกต่อไป

3. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัย ทำให้พบว่าส่วนใหญ่ทัศนคติ และพฤติกรรมครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อและกลุ่มเสี่ยง จะมีความสัมพันธ์ในลักษณะที่เป็นตัวแปรตามกัน กล่าวคือ เมื่อมีทัศนคติ แนวคิด หรือวิถีคิดอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็จะนำไปสู่การแสดงออกซึ่งพฤติกรรมตามแนวคิดนั้น อาทิเช่น เมื่อมีทัศนคติว่าการขายตัวเป็นการแสดงออกซึ่งความ กตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ก็จะนำไปสู่พฤติกรรมแสดงออก ในลักษณะของความเป็นคนหัวอ่อน เชื่อคนง่าย หรือการมี ค่านิยมวัตถุนิยมหรือบริโภคนิยม ซึ่งเป็นทัศนคติอย่างหนึ่ง ก็มักจะแสดงออกด้วยการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย สุรุษสุร่าย รักสบาย รักสนุก เป็นต้น ในทำนองเดียวกัน ผู้ที่มีพฤติกรรม ละเลยหรือเพิกเฉยต่อปัญหาการค้ามนุษย์ โดยเฉพาะ การค้าหญิงและเด็กในลักษณะของการค้าบริการทางเพศ ก็มักจะเนื่องมาจากการมีทัศนคติว่าการค้าบริการทางเพศ โดยสมัครใจ เป็นอาชีพที่สุจริตไม่ใช่การค้ามนุษย์ หรือเป็น เสรีภาพส่วนบุคคล เป็นต้น

ด้วยเหตุที่กล่าวมาข้างต้นนี้ การป้องกันและแก้ไข จึงต้องกระทำโดยการปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรม ครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อและกลุ่มเสี่ยง ซึ่งกิจกรรม หรือแนวทางในการปรับเปลี่ยนดังกล่าวอาจต้องมีการ ปรับแต่งให้สอดคล้องและเหมาะสมกับกลุ่มครอบครัวของ ผู้ตกเป็นเหยื่อหรือกลุ่มเสี่ยงตามแต่กรณี ทั้งนี้ เพื่อเพิ่ม ประสิทธิภาพในการป้องกันและแก้ไขการตกเป็นเหยื่อ ของการค้ามนุษย์ในกลุ่มประชากรดังกล่าวต่อไป ดังนั้น จากการศึกษานี้เรื่องการศึกษาทัศนคติและพฤติกรรม ครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อและกลุ่มเสี่ยงที่มีผลให้เกิด การค้ามนุษย์ โดยเฉพาะกรณีการค้าหญิงและเด็ก ผู้วิจัย ใคร่นำเสนอว่าการแก้ปัญหาทางพฤติกรรมต้องแก้แบบ เบ็ดเสร็จครอบคลุมทุกด้าน กล่าวคือ ปัญหาทางพฤติกรรม ไม่อาจแก้ไขได้ด้วยวิธีแยกปัญหาเป็นส่วน แล้วดำเนินการ แก้ไขในแต่ละจุด แต่จะต้องแก้ไขด้วยการมองปัญหาทุกด้าน อย่างเป็นระบบแล้วแก้แบบเบ็ดเสร็จหรือแบบบูรณาการ (Integration) คือ จะต้องมีการวางแผนการแก้ไขให้ ครอบคลุมทุกด้าน ทั้งในส่วนของสังคม ชุมชน ครอบครัว และตัวผู้ตกเป็นเหยื่อหรือกลุ่มเสี่ยงเองก็ตามแล้ว

จึงดำเนินการแก้ไขไปพร้อมกัน โดยใช้ทั้งมาตรการในการป้องกัน (Prevention) การแทรกแซง (Intervention) การบำบัดฟื้นฟู (Treatment and Rehabilitation) และการหลุดพ้นจากปัญหา (Recovery) ในลักษณะของการจัดทำโครงการที่มีความต่อเนื่อง และหลากหลายรูปแบบ เพื่อให้เกิดความสะดวกในการเลือกใช้ให้เหมาะสมกับการแก้ปัญหาทัศนคติและพฤติกรรมเสี่ยงในแต่ละกรณี ผู้วิจัยจึงนำเสนอโครงการหลากหลายรูปแบบที่อาจนำไปประยุกต์ใช้ในการต่อสู้กับปัญหาการค้ำมนุษย์ต่อไป ซึ่งโครงการดังกล่าว ได้แก่

1) *โครงการให้คำแนะนำปรึกษา (Counseling)* เป็นโครงการให้คำแนะนำปรึกษาแก่ครอบครัวที่มีปัญหาหญิงและเด็กที่มีทัศนคติและพฤติกรรมเสี่ยง ตลอดจนหญิงและเด็กที่เป็นหรือเคยตกเป็นเหยื่อของการค้ำมนุษย์ เพื่อปรับเปลี่ยนแนวคิดและพฤติกรรมในการดำเนินชีวิต และออกจากเส้นทางที่เสี่ยงต่อการตกเป็นเหยื่อของการค้ำมนุษย์โดยง่าย

2) *โครงการประเมินและส่งต่อ (Assessment and referral)* เป็นโครงการประเมินผลและทดสอบในด้านสังคมวิทยาเบื้องต้น (Psychosocial Processing) การตรวจวินิจฉัย (Diagnosis) และส่งต่อหน่วยงานที่เหมาะสมในการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูต่อไป (Referral) โครงการนี้มีขึ้นเพื่อแก้ไขทัศนคติและพฤติกรรมที่มีลักษณะฝังรากลึก เช่น พฤติกรรมติดสารเสพติดชนิดต่าง ๆ ซึ่งงานวิจัยนี้ถือว่าเป็นพฤติกรรมเสี่ยงอย่างหนึ่ง หรือการมีนิสัยยึดติดในวัตถุอย่างรุนแรงและมีพฤติกรรมบริโภคนิยมอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งลักษณะดังกล่าวมีความจำเป็นต้องได้รับการตรวจวินิจฉัยโดยผู้เชี่ยวชาญ และนำไปสู่การบำบัดรักษาอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการต่อไป

3) *การดูแลสุขภาพจิต (Mental health)* เป็นโครงการที่ให้ความช่วยเหลือเป็นพิเศษในกรณีที่หญิงและเด็กที่มีปัญหาในด้านจิตใจไม่ปกติหรือวิปริตแปรปรวน ซึ่งกรณีนี้เป็นโครงการที่มีเป้าหมายหลักคือผู้ตกเป็นเหยื่อหรือเคยตกเป็นเหยื่อของการค้ำมนุษย์ โดยเฉพาะการค่าบริการทางเพศ ทั้งนี้เพื่อช่วยให้บุคคลในกลุ่มดังกล่าวได้มี

โอกาสกลับคืนสู่สังคมโดยปกติสุขในเร็ววัน เนื่องจากผู้วิจัยเห็นว่าบุคคลในกลุ่มนี้อาจได้รับผลกระทบทางจิตค่อนข้างมากจากการประกอบอาชีพดังกล่าวนั่นเอง

4) *งานบำบัดฟื้นฟูโดยอาศัยชุมชนเป็นพื้นฐาน (Community-Based Rehabilitation)* เป็นโครงการที่ช่วยดูแลหญิงและเด็กซึ่งอาศัยอยู่ในชุมชน โดยมีอาสาสมัครชุมชนเป็นผู้ดูแลเพื่อป้องกันการเข้าสู่กระบวนการค้ำมนุษย์ โดยนำแนวคิดชุมชนเข้มแข็งและชุมชนเฝ้าระวังมาประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม

5) *การบำบัดฟื้นฟูในสถานบำบัด (Residential Treatment)* เป็นโครงการบำบัดและฟื้นฟูผู้ตกเป็นเหยื่อของการค้ำมนุษย์ โดยจะต้องพักรักษาตัวในสถานบำบัดช่วงระยะเวลาหนึ่ง และต้องมีรูปแบบวิธีการที่เหมาะสมที่จะให้การฟื้นฟูผู้ตกเป็นเหยื่อของการค้ำมนุษย์ภายหลังจากการได้รับการช่วยเหลือออกจากวงจรดังกล่าวแล้ว รูปแบบและวิธีการแพร่หลายที่ใช้ในการฟื้นฟูได้แก่ “วิธีชุมชนบำบัด” (Therapeutic Communities) คือ การปรับสภาพแวดล้อมของสถานบำบัดให้อยู่ในโครงสร้างของครอบครัวชุมชน เพื่อให้ผู้รับการฟื้นฟูมีความรับผิดชอบในหน้าที่ของตน และพัฒนาตนเองให้มีบุคลิกภาพที่สมบูรณ์สามารถกลับคืนสู่สังคมได้เหมือนมนุษย์ผู้มีศักยภาพทั้งหลาย

6) *การบำบัดนอกสถานที่โดยเทียบเคียงกับลักษณะ (Outpatient Treatment)* เป็นโครงการที่ช่วยบำบัดหญิงและเด็กที่ตกเป็นเหยื่อของการค้ำมนุษย์ ซึ่งไม่จำเป็นต้องเข้ามาบำบัดอย่างถาวรในสถานบำบัด เช่น กรณีเยาวชนที่กำลังศึกษาเล่าเรียน หญิงที่มีงานประจำทำอยู่แล้วหรือเพิ่งเข้าสู่กระบวนการค้ำมนุษย์ก็อาจมารับการบำบัดฟื้นฟูในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ ตามโปรแกรมที่กำหนดเป็นครั้งคราว เพื่ออำนวยความสะดวกแก่บุคคลกลุ่มดังกล่าวให้มีโอกาสกลับคืนสู่สังคมได้โดยเร็ว

7) การให้การศึกษาอย่างต่อเนื่องหรือฝึกวิชาชีพ เป็นโครงการพิเศษซึ่งจัดให้มีขึ้นเพื่อช่วยเหลือให้หญิงและเด็กที่ไม่มีการศึกษา หรือมีการศึกษาในระดับต่ำได้มีโอกาส เข้าศึกษาต่อในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา หรือ มหาวิทยาลัย หรือหากต้องการประกอบอาชีพก็จัดให้มีการ ฝึกอบรมและหางานให้ทำต่อไป เพื่อเพิ่มทางเลือกในการ ประกอบอาชีพการงานให้กับบุคคลในกลุ่มเสี่ยงดังกล่าว และหลีกเลี่ยงการตกเป็นเหยื่อของการค้ามนุษย์ โดยการ ชักจูงไปทำงานนั่นเอง

8) โครงการเผยแพร่ความรู้ โดยเน้นการเผยแพร่ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการแก้ไข ป้องกันและเยียวยา ปัญหาการค้ามนุษย์ โดยเฉพาะการค้าหญิงและเด็กใน รูปแบบของการค้าบริการทางเพศ ให้แก่เด็ก เยาวชน (โดยเฉพาะหญิง) ครอบครัว และชุมชน โดยการจัดประชุม สัมมนาแก่อาสาสมัครและครอบครัวในชุมชน จัดให้มีการ เล่นกีฬาและสันทนาการต่าง ๆ ทั้งในด้านวัฒนธรรมและ ดนตรีให้แก่ชุมชน เป็นต้น รวมถึงการสร้างความรู้ความเข้าใจ ที่ถูกต้องเหมาะสมเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน เสรีภาพ ส่วนบุคคล ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และความหมายของ การค้ามนุษย์ด้วย

ทั้งนี้ เพื่อเป็นเกราะป้องกันกลุ่มเสี่ยงและครอบครัว ของผู้ตกเป็นเหยื่อจากภาวะเสี่ยงในการถูกหลอกลวง ล่อลวง และชักจูงเข้าสู่กระบวนการค้ามนุษย์นั่นเอง ทั้งนี้ โครงการต่าง ๆ เหล่านี้แม้มิใช่โครงการใหม่ หากแต่การ นำแนวทางที่เคยมีมาก่อนนี้มาใช้ ในกรณีนี้ย่อมต้องอาศัย การศึกษาอย่างรอบคอบถึงผลดีและผลเสียในแต่ละ รูปแบบของโครงการ รวมถึงรายละเอียดเกี่ยวกับระยะเวลา การดำเนินงานและงบประมาณค่าใช้จ่ายในแต่ละกรณี ด้วยเหตุนี้จึงสมควรที่จะต้องศึกษารูปแบบและลักษณะ ของโครงการที่เหมาะสมกับการนำมาใช้แก้ไขเปลี่ยนแปลง ทัศนคติและพฤติกรรมครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อและ กลุ่มเสี่ยงในรายงานวิจัยนี้ในโอกาสต่อไป นอกจากนี้แม้จะ เห็นได้ว่ามีรูปแบบของกิจกรรมหลากหลายที่อาจนำมาเป็น แนวทางการปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมครอบครัว ของผู้ตกเป็นเหยื่อและกลุ่มเสี่ยงได้ หากแต่การดำเนินการ ดังกล่าวจะต้องกระทำอย่างมีระบบและเป็นขั้นตอนโดย

ผู้ที่มีความรู้ความชำนาญ และความเข้าใจที่ถูกต้องใน “ทฤษฎีทัศนคติและพฤติกรรมของมนุษย์” ซึ่งปกติ มักมีความซับซ้อนค่อนข้างมาก ดังนั้น ในการดำเนินงาน จึงควรมีนักพฤติกรรมศาสตร์ นักจิตวิทยา นักสังคม สงเคราะห์ และนักสังคมวิทยาร่วมในการทำงาน โดย เน้นลักษณะของการทำงานแบบ “บูรณาการ-สหวิทยา” เพื่อให้การสืบเสาะถึงทัศนคติและพฤติกรรมที่แท้จริง ของประชากรกลุ่มเป้าหมายเป็นไปอย่างถูกต้องแท้จริงและ นำไปสู่การแก้ปัญหาอย่างตรงจุดหรือแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ ต่อไป ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงใคร่เสนอหลักการการทำงาน เพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมครอบครัวของผู้ตก เป็นเหยื่อ และกลุ่มเสี่ยง ดังต่อไปนี้

1. เข้าใจปัญหา ทั้งที่เป็นปัจจัยเสริมและปัจจัยเสี่ยง เรียนรู้สาเหตุ ทั้งสาเหตุสำคัญทางร่างกาย จิตใจ และ สังคม รู้จักตนเอง
2. มีทัศนคติที่เป็นด้านบวก เช่น เป็นกลาง และ ยอมรับพฤติกรรมของเด็กและวัยรุ่น
3. สร้างความสัมพันธ์ที่ดี โดยการพูดคุยให้เกิด ความเข้าใจกัน สร้างการสื่อสารที่ดี และทำให้เด็กและ วัยรุ่นรู้สึกเป็นที่ยอมรับ
4. สร้างแรงจูงใจ โดยการทำให้เกิดการยอมรับ ปัญหาของตน และอยากแก้ไข
5. ใช้วิธีการ “พฤติกรรมบำบัด” โดยการมองหา ข้อดี ส่งเสริมพฤติกรรมด้านดี ชมเชย ให้กำลังใจเป็นแรง เสริมด้านบวก
6. ส่งเสริม เสริมสร้างทัศนคติที่เหมาะสม เช่น
 - 6.1 ส่งเสริมค่านิยม “เศรษฐกิจพอเพียง” เพื่อ เปลี่ยนแปลงค่านิยม “วัตถุนิยม”
 - 6.2 สร้างอาชีพหรือฝึกแรงงานมีฝีมือ หางานอื่น ที่มีค่าตอบแทนดี ๆ ให้ เพื่อเป็นทางเลือกให้แก่ผู้ยากไร้ ที่มีการศึกษาค่อนข้างน้อย
 - 6.3 เสริมสร้างและฟื้นฟูค่านิยมรักตนเองและ เคารพตนเอง โดยเผยแพร่แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับเรื่องนี้ให้ถูกต้อง

6.4 บรรจุความรู้เกี่ยวกับปัญหาการค้ำมนุษย์ โดยเฉพาะรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตไว้ในหลักสูตรที่มีการอธิบายและให้ความกระจ่างในประเด็นสำคัญต่าง ๆ

7. ส่งเสริมและสนับสนุนพฤติกรรมที่ดี เช่น

7.1 พื้นฟูบูรณาการคำสอนในทางพุทธศาสนา และเผยแพร่ความรู้ในเรื่องการค้ำมนุษย์ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกันในปัญหาการค้ำมนุษย์เหล่านี้

7.2 รมรงค์และสอนเรื่องการวางตัวอย่างถูกต้องของหญิงและเด็ก โดยเฉพาะกลุ่มวัยรุ่น เช่น รมรงค์ให้มีการลด ละ เลิก พฤติกรรมดื่ม สูบ เสพ เพื่อลดช่องทางเสี่ยงในการตกเป็นเป้าหมายในการชักจูงหรือล่อลวงของผู้ที่อยู่ในกระบวนการค้ำมนุษย์

8. จัดสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม โดยการกำจัดปัจจัยเสี่ยงและสร้างบรรยากาศให้มีโอกาส “ทำดี”

9. ใช้ทีมช่วยทำงาน เช่น ครูอาจารย์ พ่อแม่ และมีการพบนักจิตวิทยาเพื่อประเมินผลการปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมเป็นระยะ ๆ

ดังนั้น โดยข้อจำกัดที่ได้กล่าวมาแล้ว จึงเห็นได้ว่าแนวคิดเกี่ยวกับกับโครงการต่าง ๆ ที่เคยมีมาแล้วในอดีต เป็นอีกปัญหาหนึ่งที่ต้องมีการศึกษาวิจัยในประเด็นความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำมาปรับใช้ ฉะนั้นในเบื้องต้น ผู้วิจัยเห็นว่าการแก้ไขปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมเสี่ยงที่ปรากฏในรายงานวิจัยฉบับนี้ จึงควรเริ่มจากสิ่งที่ใกล้ตัวมากที่สุดเป็นอันดับแรกก่อน นั่นคือเริ่มจาก “การฝึกคิดใหม่และทำใหม่” อันหมายถึงความถึงการปรับเปลี่ยนจากวิธีคิดและวิถีประพฤติดั้งเดิม ๆ ที่มีลักษณะเป็นทัศนคติและพฤติกรรมเสี่ยงเพื่อไปสู่ “วิธีคิดในเชิงบวก” และพฤติกรรมที่สอดคล้องกับ “การดำรงชีวิตแบบพอเพียง” ซึ่งแม้ว่าข้อเสนอดังกล่าวจะไม่ใช่วิธีการใหม่ แต่ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นเรื่องที่เป็นไปได้และง่ายต่อการทำให้เป็นจริง เนื่องจากความจำเป็นในการปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมเสี่ยงเหล่านี้อาศัยเพียงกลยุทธ์ในการนำเสนอ “ผลประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมของการคิดในเชิงบวกและการดำรงชีวิตแบบพอเพียง” ในขณะเดียวกันก็นำเสนอ “ผลร้ายของทัศนคติและพฤติกรรม

เสี่ยง” ไม่ว่าจะในรูปแบบของข้อความ รูปภาพ เสียง ภาพเคลื่อนไหว โดยผ่านสื่อประเภทต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ และต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดการแทรกซึมในจิตสำนึก ซึ่งใช้เวลาน้อยกว่าการจัดอบรม สัมมนาเผยแพร่ความรู้ที่มีลักษณะเป็นงานวิชาการที่น่าเบื่อและเข้าถึงยาก ทั้งนี้ การต่อสู้ทางความคิดกับทัศนคติและพฤติกรรมเสี่ยงเหล่านี้ โดยเฉพาะแนวคิดวัตถุนิยมและความประพฤติดังกล่าว ฟุ่มเฟือย จำเป็นต้องมีการทำงานอย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะการเสริมสร้างให้เกิด “การคิดในเชิงบวก” ต่อการดำรงชีวิตและการประกอบวิชาชีพอิสระ และสนับสนุน “แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง” เพื่อผลักดันให้กลายเป็นกลไกในการต่อสู้กับพฤติกรรมและทัศนคติที่นิยมการแข่งขัน ฟุ่มเฟือย และดูถูกคุณค่า ความสามารถของตนเอง โดยตัวอย่างของการดำเนินงานที่นำไปสู่การคิดใหม่ในเชิงบวก เพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเองไปสู่โอกาสในการได้งานที่ดี มีรายได้เหมาะสม เช่น เมื่อมีการศึกษาน้อย เรียนไม่เก่ง หรือไม่ได้จบการศึกษาในระดับสูง ก็ต้องไม่คิดในเชิงลบว่าจะไม่มีงาน หรือต้องไปค้าบริการเท่านั้นจึงจะมีรายได้ดี แต่ให้ฝึกคิดในแง่บวกว่าสามารถพัฒนาตนเองเป็นแรงงานมีฝีมือ หรือสร้างงานสร้างอาชีพ จากความสามารถอื่น ๆ ของตนเองได้ และนำไปสู่การมีรายได้ที่ดีได้เช่นกัน ในขณะเดียวกัน การมีค่านิยมชอบเปรียบเทียบแข่งขัน รักความสะดวกสบาย ชอบสิ่งอำนวยความสะดวก สะดวกเกินจำเป็น และการใช้จ่ายเกินรายได้ ก็ควรนำเอาแนวคิดเกี่ยวกับ “ความพอเพียง” เข้าไปเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการแก้ไข เปลี่ยนแปลงวิธีคิดและพฤติกรรมเหล่านี้ โดยเน้นให้เห็นประโยชน์และความสุขจากการกิน อยู่ ใช้สอย และดำรงชีวิตอย่างพอเหมาะพอดี ตามอัตภาพของตน เช่น ชีให้เห็นว่าการอาศัยอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ โดยไม่ต้องพึ่งพาเครื่องปรับอากาศ ทำให้มีสุขภาพดี ปลอดภัยจากโรคร้ายที่อาจมาจากเครื่องปรับอากาศ ไม่เปลืองค่าไฟ ทำให้มีเงินออม เป็นต้น ซึ่งการเสริมสร้างวิธีคิดเช่นนี้จะนำไปสู่การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในการ “พออยู่ พอกิน ไม่มีหนี้สินโดยไม่จำเป็น” อันเป็นพื้นฐานสำคัญในการตัดโอกาสเสี่ยงที่จะถูกล่อลวงเข้าสู่กระบวนการค้ำมนุษย์โดยง่าย

นอกจากนี้ ในการดำเนินการปรับเปลี่ยนทัศนคติ และพฤติกรรมเสี่ยงที่มีผลให้เกิดการค้ำมนุษย์ เหล่านี้ ผู้ปฏิบัติพึงตระหนักด้วยว่าปัจจุบันแม้ว่าทั้งกลุ่มเสี่ยงและแม้แต่เหยื่อเองจะมีระดับการศึกษาที่สูงขึ้นกว่าแต่ก่อน แต่ระดับความเข้าใจต่อปัญหาการค้ำมนุษย์ยังอยู่ในระดับที่ค่อนข้างต่ำ ทั้งนี้เนื่องจากระบบการศึกษาของประเทศ ไม่ได้มีการบรรจุเรื่องปัญหาเหล่านี้ไว้ในหลักสูตรการเรียนการสอน หรือแม้แต่เรื่องของเพศศึกษาก็ไม่สามารถทำความเข้าใจและการปฏิบัติตัวที่ถูกต้องได้ ประกอบกับสภาพครอบครัวในสังคมไทยเองที่มองในเรื่องดังกล่าว เป็นเรื่องที่เด็กและเยาวชนไม่ควรทราบ จึงปิดกั้นโอกาสในการเรียนรู้ ทำให้เด็กและเยาวชนขาดความรู้และการปฏิบัติที่ถูกต้อง ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเสี่ยงจึงจำเป็นต้องดำเนินไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป ผู้ปฏิบัติเอง ต้องมีความเข้าใจในประเด็นปัญหาอย่างจริงจัง อีกทั้งรูปแบบการค้ำมนุษย์ที่มีหลากหลายและเพิ่มความซับซ้อนมากยิ่งขึ้นในปัจจุบัน ดังนั้น การปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมเสี่ยงจึงมีใช้หน้าที่ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่เป็นหน้าที่ของทุกคนในสังคมที่ต้องช่วยกันประคับประคองสมาชิกให้สามารถอยู่ในสังคมได้ โดยลดความเสี่ยงที่จะตกเป็นเหยื่อในการค้ำมนุษย์ให้น้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้

ในส่วนท้าย ผู้วิจัยให้ข้อสังเกตว่าการปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อและกลุ่มเสี่ยงไม่อาจกระทำได้ในระยะเวลาอันสั้น เนื่องจากการก่อเกิดของทัศนคติและความเป็นมาของการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมเสี่ยงต่าง ๆ นั้น ย่อมมีที่มา รวมถึงช่วงเวลายาวนาน ดังนั้น การนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงย่อมต้องอาศัยเวลายาวนานเช่นกัน อย่างไรก็ตาม การดำเนินการตามโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อปรับเปลี่ยนวิถีคิดและวิถีการดำรงชีวิตยังคงเป็นเรื่องที่จำเป็นต้องกระทำ แต่อาจสามารถแบ่งแยกประเภทของความเร่งด่วนหรือระดับของความสำคัญได้ออกเป็น 2 ประเภท คือ กลุ่มที่มีทัศนคติและพฤติกรรมที่มีผลต่อการค้ำมนุษย์ค่อนข้างมากหรือกลุ่มเสี่ยงมาก กับกลุ่มที่มีทัศนคติและพฤติกรรมที่มีผลต่อการค้ำมนุษย์ค่อนข้างน้อย ซึ่งเกณฑ์การแบ่งแยกผู้วิจัยได้อาศัยการประมวลผลการวิจัยดังที่ได้กล่าวสรุปมา

ข้างต้น ประกอบกับผลการแสดงความคิดเห็นของประชากรกลุ่มเป้าหมายทั้งสองกลุ่มเกี่ยวกับแนวโน้มของกลุ่มเสี่ยงมาเป็นส่วนหนึ่งในการพิจารณากำหนดเกณฑ์ โดยผลการประมวลข้อมูลทำให้เห็นแนวโน้มว่ากลุ่มที่ต้องดำเนินการแก้ไขปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมโดยเร่งด่วน หรือที่เห็นว่าเป็นกลุ่มเสี่ยงมาก โดยเรียงลำดับมากมาไปหาน้อย ได้แก่ กลุ่มของผู้ติดสารเสพติด วัยรุ่นที่มักใช้สินค้าฟุ่มเฟือย วัยรุ่นที่รักสนุก เด็กที่ครอบครัวแตกแยก เด็กเร่ร่อน ผู้มีปัญหาหนี้สิน ผู้ที่รักความสบาย ผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำ ผู้หญิงในหมู่บ้านที่มีการตกเขียว เด็กที่พ่อแม่ตามใจ และกลุ่มเด็กกำพร้า ส่วนกลุ่มที่สามารถดำเนินการในเชิงรุกในลักษณะของการป้องกันระยะยาว หรือกลุ่มเสี่ยงลำดับรองคือ พนักงานบริการในร้านอาหาร เด็กวัยรุ่นที่มีเพื่อนฐานะดี พนักงานประจำที่ต้องการรายได้เสริม วัยรุ่นที่ต้องหาเงินเรียนเอง ผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัด ผู้หญิงที่รับผิดชอบภาระทั้งหมดของครอบครัว ผู้หญิงที่เป็นหัวหน้าครอบครัว และผู้หญิงที่มีปัญหาหย่าร้าง ซึ่งมุมมองของผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นกลุ่มเป้าหมายทั้งสองกลุ่มได้สะท้อนให้เห็นว่า กลุ่มเสี่ยงตามที่เคยปรากฏในอดีตมีความแตกต่างจากกลุ่มเสี่ยงในปัจจุบันพอสมควร โดยจะเห็นว่าแม้ว่ากลุ่มผู้ติดสารเสพติดยังคงเป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงมากที่สุดในมุมมองของผู้ตอบแบบสอบถามแต่ละราย หากแต่ส่วนใหญ่เห็นตรงกันว่ากลุ่มเสี่ยงในปัจจุบันที่จัดได้ว่ามีระดับความเสี่ยงค่อนข้างมากและใกล้เคียงกับกลุ่มเสี่ยงดั้งเดิม คือ กลุ่มวัยรุ่นที่มีพฤติกรรมบริโภคนิยมหรือนิยมความหรูหราฟุ่มเฟือย เช่นเดียวกับกับกลุ่มวัยรุ่นรักสนุกที่แม้ว่าส่วนใหญ่จะมีความสัมพันธ์ทางเพศในลักษณะสมัครใจ หากแต่ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากยังเห็นว่าพฤติกรรมสำส่อนหรือมกง่ายในทางเพศ รวมถึงค่านิยมที่ไม่รักนวลสงวนตัว ไม่รักและไม่เคารพตนเอง เหล่านี้ อาจมีส่วนทำให้วัยรุ่นหญิงในกลุ่มนี้มีโอกาสเสี่ยงในการตกเป็นเหยื่อในการค้ำมนุษย์ โดยเฉพาะในลักษณะของการค้าบริการทางเพศได้ง่ายกว่ากลุ่มอื่น ซึ่งมุมมองที่ได้จากผลการวิจัยโดยสรุปเช่นนี้ทำให้น่าวิตกกังวลว่าหากข้อเท็จจริงเป็นไปดังที่ผู้ตอบแบบสอบถามคาดเดาไว้ในสภาพภาคหน้าอาจมีจำนวนผู้ตกเป็นเหยื่อของการค้า

ผู้หญิงและเด็กที่อยู่ในวัยเยาว์มากขึ้นในเวลาอันรวดเร็ว ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อสังคมไทย ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และภาพลักษณะทางการเมืองในระดับระหว่างประเทศก็เป็นได้

อนึ่ง ข้อสรุปในประเด็นนี้เพียงแค่เป็นการวิเคราะห์ของผู้วิจัย โดยอาศัยผลของคำตอบที่ได้จากผู้ตอบแบบสอบถาม ภายใต้กรอบความคิดที่ว่า “คำตอบของประชากรกลุ่มเป้าหมายในประเด็นคำถามนี้ น่าจะเป็นคำตอบที่มาจากประสบการณ์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมของผู้ตอบที่ได้พบเห็นมาในชุมชนหรือสังคมที่อยู่อาศัย ดังนั้น คำตอบดังกล่าวจึงน่าจะพอสะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มและความเป็นไปได้บางประการในอนาคตที่อาจใกล้เคียงกับความเป็นจริงบ้างไม่มากก็น้อย” นั่นเอง

“

ที่มา : มาตาลักษณ์ ออรุ่งโรจน์, การศึกษาทัศนคติและพฤติกรรมครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อและกลุ่มเสี่ยงที่มีผลให้เกิดการค้ามนุษย์ โดยเฉพาะกรณีการค้าผู้หญิงและเด็ก, สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549.

”

เรื่องที่ 30

การศึกษาเรื่อง “ทัศนคติและบทบาทของทีมสหวิชาชีพต่อการแก้ไขปัญหาคความรุนแรงในครอบครัว”

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ปี 2551

ผลงานวิจัยหลายเรื่องได้สะท้อนความเชื่อและทัศนคติที่ต่อย้ำระบบวิธีคิดแบบชายเป็นใหญ่ การยอมรับมายาคติ และการยอมรับวิธีปฏิบัติตามบทบาทชายหญิงที่อยู่บนมาตรฐานสองระดับในสังคมไทย และยังมิจงานวิจัยหลายเรื่องที่ยังชี้ให้เห็นข้อจำกัดทางด้านกฎหมาย การบริการทางการแพทย์ และทางสังคมต่อผู้ถูกระทำ ความรุนแรง ดังนั้น การศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการดูแลช่วยเหลือที่มีประสิทธิภาพตามกระบวนการทำงานของ “ทีมสหวิชาชีพ” จึงควรได้รับการสนับสนุนให้เกิดการทำงานอย่างเป็นระบบที่ชัดเจน ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 ซึ่งเป็นกฎหมายฉบับใหม่ที่มีผลบังคับใช้เมื่อเดือนพฤศจิกายน 2550 ที่ผ่านมา ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญในการศึกษาทัศนคติและบทบาทของทีมสหวิชาชีพต่อปัญหาคความรุนแรงในครอบครัว ซึ่งถือเป็นเรื่องสำคัญเบื้องต้นที่จะช่วยทำให้ผู้เกี่ยวข้องได้มีความตระหนักและจิตสำนึกในการปฏิบัติต่อผู้ถูกระทำ ความรุนแรงและดำเนินการให้บริการช่วยเหลือผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งรวมถึงการดูแลคุ้มครองเด็กเยาวชนและสตรีที่มีสถานะที่ด้อยกว่า รวมทั้งมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้กระทำ เพื่อให้สอดคล้องกับกระบวนการที่นำไปสู่ครอบครัวสมานฉันท์อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาทัศนคติและบทบาทของทีมสหวิชาชีพต่อการแก้ไขปัญหาคความรุนแรงในครอบครัว ศึกษาปัจจัยสนับสนุนและปัญหาอุปสรรคต่อการดำเนินงานของทีมสหวิชาชีพในการป้องกันและแก้ไขปัญหาคความรุนแรงในครอบครัว เสนอแนะแนวทางและมาตรการแก้ไขปัญหาคความรุนแรงในครอบครัว
2. เพื่อเสนอแนะแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของทีมสหวิชาชีพที่ร่วมดำเนินงานในศูนย์บริการช่วยเหลือเด็กและสตรีในภาวะวิกฤติ (One Stop Service Crisis Centre: OSCC)

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้มีรูปแบบการวิจัยเป็นแบบผสม (Mixed Methods) โดยมีการศึกษาข้อมูลเพื่อตอบ โจทย์วิจัยหลายส่วน ได้แก่ (1) การทบทวนวรรณกรรม โดยการศึกษาข้อมูลจากเอกสารวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อทบทวนนโยบาย มาตรการ กลไก ระเบียบ กฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงในครอบครัว บทบาทและความเสมอภาคหญิงชายในสังคมไทย การดำเนินงานในกระบวนการยุติธรรมเกี่ยวกับคดีความรุนแรงในครอบครัว การดำเนินงานของทีมสหวิชาชีพและการให้การช่วยเหลือ/สวัสดิการของผู้ถูกกระทำความรุนแรงในครอบครัว (2) การศึกษาข้อมูลภาคสนาม ดำเนินงาน โดยการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ (3) การจัด สัมมนาทางวิชาการ เพื่อรับฟังความคิดเห็นเกี่ยวกับการ กำหนดข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย มาตรการ และแนวทาง การดำเนินงานเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัว และ (4) การสัมมนาทางวิชาการเพื่อนำเสนอผลการวิจัย ดำเนินการเพื่อรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจาก ผู้ทรงคุณวุฒิ องค์กร เครือข่าย และภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง การนำเสนอข้อมูลการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ส่วนหลัก คือ ผลการวิจัยเชิงปริมาณ และผลการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการศึกษา

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ การศึกษา ข้อมูลเชิงปริมาณเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยมีกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดจำนวน 796 คน เป็นกลุ่มจากกรุงเทพมหานคร นนทบุรี เชียงใหม่ ร้อยเอ็ด สระบุรี และชุมพร การเก็บข้อมูลดำเนินการโดยใช้ แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

1) บทบาทในการแก้ไขปัญหาความรุนแรงใน ครอบครัว ทีมสหวิชาชีพมีบทบาทหลัก ๆ ได้แก่ การแนะนำ หน่วยงานให้ความช่วยเหลือ การให้คำปรึกษาผู้ถูกกระทำ รับฟังปัญหา แนะนำแนวทางการแก้ไขปัญหาความรุนแรง ในครอบครัว การประสานงานส่งต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และทีมสหวิชาชีพ การแนะนำ การแจ้งความกับตำรวจ

เพื่อดำเนินคดี และการประสานความร่วมมือกับหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง ทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ส่วนใหญ่ มีความเกี่ยวข้องในฐานะฝ่ายสนับสนุนมากกว่ากลุ่มอื่น กลุ่มวิชาชีพด้านสวัสดิการเป็นผู้มีบทบาทเกี่ยวข้องโดยตรง กับปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมากกว่ากลุ่มอื่น กลุ่ม วิชาชีพทางการแพทย์และสาธารณสุขส่วนใหญ่มีบทบาท ในฐานะฝ่ายสนับสนุน ขณะที่กลุ่มวิชาชีพในกระบวนการ ยุติธรรมเป็นผู้ปฏิบัติตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูก กระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550

2) การรับรู้ข้อมูลและประสบการณ์การทำงาน ในการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ทีมสหวิชาชีพ ส่วนใหญ่มีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารการทำงานของทีม สหวิชาชีพโดยการเข้าร่วมประชุมสัมมนาในหัวข้อที่ เกี่ยวข้องกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ยกเว้น กลุ่ม วิชาชีพทางการแพทย์และสาธารณสุขที่มีการรับรู้ข้อมูล ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว โดยการเข้ารับฟังนโยบาย ที่หน่วยงานหรือองค์กรที่ตนสังกัดจัดขึ้น ทีมสหวิชาชีพ กว่าครึ่งหนึ่งของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด เคยร่วมปฏิบัติงาน ร่วมกับทีมสหวิชาชีพในการแก้ไขปัญหาความรุนแรงใน ครอบครัว โดยกลุ่มวิชาชีพด้านสวัสดิการมีการทำงานร่วม กับทีมสหวิชาชีพมากกว่ากลุ่มวิชาชีพอื่น กลุ่มตัวอย่าง กว่าครึ่งหนึ่งมีการประสานความร่วมมือกับหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง ทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่กว่า 2 ใน 3 ของกลุ่ม ตัวอย่างทั้งหมด มีความเห็นว่าการทำงานในลักษณะทีม สหวิชาชีพมีข้อดี คือ ทำให้มีการประสานงานกับหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะกลุ่มวิชาชีพทางการแพทย์ที่มีความ เห็นว่าการทำงานเป็นทีมสหวิชาชีพทำให้การแก้ไข ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น แต่ก็มีความเห็นว่ามีปัญหาอุปสรรคในการทำงานเพื่อแก้ไข ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในลักษณะทีมสหวิชาชีพ จากการที่แต่ละหน่วยงานมีกระบวนการทำงานที่แตกต่างกัน ยกเว้นกลุ่มบุคลากรในกระบวนการยุติธรรม ที่มีความเห็น ว่าปัญหาอุปสรรคเกิดจากขาดการประสานงานกับหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องมากที่สุด

3) การรับรู้ประเด็นทางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับทีมสหวิชาชีพในการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ทีมสหวิชาชีพประมาณครึ่งหนึ่งของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด ระบุว่าเห็นด้วยมากในประเด็นต่อไปนี้ (1) ความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กเกิดจากการขาดความเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (2) หน่วยงานมีแนวคิดที่เน้นการทำงานร่วมกันกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง (3) นโยบายมาตรการ และกลไกในการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในทุกประเด็น

กลุ่มตัวอย่างประมาณครึ่งหนึ่ง และกว่า 1 ใน 3 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดเห็นด้วย และเห็นด้วยมากกว่าสื่อ มีการสร้างตอกย้ำและเสริมความเชื่อค่านิยมทางลบต่อผู้หญิงหรือผู้ที่อ่อนแอกว่า และกลุ่มตัวอย่างจำนวนมากมีความเห็นว่า นิสัยส่วนตัวและการตีแผ่เป็นสาเหตุให้กระทำความรุนแรงในครอบครัว ในทางตรงกันข้าม กลุ่มตัวอย่างกว่า 1 ใน 3 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดที่ไม่เห็นด้วยว่า (1) การคาดหวังให้ผู้หญิงทำหน้าที่เป็นแม่บ้านหรือกุลสตรี นำไปสู่การใช้ความรุนแรงในครอบครัว และการอบรมขัดเกลาจากวัฒนธรรมทางสังคมเป็นต้นเหตุของการใช้ความรุนแรงในครอบครัว (2) หน่วยงานมีกรอบแนวคิดการดำเนินงานที่เน้นความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านเท่านั้น เช่น ด้านกฎหมาย

กลุ่มตัวอย่างประมาณ 1 ใน 10 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดระบุว่า ไม่เห็นด้วยในประเด็นที่ว่าหน่วยงานสามารถให้การสนับสนุนงบประมาณเพื่อการแก้ไขปัญหา และหน่วยงานมีการพัฒนาบุคลากรเพื่อรองรับการทำงาน เพื่อแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

4) ทศนคติต่อหลักการทำงานของทีมสหวิชาชีพ กลุ่มตัวอย่างกว่า 2 ใน 3 และกลุ่มตัวอย่างอีกจำนวนหนึ่งของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดระบุว่า เห็นด้วยมาก และเห็นด้วยต่อหลักการทำงานของทีมสหวิชาชีพในประเด็นที่ว่า การมีชีวิตอยู่อย่างปลอดภัยเป็นสิทธิของทุกคน นอกจากนี้ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ยังเห็นด้วยกับหลักการทำงานของทีมสหวิชาชีพในประเด็นอื่น ๆ ด้วย ยกเว้นประเด็นที่ว่า ผู้ให้บริการสามารถใช้การวิเคราะห์ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในรูปแบบเดียวกัน ที่แม้กลุ่มตัวอย่างจำนวน

กว่าครึ่งของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดจะระบุว่าเห็นด้วย แต่มีกลุ่มตัวอย่างประมาณ 1 ใน 5 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดที่ไม่เห็นด้วย

5) แนวทางการปฏิบัติงานของทีมสหวิชาชีพ กลุ่มตัวอย่างเกือบครึ่งของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดเห็นด้วยมาก และจำนวนมากกว่า 2 ใน 5 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดเห็นด้วยกับแนวทางการปฏิบัติงานของทีมสหวิชาชีพในประเด็นที่ว่า การแก้ไขปัญหาความรุนแรงต้องทำอย่างเร่งรัดและรวดเร็ว รวมทั้งมีกลุ่มตัวอย่างอีกกว่าครึ่งหนึ่งของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดระบุว่าเห็นด้วยในประเด็นต่าง ๆ ที่เป็นแนวทางการทำงานของทีมสหวิชาชีพทุกประเด็น

6) ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติต่อหลักการทำงานของทีมสหวิชาชีพ กลุ่มตัวอย่างเพศหญิงมีแนวโน้มที่จะให้ความสำคัญกับสิทธิและความปลอดภัยของบุคคล รวมทั้งเห็นความสำคัญในการทำความเข้าใจปัญหาและความรู้สึกของผู้ถูกระทำ ขณะที่เพศชายมีแนวโน้มที่จะให้ความสำคัญกับแนวคิดเชิงหลักการมากกว่า

7) ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติต่อแนวทางการปฏิบัติงานของทีมสหวิชาชีพ กลุ่มตัวอย่างที่เป็นหญิงมีแนวโน้มที่จะให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาความรุนแรงต้องทำอย่างเร่งรัดและรวดเร็วมากกว่าเพศชายเล็กน้อย โดยส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 50-59 ปี และกลุ่มวิชาชีพที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ หรือกลุ่มสนับสนุน และเป็นผู้ที่อยู่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

8) ความคิดเห็นต่อความเหมาะสมในบทบาทการทำงานของทีมสหวิชาชีพ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ ในทุกกลุ่มวิชาชีพมีความเห็นสอดคล้องกันว่า บทบาทในการทำงานของทีมสหวิชาชีพในการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมีความเหมาะสมแล้ว แต่ยังต้องการให้ปรับปรุงการทำงาน โดยกลุ่มตัวอย่างกว่า 1 ใน 5 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดระบุข้อดีในการมีทีมสหวิชาชีพทำหน้าที่ช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหา คือ (1) มีหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง (2) มีการบูรณาการการทำงานเพื่อความคล่องตัว (3) มีการแก้ไขปัญหาและการป้องกันการถูกระทำซ้ำ และ (4) มีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์รณรงค์ยุติความรุนแรงในครอบครัว

9) ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงบทบาทของทีมนิสิตวิชาชีพ กลุ่มตัวอย่างมีข้อเสนอแนะ ดังนี้ (1) ควรมีการสนับสนุนบุคลากรและงบประมาณอย่างเพียงพอ (2) ควรมีระบบการประสานงานระหว่างหน่วยงาน (3) ควรมีการให้ความรู้แก่ประชาชนอย่างทั่วถึงและจริงจัง (4) ควรทำความเข้าใจกระบวนการและขั้นตอนการทำงานแก่บุคลากรที่ต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัติฯ และ (5) ควรมีแนวทางการทำงานเชิงรุกมากกว่าเชิงรับ

10) ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงการทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของทีมนิสิตวิชาชีพ กลุ่มตัวอย่างมีข้อเสนอแนะให้มีการพัฒนาระบบการปฏิบัติงาน พัฒนาการทำงานเป็นทีม พัฒนาเครื่องมือในการทำงาน พัฒนาเทคนิควิธีการปฏิบัติงาน และแก้ไขข้อจำกัดด้านทรัพยากร

11) ข้อเสนอแนะต่อการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัว กลุ่มตัวอย่างให้ความเห็นเพิ่มเติม โดยต้องการให้เน้นการสร้างครอบครัวเข้มแข็ง สร้างการมีส่วนร่วมในชุมชนท้องถิ่นโดยสร้างเครือข่ายการเฝ้าระวัง ปรับเปลี่ยนทัศนคติต่อมิติชายหญิง ส่งเสริมการคุ้มครองสิทธิ สร้างจิตสำนึกในสังคม ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้ลดและยุติการใช้ความรุนแรงในครอบครัว ประชาสัมพันธ์การทำงานของทีมนิสิตวิชาชีพ เผยแพร่การใช้ประโยชน์จากกฎหมายเตรียมความพร้อมให้บุคลากร (เน้นพนักงานสอบสวน) ยกระดับการป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงให้เป็นวาระแห่งชาติ นอกจากนี้รัฐควรจัดปัจจัยแวดล้อมที่สนับสนุนให้เกิดปัญหา เช่น สื่อ เหล้าและสิ่งเสพติด

2. สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

1) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลกลุ่มตัวอย่างพนักงานสอบสวน

(1) ความรับผิดชอบในงานด้านการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของพนักงานสอบสวน งานของพนักงานสอบสวนเป็นงานเกี่ยวกับคดีอาญาและมีจำนวนคดีค่อนข้างมาก การแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวควรมีหน่วยงานอื่นรับผิดชอบโดยตรง รวมทั้งงานของพนักงานสอบสวนเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุมากกว่าเป็นงานการป้องกันเหตุ

(2) ขั้นตอนการดำเนินงานของพนักงานสอบสวนเมื่อมีผู้เสียหายเข้ามา การขอความช่วยเหลือจากผู้เสียหายมี 2 รูปแบบ คือ 1) กรณีที่ผู้ถูกกระทำ ความรุนแรงเข้ามาพบพนักงานสอบสวนที่สถานีตำรวจ พนักงานสอบสวนจะมีการลงบันทึกประจำวัน สอบถามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและวัตถุประสงค์ที่ต้องการให้พนักงานสอบสวนดำเนินการให้ หากมีบาดแผลก็จะให้ผู้ถูกกระทำไปพบแพทย์เพื่อตรวจร่างกายและทำแผลก่อน โดยปกติพนักงานสอบสวนจะไต่ถามประวัติหากเป็นเรื่องภายในครอบครัว แต่ถ้าผู้ถูกกระทำยืนยันว่าจะให้ดำเนินคดี หรือบางกรณีเข้าข่ายคดีอาญาก็จะแจ้งให้ทราบว่า การดำเนินคดีมีขั้นตอนอะไรบ้าง และดำเนินการให้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของแต่ละบุคคล และ 2) กรณีมีผู้โทรศัพท์แจ้งเหตุเข้ามาที่สถานีตำรวจ หรือ 191 เมื่อรับโทรศัพท์แจ้งเหตุ พนักงานสอบสวนจะส่งเจ้าหน้าที่ตำรวจที่เป็นสายตรวจออกไปยังสถานที่เกิดเหตุ หากสามารถไต่ถามประวัติได้เรื่องก็จะสิ้นสุดลง คู่กรณีไม่ต้องมาที่สถานีตำรวจ แต่ถ้าไม่สามารถตกลงกันได้หรือฝ่ายผู้ถูกกระทำต้องการให้ดำเนินคดี สายตรวจจะเชิญคู่กรณีทั้ง 2 ฝ่าย มาที่สถานีตำรวจ ส่วนการโทรศัพท์ไปแจ้งที่ 191 นั้น ทางศูนย์ 191 จะแจ้งให้เจ้าหน้าที่ 191 ไปดำเนินการเลย โดยไม่ได้แจ้งมายังสถานีตำรวจที่เป็นเจ้าของท้องที่เกิดเหตุ

(3) การให้ความช่วยเหลือผู้ถูกกระทำ ความรุนแรง การช่วยเหลือของพนักงานสอบสวนนั้นกลุ่มตัวอย่างระบุว่า ส่วนใหญ่แล้วเมื่อเป็นคดีครอบครัวก็จะพยายามไกล่เกลี่ยเพื่อให้คู่กรณีตกลงกันได้ และกลับไปอยู่ร่วมกันตามเดิม แต่ในกรณีที่ไม่สามารถคืนดีกันได้หรือประสงค์จะดำเนินคดี เจ้าหน้าที่ตำรวจก็จะดำเนินการให้ตามความประสงค์ของผู้เสียหาย นอกจากการช่วยเหลือในเรื่องการดำเนินคดีแล้ว บางครั้งก็ต้องพาผู้ถูกกระทำไปหาที่พักพิงที่อื่น เช่น บ้านพักฉุกเฉิน บ้านพักเด็ก มูลนิธิ เป็นต้น

(4) บทบาทในการดำเนินการเกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในปัจจุบัน กลุ่มตัวอย่างมีความเห็นแตกต่างกัน คือ มีทั้งที่เห็นว่าในปัจจุบันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวเป็นเรื่องที่พนักงานสอบสวนจะต้องดำเนินการให้ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูก

กระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 แต่บางส่วนที่มองว่าปัญหาสามีภรรยาทะเลาะวิวาทกันเป็นเรื่องเล็กน้อย เป็นปัญหาที่พนักงานสอบสวนไม่ยอมดำเนินการ เพราะเสียเวลาในการทำงานเรื่องอื่นที่เป็นคดีอาญา รวมทั้งเจ้าหน้าที่ตำรวจทั้งหญิงและชายก็มีทัศนคติที่แตกต่างกันในการดำเนินการเกี่ยวกับคดีครอบครัว โดยมีการปฏิบัติงานร่วมกับวิชาชีพอื่น ได้แก่ พนักงานอัยการ นักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยา หนายความ แพทย์ เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่ทำงานด้านเด็กและสตรี

(5) การสนับสนุนของหน่วยงานต่อการปฏิบัติงานกรณีเกิดความรุนแรงในครอบครัว โดยทั่วไปหน่วยงานไม่ได้ให้ความสำคัญกับกรณีนี้ แตกต่างจากกรณีอื่น ๆ แม้ว่าจะมีพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 แล้วก็ตาม อาจมีบางหน่วยงานที่มีพนักงานสอบสวนหญิงแต่ก็ยังมีน้อยและไม่ครอบคลุมทุกแห่ง ปัญหาที่พบ คือ การส่งพนักงานสอบสวนเข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับพระราชบัญญัติฯ ดังกล่าวก็ยังไม่ทั่วถึงและมีทรัพยากรจำกัด

(6) ประโยชน์หรืออุปสรรคในการใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 พนักงานสอบสวนส่วนหนึ่งเห็นด้วยว่าพระราชบัญญัติฯ มีประโยชน์ในการทำงานเกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัว แต่บางส่วนก็ยังมองว่าการใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองฯ ยังมีปัญหาอยู่ โดยช่วยทำให้ผู้ถูกกระทำได้รับความคุ้มครองและเจ้าหน้าที่ตำรวจให้ความสนใจกับปัญหาที่เกิดในครอบครัวมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ก็ยังไม่ได้นำไปใช้ประโยชน์ตามเจตนารมณ์ของกฎหมายมากนัก แต่อีกส่วนหนึ่งระบุว่ามีปัญหาในการนำไปใช้ เช่น ในการดำเนินคดีเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัวนั้นในหลาย ๆ กรณีที่เกิดขึ้นเข้าข่ายคดีอาญาซึ่งมีโทษที่สูงกว่าที่ระบุในพระราชบัญญัติมีขั้นตอนการดำเนินงานที่ยุ่งยาก ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นและยังไม่มีหน่วยงานอื่นตามที่ระบุในพระราชบัญญัติฯ รองรับ

(7) ปัญหาที่พนักงานสอบสวนพบเนื่องจากการทำงานร่วมกับหน่วยงานอื่น พบว่า ไม่มีปัญหาในการทำงานร่วมกับหน่วยงานอื่น ปัญหาที่พบส่วนใหญ่เป็นเรื่องของแต่ละบุคคล

(8) ข้อเสนอแนะ 1) ในการแก้ไขปัญหาคความรุนแรงในครอบครัวต้องเริ่มต้นที่ครอบครัว มีการให้ความรู้ตั้งแต่วัยเด็ก สอนเรื่องเกี่ยวกับครอบครัว ชุมชนต้องช่วยกันดูแลคนในชุมชนด้วยกัน ควรเลิกขายเหล้า เพราะเหล้าเป็นสาเหตุใหญ่ของความรุนแรง ผู้หญิงต้องรู้จักพึ่งพาตนเองได้ ผู้หญิงต้องมีการศึกษาให้มากขึ้น และต้องมีสถานที่ให้คำปรึกษามากขึ้น และ 2) ในการทำงานเกี่ยวกับกรณีความรุนแรงในครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ควรเป็นผู้รับผิดชอบหลักในเรื่องการแก้ไขปัญหาคความรุนแรงในครอบครัว ในส่วนของเจ้าหน้าที่ตำรวจก็ควรนำพระราชบัญญัติคุ้มครองฯ ไปใช้อย่างจริงจัง รวมทั้งมีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับขั้นตอนในการปฏิบัติงาน และอบรมความรู้ด้านจิตวิทยาให้กับเจ้าหน้าที่ตำรวจ ควรเพิ่มเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องจัดงบประมาณที่จำเป็นในการปฏิบัติงาน รวมทั้งยังมีการเสนอให้แก้ไขกฎหมายเพื่อให้การทำงานครบวงจรจนสามารถแก้ไขปัญหให้กับครอบครัวได้อย่างแท้จริง

2) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลกลุ่มตัวอย่างผู้ถูกกระทำ ในด้านสถานการณ์ปัญหา พบว่า ลักษณะความรุนแรงที่ถูกกระทำ มีตั้งแต่การทำร้ายร่างกายและจิตใจ ซึ่งจากการทำร้ายร่างกาย ได้ส่งผลให้ผู้ถูกกระทำทนไม่ได้มากที่สุด เพราะได้รับบาดเจ็บอย่างหนักจนทนไม่ไหว จึงตัดสินใจออกมาขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานและขอแจ้งความ กรณีศึกษาหลายรายได้เคยไปแจ้งตำรวจไว้ก่อนแล้วทำร้ายร่างกาย ซึ่งตำรวจได้มีการลงบันทึกประจำวันไว้ มีบางรายมักนำลูกเล็ก ๆ มาด้วย จึงจำเป็นต้องหาที่อยู่ทีปลอดภัยจากติดตามของสามี

(1) การบริการให้ความช่วยเหลือและแหล่งบริการให้ความช่วยเหลือ ประกอบด้วย 1) ตำรวจ โดยมีการติดต่อขอแจ้งความ ขอให้ตำรวจช่วยปรับเปลี่ยนนิสัยหรือพฤติกรรมของสามีเพราะคิดว่าตำรวจมีอำนาจ ซึ่งผู้ถูกกระทำยอมรับว่าเห็นตำรวจเป็นที่พึ่ง 2) โรงพยาบาล

ผู้ถูกกระทำมาใช้บริการที่โรงพยาบาลเมื่อถูกทำร้ายร่างกาย โดยส่วนใหญ่มักถูกส่งต่อมาจากตำรวจหรือองค์กรที่ให้ความช่วยเหลือ และ 3) *องค์กรเอกชนหรือมูลนิธิ* ผู้ถูกกระทำส่วนใหญ่มักรับรู้จากข่าวสารข้อมูลและมีผู้ให้คำแนะนำมา รวมทั้งบางรายที่ถูกส่งต่อมาจากโรงพยาบาล เพื่อขอรับความช่วยเหลืออย่างอื่น

ลักษณะการบริการให้ความช่วยเหลือที่ได้รับ ได้แก่ 1) คำแนะนำปรึกษาและช่วยเหลือเบื้องต้น 2) การลงบันทึกประจำวัน เพื่อเป็นการรับรู้ว่ามีปัญหากระหว่างสามีภรรยา และมักไม่มีการดำเนินการต่อ แต่อย่างน้อยอาจมีการเรียกคู่กรณีมาตักเตือนและปล่อยกลับบ้าน 3) การรักษาพยาบาล เมื่อมีอาการบาดเจ็บทางร่างกายและอาจมีการให้คำปรึกษาแนะนำส่งต่อไปยังหน่วยงานที่ผู้ถูกกระทำสามารถขอความช่วยเหลือได้ ซึ่งบางแห่งได้แนะนำให้ดำเนินการตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 4) การให้ที่พักอาศัยที่ปลอดภัย มีอาหารให้รับประทาน ช่วยเรื่องค่าใช้จ่ายและนมของเด็ก ช่วยฝึกอาชีพ ฯลฯ 5) การให้คำแนะนำและคำปรึกษาเพื่อต่อสู้ขอความเป็นธรรม โดยการฟื้นฟูด้านจิตใจเพื่อให้ผู้ถูกกระทำมีกำลังใจและแนวทางในการเรียกร้องความเป็นธรรมให้ตนเอง ด้านสวัสดิการ การสงเคราะห์ที่อยู่ ค่าใช้จ่ายในการเดินทาง การช่วยเหลือเรื่องการค้าเนคตี และประสานงานเพื่ออำนวยความสะดวกอื่น ๆ 6) การดำเนินคดี ซึ่งเป็นงานของฝ่ายตำรวจในการสอบสวนเมื่อมีการแจ้งความจากผู้เสียหาย แต่พนักงานสอบสวนก็เห็นว่าเป็นเรื่องที่สามีภรรยาจะต้องจัดการเอง แต่ยังไม่ค่อยมีการดำเนินการตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 ยังมีพนักงานสอบสวนที่ไม่เข้าใจกระบวนการคุ้มครองผู้ถูกกระทำ

(2) ความคิดเห็นต่อการบริการให้ความช่วยเหลือของทีมสหวิชาชีพ การบริการช่วยเหลือของโรงพยาบาลผู้ถูกกระทำมีความพึงพอใจในกระบวนการและขั้นตอนให้บริการของศูนย์พึ่งได้ในโรงพยาบาล มีความพึงพอใจต่อการบริการของบุคลากรด้านสวัสดิการ มีการให้คำแนะนำถึงให้ใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 และบุคลากรที่

ให้บริการด้านสวัสดิการขององค์กรเอกชนสามารถเป็นที่พึ่งได้จริง และการบริการช่วยเหลือของตำรวจ/พนักงานสอบสวน แยกเป็นประเด็นดังนี้ 1) ผู้ถูกกระทำมีความเห็นว่าตำรวจยังไม่ได้ช่วยเหลืออย่างทันที ไม่ให้ข้อมูลที่ เป็นประโยชน์ต่อผู้ถูกกระทำ มีทัศนคติเชิงลบต่อปัญหาขาดการช่วยเหลืออย่างทันที แต่ก็มีข้อดีตรงที่ให้ผู้ถูกกระทำตัดสินใจปัญหาด้วยตนเอง 2) ตำรวจบางคนมีการใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 โดยดำเนินการเรียกผู้กระทำมาตักเตือนและห้ามผู้ชายไม่ให้ทำร้ายผู้หญิงอีก 3) ผู้รับบริการยังไม่พึงพอใจในการบริการพนักงานสอบสวน โดยมีความรู้สึกว่าการพนักงานสอบสวนยังมีวิธีการจัดการปัญหา ความรุนแรงและมีทัศนคติไม่ถูกต้องต่อปัญหา เช่น เห็นว่าปัญหาความรุนแรงในครอบครัวเป็นเรื่องระหว่างสามีภรรยา และ 4) ต้องการให้มีการใช้กฎหมายบังคับเพื่อลงโทษ หรืออบรมเปลี่ยนนิสัยผู้ชายที่ทำร้ายผู้หญิงได้ รวมทั้งคิดว่าการไกล่เกลี่ยไม่ช่วยให้ปัญหายุติเพราะหลังจากนั้นผู้หญิงจะอยู่อย่างไม่ปลอดภัย

(3) ข้อเสนอเพื่อการปรับปรุงการบริการให้ความช่วยเหลือของทีมสหวิชาชีพ ผู้ถูกกระทำมีข้อเสนอแนะดังนี้ 1) ปรับเปลี่ยนทัศนคติของผู้ถูกกระทำ 2) ปรับเปลี่ยนทัศนคติของบุคลากรในทีมสหวิชาชีพ 3) ควรมีการปรับปรุงแนวทางการบริการให้ความช่วยเหลือ 4) ควรมีการเตรียมความพร้อมของบุคลากรที่ให้บริการ และ 5) แนะนำให้อบรมสั่งสอนผู้ชายตั้งแต่วัยเด็กให้รู้จักให้เกียรติผู้หญิง เป็นสุภาพบุรุษ และมีการประชาสัมพันธ์พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 ให้เป็นที่รับรู้

3) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลกลุ่มตัวอย่างทีมสหวิชาชีพ

(1) บทบาทของทีมสหวิชาชีพ 1) *บทบาทหน้าที่ของแพทย์* โดยมีบทบาทในการตรวจวิเคราะห์ร่างกาย สภาพจิตใจ วินิจฉัยโรค รักษาอาการเจ็บป่วยเบื้องต้น เก็บหลักฐานที่เกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ต่อการทำคดี ประสานงานส่งต่อไปยังผู้ที่มีความเชี่ยวชาญ

เฉพาะด้านบริหารศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็กและสตรี หรือหน่วยงานที่ทำงานเกี่ยวข้องกับความรุนแรงในครอบครัว พัฒนาระบบการรักษาและช่วยเหลือผู้ถูกระทำ ความรุนแรง 2) บทบาทหน้าที่ของพยาบาล พยาบาล มีบทบาทในการซักประวัติ ผู้ถูกระทำ เตรียมข้อมูลเบื้องต้นสำหรับแพทย์ ลงทะเบียนประวัติของผู้ถูกระทำ ส่งต่อไปยังแพทย์เพื่อตรวจร่างกาย ประเมินความปลอดภัยของผู้ถูกระทำในการได้รับการกระทำซ้ำ จัดหาที่พัก ในกรณีฉุกเฉิน ให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษาแก่คนไข้ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการตรวจลักษณะต่าง ๆ เช่น HIV ประสานงานกับสหวิชาชีพอื่น ๆ ทั้งภายในโรงพยาบาล 3) บทบาทหน้าที่ของนักสังคมสงเคราะห์ คือ ประเมินเรื่อง สภาพจิตใจของผู้ถูกระทำ ส่งคนไข้ต่อไปพบจิตแพทย์ ติดตามดูแลผู้ถูกระทำ โดยการโทรตามหรือเยี่ยมบ้าน คนไข้ เพื่อให้ความช่วยเหลือหรือป้องกันการถูกระทำซ้ำ 4) บทบาทหน้าที่ของนักกฎหมาย เจ้าหน้าที่ตามกฎหมาย ค้ำครองเด็ก นักกฎหมายมีบทบาทในการรับแจ้งเหตุ เด็กที่ถูกทำร้ายทารุณกรรม ทอดทิ้งละเลยในเรื่องต่าง ๆ หาข้อเท็จจริงที่เกิดกับกลุ่มเป้าหมายอย่างเป็นระบบ ประสานงานกับสหวิชาชีพอื่นในองค์กรเดียวกัน ค้ำครอง ตัวเด็ก การส่งต่อไปให้ฝ่ายอื่นช่วยประสานงานกรณีที่ไม่สามารถทำได้เอง การบำบัดฟื้นฟูเพื่อคืนเด็กสู่สังคม การป้องกันต่าง ๆ ในครอบครัวโรงเรียนหรือที่อื่น ๆ

(2) อุปสรรคการทำงานของเจ้าหน้าที่ สหวิชาชีพ 1) เจ้าหน้าที่สหวิชาชีพขาดความรู้ในการทำงาน 2) มีเจ้าหน้าที่สหวิชาชีพไม่เพียงพอกับความ ต้องการ ทำให้การดำเนินงานล่าช้า เปลี่ยนเจ้าหน้าที่สหวิชาชีพบ่อย ส่งผลให้การช่วยเหลือผู้ถูกระทำไม่ต่อเนื่อง 3) เจ้าหน้าที่ สหวิชาชีพไม่มีความรู้ในอาชีพของตนเอง และไม่รับบทบาท ของผู้ทำงานร่วมด้วย มีความแตกต่างขององค์ความรู้ของ เจ้าหน้าที่สหวิชาชีพในส่วนกลางและภูมิภาค ทำให้ไม่ทราบ ข้อจำกัดหรือความสามารถในการทำงาน ส่งผลให้การ ทำงานมีประสิทธิภาพลดลง 4) มีทัศนคติที่ไม่เหมาะสม ในการทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่สหวิชาชีพอื่น เช่น ให้ความสำคัญแก่ผู้ที่มีอำนาจหน้าที่หรือตำแหน่งสูงกว่า จึงทำให้การช่วยเหลือผู้ถูกระทำ ความรุนแรงไม่มี

ประสิทธิภาพ 5) มีทัศนคติที่ไม่ดีเกี่ยวกับความรุนแรง ในครอบครัว โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ตำรวจ เช่น คิดว่าเป็น เรื่องธรรมดา หรือคดีอื่นสำคัญกว่า ส่งผลให้เจ้าหน้าที่ ไม่เข้าไปดำเนินการช่วยเหลือ หรือดำเนินคดีล่าช้า 6) ทำงานล่าช้า ส่งผลให้การดำเนินการทั้งกระบวนการล่าช้า 7) ไม่มีสวัสดิการรองรับผู้ถูกระทำ และ 8) ผู้บริหาร ไม่เห็นความสำคัญของการให้ความช่วยเหลือผู้ถูกระทำ

(3) ปัจจัยสนับสนุนการทำงานของเจ้าหน้าที่ สหวิชาชีพ การประสบความสำเร็จในการทำงานของ กลุ่มสหวิชาชีพมีปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้ 1) ผู้บริหารหน่วยงาน เห็นความสำคัญของการทำงานกับกลุ่มผู้ถูกระทำ ความรุนแรง มีนโยบายและให้การสนับสนุนในด้านต่าง ๆ 2) ได้รับการ สนับสนุนจากสหวิชาชีพอื่น ทั้งในด้านองค์ความรู้ และการให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำให้มีการช่วยเหลือ ผู้ถูกระทำ ความรุนแรงได้มีประสิทธิภาพมากขึ้น 3) ทีม สหวิชาชีพมีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน 4) มีการพัฒนา ระบบต่าง ๆ เพื่อให้การทำงานระหว่างสหวิชาชีพเป็นระบบ ทั้งการพัฒนาแบบฟอร์มต่าง ๆ สำหรับกรอกข้อมูล หรือ เก็บข้อมูลด้านต่าง ๆ มีการส่งต่อข้อมูลระหว่างเจ้าหน้าที่ สหวิชาชีพ มีการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่สหวิชาชีพที่ทำงาน เกี่ยวกับความรุนแรง และมีการประเมินผลการทำงาน เป็นระยะ 5) เจ้าหน้าที่สหวิชาชีพมีทัศนคติที่ดีในการ ทำงานช่วยเหลือผู้ถูกระทำ ความรุนแรงในครอบครัว และ 6) เจ้าหน้าที่สหวิชาชีพที่มีความรู้เกี่ยวกับการทำงานเกี่ยวข้องกับ ความรุนแรงในครอบครัวและรับรู้บทบาทหน้าที่ของผู้ที่ เกี่ยวข้องเป็นอย่างดี

(4) ปัญหาเกี่ยวกับพระราชบัญญัติคุ้มครอง ผู้ถูกระทำ ความรุนแรงในครอบครัว ได้แก่ 1) การให้ คำจำกัดความในพระราชบัญญัติฯ ไม่ชัดเจนทำให้ยากต่อ การตีความและนำไปปฏิบัติ 2) ข้อความในพระราชบัญญัติฯ ไม่เอื้ออำนวยในการดำเนินงานหรือการปฏิบัติจริง เนื่องจากยังไม่มีความพร้อมของเจ้าหน้าที่สหวิชาชีพด้านต่าง ๆ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านต่าง ๆ และ 3) ไม่มีระบบ การให้ความรู้หรือฝึกอบรมผู้ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการใช้ พระราชบัญญัติฯ

4) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม

(1) ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงและการทำงานของทีมนิสิตวิชาชีพมีทัศนคติต่อปัญหาความรุนแรงในครอบครัวและการทำงานของทีมนิสิตวิชาชีพ ดังนี้ 1) ครอบครัวมีปัญหาด้านความสัมพันธ์ มีลักษณะครอบครัวแตกแยก เด็กและเยาวชนมีสภาพแวดล้อมที่มีภาวะเสี่ยงและถูกกระทำความรุนแรงจากบุคคลในครอบครัว 2) ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวยังมีอยู่เนื่องจากต้นเหตุของปัญหายังไม่ได้รับการแก้ไข มีผลกระทบต่อสังคม โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน 3) ปัญหาความรุนแรงมีความเกี่ยวข้องกับทุกคน สังคมต้องตระหนักและมีความรับผิดชอบร่วมกัน และ 4) การแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวเป็นปัญหาที่ไม่สามารถปฏิบัติได้ตามลำพัง ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย ต้องมีเครือข่ายการทำงาน

(2) ปัจจัยสนับสนุนการทำงานของทีมนิสิตวิชาชีพ 1) ปัจจัยด้านบริหาร ได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารระดับจังหวัดและหน่วยงาน ผู้บริหารมีวิสัยทัศน์มีความเข้าใจ และตระหนักในปัญหาความรุนแรงในครอบครัว มีนโยบายที่ชัดเจนจะช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานมีความมั่นใจในแนวทางการทำงาน การให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ระหว่างระดับบริหารและผู้ร่วมงาน 2) ปัจจัยด้านนโยบาย กลไกการทำงานที่สำคัญคือการทำงานมีเครื่องมือในการทำงาน คือ พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 3) มีการสนับสนุนด้านบริการให้ความช่วยเหลือ โดยมีระบบการทำงานที่ดี มีแนวทางการให้ความช่วยเหลือที่ชัดเจน มีความร่วมมือในการทำงานระหว่างทีมนิสิตวิชาชีพต่าง ๆ มีบุคลากรมีทักษะในการบริการผู้เสียหาย ใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวในการทำงาน โดยการมุ่งเป้าหมายการช่วยเหลือผู้เสียหายเป็นหลัก และ 4) มีการประสานงานระหว่างทีมเพื่อช่วยเหลือและสนับสนุนกันและกัน มีการประสานส่งต่อผู้เสียหาย

(3) ปัญหาอุปสรรคในการทำงานของทีมนิสิตวิชาชีพ 1) ด้านบริหารงาน มีการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารบ่อย ทำให้การทำงานไม่ต่อเนื่อง ควรมีหน่วยงานเฉพาะ

มากกว่า ระบบการบริการแบบจุดเดียวเบ็ดเสร็จเป็นไปได้ยาก เพราะลักษณะปัญหาที่มีความซับซ้อน จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่าย มีข้อจำกัดเรื่องการเบิกจ่ายค่าบริการช่วยเหลือ หลักการและแนวปฏิบัติของบางหน่วยงานยังไม่ชัดเจน 2) การปฏิบัติงาน ผู้ปฏิบัติงานมีความเสี่ยงภัยและเป็นอันตราย มีบุคลากรไม่เพียงพอขาดบุคลากรที่มีทักษะเฉพาะ บุคลากรยังขาดทักษะการทำงาน ผู้เสียหายหรือผู้ถูกกระทำมาขอความช่วยเหลือซ้ำหรือบางครั้งมาขอความช่วยเหลือแต่ให้ข้อมูลไม่ครบ การทำงานของทีมนิสิตวิชาชีพขาดการบูรณาการ เป็นลักษณะต่างคนต่างทำ ขาดการสนับสนุนทรัพยากรที่ชัดเจน และหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือยังขาดความพร้อมในการบริการ 3) การประสานงาน การให้ความช่วยเหลือแบบเป็นทางการยังไม่คล่องตัว และมีข้อจำกัดในการส่งต่องานสู่เครือข่ายระดับท้องถิ่น เนื่องจากแกนนำระดับท้องถิ่นยังขาดความรู้ความเข้าใจและทักษะการให้ความช่วยเหลือเรื่องกฎหมาย บางแห่งก็ไม่สนใจปัญหานี้

(4) ความคิดเห็นต่อพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 กับการทำงานของทีมนิสิตวิชาชีพ ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มมีความเห็นว่ากฎหมายมีประโยชน์ ใช้เป็นเครื่องมือในการทำงานให้ความช่วยเหลือผู้เสียหาย ทำให้ผู้ถูกกระทำได้รับการคุ้มครองทำให้สามารถช่วยเหลือผู้ถูกกระทำได้รับความยุติธรรมทำให้คดีครอบครัวมีการยอมความกันได้ ช่วยในการรักษาสภาพครอบครัวไว้ แต่ก็ยังเห็นว่ายังมีจุดบกพร่อง เพราะเห็นว่าการใช้กฎหมายเพียงอย่างเดียวไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ บุคลากรที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องจำเป็นต้องรับรู้ทำความเข้าใจรายละเอียดของข้อกฎหมาย อย่างไรก็ตาม จำเป็นที่จะต้องปรับทัศนคติที่มีต่อปัญหาความรุนแรงในครอบครัวให้ถูกต้องว่า “ไม่ใช่เรื่องส่วนตัว”

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะแนวทางการดำเนินงานเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัวของทีมนิสิตวิชาชีพ เสนอแนะให้ทีมนิสิตวิชาชีพทำงานเชิงป้องกัน ควรผสมผสานลักษณะการทำงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ควรมี

โครงสร้างการทำงานที่ชัดเจน กำหนดบทบาทว่าใครทำอะไรบ้าง ควรกำหนดยุทธศาสตร์การทำงานระดับจังหวัดให้ชัดเจน ควรเพิ่มแรงจูงใจในการทำงาน เพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน และให้ความสำคัญกับพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 จึงควรมีการเผยแพร่ให้รับรู้ เข้าใจ และสามารถนำไปสู่การปฏิบัติ เพื่อเป็นเครื่องมือในการให้ความช่วยเหลือ

2. ข้อเสนอแนะต่อบทบาทความร่วมมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและการประสานงาน เสนอแนะให้สื่อมีบทบาทในการสร้างความตระหนักในปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ควรมีหน่วยงานกลางเพื่อความสะดวกในการปฏิบัติงานร่วมกัน ควรมีการขยายเครือข่ายสู่ชุมชนท้องถิ่นให้ช่วยป้องกันและแก้ไขปัญหาในเบื้องต้น และควรใช้ภูมิปัญญาส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา

3. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ เพื่อกำหนดแนวทางการทำงานที่เหมาะสมของทีมสหวิชาชีพ เสนอแนะให้มีการศึกษาวิจัยในท้องถิ่น เสนอให้เด็กและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วม ควรให้ความรู้เรื่องบทบาทการเป็นพ่อแม่ และควรนำเรื่องธรรมะมาใช้ในการแก้ไขปัญหา

1) **ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย** มีดังนี้ (1) ควรมีหน่วยงานกลางที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงในการประสานการทำงาน เพื่อแก้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวอย่างชัดเจนทั้งในระดับชาติและระดับพื้นที่ เพื่อให้มีนโยบายร่วมกันและบูรณาการทรัพยากร (2) ควรมีนโยบายการทำงานในเชิงรุก โดยเน้นการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวอย่างเป็นรูปธรรม (3) ควรมีการเผยแพร่ทำความเข้าใจ

ปัญหาความรุนแรง ผลกระทบ การให้ความช่วยเหลือสู่ภาคประชาชนอย่างต่อเนื่อง (4) ควรมีการสนับสนุนองค์กรส่วนท้องถิ่นให้มีการสร้างเครือข่ายการป้องกันและแก้ไขปัญหาที่สัมพันธ์กับนโยบายระดับชาติ (5) บูรณาการการบริหารงานทีมสหวิชาชีพ ร่วมกันกำหนดนโยบายหลักให้เป็นวาระแห่งชาติ เพื่อให้ทีมสหวิชาชีพทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ (6) ควรมีแนวทางการสร้างแรงจูงใจในการทำงานของผู้ปฏิบัติงานในทีมสหวิชาชีพ มีระบบให้ความคุ้มครองจากภัยในขณะทำงาน

2) **ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ** มีดังนี้ (1) พัฒนาระบบการปฏิบัติงาน เพื่อรองรับการทำงานร่วมกันของทีมสหวิชาชีพภายใต้พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 (2) พัฒนาเทคนิคการทำงาน เน้นการพัฒนาบุคลากรในทีมสหวิชาชีพ ซึ่งควรมีการจัดทำคู่มือการทำงานให้กับทีมสหวิชาชีพสำหรับบุคลากรที่ให้บริการแต่ละกลุ่ม เพื่อให้การทำงานมีความบกพร่องน้อยที่สุด (3) พัฒนาทีมงานและการทำงานเป็นทีม (4) ควรมีการพัฒนาแนวทางการบริการให้ความช่วยเหลือการให้บริการควรครบวงจร ให้บริการได้ตลอด 24 ชั่วโมง และควรมีบุคลากรที่พร้อมจะให้ความช่วยเหลือผู้ถูกระทำได้ตลอดเวลา ทันต่อเหตุการณ์ และ (5) ควรมีระบบการติดตามผลและมีการรายงานผลอย่างต่อเนื่อง เพื่อป้องกันการกระทำซ้ำและช่วยฟื้นฟูผู้ถูกระทำให้สามารถกลับคืนสู่ครอบครัวและสังคมได้อย่างมีศักยภาพ

“

ที่มา : บุญเสริม หุตะแพทย์, ประกายรัตน์ ภัทรธิตี และกุลกานต์ อภิวัฒน์ลังการ, ทศนคติและบทบาทของทีมสหวิชาชีพต่อการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัว, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2551.

”

เรื่องที่ 31

โครงการวิจัยเรื่อง “การวิจัยและพัฒนาเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการปฏิบัติงานด้านความรุนแรงในครอบครัว”

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ปี 2560

ที่มาและความสำคัญ

แม้ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนจะมีการให้ความช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาความรุนแรงต่อเด็ก ผู้หญิง และคนในครอบครัวอย่างต่อเนื่อง แต่การทำงานที่ผ่านมา ยังทำได้ไม่เต็มประสิทธิภาพ เนื่องจากเหตุปัจจัยหลายประการ เช่น ขาดการจัดการที่ดี ขาดการบูรณาการการทำงานระหว่างหน่วยงาน รวมทั้งมีข้อจำกัดในการปฏิบัติงาน กล่าวคือ ขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับปัญหา สาเหตุ และผลกระทบของปัญหาความรุนแรงในครอบครัว อีกทั้งยังมีทักษะในการปฏิบัติงานด้านความรุนแรงไม่เพียงพอ แม้กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวและเครือข่ายการทำงานจะมีการจัดฝึกอบรมเพื่อให้ความรู้ และเผยแพร่คู่มือและเอกสารเพื่อช่วยสร้างความเข้าใจในการปฏิบัติงาน แต่ชุดความรู้เหล่านั้นยังมีเนื้อหาไม่ครบถ้วน ขณะที่บางส่วนเข้าใจยาก จำเป็นต้องได้รับการฝึกอบรมความรู้และทักษะในการทำงาน รวมทั้งเพิ่มพูนประสบการณ์ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

ผู้ปฏิบัติงานด้านความรุนแรงในครอบครัวถือเป็นปัจจัยและเป็นกลไกสำคัญที่จะทำให้การทำงาน ทั้งเชิงป้องกันและแก้ไขให้บรรลุผลสำเร็จ ดังนั้นกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวจึงมีแนวคิดที่จะแสวงหาองค์ความรู้ที่มีลักษณะเป็นองค์รวมหรือเชิงบูรณาการ และจำเป็นสำหรับการปฏิบัติงานเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัว เพื่อนำมาพัฒนาเป็นโปรแกรมการเรียนรู้ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรือ E-Learning เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัวหรือผู้สนใจโดยทั่วไปที่มีจำนวนมากสามารถเข้ามาเรียนรู้ได้ด้วยตนเองโดยการศึกษาผ่านระบบ E-Learning ซึ่งมีลักษณะสำคัญ คือ องค์ความรู้ด้านครอบครัวและความรุนแรงในครอบครัว องค์ความรู้และทักษะในการปฏิบัติงานของผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น กฎหมายที่เกี่ยวข้อง เทคนิคการให้คำปรึกษาและการให้คำแนะนำช่วยเหลือ ฯลฯ และองค์ความรู้ที่จำเป็นอื่น ๆ ที่เหมาะสมจะนำไปสร้างนวัตกรรมในรูปแบบของโปรแกรมการเรียนรู้ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (E-Learning) เพื่อการพัฒนาศักยภาพของผู้ปฏิบัติงานด้านความรุนแรงในครอบครัวให้สามารถทำหน้าที่ในการให้ความช่วยเหลือ ให้คำปรึกษา และประสานจัดการงานทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ รวมถึงบทบาทหน้าที่ต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสมต่อไป

วัตถุประสงค์การศึกษาวิธีดำเนินการวิจัย

1. ประมวลองค์ความรู้ที่มีลักษณะเป็นองค์รวมหรือเชิงบูรณาการซึ่งจำเป็นสำหรับการเสริมสร้างสมรรถนะการปฏิบัติงานเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัวของผู้ปฏิบัติงานด้านความรุนแรงในครอบครัว

2. นำองค์ความรู้ที่ประมวลได้ไปสร้างเป็นนวัตกรรมในรูปแบบของโปรแกรมการเรียนรู้ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์หรือ E-Learning เพื่อการพัฒนาศักยภาพของผู้ปฏิบัติงานด้านความรุนแรงในครอบครัว

วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยในรูปแบบของการดำเนินงานใน 2 ลักษณะ คือ การวิจัยเอกสาร (documentary research) และการวิจัยและพัฒนา (research and development)

1. การวิจัยเอกสาร (documentary research)

ซึ่งเป็นข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) เพื่อศึกษาเนื้อหาของความรู้เกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัว ที่เป็นประโยชน์ในการนำความรู้ไปเสริมสร้างสมรรถนะการปฏิบัติงานด้านความรุนแรงในครอบครัว

1.1 ขอบเขตเนื้อหาของการวิจัยเอกสาร มีขอบเขตเนื้อหาครอบคลุมเรื่องต่าง ๆ ได้แก่

1.1.1 ความรู้ด้านครอบครัวที่จำเป็นต่อการทำงานของผู้ปฏิบัติงานด้านความรุนแรงในครอบครัว

1.1.2 ความรู้เกี่ยวกับทักษะในการปฏิบัติงานที่จำเป็นต่อการทำงานของผู้ปฏิบัติงานด้านความรุนแรงในครอบครัว

1.2.3 คุณลักษณะของผู้ปฏิบัติงานด้านความรุนแรงในครอบครัว

1.2.4 รูปแบบความช่วยเหลือหรือให้คำแนะนำปรึกษากับผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงของผู้ปฏิบัติงานด้านความรุนแรงในครอบครัว

1.2.5 รูปแบบการจัดการปัญหาและ

บรรเทาพฤติกรรมความรุนแรงให้กับผู้กระทำความรุนแรงของผู้ปฏิบัติงานด้านความรุนแรงในครอบครัว

1.2 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยเอกสารเพื่อเตรียมจัดทำเนื้อหาสำหรับการเรียนรู้ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (E-Learning) มีดังนี้

1.2.1 ประชุมวางแผนเพื่อกำหนดกรอบการวิจัย การจัดประชุมเพื่อวางแผนดำเนินงานโครงการวิจัย

1.2.2 สืบหาข้อมูลความต้องการความรู้ของผู้ปฏิบัติงานด้านความรุนแรงในครอบครัว สืบเนื่องจากการประชุมรับฟังความคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งเป็นข้อคำถามปลายเปิดเพื่อสอบถาม ทั้งจากหน่วยงานราชการในส่วนกลาง ในระดับจังหวัด และระดับท้องถิ่น จำนวน 2 ครั้ง โดยมีกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน

1.3 วิเคราะห์และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

2. การวิจัยและพัฒนา (research and development)

คณะผู้วิจัยได้นำผลที่ได้จากการศึกษาวิเคราะห์ และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องหลังจากนั้นจัดอบรมหลักสูตรทดลองและประเมินผลโปรแกรมการเรียนรู้ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (E-Learning) โดยใช้ชื่อโปรแกรมว่า “ความรุนแรงในครอบครัวและการจัดการปัญหา” เพื่อการทดลองประเมินผลพร้อมพัฒนานวัตกรรม และเพื่อการพัฒนาศักยภาพของผู้ปฏิบัติงานด้านความรุนแรงในครอบครัวให้มีความสมบูรณ์ ผู้เข้ารับการอบรมโปรแกรมการเรียนรู้ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (หลักสูตร E-Learning) ประกอบด้วยผู้ปฏิบัติงานด้านความรุนแรงในครอบครัวทุกภูมิภาค โดยใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบโควตา (quota sampling) กระจายไปในจังหวัดในภูมิภาคต่าง ๆ ซึ่งมีผู้เข้าร่วมการอบรมจำนวน 30 คน อาทิ ผู้ปฏิบัติงานด้านความรุนแรงในครอบครัว ผู้บริหารองค์กรและผู้ปฏิบัติงานในส่วนกลาง นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดคุณสมบัติผู้เข้าร่วมอบรมคือ 1) เป็นผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัวโดยตรง 2) เป็นเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ปฏิบัติการเพื่อป้องกันการกระทำความรุนแรงในครอบครัวตาม

พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 และ 3) ยังไม่เป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550

การเลือกตัวอย่างเป็นแบบโควตา (quota sampling) โดยกระจายไปในจังหวัดในแต่ละภูมิภาค ได้แก่ จังหวัดในภาคเหนือ (ได้แก่ เจ้าหน้าที่จากจังหวัดตาก และสุโขทัย) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ได้แก่ เจ้าหน้าที่จากจังหวัดนครราชสีมาและสกลนคร) ภาคกลาง (ได้แก่ เจ้าหน้าที่จากจังหวัดนครปฐมและชัยนาท) ภาคตะวันออก (ได้แก่ เจ้าหน้าที่จากจังหวัดตราดและจันทบุรี) จังหวัดละไม่น้อยกว่า 2 คน รวมทั้งเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานในกรุงเทพมหานคร และผู้แทนจากองค์กรเอกชนและผู้นำชุมชนที่ทำงานเกี่ยวข้องกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ผู้ร่วมกิจกรรมการอบรมมี 2 กลุ่ม ประกอบด้วย เป็นผู้เข้าร่วมการอบรมในห้องเรียน (สถานที่อบรม) จำนวน 20 คน และผู้เข้าเรียนออนไลน์ (online) ที่เป็นผู้สนใจอีกจำนวน 12 คน ประกอบด้วย ผู้ปฏิบัติงานด้านความรุนแรงในครอบครัว เป็นผู้ปฏิบัติงานจากกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เช่น กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว ศูนย์ช่วยเหลือสังคม (OSCC) ซึ่งเป็นหน่วยราชการในส่วนกลาง เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในต่างจังหวัด เช่น เจ้าหน้าที่จากศูนย์ปฏิบัติการตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 และผู้นำชุมชน

ผลการศึกษา

ผลการทดลองใช้โปรแกรมการเรียนรู้ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ในส่วนของประเมินผลผู้เรียน แสดงให้เห็นว่า โปรแกรมการเรียนรู้สามารถช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้เกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัวและการจัดการปัญหาเพิ่มมากขึ้นตาม โดยเมื่อทดสอบทางสถิติโดยใช้สถิติ t-test แบบประชากรสองกลุ่มไม่อิสระต่อกัน หรือ paired two sample for means พบว่า ได้ค่า t เท่ากับ - 9.16 และมีค่า p-value เท่ากับ 0.000

ผลการทดลองใช้โปรแกรมการเรียนรู้ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ในส่วนของประเมินผลโปรแกรมการเรียนรู้ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (E-Learning) แสดงให้เห็นว่า ผู้เข้ารับการอบรมมีความพึงพอใจในบทเรียนต่าง ๆ ที่นำเสนอผ่านโปรแกรมการเรียนรู้ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์มีค่าเฉลี่ยโดยรวมเท่ากับ 4.33 (จากค่าคะแนนสูงสุดเท่ากับ 5) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) เท่ากับ 0.86 ผู้เข้ารับการอบรมส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในขั้นตอนการเข้าเรียนในแต่ละบทเรียน โดยเห็นว่ามีความสะดวกสำหรับผู้เรียนและมีความเห็นว่าการเรียนทำให้ผู้เข้าอบรมมีความรู้ในแต่ละบทเรียนเพิ่มมากขึ้น (แต่ละข้อมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.42) นอกจากนี้ ผู้เข้ารับการอบรมยังเห็นว่าความรู้ที่ได้นี้ สามารถนำไปใช้ในการทำงานของตนได้ และบทเรียนในโปรแกรมการเรียนรู้ฯ ที่จัดทำขึ้นนี้มีประโยชน์สำหรับคนทำงานเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัว (แต่ละข้อมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.37) เป็นต้น ทั้งนี้ ผู้เข้ารับการอบรมยังได้ให้ข้อเสนอในการปรับปรุงการนำเสนอของบทเรียนบางส่วนอีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยและพัฒนาโปรแกรมการเรียนรู้ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (E-Learning) เรื่อง “ความรุนแรงในครอบครัวและการจัดการปัญหา” เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาศักยภาพของผู้ปฏิบัติงานด้านความรุนแรงในครอบครัวในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับโปรแกรมที่พัฒนามีดังนี้

1. กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวควรประชาสัมพันธ์เพื่อเชิญชวนให้คนทำงานด้านความรุนแรงในครอบครัวที่มีอยู่จำนวนมากในกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และภาคีเครือข่าย ทั้งหน่วยงานภาครัฐ องค์กรเอกชน และภาคประชาสังคม ในระดับชุมชนและระดับจังหวัด เข้ามารับการอบรมตามโปรแกรมการเรียนรู้ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่พัฒนามีตลอดจนควรจัดให้มีเจ้าหน้าที่ดูแลระบบเว็บไซต์หรือแอดมิน (system administrator หรือ admin) ให้ระบบมีความเคลื่อนไหวอยู่เสมอ

2. กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวควรกำหนดให้การอบรมตามโปรแกรมการเรียนรู้ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่พัฒนานี้ เป็นความรู้พื้นฐานสำหรับผู้ที่จะเข้ารับการฝึกอบรมในหัวข้ออื่น ๆ เกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่กรมจัดขึ้น เช่น หลักสูตรการฝึกอบรมพนักงานเจ้าหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 เป็นต้น

3. กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวควรปรับปรุงโปรแกรมการเรียนรู้ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่พัฒนาขึ้นนี้ อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เนื้อหาของโปรแกรมมีความทันสมัยตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป และควรพัฒนารูปแบบของโปรแกรมให้เป็นระบบอีเลิร์นนิ่งที่สมบูรณ์มากขึ้น คือ ควรพัฒนารูปแบบการนำเสนอบทเรียนให้มีลักษณะเป็นภาพแอนิเมชันมากขึ้น ควรปรับระบบเป็นระบบอีเลิร์นนิ่งมาตรฐาน ที่ให้ผู้เรียนสามารถตอบโต้กับผู้สอนหรือผู้รับผิดชอบหลักสูตรได้มากขึ้น และควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนหรือผู้สนใจที่มีลักษณะพิเศษได้เรียนรู้ได้มากขึ้น เช่น การสื่อสารภาษามือสำหรับผู้เรียนที่ไม่สะดวกในการรับฟังเสียง เป็นต้น

4. กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวควรมอบประกาศนียบัตรหรือเอกสารรับรองสำหรับผู้ผ่านการเรียนรู้ตามโปรแกรมการเรียนรู้ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่พัฒนานี้ โดยในระยะแรกอาจให้สามารถจัดพิมพ์ใบประกาศนียบัตรได้โดยอัตโนมัติ และในระยะยาวอาจให้ความสำคัญเพิ่มขึ้น โดยให้ผู้บริหารหน่วยงานลงนามในประกาศนียบัตรด้วย

5. กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวให้ความสำคัญกับการพัฒนาหรือเสริมสร้างสมรรถนะการปฏิบัติงานด้านความรุนแรงในครอบครัวให้กับผู้ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัวและผู้สนใจทั่วไปให้มากขึ้น เพราะมีบุคลากรจำนวนมากและยังขาดความรู้ความเข้าใจ ยังขาดทักษะที่สำคัญต่อการทำงานให้ถูกต้อง อย่างมีอาชีพ โดยการจัดให้มีแผนงานและโครงการพัฒนาสมรรถนะการปฏิบัติงานที่ชัดเจนขึ้น

6. กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวควรจัดให้มีศูนย์เรียนรู้ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่รับผิดชอบในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัว และปัญหาอื่น ๆ เพื่อพัฒนาและบริหารหลักสูตรหรือโปรแกรมการเรียนรู้ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ ให้มากขึ้น ตามความจำเป็นในการพัฒนาผู้ปฏิบัติงาน และเป็นช่องทางในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์คู่ขนานกับการพัฒนารูปแบบอื่น

“

ที่มา : บุญเสริม หุตะแพทย์, สุรพร เลี่ยนสลาย และสุจินดา ช้องม่วง, การวิจัยและพัฒนาเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการปฏิบัติงานด้านความรุนแรงในครอบครัว, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2560.

”

เรื่องที่ 32

โครงการวิจัยเรื่อง “เด็กที่ไม่มีใครต้องการ
กับความไม่เป็นธรรมทางสังคม”

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล ปี 2560

ที่มาและความสำคัญ

การเริ่มต้นชีวิตของเด็กแต่ละคนนั้นมีความไม่เท่าเทียมกัน (Inequity from the start) ทั้งนี้เนื่องจากมารดาของเด็กแต่ละคนมีความแตกต่างกัน เช่น อาจแตกต่างที่ฐานะ ชนชั้น ซึ่งเป็นฐานและโครงสร้างให้แก่บุตรหรือลูกที่เกิดมา นอกจากนี้เด็กที่กำเนิดมาอาจเป็น “เด็ก” ที่พ่อแม่ไม่ต้องการตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา (Unwanted pregnancy/child) ดังนั้น เมื่อเด็กเหล่านี้เกิดขึ้นมาพร้อมกับความไม่ต้องการ การขาดแคลนความรัก และการเลียดจากพ่อแม่ ปัญหาต่าง ๆ เช่น ความพิการ การขาดอาหาร การพัฒนาการที่ล่าช้า ภาวะปัญหาทางจิตใจต่าง ๆ ฯลฯ จึงเกิดขึ้น การเริ่มต้นการแข่งขันของเด็กบนพื้นฐานครอบครัวที่มีความแตกต่างกัน และหรือบนพื้นฐานที่สังคมต้องการเด็กแตกต่างกัน จึงเป็นการเริ่มต้นที่ไม่เป็นธรรมสำหรับเด็กซึ่งไม่เป็นที่ต้องการของสังคม

การศึกษานี้เชื่อว่าแม่บุคคลเหล่านี้จะไม่มีครอบครัวตามความหมายแบบอนุรักษ์นิยม แต่พวกเขาต้องไม่ถูกผลักออกจากสังคม สังคมต้องให้โอกาสและให้ความเป็นธรรมแก่พวกเขาในการมีชีวิต ให้โอกาสที่พวกเขาจะสร้างครอบครัว ดังนั้น การทำความเข้าใจทั้งแม่หรือผู้หญิงตั้งครรภ์ที่ไม่พร้อมและเด็กที่เกิดมาโดยไม่มีใครต้องการ จะทำให้เราเข้าใจในวิถีหรือความหมายของครอบครัวในแบบก้าวหน้า และให้ความเป็นธรรม รวมถึงทรัพยากรเป็นพิเศษกับพวกเขาเพื่อให้เข้าถึงได้ สามารถสร้างและมีครอบครัวของตนเองได้เฉกเช่นบุคคลอื่น

สำหรับการเริ่มต้นชีวิตที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมนั้น อาจเกิดได้เพราะปัจจัยจากระบบสังคมอย่างหลากหลาย อาทิ จากระบบเพศสัมพันธ์ การเจริญพันธุ์ (การดูแลครรภ์ และการคลอด) การเลี้ยงดูเด็กที่เกิดมาในช่วงวิกฤตของ ครอบครัว ความไม่เป็นธรรมจากสถานพยาบาล สถานศึกษา สถานที่ทำงานหรือเศรษฐกิจ และรัฐบาลหรือสังคม แต่ในการศึกษาครั้งนี้ จะเน้นปัญหาแม่ตั้งครรภ์ โดยไม่พร้อมหรือไม่ต้องการลูก แต่ได้ตั้งครรภ์ไว้จนลูกคลอด และดำเนินการศึกษาทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพและปริมาณ โดยในปีที่หนึ่ง (2559) เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพจากประสบการณ์ของแม่และสำหรับเด็กที่เกิดมาโดยไม่มีใครต้องการ ส่วนในปีที่สอง (2560) เป็นการศึกษาเชิงปริมาณ ในแม่หรือมารดาซึ่งมีความไม่พร้อมในการตั้งครรภ์/มีบุตร เพื่อให้ได้ข้อมูลในเชิงขนาดของปัญหา และข้อมูลในเชิงกว้าง เพื่อนำไปสู่การกำหนดนโยบายและการดำเนินงานแผนงานโครงการต่าง ๆ ต่อไป

สำหรับการศึกษานี้นำเสนอในมุมมองของเด็กที่ถูกทอดทิ้งและบนฐานคิดของสังคมที่ไม่เป็นธรรม นั่นคือ การเป็นเด็กที่ไม่มีใครต้องการ ถูกทอดทิ้งให้อยู่กับคนอื่นที่ไม่ใช่พ่อแม่ ต้องเผชิญหน้ากับความเหงา ความว่าเหว การเลี้ยงดูแบบปล่อยปละ ละเลย การที่เด็กต้องเอาตัวรอดซึ่งไม่เป็นธรรมกับเด็กอย่างยิ่ง และในฐานคิดของสังคมแบบไม่เป็นธรรม ก็คือ การที่พ่อแม่ต้องละทิ้งลูกหรือยินยอมให้คนอื่นเลี้ยงลูกนั้น เป็นผลมาจากความไม่เป็นธรรมของสังคมแบบทุนนิยมและระบบชายเป็นใหญ่ที่ทำงานสนับสนุนกัน

วัตถุประสงค์การศึกษา

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาว่าความไม่เป็นธรรมทางสังคมโดยเฉพาะระบบชายเป็นใหญ่และทุนนิยมโลกาภิวัตน์นั้น เป็นระบบที่สร้างปัญหาให้เกิดการตั้งครรภ์ที่ไม่พร้อมหรือไม่ต้องการอย่างไร จนนำไปสู่การที่ผู้หญิงหรือแม่ไม่สามารถเลี้ยงดูลูกและต้องทอดทิ้งลูกของตนเอง ทำให้เด็กตกอยู่ในภาวะที่ไม่มีใครต้องการ เป็นเด็กกำพร้าหรือเป็นเด็กที่ถูกทอดทิ้งในสังคม หรือได้รับการเลี้ยงดูไม่มีคุณภาพ โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. ประสบการณ์ของแม่หรือผู้หญิงตั้งท้องไม่พร้อม และครรภ์นั้นไม่เป็นที่ต้องการ จนทำให้เกิดเด็กที่ไม่มีใครต้องการ เด็กกำพร้า เด็กที่ถูกทอดทิ้ง หรือได้รับการเลี้ยงดูที่ไม่มีคุณภาพ

2. ประสบการณ์ของเด็กที่เกิดมาและกลายเป็นเด็กที่ไม่มีใครต้องการ เป็นอย่างไร เพราะอะไร

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาแบบเชิงคุณภาพถูกนำมาใช้ เพื่อศึกษาผู้หญิงหรือแม่ของเด็กที่ไม่มีใครต้องการ และศึกษาเด็กที่ไม่มีใครต้องการ ดังนี้

1. ศึกษาผู้หญิงหรือแม่ของเด็กที่ไม่มีใครต้องการ จำนวน 50 คน โดยมีเกณฑ์การเลือกดังนี้

ก. แม่ที่เคยมีประสบการณ์ตั้งครรภ์ มีบุตรที่ไม่ต้องการหรือไม่พร้อม เช่น เคยคิดทำแท้ง แสวงหากการทำแท้ง หรือไม่ต้องการเด็ก หรือแม่ที่ทอดทิ้งลูกให้อยู่ที่บ้านหรือญาติพี่น้องเพื่อไปทำงาน

ข. เป็นแม่ที่มีบุตรที่ไม่ต้องการ มีอายุไม่เกินสิบสองปี หรือเรียนอยู่ชั้นประถมศึกษา

ค. ไม่จำกัดพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมของแม่ แต่อย่างไรก็ตามพบว่า กรณีตัวอย่างที่ได้มามีแนวโน้มที่จะเป็นแม่ผู้ใช้แรงงานเกือบทั้งหมด

การได้มาซึ่งแม่ที่ไม่ต้องการลูกนี้ ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง โดยใช้วิธีการเลือกแบบลูกโซ่ (Snowball sampling) โดยเริ่มต้นจากผู้เกี่ยวข้องพื้นฐาน เช่น อาสาสมัครสาธารณสุข เจ้าหน้าที่สาธารณสุขชุมชน เจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ครู เจ้าหน้าที่พัฒนากร เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานเกี่ยวข้องช่วยประสานและสอบถามความสมัครใจของผู้ให้ข้อมูล โดยพื้นที่เก็บข้อมูลเป็นพื้นที่ชายขอบของระบบทุนนิยม คือ จังหวัดน่าน แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ และเชียงราย ส่วนกรุงเทพฯ และปริมณฑล ซึ่งเป็นพื้นที่การทำงานของพ่อแม่ที่ต้องจากลูกมา ผู้เก็บข้อมูลคือนักศึกษาปริญญาโทสาขาสังคมและสุขภาพ ซึ่งมีประสบการณ์ในการเก็บข้อมูลวิจัยทั้งปริมาณและคุณภาพ ประเด็นเกี่ยวกับครอบครัว และผู้หญิง

ทั้งนี้ผู้ให้ข้อมูลจะได้รับการชี้แจงถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัย ขอบข่ายของข้อมูลหรือคำถาม สิทธิของผู้ให้ข้อมูลในทุกด้าน ส่วนการบริหารข้อมูล การวิเคราะห์ และการนำเสนอผลการวิจัย อยู่บนฐานการคุ้มครองสิทธิของผู้ให้ข้อมูลทุกประการ ดังนั้นชื่อของผู้ให้ข้อมูลในรายงานวิจัยจึงเป็นชื่อสมมุติทั้งสิ้น คำถามหลักที่ถามแม่ที่ไม่ต้องการลูก เป็นคำถามเกี่ยวกับประสบการณ์ในการมีเพศสัมพันธ์ การคุมกำเนิด การท้องและการยุติการตั้งครรภ์ การคลอดลูกและการเลี้ยงลูก และการทิ้งลูกไว้กับผู้อื่น โดยการถามในแต่ละประเด็นเป็นการถามเชื่อมโยงถึงความสัมพันธ์กับผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แฟนหรือสามี พ่อแม่ ญาติพี่น้อง ภายใต้บริบทการทำงานหรือการหารายได้

2. ศึกษาเด็กที่ไม่มีใครต้องการ จำนวน 70 คน โดยมีเกณฑ์คัดเลือก ดังนี้

ก. เป็นเด็กไม่จำกัดเพศ/เพศสภาพ ที่มีอายุสิบปีจนถึงยี่สิบปี

ข. เป็นเด็กที่พ่อแม่ไม่ต้องการ และเด็กมีความรู้สึกว่ามันเองนั้นไม่เป็นที่รัก หรือที่ต้องการของพ่อแม่ เช่น ถูกพ่อแม่ทอดทิ้งไปทำงาน พ่อและ/หรือแม่แยกทางกัน เติบโตเป็นเด็กที่ต้องอาศัยในสถาบันสงเคราะห์ดูแลเด็ก เป็นต้น

เด็กที่ไม่เป็นที่ต้องการของพ่อแม่เหล่านี้ได้โดยการเลือกแบบเจาะจง ใช้การเลือกแบบลูกโซ่ (Snowball sampling) โดยเริ่มต้นจากผู้ที่เกี่ยวข้องพื้นฐาน เช่น อาสาสมัครสาธารณสุข เจ้าหน้าที่สาธารณสุขชุมชน เจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้อง และเจ้าหน้าที่ขององค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานเกี่ยวข้องกับผู้ให้ข้อมูล เด็กเหล่านี้มีพื้นที่เก็บข้อมูลเดียวกับแม่ที่ไม่ต้องการลูก และผู้เก็บข้อมูลคือชุดเดิม เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลเป็นเด็ก แม้บางคนจะบรรลุนิติภาวะแล้วก็ตาม นักวิจัยได้ใช้ความพยายามอย่างสูงในการที่จะเข้าถึงก็เพื่อสร้างความเข้าใจและความไว้วางใจเป็นระยะเวลาพอสมควรก่อนที่จะเก็บข้อมูลจริงในการเก็บข้อมูลจะดำเนินการหลายครั้ง และแต่ละครั้งจะใช้เวลาไม่นานนัก ผู้ให้ข้อมูลและผู้ปกครองหรือผู้ดูแลสถาบัน

ที่ดูแลเด็กก็เช่นเดียวกัน จะได้รับการชี้แจงความเป็นมา วัตถุประสงค์ ขอบเขต และวิธีการดำเนินงาน ขอบข่าย ของข้อมูลหรือคำถาม สิทธิของผู้ให้ข้อมูลในทุกด้าน การบริหารข้อมูล การวิเคราะห์ และการนำเสนอผลการวิจัย จะอยู่บนการคุ้มครองสิทธิของผู้ให้ข้อมูลทุกประการ

คำถามหลักสำหรับเด็ก ประกอบด้วย เรื่องราวของ ครอบครัว ปัญหาต่าง ๆ การอยู่อาศัย อยู่กับใครมาบ้าง และเป็นระยะเวลาเท่าไร ทำไมจึงไม่อยู่กับพ่อและแม่ คิดว่าตนเองถูกทอดทิ้งหรือไม่ ทำไมจึงถูกทอดทิ้ง หรือ ต้องเปลี่ยนผู้ปกครอง ปัญหาหรือความกังวลที่เกิดขึ้นกับ เด็กทั้งในครอบครัว ในโรงเรียน หรือเมื่อเจ็บป่วย และการ แก้ไขปัญหาเหล่านั้น ว่าทำอย่างไร

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้โปรแกรมวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ช่วยบริหารข้อมูลเพื่อตอบคำถามหลัก ๆ ของ การวิจัย คือ ประสิทธิภาพและรูปแบบของการทิ้งลูก การเป็นเด็กที่ไม่ต้องการซึ่งเริ่มจากการมีเพศสัมพันธ์ การคุมกำเนิด การจัดการเมื่อทราบว่าท้อง การคลอดลูก และการเลี้ยงลูกจากประสบการณ์ของแม่และของลูก และการวิเคราะห์เชื่อมโยงการทอดทิ้งลูกหรือการเป็นเด็กที่ถูกทอดทิ้งกับการทำงานของพ่อแม่ในระบบทุนโลกและ ในระบบชายเป็นใหญ่ที่เกิดขึ้นในครอบครัว โดยเฉพาะ พ่อ ปู่ย่า ตายาย และโรงเรียน ที่ประกอบไปด้วยเพื่อน ๆ และครู เป็นต้น

ผลการศึกษา

การศึกษาเรื่องเด็กที่ไม่ใครต้องการ กับความไม่ เป็นธรรมในสังคมนี้ มีวัตถุประสงค์ที่จะแสดงให้เห็นว่า หนึ่ง ปัญหาเด็กที่ไม่ใครต้องการนั้น เกิดขึ้นตลอด ทุกขั้นตอนของชีวิตเด็ก หรือตั้งแต่เด็กปฏิสนธิ รู้ว่าเด็ก อยู่ในครรภ์ จนคลอด และเด็กเติบโต สอง การกลายเป็น เด็กที่ไม่ใครต้องการนั้น ไม่เป็นธรรมกับเด็กอย่างที่สุด เด็กเหล่านี้เป็นเหยื่อของความไม่เป็นธรรมในสังคม และการที่เด็กคนหนึ่งต้องการความสงสารหรือการสงเคราะห์ จากรัฐหรือสังคม หรือเป็นภาระที่เป็นภาระลงโทษเด็กข้า สวม ความไม่เป็นธรรมที่กระทำกับเด็กนั้น มาจากพ่อแม่ หรือคนที่รักเด็กมากที่สุด พอ ๆ กับความไม่เป็นธรรมใน

สังคมที่สืบเนื่องจากระบบชายเป็นใหญ่และระบบทุนนิยม ซึ่งกระทำกับครอบครัวของเด็ก โดยที่สังคมไม่ตระหนักว่า นโยบายของรัฐหรือสังคมนั้นโหดร้ายกับเด็กมากที่สุด ผลการศึกษาจะเป็นข้อเสนอแนะให้รัฐบาล โดยเฉพาะ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ได้ เห็นถึงมิติของปัญหาในเชิงความไม่เป็นธรรมในสังคม ของปัญหา และของสาเหตุของปัญหา เพื่อพิจารณาปรับ นโยบายให้ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น ทั้งเนื้อหาและผู้มีส่วนได้ ส่วนเสีย เพื่อแสดงถึงประเด็นปัญหาและสาเหตุของปัญหา เหล่านี้ การศึกษาใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ สัมภาษณ์เชิงลึก กับแม่ที่มีลูกและทอดทิ้งลูกจำนวน 50 คนและเด็กหรือลูก ที่ถูกพ่อแม่ทอดทิ้งจำนวน 70 คน ผลการศึกษพบว่า

หนึ่ง การศึกษาประสบการณ์ของแม่ที่ไม่ต้องการลูก พบว่า การไม่ต้องการลูกของพ่อและแม่ หรือการที่ลูก กลายเป็นเด็กที่ไม่ใครต้องการนี้ เกิดขึ้นในทุกช่วงชีวิต ของเด็ก ตั้งแต่ขั้นตอนการมีเพศสัมพันธ์ของพ่อแม่เด็ก ซึ่งเป็นเพศสัมพันธ์ที่เป็นแบบไม่ต้องการลูกแต่กลับได้ลูก ซึ่งเป็นการไม่ต้องการลูกตั้งแต่ต้น จึงแตกต่างอย่างมาก กับพ่อแม่ที่มีเพศสัมพันธ์แบบต้องการลูก ในขั้นตอนการ ทราบว่าตั้งครรภ์พ่อและหรือแม่ก็มีความต้องการยุติการ ตั้งครรภ์ ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความไม่ต้องการเด็กอย่าง สูงสุด เนื่องจากขั้นตอนนี้ พ่อของเด็กมักปฏิเสธลูกของตน เมื่อทราบว่าแฟนของตนตั้งท้อง ในขั้นตอนการดูแลครรภ์ ก็ไม่มีการดูแลรยาขณะท้อง และการทอดทิ้งภรรยา ให้คลอดลูกเองคนเดียว เมื่อถึงขั้นตอนการเลี้ยงดูลูก พ่อและหรือแม่ก็ไม่รับผิดชอบเลี้ยงดูเท่าที่ควร ลูกบางคน บอกว่าไม่เคยเห็นหน้าพ่อหรือแม่ของตนเองเลยตั้งแต่เกิด ลูกถูกเลี้ยงดูโดยบุคคลอื่น ทั้งลูกไว้กับปู่ย่า ตายาย ที่บ้าน ตนเองไปทำงานในเมือง แต่ไม่ส่งเสียหรือกลับมาเยี่ยมลูก หรือส่งเสียบ้างแต่ไม่สม่ำเสมอ ตลอดจนถึงขั้นตอนการหย่าร้าง และการแต่งงานใหม่ของพ่อแม่ ซึ่งเป็นการไม่ต้องการลูก ขั้นสูงสุดอีกครั้ง ความไม่ต้องการลูกทั้งหมดนี้ เป็นความ ไม่เป็นธรรมกับเด็กที่ถูกทำให้เกิดมาเป็นเด็กที่อ่อนแอ และเป็นเด็กที่ต้องการความรักมากที่สุด

สอง การไม่ต้องการเด็กโดยเฉพาะของพ่อนั้น มีสาเหตุจากระบบชายเป็นใหญ่ จากประสบการณ์ของแม่

ที่มีลูกไม่ต้องการนั้น พบว่า เพศสัมพันธ์ของระบบชาย เป็นใหญ่เป็นเพศสัมพันธ์ที่ผู้ชายสามารถมีเพศสัมพันธ์ ได้ไม่จำกัด ผู้ชายซึ่งรวมทั้งพ่อแม่ปู่ย่าตายายของเด็ก ไม่ต้องการรับผิดชอบกับการตั้งครรภ์ หรือชีวิตเด็กที่เกิดขึ้นมาโดยการสั่งให้ทำแท้ง ผู้ชายสามารถทิ้งลูกและเมียไป มีเมียใหม่และมีลูกคนใหม่ได้ ผู้ชายสามารถผลักภาระการ ส่งเสียเลี้ยงดูลูกของตนเองให้กับแม่ของเด็กหรือคนอื่นได้ ในทำนองเดียวกัน จากประสบการณ์ของลูกที่ไม่เป็นที่ ต้องการนั้นพบว่าตนเองที่ถูกพ่อแม่ โดยเฉพาะพ่อทอดทิ้ง ตั้งแต่แรกเกิด ไม่เคยเห็นหน้าพ่อแม่ โดยเฉพาะพ่อบางคน ไม่รับผิดชอบ ไม่กลับมาหรือกลับมาบ่อยครั้งมาก ไม่ส่งเงิน ให้ และให้ปู่ย่าตายายหรือญาติที่ยากจนและสูงอายุช่วย เลี้ยงดูโดยไม่ได้รับเงินที่พอเพียงจากพ่อแม่ ทำให้พวกเขา ไม่อาจเลี้ยงดูเด็กอย่างมีคุณภาพ และที่รุนแรงที่สุด คือ การไม่ต้องการเด็ก ผลักไสให้เด็กออกจากบ้านไปอยู่ที่อื่น ทำมาหากินด้วยตนเอง ไปอยู่สถานบริการต่าง ๆ ของรัฐ อีกนัยหนึ่ง คือ ระบบชายเป็นใหญ่ไม่สนใจความทุกข์ของเด็ก เป็นระบบที่สร้างปัญหา คือ การทำให้เด็กเกิดและไม่สนใจ ที่จะแก้ปัญหา เพิกเฉยกับเด็กที่ระบบทำให้เกิดขึ้นมา

นอกจากนี้ระบบชายเป็นใหญ่ที่ทำงานในระดับของ ปู่ย่าตายาย ได้สร้างมายาคติต่าง ๆ และอคติต่อลูกเขยและ ลูกสะใภ้ ก็มีส่วนสำคัญที่มีผลกระทบต่อความต้องการเด็ก กล่าวคือ พ่อแม่ของทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย มักเข้าไป มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท้อง การทำแท้ง การเลือกลูกเขย และลูกสะใภ้ เช่น มีความเห็นว่าอายุมากเกินไปกลัวจะมา หลอกลูกสาว อายุน้อยเกินไปจะเลี้ยงลูกสาวตนเองอย่างไร ท้องก่อนแต่งหรือท้องระหว่างวัยเรียน ซึ่งขัดกับค่านิยม ชายเป็นใหญ่ ทำให้ว่าที่พ่อตาแม่ยายอาย และฐานะที่ยากจนกว่าทำให้ไม่ยอมรับลูกเขยหรือลูกสะใภ้ อย่างไรก็ตาม เมื่อลูกสาว ลูกชาย ลูกเขย ลูกสะใภ้ มาอยู่ด้วยกันแล้ว พฤติกรรมบางอย่างของหนุ่มสาวที่ต่างจากค่านิยมของ คนรุ่นเก่าทำให้เกิดความขัดแย้งกัน เช่น ความรับผิดชอบ ค่าใช้จ่ายครอบครัว ความรับผิดชอบในงานบ้าน และการ เสพสิ่งเสพติดและอบายมุขต่าง ๆ ก็ทำให้ความสัมพันธ์ ในครอบครัวแตกร้าวจนขึ้นมาและส่งผลทำให้เด็กกลายเป็น เด็กที่ไม่มีใครต้องการ

สาม ระบบทุนนิยมเป็นอีกระบบหนึ่งที่บังคับให้ พ่อแม่ซึ่งยังมีความรักความต้องการลูกให้ไม่ต้องการลูก หรือต้องทอดทิ้งลูกไปทำงาน ระบบทุนนิยมโลกได้เปลี่ยน หรือทำลายระบบเศรษฐกิจในชนบทที่พึ่งตัวเองได้ให้พึ่งพา ตัวเองไม่ได้ และทำให้ชาวนาชาวไร่หรือพ่อแม่ของเด็กต้อง พึ่งพารายได้จากระบบทุนนิยม ด้วยการให้ผลิตพืชเงินสด และบริโภคโดยใช้เงินสด ทำให้พ่อแม่ต้องเป็นทาสเงินสด และเมื่อไม่มีเงินสดก็จำเป็นที่จะต้องทิ้งลูกไปทำงานให้กับ ระบบทุนนิยมในเมือง เพื่อได้เงินอันเล็กน้อยมาเลี้ยงลูก อีกนัยหนึ่ง พ่อแม่ถูกระบบทุนนิยมโลกบังคับให้ทิ้งลูก ไปทำงาน หรือระบบทุนนิยมโลกเป็นระบบที่ไม่ต้องการ เด็ก เพราะว่าเด็กเป็นภาระเป็นค่าใช้จ่ายของการผลิตที่ ระบบทุนนิยมต้องลดเพื่อสร้างกำไรเนื่องจากการทำงาน ในเมืองนั้นได้เงินน้อยและทำงานหนักที่ชาวนาทั่วไป ไม่อยากทำ แต่ระบบนี้ก็ใช้ลูกของพ่อแม่ที่ไม่ต้องการ ลูกนี้เป็นตัวประกัน บังคับให้พ่อแม่ต้องทนทำงานหนัก รายได้น้อย ด้วยความคิดว่า เป็นการทำเพื่อลูก ทั้งที่การ ทิ้งลูกเป็นการทำร้ายลูก สังคมแบบทุนนิยมนี้ยังชูรีดกับ พ่อแม่ของเด็กเพิ่มขึ้นอีก โดยการบังคับให้พ่อแม่ของเด็ก เลี้ยงเด็ก ซึ่งเมื่อโตขึ้นจะเป็นแรงงานให้กับระบบทุนนิยม ต่อไป หากพ่อแม่เลี้ยงดูเด็กไม่ได้ ระบบสังคมที่ถูกครอบงำ โดยระบบทุนนิยมนี้ก็ไม่สนใจปล่อยให้เด็กเอาชีวิตรอดด้วย ตัวเอง หรือไม่ก็ปล่อยให้กับครอบครัว วัด หรือองค์กร สาธารณะที่ส่งสารเด็กเข้ามารับภาระแทน การที่ระบบ ทุนนิยมโหดร้ายกับเด็กเช่นนี้ได้ เพราะระบบนี้ต้องการแค่ กำลังแรงงานไร้ทักษะที่ทำงานให้ได้จำนวนมาก เช่นเดียวกับ ความต้องการแรงงานข้ามชาติที่ไม่มีทักษะ ระบบนี้ ไม่ต้องการเด็กคุณภาพสูง เนื่องเพราะมีแรงงานคุณภาพ สูงแล้วจากครอบครัวชนชั้นกลางและชนชั้นสูง อีกนัยหนึ่ง ระบบทุนนิยมโลกได้สร้างความไม่เป็นธรรมให้กับเด็ก

สี่ ระบบทุนนิยมโลกยังทำงานร่วมกับระบบชาย เป็นใหญ่ สร้างความไม่เป็นธรรมให้กับเด็กที่ไม่เป็นที่ ต้องการนี้อีกด้วย คือ ระบบทุนนิยมชายเป็นใหญ่ได้สร้าง มายาคติเกี่ยวกับคุณค่าของลูกแบบผิด ๆ ไว้รองรับการ ตัดสินใจไม่เลี้ยงลูกเองขึ้นมา มายาคตินี้ทำให้ทั้งพ่อแม่ ไม่รู้สึกผิดที่ทิ้งลูก มายาคติเหล่านี้ เช่น คิดว่าเงินสำคัญ กว่าลูก การเลี้ยงลูกต้องใช้เงิน ความมั่นคงของชีวิตมาก่อน

การเลี้ยงลูก ลูกสองขวบโตแล้ว การไม่คิดอยู่เลี้ยงลูกจนลูกโต ลูกอยู่กับปู่ย่าตายายนั่นดีที่สุดแล้ว เด็กเติบโตในต่างจังหวัดดีกว่าเด็กมากกว่า และความสบายที่ไม่ต้องเลี้ยงลูกเอง เป็นต้น

นอกจากนี้ผู้ชายในระบบชายเป็นใหญ่เมื่อเข้ามาทำงานในเมือง ได้รับรายได้เป็นเงินสดจากค่าแรงที่น้อย แต่ต้องทำงานหนัก ก็จะนำเงินสดเหล่านี้ไปใช้ในการดื่มสุรา สูบบุหรี่ ยาเสพติด เล่นการพนัน และการมีเพศสัมพันธ์นอกสมรส ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนแต่กลายเป็นสินค้า ทำกำไรให้กับระบบทุนนิยมไปแล้วทั้งสิ้น การกระทำนี้มีผลทำให้ครอบครัวของสามีภรรยาในเมืองล่มสลาย และส่งผลต่อลูกที่อยู่กับปู่ย่าตายายด้วย คือ ทำให้สามีภรรยาแยกทางกัน ลูกไม่ได้รับเงินทองส่งเสียที่เพียงพอและลูกถูกทอดทิ้ง เมื่อทั้งพ่อและแม่ต่างแต่งงานใหม่และมีลูกใหม่ ดังนั้นความไม่เป็นธรรมเชิงโครงสร้าง คือ ระบบทุนนิยมโลกและชายเป็นใหญ่ได้สร้างความไม่เป็นธรรมให้กับเด็ก โดยบังคับให้พ่อแม่ไม่ต้องการ หรือไม่สามารเลี้ยงลูกได้ หรืออีกนัยหนึ่งพ่อแม่เองก็เป็นเหยื่อของระบบทั้งสองนี้มากพอ ๆ กับลูกที่เป็นเหยื่อ

ข้อเสนอแนะ:

หนึ่ง รัฐและสังคมจะต้องเปลี่ยนวิธีคิดเกี่ยวกับเด็กที่ไม่มีใครต้องการ โดยเปลี่ยนจากแนวคิดสงเคราะห์ที่คอยรักษา หรือเยียวยาเด็กที่ถูกพ่อแม่ทิ้ง โดยไม่หาสาเหตุของการเป็นเด็กที่ไม่มีใครต้องการ หรือจากการเปลี่ยนจากแนวคิดเชิงรับเป็นแนวคิดเชิงรุก ที่ต้องหาสาเหตุและแก้ไขที่สาเหตุของปัญหา การทราบสาเหตุของปัญหาทำให้สามารถมีนโยบายที่แก้ไขที่เหตุของปัญหาได้ และแม้ปัญหาเด็กที่ไม่มีใครต้องการจะมีคำตอบหลายคำตอบ แต่คำตอบเหล่านั้นมักกล่าวโทษพ่อแม่ว่าไม่มีศักยภาพ หรือกล่าวโทษโครงสร้างของครอบครัวไม่เข้มแข็ง แต่ไม่ได้ตอบคำถามว่าทำไมพ่อแม่ไม่มีศักยภาพ หรือทำไมครอบครัวจึงไม่เข้มแข็ง หรือหากมีคำตอบคำตอบก็มักเป็นการอธิบายปัญหาในครอบครัว ไม่อธิบายปัญหาจากสาเหตุนอกครอบครัว เช่น ระบบเศรษฐกิจหรืองานในระบบทุนนิยมโลก และสถาบันทางสังคมอื่นก็มักไม่นำมาพิจารณา และแม้ว่านำมาพิจารณาก็ไม่ได้ดู

ทั้งสังคมและนอกสังคม เช่น ระบบทุนนิยมโลกและระบบชายเป็นใหญ่ รวมทั้งไม่มองว่าปัญหานี้เป็นปัญหาความไม่เป็นธรรมกับเด็ก และความไม่เป็นธรรมเชิงโครงสร้างที่กระทำกับเด็กผ่านครอบครัวและสถาบันสังคมอื่น ๆ ดังนั้นการแก้ไขปัญหาก็ต้องแก้ที่ปัญหาโครงสร้างสังคมที่ไม่เป็นธรรมลงสู่ครอบครัวด้วย อีกนัยหนึ่งการทำให้ระบบชายเป็นใหญ่สลายไป และการปรับเปลี่ยนระบบทุนนิยมให้เป็นระบบที่เป็นประโยชน์กับครอบครัวและเด็กมากขึ้น

สอง การทำให้ระบบชายเป็นใหญ่หมดความสำคัญและแทนที่ด้วยระบบความเป็นธรรมที่มีมนุษยธรรมหรือคุณธรรม ระบบชายเป็นใหญ่เป็นระบบที่ครอบงำทั้งสังคม แต่ในหัวข้อนี้นี้จะเน้นที่การสลายระบบชายเป็นใหญ่ในครอบครัวและโรงเรียน ครอบครัวและโรงเรียนควรได้ทราบถึงลักษณะของชายเป็นใหญ่ในครอบครัวและในโรงเรียน ซึ่งต้องมีเป้าหมายในการเปลี่ยนการขัดเกลาลูกหลาน หรือสอนนักเรียนให้เน้นเรื่องความเสมอภาคทางเพศในทุก ๆ ประเด็น ทั้งนี้ระบบความเป็นธรรมจะทำให้เห็นทุกชีวิตมีค่า และทุกชีวิตจะต้องได้รับการพิทักษ์รักษาให้เติบโตอย่างเท่าเทียมกัน การจัดระบบชายเป็นใหญ่ต้องเริ่มที่พ่อแม่ ซึ่งต้องเลี้ยงดูลูกของตนที่กำลังเติบโตอย่างเท่าเทียมกัน และต้องทำให้ลูกเข้าใจว่าทำไมหญิงและชายต้องเท่าเทียมกัน และระบบการศึกษาก็ต้องทำลายมายาคติเหล่านี้ และสร้างมายาคติของความเป็นธรรมกับเด็กทุกคน โดยเฉพาะเด็กที่ไม่เป็นที่ต้องการ ไม่ว่าจะเด็กนั้นจะเป็นเด็กผู้ชายหรือหญิง เด็กในเมืองหรือชนบท เด็กจากชนชั้นล่างที่ยากจน หรือเด็กจากชนชั้นกลาง หรือสูงกว่า เด็กไทยหรือเด็กจากชนเผ่า หรือเด็กที่มาจากต่างชาติ

การสื่อสารกับผู้ที่อยู่ในภาวะเจริญพันธุ์ โดยเฉพาะเด็กและผู้ที่อยู่ในวัยรุ่น ในประเด็นเพศสัมพันธ์กับการตั้งครรภ์ที่พึงประสงค์ เนื่องจากผู้ที่อยู่ในวัยเจริญพันธุ์มักไม่ค่อยตระหนักถึงผลกระทบข้างเคียงของการมีเพศสัมพันธ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตั้งครรภ์หรือการมีลูกที่ไม่ต้องการ ดังนั้นเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาเด็กที่ไม่มีใครต้องการตั้งแต่ต้น สังคมควรมีนโยบาย หรือการทำให้ทุกคนมีความชัดเจนว่า ตนเองต้องการลูกหรือไม่ต้องการลูก

หากไม่ต้องการลูก ก็ต้องระมัดระวังไม่ให้ตั้งครรภ์เพราะว่าตั้งครรภ์แล้วผู้หญิงต้องเสี่ยงชีวิตของตนเองในการทำแท้ง และหากทำแท้งไม่สำเร็จก็จะได้ลูกที่ไม่ต้องการขึ้นมา และลูกอาจพิการเนื่องจากการทำแท้งด้วย นอกจากนี้ตนเองอาจไม่มีความสามารถที่จะเลี้ยงลูกได้ ซึ่งไม่เป็นธรรมกับลูกและคนอื่นที่ต้องมาเลี้ยงลูกให้แทน ยิ่งไปกว่านั้นตนเองยังต้องเสี่ยงที่จะสูญเสียโอกาสในชีวิตในการพัฒนาทั้งการศึกษาและอาชีพของตนเอง และไม่เป็นธรรมกับสังคม ที่นอกจากจะไม่ได้เด็กที่เติบโตเป็นผู้ใหญ่สมบูรณ์แล้วยังต้องรับภาระพัฒนาเลี้ยงดูเด็กที่ไม่สมบูรณ์แทน ข้อเสนอแนะนี้ไม่ได้ห้ามเด็กมีเพศสัมพันธ์ แต่ห้ามการมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่ทราบผลเสียที่จะตามมา ซึ่งอาจรวมทั้งการมีเพศสัมพันธ์ที่อายุน้อยเกินไป การมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่เต็มใจ การมีเพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัยจากโรคร้ายแรงอย่างเช่นโรคเอดส์ด้วย ข้อเสนอแนะนี้กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ควรเป็นแกนกลางในการทำให้ทุกสถาบันทางสังคมหรือทุกกระทรวง เช่น กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงอื่น ๆ เช่น กระทรวงแรงงาน กระทรวงอุตสาหกรรม ประสานกันสื่อสารเรื่องนี้ โดยการแสดงให้เห็นว่าเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรมกับเด็กที่ไม่มีใครต้องการ เป็นภาระกับสังคม สังคมต้องการพลเมืองหรือแรงงานที่มีคุณภาพ ทำนองเดียวกันเรื่องนี้ก็ไม่เป็นธรรมสำหรับแม่ของเด็กที่อาจทำให้ท้องโดยไม่เต็มใจ และต้องเสียโอกาสในการเติบโตเพื่อมาเลี้ยงลูกที่ตนเองไม่ต้องการ โดยที่สังคมไม่ช่วยเหลือ

การให้ความเป็นธรรมกับเด็กที่ถูกทำให้ไม่เป็นที่ต้องการ โดยการทำให้เด็กทุกคนมีสิทธิหรือมีโอกาสเสมอกันทุกคนตั้งแต่เริ่มต้น โดยเริ่มต้นด้วยการทำให้เพศสัมพันธ์เป็นไปอย่างรับผิดชอบกับเด็กที่จะเกิดขึ้นมา การทำให้การเด็กที่อยู่ในท้องเติบโตอย่างสมบูรณ์ ไม่ออกมาพิการ การเกิดหรือการคลอดเป็นความสุขของเด็ก

“

ที่มา : สุปจน์ เต็นดวง และคณะ, เด็กที่ไม่มีใครต้องการกับความไม่เป็นธรรมทางสังคม, คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2560

”

ที่เกิดมาพร้อมกับพ่อและแม่ การเติบโตในวัยเด็กที่อยู่พร้อมกับพ่อและแม่อย่างอบอุ่น โดยที่พ่อและแม่มีสิ่งที่ดีที่ต้องการทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นอาหาร ที่อยู่อาศัย เสื้อผ้าและบริการสุขภาพ การศึกษา เป็นต้น เพื่อการเติบโตที่มีสุขภาพของเด็ก

สาม การทำให้ระบบทุนนิยมให้ความสำคัญกับเด็ก ซึ่งเป็นแรงงานที่สำคัญของระบบทุนนิยมมากขึ้น ปัจจุบันระบบทุนนิยมไม่ให้ความสำคัญกับเด็ก เพราะว่ามีแรงงานราคาถูกมากมายหลายประเทศ และระบบนี้ก็ไม่ต้องการแรงงานที่มีทักษะสูง ดังนั้นระบบทุนนิยมจึงไม่ลงทุนกับเด็ก แต่ระบบทุนนิยมโลกได้เปลี่ยนเป็นระบบการผลิตที่ต้องการแรงงานที่มีคุณภาพ มีสติปัญญาที่ผลิตความรู้ใหม่ และเป็นที่มาของความมั่งคั่งใหม่ซึ่งจะต้องแข่งขันกันในระดับโลก พร้อมกับจัดอุปสรรคความไม่เป็นธรรมเชิงโครงสร้าง คือ ระบบความสัมพันธ์แบบชายเป็นใหญ่และระบบทุนนิยม ที่มองว่าเด็กเป็นค่าใช้จ่ายและผลกระทบให้แม่ ปู่ย่า ตายาย รับผิดชอบในช่วงที่เด็กยังไม่สามารถทำงานได้ แต่เมื่อเด็กโต สามารถทำงานได้ ก็หาประโยชน์จากแรงงานของเขา ในทำนองเดียวกันกับระบบชายเป็นใหญ่ที่แสวงหาความสุขและประโยชน์จากผู้หญิง โดยไม่รับผิดชอบต่อความทุกข์ของแม่และของเด็กที่ทำให้กลายเป็นเด็กที่ไม่มีใครต้องการ ซึ่งจะเป็นภาระกับระบบทุนนิยม ดังนั้นสังคมควรผลักดันให้ระบบทุนนิยมตระหนักถึงความสำคัญของการลงทุนกับเด็ก โดยอย่าผลักภาระให้เป็นหน้าที่ของครอบครัวและรัฐหรือสังคมอย่างเดียว ดังนั้นการจัดความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันเศรษฐกิจ สถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษา ควรมีการเปลี่ยนแปลงที่ให้การทำงานและการศึกษานั้นเป็นมิตรกับครอบครัวและเด็กทุกชนชั้นและทุกสถานภาพมากขึ้น หรือทำให้เด็กมีมูลค่าในทุกด้านสูงขึ้น และมีจุดที่เป็นปัญหาหรือเสียหายน้อยที่สุด